Coperta şi viziunea grafică:
Valentin Dan

EDITURA ROST
Str. Vulturilor 8,
sector 3, Bucureşti;
telefon: 0740/103621,
e-mail: editurarost@gmail.com
www.rostonline.ro
FUNDAŢIA SFINŢII ÎNCHISORILOR
Str. Negru Vodă 30, Piteşti, Argeş;
telefon: 0727/229116,
www.fundatiasfintiiinchisorilor.ro
ISBN 978-606-93464-7-1
ISBN 978-606-93598-0-8

AUREL STATE

DRUMUL CRUCII

AMINTIRI DE PE FRONT
Şi DIN GULAGURI

EDIŢIA A III-A,
ÎNGRIJITĂ SI PREFATATA DE
ANCA CRIVĂŢ
CU O POSTFAŢA DE
MARCEL PETRILOR
SI
RĂZVAN CODRESCU

EDITURA ROST
FUNDAŢIA SFINŢII ÎNCHISORILOR
BUCUREŞTI - PITEŞTI
2013
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
STATE, AUREL
Drumul crucii: amintiri de pe front şi din gulaguri / Aurel State; îngrijitor, pref.: Anca Crivăţ; postf.: Marcel Petrişor, Răzvan Codrescu. - Ed. a 3-a, rev. - Piteşti: Editura Fundaţiei Sfinţii închisorilor; Bucureşti: Rost, 2013
ISBN 978-606-93464-7-1
ISBN 978-606-93598-0-8

I. Crivăţ, Anca (pref.)
II. Petrişor, Marcel (postf.)
III. Codrescu, Răzvan (postf.)

232.97

PREFAŢĂ

Biografiile eroice au, uneori, un început cît se poate de obişnuit:
Aurel State se naşte în 29 aprilie 1921 la Godeni - un străvechi
sat argeşean atestat de la jumătatea secolului al XV-lea şi aflat la
sud de Cîmpulung Muscel - într-o familie ţărănească ce avea
să mai aibă, în urma lui, doi băieţi şi o fată. Locurile copilăriei,
aşa cum şi le aminteşte mai tîrziu, par desprinse dintr-un basm:
„muscele cu legănare de doină", „fîneţe înmiresmate", „grădini
cu pomet", „ritmuri de brîuleţ, dar şi armonii de ie musceleană",
„aici venea Dumnezeu ca un gospodar cuminte, după ce-şi ispră-
vise lucrarea, să se bucure de priveliştea unei nunţi ţărăneşti [...]
şi tot aici veneau şi ursitoarele neîndurătoare, ca să găsească, în
firida ferestrelor, ciocănelele de ţuică care cîntă gîlgîite pe gît"; şi
tot o lumină de basm proiectează amintirea asupra jocurilor co-
pilăriei, a căutării comorilor ascunse trădate de flăcările albastre
ce le jucau deasupra, a distracţiilor uimitoare şi multicolore de la
bîlciurile de Sfîntul Ilie. După cei patru ani de şcoală primară de
la Godeni, copilul va merge la Şcoala Normală din Cîmpulung.
Ne putem imagina impresia pe care clădirea impozantă a şcolii
întemeiate de regele Carol I şi inaugurate în 1896 a făcut-o, pro-
babil, asupra copilului de opt-nouă ani care începe să-i urmeze
cursurile; e de imaginat, mai cu seamă, cît de marcată i-a fost
sensibilitatea de faptul că făcea parte dintre elevii uneia dintre
cele mai bune şcoli româneşti ale timpului, cu un prestigiu deja
consolidat la sfîrşitul anilor '20; Aurel State, mereu modest în
memorialistica sa şi înclinat să-şi ascundă meritele proprii pînă la
a le lăsa complet necunoscute, îşi evocă totuşi şcoala cu conştiinţa
celui care aparţine unei elite:

„Şcoala Normală-Internat din Cîmpulung, înălţată sub dealul
Flămînda cu bani din caseta personală a primului rege, vestită

în ţară pentru tradiţia şi absolvenţii ei, era încă în timpul nostru
animată de ambiţia de a-şi plasa absolvenţii în primele locuri la
examenele de diplomă pe centru şi de a spori an de an trofeele con-
cursurilor interşcolare. Bine gospodărită, concepută ca o unitate
independentă, cu uzină, încălzire, aprovizionare cu apă, brutărie,
sere horticole, fermă cu animale şi terenuri agricole proprii, cu un
corp profesoral temut în comisiile de diplomă şi bacalaureat şi cu
o ceată de pedagogi, toţi ofiţeri de rezervă, temuţi de noi, elevii,
şcoala patronată de Apostolul Andrei, primul chemat, îndătinase
un stil de activitate sever supravegheată, în care tot ce nu era în
orarul şcolii fusese amînat după absolvire. Elevii, copii ai satelor,
mulţi fii de învăţători şi preoţi, crescuseră acolo supuşi, într-un
amestec de mănăstire şi cazarmă, pentru a fi luminători ai satelor"
(I, Prima întoarcere acasă).

în această şcoală îşi dobîndeşte de la colegi porecla de „că-
lugărul Hildebrand", probabil pentru scrupulozitatea cu care
urmăreşte să respecte nu atît linia de conduită cerută de regu-
lamentul şcolar, ci pe aceea pe care i-o impune, încă din aceşti
ani tineri, propria sa conştiinţă - numită, în forul său interior,

„straşnicul inchizitor". Această instanţă, faţă de care se simte responsabil pînă la sfîrşitul zilelor, îi va dicta nu doar comportamentul impecabil din prizonierat şi din închisorile politice, ci şi atitudini de un uimitor cavalerism adolescentin. Porecla însă, furnizată Securităţii de vreun fost coleg de şcoală care îl „turna" - e impresionant numărul de turnători pe care reuşeau „organele" să îi „convingă" - îl va urmări prin birourile de anchetă ca o dovadă peremptorie a „fanatismului" său.

Tot aici, la Şcoala Normală din Cîmpulung, se formulează pentru prima dată împotriva lui Aurel State acuzaţia că ar aparţine Mişcării legionare, în fapt Frăţiilor de Cruce. Din memoriile sale rezultă că, elev fiind, a fost ridicat din internat de Siguranţă şi anchetat pentru apartenenţa la mişcarea care, în acel moment, era scoasă în ilegalitate. Vorbeşte directorul Şcolii Normale:

„M-am perpelit nopţi în şir acum doi ani, cînd te-a ridicat Siguranţa Statului noaptea din internat, deşi mă liniştiseşi, asigurîndu-mă că nu ai nici o legătură cu organizaţiile clandestine; însă eu ştiam că premianţii de la alte şcoli fuseseră trimişi, pentru

un vis, în faţa curţilor marţiale, înfundînd închisorile. M-am mîndrit cu lacrimi în ochi cînd chestorul Tiliceanu mi-a spus că, după ce maiorul de jandarmi te interogase, ai refuzat să condamni pe ilegaliştii dintre care s-a dovedit că nu făceai parte, deşi de aceasta, ţi-a spus el, depindea eliberarea" (I, Prima întoarcere acasă).

E pentru prima oară - între atîtea alte situaţii similare care îi vor mai fi hărăzite - cînd Aurel State refuză ferm delaţiunea ca pe un act dezonorant. Vom aborda acum, mai pe larg - fiindcă acum apare în datele sale biografice - problema apartenenţei la Mişcarea legionară. La 19 ani, după absolvirea Şcolii Normale, Aurel State va face parte din organizaţia satului Godeni; o afirmă el însuşi într-un memoriu adresat Ministerului de Interne, în 1965[1]: „Considerat «legionar» - octombrie 1940 am figurat în organiz[aţia] satului de naştere, fără să fi avut vreodată funcţie, grad sau vreo funcţie social-administrativă, am fost trimis la Aiud, de unde am fost eliberat în 1 august 1964...". în război (1942-1944) şi în prizonierat (1944-1955), apoi în închisorile patriei sovietizate (1958-1964), el avea să stea laolaltă şi să împărtăşească soarta multor membri ai Mişcării legionare. A avut cu ei, în comun, orientarea naţionalistă de care nu s-a dezis în nici unul dintre momentele vieţii sale şi de care nu se putea delimita un ofiţer care, aşa cum avea să mărturisească mereu, plecase la război pentru redobîndirea Basarabiei, smulse României de către sovietici în iunie 1940. A împărtăşit cu ei şi cu toţi ofiţerii români rămaşi credincioşi acestor idealuri, fie că erau sau nu legionari, entuziasmul anilor interbelici şi al generaţiei crescute şi educate în cultul pentru o Românie Mare nu doar teritorial, ci şi spiritual şi cultural. A împărtăşit cu toţi deţinuţii politici, legionari sau nu, anticomunismul visceral manifestat de oricare român responsabil faţă de comunizarea forţată a României. A re-

fuzat să se dezică în vreun fel de camarazii săi de suferinţă din lagăre şi închisori şi îmi amintesc limpede cum povestea că, aflat sub anchetă şi torturat după arestarea din 1958, cerîndu-i-se să

[1] Dosar CNSAS I 160209 voi. 2, fila 15 verso. în memoriu Aurel State solicită acordarea buletinului de Bucureşti, a „unui spaţiu locativ cît de modest" şi a unei pensii de invaliditate.

mărturisească cum că a făcut parte dintr-un „complot legionar" şi să îi acuze pe presupuşii săi „colaboratori", le-a spus răspicat anchetatorilor: „Nu sînt legionar, dar dacă vă e aşa de frică de ei, vă rog să mă consideraţi unul dintre ai lor!"

Este o acuzaţie care revine curent în toate documentele Securităţii, fiind preluată, mecanic, de la unul la celălalt, mai ales că eticheta de „legionar", atunci ca şi acum, e suficientă pentru a „îngropa" rapid un destin, fără a se mai face apel la instrumentele de analiză puse la dispoziţie de cel mai elementar spirit critic. între contemporanii săi şi între tovarăşii de suferinţă - atîţia cîţi mai sînt printre noi - Aurel State e revendicat şi de cei care împărtăşesc convingerile legionare şi de cei care se situează pur şi simplu la dreapta, fără a se ralia orientării legionare: cine nu şi-ar revendica un asemenea stindard al rectitudinii morale şi un asemenea simbol al demnităţii imaculate? Cine nu ar dori să-şi poată zice „Şi Aurel State gîndea ca mine"?

Ce spune Aurel State însuşi? Drumul crucii este, fără umbră de îndoială, cartea unui autor de dreapta. Este şi cartea unui legionar? Aceste convingeri nu apar enunţate nicăieri în mod explicit, aşa cum apar afirmate în scrierile autorilor care îşi asumă această orientare. Cum nu îl putem suspecta de nici un fel de oportunism pe cel care şi-a făcut un crez din curăţia propriei conştiinţe, neîngăduindu-şi - din adolescenţă şi pînă la moarte - nici să fie tentat de avantaje, nici să fie intimidat de ameninţări, nu vom putea presupune că şi-a ascuns convingerile, de teamă sau de dragul vreunui beneficiu, de orice fel ar fi fost acesta. Pe de altă parte, în documentele păstrate în arhiva CNSAS pe care el însuşi le semnează, nu este exprimată o astfel de poziţie - şi vom vedea că nu se temea să asume poziţii care-i periclitau viaţa şi libertatea. Cît despre diferite turnătorii ori declaraţii ale altora, obţinute în mod evident prin presiune şi care afirmă ceea ce Securitatea voia să audă, ne vom îngădui să nu le luăm în considerare.

Să revenim. în 1940-1941 este elev al Şcolii Militare de Ofiţeri de Rezervă din Ploieşti, iar în 1942 pleacă pe front, în linia întîi, luptînd în Batalionul 1 Vînători de Munte, trupele de elită ale armatei române de-atunci. Se ilustrează în bătăliile pentru cucerirea Sevastopolului şi este decorat cu Virtutea militară, cu Ordinul Mihai

Viteazul[1], cea mai ilustră decoraţie românească de război, şi cu Crucea de Fier. Fiind rănit în patru rînduri, este trimis de două ori în Ţară, dar, de îndată ce se restabileşte, cere întoarcerea pe cîmpul de luptă şi, după ce soarta frontului din răsărit e pecetluită, în pofida

faptului că este avertizat că merge la pieire sigură, se consideră dator să lupte pînă la capăt pentru cauzele pe care le asumă, fie şi pierdute:

„Regretele cunoscuţilor mei din Statul Major, maiorul Evolceanu şi căpitanul Liliescu, care conduseseră divizia de munte din Crimeea, sunau a condoleanţe: «Toţi se pierd de-acum fără rost acolo». Mie mi se părea că nu-i totuna dacă, într-o cauză pierdută «chiar», în loc de o mie cad o mie unu" (I, A doua întoarcere acasă).

De altfel, tînărul ostaş are asupra morţii la care se expune continuu, parcă fără să clipească (citiţi oricare dintre paginile ce descriu luptele din Crimeea), o perspectivă luminată de basmele de-acasă; scriindu-i de pe front unei rude rămase în Ţară el spune: „De voi pleca în basmul lui «Tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte», vă salut. Sînt fericit[2]".

Va lupta, ca voluntar, împotriva partizanilor sovietici şi, după ce se acoperise de glorie în lupta pentru cucerirea Sevastopolului, îi este dat să participe şi la bătălia în care acest important punct strategic va fi recucerit de trupele lui Stalin. Aici va cădea prizonier, în 12 mai 1944. Sfîşietoare sînt paginile care descriu primele trăiri ale celui ce şi-a pierdut libertatea şi care ar fi preferat moartea căderii în puterea unui inamic străin de orice idee de onoare. Văzută ca o pîngărire a întregii sale fiinţe, pierderea libertăţii e descrisă în termenii unei prăbuşiri în iad. O singură pată de lumină îmblînzeşte dramatismul chinuitor al acestor momente: chipul poetului George Fonea, care, din solidaritate faţă de camarazii de luptă, refuzase să se salveze. Prietenia care îi leagă pe front, în prizonierat şi după revenirea în ţară, pînă la moartea poetului, şcrie unele dintre cele mai frumoase pagini ale cărţii.

Urmează, pînă în 1955, 12 ani de lagăr: Gorki, Oranki, Simferopol, Vorkuta, Donbas, Stalingrad, Sverdlovsk[3]. A refuzat, ase-

[1] Ordinul Mihai Viteazul clasa a III-a, decernat prin decretul regal 711/30.03.1944.

[2] Dosar CNSAS 1160215/2, fila 3 verso.

[3] Dosar CNSAS 1160215/1, fila 14 verso.

menea miilor de ofiţeri care au ştiut să îşi păstreze demnitatea, întoarcerea în Ţară cu diviziile trădătoare „Tudor Vladimirescu" şi „Horia Cloşca şi Crişan". A făcut nenumărate greve ale foamei şi a participat sau a iniţiat numeroase proteste împotriva regimului de exterminare din lagărele sovietice, împotriva încălcării elementare a demnităţii omeneşti de către regimul concentraţionar. în 12 februarie 1949, în urma unui proces tipic stalinist, este condamnat pentru a fi particiapt la luptele împotriva partizanilor: douăzeci şi cinci de ani de muncă de lagăr, în calitate de „criminal de război". Simţindu-se ultragiat de o asemenea condamnare - „Luptasem, expus morţii, ca şi adversarul - dovadă cele patru răni, dar nu dădusem o palmă celor fără apărare, şi totuşi, în numele justiţiei unei mari puteri, eram trecut în rîndul nelegiuiţilor" (II, La apa Vavilonului) -, scrie două proteste către guvernul Uniunii Sovietice şi către Comitetul Central al PCUS, urmate de represalii furibunde, încarcerare severă, bătăi sîngeroase. Cum

adopta mereu aceeaşi atitudine care sfida limitele rezistenţei fizice şi psihice, refuzînd continuu să se abată de la linia de conştiinţă pe care o asumase, îi exaspera pe experimentaţii torţionari sovietici: „în zilele ultimei greve a foamei, mă ridicam, uşor ameţit, de pe fîşia bluzei împăturite în pjitru pe beton ca să primesc vizita nacialnicului de regim. Făcea parte din cei jigniţi personal de protestul meu şi-şi încerca violenţa lexicului, gradînd-o nesatisfăcut, cu pauzele paroxiste necesare găsirii ocării: român... ţigan... bandit... fascist... legionar... erou... mucenic... sfînt... martir... Iisus Hristos!" (II, La apa Vavilonului).

în toamna lui 1955, prizonierii români sînt repatriaţi, ultimii dintre toţi prizonierii de război. Unii dintre ei numărau treisprezece ani de lagăr sovietic, departe de Ţară. Aşteptau Prutul ca pe o frontieră a trecerii de la întuneric la lumină: la Ungheni îi aşteptau vagoanele-dubă ale Securităţii.

La 18 decembrie Aurel State ajunge la Bucureşti de unde urma să plece la familia sa din Godeni. în 19 ianuarie i se deschide dosar de verificare de către MAI, Direcţia regională Piteşti, Serviciul raional Muscel[1]: legionar, criminal de război, activitate subversivă împo-

[1] Dosar CNSAS I 160215, vol. 1, pp. l-3.

triva Uniunii Sovietice şi a ordinii sociale din România (!). Dosarul era gata, nu trebuia aşteptat decît un nou prilej pentru arestare.

între timp, eroul se resimte de pe urma războiului, torturilor, regimului de exterminare din lagăr: e bolnav de stomac şi are TBC. Va sta în sanatoriile de la Brebu şi Moroieni pînă la închiderea cavernelor pulmonare.

în paralel se pregăteşte pentru admiterea la facultate, iar în vara lui 1957 dă examen de admitere la Facultatea de Filologie a Universităţii din Bucureşti, Secţia de limbă şi literatură germană: reuşeşte primul şi îşi ia examenele primului semestru cu calificative maxime.

La începutul semestrului al doilea, în 12 februarie 1958, este arestat din preventoriul studenţesc TBC. Cu cîteva zile în urmă, murise poetul George Fonea. Prietenii, foştii ofiţeri cu care împărţise prizonieratul şi membrii Asociaţiei Nevăzătorilor - unde poetul era funcţionar şi conducea şi un cenaclu - l-au îngropat după datina oştenilor viteji care-şi străbat ultimul drum înfăşuraţi în steag. Pretextul a fost bun: complot legionar, uneltire împotriva orînduirii sociale din RPR.

Urmează o anchetă sălbatică în care lui Aurel State i se cere să denunţe şi să ofere probe împotriva „complotiştilor" pe care tot Securitatea îi inventase. Funcţiona, pentru a cîta oară, principiul „justiţiei" comuniste din URSS şi de la noi: nu ei trebuie să-ţi dovedească vinovăţia, tu trebuie să îţi dovedeşti nevinovăţia. Supus unei inimaginabile presiuni psihice (cine citeşte capitolul „Straşnicul inchizitor" să înţeleagă!), terorizat de ideea că nu va putea rezista torturii şi va sfîrşi prin a ceda în vreun punct jocului înnebunitor al Securităţii, Aurel State îşi face un uluitor plan de sinucidere pe care îl şi pune în aplicare: la momentul şi locul

potrivit reuşeşte să scape de sub escortă, se caţără, cu agilitatea vînătorului de munte, pe o scară de incendiu care dă pe acoperişul închisorii Uranus din Bucureşti şi se aruncă în gol „scontînd o moarte sigură"[1]. Dar această izbăvire îi este refuzată: „Mă împiedicasem de o aripă de înger" (II, Straşnicul inchizitor).

Cu o gravă fractură de baza craniului, care avea să îi producă accese epileptiforme, cu o mulţime de oase fracturate („Oasele se

[1] Dosar CNSASI 160209 voi. 2, fila 15 verso.

fărîmaseră în mine cum se fărîmă în traistă covrigeii colindaţi pe care ai căzut urmărit de zăvozi" - II, Straşnicul inchizitor), Aurel State e „restaurat", cusut, tratat - de bine, de rău - în spitalul Văcăreşti, pentru a fi adus la procesul unde avea să fie condamnat „la 18 (optsprezece) ani de muncă silnică şi 7 (şapte) ani degradare civică cu confiscare totală a averii personale şi 650 lei cheltuieli de judecată":

„Faptele reţinute în sarcina condamnatului constă în aceia că începînd din anul 1955, cînd a fost amnistiat pentru pedeapsa de 25 ani închisoare corecţională ce o primise în Uniunea Sovietică, pentru crimele săvîrşite în timpul războiului, şi ca vechi membru al organizaţiei legionare în care fusese recrutat în timpul prizonieratului, a reluat legătura cu diferiţii membri legionari, în scopul de a răsturna la momentul oportun, prin violenţă, regimul democrat popular din RPR şi instaurarea la conducerea statului a unui regim fascisto-legionar"[1].

Şi toate acestea, desigur, aveau să se întîmple în România de după Yalta, dincoace de cortina de fier, în regimul de teroare instaurat de Securitate, sub privirile „îngăduitoare" ale marii Uniuni Sovietice, urmînd să fie duse la îndeplinire de un student sărac, împreună cu foştii camarazi de prizonierat, ce-şi cîştigau existenţa în slujbe umile, la limita subzistenţei!

Din cei 18 ani, Aurel State va executa 6. în 1964, în urma decretului de eliberare a deţinuţilor politici din România, părăseşte închisoarea din Aiud ca membru al ultimului lot de deţinuţi: cei care refuzaseră pînă la capăt „reeducarea".

Ieşit din închisoare, termină Facultatea de limba şi literatura germană şi este profesor la o şcoală generală din Bucureşti pînă în 1976, cînd iese la pensie. E supravegheat constant de Securitate prin informatori din rîndul familiei, al foştilor colegi de şcoală, de prizonierat sau de închisoare mai puţin rezistenţi la presiunea „organelor". Cum era extrem de exigent doar cu sine, fiind cu ceilalţi de o indulgenţă ce putea merge pînă la naivitate, sînt sigură că i-ar fi iertat pe toţi, dacă le-ar fi cunoscut delaţiunile.

[1] Dosar CNSAS P 015314, voi. 2, fila 31 recto. Am redat întocmai ortografia şi punctuaţia originalului.

în acest timp, traduce împreună cu poeta Ileana Mălăncioiu Sfîrşitul bufniţelor de Hans Magnus Enzesberger, publicată în 1974

de Editura Univers şi, în colaborare cu Marcel Petrişor şi Adina Nicolescu, romanul Data Tutashia al prozatorului şi luptătorului anticomunist gruzin Ciabua Amiredjibi, carte publicată în 1981 la Editura Junimea. Scrie Drumul crucii, cartea pentru care e urmărit, anchetat, poate ucis.

* * *

O carte este un alter ego al autorului ei. Cea de faţă justifică pe deplin această aserţiune: ea nu se limitează la a înregistra momentele cele mai semnificative ale unei biografii, arătînd cine a fost autorul cărţii, ci lasă să se întrevadă şi ceea ce el a vrut să fie: o conştiinţă imaculată. Această finalitate pe care Aurel State o urmărea cu maximă atenţie pînă şi în detaliile anodine ale existenţei se citeşte într-unui dintre momentele cele mai tensionate ale biografiei sale de deţinut politic: schilodit de pe urma săriturii de pe Uranus, în cîrje, e scos din carcera cu regim sever a Zărcii Aiudului de către colonelul Crăciun, comandantul închisorii, pentru a fi întrebat în faţa celorlalţi deţinuţi de ce refuză reeducarea; răspunzînd acestei întrebări, Aurel State oferă cheia întregii sale biografii: „.. .strigai că nu mi-e teamă de el, că dacă grija lui e să-şi dobîndească epoletul de general, a mea e să rămîn om".

Asemenea autorului, cartea îşi afirmă sensul propriei existenţe, acela de a salva de uitare suferinţa celor care au murit fără să poată mărturisi:

„îmi rezervasem însă şi încercarea de a realiza un vis, cel din urmă şi cel mai de preţ din toate. Toată povestea de pînă acum [...] s-o urc pe un munte al Taborului. Să capete prin har de sus veşmînt şi chip durabil pentru toţi luptătorii. Să strălucească răscumpărător pentru tinereţea lor jertfită prin răsărit ori prin închisorile de fier de acasă. [...] Doamne, fi-mi de folos ca să întocmesc, privindu-i în tabăra de pe muntele Taborului, noua lor carte" (II, Destrămarea covorului fermecat).

în sfîrşit, lucrul cel mai tulburător este că şi cartea şi-a îndurat, alături de cel care a scris-o, propria prigoană. Scrisă cu riscul

conştient asumat al pierderii libertăţii relative în care Aurel State trăia după eliberarea din 1964 („însăilată în cîţiva ani din noua existenţă cu primejdia continuă de a-mi pierde şi acel soi de libertate"), ea i-a fost încredinţată încercatului şi apropiatului prieten al autorului, scriitorului Marcel Petrişor; acesta i l-a „trecut", desigur pe ascuns, lui Cezar Ivănescu, care, la rîndul său, i l-a dat lui Marin Preda, directorul de-atunci al Editurii Cartea Românească: „[Marin Preda] avea la Cartea Românească manuscrise pe care nu putea să le publice, deşi, din 1977, cenzura era oficial desfiinţată (unul dintre aceste manuscrise era de Paul Goma, «Uşa» dacă nu mă înşel), citea ca editor cărţi zguduitoare, pe care nu putea nici măcar să le arate «forurilor competente»: un asemenea manuscris îi înmînasem chiar eu, era vorba de romanul autobiografic al lui

Aurel State, Drumul crucii, pe care mi-l adusese Marcel Petrişor... Altă viziune asupra războiului din Răsărit!"[1].

Îşi va fi făcut Aurel State iluzia că în comunism poate fi publicată o carte care prezintă războiul împotriva URSS dintr-o perspectivă complet opusă punctului de vedere oficial al atotputernicului Partid Comunist Român? Probabil că nu. Sîntem înclinaţi să credem că lucrarea a ajuns în mîinile lui Marin Preda fiindcă, după obiceiul său, Aurel State făcea cu orice risc tot ceea ce îi stătea în putinţă pentru a-şi duce la îndeplinire un angajament luat faţă de sine: Drumul crucii era o astfel de făgăduinţă, făcută însă nu doar sieşi, ci şi tovarăşilor săi de suferinţă care îşi sfîrşiseră zilele în prigoana comunistă. Nu îşi putea publica singur cartea, dar o putea transmite unui editor care, la vremea aceea, avea faima de a-şi permite să spună lucruri pe care alţii nu le-ar fi îndrăznit.

O dată ajuns la Cartea Românească, manuscrisul a trezit interesul directorului de editură. O mărturie a Ilenei Mălăncioiu ne ajută să-i urmărim destinul:

„Pe la sfîrşitul anului 1979, am aflat de la consăteanul meu Aurelian State [...] că o cunoştinţă comună i-a dat lui Marin Preda

[1] Cezar Ivănescu, „Marin Preda şi «Cel mai iubit dintre pământeni». Prolegomene la «Cel mai iubit dintre pământeni» (Fragment inedit), Partea a II-a", în Observatorul, Toronto, 5.02.2009, http://www.observatorul.com/articles_main.asp? action=articleviewdetail&ID=8011

memoriile sale. Nu peste mult a fost convocat la o întîlnire care a avut loc la editură. După cum mi-a relatat el, Preda i-a spus: domnule, pe mine m-a interesat foarte mult ce-ai scris dumneata, dar nu te pot tipări. Aşa ceva n-aş putea să public nici eu. La care State a răspuns: dumneavoastră n-aţi putea să scrieţi, nu să publicaţi aşa ceva. Aţi putea să scrieţi un roman formidabil, ceea ce eu nu pot să fac, dar asta e altceva. Autorul Moromeţilor a fost contrariat de acest răspuns, dar demnitatea celui care i l-a dat i-a impus. Drept pentru care i-a cerut să-i mai lase manuscrisul, fiindcă ar vrea să mai zăbovească asupra lui. Ca să se asigure că nu va fi refuzat, a adăugat că oricum e mai bine să stea la el. Lucru pe care celălalt îl ştia. Pentru că Securitatea descinsese de mai multe ori şi răscolise tot ce se afla în garsoniera lui confort trei, sub pretext că ar fi fost reclamat că deţine valută. A doua zi după moartea lui Preda, l-am întîlnit pe State, căruia îi spuneam prietenul meu, prizonierul, în faţa Editurii Cartea Românească. Venise să-şi recupereze memoriile. A fost prima şi ultima oară cînd mi-am îngăduit să mă cert cu el. Nu înţelegeam cum poate să se gîndească atunci la asta. Din păcate, nu peste mult a trebuit să recunosc că el avusese dreptate. Fiindcă experienţa îl făcea să ştie ce va urma. Citind cartea Marianei Sipoş, am constatat că pe lista manuscriselor din camera de la Mogoşoaia, sub cele 17 pagini disparate pe care scria Generozitate, apar şi cele trei volume ale memoriilor lui Aurelian State (cu titlul Drumul, şi nu Drumul crucii, pe care-l aveau în realitate). Desigur, e greu de crezut că un manuscris al acestui

necunoscut ar fi putut să fie căutat printre cele aflate în camera lui Preda. E mai plauzibil ca el să fi constituit o descoperire colaterală. Dar ea infirmă declaraţia potrivit căreia toate manuscrisele ar fi fost predate la Uniunea Scriitorilor şi restituite ulterior celor în drept pentru că nu ar fi prezentat interes pentru organele de cercetare (sau pentru Securitate). Aceste memorii, pentru care autorul a intrat din nou în colimator şi au fost plătite cu viaţa, erau căutate pentru că anonimul care le-a scris era departe de a fi un caz oarecare"

[1] Ileana Mălăncioiu, „O filă pentru dosarul «Marin Preda»", în România Literară, 28/2000, http://www.romlit.ro/o_fil_pentru_dosarul_marin_preda.

Putem zăbovi puţin asupra acesor împrejurări fiindcă sînt semnificative spusele lui Aurel State către Marin Preda, în discuţia recuperată graţie Ilenei Mălăncioiu („dumneavoastră n-aţi putea să scrieţi, nu să publicaţi aşa ceva. Aţi putea să scrieţi un roman formidabil, ceea ce eu nu pot să fac"). Pe de o parte, autorul Drumului crucii îşi cunoaşte limitele ca scriitor de literatură, cum de altfel afirmă la un moment dat chiar în cuprinsul cărţii: „Povestind, după ani, n-am lîngă mine pe nimeni dintre cei ce-au ajutat pe evanghelişti, pe magi sau pe marii meşteri, iar viaţa trecută se ridică în faţa-mi ca un munte cunoscut, de pe care însă m-am prăbuşit şi pe care visez acum din nou să-l urc".

Pe de altă parte, el ştie că miza „tare" a textului nu stă în caracterul său artistic sau de ficţiune literară oricît de bine scrisă („un roman formidabil"), ci în faptul că este o mărturisire a faptului istoric nud a cărui cunoaştere a fost plătită cu suferinţa proprie şi a tuturor întemniţaţilor şi prigoniţilor vremii lui. Aşa cum ceruse unul dintre prizonierii de la Oranki, victimă a terorii de neînchipuit ce se dezlănţuise asupra ofiţerilor prizonieri care refuzau să se înscrie în divizia de trădători „Tudor Vladimirescu", „cel care va supravieţui şi viitorului neştiut şi se va întoarce acasă, să spună oricum, chiar gîngav, ceea ce pămîntul tace! E mesajul lor [al celor de sub pămînt], oricît de spălăcit şi trunchiat ar fi mijlocit!"

Este de reţinut supoziţia Ilenei Mălăncioiu din articolul citat mai sus, anume că Marin Preda ar fi fost interesat să păstreze manuscrisul fiindcă i-ar fi putut folosi la „documentarea pentru volumul II al romanului Delirul, a cărui abandonare dezavantajoasă la jumătatea drumului îl obseda". Pentru Aurel State, a fi scris Drumul crucii însemna a-şi fi făcut datoria faţă de morţii gropilor comune din lagărele ruseşti şi din puşcăriile comunismului românesc, şi asta în pofida prigoanei şi a urmăririi neîncetate de după 1964; însemna că s-a înfruntat încă o dată - sub ochii acelui Dumnezeu care fusese martor şi al eroismului său de tînăr războinic, urmărindu-l de sus, de pe Ceatîrdacul Crimeei - cu acest rău istoric care a fost comunismul, hrănit din abjecţia cea mai josnică de care omul este capabil. Romancierul Marin Preda, în schimb, a sesizat, probabil de la prima lectură, potenţialul literar al acestei scrieri care, deşi inegală, surprinde caractere umane şi scene de

o autenticitate zguduitoare pe care nici un prozator nu le-ar pu-
tea inventa la masa sa de lucru, ceea ce autorul Moromeţilor ştia, probabil, prea bine.

Revenind la istoria acestei cărţi, aflăm deci că, percheziţionînd locuinţa de la Mogoşoaia în care, la 16 mai 1980, a murit Marin Preda, Securitatea ar fi putut găsi şi manuscrisul lui Aurel State. Era o „captură" pe care o vizau demult: ca şi autorul ei, cartea era urmărită de Securitate. Să ne întoarcem în timp pentru a urmări cîteva dintre momentele acestei urmăriri, atît cît o putem cunoaşte din documentele păstrate la CNSAS.

în 15.12.1976 Securitatea îi deschide lui Aurel State dosarul de urmărire informativă (DUI) cu numele de cod „Sotir". Instituţia îşi propune „lucrarea lui State Aurelian prin dosar de urmărire informativă pentru a stabili" - între altele - „dacă are preocupări suspecte pe linia întocmirii unor lucrări literare cu conţinut ostil" (subliniere în text)[1]. în dosarul de sub aceeaşi cotă, într-o Completare la planul de măsuri în DUI «Sotir» privind pe State Aurelian din 08.02.1978 se arată că „în luna mai 1977 Inspectoratul] de Securitate Timiş a informat prin Direcţia I-a că din discuţiile purtate pe mijloace speciale T.O.[2] între Ovidiu Cotruş (acum decedat[3]) şi Petrişor Marcel, rezultă că State Aurelian a întocmit o trilogie (roman) cu caracter autobiografic în care a tratat perioada celui de-al doilea război mondial la care a participat, prizonieratul în URSS şi apoi condamnarea sa în ţară după revenirea din prizonierat" (subliniere în text). în stilul inimitabil al Securităţii, documentul continuă: „Partea I-a intitulată «Războiul» ar fi fost predată de către State Aurelian lui Marin Preda ia[r] partea [a] Il-a şi a treia au fost trimise în Franţa lui

' Dosar CNSAS 1160215, voi. 2, fila 32 recto. Vom reda ortografia şi punctuaţia organelor de Securitate. între paranteze drepte suplinim elementele care lipsesc (litere lipsă, articole şi prepoziţii folosite greşit etc.), pentru a nu marca mereu cu sic frecventele greşeli ale „organelor").

2 „Mijloacele speciale T.O." desemnează tehnica operativă de ascultare cu ajutorul microfoanelor.

3 Poetul şi criticul literar Ovidiu Cotruş a murit în 12 septembrie 1977, la cincizeci şi unu de ani, în urma unei grave afecţiuni hepatice contractate în perioada detenţiei politice din care se eliberase în 1964.

Monica Lovinescu, al căror conţinut a fost apreciat de Petrişor Marcel ca fiind «exact ca şi cartea lui Soljeniţîn intitulată 1914»"[1]. Drept urmare, se efectuează la 12 mai 1977 o percheziţie[2] care i-a ridicat lui Aurel State, de-a valma, carnete cu însemnări, caiete de notiţe şi referate din studenţie, studii şi traduceri în diferite faze de elaborare, probabil tot ce a găsit scris de mînă sau bătut la maşină, ba chiar şi cartea lui Marcel Petrişor Călătorie spre Soare Răsare, publicată în 1976 la Editura Cartea Românească, deci trecută deja prin cenzură; dar, nu se ştie niciodată, în nea-

dormita ei vigilenţă, Securitatea îşi propusese oricum să urmărească „dacă State Aurelian este atras la activitatea duşmănoasă desfăşurată de Petrişor Marcel"[3]. Nu se consemnează în acest proces verbal nimic despre motivele (sau măcar pretextele) care au detreminat respectiva percheziţie; cu atît mai puţin va fi precizat scopul ei real, anume găsirea memoriilor de război, lagăr şi închisoare. Ceea ce nu înseamnă că nu s-a găsit chiar nimic, fiindcă într-o Notă de la finalul documentului care anunţă deschiderea dosarului de urmărire informativă se arată că „în ziua de 12 mai 1977 org[anele] de miliţie ale Municipiului Bucureşti au efectuat o percheziţie domiciliară lui State Aurelian. Cu ocazia percheziţiei la cel în cauză au fost găsite printre alte materiale, şi trei pagini scrise la maşină, rezultînd după numerotare, că fac

[1] Ibidem, fila 66 recto. Romanul istoric scris de Soljeniţîn şi publicat în 1971 se intitulează August 1914.

[2] La fila 53 recto a aceluiaşi dosar: „...am procedat la efectuarea percheziţiei cu care ocazie s-au ridicat următoarele : 1) 1 (un) studiu scris la maşină despre poetul Engberger (sic) dactilografiat compus din 37 file. 2) 1 (un) fragment roman fantastic compus din 25 file 3) traduceri scrise de mînă şi dactilografiate compuse 55 file 4) 1 (un) studiu Hans magnus (sic) Enzesberger, dactilografiat compus din 58 file 5) traduceri poezii 13 file 6) 1 (un) referat metodică pentru învăţămînt, scris de mînă compus din 10 file 7) 1 (un) caiet Istoria literaturii germane M. Isbăşescu, dictando 8) 2 (două) caiete însemnări 9) 1 (una) agendă format mic, îmbrăcată în plastic culoare bleau (sic) 10) cartea «Călătorie spre Soare-Răsare» de Marcel Petrişor 11) 1 (un) referat despre Ch. Baudelaire, scris de mînă 12) diversă corespondenţă 13) 1 (un) caiet de însemnări, copertă maron, scris dc mînă. Alte însemnări, bunuri, valori nu s-au mai ridicat."

[3] Ibidem, fila 32 verso.

parte dintr-un roman autobiografic", pagini neconsemnate în procesul verbal al percheziţiei[1].

Anchetat la Securitate, Aurel State va recunoaşte că a scris un roman autobiografic care cuprinde evenimentele vieţii sale de la plecarea în război pînă la eliberarea din puşcăria comunistă, în 1964, că a depus un exemplar la Editura Cartea Românească şi că un alt exemplar l-a trimis în străinătate. Anchetatorii nu au avut motive să fie prea mulţumiţi de strădaniile lor, fiindcă nu au reuşit să „scoată" de la anchetat decît ceea ce el a dorit să le spună, adică mai puţin decît ceea ce deja ştiau: „în ce priveşte perioada şi împrejurările în care a trimis romanul în Occident, State Aurelian încearcă să inducă în eroare org[anele] de sec[uritate] prezentînd ca recentă trimiterea manuscrisului, pe cînd din datele ce le deţinem rezultă că această împrejurare a avut loc pînă în anul 1976 prin intermediul lui Marcel Petrişor"[2]. într-un document ulterior datat în 8.02.1978 şi care reia chestiunea, rezultă din ton că securiştii se simt insultaţi de atitudinea celui interogat; profesorul de germană pensionar, în baston, cu ani grei de lagăr şi de puşcărie în spate, cu mai toate oasele fracturate de săritura de pe închisoarea de la

Uranus, îşi permite să îi sfideze: „De menţionat că State Aurelian a adoptat o atitudine de sfidare, fiind evidentă ipocrizia şi făţărnicia de care a dat dovadă din însăşi redactarea laconică a declaraţiei prezentate organelor noastre"[3]. într-adevăr, declaraţia lui Aurel State din 12 mai 1977 aflată în acelaşi dosar demonstrează neputinţa unui organ de represiune, reputat a fi atotputernic, în faţa unui om vîrstnic, infirm şi singur, dar decis să-i înfrunte cu orice preţ pe anchetatori şi să-şi păstreze conştiinţa curată netrădînd numele nimănui dintre cei care l-au ajutat; cum am spus, el va declara doar ceea ce se ştie deja şi nu poate aduce pe nimeni în faţa Securităţii, anume că în februarie 1977 şi-a predat cartea, de aproximativ 600 de pagini, Editurii Cartea Românească. Urmarea merită citită:

„Am expediat în martie 1977 printr-un necunoscut al doilea exemplar al trilogiei pentru a găsi eventual un editor. Respectivul

1 Ibidem, fila 32 verso.

2 Ibidem, fila 33 recto.

3 Ibidem, fila 66 recto.

vorbea germana şi a fost de acord să ducă manuscrisul în vest, el însuşi fiind din vest. Această discuţie a avut loc undeva pe Mihai Bravul, în zona şc[olii] gen[erale] 85.1-am predat manuscrisul pe loc întrucît îl aveam la mine. Pînă la această dată nu ştiu unde a ajuns manuscrisul respectiv. [...] La întrebarea cine a dactilografiat manuscrisul pe care l-am trimis şi în vest declar că nu-mi aduc aminte. Nu-mi amintesc cînd şi cît a durat dactilografierea. Nu ştiu cum o cheamă şi unde locuieşte. E o femeie probabil mai tînără decît mine. [...] Menţionez că după ce am depus-o la editură am vorbit despre această lucrare, dar nu reţin exact cui. Nu am vorbit nimănui despre faptul că am trimis în Occident această lucrare. Nu am cunoscut persoane în Franţa, R.F.G. la care să apelez în vederea publicării acestui manuscris. Am trimis un exemplar în vest pentru că nu am exclus posibilitatea ca exemplarul depus la editură să se piardă, fiind convins că ceea ce am scris e util comunităţii româneşti"[1].

„Organele" caută în continuare. într-o Notă de lucru din 06.09.1978, aprobată de colonelul Ion Burac, măsurile preconizate pentru urmărirea lui Aurel State par destinate supravegherii unui spion de talie internaţională: Securitatea îşi propune să introducă „mijloace speciale tip I.D.M.[2] la domiciliul său, prin pătrundere secretă, în ideea de a stabili preocupările actuale, persoanele care îl vizitează, cine sînt acestea şi intenţiile de viitor. Menţionăm că la definitivarea studiului de pătrundere secretă se va întocmi un plan separat." De asemenea, „pentru a studia comportamentul, preocupările zilnice, persoanele cu care se află în relaţii prezente va fi pus în filaj cu intermitenţă". Prin intermediul Inspectoratului de Securitate din judeţul Dîmboviţa - care se ocupă de supravegherea familiei şi a cunoscuţilor de la Godeni, satul natal al urmăritului - va fi verificată situaţia informatorilor locali „«C.N.» şi «Porumbescu» care au fost în relaţii cu cel în cauză şi în funcţie

de rezultat vom cere sprijinul pentru a studia posibilitatea trimiterii la Bucureşti în scopul interpunerii lui «Sotir»". îşi propun să-i reactiveze pe informatorii care „au furnizat informaţii despre

1 Ibidem, fila 218 recto, verso.

2 Interceptarea discuţiilor prin microfoane.

obiectiv în detenţie" şi să „clarifice care este situaţia actuală a legăturilor lui «Sotir» cu care a activat în lagăre şi detenţie şi am în vedere pe următorii [...], dacă din rîndul lor sînt şi informatori care ar putea fi folosiţi pe lîngă acesta"; dintre cele unsprezece nume care alcătuiesc lista de posibili delatori, două sînt marcate ca aparţinînd unor informatori (scris de mînă: „sînt. inf."). Unii dintre cei „cunoscuţi că se află în relaţii cu «Sotir» [...] vor fi luaţi în studiu şi se vor întreprinde măsuri de verificare în vederea atragerii la colaborare"; în privinţa altora, deja aflaţi în urmărire informativă, urma „să se coopereze cu ofiţerii care au în lucru aceste cazuri pentru a fi la curent cu evoluţia lor". Extinderea urmăririi este luată în calcul chiar şi în cazul unor relaţii mai puţin strînse cu o familie din Sibiu „pe care îi vizitează uneori, iar prin intermediul acesteia are legături şi cu o familie din localitatea Bazna. împreună cu Direcţia I-a vom analiza posibilitatea lucrării informative a persoanelor din Sibiu şi Bazna în scopul de a stabili natura legăturilor ce le are cu obiectivul". Pe lîngă toate acestea, „clarificarea şi verificarea situaţiei prezente a rudelor lui «Sotir»"[1].

Cum din convorbirea telefonică interceptată, purtată între Marcel Petrişor şi Ovidiu Cotruş, se ştia că măcar o parte a textului cărţii scrise de Aurel State se afla la Marin Preda, aflăm din documentul datat 6.09.78 că Securitatea îşi propune: „Cu sprijinul Direcţiei I-a se va analiza posibilitatea de a se interveni pe lîngă scriitorul Marin Preda pentru a intra în posesia exemplarului doi a lucrării autobiografice a lui State A."[2].

Eşec! Documentul ce poartă data 8.02 1978 arată: „Cunoscîndu-se atitudinea pe care Marin Preda o manifestă faţă de astfel de cereri ale org[anelor] de Securitate, măsura noastră a fost fără rezultat"[3]. De ce îşi mai propuneau în septembrie să întreprindă o acţiune care eşuase din februarie? Greu de spus. Documentele din dosarele pe care le-am studiat par uneori să fie rezultatul unor acumulări succesive de intervenţii asupra textelor informative,

1 Ibidem, 73 verso-74 verso.

2 Ibidem, fial 74 verso.

3 Ibidem, fila 66 verso. Cuvintele în cursive sînt tăiate cu o linie. Sublinierea aparţine textului.

intervenţii operate, uneori, la date diferite de cea anunţată în antet. Pe de altă parte, fiecare document le reia pe cele anterioare, refăcînd toată istoria urmăritului din perspectiva momentului redactării - ca în celebra carte 1984 a lui Orwell - şi producînd astfel confuzii în ordinea cronologică a anchetelor, care oricum se repetă după acelaşi tipic şi ale căror documente sînt redactate în acelaşi

limbaj de lemn, drept care nu e întotdeauna simplu să se mai ştie ce a fost întîi şi apoi. în cazul în care, însă, nu ni se pare credibilă ipoteza straturilor redacţionale multiple, putem presupune că, în pofida refuzului lui Marin Preda, „organele" nu consideră că pot renunţa la a obţine de la acesta textul cărţii şi îşi propun să continue presiunile asupra directorului „Cărţii Româneşti". Or, pur şi simplu, cum se întîmpla adesea în comunism, diferitele „măsuri" se transmit mecanic de la un plan la altul, fără a se ţine seama de faptul că acţiunea propusă se efectuase şi se soldase cu un refuz.

Oricum ar sta lucrurile, momentul morţii lui Marin Preda readuce în discuţie posibilitatea de a obţine un exemplar al cărţii scrise de Aurel State. Redăm în întregime Nota din data de 21.05.1980, semnată de căpitanul Ion Dumitru: „La data de mai sus am discutat cu Mr. Oprişor Oniţiu din cadrul Serv. 120 care ne-a relatat următoarele: După decesul scriitorului Marin Preda, imediat s-au prezentat la locul de creaţie (Mogoşoaia) organele procuraturii şi miliţiei împreună cu specialişti care au inventariat toate lucrările ce i-au aparţinut. Cu acele materiale se va crea un fond «Marin Preda». Toate materialele pe care Marin Preda le-a primit de la diverse persoane în timpul vieţii sale, nu se pot restitui autorilor, conform normelor în vigoare. Ofiţerul a comunicat că la inventarierea lucrărilor lui Marin Preda a participat şi un informator al său, în calitate de specialist. Cu acesta va stabili şi modalităţile de a intra în posesia lucrării lui State Aurel intitulată «Drumul care nu ştie nimeni unde duce» pentru a o studia şi aprecia caracterul acesteia. Informatorul va stabili dacă lucrarea este trecută în procesul verbal de inventariere"[1].

Totuşi, cartea nu ajunge la organele de Securitate atît de amatoare de lecturi anticomuniste. îi regăsim urma cu cîteva luni mai

[1] Ibidem, fila 156 recto. Subliniere în text.

tîrziu: un Raport privind pe Aurelian State lucrat în DUI, datat în 13.10.1980 şi semnat tot de Ion Dumitru - avansat între timp la gradul de maior, probabil şi pentru constanţa cu care urmăreşte să „prindă" această carte cam „iute de picior" pentru el - arată că „în prezent această lucrare a ajuns în posesia tov. Vasile Nicolescu din cadrul Consiliului Culturii si Educaţiei Socialiste, fiind trimisă de editura «Cartea Românească» pentru a hotărî asupra ei, întrucît are un conţinut necorespunzător. Tov. Col. Varvenia a discutat în prezenta noastră cu Vasile Nicolescu, care a comunicat că această lucrare se află la dumnealui si va fi supusă studiului unei comisii care va hotărî asupra ei. în situaţia că această lucrare va fi găsită că are un conţinut necorespunzător, neputînd fi publicată i se va comunica autorului acest lucru si i se va restitui. Întrucît i s-a explicat că org[anele] noastre cunosc că acest material are un conţinut necorespunzător şi dacă poate fi trimis pe cale oficială către noi, Vasile Nicolescu a afirmat că nu se poate face acest lucru. în schimb a promis că va căuta să retină lucrarea cît mai mult la dînsul, fără a o restitui autorului, fiind pusă spre analiză a unor redactori de

specialitate. Cînd va hotărî ca să-i restituie lucrarea lui State Aurelian. vom fi anunţaţi si noi pentru a cunoaşte acest lucru"'.

Imediat dedesubt, o însemnare care poartă drept titlu chiar data de 13.X.1980, semnată indescifrabil de cineva cu grad de colonel, arată în ce mod urma Securitatea să utilizeze informaţia venită de la Consiliul Culturii: „Tov. Ion D-tru, dacă nu se poate reţine lucrarea, să urmărim cînd State A. va intra în posesia ei, să procedăm la ridicarea acesteia de la autor sau locul unde va fi dată spre păstrare, cu ajutorul şi sub acoperirea organelor de miliţie"[2], în 14.03.1981, într-o Notă de analiză, securiştii încă îşi mai propun: „Printr-o combinaţie se va căuta să se intre în posesia exemplarului lucrării lui State Aurelian, existent la Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste"[3]. Posibilitatea ca lucrarea să fie multiplicată şi ca încă un exemplar al ei să fie trimis în străinătate pare să le dea răcori, aşa încît îşi propun să întindă o plasă cu ochiuri dese:

' Ibidem, fila 171 recto-verso. Subliniere în text.

2 Ibidem, fila 171 verso.

3 Ibidem, fila 192 recto.

„Prin reţea şi celelalte mijloace se vor căuta informaţii pentru identificarea persoanelor care au cunoştinţă şi participă la multiplicarea lucrării, în vederea prevenirii unor astfel de activităţi. Sarcină permanentă. Răspunde Mr. Ion Dumitru. Efectuarea de cercetări şi percheziţii asupra persoanelor suspecte de deţinerea lucrării în vederea intrării în posesia acesteia. Astfel de măsuri se vor lua asupra numiţilor State Aurelian, Fonea Florin, Zeană Corneliu, Stoica Lia-Maria, Mălăncioiu Ileana, Iulian Constantin. Termen 15.IV.1981. Răspunde Mr. Ion Dumitru. Pentru a stabili dacă a scos în străinătate un alt exemplar al lucrării, se vor lua măsuri şi de identificare şi audiere a numitei Jana (Iana), prietena lui Radina Ion-Remus, care în luna august 1980 a vizitat pe Fonea Florin pentru a obţine de la el materialul în cauză şi a-l scoate în exterior. Termen 25.IV. 1981. Răspunde Mr. Ion Dumitru"[1].

Aurel State e urmărit constant, chemat la Securitate şi supus interogatoriilor în mai multe rînduri. în 19.06.1982, de pildă, i se ia un interogatoriu în care i se cere să arate pe cine frecventează, cît de des, în ce împrejurări le-a cunoscut pe respectivele persoane (pe care, oricum, Securitatea le supraveghea demult şi care formează o listă ce trece de la un „plan de măsuri" la altul şi de la o „notă de analiză" la alta) şi care sînt scopurile întîlnirilor. Cartea nu scapă nici ea de urmărire şi autorul va declara - oare pentru a cîta oară? - că „A fost bătută la maşină în 2 exemplare: un exemplar depus la Cartea Românească, iar al doilea expediat printr-un intermediar necunoscut cu rugămintea să-l depună spre păstrare, pentru a nu se pierde. Menţionez că nu am dat-o nimănui spre difuzare (spre a fi citită). Lucrarea menţionată am terminat-o în prima şi deocamdată singura versiune aproximativ în 1973-4? Nu am elaborat de atunci nimic închegat"[2].

Ar fi fals să ne imaginăm că aceste interogatorii se desfăşurau ca nişte conversaţii de cafenea. Tot fals ar fi să credem că vreun document din dosarele Securităţii ar vorbi despre metodele specifice anchetei. Dacă citim însă printre rînduri, putem „vedea" cîte ceva.

[1] Ibidem, fila 192 recto-verso.

[2] Ibidem, fila 214 verso.

Parcurgem o declaraţie de anchetă luată scriitorului Marcel Petrişor în 21 iulie 1982[1]. Anchetatul răspunde, în 19 puncte, întrebărilor interogatoriului (neprecizate în text). Totul porneşte de la carte şi se întoarce, obsesiv, la ea: momentul cînd Aurel State îşi scrie cartea, numărul dactilogramelor, iniţiativa trimiterii în străinătate, persoanele prin care Marcel Petrişor s-a interesat despre soarta cărţii în Occident, persoane cu care Marcel Petrişor a comentat cazul lui Aurel State, relaţiile dintre anchetat şi autorul cărţii etc. Lectura declaraţiei lasă impresia că Marcel Petrişor profită cu umor de anchetă pentru a-i pune pe securişti în situaţii imposibile: astfel, scriitorul le explică cum l-a sfătuit pe Aurel State că ar fi bine ca „familia Ierunca" să cunoască textul respectiv „pentru ca şi Virgil să-şi spună părerea asupra cărţii şi asupra şanselor ei de evaluare în critica universală"; menţionează că el însuşi s-a interesat dacă volumul lui Aurel State a ajuns în Franţa „ca să-mi verific simţul critic, evaluarea valorică ca o carte document istorico-existenţial ca aceea să intre şi în atenţia criticii universale"; el, Marcel Petrişor i-a făcut lui Aurel State „obiecţii privind stilul şi compoziţia", i-a spus că lipsesc antieroii, că în partea referitoare la prizonierat „nu există diferenţieri în tratarea comportamentului diferitelor naţionalităţi fie din necunoaşterea lor, fie dintr-o unitate pe care omul s-ar fi putut să o manifeste în condiţii grele de detenţie", că în partea a treia se confundă anumite etape cronologice. Putem bănui cît de interesate au fost organele de anchetă de atari precizări privitoare la arta romanului. Apoi anchetatul îl elogiază pe Aurel State în cîteva paragrafe consistente, pentru integritatea sa morală ireproşabilă. în schimb, singurul lucru pe care îl cunoaşte despre opiniile politice ale acestuia este că „îi repugnă fanatismul de orice natură şi că pentru el singurul ţel în viaţă a mai rămas desăvîrşirea unei existenţe în care nimeni şi nici el să nu-şi poată face niciodată nici un reproş". Cît despre sine însuşi şi convingerile proprii, Marcel Petrişor nu are are „cristalizată nici o convingere decît aceea că niciodată un om

[1] Ibidem, filele 219-225. Declaraţia olografă a lui Marcel Petrişor nu este datată, în schimb, data acesteia apare pe fila 263 în copia (de mînă!) făcută de un funcţionar al Securităţii şi aflată în acelaşi dosar.

nu trebuie să fie sau să devină asupritorul celuilalt, indiferent pe ce motive." Nu ştim dacă nu cumva aceste lecţii de morală pentru uzul Securităţii vor fi fost plătite scump, dar e sigur că autorul lor „s-a răcorit" pronunţîndu-le.

Să revenim. în această declaraţie, citim şi un pasaj care arată că ancheta continua să utilizeze ca „argument" bătaia; vorbeşte Marcel Petrişor, constituindu-se prin aceasta martor, lucru care nu putea fi convenabil nici măcar atotputernicei Securităţi: „State Aurel m-a căutat după ce a fost anchetat spunîndu-mi acest lucru, iar la remarca unei uşoare deformări a feţei, mi-a spus că a fost lovit în timpul anchetei sale în legătură cu cartea pe care a scris-o".

în ceea ce mă priveşte, ştiu din mărturia orală a lui Marcel Petrişor că, în urma unei anchete de acest tip, lui Aurel State i s-a cerut să spună, în cazul în care va fi întrebat despre provenienţa contuziilor faciale, că, fiind beat, s-a lovit de un copac! De altminteri, încercarea de a-l compromite pe un om ireproşabil e caracteristică strategiei de rutină a instituţiei respective: în Nota de analiză din 14.III.1981, semnată de locotenent-colonel Ghineţ Virgiliu, colonel Grigoriu Petru şi maior Ion Dumitru, se prevede: „Pentru compromiterea şi izolarea lui State Aurelian faţă de persoanele din anturajul său vor fi chemate la organele de securitate şi audiate în afară de persoanele de la punctul «c» şi celelalte legături menţionate, ocazie cu care se vor lansa versiuni de dicreditare a acestuia, iar asupra unora se va acţiona cu măsuri operative ce se vor impune (avertizare, atenţionare)"[1].

Aurel State era conştient de faptul că brutalitatea anchetelor şi continua presiune la care era supus prin supravegherea continuă, chemarea periodică la interogatorii, încercările de intimidare a celor apropiaţi şi a cunoscuţilor, recrutarea de informatori din mediul familial se datorau în măsură copleşitoare faptului că îşi scrisese memoriile şi că şi le trimisese în Occident. Fără această mărturie, el ar fi fost încă unul dintre zecile de mii de deţinuţi politici ce trăiau în România anilor '80 reduşi la o cvasi-muţenie: persecuţia politică la care fuseseră supuşi şi torturile înfiorătoare ale închisorilor erau ştiute, în multe situaţii, doar de fami-

[1] Ibidem, fila 192 verso.

lia apropiată, iar cunoscuţii auzeau doar că unul sau altul dintre ei „a făcut puşcărie": nimeni nu dorea să afle prea multe despre această periculoasă experienţă de care fiecare era îngrozit cu asupra de măsură. Autorul unei cărţi, însă, nu mai putea fi redus la muţenie: paginile scrise vorbeau în locul lui şi, de îndată ce ar fi fost publicate, puteau arăta care au fost efectele „insurecţiei naţionale armate antifasciste şi antiimperialiste", în ce mod s-a construit, cu ajutorul puşcăriilor şi al lagărelor, „societatea liberă a oamenilor muncii", care era adevărata faţă a „umanismului socialist" şi a „omului nou" precum şi care era adevărata valoare a celorlalte abjecte poncife vehiculate de maşinăria propagandistică. Nu pot uita cum Marcel Petrişor a povestit odată că unul dintre torţionarii care îl băteau sălbatic i-a spus: „Noi vă omorîm, şi tot noi o să scriem şi istoria, aşa cum o să vrem noi". O carte ca aceasta de faţă nu îi putea împiedica pe torţionari să îl ucidă pe autorul ei, dar îi putea împiedica să scrie istoria aşa cum voiau ei. Lucru

pe care şi ei îl ştiau. Şi, aşa cum am spus, îl ştia şi Aurel State. O aflăm doar indirect, dintr-o murdară „turnătorie" din 6 august 1982 a uneia dintre membrele prin alianţă ale familiei sale, soţia unui văr (ce era ministru la data la care se produce delaţiunea) care îşi semna declaraţiile cu gingaşul nume Brînduş Viorica. „Sursa" relatează, în termenii ei, o discuţie cu Aurel State, care îi povesteşte cum a fost anchetat prietenul său Marcel Petrişor: „Petrişor a mai spus că în timpul anchetei a fost întrebat dacă ştie despre un avocat la care Aurel State i-ar fi spus că atunci cînd state [sic!] nu va mai fi, acest om prin metode juridice să facă lumină în cazul lui State ca să ştie toată lumea că el a trebuit să moară pentru că a scris o carte"[1] (sublinierea mea).

în această atmosferă s-au desfăşurat ultimii ani ai vieţii lui Aurel State. O amintire personală mă urmăreşte: mulţumită lui Marcel Petrişor, minunatul nostru profesor, şi prieten, am putut citi, prin primăvara lui 1983, împreună cu soţul meu, dactilograma cărţii pe care acum o îngrijesc, poate exemplarul personal al autorului, vînat ani la rînd de Securitate şi bine ascuns. Fiindcă urmărirea se înăsprise chiar în acea perioadă, Marcel Petrişor ne-a

[1] Ibidem, fila 266 verso.

cerut să distrugem imediat cartea, rămînînd de neclintit la orice propunere de a încerca să o ascundem: „Nu ştiţi cu cine aveţi de-a face!", ne-a spus el atunci, iar tonul i-a fost mai convingător decît cuvintele: în locul cunoscutei sale jovialităţi - gravitatea celui care trecuse cîndva pe lîngă moarte, în locul umorului - spaima de a-şi pune în primejdie prietenii. Atunci am distrus cartea, arzînd-o filă cu filă. Sper şi acum că Aurel State ne va fi iertat.

în 19 noiembrie 1983 autorul Drumului crucii, viteazul ce părea să nu ştie ce e frica, „cavalerul fără prihană" - cum l-au numit cei închişi împreună cu el - pleacă în „basmul lui «Tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte»" unde îi este dat, poate, să guste fericirea celor prigoniţi pentru dreptate.

Primul volum al cărţii - memoriile de război şi din prima parte a prizonieratului sovietic - a fost „predat la imprimat"[1] tot în luna noiembrie a anului 1983, anul deţinutului politic român. Nu putem avea, desigur, nici o dovadă tangibilă că între predarea la tipar a acestei cărţi şi moartea autorului ar fi vreo legătură: putem presupune, în mod plauzibil, că Securitatea, aflînd de iminenta apariţie a unei cărţi pe care a căutat-o fără succes atîţia ani, a grăbit moartea autorului. Este, după cum am văzut mai sus, şi supoziţia distinsei colaboratoare şi prietene a lui Aurel State, Ileana Mălăncioiu[2].

Drumul crucii a apărut, aşadar, la Coresi Verlag din Freiburg, în 1983. Prefaţa lui Remus Radina evocă momentele cele mai semnificative ale vieţii autorului, precizînd, în încheiere: „Acest manuscris a zăcut peste şase ani prin diferite rafturi prăfuite. Este meritul Domnului Nicolae Constantinescu, întemeitorul editurii «Coresi», că el vede lumina tiparului"[3].

Prin strădania poetei Ileana Mălăncioiu, cartea apare pentru prima dată integral, în două volume, la Bucureşti, publicată în 1993 de Editura Litera.

' Aurel State, Drumul crucii, Volumul I, Freiburg, Coresi Verlag, 1983, pe verso-ul paginii de titlu.

[2] „Ileana Mălăncioiu în dialog cu Lucia Negoiţă" (II), în Familia, III, martie 2010.

[5] Remus Radina, „Prefaţă", în Aurel State, op.cit., p. IV.

X- X- *

Cartea propune, înainte de toate, o impresionantă galerie de personaje, care atrage atenţia prin varietatea ei: de la soldatul hîtru şi pus pe şotii, care sfidează moartea cu umor, pînă la rege, întrezărit de trupele române aflate în campanie într-un moment în care e departe de a le stîrni entuziasmul; de la ofiţerii români care refuză trădarea de a se înscrie în divizia „Tudor Vladimirescu" la politrucii de tipul Anei Pauker care le-o predică; de la convoierii şi gardienii sovietici, şi apoi români, pînă la şefii de lagăre şi comandanţii de închisori, aparent stăpîni pe viaţa şi moartea a mii de deţinuţi, dar neputincioşi în a infringe caracterele care doresc să-şi păstreze rectitudinea; trădători, fugari, hoţi şi criminali, dar şi oameni cu minţile pierdute de atîta suferinţă, alături de adevăraţi eroi şi de aceia care nu se tem de cei ce ucid trupul, dar nu au putere asupra sufletului; bestialitatea opresorilor şi a puternicilor zilei, laşitatea şi neputinţele omeneşti ale multor oprimaţi, solidaritatea şi vitejia exemplare ale puţinilor rezistenţi.

Pe de altă parte, textul surprinde prin contrastul dintre realităţile de o cruzime tulburătoare ale războiului ori ale lagărelor şi privirea de o puritate adolescentină a autorului: oricine va citi pasajele care descriu un cîmp de maci sub focul ucigaş al mitralierelor, sau viaţa de zi cu zi a unei femei simple, dar libere, privite pe ascuns de deţinutul ce tînjeşte după libertate, va înţelege că darul principal al cărţii stă tocmai în acest mod de a privi oroarea cu ochii nevinovăţiei, ai unei nevinovăţii greu păstrate şi scump plătite.

De asemenea, emoţionează imaginea - poate idealizată - a României de altădată, privită prin ochii celui ce ştie că a pierdut-o pentru totdeauna: Aurel State nu are în vedere, în mod explicit, o astfel de dimensiune a cărţii, dar ea este vizibilă pentru cititorul atent: amintirile din şcoală, întoarcerile în satul natal sau trecerea rapidă prin Bucureştii din vremea războiului, multe figuri ale celor ce-au împărtăşit aceleaşi suferinţe dezvăluie acel chip al unei realităţi nu lipsite de umbre, dar a cărei lumină a fost definitiv îngropată de regimul adus cu tancurile de la Moscova.

Nu sînt multe aspectele strict literare care pot atrage atenţia: nu literatură este de căutat în Drumul crucii, ci mărturia netrucată

a celui care şi-a făcut o datorie de conştiinţă din a pune nume pe mormintele anonime ale celor ce nu au mai fost lăsaţi să vorbească. Fără îndoială, Aurel State povestea mai bine decît scria. Episoade pe care le-am urmărit cu sufletul la gură, relatate cu un umor discret şi cu o înţelegere adîncă a suferinţei şi a căderilor pe care ea le poate provoca, le-am regăsit mai palide şi parcă mai confuze în carte. Este adevărat că textul n-a putut fi lucrat atent şi cîntărit îndelung: autorul era sub urmărire şi probabil că de îndată ce scrierea a căpătat o primă formă, a trimis-o în străinătate, fără să mai fi putut medita pe îndelete la ea, cumpănind şi şlefuind detaliile. Chiar şi aşa, cartea a supravieţuit prigoanei, deci a învins-o: ea este ultimul „salt înainte" al eroului Aurel State.

Anca Crivăţ

TABEL CRONOLOGIC

1921, 29 aprilie: Aurel (Aurelian) State se naşte la Godeni-Argeş, fiind cel mai mare dintre cei patru copii ai ţăranilor musceleni Ion şi Elisabeta State.

1928-1932: învaţă la şcoala primară din Godeni.

1932-1940: Urmează cursurile Şcolii Normale din Cîmpulung.

1940-1941: Urmează Şcoala Militară de Ofiţeri de Rezervă din Ploieşti.

1942-1944: Luptă pe frontul din Răsărit, în Batalionul 1 Vînători de Munte. Este rănit de patru ori şi decorat cu Virtutea Militară, Crucea de Fier şi Ordinul Mihai Viteazul.

1944, 12 mai - 1955, 11 noiembrie: Prizonier de război. în 12 februarie 1949 este acuzat de „crime de război" pentru participarea sa la luptele împotriva partizanilor sovietici şi condamnat de tribunalul militar din Simferopol la 25 de ani muncă de lagăr.

1955, 11 noiembrie: Prizonierii de război români sînt eliberaţi şi repatriaţi.

1956, iarna - 1957, vara: Este internat în spital, la Bucureşti, pentru afecţiuni gastrice contractate în prizonierat. Internat, de asemenea, în sanatoriile TBC de la Brebu şi Moroeni.

1957: Se califică primul la examenul de admitere la Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Filologie, Secţia de limba şi literatura germană.

1958: în 12 februarie este arestat din preventoriul studenţesc TBC, acuzat de „uneltire contra orînduirii sociale". în iulie sare de pe clădirea închisorii bucureştene Uranus, în încercarea de a se sinucide, nedorind ca sub tortură să depună mărturie împotriva unor coinculpaţi nevinovaţi ca şi el. Numeroasele şi gravele fracturi sînt tratate la spitalul închisorii Văcăreşti.

1959, august: în urma procesului, este condamnat la 18 ani de muncă silnică şi 7 ani de degradare civică.

1964,1 august: Este eliberat de la Aiud, cu ultimul lot de deţinuţi care refuzaseră „reeducarea", şi se stabileşte la Bucureşti.

1964-1983: îşi încheie studiile universitare şi este profesor de germană, traduce, scrie Drumul crucii. Este supravegheat în permanenţă de Securitate.
1983, 19 noiembrie: Moare în spital, în condiţii incomplet elucidate. Spre sfîrşitul anului apare postum, la Editura Coresi din Freiburg, primul volum al Drumului crucii.
1993: Drumul crucii apare integral, în două volume, la Editura Litera din Bucureşti.

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI
Pentru ediţia de faţă am lucrat cu cele două texte menţionate mai sus, publicate de Editura Coresi (Freiburg, 1983) şi de Editura Litera (Bucureşti, 1993). Am utilizat, de asemenea, unele materiale pe care mi le-a pus la dispoziţie scriitorul Marcel Petrişor.

Am optat, în acord cu editorii, pentru tipărirea cărţii într-un singur volum (cele două volume ale ediţiei din 1993 devenind Partea I şi Partea a Il-a). Am operat în text unele modificări de topică şi de punctuaţie, cerute de fluenţa frazei; am corectat unele greşeli ortografice din manucrisul dactilografiat şi/sau din ediţiile anterioare. Am îndreptat anumite nume proprii şi sintagme în limbi străine (mai ales în germană şi rusă). Am adăugat cîteva note de subsol acolo unde am crezut că ele ar uşura înţelegerea textului de către un cititor mai puţin familiarizat cu realităţile evocate. Toate notele îmi aparţin.

Auxiliilor mele editoriale (prefaţă, tabel cronologic, note) li se adaugă, în structura ediţiei, două anexe - evocarea făcută lui Aurel State de regretatul Radu Mărculescu (coleg de generaţie care l-a cunoscut direct, purtînd împreună crucea gulagurilor) şi poezia scrisă de Răzvan Codrescu (Vasile A. Marian) în 1983, la moartea autorului -, postfaţa semnată de Marcel Petrişor şi Răzvan Codrescu (text reprodus din numărul pe luna mai 2011 al revistei Rost, dedicat lui Aurel State la 90 de ani de la naşterea sa) şi un mic foto-documentar.

Datorez mulţumiri Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (CNSAS) pentru profesionalismul şi promptitudinea cu care mi-au pus la dispoziţie documentele ce mi-au fost necesare pentru reconstituirea permanentului regim de urmărire şi de exterminare dirijate împotriva autorului şi a cărţii
I „Wi

de faţă, precum şi Editurii Rost şi Fundaţiei Sfinţii închisorilor pentru generoasele eforturi editoriale.

Mulţumiri se cuvin şi numeroaselor persoane care, cu entuziasm şi competenţă, s-au implicat, direct sau indirect, în acest demers editorial: Marcel Petrişor (prietenul cel mai apropiat al autorului), Ileana Mălăncioiu (ale cărei strădanii anterioare mi-au fost de mare folos), Răzvan Codrescu, Maria Axinte, Valentin Dan, Rodica Netea, Gheorghiţă Ciocioi, Claudiu Târziu, Ionuţ Gurgu,

Lucian D. Popescu şi Mihai Rotaru (autorul portretului de tinereţe reprodus pe coperta IV).

A.C.

CAPITOLUL UNU

DRUMUL DESPRE CARE NIMENI NU ŞTIE UNDE DUCE

Străbătusem printr-o întîmplare - în cupeurile pluşate ale trenului pentru răniţi nr. 2 - fîşia sudică a stepei, poala imensului suman rusesc, de care era prins, ca o găteală, ciucurele de aur tătar al Crimeei. în trecerea spre front, primăvara, vestită zglobiu de cîntul copiilor pe plaiurile româneşti, întîrzia mahmură în stepele Ucrainei, ca să se înalţe ca o fîntînă arteziană peste peisajul sudic crimeean. Tăriile vibrau în frageda dimineaţă, anunţînd vecinătatea întinselor oglinzi marine. Firea mustea de lumină, saturînd pînă şi solul cretos peste care primăvara începuse să-şi întindă steagurile.

Lanţul munţilor Iaila, mereu în stînga noastră, curgea fumuriu-albastru spre sud, dominat de arca Ceatîrdacului. De la ultimul popas, înainte ca firele vieţii noastre să se fi prins în încîlcita ţesătură a războiului, Ceatîrdacul semăna cu un căuş de scos apă din fîntînile vechi, aşezat pe lespedea Iailei. Cu el, neasemuita dimineaţă răsturna peste grădinile Bacciseraiului cascada de lumină din marea ascunsă de munţi.

-îmi îngădui, domnule elev, să mă aşez lîngă dumneata. Vreau, de fapt, să te împiedic să însemni, în acel carnet cu scoarţe de marochin, cine ştie ce bazaconii despre viitoarea în care te-ai aruncat.

înainte de a fi îngăimat ceva, locotenentul de rezervă Georgescu, moş Ion Roată, cum cică i se spunea, alipit de-abia în ajun, împreună cu cîţiva foşti răniţi, grupului nostru - Corpul de Munte din Simferopol -, se aşeză, continuînd să peroreze:

- Lipsit deocamdată de experienţă personală, vei fi încercînd să dai densitate unui cadru vag, neexplorat, poate sub imaginea unei agitaţii de îmbulzită răspîntie cu ţipete, nechezat şi zăngănit

de chesoane. Ţine seamă, însă, că un jurnal de război, chiar de-i ţinut conştiincios şi cu har, rămîne doar scheletic. Dacă se vrea fişă psihologică, va fi spălăcit; ca document, va fi fragmentar... Cine poate surprinde învolburarea văzută şi nevăzută a lumii, seismele geologiei fizice şi psihice, tensiunea acţiunilor care sfărîmă şi se sfărîmă, problematica... spiritualitatea care le transcende?... Peisajul e sfîşiat de inimi care explodează ca nişte grenade, iar gloanţele care şfichiuesc şi ucid în „Ţara nimănui" sînt gînduri de oameni... Ah, sînt stupid de sonor! - se autocenzură nepoftitul interlocutor...

Tot aşa, fără protocol, se năpustise şi la Simferopol, după ce făcusem cunoştinţă, în disputa „corifeilor" - aşa-i numise el pe cei doi tovarăşi de închisoare, Aramă şi Dobre, profesori şi ofiţeri de rezervă, „stînga şi dreapta dezorientării politice interbelice",

expediindu-i cu aceeaşi formulă: „condotieri ai celor doi mari nebuni, care vor da numele epocii noastre"...

- Cum o fi îngăduind bunul Dumnezeu ca, la un pas de raiul din jur, să se clatine lumea la Sevastopol, ca la judecata din urmă? - gîndi tare, oftînd, un ostaş uscăţiv, între două vîrste, cu semn de rănit pe braţul bluzei de vînt.

- Crezi că mai poate vreun Dumnezeu să ţină în frîu nebunia acestei lumi? - făcu front şi spre acesta neliniştitul luptător, despre care ostaşii spuneau că-i „bun de pus la rană". E chixul creaţiei. Nimeni nu i se mai poate sustrage... Doar afaceriştii şi tîrfele... pe ei nu-i stîrpeşte nici un război! - adăugă el, ca pentru sine, tăcînd apoi brusc.

Soldatul uscăţiv de alături se întinse şi, după un timp, îngînă: „Primăvară dulce,/ Fiul meu preadulce,/ Frumuseţea unde Ţi-ai pus?"[1].

- Hei, Sandule! Ce-i cu tine? A trecut şi învierea şi tu tot prohod cînţi! - se amestecă jucăuş un tînăr cu panglică de Virtutea Militară[2] la cheutoarea bluzei, dezmorţindu-se. într-un ceas sîn-

[1] Versuri din Prohodului Domnului care se cîntă în Vinerea Mare (III, 14).

[2] Decoraţie militară instituită în 1872 de regele Carol I (care relua o mai veche iniţiativă a lui Alexandru loan Cuza). La început, se acorda pe timp de pace şi ofiţerilor inferiori (sergenţilor), pentru vechime în armată. Din 1880, Carol I a instituit sub acelaşi titlu o medalie de război, sub forma unei cruci, acordată pentru fapte de arme.

tem la „Naşu": e indicativul Batalionului I de la Sinaia - mă lămuri el, citindu-mi întrebarea pe faţă - şi începem, frăţioare, praznicul. Ocazie rară... deh! - „că o dată vede naşul..."

Gluma îi stîrni şi pe ceilalţi trecuţi prin lupte şi spitale şi care, se pare, n-aveau auz decît pentru ce era altceva decît război, încît începură să-l tachineze pe cel mai tînăr dintre ei pentru o Marusie la care înnoptaseră în Simferopol.

- Ia, mînzule, din bucatele noastre nemţeşti! Nu te sfii că n-ai împărţit cu noi „bucătura" de ast' noapte...

Şoferul Tatrei, camionul kaki de campanie care ne ducea plocon lui „Naşu" şi altor batalioane din Divizia I de munte, pregătea de drum maşina, fredonînd cu o tremurată voce de cap: „Bulgăraş de gheaţă rece,/ vara vine, iarna trece/ şi n-am cu cine petrece". Versul ultim îl reluă cu atîta năduf, de izbucni singur în rîs.

Locotenentul Georgescu, ieşindu-şi brusc din îngîndurarea care-i făcuse chipul frumos, îmi vorbi despre trupurile noastre care nu pot să zboare, oricît neastîmpăr, credinţă sau aventură le-ar purta, şi apoi despre „drăguţa de ea, doamna moarte".

- Zăltaţii aia, cu „... moartea, cea mai scumpă nuntă dintre nunţi"[1], au contaminat cu mistica morţii tocmai pe cei mai buni dintre oamenii tineri şi cuminţi - ameninţa el o lume de care, după cum înţelesesem din discuţiile de la Simferopol, nu era chiar străin. Uite la tinerii aceştia, care şi-n bluzele de vînt arată ca miri de viţă aleasă şi ai să pricepi, începînd de mîine, urîcioasa şi atrocea pustiire a morţii. Moartea nu e, dragul meu - cum vrei

tu - o scară pe care să urci în tine pentru a privi în necunoscut...
„Corifeii" - mi s-a spus - s-au întrecut cu strălucire, ca-n Muntele magic[2], ca să te cîştige. Din cîte intuiesc, nu poţi fi înregimentat nicăieri. Dar nu ştiu cît e vis, aventură, durere pentru ce ne-a luat ţarul roşu, sau sete de cunoaştere, în ceea ce te mînă. Te ascunzi... poate din decenţă. Dar în ce crezi? Te eschivezi că războiul, „acest dat", trebuie străbătut şi nu tras la fit, chiar dacă arderea ne va face

1 Fragment de vers din imnul Sfîntă tinereţe legionară (text de Radu Gyr).

2 Aluzie la romanul cu acest titlu al lui Thomas Mann, în care două personaje cu vederi filosofice şi politice distincte încearcă să îl convingă pe protagonist, prin lungi dispute, de valabilitatea opţiunilor lor.

scrum. Moartea pe cîmpul de luptă ai inclus-o în socotelile tale, ca pe-o necesitate inexorabilă... parcă chiar cochetezi cu ea. Dar de ce ai optat pentru această cale? Ce-ţi alimentează disponibilitatea aceasta nelimitată, prin care, din alt punct de staţie - al lui Aramă, de pildă - ai fi putut lupta tot aşa, „fără condiţii", împotriva războiului sau a altor „daturi"?... îţi răspund îndată, nu te grăbi - îmi ghici el întrebarea. Mie mi s-a dat o şansă... în loc să mă lase să înnebunesc într-o celulă. Dacă m-aş întoarce în concediu două-trei săptămîni, m-ar aresta. Stăpînirea n-are liniştea să mă vadă alături de oamenii cărora le-am fost învăţător. Poate aş fi venit şi eu cu tine, voluntar în Răsărit, bineînţeles fără spaimă că războiul s-ar putea termina înainte de a sosi eu. (Faptul că mă tutuia şi înţepa îmi făcea bine.) Dar, pentru ce aş lupta în fiecare zi aici, în Răsărit, convins că războiul va fi teribil, şi mai ales pierdut, îţi voi mărturisi, dacă va fi necesar, mai tîrziu...

- Nu, acum! Vreau să pricep ce poate mîna pe cineva să se angajeze voluntar într-o luptă pierdută. Poate sîntem mai înrudiţi decît s-ar părea. (Poate m-ar ajuta să mă înţeleg mai sigur, speram eu.)

- Fie! Dar numai două vorbe, acum: cînd se va instala peste noi samavolnicia inamicului, desfigurîndu-ne copiii, va trebui să ştiu că am luptat ca să preîntîmpin siluirea... Ei - arătă spre ceilalţi -, camarazi de destin, speră în happy end fără să disece prea mult lucrurile. Aşa e neamul. Speră, cum a sperat mereu: „Nu ne lasă Dumnezeu drăguţul, că destul am pătimit".

Ultimele gînduri mi le spunea parcă aplecat ca un prieten peste umărul meu, deşi eu eram mai înalt, în camionul care se grăbea pe panglica de asfalt spre centura Sevastopolului („după Singapur, a doua cetate-fortăreaţă din lume").

în rama cerească a primăverii pătrundeau, înghiontind inima, zburătăcind gîndurile, exploziile îndepărtate ale războiului. Apăsarea creştea ca un mers de huidumă, crăpînd liniştea cu miresme.

Peste feţele tinerilor trecu pentru cîteva clipe, ca o umbră, încordarea, ca să facă apoi pe întrecute haz de necaz. (Nu le mai aud vocile; nu mai ştiu de ce rîdeau.) Pîndeam vuietul îndepărtat şi de pe aria vieţii mele grăbeau spre margini, ca într-un orizont fizic în clipe de primejdii, imagini cu oameni şi locuri îndepărtate.

în centrul gol al fiinţei se pregătea, ca într-un ring de turnir, să păşească ceva nemaivăzut, schiţîndu-se ca întîlnirea unui fantastic cuplu de adversari. Moartea, namilă fără chip, călca apăsat de pîrîiau încheieturile existenţei ca vreascurile în pădure. îşi aştepta, zornăind dezmăţat, adversarul. Cînd o să se arate acesta, gol, ca o statuie, se va striga din fundul lumii: „Opriţi turnirul! Cine e cel ce păşeşte fără armură? Amînaţi lupta pînă la egala lor înarmare!". Dar eu, adunîndu-mă brusc, voiam să dau semnalul de începere.

Depănarea grotescă a turnirului se întrerupsese. Ajunsesem la postul de comandă al diviziei numit, parcă după chipul tuciuriu al generalului, „Barosanul".

- îi lipseşte doar ghiocul - şopti cineva de îndată ce acesta apăru din căsuţele din livadă.

Ce ne va fi spus despre viitorul bătăliilor ce vor urma era tot aşa de nesigur ca adevărul rostit de ghicitoare şi însoţit de aceleaşi proprii semne înflorate de întrebare. De-aş fi dat frîu liber fanteziei, care uneori se complăcea să opereze cu cealaltă faţă a lucrurilor, sporind neîncrederea inspirată iniţial, l-aş fi văzut poate pe general mizînd şi pe altă carte decît pe cea pe care ne-o arătase nouă, neofiţilor.

Drumul spre „Naşu", pe marginea unui rîuleţ cu înălţimi fumurii peste care mijea primăvara, era punctat cu ritmul metalic, sacadat, al rafalelor de arme automate. „Căţeaua bate, zăluda", înjurau cu ciudă călătorii.

-Vezi cum sînt oamenii? - se anunţă iarăşi locotenentul Georgescu. Exploziile grele îi îngîndurează ca apropierea unui destin. „Lătratul căţelei" îi scoate din sărite, de parcă i-ar prinde de suman prin gard.

Camionul opri în bătătura unui cătun cu nume tătar, „Şuii". Căsuţele răspîndite printre pomii în floare adăposteau trenul regimentar al batalionului.

- Iată-ne la „căşile" noastre fără neveste! - vesti dezgheţatul şofer, ieşind din cabină. Dărăpănătura din stînga e adjutantura. Alături, aprovizionarea cu meniu nemţesc şi ciorbă lungă românească. Lîngă cimitirul tătar, pe costişa din dreapta, cu cruci albe de mesteacăn, e prea multă linişte. Nu vă grăbiţi într-acolo! Mai sînt mirese de răsfăţat şi neveste iubăreţe de împăcat...

în biroul adjutanturii ne întîmpinară prietenoşi, vorbăreţi, furierii t.r. cu expresii intelectuale, gătiţi toţi cu panglici de război. Sfiala simţită în faţa eroicului conclav va fi în parte corectată de spusele celor din linia întîi, despre cum se infiltrează furierii pe listele celor propuşi la decorare după marile bătălii. Solidari cu cei de pe poziţie, ne vor descoase şi ei despre ce se mai vorbea în ţară despre întoarcerea mereu amînată a vînătorilor de munte. Bătuseră din 22 iunie '41 - conform ordinelor de operaţii - peste 3.000 de km pe jos, din nordul Bucovinei, peste Nistru, stepele

sudice cu bătăliile şi încercuirile de la Harkov, Malaia Belozovka. Urmau apoi: intrarea în Crimeea, luptele din Iala, Sevastopol, debarcările de la Kerci, Sudak, Feodosia, Eupatoria, şi iarăşi Sevastopolul de acum, itinerar de labirint însemnat cu cimitirele celor căzuţi. „împrospătările cu picătura nu pot reface rîndurile rupte cu japca. O să ne vină acasă numai numele", oftau ei.

Profesorul Aramă, trimis pentru „reabilitare", nestînjenit de Dobre, adversarul său ideologic din timpul călătoriei, rămas la Batalionul IV, rezuma starea de spirit defetistă şi accentua îngrijorarea maselor care nu mai credeau în „războiul fulger"[1] ca în primele zile, cînd, contaminate de demonstraţii şi parăzi militare, sau ascultînd înregistrările clopotelor catedralelor din Cernăuţi şi Chişinău, transmise pe posturile de radio, credeau că trupele româno-germane au şi eliberat Basarabia şi nordul Bucovinei ce fuseseră încorporate în URSS prin ultimatumul din 1940. Precaut, dar activ, începea activitatea de la om la om, demonstrînd deocamdată că războiul era nepopular.

în aşteptarea serii - drumurile spre linia întîi erau sub observaţia artileriei inamice - mă îmbăiasem, gîndind la scăldatul morţilor, umblasem prin ogrăzile unde fumegau bucătăriile de campanie şi trebăluiau soldaţii trenurilor de luptă. Primisem apoi invitaţia unui fruntaş înalt şi chipeş la o gustare cu tot tabietul, cu lichior franţuzesc şi ţigări greceşti. „Domn" Ion, ordonanţa şi agentul de legătură al comandantului companiei de cercetare, era

[1] Traducere a termenului german Blitzkrieg, care desemnează doctrina militară despre o ofensivă foarte rapidă şi generalizată, doctrină aplicată de armata germană în cel de-al doilea război mondial.

din Breaza, consătean cu comandantul de batalion şi cu Triţă Botescu, şeful său direct. Pe îndelete, mă iniţie în relaţiile de familie şi cumetriile batalionului.

Majoritatea vînătorilor din Sinaia, ca de altfel şi cei din Predeal şi Braşov - garnizoanele Diviziei întîi - erau „munteni" născuţi cu schiurile la picioare, ciobani, pădurari, negustori ambulanţi, oameni descurcăreţi, frecaţi cu lumea, descuiaţi la cap; fizic: supli, rezistenţi, pe scurt „ţin la greu", mă asigură guraliva mea gazdă:

- Se cruceau nemţii prin Ucraina cînd, după 50-60 kilometri de marş, şi asta aproape zi de zi, eram la timp pe noile baze de atac, scoţîndu-i nu o dată din încurcătură, cu toată înfumurarea lor. Purtaţi în vehicule, ei ajungeau înainte în localităţi şi-şi ocupau domneşte cantonamentul, crezînd că, dacă-şi pun sentinele, noi o să dormim peste gard sau, iarna, în zăpadă. Cu noi îşi găsiseră însă naşul. Se plîngeau că-i „ciupim", deşi, dacă nevoile războiului o cer, n-aveai ce-i face. Domn majur Năstase, venit c-un detaşament înainte de Capela, se trezeşte că uitase felinarele coviltirelor - „motorizata noastră" - la Sinaia. Raportează şefului. Ăla: „Felinare să te faci!" A chemat şi el sergenţii - au căzut, săracii, cînd ne atacau ca turbaţii marinarii care reveneau beţi, strigînd „Uri!

Uri!", cu grenade şi baionete, să ne scoată din poziţie. Noi nu eram decît un şir - fără rezerve - degeraţi. Era timpul debarcărilor. După cucerirea Capelei, nemţii ne lăsaseră singuri să păstrăm poziţia în jurul Sevastopolului, iar ei plecaseră să serbeze revelionul pe litoral. I-au luat apoi ruşii, debarcaţi noaptea, ca din oală, iar pe răniţii din spitalele din Feodosia turnaseră apă şi îi aruncaseră pe plajă, de-i găsiră ai noştri sloi. Iar Triţă spăla şi lega picioarele băieţilor degeraţi şi-i ruga să nu plece. Aşa am ţinut poziţia. O să vedeţi mormanele de ruşi din faţa şanţului, acolo unde nu i-au putut îngropa. Cu dezgheţul, put ruşii ăştia mai rău ca nemţii. Ai noştri sînt mai uscaţi, mai curaţi.

- Şi cu felinarele?

- Da! N-am uitat. Năstase le-a spus sergenţilor la fel: „Felinare să vă faceţi!" Au ochit băieţii un tren nemţesc cu de toate şi şi-au luat felinarele uitate. Vedeţi alianţa noastră scîrţîie, dar tot îi obligăm din cînd în cînd s-o respecte...

Ne înecau tot marşul cu praful maşinilor. Unul de-al nostru, bolnav, îl roade bocancul sau are altă treabă, face un semn: „Ia-mă, Fritz, lua-te-ar tata!". El strigă ca-n grajd, neamţul n-aude, n-a vede. Vînătorul de munte: „Ah, d-ăsta mi-eşti! Te-nvăţ eu alianţă!" - şi pac, un cartuş în cauciuc.

- Lasă-i ciorilor, „ficiorule", fiecare pasăre pe limba ei piere! - interveni un bărbat matur, cu ochii îngînduraţi, mic de stat, cu vorbire moale, moldovenească. (Doar „ficior" fusese voit accentuat ardeleneşte.)

- în treaba asta începută ast'vară, m-aş fi însoţit şi cu iadul... Dar spune-mi, domnule elev, eşti din părţile noastre, de bună seamă, de-ai venit de voie, cum te aflai pe la adjuntantură? Ai de plătit nedreptăţi personale?

- Nu, Moş Tîrnaveski! - îl lămuri Ion. Nu-i bucovinean.

Şi, lăsîndu-şi camaradul nedumerit, îmi povesti, ca bună gazdă, întîi mie, cum Andrei Tîrnaveski venea noaptea peste linii, înainte de începutul războiului, din satul lui ocupat de ruşi prin ultimatumul din '40, şi cum călăuzise cercetarea, în dimineaţa în care începuse războiul, în spatele pichetelor sovietice. De-atunci rămăsese la noi. îl botezară vînător de munte. La trecerea Nistrului, deşi rănit, a refuzat evacuarea, i s-a dat Virtutea [militară] pentru incursiuni militare şi s-a vindecat la trenul regimentar.

- Cînd începe lupta, se duce în linia întîi, şi numai cînd e linişte ascultă de ordinul lui Triţă şi gospodăreşte p-aci. Numai o dată s-a dezlipit de compania noastră.

- Cum?

- Din neştiinţă m-am rătăcit - reluă el, hotărît să nu-l mai lase pe guralivul de Ion să-i rezume, ca-n jurnalul de război, viaţa. Am fost aduşi din luptele de partizani, cu maşinile, la Capela. Cum n-au pierdut şoferii drumul, nu ştiu! Cînd ne-am dat jos, beznă îngheţată, cum n-am mai întîlnit. Ne-am pomenit urcînd ca-n munte. Cine ştie cît am mers, şi ne-am oprit. Ce e? „Co-

mandanţii de companie la colonel, pentru recunoaştere!" Şi-au început să pleznească exploziile. Fulgerele ne-au rătăcit şi mai şi. Nu mai ştiam pe ce lume am ajuns. Cînd crăpa cerul, tremurau stîncile ca-n visurile urîte, şi iarăşi se strîngea noaptea ca smoala. Rămîneai singur, singurel. Strigau răniţii. Am pansat orbeşte pe

unul lîngă mine. Parcă nu era om. Rînjea la fulger... Găseşte-i pe ai tăi! Auzeam fugi scurte prin explozii... ca la: „Unde eşti, Chimiţă?" - cînd se joacă copiii -, dar mai rău. Am dat peste doi sublocotenenţi: Stoenescu şi Aldica. îi ştiam bine din război, de la a doua... Se sfătuiau. Comandanţii de companii, cică, căzuseră toţi. Doar cel de batalion şi Triţă ar fi răniţi. Mă gîndeam la domnul căpitan: o fi avînd vreun suflet lîngă el? M-au luat cu ei, ca să nu orbecăi singur. Planul era să înaintăm, pînă cînd ne-om lipi de liniile „lor", iar în zori să ne ridicăm şi noi să cucerim dealul Capela, că degeaba căzuseră atîţia în ultimele zile.

Stilul nesfătos, fără nuanţări afective, ci doar rostit moale moldoveneşte, se întrerupse brusc cu „Aşa a fost dat, să nu cadă Capela pînă n-o venit Batalionul I..."

- Dar cum, că doar n-aţi primit-o în vis? Ce-aţi făcut în întinderea de timp şi loc, pînă aţi pus steagul pe turlele Capelei?

- N-am pus steag. Nici n-aveam pe ce. Erau ruine şi peste ele am rămas, cu sufletul la gură, noi. Nici n-am putut să-i urmărim pe ruşii intraţi în panică, care alergau să se îmbarce la Sevastopol... Totul ţinea de Capela... N-aveam cu ce să-i mînăm. Şi au revenit în zilele următoare, şi-au adus oameni, şi iată ne aflăm, după o iarnă care ne-a mîncat sufletul, tot pe poziţiile din decembrie. Ce-am făcut atunci? - îşi reaminti el întrebarea. N-am făcut decît să mergem... cred, pe un şir, că muntele nu te lasă altfel. Ne-am căţărat, ne-am dat drumul în gol şi, la un timp, după ce n-am mai putut de urcuş, ne-am zis: „Ce-o fi o fi, om vedea cînd s-o crăpa ziuă".

- Şi cînd s-a luminat?

- A început iadul, de fierbeau pietrele. De pe înălţimea din faţă cădeau în vale băieţii noştri, iar cei care mai ajungeau în văioaga de sub pantă erau seceraţi din cazematele de pe firul apei. Toţi pereţii de piatră erau plombaţi cu cazemate. Şi noi ne-am făcut loc printre ruşi şi din spatele lor - că acolo sub creastă ne pomenisem - ne-am apucat să-i scoatem cu grenade din cazematele care-i prăpădeau pe ai noştri. Şi-au reuşit, drăguţii de ei, să urce şi să cucerească Capela.

Ca să-mi ascund uimirea, îl descusui despre viaţa lui. Făcuse şcoala de arte şi meserii şi-şi întocmise o gospodărie chibzuită. îi plăcea să citească. Venirea ruşilor îi surpase, ca şi altora, şi casa, şi ţara. Soţia, învăţătoare la Crasna, fu înghiţită, cu mulţi din

sat, de ţinuturile siberiene ale Krasnoiarskului. Aflase că orfanii - doi băieţi - urmau din toamnă cursurile liceului militar din Tîrgu-Mureş. Neamurile din partea bunicului de pe Tîrnave aveau grija lor. „Adaosul -ski la nume ni l-au pus ţarii, ca să uităm de noi".

- Dar drumul ăsta unde duce? - l-am întrebat mai apoi pe Andrei, arătîndu-i calea prăfoasă ce se înălţa din pomet. Ne despărţisem ca să scriu cîteva scrisori alor mei, cum că nu mai eram în ţară, ci mă încredinţam altui drum.

- Furierul cercetării, căzut azi trei zile, ţi-ar fi răspuns: „E drumul despre care nimeni nu ştie unde duce". Eu îţi spun altfel: „E drumul de care ţi-aş dori să nu-ţi pară rău niciodată, oricum şi oriunde te-o purta".

Mă surprinsesem, de-a lungul măruntelor pregătiri de dinainte de a urca în linia întîi, pîndit sîcîitor, ca de un străin, de cineva din mine. Luciditatea necruţătoare cu care intervenea în ceea ce se înşira de-acuma ca un ritual desfoia ironic inocente catifelări, reveriile desprinderii de viaţa tînără, netrăită. Speram că primejdiile viitoare îl vor amuţi, deşi avea să se vadă curînd că stăpînirea lui se întindea tocmai asupra zonelor seismelor interioare, pregătind viitorul: „straşnicul inchizitor" care mă va împinge, peste ani, de pe acoperişul unei închisori, în gol.

Fără a mai aştepta căderea serii, mă prinsesem pe la apus de soare de un agent de legătură, care mergea la postul de comandă-batalion. Pe potecă, dinspre poziţie, coboară grăbit, elastic, călcînd ca-n joacă, un tînăr blond, uscăţiv, fără nici un semn la bluză, afară de alb-roş-negrul panglicii de la Crucea de Fier[1]. înainte de a fi spus zîmbind .„lume nouă", mi-l dorisem prieten. în cîteva minute ştiam unul despre altul esenţialul. Era elevul plutonier Fane Stroescu, fiul hotelierului „Caraiman" din Buşteni, din aceeaşi promoţie a şcolii de ofiţeri de rezervă, dar de la Bacău. începuse războiul ca elev caporal, fusese apoi încheietor de pluton al sublocotenentului, la Capela. Scăpase teafăr din toate luptele şi comanda acum un pluton din compania a doua, la dreapta cercetării. Sătul de război dintru început, fără să se fi oferit în vreo

[1] Cea mai prestigioasă decoraţie militară prusacă şi apoi germană, existentă pînă în prezent.

acţiune, era - cum voi afla curind - unul dintre cei mai încercaţi şi de nădejde luptători ai Batalionului I.

Despre ale mele, gîndea altfel: „Să fi rămas în ţară, cum era hotărît. Să schimbi un regiment de gardă de pe Valea Prahovei cu linia întîi la Vînători de Munte!"

- Bine dar... - mă uitai admirativ la semnul de luptă.

- Tinichele! - răspunse el neprefăcut.

- N-am văzut decît în jurnalele de război şi pe coperta revistelor.

- Acum sînt încă rare, dar vor fi, ca-n orice inflaţie, mai multe; momeală ieftină, bună doar să te ia nemţii cu maşina dacă trebuie să ajungi mai repede undeva, sau să fii servit ca lumea, în cantinele lor şi-n Soldatenheim[1].

Se ducea, cît mai era încă relativ linişte, să se spele pe afară şi pe dinăuntru de mîzga războiului.

- Am să te caut cînd revin!

Şi plecă voios ca un copil chemat de larma celorlalţi. Mai sus, pe-o pantă, în boschet, bordeie cu mitraliori. Se odihneau, curăţau piesele Z. B„ nebărbieriţi şi cu şireturile desfăcute. în ciuda tinereţii lor şi a uniformei, nemilităroşi. Mă opri un ofiţer cu aceeaşi neglijenţă exterioară, fără protocol şi fără să ia notă de prezentarea mea reglementară. Era comandantul companiei de armament greu şi avea nevoie de un comandant de pluton. îmi înşiră pe degete avantajele: rezervă de batalion... şi... şi... şi nu mai ştiu ce. Ca şi cînd n-aş fi trecut printr-o şcoală de ofiţeri, mi se păru că mă condamnă să stau mereu doar în linia a doua, ori undeva în spate, departe de luptă. Judecata mea era simplă: mitralierele te leagă de mîini şi de picioare, iar eu voiam aripi. Mai sus, la postul de comandă, cerui unui gradat să mă anunţe, dar tresării cînd mă pofti înăuntru. Coborîi nesigur în întuneric treptele de pămînt, împingînd foaia de cort de la intrare. în prima clipă înregistrasem totul: bordeiul înalt, luminat, pe bărbatul spătos, chipeş, cu părul şi mustaţa pe oală, căruntă, sprijinit cu palmele pe harta întinsă pe masă - care părea un altar... - şi ochii, care s-au desprins la for-

' Soldatenheim (germ.): cămin soldăţesc; purtau acest nume cluburile destinate militarilor germani.

mula de prezentare scrutîndu-mă o clipă; şi zîmbetul care-i creştea în ochii sprîncenaţi; şi cruciuliţa albastră a Ordinului Mihai Viteazul[1], semnul de rănit. Nu-mi scăpă nici expresia enigmatică a ofiţerului cu alură sportivă, cu părul perie, tuns scurt, care din planul doi mă urmărea cu neastîmpăr inteligent, prin lentilele groase, parcă neînrămate.

Peste cele spuse, cei trei oameni - de fapt sublocotenentul Stoenescu nu scoase nici un cuvînt - comunicau ca şi cum se ştiau, ca şi cum toţi aveau harul de a vedea prin lucruri, înţelegeau deplin contexte abia schiţate. E o rară bucurie ca oamenii să comunice cu toată fiinţa lor fără pînde, platoşe şi opacităţi, deschişi şi deschizînd fără violenţă semenii, fără a înceta să fie ei înşişi, dar receptivi şi accesibili. Estimările reciproce se făceau destins, ca un schimb de daruri felurite.

Moş Tufă, porecla răutăcioasă a colonelului, era neinspirată în ambii termeni, vrînd poate, în cadrul comunicării, să spună că nu era un „statmajorist". Nu ascuţimea minţii era tăria lui, ci un simţ al măsurii şi deschiderea inimii. îşi consulta subalternii, însuşindu-şi cea mai potrivită soluţie. în luptă trecea reconfortant, îndemnînd fără febre şi crispări, cu băţul de drumeţie, ca pe Vîrful cu Dor, în programul de garnizoană. Adjutantul era aşa de deosebit de comandant, încît părea, din planul doi de unde sugera şi impulsiona inteligent şi cu efect desfăşurarea operaţiilor, în rolul unui Mefisto, fără satanism însă, şi prin aceasta tragic. Uneori, în singurătate, mai ales în perioadele de refacere, gînditorul şi geograful din el erau tiranizaţi de un copil zvăpăiat, înduioşător de neajutorat.

Se înfundau disperat în înserare explozii, iar trasoarele se încrucişau în planuri fanteziste sau ricoşau, bezmetic, în faţa noastră. Agentul de legătură al cercetării, sergentul Ţuguianu, mă conducea prin şanţuri surpate la post-comandă „Triţă". Mă apăsa fără menajamente ori de cîte ori, întinzînd gîtul ca un gîscan, eram

[1] Cea mai înaltă distincţie militară românească, înfiinţată de regele Ferdinand în 1916, la cîteva săptămîni după intrarea României în primul război mondial. Se acorda doar ofiţerilor, pentru acte de eroism, gradelor inferioare fiindu-le rezervată Virtutea Militară.

primejduit de întimplările nopţii. „Pînă vă veţi deprinde, care unde se duce, prudenţă! Atenţie, coborîm!". Oprisem în întunericul mai dens al unui bordei neluminat, la „Să trăiţi, d-le căpitan!" al agentului. Mai mult bănuind o mînă întinsă, mă prezentai, strîngînd-o. „Dacă mă apasă ceva?"

- Nu! (înţelesesem just că întreba de vreo vină, adică dacă-s trimis cu sau fără „acte" pe front.)

Mă surprinsese acel: „Eşti cinstit?", venit de la cineva pe care nu-l vedeam la faţă. Mi se păru că „sînt" şi ascultam pe nevăzutul care spălase picioarele soldaţilor îngheţaţi. „El a ţinut poziţia batalionului în atacurile din iarna lui '42", îi auzeam pe Ion şi Tîrnaveski, parcă de faţă, în timp ce căpitanul meu mă punea în temă.

- înveţi de la Popa Aldea, fost primar la Secăria, şi Negulescu Ştefan, subofiţeri prin merit. Negulescu e mai copil, e de vîrsta ta, găzar din Dîmboviţa. Trei fraţi voluntari pe front, toţi cu Virtutea Militară, iar tatăl lor e dus cu vorba, la Sinaia, că va fi trimis şi el pe front cu eşalonul viitor. Se ţine în baston după plutoanele de instrucţie, pe lîngă Castelul Peleş. Oameni... îngăimă căpitanul indescifrabil.

- Du-te cu bine!

Şi căpitanul numi pe cineva să mă conducă în poziţie. Şanţul de legătură întîlni în unghi drept linia întîi.

- Spre dreapta e compania a doua şi-n stînga sectorul cercetării. Atenţie, branduri!...

Fîlfîiturile distincte au crăpat în explozii de aproape. Mă opri la primul pîndar lîngă puşca mitralieră.

- Cum e?

- Nimic! - răspunse el morocănos, continuînd să privească peste ţara nimănui.

îmi încercai norocul la al doilea post de luptă. Un tinerel îşi certa pe înfundate un prieten din bordeiul ce se deschidea la doi paşi. „Nu vrei să mi-o aduci, lasă că dau eu peste tine după un schimb!". Şi rîseră amîndoi.

- Unde sînt ruşii? - întrebai, fiindcă terenul urca uşor, proiectîndu-se pe fundalul cerului. Hai să mi-i arăţi!

Sării din şanţ şi, tîrîş, ajunserăm la creastă, unde mă dumirii. Deluşorul din faţă, desprins din fondul întunecat, era pensulat în

treimea inferioară cu pete alburii, pe care scăpăratul de la gura ţevilor schiţa zigzagul şanţului. Pe poziţie circula deja, înveselind, vestea că a sosit un tînăr comandant care se dusese să vadă inamicul. Întîmplarea îi distra. „Fricoşii încurcă multe", comentau ei ieşiţi din bordeie, ca pe o ulicioară din sat. Aprecierile despre noul venit le făceau ca şi cînd l-ar fi văzut pe un ecran. Un bărbat spătos, nebărbierit, îmi întinse mîna rîzînd, de parcă mă întîmpina în ograda lui: Popa Aldea. Şi alţii la fel. Doar unul se prezentă regulamentar, sprinten, îngrijit îmbrăcat, de parcă n-ar fi stat tot în bordeie. Şi fugi iute să-mi aducă ciocolată. Mă conduseră apoi la postul de comandă-pluton, un bordei şubred, dar încăpător, la cîţiva metri în spate. Bordeiele sigure, înghesuite, ca un mormînt, nu-mi conveniseră niciodată. Spaima mare a copilăriei, cînd ne hîrjoneam, în absenţa celor mari, prin paturi, era să mă înghesuie cineva cu pătura pe cap. Iar mai tîrziu, în primele clase din internatul şcolii normale din Cîmpulung, zăvorîrea în baia de aburi.

Cei doi subofiţeri hotărîră ca Mitică Bacă, fostul popotar al batalionului, un poznaş cu „darul beţiei", să-mi fie ordonanţă. Am ieşit în trei, în noaptea înaltă, să învăţ ungherele şi tainele poziţiei, nepotrivit de tăcută pentru reprezentările mele, dar expusă, din cauza unghiului mort în care zăcea, surprizelor luptelor apropiate.

- Dintr-un salt erau peste noi şi asaltul trebuia oprit în primul minut. Ei făceau risipă de oameni, veneau strînşi în valuri, dar le venisem de hac cu te miri ce rezerve. Cu cîţiva băieţi curăţăm şanţul cu grenade şi pistoale mitraliere, înainte de a se dumiri unde-au ajuns, în timp ce Fane Negulescu cu o grupă torpila din stînga baza lor de atac, înghesuită în contrapantă. Confuzia provocată de Fane - era specialitatea lui - ne ajuta peste minutele necesare aşternerii barajului de oprire. în rest, în nopţile liniştite, tabietul obişnuit: brandurile din timpul distribuţiei de alimente, „cîrîitoarele" care nu ne lasă să dormim, scuturînd saci de grenade pe unde nimeresc. înainte, „prietenii" ne ofereau „program". începeau cu muzică populară - ziceau ei, „moldovenească" - ca nadă pentru discursul politrucului (Florică al nostru le cînta ca răspuns la „garmoşca" cazaciocul, Katiuşa, Ocii ciornîi, de-l aplaudam cu toţii). Buna dispoziţie era însă stricată de „invitaţia la dezertare" (ne spuneau de cîte ori vom mînca pe zi, că vom avea dreptul să muncim, iar la

sfîrşitul războiului ne vom întoarce într-o ţară nouă). Ai noştri răspundeau: „Terciul mîncaţi-l singuri, fraţilor! Hai, pentru Marusii vom veni o dată să vi le lăudăm, c-apoi s-or osteni ele să ne caute! Dar colhozurile şi puşcăriile, dacă vă plac, ţineţi-le pentru voi!"

- De ce să muriţi pentru călăul de Hitler şi sluga lui, Antonescu? - începeau ei.

- Pe călăi şi slugi, să-i ia dracul, dar ce, nu prea aveaţi pămînt, de-aţi muşcat din al nostru?

Ei cu „drepturile şi fericirea popoarelor" - şi ţin'te fluierături, înjurături, de se încingea o focărie ca-n atacurile din iarnă. Foarte greu îşi revin oamenii... iar unii, sărmanii, deloc!

Şoaptele noastre priveau tot, şi casă, şi moarte, şi speranţă. Peste ele se aprindeau în răstimpuri rachetele cu paraşută (mătasea ei era colecţionată cu grijă de soldaţi) şi toţi scrutau ţara nimănui.

- Ne aşteaptă - îşi reluă Aldea gîndul despre lupte. Fane a adus acum trei zile doi prizonieri. Se pregătesc întruna, de-au făcut din Sevastopol cetate.

- Lăsaţi că dăm noi o raită pe „dincolo", dar muteşte! Să nu ne afle Triţă. Nu ne lasă. Ţine la om, dar moartea te ia şi din pat.

- Dacă o cauţi cu luminarea, te găseşte mai repede - i-o întoarse Aldea.

Raita se făcu, chiar în noaptea următoare, dar nu se soldă cu nimic, în afară de ucenicie. Ţara nimănui e tărîmul morţii şi al primăverii schilodite. Putoarea dulceagă e tăiată doar de gustul amărui al exploziilor care te caută peste tot, şi tot ce zvîcneşte din rădăcina primăverii şi a tinereţii e muşcat înainte de a se împlini în rod. Numai seva pulsează în întîmpinarea oricărui destin.

Neastîmpărul şi disponibilitatea spre gratuitate ale lui Fane Negulescu începură să opereze în mine ultimele retuşări. Oricum, nu-mi convenea să fiu purtat de inspiraţia unui nesocotit îndrăzneţ. Şi totuşi, la începutul unei nopţi întunecate, îl urmasem într-o nesocotinţă a lui, poate ca să nu se îndoiască de mine, deşi îmi fusese frică: „Să tragem în picaj cu trasoare în cazematele din faţă!" După primele cartuşe înfipte în petele alburii, mă strigase Fane Stroescu, blondul vecin de sector. Abia săriserăm în şanţul nostru şi fîlfîiturile brandurilor, bine reperate, ca bătăi de aripi ale unor păsări mari, căutîndu-ne parcă umerii, erau peste noi!

Peste mine, care tocmai atinsesem fundul şanţului, surpară malul, îngropîndu-mă. Negulescu, care tocmai se ridica şi se angaja în zig-zagul următor al poziţiei, scăpă iarăşi teafăr.

în jurnalul de război care va rămîne pierdut într-o luptă din Caucaz, consemnasem juvenil neobişnuitul acestei aniversări. împlinisem 21 de ani. în loc de banchet, grupa sergentului Neagu rămăsese fără meniul tocmai primit şi lăsat pe parapet în graba distribuţiei. Oamenii din şanţuri primeau zilele de mai bucuraţi, înviorîndu-se şi gătindu-se ca toate vieţuitoarele. Numai pocnetul scurt al ţintaşilor marca tensiunea încinsă de exploziile în rnişcare ale depărtărilor. Fane Stroescu mă plimba pe şanţuri şi-mi arăta, altfel decît subalternii mei, teatrul de război: Valea Ceornoaia cu şirurile de plopi, mereu fumegînd de explozii, înscrisă pe axul celor două localităţi tătare: Şuii, unde începuse drumul meu, şi Novo-Şuli, sub pantele Gorei Săpun, centura portului Sevastopol, în stînga noastră, aproape central pe harta capului de pod, bastionul cu înălţimea Capelei, poarta blestematei cetăţi, întredeschisă în decembrie '41 şi înţepenită aşa în încleştarea celor doi adversari.

Fane Negulescu, plictisit uneori de unghiul mort al plutonului, hoinărea prin sectoarele vecine să riposteze trăgătorilor de elită adversari. încercase într-o zi să tulbure o idilă, sub un boschet, în spatele liniei ruseşti. Fane Stroescu se mînie, descoperindu-1:

- Piei din faţa mea, că cine ştie ce se întîmplă! Nici dragoste nu-i laşi să facă, cînd tuturor le arde buza de-o fată...

- Dar... dar era al doilea - încercă Negulescu să se scuze, surprins de ieşirea elevului plutonier, tizul şi camaradul lui de arme.

- Nu te mai apăra!

Şi mă lua mai departe, întorcîndu-i spatele.

- Mi-e drag băiatul ăsta - îmi explică el mai tîrziu, şi-i admir firescul cu care rezolvă situaţiile grele de care ne lovim, învingînd frica, laşitatea. Pe ăsta l-a făcut maică-sa neînfricat de la început. Curios, războiul care uzează tot, pe el încă îl cruţă, deşi se risipeşte cu inconştienţă. Lipsa asta de complexitate însă, primitivismul ăsta eroic, aventurismul, în epoca problemelor de conştiinţă, mă irită ca o lipsă de gust... Iar cu scrisorile, de care mă întrebai, care continuă să sosească pentru cei căzuţi, acolo mai pui nişte vorbuliţe în locul unor oameni plecaţi pentru totdeauna, că eh! n-ai ce face; moartea

n-are leac. Găseşte însă vreun reporter de război sau vreun popă fără parohie, că ăştia pot turui şi-n faţa mamelor sau nevestelor văduvite; sau, fiindcă văd că însemni uneori în carnetul de marochin, scrie odată despre cei ce nu mai sînt şi despre noi. Chiar dacă va fi doar pe nisipul pe care-l netezeşte vîntul. înseamnă cu o linie viaţa mea tînără, stinsă înainte de a iubi. Spui că n-ai forţă plastică? Caut-o în ideea că oamenii nu trebuie să facă război. Iar idealurile, Golgota, nevoia de jertfă, tot ce ridică pe om din animalitate, să fie înlocuite cu altceva care să avînte viaţa. Să nu se mai stîrpească tinereţi ca ale noastre în ţara nimănui. N-are nici o justificare tot ce se face din hoit. Nici un „dar", te rog. Nu-mi plac teoriile. Eu cred în ce ţi-am spus, şi gata! Dacă oamenii trebuie să sîngereze în lupta vieţii, s-o facă cucerind imensul necunoscut, ştiutul nostru e doar o insuliţă de incertitudini. Deci împotriva omului...

Mi-aminteam de întîlnirea cu adjutantul Stoenescu. După prima noapte de veghe, mă întinsesem să mă odihnesc, cînd Mitică Bacă, ordonanţa, mă anunţă că mă caută cineva. Stoenescu mă luă de departe:

- Eşti nebun? Păcat de tine! Frate de mi-ai fi, nu m-ar durea mai tare!

Uluit, după întîlnirea de la postul de comandă din ajun, care cînta încă în mine, nu ştiam cum să reacţionez.

- Sigur că eu şi alţii sîntem buni de legat - reluă el. O dată prins în război, nu mai scapi de el niciodată. Singurul lucru pe care-l mai poţi face e să-ţi alegi răspicat dintr-un început drumul. Ori tragi sfori, simulezi, înscenezi atacuri „reuşite", perii, dai plocoane, scoţi panglici ca saltimbancii ca să-ţi „pice" tinichele - ca vecinul tău din stînga, căpitanul Dechemvrie... şi... şi (urmau nume necunoscute, fără explicaţii) -, ori rămîi om pentru ceilalţi oameni, ajunşi la aman (ca Triţă, de pildă) şi te nimiceşti, dîndu-ţi trupul şi sufletul tău. Părerea că dăruirea şi suferinţa te sporesc şi te fac mai tare e valabilă pentru încercări limitate în timp şi doar pentru cei care sînt, oricum, de preţ. Cei răi se fac şi mai becisnici.

Războiul nu e ucenicie pentru nimic. E Golgota fără înviere. Te-ai băgat singur sub cruce, du-o cum se cuvine!

Gîndurile mele nu erau de spus. Ar fi fost lipsă de decenţă şi, mai ales, de înţelegere.

CAPITOLUL DOI

MACII DE SUB ZIDURILE CETĂŢII

In bivuacul din livezile vecine Capelei, nimeni nu vorbea de

perspectivele străvezii, deşi nu de florile mărului ne schimbaseră unităţi de infanterie din poziţie defensivă. Era ca şi cînd oamenii puteau răsuci în ei, simplu, un comutator. Se odihneau mult, rîdeau şi se distrau, care cum voia. Disponibilitatea pentru divertisment şi companie erau, ca la copii, nelimitate. Meniul german devenise dintr-o dată de zile mari. Toate bunătăţile de faimă europeană îmbelşugau masa ostaşilor, destinaţi pentru ceva special, pe care nimeni nu voia să-l discute acum. Neobişnuită în acest totuşi straniu week-end era absenţa oricărei convulsii spastice, îmbuibări, beţii. De unde venea voia bună de praznice împărăteşti, ca acasă? Cine erau, la urma urmelor, aceşti oameni? într-o zi se opriseră în livadă, fără vîlvă, ca nişte excursionişti, cîţiva ofiţeri superiori din corpul de munte, cu generalul comandant, un om care nu semăna cu nici un general, ci mai curînd c-un fermier de treabă, iubit de toţi din jur şi respectat în unicitatea lui într-atît, încît protocolul militar era lăsat cu grijă de-o parte.

-Am venit să fumăm împreună o ţigară de-a noastră - începu el moale ca un moldovean. Ce mai fac Triţă, Cojocărescu?... - se interesă el de mai mulţi cunoscuţi... Nu, nu... lăsaţi-i! - linişti el pe cei grăbiţi să-i cheme.

Doar pe Medrea, fostul şef al protocolului din '40, trimis cu „acte" să nu se mai întoarcă, nu-l putu opri decît pe jumătate „să-mi comande".

- Elev plutonier! Adună compania!

Bătrînul mă privi o clipă atent şi începu să dea cîte un pachet de „Naţionale" fiecăruia din rîndul care se constituia. Generalul întreba din cînd în cînd: „Mă ştiţi cine sînt?", la care vînătorul răspundea isteţ: „Sînteţi domnul general al nostru", şi trecea la flan-

cui stîng, printre cei noi. Generalul comandant zîmbea, părînd că nu observă trucul ostaşilor care-şi aşteptau iarăşi pachetul de ţigări, în timp ce suita golea de daruri maşina, cu braţele încărcate.

După plecarea oaspeţilor, băieţii povesteau pe întrecute cum se ţin copiii din Simferopol după diadiagheneral, iar el îi încărca, pentru cei flămînzi de acasă, cu alimente luate din depozitul corpului de vînători; despre cantinele care astîmpără foamea necăjiţilor - şi numărul lor în război era mare... Pînă şi radioul sovietic, cu toată „religia urii împotriva cotropitorilor", vorbea de omenia generalului Avramescu. Asta nu-l va împiedica însă ca, după cotitura din '44, „să dispară"[1] dintr-un comandament al frontului antihitlerist. In încercuirea de la Malaia Belozowka, un ofiţer de

carieră pretindea că aplicase tocmai ideea pentru care fusese respins prima dată la examenul de general; şi cîştigase bătălia. Gurile rele ştiau despre „talpa iadului", nevastă-sa, care se mutase în cadrul Crucii Roşii, în Crimeea, lîngă el. Se vorbea mai tîrziu prin închisorile ruseşti că, o dată cu sfîrşitul tragic al soţului, trecuse şi ea prin Lublianka sau Butîrca.

Huzurul din livadă se termină într-o după-amiază cînd batalionul, adunat pentru comunicări de ordine importante, îşi aştepta comandantul plecat la Divizie. Apăru din liziera desişului însoţit de adjutant şi, după „Pentru onor înainte prezentaţi arm'!", Naşul îşi începu discursul. Se vedea din tonul festiv în care enumera victoriile vrerea lui de a-şi înaripa vînătorii pentru cucerirea cetăţii Sevastopol, hotărîtă „din înalt ordin". O pregătire de artilerie şi aviaţie de şapte zile va premerge asaltul general, sprijinit masiv de tehnica modernă a războiului. Dar, o dată cu derularea întregii campanii, se asociau în vorbirea comandantului evocări de nume şi amănunte înduioşătoare, iar el îşi cunoştea soldaţii ca puţini alţii. Emoţia urca în vocea sa, şnuruind şi gîtlejurile ascultătorilor.

[1] Generalul Gheorghe V. Avramescu (1884-1945), participant la primul război mondial, cînd a fost decorat pentru activitatea sa militară. Comandant al Corpului de Munte (vînătorii de munte erau trupe de elită ale armatei române), a participat în iulie 1941 la ofensiva anti-sovietică din Bucovina de Nord. A luptat apoi pînă la Nipru şi Bug, ca şi în Crimeea, unde se petrece episodul povestit de Aurel State aici. Moartea sa s-a petrecut în condiţii suspecte, în primele zile ale lunii martie 1945, cînd a fost ucis, cu mare probabilitate, de NKVD.

Ascultam şi priveam, cuprins de nelinişte, încercata familie a luptătorilor din Sinaia în faţa atîtor morminte şi amintiri răscolitoare şi, ca şi cînd mi-ar fi fost încredinţată regia reuşitei entuziaste a scenei, tremuram, căutînd pe chipurile oamenilor posibilitatea preîntîmpinării deznodămîntului, fiindcă plînsul era pe aproape, de neoprit. Un singur om nu era prins în lunecuşul general spre bocet, consumînd delicii mute din iminenta catastrofă. în umbra şefului, adjutantul aştepta cu diavolească linişte punctul culminant. Şi acesta se apropia cu fiecare frază a comandantului, care încerca, punînd tărie în cuvintele înecate de plîns, mereu aceleaşi, să schimbe total faţa micii noastre lumi.

- Pentru toate aceste jertfe, dragi vînători de munte, pentru fraţii căzuţi, să mergeţi, să mergeţi... - şi aici, lipsindu-i comparaţia salvatoare, îşi făcea vînt, reluînd: pentru aceste jertfe...

Şi cînd tensiunea căutării crescu la paroxism şi şeful ajunsese iarăşi la marginea golului, adjutantul se aplecă şi-i şopti ceea ce comandantul înhăţă uşurat, punînd cunună cumplitei încercări:

- Să mergeţi, să mergeţi... ca trenul!

Un hohot de rîs mîntuitor schimbă brusc expresiile, scuturînd batalionul. Hopul fusese trecut ca prin miracol, iar colonelul, aiurit ca un copil, îşi certă nedumerit colaboratorul, cu glasul însă nelimpezit de plîns:

- Cum ca trenul, măi Stoenescu?

Voia bună nu-şi găsea margini. Vom merge ca trenul peste Sevastopol, credeau bieţii luptători cînd începu uraganica pregătire. Şuierau, vuiau torentele de proiectile de toate calibrele peste capetele noastre, înecînd în fum obiectivele. Tunul de la Baccisarai, de 606, era condus, după spusele unor iniţiaţi, de un „profesor de balistică". Fiecare ţeavă de tun va trage în acest atac mai multe proiectile decît în toată campania de pînă acum. Piesele de artilerie vor fi aruncate după acest efort la fier vechi şi nimeni nu avea să se neliniştească de această uzură, fiindcă Sevastopolul acoperea, pentru cei angajaţi, tot teatrul de luptă, ca şi cînd aici s-ar fi hotărît soarta războiului însuşi.

Dar aici se sacrificau - gîndeau scepticii - fortificaţiile întregii istorii a acestor pămînturi. Din secolul V î. Hr„ grecii scobiseră în stînci tunele pentru mărfurile lor. Ţarismul sprijinise pe for-

tăreaţa Sevastopolului dominaţia Mării Negre şi visul de a ieşi la Mediterana. Todtleben fortificase cu temeinicie nemţească cetatea pe o adîncime de 30 de kilometri, în vederea războiului Crimeei din 1853-56. Bastionul Capela şi centura Gora Săpun adăposteau osuarele unui şir de neamuri. Cimitirele italian, englez, francez, turc, obiective de luptă în noul plan, aşteptau noi candidaţi la „nemurire". Puterea sovietică, de la instalarea ei, pregătise Sevastopolul ca pe unul dintre pilonii grandiosului viitor edificiu. Dar peste contraargumentele treze ale acestei teze treceau din zori pînă în noapte escadrilele Stukas a două flote aeriene în formaţii de paradă şi tot capul de pod încremenea sub căderea în picaj. Ostaşii se ridicau atunci netulburaţi la creastă, să vadă neobişnuitul spectacol. Bombele erau aşezate „cu mîna" peste obiectivele din volumul masiv de fotografii aeriene, puse la dispoziţia noastră pentru pregătirea celui mai ştiinţific atac pe care-l va trăi răsăritul. înfloreau pretutindeni jerbele de fulger ale exploziilor, iar luptătorii erau pregătiţi ca în şcolile militare pentru colaborarea cu artileria şi aviaţia pînă la imediata apropiere a liniilor de atac. Recunoaşterile, vizitele la observatoare, studiul obiectivelor la lada cu nisip, caroiajul hărţilor, folosirea codului grenadelor fumigene de toate culorile, panourile de săgeţi indicatoare şi distanţe trebuiau să aducă ciocanul de foc asupra oricărei rezistenţe din sector de pluton. Fiecare subunitate îşi cunoştea de la început obiectivele. Batalionul I va intra în acţiune la timpul stabilit din 7 iunie, pornind de pe nervura de piatră, Nasul Capelei, pentru a cuceri aeroportul Balaclavei. Batalionul IV-Predeal, „iarăşi favorizat", va deschide spectacolul, pregătindu-ne baza noastră de atac. Mulţi murmurau şi pentru faptul că misiunea noastră se va încheia sub Gora Săpun, după ce vom cuceri 25 şi 35 violet, înşirate ca nişte altare în coasta sudică a Văii Negre (Ciornaia Balka). Sigur, nemţii îşi rezervau iarăşi aplauzele scenei de efect, intrînd în port, după ce noi vom fi dispărut însîngeraţi în culise.

Cele şapte zile de pregătire au trecut şi, sub acelaşi acompaniament uraganic, se ridicară pe arcul de 30 de kilometri al segmen-

tului de cerc (cu rază tot de 30 de kilometri), asaltatorii cetăţii. „Vîrful vestic al triunghiului, de pe baza căruia pornim atîţia, nu are loc pentru prea mulţi biruitori", socotea adjutantul îngîndurat,

în trecere pe la mine, însoţit de Stroescu, fostul lui încheietor. Batalionul aşteptă ultima replică a Batalionului IV, pentru a intra în scenă. Inamicul, spre surprinderea generală, după ce fusese pisat de ciocanele noastre de foc, riposta cu mînia adunată în cele şapte zile, ca bogatîrul din bîlinele[1] lor, care lăsa să i se ferece mîinile, iar după ce adversarul obosea lovindu-1, era gata să-l primească în pumni.

- îţi mai aminteşti, Fane - întrebă adjutantul într-o pauză de explozii -, de refrenul obsedant al alpinistului din compania lui Curteanu: „Eu am rămas sub zidurile Troiei"? Avea el obiceiul să bombăne cînd îl sîcîia cineva: „Vedea-l-aş cu casca pe piept!". L-au găsit ai noştri după Capela cu casca pe piept. Ăsta da umor!

„Eu am rămas sub zidurile Troiei", repeta adjutantul din ce în ce mai înverşunat la exploziile care se spărgeau lîngă noi.

- Ce te tot uiţi la mine şi taci? - se înfurie el brusc pe mine. Nu ţi-e frică că te sugrumă singurătatea, înainte de a-ţi închide gura definitiv?

- Ce se întîmplă în faţă de nu intrăm în acţiune? îi întrebai pe ei, care ştiau totdeauna mai mult decît mine. Citindu-le însă neştiinţa, mă aplecai în mine, căutînd parcă iezerul la care să nu fi ajuns zbuciumul firii intrate în clocot.

- Ba da, mi-e frică, dar pe afară. înăuntru mi se limpezeşte că voi muri azi-mîine; sînt însă grăbit să fac ceva şi vreau să văd pînă atunci tot ce e între viaţă şi moarte. Mi-e mai insuportabil să fac ce nu se cade sub stăpînirea spaimei pe care n-o pot înlătura (n-am nimic eroic), decît să suport moartea fizică. E ca şi cînd mi-ar filma sau descrie cineva toate reacţiile de acum, confundîndu-mi-le cu idealul şi arătîndu-le altora, iar eu aş fi printre ei, auzindu-le judecata. Eu trebuie să încerc, nu în fiecare zi - sînt prea mic pentru aşa ceva -, dar cel puţin uneori, să văd dacă aceste idealuri „ţin" sau, mai bine zis, dacă eu „ţin". Am nevoie de dovada că visele oamenilor nu sînt fantasmagorii şi că noi, cei obişnuiţi, le-am putea împlini. Fiindcă nu pot experimenta pe mulţimi de

[1] Bîlinele - cîntece epice aparţinînd folclorului rusesc; între personajele acestora se numără şi bogatîrul, un tip de personaj masculin cu trăsături idealizate de forţă şi vitejie.

oameni şi pe veşnicii viabilitatea aspiraţiilor noastre, din nevoia unei dovezi, o încerc pe viaţa mea, care-mi stă la îndemînă. Dacă reuşesc, chiar ştirb, incomplet, atunci se poate trăi. Alţii mai buni o vor face mai des şi mai deplin. Alternativa cealaltă însă...

- Domnule elev, sîntem chemaţi în faţă. Triţă e sub peretele de stîncă din „vestibul" dincolo de care au atacat cei din Batalio-

nul IV. Companiile întîi şi a treia cică sînt deja în poziţie. Pe toate potecile se scurg răniţii din Batalionul IV.

Surprinşi, nedumeriţi, părăsim cu toţii poziţia de aşteptare. Din creasta cu foc se deschidea încăperea „vestibulului" - teatrul de luptă din Decembrie - cu ruinele Capelei care adăposteau observatorul principal din care aluneca spre vest Nasul. Sub stînca albă, cu un perete perpendicular pe axul de piatră al Capelei, furnicau ostaşi, apăraţi de focul direct. Imaginile din plină după-amiază tremurau ca fotografiate noaptea la lumina magneziului. Încîlcit la coborîre într-un mărăciniş, mă încordai de-mi plesni centura. Adunaţi la adăpostul stîncii albe, Triţă Botescu ne comunică ferbil ordinul de acţiune al diviziei şi cum să ajungem pe baza de plecare la atac, de unde porniseră în zori invidiaţii camarazi din Predeal. Aveam de ocolit stînca albă pentru a intra în compartimentul alăturat, cîmpul de acţiune în care, încadraţi de companiile întîi la stînga şi de a treia la dreapta, urma să cucerim Nasul Capelei. Ajunserăm repede pe linia de pornire, de unde se deschidea, cu margini de fum, un cîmp de maci. Camarazii noştri din dreapta nu se vedeau nicăieri. Numai plăpîndele tije purtau pios candela de sînge a florilor sub rafalele armamentului din cazematele Căpăţînii de zahăr, con impozant de piatră din vestul fîşiei de atac, scăpărînd fulgere din vîrf pînă în temelii. Era atîta dezmăţ de foc încît te minunai cum mai pîlpîie macii sub sarabanda morţii.

Peste cîteva zile aflarăm însă că Zuckerhut-uY din hărţile noastre se apărase în primul atac numai cu jumătate din efectivul său, restul apărării jucînd cărţi în adăposturile fierăstruite din inima muntelui. Descoperii cu greu, în stînga, printre boschete şi viţa-de-vie a pantelor neregulate care urcau în masivul Capelei, o

[1] Zuckerhut (germ.): căpăţînă de zahăr.

grupă din compania întîi care făcuse front spre vulcanul în erupţie al Căpăţînii. De unde să ştiu atunci că din observatorul artileriei, ca dintr-o lojă de gală, generalitatea germană şi română priveau primul tablou al spectacolului de funcţionare fără greş a maşinăriei scenice, dar nedumeriţi că vînătorii nu trecuseră nevătămaţi prin focul dezlănţuit. Comandantul diviziei ordonă, pentru încîntarea oaspeţilor, să intre Batalionul I, şi compania a treia înflori îndată pe platoul de maci. Focul de flanc din gurile Zuckerhut-ului determină pe cei doi ofiţeri subalterni să schimbe, ca la rocada pe tabla de şah, direcţia de atac, şi sublocotenentul Simionescu antrenă în iureş plutoanele spre dealul Căpăţînii. Uşurinţa, ca pe cîmpul de instrucţiune, cu care s-au rotit cu 90 de grade grupele şi impetuozitatea cu care ostaşii porniră în urcuş îi făcură pe oaspeţi să-şi ridice mîinile înmănuşate la chipiu, reînnoind elogiul vînătorilor de munte. Abia plecaţi străinii sub impresia înaripaţilor agăţaţi în reţelele Căpăţînii, „Barosanul" ordonase oprirea atacului. Ordinul său însă, pe mine nu mă mai ajunse. Amestecul halucinant de elemente eterogene, varietatea de reacţii umane, intensitatea trăirii,

noutatea primului atac, chiar dacă nu se desfăşurau dincolo de timp şi spaţiu, afectau dilatînd totul, încît logica nu va putea opera ordonator întîmplările acestei zile. Cum se pot oare înghesui între ceasurile după-amiezii şi miezul nopţii atîtea acţiuni, uneori străine, cînd ele trebuiau provocate, desfăşurate şi duse la capăt? Pe ce zigzaguri prin ţara nimănui, clocotind vulcanic, s-au desfăşurat kilometri de fugă - şi cîţi? - cînd liniile de plecare şi sosire erau de fapt distanţate de cel mult doi kilometri, cînd pauzele erau numai cît să ne tragem sufletul între două salturi? Şi mai ales cum pot rămîne în viaţă oameni care se mişcă sub ciocnirea a două maşini de distrugere încinse la paroxism, ore de-a rîndul şi chiar cu pierderi mai puţine decît suferiseră cei inactivi şi adăpostiţi în acea zi?

Pornisem la atac în dispozitivul unei scheme oarecare cu două grupe în linia întîi, grupul de comandă cu mine între ele, iar cele din linia a doua, cu Popa Aldea, urmîndu-ne la o distanţă care să-i scoată pe cît posibil de sub aceeaşi tragere. Ajunşi în marginea cîmpului de maci, acţionai exact opus sublocotenentului Simionescu, ferind căpăţîna de zahăr şi folosind terenul acoperit şi frămîntat din stînga. Alergam ca într-un concurs cu premii, şi

numai şuieratul scurt al proiectilelor, care se înfigeau în noi, ne trîntea la pămînt. Mitică Bacă mă urmase ca umbra, întrebînd înalt, hectic: „Vă place, domnule elev?". Ordonanţa, care minimalizase meritele evidente ale celor doi încheietori, susţinînd că şi el, dacă ar fi vrut, ar fi realizat tot atît, mă întrebase, în urma opoziţiei mele, ce trebuie să facă spre a merita Virtutea Militară.

- Să faci tot ce fac eu - stabilisem baremul. (Se legase şi voiam să-şi realizeze hotărîrea.)

- Cînd m-oi întoarce la Buşteni, iau din gară trei trăsuri: în prima pun bascul de munte, în a doua taraful de lăutari şi în ultima chiui eu, ca să ştie tot poporul că s-a întors din război Mitică Bacă - zicea el.

O salvă de artilerie, care parcă întîi explodă şi apoi îşi anunţă plecarea, mă răni însă pe mine la cap, iar pe el îl pulveriză, de nu mai găsirăm dintr-însul decît o fîşie de scrisoare de dragoste, sosită pentru mine şi luată cu el în atac, ca să mă apere.

Doar pe Istodor, al doilea căzut în acea zi, un muncitor cuminte de la Arsenal, îl găsirăm în noaptea următoare. Era greu ca un buştean în pădure. I se rostogolise casca de pe cap, iar spatele, sprijinit pe un muşuroi, îl ridica ţeapăn. Capul tînăr cu chelie străluci sub lună, holbîndu-şi ochii nedumerit că i se tulbură somnul.

Cîte o bandă metalică din marcajul zonelor deminate actualiza în trecerea noastră, ca în slalom, primejdiile străbătute, fără să ştim pe care parte era determinat. Ca să nu forţăm prea mult norocul de a nu fi călcat pe o mină, alergam şi pe cealaltă parte a benzii. Arşiţa şi pulberea amăruie a exploziilor ne uscase şi băşicase cerul gurii. Masca de gaze, care se zbătuse incomod pe şold, fusese demult aruncată. Avîntata mişcare a plutonului spre înainte ridicase ostaşi din Batalionul IV. Pe cei ce zăceau, îi crezusem la

început morţi - deşi ei, după ce îşi reveniră din şocul atacului destrămat şi, chinuiţi poate de scrupule sau de teama răspunderii (avuseseră o misiune şi, în afară de rănire şi moarte, nimic nu-ţi îngăduie s-o întrerupi precaut), se strigară între ei, îndemnîndu-se să urmeze un elev din Batalionul I care atacă Nasul Capelei. Şi astfel grupul de atac crescuse. Un căpitan, rămas fără companie, ni se alătură; alţi trei subofiţeri, cu grupe de ostaşi, intrară în dispozitivul nostru. Fane Negulescu, care de la prima rănire nu se

mai depărtase de mine, mă prinse, pe la asfinţit, în mers, de bluză; văzuse că scuturam, în mişcarea braţului drept, sînge pe mînecă. Mă arsese cu cîteva momente înainte deasupra cotului, dar trebuia să trecem în viteză o zonă bătută. Un glonte din dreapta îmi trecuse prin braţ, cînd acesta era în afară de profilul trunchiului. Fără crisparea braţului, glonţul mi-ar fi spart osul. Vestea rănirii ameninţa să surpe ceea ce crescuse, în condiţii vitrege, pînă la însufleţire. Fane îmi vorbea bucuros despre cartuşul de aur, visul luptătorilor obosiţi; cineva însă se înspăimîntă.

- Şi acum ne lăsaţi singuri?

-Nu!

înaintarea deveni însă prudentă. Abia acum, cînd 80 de luptători mi se încredinţaseră, mă înspăimîntă nesocotinţa cu care trecusem peste toate. Se însera. într-o pauză de foc, lăsasem în urmă un brîu de iarbă, peste care treceau razant rafale de arme automate. Flancau piciorul pantei, obiectivul atacului zilei. Ne oprirăm în boschete, căutînd un loc unde să înnoptăm pînă la dezlănţuirea atacului de a doua zi. Era evident că inamicul nu ne bănuia apropierea. Întîmplarea ne adusese lîngă un mamelon acoperit, pe care îl încinserăm cu un lanţ de pîndari, cu misiuni de supraveghere încredinţate subofiţerilor.

Deliberînd, ne convinsesem că retragerea spre liniile noastre ar fi dus a doua zi la o reluare de la capăt; ceea ce era înspăimîntător. Soluţia era să rămînem totuşi neştiuţi sub nasul adversarilor. Rachetele lor, împuşcate din trei părţi, ne orientau asupra modului de a acţiona a doua zi. Noi, „compania fantomă", urma să răsturnăm dintr-un salt centrul apărării inamice. Era puţin probabil ca acum, după dezlănţuirea atacului general, ei să-şi plaseze forţe pe înălţimea noastră părăsind poziţii îndelung pregătite. Unei incursiuni i-am fi putut face uşor faţă. Singura problemă era să înştiinţăm Batalionul despre locul şi planul nostru şi, mai ales, să-l convingem să nu repete greşeala de a începe atacul sub focul de flanc, ci să alunece de la observator pe Nasul Capelei spre vest. Pumnul aplicat de noi în flancul Nasului ar fi uşurat reuşita.

Oamenii nu dormeau. Taina noastră pîndită atît de aproape îi ţinea treji. Proaspătul fior al nopţii alunga miasmele războiului. Se depărtase aerul încins, greţos, de vomă, al abatorului...

Apariţia din direcţia atacului trecut a unor umbre semnalate de pîndari în peisajul lunar ne încordă ca pe nişte strune. Era o

grupă. Chibzuia poate dacă să treacă lotul de iarbă ca să cerceteze înălţimea... ascunzişul nostru. Nu ne bănuiau prezenţa şi nu trebuia să ne trădăm prin foc... Dar puteau fi de-ai noştri. Fane se oferi, conştient că era pierdut, dacă... încuviinţai, dorind sălbatic să fie ce sperasem dintru început. Liniştea cu care umbrele rămîneau lîngă Fane confirma speranţa, dar nu alergai într-acolo, reţinut de spaime fără rost. Fane trecu poieniţa lunară cu un muntean uscăţiv, vioi, sergentul Ţugui, care din ordinul „Naşului" trebuia să ne găsească şi să ne aducă la unitate. Aflaseră de la răniţi despre mişcarea noastră spre înainte.

Ameninţarea să ni se surpe iarăşi treaba de-o zi mă făcu să raportez în scris - pîndind cîteva rachete inamice să mă lumineze - tot ce aveam pe inimă. Rămăsei aşteptînd ziua cea mare. în zori Ţugui veni cu ordinul categoric să-l urmăm, fiindcă în zilele următoare vom ataca din stînga Capelei. Tot ce făcusem, şi mai ales visam să înfăptuim, fu şters ca de pe-o tablă de şcoală.

La postul de comandă-companie, într-o cazemată cu un tun - pe care nici n-o bănuisem în ajun, era adăpostită compania. în încăperea cît o clasă stăteau lungiţi ostaşii. Parcă le eram străini. Băieţii mei se amestecaseră printre ei, povestind, înviorîndu-i. Eram bucuros să-l văd pe Medrea.

- Nu mă interesează sinucigaşii! - mă ului acesta, nedrept şi impertinent. (El, care spusese: „Copilul ăsta e singurul sub comanda căruia doresc să lupt la Sevastopol"!)

Dincolo de foaia de cort, paravan, căpitanul mă întrebă ca pe un răufăcător:

-îţi dai seama ce-ai făcut? Aventurierii primejduiesc oamenii cînd îi au sub comandă. Comandanţii de plutoane, Voinescu şi Brechtel, la mine! îţi iau comanda!

- Pentru?
- Pentru incapacitate!

Voiam să întreb, amintindu-mi ordinul din ajun, despre a cui incapacitate era vorba, dar dragostea ostaşilor, clădită în suferinţă pentru acest om, era adevărată. Cei doi subalterni împărţiră plutonul de alpini.

- Cîţi morţi ai avut?
- Istodor şi Bacă.
- Numai?

Şi, supărat că se iritase stupid, îmi strigă tot mie:

- Marş! Să nu te mai văd!

Tînărul blond cu şuviţe pe frunte, deschis la bluză de vînt şi nemilităros în mişcări, care mă privise cald (celălalt, un nume nemţesc, era distant şi cazon ca un SS-ist), nesocotind mînia şefului, veni cu mîna întinsă. Ce minunat trebuie să fie acest tînăr, luminos şi îngîndurat în acelaşi timp!

-Trimite-l imediat la postul de prim-ajutor să-l evacueze! - se supără Triţă şi pe blajinul şi puternicul sanitar, în stare să poarte un rănit în braţe ca pe un copil.

-Refuz evacuarea! Rămîn la batalion şi-mi voi găsi loc ca simplu luptător, dacă cercetării nu-i trebuiesc.

La postul de prim-ajutor, colonelul, anunţat, se bucură juvenil de isprava din ajun. îl distrase luarea comenzii şi mînia lui Triţă, brezean de-al lui. Fu necesar ca doctorul Chelaru şi plutonierul Tudoran, cîştigaţi pentru tratamentul meu pe loc, să pledeze, asumîndu-şi răspunderea. Doctorul, venit din garda regală, avea o robusteţe fizică şi morală ţărănească, pe care se altoise armonios l'homme du monde, dîndu-i acestuia seva, iar munteanului din el l'usage[1]. Aşa vor fi fost cnejii munteni, gîndeam eu, văzîndu-i mobilitatea în a corecta reacţiile felurite ale răniţilor, în ciuda nopţii nedormite şi a celor două zile de febrilă activitate. îmbărbăta ruşinînd pe bocitori, „ăstuia îi confişti basca şi-i dai un batic în schimb", certa însă şi pe singularii care, cu o crîncenă voinţă îşi stăpîneau orice: „nici chiar aşa, frăţioare, că eu umblu prin carne vie, nu prin lut. Ţi-am găurit coapsele ca pe un Schweizer şi tu te uiţi parcă aş scoate stafidele din cozonac. Cu atîta stăpînire şi puţin noroc, ai fi meritat o soartă mai bună".

-Lăsaţi-l în pace, domnule doctor, că de cîteva zile tot oftează că i s-a măritat logodnica! - îl trădă careva.

-Călcîiul lui Achile al tuturor vitejilor - se amestecă Tudoran, bucuros să-şi plaseze „ştiinţa".

[1] L'homme du monde [...] l'usage (fr.): omul de lume [...] manierele elegante.

După aceea se adresă iarăşi pacientului său, un scund rotofei, cu un seton în braţ:

- Nu te smiorcăi, că şi fără bocet vei fi evacuat!

Pe răniţi îi însenină îmbarcarea, deşi trambalarea în ambulanţa divizionară le ascuţea durerile. Tărîmul rămînea însă în spate; chiar dacă-i aşteptau sălile de operaţie şi spitalele, nu mai auzeau tunul.

- Nu rom, cafea, Tudorane! - strigă doctorul, care se mişca somnambulic.

în bunker, alături, mai era loc lîngă cei ce dormeau sub foi de cort. Răcoarea nopţii mă făcu să mă apropii de vecini, dar oboseala se risipi cînd mă dumirii că vecinii aşteptau numai pînă ce era gata casa de veci la care lucrau de zor groparii. Crucile albe din tulpini de mesteacăn, cu înscrisul pe tăbliţe de lemn, erau ultima osteneală depusă pentru ei de cei rămaşi în batalion. Un plutonier gospodar pregătea dinainte în cimitir gropi pentru cei neînregistraţi încă în catastiful Celui de sus.

Batalionul ocupa poziţia în stînga Capelei, pe Stînca Roşie care cobora spre Camary, adîncitura în care se topeau spre sud pantele bastionului şi unde trupele germane însoţite de blindate reuşiseră prima pătrundere. Şanţul de cazemate de sub ruinele Capelei, pe versantul sudic, le flanca pătrunderea, zădărnicind exploatarea succesului iniţial. Două batalioane de munte încercaseră zadarnic să mături versantul spre aeroportul Balaclavei. Abia angajaţi pe versantul vestic al Stîncii Roşii, erau prinşi într-o potcoavă de caze-

mate, dintre care unele trăgeau, neobişnuit pentru sistemul nostru de luptă, chiar în susul pantei. Se adăugă şi focul viu dezlănţuit de pe ultimele muchii de piatră care se desprindeau ca nervurile unei frunze din axul Nasului Capelei, atacat de noi în prima zi, dinspre nord.

Chiar sub creastă, paralel cu axul Nasului, era Luiza, o poziţie fortificată cu cazemate, tunuri şi mitraliere care se înfigea drept la 30-40 de metri sub flancul drept al batalionului. Destinaţia ei era, evident, zădărnicirea pătrunderii pe adînciturile din jurul masivului Capela. Generalul Manstein[1], unul dintre marii generali

[1] Erich von Manstein (1887-1973), prusac de origine, strateg legendar, unul dintre cei mai importanţi generali (Generalfeldmarschall) ai lui Hitler.

ai războiului, comandant al forţelor din bătălia Sevastopolului, ordonă Diviziei I de munte cucerirea Luizei. Am urcat în poziţie, cu gîndul ascuns de a mă bate pentru Luiza. După bucuria revederii cu ai mei, sigur şi cu Triţă (emoţionat şi bărbos ca în toate întîlnirile noastre din lupte), mă tîrîi în plină zi peste botul de sub ruinele mănăstirii ocupate de compania locotenentului Dobre Ion din Batalionul IV, care se rotunjea înainte de a se despleti în toate nervurile sale spre sud şi vest. Recunoaşterea fu zădărnicită de o baterie antitanc din marginea aeroportului Balaclavei, pe care o vedeam şi care, descoperindu-mă, mă înspăimîntă cumplit. Proiectilele iuţi se scurgeau de-a lungul spinării, muşcînd piatra veşnică din jur sau vuind în golul din spate.

Mă aruncasem într-o adîncitură în piatră peste două cadavre nemţeşti: unul, din lupte mai vechi, uscat în zdrenţele uniformei fumurii, celălalt, înnegrit şi umflat de plesnea ca un butoi de putoare. Le înghesuiam ca să scap de proiectilele, aici razante. Sila că o să se spargă ca o băşică şi o să mă năclăiască ca într-un smîrc mă împinse să fug pînă la poziţia companiei. în după-amiază trecu de-a lungul liniei un trimis al batalionului, care anunţa că Divizia de munte angajează voluntari pentru cucerirea Luizei. Victorioşii vor fi propuşi la cele mai mari decoraţii de război: la „Mihai Viteazul"- ofiţerii, la „Virtutea Militară"- trupa. Voluntarii vor fi, la lăsarea serii, la postul de comandă-batalion. Aşteptasem să se consume neadeziunea ostaşilor - nu voiam să-i influenţez - şi mă anunţai pe tăcute. Mă căută curînd sublocotenentul Holban, revenit din spital, ofiţer activ, camarad de promoţie cu sublocotenentul Simionescu, cel care asaltase spectaculos Căpăţîna şi căruia, după căderea sa, Pamfil Şeicaru îi închinase articolul de fond din Curentul.

Mircea Holban, vlăstar de calitate al unei familii cu nume, blond, micuţ şi delicat - cine ştie cîte fete vor fi visînd la ochii lui albaştri, gîndeam privindu-l - citat pe ordinul de zi, deţinător al întregii panoplii de distincţii militare, era luptătorul lucid, care cumpănea, nu se hazarda niciodată şi se cruţa cu zgîrcenie ori de cîte ori putea să înfăptuiască ceea ce trebuia făcut, fără ca vreodată să se fi „fofilat". încercase să-mi scoată din cap „copilăria", demonstrîndu-mi absurdul unei asemenea întreprinderi, soluţia

fiind una singură: să intre în acţiune Stukas-urile în picaj şi să scoată toate cazematele Luizei ca pe nişte măsele găunoase. Aici nu mai era vorba de lucrări camuflate, sau false, ca acelea din fotografiile aeriene; e un şanţ de 3-400 de metri care trebuie pisat cu ciocanul de foc, nu asaltat cu piepturile goale. „Nici cel puţin decoraţiile nu te pot ispiti! Colonelul ţi-a spus că te-a propus la Virtutea Militară. Triţă, mîhnit foarte, a dat dispoziţii ca în viitor orice comunicare care te priveşte să treacă întîi pe la el. Nevoia ca un om atît de generos şi înţelegător să te cenzureze ar trebui totuşi să-ţi dea de gîndit".

în bunkerul postului de comandă, sub conducerea secundului - Naşul era la Divizie - se desfăşuraseră discuţiile despre noua misiune, consemnîndu-se (neobişnuit protocol) într-un proces-verbal numele participanţilor, misiunea, sugestiile şi hotărîrile lor. Voluntari erau patru gradaţi din alte batalione şi doi dintre-ai noştri: nu mi-i amintesc acum, cu toată deznădejdea ce mă cuprinde că şi în memoria mea s-au stins numele lor. Voiam ca aici cel puţin să fie pomeniţi. în anii grei care au urmat îi mai aminteam în chip de rugăciune - ca să-mi dea putere - alături de numele celor căzuţi sub comanda mea. De caporalul Lăcătuş, da, mi-amintesc: un bărbat la 30 de ani pe-atunci, oacheş, domol şi plăcut la chip. El va rămîne mereu aşa, ca să se împlinească spusele prietenului lui mai tînăr care, întrebat reportericeşte de cel ce întocmea protocolul despre şanse, declarase, tot în acelaşi stil, una esenţială: de a rămîne mereu tineri cum sîntem acum. Căpitanul. Dechemvrie, vecinul meu din stînga de la Şuii şi citat de Stoenescu, după sosirea mea, ca cel care-şi trăgea dibaci spuza pe turta lui, ocupa locul cel mai important în procesul verbal. Bun vorbitor, atent şi „prevenitor", lua din gura oamenilor simpli părerea şi o formula istoriceşte, memorabil.

- Să se treacă acest protocol şi în jurnalul de operaţii al batalionului, să rămînă mărturie pentru viitor.

- Dar de unde luăm voluntari pînă la 30 (aceasta se socotise să fie tăria incursiunii) - mă nedumerii eu.

- E grija mea, dragă!

Şi iarăşi, întrebat, se consemnă în protocol participarea ostaşilor necesari din compania I, care vor fi înştiinţaţi, prin grija sa,

la timp. Grupa de pionieri venită să ne uşureze, cu aruncătoarele de flăcări, intrarea pe şanţul Luizei, „va orbi cazemata mare de sub poziţia noastră şi, o dată începută lupta de şanţ, se va retrage". Sublocotenentul Jipa, un tinerel mlădiu ca o fetişcană, cu un palmares redutabil de cazemate cucerite, cunoscut în toată divizia, mă linişti: „Dacă nu ne simt pînă am intrat în şanţ, totul e numai o chestiune de viteză".

- Bine, dar noi doi - mă adresai căpitanului -, cum ne împărţim atribuţiile? Voi fi încheietorul dumneavoastră sau îmi daţi o grupă de soldaţi cu care să acţionez?

- Nu încheietor, dragă, ci comandantul luptei pe şanţ - sublinie Dechemvrie, cu toată tăria. Ne-ar bate Dumnezeu dacă te-am nesocoti.

- Şi dumneavoastră ce faceţi?

- Conduc întreaga acţiune şi asigur sprijinul de foc, cînd voi veţi fi încleştaţi în luptă. Plecaţi de la mine cu oamenii mei şi totul se va termina bine. Oricum, Luiza trebuie cucerită prin surprindere, după miezul nopţii, asta e important, restul...

Pregătirile se făcură într-un fel de carieră a Stîncii Roşii, fără să ştim cum arătam. Bezna ne acoperea şi chipurile, şi perspectivele, ca în război. Convenisem să mascăm tot ce ar sclipi sub rachete luminoase. Să nu sune nimic. Să umplem sacul de merinde cu grenade. Să nu se piardă de mine orice-ar fi. Vorbeam cu Jipa şi caporalul Pantazi, singurul din compania I pe care-l ştiam din poziţie. Era student la Academia Comercială, prin ultimii ani, cu cazier la Siguranţa Statului. Vorbea cu „bădie" şi „Doamne, ajută". Soldaţii mîncaseră şi se odihneau, fumînd în pumni. Cei doi mă îmbiau la fumat şi la un gît de lichior. Numai „după", îmi stabilisem eu obiceiul, de care mă voi ţine tot războiul. în trei, hotărîsem de unde să începem cei 150 de metri de tîrîş, pieziş, depărtîndu-ne în unghi ascuţit de linia batalionului, ca să ne scurgem spre capătul şanţului dinspre compania de cercetare. De fapt, aşteptam miezul nopţii. Ca şi cum inamicul ar fi participat la întocmirea protocolului nostru, rachetele fîlfîiau cu aripi de beznă peste clipele noastre. Şi, ca să ne dea şi lovitura de graţie, zburau pe deasupra noastră „cîrîitorile" cu saci de grenade şi lichid incendiar, arzînd pietrele goale ale Capelei pe care veghea lanţul

vînătorilor. Trebuia să lăsăm o pauză lungă ca să le adoarmă vigilenţa. Cînd n-am mai putut aştepta, am plecat şerpeşte, tîrîndu-ne mut în susul pantei. Din cînd în cînd, mîna mea şi a lui Jipa se căutau şi se înţelegeau deplin printr-o uşoară apăsare. Mine! am ţipat, în noi, şi mîinile şi-au comunicat în mod nestabilit, dar inteligibil, primejdia. Minele, ca nişte penare de şcoală, n-au fost deminate, poate nici de pionier, ci ocolite cu grijă de fiecare. Parcă ne aşezam genunchiul, piciorul, cu mîna, pe locul controlat mai întîi, ca într-o mîngîiere, cu palma. Eu aş zice că ne-am tîrît un ceas, încremenind doar cînd pîlpîiau rachetele şi eram crispaţi, ca vuietul din noi să nu trezească pe cei ce ne aşteptau. Vedeam, de fapt, cu şi fără lumina rachetelor, la cîţiva paşi, acoperişul cazematei-pion. în tăcerea insuportabilă alunecară tijele celor două aruncătoare de flăcări, înarmîndu-se. Sub buza alburie a şanţului, eram gata de asalt şi aşteptam flacăra orbitoare să intre în crenele, marcînd începutul „nebuniei". Două izbituri fără flacără... Nu funcţionează aruncătoarele de flăcări! Şi le armară din nou, să mai încerce, dar primii eram în şanţ, posedaţi numai de ideea de

a înfunda grenade prin toate crenelele, ferestruicile, gurile de bor-
deie şi, fără să aşteptăm efectul, să ne grăbim prin întortocherile
şanţului pînă s-o sfîrşi. Lanţul de explozii înăbuşite coşmaresc
de spaţiile închise ale cazematelor şi adăposturilor, urletele celor
smulşi din linişte sau somn de trăznetul grenadelor, încercările
celor mai prompţi de a răspunde ne rupseră firul goanei. Noi însă
eram în inima Luizei şi cei rămaşi în urmă, folosind panica care
dezorganiza totul, curăţau cazematele, adăposturile, dezarmau pe
cei ieşiţi din adăposturi din cauza exploziilor. Aruncătoarele lor de
flăcări ajunseră în mîinile noastre, iar mitralierele cu şiraguri de
trasoare consumau benzi întregi urmărindu-i pe cei înnebuniţi de
surpriză în încercarea lor de a fugi pe sub creastă. Ne surprindeam
uneori, îndopînd automat toate găurile, că părăsisem şanţul prin-
cipal. Ne corectam pista trecînd peste încercări de rezistenţă neli-
chidate pînă la capăt, doar-doar vom ajunge la sfîrşitul şanţului.
Şi iată-ne ajunşi şi acolo! Ei însă fugeau către creastă pe deasupra
şanţului nostru cu mantăile fîlfîind, aplecîndu-se să nu intre cu
capul în cer, fără arme, prăbuşindu-se parcă într-un hău. Abia
cînd am reuşit să plasez cum se cuvine filmul şanţului în cadrul

cuprins între cer şi pămînt, căpătau înţeles şirurile de trasoare
antitanc şi antiaeriene care veneau dinspre răsăritul tulbure - că
erau ale noastre, ne sprijineau, dar de cînd? Abia acum se conecta
auzul la reţeaua de funcţionare integrală a simţurilor. Am lăsat
pe Lăcătuş - tînărul lui prieten căzuse în lupta cu grenadele - şi
alţi cîţiva să păstreze sfîrşitul şanţului şi, însoţit de nu ştiu cine,
pornii spre punctul de plecare. De fapt, batalionul nostru trebuia
să intre imediat după cucerirea Luizei în poziţia ocupată, iar cei
rămaşi în viaţă urma să ne odihnim şi să ne bucurăm.

Se luminase de ziuă şi cei aşteptaţi aveau nevoie de o zi întreagă
să-şi digere bucuria, ca pe un greu festin. 127 de prizonieri aştep-
tau în grupuri, ghemuiţi pe şanţ, sfîrşitul injectat de propaganda
lor. Vot Komandir'! - anunţară ostaşii supraveghetori. Neferici-
ţii - de altfel straşnicii luptători din ultimele zile - se agăţară ca
disperaţii de zîmbetul şi mişcările mele. Căutam pentru ei ţigări
şi ciocolată prin buzunarele bluzei. Acum vedeam că mîinile-mi
erau umflate ca nişte pîinişoare însîngerate; bluza de vînt tăiată
şi pătată. I-am trimis cu însoţitor, în timp ce unul zburlit, nebăr-
bierit, cu faţa aspră răvăşită de arşiţa din el, îmi săruta genunchii.
Ochii lui rîdeau ca ai unui nebun şi mesteca ceva neînţeles, gră-
bindu-se după ceilalţi spre poziţia noastră.

Ziua se înălţa ca un perete fisurat la bază, gata să se surpe,
peste încercuitorii Luizei, lăsaţi inexplicabil la voia întîmplării.
Aşteptam riposta inamicului, după ce-şi revenise din şocul lovi-
turii, pentru a nimici pătrunderea şi a repune punctul de sprijin
pierdut la destinaţia iniţială.

Cei 15-20 de luptători, înşiraţi pe 300-400 de metri de şanţ,
marcau firul de foc, străduindu-se să menţină iluzia forţei capabile
de o asemenea pătrundere. Neştiinţa inamicului, armamentul lui

automat, belşugul de muniţie la îndemîna prea puţinor mîini ne favorizau. După primul contraatac, destrămat cu sprijinul zelos al întregii linii de la Stînca Roşie, de parcă îi apăsa pe suflet că ne lăsaseră în gura lupului, bateriile inamice antitanc de la piciorul pantelor scoborînde din nervurile Capelei, de acolo de unde începeau cîmpurile de maci, se porniră să surpe metru cu metru

[1] Vot Komandir'. (rus.): Comandantul!

meterezele Luizei. Eram prea puţini ca să avem pierderi. Cuceritorii, înveseliţi că supravieţuiau, îşi anunţau premeditat prezenţa, sunînd cu foc ca din clopoţei, ici şi colo şi pretutindeni, sperînd, spre turbarea colosului legat la ochi, să continue jocul pînă la sfîrşitul zilei. Roşu, un soldat necunoscut pînă la Luiza, nedezlipit de mine după căderea caporalului Lăcătuş cu care marcam, spre a nu fi surprinşi, spate în spate, sfîrşitul şanţului cucerit, vîna cu puşca pe cei care se mişcau după obicei în interiorul poziţiei inamice.

- Am fost braconier şi cred că numai întîmplarea îmi poate veni de hac - apucase el să îmi spună printre picături.

întorceam capul să-l văd. Să pătrund dincolo de chipul pişicher, roşcat, stăpîn pe sine, de parcă nu-l pîndise ieri legea şi azi moartea, preocupat acum de bateriile care ne biciuiau cu foc. Era sigur că nu-şi găseşte ţinta şi mă convinse şi pe mine cînd una dintre baterii, care-i era mai la îndemînă, încetă tragerea.

Pînă către seară, zădărnicii încercarea altora de a înlocui servanţii căzuţi. Cu apropierea serii în aşteptarea căreia ne biruiseră setea şi încordările luptei unei zile lungi de vară, Roşu se distanţă cu cîţiva metri de şanţ, pe partea care urca, pentru a supraveghea spre Nasul Capelei, de unde deja pe lumină inamicul încercase să ne surprindă. La un zgomot neobişnuit, întorsei capul, tocmai la timp ca să surprind un final la fel de neobişnuit. Un lungan cu puşca în stînga ridică dreapta înarmată cu o grenadă cu coadă, pentru a lovi. Fulgerător, reconstituii filmul. Cercetaşul inamic se apropiase nevăzut prin mulajul pietros, dar, surprins de prezenţa vînătorului, se ridicase ca şi acesta în picioare. Roşu era cu mîinile goale, iar acesta, neinspirat, venea să lovească cu grenada. Roşu se aplecă şi, ridicîndu-şi arma, o descărcă în namila care se prăbuşi cu braţele arcuite de încordarea surprizei. Iute aruncarăm la întîmplare grenade, pentru a-i opri pe ceilalţi. Larma de pe şanţul Luizei anunţa pătrunderea batalionului aşteptat.

Fane Negulescu şi alte voci cunoscute mă căutau. N-am răspuns, nu ştiu de ce. Voiam să nu mă întîlnească, poate fiindcă mă ascunsesem de ei din pricina Luizei, sau poate că eram incapabil să-i însoţesc la luptă în noaptea care ne cuprindea.

Nu-mi priau odihna şi convalescenţa de lîngă comanda batalionului. Acolo, în faţă, încleştarea nu se potolise, deşi inamicul

fuses scos din toate ramificaţiile bastionului Capela. Pierderea Luizei şi presiunea batalionului din noaptea următoare înclina-

ră balanţa în favoarea noastră. Pe Valea Neagră se duceau lupte
grele pentru fiecare metru de şanţ. Forţe noi inamice apărau orice
nouă poziţie. Inamicul dispunea de efective capabile să acopere
simultan toate articulaţiile sistemului eşalonat, pe toată aîncimea.
Fiecare cazemată se împotrivea îndîrjit, sprijinită de păienjeni-
şul savant construit de foc... „Consumaţi cît mai multă muniţie!"
era îndemnul scris pe orice ladă de armament a inamicului. Noi
pentru prima dată consumam după nevoi, dar transportul pe li-
nia de luptă ne obliga la raţionalizare. întreaga mişcare era de
fapt numai pe şanţurile lor, din care îi împingeam pas cu pas.
Uneori întreaga subunitate se înşira trecînd muniţia, mai ales
grenade, din mînă în mînă, pentru duelul cîtorva. Problema era
să dislocăm din blocul apărării înălţimile succesive 25 şi 35 violet
din flanc, pentru a pune capăt luptei de cîrtiţă desfăşurată pe o
zonă de cîţiva kilometri. Sprijinul celor două flote aeriene Lohr şi
Richtoften era nemicşorat, dar peste insul care nu cedează e mai
greu de trecut chiar decît peste fortificaţii ingenios ascunse care
atrăgeau prin lucrări false plasarea sprijinului nostru de foc gol.
Porţiunile cedate prin luptă erau din loc în loc sistematic înălţate,
pe fundul şanţului, prin cîteva lopeţi de pămînt, obligînd pe cel
în trecere să-şi arate capul trăgătorilor de elită care pîndeau pe
un şanţ paralel. Fulgeraţii rămîneau uneori în picioare din cauza
îngustimii şanţului şi morţii instantanee, ca încremeniţi de un
somn copleşitor. Unii priveau cerul cu fixitatea prea obosiţilor,
fără să vadă nimic, ca Moraru, mitraliorul meu cu ochi albaştri.
„Se bat ca nişte diavoli marinarii ăştia!", înjurau ai noştri.

Contraatacurile lor ţîşneau scurt, ca din pămînt; unităţi de
femei încercau ca furiile să ne smulgă îndărăt şanţurile. Viclenia
slavă făcuse pe îndelete tot pămîntul capcană. Numai cîmpurile
de maci - holde de candele - pîlpîiau peste pămîntul încins de în-
cleştare ca într-un prohod fantastic: „Primăvară dulce,/ Fiul meu
cel dulce,/ Frumuseţea unde Ţi-ai pus?"... Locotenentul Dobre
căzuse undeva pe Valea Rea, în atacul pentru cucerirea primului
şanţ antitanc. Se ridicase singur; compania, obişnuită numai cu
mersul de cîrtiţă, pe sub pămînt, nu-l urmase. Soldaţii povesteau

că pe crucea lui de mesteacăn, albă, nu se ştie cine a pus o flamură
pe care un ofiţer cu informaţiile o ascunsese.

Recunoaşterea pentru cucerirea lui 35 violet, platoul mare care
se ridica între Valea Rea şi aeroportul Balaclavei, am făcut-o cu
Triţă Botescu. Sculptorul Voinescu, rănit la cap într-o busculadă
în zori, fusese evacuat. Mircea Holban însă, angajat în dreapta,
încerca ridicîndu-se întruna din Valea Neagră şi atacînd pe flanc,
să ne uşureze atacul frontal; dar noi doi, surprinşi într-un luminiş
de nişte mitraliere ruseşti care trăgeau chiar de la vîrful pantei
pieptişe a lui 35 violet, nu ne puteam mişca. Restul companiei
aştepta în craterele exploziilor, unde pantele sud-vestice ale Ca-
pelei se pierdeau în cîmpul de maci, la 300-400 de metri în faţa
obiectivului nostru. Fîşia sîngerie de maci se lărgea în stînga lui,
ocolindu-l şi pe el, şi pe 25 violet, pentru a se întîlni la Novo-Şuli,

sub pantele Gorei Săpun, cu deschiderea Văii Negre, urcînd împreună spre nord pe sub terasa acelei centuri cu alte căpăţîni ca de zahăr ale Inkermanului. Peste pregătirea de artilerie a atacului nostru se suprapuneau barajele de oprire dezlănţuite de inamic. Printre explozii, din stînga, se auzea, înalt, de argint, semnalul de atac al gorniştilor.

-Auzi-i, tot ca la '77! - înjură Triţă, băgîndu-şi capul în colţul de piatră care ne apăra pe amîndoi.

Rafalele de mitralieră ne măsurau pe o parte şi alta lungimea, prăfuindu-ne.

- Du-te - făcu el o pauză e tîrziu! Treceţi peste culoarul deminat, pînă sub pantă - îmi strigă din urmă.

Ajuns la ai mei, ne grăbirăm ca şcolarii după sunatul clopoţelului. Fîlfîiau brandurile pe deasupra noastră.

- Nu vă culcaţi! Viteză!

Am trecut, forţînd peste exploziile cu razanţa joasă, ca ropotul unei herghelii demente. Sub pantă, gata să plesnim asemenea motoarelor sub presiune depăşită, aşteptarăm cîteva clipe, zorind gîfîit pe cei necosiţi de fulgerele care şerpuiau la rasul ierbii ca o furtună vara în munte. Din şanţul de pe buza rîpei se rostogoleau, precum bolovanii, grenadele. începurăm urcuşul ajutaţi de mîini, „ca să ieşim din zona exploziilor" (oare la cîte secunde explodau?). Fane cu cîţiva se căţărau agil, ambiţioşi să ajungă primii la creastă...

- Au ajuns, i-auziţi-i, strigă ura!

Şi grăbeau cu toţii. Cei ce ne uşuraseră intrarea în şanţ ţipau inamicului un cuvînt făcut de ei: „predaite", şi aceia, nemaiavînd de ales, înţelegeau, expediaţi fiind apoi fără arme în josul pantei. Ne-am tras sufletul zece-douăzeci de minute, reorganizîndu-ne: lipseau mulţi. Cineva mă linişti, explicîndu-mi că plecaseră cu Fane pe şanţ, spre dreapta. Şi, într-adevăr, Fane venea cu vreo douăzeci de prizonieri. Se speriase şi el trezindu-se deasupra unor baterii de brand, îndopate fără pauză. Se ridicase singur în picioare şi, după o rafală de pistol-mitralieră care cerea linişte, îi silise pe cei surprinşi să termine războiul. Voina concila', îi îmbună el acum, chicotind pieziş, ca ţărăncile tinere cînd rămîn ştirbe şi rîd.

-Domnul sublocotenent Holban dirijează grupa de mitraliere a subofiţerului Năstase cu binoclu, ca la poligonul de tragere - adăugă el, adresîndu-ni-se. Şi a zis să continuăm atacul.

- De-aici se vede tot, ca la operă - se minună Fane de lîngă Popa Aldea, tăcut şi mulţumit de el, ca de un frate mai mic. Băieţii urmăreau evoluţia escadrelor de Stukas.

- Ai dracului nemţi, cad în picaj şi după ce şi-au terminat bombele!

-Mi-ar fi frică să nu mă-nfig în pămînt, nu-i vezi ce aproape îşi lasă bomba?

-Aparatul se redresează singur, măi deşteptule; maşină bună, ce crezi!

- Maşină condusă de maşină - i-o reteză morocănosul de Staicu.

-Lasă, nea Staicule, că mata la toate le găseşti cusur! Fratele meu, pilotul de vînătoare, zboară acum pe Stukas, şi numai maşină nu e!

- Altă gîscă-n altă traistă, mînzule!

-Gata, cumetrelor, că mai avem pînă la Sevastopol - îi potoli Popa Aldea.

-Trecem peste holda cu maci răspîndiţi în trăgători, domnule elev, nu?

-Sigur - îl aprobai eu şi pornii pe planul uşor înclinat, grăbind ritmul, fiindcă din ce în ce mai multe proiectile se spărgeau în drumul nostru.

[1] Voina concila (rus.): Războiul s-a încheiat.

începură să şfichiuiască gloanţele în întîmpinare. Intensificarea focului ne obligă la salturi individuale. Cîteva explozii apropiate mă surprinseră alergînd şi, pălmuindu-mă violent peste ambele tîmple, mă ameţiră. Căzusem şi încercam să mă ridic. Oboseala se apropia prea grea, mişcările rămîneau în intenţie. Orizontul se legăna ca o ramă în cutremur. Oamenii se ridicau alternativ ca nişte păpuşi mecanice într-un joc stricat, în care mişti masa pentru ca soldaţii de plumb să înainteze ca la război... Aha! copiii imită şi trîmbiţele în luptă, dar parcă apăruseră alţii... prin fereastra din stînga, iată! Cineva îi împinsese neştiutor pe inamici la contraatac. Se izbeau soldaţii de plumb ca berbecii, unii de alţii. „Fiţi cuminţi, că-i stricaţi... şi cine o să vă mai cumpere alţii?"

- Cine eşti, de te amesteci în jocul copiilor?

îmi adunai brusc forţele ca să-l înfrunt pe urîtul zburlit care se apropiase atît de mult de faţa mea încît nu mai vedeam jocul soldaţilor cu resorturi stricate... ba nu, pe cei de plumb... Ah! pricep - visez... zmeul mă aruncă pe umăr şi aşterne-te pe fugă! Cine i-o fi punînd piedică? Uite, l-au trîntit! Doamne, cînd am să scap de internatul ăsta? Să am cămăruţa mea liniştită, albă. Aşa colegi... vorbesc de-ţi sparg urechile, şi doar a sunat stingerea... Cineva mă legă peste tîmple, ca să nu mă doară, dîndu-mi în somn să beau... apă vie... ca să-i aduc sub ascultare pe toţi zmeii şi să n-o mai răpească pe Ileana Cosînzeana...

- E domnul elev de la Cercetare, veniţi, domnule sublocotenent! Un prizonier rus îl duce în spate...

-Vrea să se pună bine cu ai noştri - se amestecă alte glasuri. Bine face... Bravo, Ivan! Dă-i o ţigară! Vă aprind şi dumneavoastră una? - mă întrebă un vînător mustăcios.

Sublocotenent Băiaşu, de la armamentul greu, ceru de la sanitarul companiei brancardieri, dar rusul nu-l dădu. Soldaţii rîdeau.

- E meritul lui, de ce să i-l ia alţii?

-Tu nu mai eşti Ivan, eşti un Costică de-al nostru. Domnule sublocotenent, fiţi-i dumneavoastră naşul, dar în bidonul dumneavoastră, că romul meu s-a vărsat... pe gît!

Şi noul Costică, fiindcă aşa o să-i spunem toţi care-i vor afla sau nu povestea, rămase la batalion, mai întîi la postul de prim-ajutor, sub aripa plutonierului sanitar Tudoran, apoi ca şofer pe

un camion, şi el rusesc, al batalionului. Pe mine însă m-au trimis la spital la Simferopol, ambulanţa diviziei fiind supraaglomerată.

în salonul 13 erau patru ofiţeri tineri, toţi în pijamalele lor de mătase. Zburdau ca mînjii. Nimic din ce văzusem în maşina ambulanţei n-ajungea aici. Cazurile erau expediate după prima intervenţie spre ţară, cu avioanele sau trenurile. Toţi, afară de cel mai volubil, erau cu răni uşoare la cap, cu pansamente decorative, „eroice", peste frunte. Huzureau, aşteptînd cucerirea Sevastopolului. Dacă n-au avut cel puţin noroc să fie trimişi în ţară!

- Sîntem posesorii schijei de aur şi te cooptăm şi pe dumneata în ordinul nostru.

Mă deranja „cooptarea".

Cele patru paturi se eliberaseră chiar în dimineaţa aducerii mele; fuseseră ocupate de un pionier ars de aruncătoarele de flăcări, care se chinuise îngrozitor, şi de popotarul unui grup de munte, rănit grav pe cînd distribuia hrana. Intrase în comă şi-1 luaseră şi pe el.

- Dar domnul căpitan? - întrebai vizînd pe ofiţerul zgomotos care se tăvălea de rîs la o glumă a vecinului.

- Pe dînsul nu l-a lovit la cap, dar i s-a suit la cap - mă informă cel întrebat.

- Pardon, mort cher, cazul meu vi-l prezint singur - sări căpitanul, schimbîndu-şi veselia ca pe-o mască.

Şi, grav, profesorul mă anunţă:

- E un caz rarisim. Priviţi dungile de-un paralelism perfect de-a lungul coloanei vertebrale!

Parodiind dezinvolt o întoarcere la stînga-împrejur, îşi dezveli dintr-o mişcare exersată, aruncînd poala pijamalei peste cap, spinarea plinuţă, dungată ca-n descriere.

- Observaţi atent punctul terminus, noada, în cazul de faţă!

Şi iarăşi, întorcîndu-se şi potrivindu-şi pijamaua ca pe-o tunică, reluă:

- în anul mîntuirii una mie nouă sute patruzeci şi doi, cetele de vînători de munte, luptători plăcuţi Domnului, s-au ridicat cu mînie dreaptă să nimicească cetatea ucigaşă a Sevastopolului. Căpitanul de oaste din Tîrgul Braşovului, aşezat paşnic pentru o clipă, după ce-şi umezise cu măsură buzele arse, simţi aripa morţii

peste capul lui, şi în aceeaşi clipă, scula uriaşă a alunecat călare peste coloana spinării, totdeauna dreaptă cu aripioare metalice către temelia dumisale. Nu-i rămase decît să se strîngă din toate sfinctrele, ca un ac să nu le mai poată pătrunde. Dar, mîna Domnului s-a întins peste dînsul şi omul rămăsese întreg.

Păstrînd proiectilul de brand pentru a-şi dovedi dreptatea cauzei, clovnul se înclină şi, ajuns la pat, începu cu voce lină şi ochi micşoraţi de petrecăreţ: „Lume, lume, soro lume...!".

Sanitarii conduceau un nou rănit, cu un cocoloş de vată şi pansament drept cap. După cîteva minute se ridică în aşternut

şi ne privi prin două găuri în vată. Chema cu amîndouă braţele, agitîndu-le, ca de emoţie. „Pe dumneata te vrea", săriră cu toţii, pe măsură ce reacţia lor de a răspunde chemării era anulată de „nu"-ul arătătorului celui nou. Ajuns la el îmi prinse cu bucurie mîinile, depărtîndu-mă parcă să mă vadă mai bine

Nedumerirea mea nu fu ajutată cu nimic de gîngăvitul gutural explicativ. Voiam să-l menajez, dar cum? Vedea că e de nerecunoscut. îmi întinse cartonaşul de rănit: subofiţer Năstase... comandantul grupei de mitraliere din Cercetare. înţelesei îndată, din mişcarea sugestivă a degetelor, că două cartuşe îi trecuseră prin gura deschisă. „Nu"-ul lui tacticos ne lămuri însă că nici dinţii şi nici limba nu-i fuseseră vătămate. Căpitanul, contaminat de gestica lui Năstase, se hazarda să dovedească că sînt fraţi, fiindcă la Năstase fusese interesată partea de sus; la el, cea de jos, a coloanei, iar la adresa inamicului şi-a împins degetul gros al dreptei printre următoarele două. La o săptămînă m-au luat cei patru colegi de salon să le arbitrez o întîlnire de volei cu chirurgia. Fiindcă dreapta mea adunase la fiecare luptă noi schije şi era încă umflată, doctorii mi-o puseseră în eşarfă. Unul dintre jucători fu chemat la Franz Joseph, colonelul comandant al spitalului. Pasiunea mea pentru volei mă împinse să-l înlocuiesc: întîi lovind cu mîna bună, dar fiindcă extrema cealaltă de la plasă - se juca fix - ridica minunat pentru tras, începu-i să-mi probez mîna încercată. Nu ştiu însă cine mă pîrîse maiorului chirurg şi iată-1, c-o falcă-n cer şi cu una în pămînt, acuzîndu-mă că vreau să-mi înrăutăţesc situaţia pentru a chiuli prin spitale, în timp ce... Mi-am luat hainele şi am plecat cu o „ocazie" la Sevastopol. Postul de prim-ajutor era

înţesat de brancarde şi răniţi care se tîrîseră, Dumnezeu ştie cum, pînă acolo. Unii erau ajutaţi de apropiaţi sau de cine se nimerise pe lîngă ei. însoţitorii însă nu se grăbeau să se întoarcă. Mai furau şi ei cîteva ceasuri, în care cîte nu se puteau întîmpla. Extenuarea li se citea pe chipuri şi în mişcări: odată aşezaţi, încremeneau cuprinşi de somn.

Adjutantul, anunţat de doctor, telefonă să-l aştept. Ostaşi din cercetare aduceau în prelată, mişcîndu-se greu, neritmic, somnambulic, un corp greu. îngheţai de spaimă. Popa Aldea, cald încă, cu două găuri de sînge în lespedea frunţii, plecase, pentru totdeauna, dintre cei vii. Parcă respira încă, dus de somn ca de-o apă. Era mai liniştit decît oricînd, fără să mai aibă nimic pentru noi sau pentru tinereţea lui, care se stingea încet, o dată cu ziua. îl însoţii cîteva zeci de paşi, ultimii, plîngînd amar.

- Liberaţi locul pentru răniţi noi! - trezeau sanitarii pe cei vii, adormiţi.

Intram în labirintul de şanţuri de sub Gora Săpun a Văii Negre ca într-o închisoare grea, pentru încă trei zile şi trei nopţi. Compania Cercetare nu mai avea nici un comandant. Căpitanul şi subalternii căzuseră răniţi. Din toată compania am rămas un pluton, cu care intrăm în Sevastopol. Furia asta de zi şi noapte se

va rupe brusc; trebuie să-i supravieţuim, gîndeam toţi. Fane povestea printre picături despre luptele de la monument şi despre... şirul cu plopi.

- Pe firul de apă, o cazemată secera orice mişcare (abia am distrus-o). Priveam după aceea: pîrîul parcă curgea din crenel, şi deasupra şi-n jur boschete, nici urmă de fortificaţii. Am plecat la atac peste şanţuri, ce-o fi, o fi, şi mă pomenii cu inima oprită într-un şanţ pustiu acoperit cu liane şi curpeni ca de viţă-de-vie. Se brodise că numai eu călcasem pe şanţul ascuns şi, atent, o luasem spre dreapta... dar parcă eram în casă seara, auzeam prăpădul de afară înfundat. Fac două colţuri şi, un pic pripit, mă trezesc, după al treilea, la cinci paşi de un marinar aşezat pe-o treaptă de pămînt cu pistolul mitralieră pe genunchi, îşi ducea bucătura de pîine la gură. Amîndoi cu gura căscată, amîndoi dăm să deschidem foc. Prima rafală o băgai în peretele şanţului, nimerindu-1 însă înainte de a mă doborî el. Cei din cazemată dădură să iasă în

spatele lui. Sus mîinile!... Şi crezind, ca întotdeauna, că nu eram singur, le ridicară.

A doua zi ne adunarăm puterile pentru ultimul şanţ antitanc de lîngă Novo-Şuli, chinuindu-ne toată după-amiaza să-l păstrăm. Au contraatacat de trei ori şi ne-am bătut crîncen pe deschiderea mare a şanţului. în timp ce scobeam cu Linemann-ul adăposturi individuale, începu să fiarbă platoul Gora Săpun, ultima centură care ne închidea perspectiva, dominînd peste Sevastopol şi Chersones. Adjutantul Stoenescu trecu, comunicîndu-ne să nu ne angajăm dincolo de antitanc în nici o acţiune de hărţuială. Gora Săpun era supus bombardamentului cu Nebelwerfer-uri[1], un fel de Katiuşa nemţească cu detentă, care distrugea orice viaţă.

- Cruţă-i pe cei rămaşi, cît poţi! Şefii, avizi de glorie, le cer nemţilor noi sectoare. Toţi vor să intre în Sevastopol sau să ajungă la mare.

Ziua următoare, ultima zi în Valea Rea, am primit totuşi din nou ordin de atac: să ocupăm un prag al pantei Gora Săpun. Eram refăcut după un somn de plumb - mă trezisem cu capul într-o adîncitură, cu pietricele intrate în faţă. Nimeni în afară de mine nu dormise, din cauza vulcanului dezlănţuit peste ce mai rămăsese din Sevastopol. Întîmpinaţi de foc dezlînat, ne bucuram că pe înălţimile din dreapta ale Ikermanului, după un scurt vacarm de luptă, apăruseră vînătorii de munte din Divizia a patra. Sîntem strigaţi din urmă, incredibil, ca pe terenul de instrucţie. Se roteau braţele pentru încetare.

- Adunarea! Batalionul I, adunarea! - se auzea prelungit din toate părţile.

Ostaşii rămaşi (cam o companie) se îndreptau către şaua dintre 35 şi 25 violet, alene, ca la spartul tîrgului. Bătălia încă nu se sfîrşise, dar toţi socoteau că ne terminaserăm misiunea şi nu mai aşteptam decît întoarcerea în ţară. Eram însă prea răriţi, prea

obosiţi pentru explozii de bucurie. Am trecut apoi prin spatele Căpăţînii de zahăr, pe lîngă înălţimea Capelei, ca pe lîngă decoru-

' Nebelwerfer (germ.): lansatoare de ceaţă, un nume de cod destinat să ascundă adevărata funcţie a acestor arme germane, care erau, de fapt, nişte aruncătoare de rachete.

rile şi recuzita învechită ale unui spectacol jucat. Ne ancorau însă în prezent cadavrele de pretutindeni, cu putoarea care te leşina. Noroc că mai departe, la doi kilometri, între înălţimi, într-un găvan, rîuleţul proaspăt formase un lac spre care alergau osta-şii, ca să se învioreze. într-un ceas-două, toţi se scăldau, ieşind din el iarăşi proaspeţi şi cu dor de vacanţă. Dacă ne-am fi îmbă-iat şi pe dinăuntru! - regretau ei cuminte, pregătindu-se pentru odihnă. Destinderea care începea să se instaleze fu întreruptă după-amiaza următoare. Echiparea! şi iarăşi trecurăm pe lîngă toate locurile încercărilor, ca într-un cerc magic din care nu mai puteai scăpa niciodată.

Ne ridicarăm pe platoul-centură, Gora Săpun, devenit crater lîngă crater, cu înălţimi proiectate dement de explozii. Se spunea că trupurile inamice rămase întregi aveau fire de sînge la gură, ochi şi urechi. Această răscolire atroce nu mai semăna cu nici o luptă. Un coşmar în care eroismul sau visul scîncesc neajutorate. Peste fîşia de uscat de l-2 kilometri pe care aveam misiunea s-o străbatem pentru a tăia Balaclava de Chersones, se întindea „ma-rea cea mare". La ea ajunsese Ţara Românească, pe celelalt ţărm, în titlul domnesc al lui Mircea cel Bătrîn. Cîţi căzuseră în aceste 25 de zile de luptă, visînd-o!... Şi, iat-o! Dar biruinţa avea un gust amar. Urca precum o pantă lină de cerneală întunecată sub cerul înalt de vară. Ambarcaţiuni improvizate şi bărci încercau să se depărteze de ţărm cu foştii apărători ai cetăţii. Erau urmăriţi de artilerie în tragere directă. în dreapta, sub panta scoborîndă a centurii, se prelungea cu un ţărm abrupt triunghiul de uscat al Chersonesului, ca o scenă unde se consuma un final fără ieşire. Pe marginea centurii, bateriile de artilerie germană, conduse de ofiţeri cu mîinile înmănuşate la spate cu caschete de paradă, tră-geau asupra limbului de uscat cu forturile Maxim Gorki.

Cine-şi închipuia atunci că spectacolul acesta se va repeta, cu rolurile schimbate, peste alţi doi ani, cînd noi vom apăra acelaşi Sevastopol, iar ei ne vor înghesui pe scena Chersonesului? Coloane cernite cu cei mai nefericiţi oameni de sub soare, prinşii de răz-boi, curgeau părăsind amfiteatrul unde se jucase ultima scenă de luptă - o sută de mii de foşti luptători mai lăsaseră loc, în crunta bătălie, pentru un fir îndoielnic de speranţă.

Aviaţia germană, în zbor razant peste înălţimea pe care o depă-şisem, îi mitralia din greşeală pe ai noştri şi încă pe cîteva sute de prizonieri, scoşi cu trudă de prin pietre şi adăposturi. Grenadele fumigene oranj abia le putură opri nesăbuinţa. Batalionul ataca

în ultima misiune, cu Stroescu pe dreapta şi cu restul cercetării în stînga. Alte două plutoane, în afară de companiile de comandă şi armament greu, mai puţin încercate numeric, rămaseră încă la dispoziţia batalionului. Am grăbit să ajung pe ţărmul stîncos abrupt, lăsînd în grija ostaşilor curăţarea terenului. Prizonierii erau trimişi în urmă, spre un viitor dezolant de cenuşiu. Făpturile acestea jalnice îşi denunţau evreii şi politrucii. Soldaţii, scotocind peste tot, dădură peste un depozit de lenjerie de vară, la care nemţii puseră repede sentinele. Vînătorii, cu cîteva grenade, după ce tratativele eşuară, capturaseră cîţiva saci îndesaţi. „Cine ştie dacă n-o să facem şi plajă aici! " - se justificau băieţii. „Numai un cap de neamţ nu pricepe că la mare nu te poţi lipsi de costum de plajă".

într-un tîrziu, Fane Negulescu îmi aşeză la picioare, acolo de unde priveam fără gînduri întinsul albastru, un rucsac nou-nouţ, doldora de pachete neatinse de ruble. Le găsise într-o firidă, în stîncile ţărmului abrupt. Desfăcui banderola cîtorva teancuri şi, din înalt, le lăsai să se desfrunzească alb în golul albastru marin.

CAPITOLUL TR

CASETA CU GĂTELI Şl NIMICURI

Ti-o dau în dar... Bucură-te! - glumi Fane Stroescu. Caseta e din bazarul de la Uluk-Uzen. Să-ti amintească de trecerea vinătorilor de-a lungul munţilor, cînd partizanii, parcă intraţi în pămînt, ne vor fi spionat, poate, din tainiţe albastre, aşteptînd zile mai bune. N-are, din forfota şi pestriţul bazarului în care ne-am pierdut pentru o oră, lăsînd totul în plata Domnului, decît provenienţa. în această privinţă seamănă un pic cu tinereţea noastră. Cine ştie, poate că tocmai în caseta aceasta cuminte şi fără har vei umbla mai des, amintindu-ţi. Ideea darului am luat-o de la cuceritorii Sevastopolului. Bieţii băieţi îşi fac daruri mici în locul întoarcerii în ţară. Şi permisiile care au început sînt tot nişte biete daruri.

- Ce să păstrezi în ea? Hai să vedem... - schimbă el, preocupat, iarăşi tonul. Oricum, nimic din ceea ce ar semăna cu tine: hierastime, măşti grave, stampe... Ce-ai zice de un cercel de tătarcă sperioasă ca o ciută? Dar fără arome din rubaiatele lui Omar Khayyam... Hei, unde mi-e mintea, să-ţi zic un vers de vis şi dragoste?!... Dar şi fără tînguiala muezinului din minarete...

- Inventarul continuă - reluă el oficial. Dar picurul ăsta de rouă? E o lacrimă de cristal, nu te mira! Să-l adînceşti cu miresme de Şiraz, în centrul pîntecului unei dansatoare dintr-un sarai, după ce, prin chemarea mîinilor, te va fi mutat din tine, altundeva... S-ar cuveni să păstrezi în ea şi un semn al legendei care se înfiripă sub ochii noştri. Cele cîteva sute de grănicieri şi ostaşi din gardă, aduşi să umple rîndurile celor căzuţi, au primit la Sinaia doar bluza de vînt şi basca. Restul se întîmplă aici. Treabă care se face pe nevăzute şi pe îndelete şi mai ales prin cei cu har, din harul ce a pîlpîit în candelele macilor de sub zidurile cetăţii. E o schimbare la faţă, o taină mare... Dar dacă-mi ceri ca la armată - se îmbufnă el din senin - semne exterioare, poftim:

Unu, cînd povestesc, în loc să doarmă (de Capele, sau dor de casă). Doi (Fane ridică două degete iarăşi iritat de a nu-şi fi găsit tonul nimerit pentru spectacolul ce şi-l propusese), cînd tăifăsuind aşază samarul pe căluţii de munte cu care au împărţit viaţa şi moartea. Le-am dat şampanie de Sudak cu găleata, iar cînd n-au vrut icre negre, ne-am făcut bocancii cu ele.

După o pauză, Fane Stroescu continuă să ridice deget după deget, subliniind prin ridicarea sprîncenelor - ca un mim bun - înşirarea mută a semnelor exterioare ca să arunce apoi: nouăzeci şi nouă.

- Ieri la program, subofiţerul Nuţă, om cuminte şi cu frica lui Dumnezeu, cum îl ştii, se încruntă la un gradat din grănicieri: „Unde te trezeşti?". Acela, nedumerit, întrebă: „Dar ce-am făcut?" „Calci ca un infanterist! Vînătorul de munte e altceva...". Iar deasupra pui un medalion real, dar fabricat în serie... Cînd vin din permisie, te ascult... La ora 14 decolează avionul - mă surprinde el cu noutatea, fără să mă privească... Nici nu-ţi închipui ce carusel e în mine... Nu vreau despletiri proustiene; nici n-ar încăpea într-o casetă - se forţă el să revină la tema-pretext.

Cînd trîmbiţele de argint fulgerară în cerul înalt de iulie, batalionul de la Sinaia crescu cu o frunte pe cîmpul smălţuit, înălţimile cu genealogie străveche ale Iailei aşteptau la cuvenita distanţă, înconjurîndu-l protector. Dinspre munte lunecau spre deschiderea Aluştei limuzinele în lac negru ale cortegiului regal.

Sclipind în soare coborî generalitatea româno-germană. Din a doua maşină deschisă, spre care se mişcară toţi purtătorii decoraţiilor şi fireturilor de aur, se ridică alene tînărul Rege, dominîndu-i pe toţi prin statură, mişcînd agale picioarele elefantine, purtat parcă de ceata care se mărea, urmîndu-l ca pe o scenă de operă. Păşiră cu toţii pe covorul de iarbă. întinerit şi sprinten, colonelul nostru, după ce ordonase prezentarea armei pentru onor, alergă ca un tînăr caporal şi raportă cazon formula: „Să trăiţi Majestate! Batalionul I de Vînători de Munte... efectiv... gata şi aşteaptă ordinul Majestăţii Voastre". Regele, oprit mult prea departe în faţa unităţii, schiţă cîţiva paşi, însemnînd trecerea în revistă, şi se opri. Din suită se şopti ceva şi colonelul chemă ofiţerii în faţă. Regele se mai mişcă o dată şi dădu mîna, apatic, unei duzini de ofiţeri,

deschizînd gura numai în faţa penultimului venit din batalionul de gardă, comandantul companiei, care asaltase Căpăţîna de zahăr: „Ce faci, Ciocane?"

Ofiţerii trecură în front. Iar se şopti ceva şi colonelul tună: „Pentru onor înainte prezentaţi arm!" Regele făcu efortul unui somnoros: „Sănătate, camarazi!" şi se întoarse, urmat de suita pestriţă. Cineva gîndea destul de tare sa să fie auzit: „Vii tu, rege, după cucerirea Sevastopolului, şi nu chemi nici măcar un ostaş din unitatea citată de cîteva ori pe naţiune, să-i prinzi pe bluză o

Virtute Militară?". O altă dispută, în şoaptă: „Nu-l apăra! e de o seamă cu mine. Eu sînt cioban şi pot gîndi; el, rege, nu".
Stop-cadru.

Un alt scurt-metraj se derulă limpede ca într-o amintire de copil peste spinările întoarse ale înalţilor oaspeţi.

în flancul unor tribune goale, în Bucureştiul anilor de dinainte de război, o mare de şcolari în alb aştepta în rînduri strînse. Dinspre tribune apăru o limuzină deschisă cu cineva statuar, dar în frac, ca pe un podium de concert. Agita ritmic avîntat cilindrul înalt. Doamne, nu se poate! Se răzvrăti inima mea de copil. Dar ceea ce refuzam eu să pricep, pricepu îndată mulţimea de străjeri: piepturile tinere înălţau în golul din jur urale în ritmul mişcării dirijorale. Cînd cerul se umplu de ovaţii, apăru regal, pe un cal alb, în pelerina Ordinului Mihai Viteazul, Carol al II-lea, salutînd imperial cu sceptrul. Trupurile albe vibrau contaminîndu-se crescînd în lumina majestăţii. (Sub poza regală o minte stîngace dibuia cealaltă faţă a lumii.)

Urmă o imagine duioasă. Un tinerel de vîrsta noastră, în uniformă de vînător de munte, puţin somnoros, trecu pe un cal roib trupeş, arătîndu-ne profilul frumos de medalie. Degeaba aş fi încercat să opresc derularea imaginilor.

Intrase în cadru, bîţîindu-se neajutorat în contratimp, pe o minune de cal arab, desenat în peniţă parcă, o imagine cu faţa spoită alb în jurul unui petic negru, în uniforma de albastru nepictural al Frontului Renaşterii Naţionale. Mi se făcu milă de crisparea în care încerca omul de stat să intre în ritm. (Dacă-l trînteşte calul!)

Se rupsese zăgazul: nu se mai putea opri nimic şi întreg corpul diplomatic, într-o împestriţare de rase, ţinute, uniforme, fizio-

nomii, cu pinteni la tot soiul de încălţări, pe felurite rase de cai săltînd în şa fiecare în legea lui, încheia trena. Vîlva provocată de înalţii oaspeţi, acum în drum spre castelul de la Livadia al prinţului Voronţov, nu se potolea. (Peste doi ani, spre acelaşi castel se vor îndrepta Roosevelt, Churchill şi Stalin, ca virtuali biruitori, să împartă lumea.)

- Dar colonelul Cojocărescu l-a ţinut în braţe!... Maiorul Leonhard a crescut la Peleş!

- Dar el, Regele Mihai, şi-a pus tresa de sublocotenent în batalionul nostru! Ferdinand şi Carol i-au fost comandanţi de onoare...

- Dar cîţi vînători nu i-au ridicat pantalonaşii bucălatului prinţişor şi nu l-au purtat ca Ducipali, cu respect şi teamă să nu dărîme dinastia? - se aprindeau alţii în jur, încercînd să zîmbească numai fiindcă aparatele de filmat, cu susurul metalic al harnicelor maşini de cusut, pregăteau un vestit jurnal de război cu Regele şi vînătorii din Crimeea, peste mare.

Singura personalitate în civil din suita regală, cunoscut de altfel de toţi ca preşedinte al Consiliului de Miniştri, profesorul universitar Mihai Antonescu, impecabil în gri, înmănuşat, începu, după plecarea regelui, ritmînd cu melonul tiradele meş-

teşugit construite, vestitul discurs la care leatul mormăi de mai multe ori „de mamă", discurs pe care ordonanţa mea, „Chelul", de meserie covrigar pe tren, cu aspectul unei funii înnodate în cîteva locuri, dar măscărici înnăscut, îl va repeta, cu mici modificări, ţinîndu-l la zi în decursul campaniei. Astfel, după Caucaz, celebrul discurs al ordonanţei începea cu: „Dragi vînători de munte, voi care aţi dus gloria neamului pînă în Caucaz şi retur...", dar cu totul altă reacţie avea asupra trupei decît varianta omului de stat. Primul ministru gîndea, împreună cu conducătorul statului, că prezenţa vînătorilor de munte pînă la sfîrşitul războiului era garanţia sigură a menţinerii prestigiului naţiei, şi la această construcţie expresivitatea limbii române în gura „leatului" cu state de război deveni efervescentă. în mai '44, cînd totul se ducea de rîpă, conducătorul statului îi va aştepta pe vînători la Constanţa, ca să facă ei minunea pe care nimeni nu o mai putea face. Viaţa oamenilor mari e adesea subminată de ei înşişi, iar ziua socotelilor va fi o zi a morţii.

Satul tătar Şumi era lipit de peretele de stîncă ca o colonie de cuiburi de rîndunici. Casele de la piciorul neregulat al pantei aduceau însă, la exterior, cu casele satelor noastre de munte. Aveau uneori şi bolta de viţă-de-vie de la noi, care te conducea pînă sub „sală", unde la ei se desfăşura viaţa familiei ziua, pe timp frumos, la rotan, cu furca sau cu cusătura în mînă. Aşa era în ziua cînd, cantonînd batalionul „crescut ca un cozonac", cum zicea leatul, acum, după ce „primise transfuzia", mă apropiam cu starostele localităţii şi tălmaciul de buchetul de tătarce cu obrajii rotunjiţi ca nişte mere, nu de soi, dar zdravene, pietroase, cu părul aspru împletit în codiţe sub fesul aşezat deasupra (o găteală dintr-un brîu de cîţiva centimetri, terminat cu un con de înălţime mică, doar de 2-3 cm, gătit cu fireturi şi bănuţi de argint).

Apropierea noastră le stîrni pe gureşele tătarce care, fără să-şi desprindă ochii de la noi, rostogoleau aspre cuvinte guturale cu ritm neregulat, dar presant, ca o hurducare de roţi pe caldarîm. Forfota lor netălmăcită creştea nu spre spaimă, ci spre uimire. Tălmaciul, un soldat dobrogean, discuta aprins cu starostele despre populaţia tătară şi despre Dobrogea, un fel de El Dorado al năpăstuiţilor urmaşi ai Hanatului de Aur de teama căruia tremurase o întreagă lume. Cei mai avuţi încercau, prin „relaţii", să ajungă în Dobrogea, şi mulţi gălbiori tătăreşti, ascunşi cu zgîrcenie, se scurseseră în punga unor afacerişti care tîrguiau visele oamenilor. Iar cei sărmani care n-ar fi putut da decît greu pielicele caracul visau zadarnic la o administraţie românească.

Una dintre copile aduse o bătrînă din casă. Cu mîna streaşină deasupra ochilor mă privi îndelung. Mă prinse apoi de mînă şi mă conduse într-o încăpere fără mobilă, gătită după obiceiul tătăresc cu perne lungi de-a lungul pereţilor, iar deasupra cu tingiri de aramă. De grinzile grele pe care se sprijinea tavanul spînzurau, înmiresmînd toată casa, ciorchini mari de struguri chihlimbarii. Aroma fructelor de toamnă pătrundea totul, asemenea celei de

gutui din casele noastre bătrîneşti. Bătrîna scoase dintr-un scrin din încăperea cealaltă, cu o perdea în loc de uşă, o fotografie de mărimea unei cărţi poştale şi mi-o aşeză în mînă cu vorbe necu-

noscute de o catifelare sonoră nouă, nebănuită timbrului turanic. Tînărul din fotografia spălăcită, făcută la un bilei de altădată, îmi semăna. Prin tălmaci, care le traduse numele meu cu „altîn" (aur, în tătară), mă rugară să rămîn acasă la ele. Le-am promis că voi veni în vizită, fiindcă sectorul companiei mele, pretextai eu, era în marginea dinspre Aluşta, ceea ce duse la o legare şi dezlegare rostogolită a cascadelor guturale în jurul numelui Zeinab, de care - din cît am înţeles - m-ar fi vrut departe. în casa lor primitoare adusei doi ofiţeri, fraţi dintr-o familie înstărită din Macedonia. Starostele, descusut cu dibăcie de tălmaci, lăudă frumuseţea tinerei fete, pomenită de rivalele consătence. Era studentă la institutul din Simferopol şi revenise aici în vremurile astea grele împreună cu mama ei, profesoară, tot neobişnuit de frumoasă şi ea.

în casa lui Zeinab, unde era o încăpere mare, prevăzută de autorităţile locale să servească de cantonament, repartizai o grupă de-a cercetării. Mama, un chip frumos, spiritualizat, de intelectuală, fu asigurată de staroste că-i va aduce în casă prieteni şi gospodari. Prin umbra odăilor se refugie ca o părere Zeinab. Mi se păru că ne scrutează din ascunziş ca o ciută ajunsă în siguranţă. Fugea mereu din calea mea, deşi cu noii locatari se familiarizase destul de repede. Întîrziam uneori la masa de sub pometul grădinii, să-mi ţin la zi jurnalul. Şi aşa avea să fie, două săptămîni, zi de zi, pînă la ceasul nebănuit al plecării noastre.

în ajun, însă, se lăsase surprinsă, ca şi cînd ar fi reţinut-o maică-sa; ne aşezarăm faţă în faţă la o masă în casă şi Zeinab, prin gesturi şi cuvinte germane, pe care atunci nu le pricepeam, pretinse carnetul de marochin şi, asigurîndu-şi superioritatea, prin postura de profesoară de tătară, mă îmbie să scriu şi să repet şcolăreşte, niciodată îndeajuns de convingătorul men sene sevemK Pe Zeinab o căutam în afara ei, ca şi cînd era dincolo de trupul care se deschidea virginal ca o magnolie. Te purta ca un pîrîu ca să vezi ce e înjur. Mă încurcau uneori tumbele şăgalnice din ochii mari, dar tot ei mă smereau cînd se îngîndurau. Unde duceau oare? Nu erau bulboană şi nici capcană, ci o oglindă în mîna cuiva care se juca cu soarele.

[1] Men sene sevem (tăt. crimeană): tc iubcsc.

A doua zi, o dată cu pregătirea pentru deplasare, alergai să-mi iau rămas bun. îmi închise portiţa, mă obligă să repet despărţiţi de poartă lecţia de gramatică: singurul verb pe care mi-l predase. îmi ceru carnetul şi-mi arătă că înainte de plecare mi-l va da. îl aduse şi fugi ca la început. Nu stătu în poartă şi nici nu urmă batalionul, aşa cum se întîmpla de fiecare dată cînd un alt „batalion" ne însoţea în lungul cîtorva zile de marş. La primele halte încercasem să

ascult prin intermediul tălmacilor de tătară lectura foilor scrise şi lipite pe margini de Zeinab. în loc de Cîntarea Cîntărilor, ei îngăimau cu totul altceva, bîzîind ca nişte bondari în jurul unui lujer.

Povestea frumoasei tătarce din răsărit nu mi-o închipui ca pe o iubire neîntîmplată, ci doar ca pe un tulburător popas unde se desfac ale cerului şi ale pămîntului. Acolo aşteaptă Zeinab dezlegarea vrăjii, fără să ştie că mai sînt.

* * *

De parcul Sudakului nu se mai îngrijise, cine ştie de cînd, nici un grădinar. Boschetele creşteau sălbatic ca-n pădure împiedicînd mersul pe aleile înguste şi eu socoteam că eram singurul care se aventura să le străbată în după-amiaza caldă. Nu pentru plimbare treceam prin parcul sălbatic, ci pentru a vedea în ce măsură clădirile albe, zărite din stradă printre copaci, ar putea adăposti la un loc compania, simplificînd de la bun început problemele de instrucţie şi disciplină. în foşnetul ramurilor împinse în mers de-o parte şi de alta revenea o melodie.... sau o părere. Nu!.... Fredona o fată - culmea! - „Ţigane, ai îmbătrînit...", o romanţă din timpul adolescenţei mele. Nedumerirea creştea, versul prim revenea cu un „r" graseiat, sporindu-i farmecul. încercai să descopăr cîntăreaţa, fără a o speria, croindu-mi drum cu grijă şi plăcută emoţie.

Dar „hoţoaica" m-auzise venind şi trăgea cu ochiul pe furiş. Rămînînd însă întinsă pe bancă, cu bărbia în pumni, continuă versul: „Şi nu mai ştii ce e un dor". Mă oprii, minunîndu-mă că ştie româneşte, şi tînăra cu codiţe blonde împletite, în halat alb, se ridică, îmbiindu-mă cu ochii să m-aşez. Amuzaţi de dificultăţile înţelegerii, cu toate că numai prin româneasca ei era posibilă comunicarea, ne împrietenirăm înainte de a o şti. învăţase româ-

neşte şi „trăise" cu bateria a patra. Cu toate încercările mele de-a o apăra, făcea însă cu dezarmantă inocenţă şi alte gafe, roşind şi rîzînd cu naturaleţe atunci cînd înţelegea cum se primejduise.

Această tătarcă blondă, farmacistă la spitalul pustiu, venea zilnic la slujbă, sperînd prin aceasta că va funcţiona şi spitalul. Rezolvasem repede problema cantonamentului. Fane îşi cunoştea tîrgul. Firesc, îmi arătă apoi unde locuia. Se intra din strada principală direct în odăiţa ei cu aproape nimic în ea. Obişnuia să mă întrebe dacă era adevărat că e „urîtă foc şi răutatea lumii". Reveneam zilnic, iar dacă întîrziam, mă căuta. îmi dansa pînă obosea dansuri tătare vechi şi apoi mîncam struguri. în anii institutului dansase la Kremlin în faţa lui Stalin. Dansul era pasiunea ei şi, cînd evolua, o făcea cu o umbră de tristeţe. Privind-o, mă lăsam dus de chemarea mîinilor, care ademeneau... dar cu toată supleţea şi expresivitatea trupului ei, simţeam că gestica îşi pierduse tîlcul şi împlinea doar un rol decorativ. Curînd începu să-mi spună că i se propusese să lucreze la popota grupului. Mă împotrivii indignat, închipuindu-mi-o trecînd peste mesele zgomotoşilor ofiţeri tineri, printre avansurile şi

glumele echivoce, dar, mai ales, bombardată de curtea asiduă a celor mai vîrstnici. Aişe, oprită pe stradă, oriunde, se apăra declarînd copilăreşte că e îndrăgostită şi adăugind fără ocol şi de cine.

Dar între noi nu era povestea obişnuită, nu era nici o poveste, iar tinereţea şi reprezentările mele despre prietenia cu o fată excludeau orice asalt, dar şi practica soldăţească de a veni în vizită cu raţia de pîine. în seara cînd Aişe mă anunţă că de-a doua zi va începe să lucreze la cazinou, mă înclinai mut în semn de adio. încercase să mă oprească femeieşte, închizîndu-mi ieşirea cu trupul şi braţele răstig-nite în rama uşii. îmi prinsese apoi frenetic mîinile, sărutîndu-mi-le. Mă strigase înecată în plîns după ce plecasem în noaptea pustie.

Din afecţiune pentru ea, o împiedicam să trăiască himere ce po-pulau Sfînta Sfintelor. Existau cîndva tineri avuţi care-şi îmbrăcau dinţii sănătoşi în aur. Rîdeam de ei, dar, pe alt plan, făceam la fel.

Acel zmeu de hîrtie care zburase cel mai sus, tinereţea mea, începută fără devenire - experienţa ulterioară o va uza doar - în-registra la Sudak primul accident nerecuperabil. Pentru că, folo-sind „teribila voinţă", nu mă voi mai întoarce... La un ceremonial al decorării cu Crucea de Fier de către succesorul lui Manstein,

von Matenklot, o revăzui la banchet pe Aişe, chelneriţă. Mă rugă, lipind mîinile, s-o aştept. Ştiam că greşesc, dar nu o ascultai, fiind-că îmi spuneam că pentru ea povestea era de viaţă şi de moarte, dar pentru mine nu. La întoarcerea Armatei Roşii, Aişe, tătarca mlădie ca ramul cu mîţişori catifelaţi de salcie, luă otravă.

* * *

i

Adjutantura batalionului din Sudak arăta acum ca un birou de comandament, cu cabinete, birouri de operaţii şi informaţii rînduite după toate legile scriptologiei de care nici războiul nu ne vindecă. Treceam să-mi ridic corespondenţa particulară pe care curierii îşi făceau bucuria să mi-o pună deoparte.

- E de la Băzăvan - mă anunţă şeful adjutanturii, plutonier major Ţăpuş, schior cu nume la vremea lui, proprietarul unei vile „ca un pahar" de la Sinaia, reşedinţa de vară a regilor.

„Majurii", regii neîncoronaţi ai unităţilor, ştiau să îşi scoată din plocoanele aduse de permisii şi demobilizări valori mai durabile decît curcanii umpluţi cu nuci şi stafide. Băzăvan, cu o virtuozi-tate de pianist, „lua de pe buzele" căpitanului zvelt, fin, nesportiv, sprijinit de un scaun din faţa sa, un „cuvînt pentru ostaşi", cu o destinaţie festivă.

Apropierea mea întrerupse fără protocol redactarea. Pauza, umplută de o discuţie despre scrisorile de la Cîmpulung, şi sepa-rat despre cele de la Cîmpina, se prelungea. Noul căpitan subli-nie, stăpînindu-şi iritarea, că „aici se lucrează", iar Băzăvan îmi transmise dorinţa căpitanului Crin de la operaţii, să nu închid scrisoarea pentru buchetul cîmpinean, fiindcă vrea să le scrie şi

el acestor şcolăriţe (de o seamă cu Anca lui), care, din cauza unei tăceri prelungite, ceruseră, oficial, ştiri despre prietenul lor.

Pe noul venit îl privii în treacăt, fără să răspund, continuîndu-ne şueta. Simţeam că depăşesc măsura, dar mă certai singur, că prea îmi fac procese din nimicuri. Căpitanul, stingherit de nepoliteţea prelungită, se prezentă: George Fonea. Auzind însă celălalt nume, se bucură avîntat - aflase la Corpul de Munte... citise... ascultase scenarii radiofonice - şi peroră ca toţi contaminaţii de eroism. O întîmplare din ajun mă înarmase să-i răspund cu ace-

eaşi măsură. Sub fereastra odăii tătăreşti în care locuia sculptorul Voinescu, pe la care trecusem ca de obicei, sta tolănit „leatul", spunîndu-şi de-ale lor. Răsfoiam un bloc-notes cu schiţe grafice pe tema unei mitologii româneşti. Victor mă făcu atent să ascult discuţia din grădină. Ostaşii se mirau de un Marin, cunoscut al lor din concentrări, care, în ciuda isteţimii lui olteneşti, venise pe front cînd toată ţara ştia că pe aici ajung doar „cei săraci cu duhul". Răspunsul lui Marin îmi scăpă, dar reieşea că nu venise singur, ci cu căpitanul lui, tot oltean, ca să facă acordul între gînd şi faptă. Argumentaţia lui Marin stîrni rîsul taberei, pornită pe voie bună. Ştiau cu toţii că există acord muzical, hai economic, militar, dar de un asemenea acord, căruia să-i cadă mesă doi olteni deodată, n-auziseră.... ha-ha-ha!... Cînd în răspuns mi-am arătat şi eu ştiinţa despre „acord", George Fonea (poetul de la Revista Fundaţiilor Regale, Ramuri, Iconar) rîse cum numai el rîdea de propriile lui pozne, ca şi cum nu l-ar privi. Nici unul dintre noi nu putea să bănuiască că viaţa ne va lega, cu toată deosebirea firii noastre, încît să nu mai putem scăpa niciodată unul de altul.

Curierul special, tocmai sosit, înmînă căpitanului Crin corespondenţa secretă. Mai tîrziu acesta va povesti un lucru de care eu făcusem haz atunci, deşi mă privea în mod special şi care-l va face pe Colonel, revoltat peste măsură, să mă apere cu îndîrjire:

- Ai intrat ca un apucat tocmai cînd voiam să închid uşa pentru a rezolva corespondenţa. Ţi-am explicat şi cu bine şi cu rău să mă laşi - ne aveam mai bine dar tu, morţiş: „Să văd plicul mare!". Mă înfiorase, nu ştiu de ce, siguranţa şi imperativul cu care pretindeai acest lucru. Mi se părea, devenind nesigur, că nici autoritatea militară nu te-ar fi scos din biroul de operaţii şi informaţii. Am deschis plicul mare, pe care n-aveai cum să-l fi văzut, şi l-am citit, deşi ştiam că tu priveai peste umărul meu. Unitatea era înştiinţată de Preşedinţia Consiliului de Miniştri că elevul t.r. „e un ins pierdut pentru interesele neamului şi nu poate fi adus pe o cale de simţire românească", dar, fiindcă ai fi fost foarte bine educat şi cu priză între ostaşi, se ordona atenta ta supraveghere, urmînd ca la cel mai mic indiciu de ieşire bolşevică să fii trimis sub escortă la Bucureşti.

Mai tîrziu, dintr-un punct de vedere opus celui de care eram suspectat acum, aveam să fiu la fel tratat. Eram pe drumul bun, nu?

TULPINI FULGERATE

Intenţionam să numesc „Singe de frunze" paginile despre lupta cu partizanii, dar un sîrb mi-o luase înainte, numindu-şi astfel cartea.

Mişcarea partizanilor din Crimeea îşi reveni destul de repede din lovitura primită prin pierderea Sevastopolului din '42, începînd să primejduiască tot mai hotărîtor drumurile, eşaloanele de împrospătare, unităţile izolate. Cu vechi tradiţii, straşnicii luptători, prin surprinzătoare şi crude acţiuni de gherilă, avînd legături, cum era şi firesc, cu populaţia din care-şi recrutau uneori forţat întăriri, erau la zi cu situaţia efectivelor, armamentului şi muniţiilor inamicului. Pescuiseră ici şi colo cîţiva dezertori de-ai noştri care în rîndurile lor îşi găsiseră vocaţia de luptători şi reuşiseră chiar să recruteze, pe drumurile ocolite ale dragostei, iniţiaţi în desfăşurarea operaţiilor la nivel de comandamente superioare. De pildă, sergentul t.r. Mihăilescu, de la Corpul de Munte, comanda din biroul de operaţii, alături de îndeplinirea obligaţiilor lui zilnice, oficiale, şi o brigadă de partizani în Italia.

Şi nu-i deloc de mirare, cînd te gîndeşti că, în lojile operei din Simferopol, frumuseţile locale, în toalete europene, străluceau alături de însemnele de război ale vremelnicilor biruitori. în absenţa amanţilor prindeau însă emisiunile înstelatei Moscove şi ale aliaţilor, fiind destul de iniţiate şi în ştiinţa de dincolo de bine şi rău a activităţii subversive. Fiecare ajuta cu ce avea la îndemînă eliberarea, fiindcă ştiau, în ciuda pancartelor de pe stradă în culori incendiare ale Fuhrerului „eliberator", că nu de dragul lor mureau „cruciaţii" în răsărit. Partizanii erau puşi prin înţelegeri internaţionale în afara legii.

Asupra mea însă exercitau o fascinantă atracţie. Ascultam de cîte ori se ivea prilejul discuri cu muzica lor. Căutam să desco-

păr sau să îmi închipui viaţa lor ascunsă de frunze sau de masca iernii. Probele lor de sălbăticie mă înstrăinau, însă. O formaţie germană de lucru fu încercuită pe Valea Asportului şi lichidată. George Fonea, alarmat de singurul supravieţuitor scăpat din cleştele necruţător, găsi pe scena de luptă o grămadă stivuită de 120 de cadavre cu svastici crestate pe piept şi scabros profanate.

Interesul tainic pentru crunta categorie de luptători nu şubrezea întru nimic fiorul dorinţei de a-i înfrunta. Eram „cealaltă parte", dar nu reflexul lor. Indiferent cum eram întîmpinaţi, ne băteam după legile luptei. Cine se vrea fiară, fiindcă e tratat ca o fiară?

Acţiunile mari în desfăşurare nu dădeau rezultate. Partizanii, înfrăţiţi cu muntele, ne scăpau regulat printre degete. Atacau cînd le convenea şi nu primeau lupta pregătită sau impusă.

Se înfiinţaseră - nemţii nu erau buni pentru asemenea acţiuni - plutoane de luptă în batalioanele de munte, din voluntari, sub comanda ofiţerilor cu experienţă, spirit de orientare şi de independenţă, care-şi încercau norocul căutînd lupta unde partizanii erau stăpîni, departe de posibilitatea unui ajutor, cînd orice

rănit constituia pe potecile de munte o problemă, iar 2-3 luptători puteau ţine în şah o unitate. Şi fiecare a făcut treabă după cum era făcut. Nu puteau fi controlate decît acţiunile-limită, succesul sau dezastrul. Voluntari cu motivaţii felurite se găseau, cînd riscul nu era zilnic, iar avantajele (regim de hrană, libertate, mişcare) se anunţau permanente.

Camarazii mei de unitate nu mă invidiaseră cînd îmi surîse norocul, nici nu priviseră critic legendele iscate: că-mi căutam moartea şi n-o găseam, sau că aveam noroc de oameni, cînd alţii se duceau cu totul la fund. Acceptaseră totuşi numirea mea la comanda acestui pluton ca pe un drept sau ca pe un tribut, trebuind să rezolv ceea ce pe ei „nu-i aranja". Mă vor înţelege cei ce ştiu ce grea e crucea gloriei pentru un ins comun, care încerca numai un lucru mai puţin obişnuit: să facă ceea ce se cuvenea, ca şi cînd ar avea har.

- Bine, dar asta e un soi de impostură, de lipsă de gust şi mai ales de stil!

Poate să fie şi aşa, iertîndu-mi-se totul, cu condiţia să nu-i folosesc pe alţii pentru îndeplinirea visurilor mele şi cenzurîn-

du-mi vanitatea, lucru aproape imposibil, dată fiind spaima mea de ridicol. Plutonul nostru fu astfel constituit, urmînd a se înnoi mereu. Stabilisem că se poate pleca oricînd la companiile de origine, iar ucenicia, ca să nu se dezmintă legendele, fu norocoasă dintru-nceput. Batalionul se mutase din Sudak la Bezbojnic (care se tălmăceşte „fără Dumnezeu"), iniţial fostă mănăstire şi apoi colhoz[1]. Companiile cantonau prin satele tătăreşti de sub Iaila: Ortalan, Blejbailan, Koktaşi spre deschiderea Karasubazarului. Fiindcă tot ce atingeam îmi reuşea, începusem să cred că pot din ochi să descopăr luptătorii care-mi trebuiau. Era, socoteam eu atunci, un fel de frumuseţe compatibilă cu lupta şi mi se părea că-mi formasem ochiul să descopăr luptători şi printre cei mai nearătoşi. Campionii sau bunii instructori erau aproape din principiu excluşi. Despre cum îmi foloseam libertatea de a-i pregăti trebuie să recunosc că, dacă Triţă Botescu îmi luase la Sevastopol comanda pentru incapacitate, noul comandant al grupului - un om foarte de treabă, şi neavînd deloc prejudecăţile celor ce ştiau ceva despre mine - mi-ar fi luat-o, suspectîndu-mă de nebunie.

Povestind, după ani, n-am lîngă mine pe nimeni dintre cei ce-au ajutat pe evanghelişti, pe magi sau pe marii meşteri, iar viaţa trecută se ridică în faţa-mi ca un munte cunoscut, de pe care însă m-am prăbuşit şi pe care visez acum din nou să-l urc.

Să urci o potecă de munte cu încordarea că orice boschet pîndeşte, că liniştea sfîntă care urcă printre tulpini pînă la cer s-ar putea sparge, absurd, ca un vitraliu, înseamnă să te expui unei schimbări, unei limpeziri, ca-n liniştea în care instrumentele aşteaptă acordate semnul baghetei de începere. Dar partitura e neştiută, iar concertul, de cîte ori are loc, sfărîmă instrumentele atît de minunat înstrunate, iar cînd nu are loc, cît poţi oare aştepta

în tăcerea solemnă a sălii goale?... Publicul e după cumpărături
la piaţă sau lîncezeşte în pat - se imprimă cel mult pentru vreo
retransmisie - sau dacă nimeni nu e interesat de asemenea spec-
tacole. .. cine le pune la cale? Ce afacerişti, care Dumnezeu? De ce

' In foarte multe situaţii, regimul comunist ateu a transformat lăcaşurile de cult
în colhozuri, cooperative de mici meseriaşi, depozite de mărfuri, cluburi, muzee
ale ateismului, şi doar în cel mai bun caz în şcoli sau spitale.

nu le trece prin minte instrumentiştilor acestora, mai înalţi, mai
palizi şi mai frumoşi, mai esenţiali decît acasă, să facă greve ca
hamalii din porturi? De ce aşteaptă aceste făpturi mai înalte decît
orice tulpină să se dezlănţuie furtuna cu fulgere?

Plutonul urca în şir indian, gata să-şi desfăşoare grupa de şoc
în evantai sau să-şi articuleze restul grupelor în dispozitivele ce-
rute de luptă. Nu ne liniştisem după neşansa de a fi întîrziat cu
un minut: oalele fierbeau pe foc în bordeiul părăsit în grabă şi
nici urmă din cei ce-şi pregătiseră sub jumătatea pantei popasul.
Se simţise mirosul de fum în spaţiul desfrunzit al pădurii. Fane
Negulescu fu trimis cu o grupă să facă o mişcare de învăluire spre
dreapta, tăindu-le eventual retragerea, după declanşarea acţiunii.
Fane însă, căzînd pe frunzişul umezit ca pe un lunecuş, îi alar-
mase cu un foc involuntar, nemaifiind deloc în stare să-i găsim -
parcă-i înghiţise pămîntul. Răscolirăm expeditiv împrejurimea,
dar degeaba. Două zile mai tîrziu însă, capturînd un partizan, ne
fu dat să auzim:

- Vă ştiu, sîntem cunoştinţe vechi, v-am văzut căutîndu-ne;
cînd ne-aţi stricat prînzul, eu am întîrziat o clipă - după focul
izolat care ne-a vestit că sînteţi pe noi - şi, auzindu-vă venirea,
m-ara ascuns într-un tufiş. De-acolo am urmărit încremenit toată
mişcarea şi mi se părea că n-o să mai plecaţi. Noroc că mi-aţi lăsat
mîncarea neatinsă! Dar, deh, soarta!... O mai amîni cu un ceas,
cu o zi, dar nu scapi.

Al doilea ghinion îi urmă îndată primului. Ieşiţi din nou la
potecă, ne oprisem sub culme să ne consumăm restul de hrană.
Era a patra zi de bătut munţii degeaba. Avanpostul, ascuns în
tufiş sub celălalt versant, auzi pe cineva vorbind liniştit, în timp
ce urca spre noi. Nevăzuţi şi neauziţi, îi aşteptam. în clipa în care
trebuia să-i somăm sau să deschidem foc, se aruncară la pămînt,
rostogolindu-se ca sălbăticiunile, rupînd-o la fugă, urmăriţi de cei
mai iuţi alergători din grupa de şoc. Cei doi aruncară pe rînd sacul
cu merinde (o bucată de carne pămîntie şi un boţ de sare umezită
învelit într-o zdreanţă), apoi încărcătoarele cu muniţii, dîndu-şi
drumul pe-o pantă de sub potecă şi intrînd ca sub pămînt. O
dată cu fulguiala umedă care se înteţea, apărură însă urme multe,
proaspete. Febra ne cuprindea crescînd. Ne întreceam cu potopul

de fulgi care ştergeau peisajul şi urmele. Ne devansau cu foarte
puţin şi spoream continuu tempoul. Fane cu două grupe accelera

pe deasupra potecii şi trebuia să ne anunţe cînd va depăşi înălţimea coloanei lor. Intervenţia lui urma să se declanşeze după ce noi aveam să deschidem foc asupra ultimilor. Prima cotitură a potecii o atinserăm în clipa în care ultimele spinări dispăreau. Urmară cîteva coturi scurte după care, în sfîrşit, poteca dreaptă se pierdea sub noianul de sus.

începuse să mă enerveze nepăsarea, somnolenţa cu care se mişcau, ca-n ograda lor, unde nu putea să survină nimic; se fereau doar de avalanşa umedă şi zdrenţuită a zăpezii. Fane comunica depăşirea, dar urmăriţii mergeau mai departe cu capu-n sac. Ajuns în spatele ultimilor, de puteam să-i scutur de guler, încep să mă trezesc necrezîndu-mi ochilor. Erau soldaţi de-ai noştri, dintr-altă unitate, într-o acţiune de sondaj a regiunii; locotenentul se afla către capul coloanei, îmi răspunseră amărîţii de ei, care nu ştiau pe ce lume se găseau. îi oprii pe-ai mei. Ce să vorbesc cu locotenentul? Am hotărît să ne coborîm în Eni-Sala, sat tătar în care nu mai fusesem, aşezat pe un drum greu accesibil ce lega Karasubazarul de mare şi dincolo de care se ridica un masiv dificil în care nu se aventurase nimeni din cauza partizanilor.

Am coborît intenţionat în sat la cîteva ceasuri după lăsarea întunericului. Strîns între pante repezi, satul era cufundat într-un tău de beznă. înaintea noastră, pe uliţă, bocăneau unii vorbind româneşte. Erau dintr-o companie de pionieri de munte ai Diviziei I şi se bucurau de oaspeţi, mai ales că unul din plutoane, chemat la comandament, urma să se înapoieze abia a doua zi. Cineva dintre ei, „majurul" companiei, se oferi să-mi conducă plutonul direct în cantonament şi să-l hrănească, în timp ce o altă umbră mă însoţi la postul de comandă - o încăpere scundă (lipită cu pămînt pe jos, cu ferestrele camuflate) - în care un gradat mai vîrstnic scria acasă.

- Cine a venit? - întrebă o voce răguşită din cealaltă odaie.

Intrai, prezentîndu-mă unui domn - şi el umbla fără grade! Semnase tocmai corespondenţa companiei, cu un Ionescu înalt.

- Sînteţi cîmpinean? - mă scrută el.
- Get-beget sinăian - minţii eu, nu ştiu de ce.
- V-am văzut într-o fotografie, la cineva în Cîmpina.

Cu volubilitate i-am trezit interesul pentru intenţia mea de a arunca o privire la masivul muntos sudic din coasta lui.

- Nu e rău, dar s-ar putea să aveţi surprize şi... numai cu un pluton?!... - făcu eliptic gazda mea. Noi sîntem numai de zece zile în strîmtoarea aceasta, dar, deşi satul are 20 de tătari pentru pază, nimeni nu vorbeşte despre partea asta. Alaltăieri am urcat cu cîţiva ostaşi înălţimea de unde veniţi dumneavoastră, ca să vedem marea, şi cîţiva dintre ei, văzîndu-ne gata de drum, s-au oferit repede să ne călăuzească. Le-am dat o sticluţă cu rom şi mi-au promis să mă ducă ceva mai departe, de unde se deschide panorama spre Sudak şi Starîi-Krim. Firesc ar fi fost, văzîndu-mă amator de drumeţie, să mă îmbie cu masivul cu pricina, mai sălbatic, dar... chitic.

- N-aţi putea să chemaţi trei dintre ei pentru drumeţia pe care au propus-o, ca să-i abat eu unde vreau pentru o zi, fără să bănuiască? Sticluţa de rom o dau eu, deşi e destinată bătrînilor cu care m-am împrietenit prin satele de munte şi cu care tăifăsuiesc despre istoria Hoardei de Aur şi a Măriei de Mangop. Se bucură cînd vine Altîn. Apar sprijinindu-se în toiag, cu un pahar de vin vechi, parcă ar fi împărtăşanie, dar numai cu un păhărel, din care Coranul nu le îngăduie să guste. Romul însă, mai nou decît legea prohibiţiilor, îl degustă cu pioşenia cuvenită vinului.

- Cei tineri au crescut ca buruienile - se plîngeau bătrînii.

- Iar antisovietismul lor e găunos ca şi habotnicia celor vîrstnici - mă supărai eu, amintindu-mi de o greşeală proprie ce friza iresponsabilitatea.

Povestea se întîmplase în Ortalan, reşedinţa Cercetării, sat lipit de piciorul muntelui împădurit, unde - asta am aflat-o mai tîrziu de la ibovnica unui ostaş - venea uneori noaptea Caplun, fostul secretar al organizaţiei din Crimeea, într-un timp căpetenia partizanilor din Iaila. Aici apăruse o orăşeancă, venită din Kerci să-şi vadă „babuşca"[1], şi, numai zîmbete şi ochi, îmi aţinea calea (sigur şi altora, mai mici sau mai mari în grad), îmbiindu-ne cu arsenalul obişnuit; sporovăia despre nevoia de a schimba o vorbă în satul ăsta plicticos de tătari (ea, tătăroaică), despre bucuria de a

[1] Bunica.

dansa şi a asculta muzică bună intr-o companie plăcută (totdeauna în căsuţa bătrînei ei); de ce nu şi o plimbare la lumina lunii? - avansa ea, rîzînd nevinovat, lăsîndu-se cu plăcere dezminţită de agitaţia plastică a întregii făpturi. Ca să mă scuz, îi spusei, printr-un soldat translator pe care îl chemase altădată spre a fi verbal mai convingătoare, că sînt îndrăgostit de cineva de departe. La cîteva seri, ordonanţa se întoarse din drum - dormea sub pază în cantonament - ca să mă anunţe că Zina „cea frumoasă" plîngea în drum şi dorea să-mi vorbească.

- Cheam-o înăuntru!

După un minut:

- Vă roagă să ieşiţi dumneavoastră; tătarii-gazdă s-ar supăra dacă aţi primi vizite în casa lor.

Convingător, îmi zisei, şi, aşa cum eram, am ieşit. Din plînsul ei înţelesei că „babuşca" plecase la cartofi (îmi arătase spre munte)... şi nu se întorsese. I s-o fi făcut rău. Dedusei din jelania ei că mă roagă să mergem împreună s-o căutăm. Aha! Ascultasem de cîteva ori obişnuitul cor rusesc de fete şi odată, la plecare, gazda îmi spusese la ureche să nu mai plec nicăieri seara, fără pistol-mitralieră. Dar dacă eşti iarăşi prăpăstios? îmi reproşai. Fata o fi avînd chiar nevoie de ajutor. Să mă duc să-mi iau pistolul-mitralieră, gîndi pe jumătate prudentul din mine. Dar dacă chiar te duce la partizani, ce mai rezolvi cu un pistol? Te duci sau nu te duci? se încinse polemica interioară. Dacă te duci după pistol, nu-ţi trădezi decît frica, de altfel inutilă. Or, fata venise la unul curajos!

Plecai totuşi aşa cum ieşisem. în marginea satului, spre munte, ne somă sentinela. Mi-am spus numele - nu ştiam parola.

- A, dumneavoastră sînteţi? - se bucură el din întuneric.
- Cine eşti?

- Roşu de la Luiza, Roşu, vînătorul. Am luat Virtutea Militară cînd am intrat peste tîrfa aia de Luiza. Dar de ce vă duceţi aşa departe? E primejdios - se îngrijoră el, ca omul care văzuse multe.

îl lăsai nedumerit, gîndind în sinea mea: înainte de moarte, cică trăieşti amintirile aievea. Ne depărtam tăcînd. Dar unde şi-or fi dat întîlnirea? Le-a fost frică să nu fie prea aproape de sat. Ah, ce proşti sînteţi!... N-aveţi stofă... lovitura e să furi adversarul din mijlocul taberei lui - mă ocupam numai de ei - ca să nu-mi plîng

de milă şi de ruşine. Nu meriţi, frăţioare, să faci umbră pămîntului. De aceea vei fi scos acuşi-acuşi din scenă. Zina începu să strige, pasămite pe „babuşca". Dar cine să răspundă dacă „ei" nu veniseră? începui să sper violent. Hai, mai strigă o dată, ca să împlinim forma, hai, fată, fuga-fuguţa, c-am întrecut orice măsură, provocînd soarta. Făceam efort să-mi ţin paşii mai îndelung lipiţi de pămînt. îl iertai pe Roşu care iarăşi ne somă.

- Cam mult, domnule elev, oricum să fie într-un ceas bun!

Am condus-o la căsuţa din marginea livezii care împrejmuia cantonamentul companiei de Cercetare. Se limpezise cerul. Erau stele înalte peste oameni şi ale lor. Zina, care mă rugase intrînd în casă s-o aştept o clipă, reveni înveselită.

- Babuşca doarme. Hai, eu dorm în camera de alături!

- Am treabă - şi am arătat spre companie, pe care am evitat-o nevăzut, făcînd un ocol.

Doamne, iar m-am întins la vorbă! Amintirile astea sînt ca mlaştinile din nord; o dată prins de ele, nu mai scapi, te pierzi...

A doua zi, cu două ceasuri înainte de a se lumina, mă despărţii de inginerul petrolist de la Astra Română, el înnoindu-şi invitaţia de a-l vizita acasă cît mai curînd; eu mulţumindu-i pentru ospitalitate şi pentru raţia efectivului meu pe o zi pe care i-o voi deconta prin unitate. Pornii cu cele trei călăuze în uniformă germană spre înălţimea cu perspectivele lăudate. Corectura itinerarului o făcurăm după ce, lăsînd satul în urmă, spre neliniştea călăuzelor, ne angajarăm pe masivul priporos. Rezistenţa tătarilor creştea pe măsură ce ne ridicam în înalta dimineaţă la creastă. Acceptai să rămînă în urmă, ca şi cînd n-aş fi observat, convins că vom avea o zi plină. Strălimpedea dimineaţă, în simplitatea-i de gală, folosea doar două culori mate: albul ninsorii proaspete pentru pămînt şi un albastru de anilină marină pentru cer. Şi era frumoasă nespus. Ce va aduce pînda noastră în paletă? înălţimea golaşă sub care ne oprisem se lega printr-o şa, acoperită şi arcuită în adîncime, ca un braţ îndoit, cu cea din faţa noastră, împădurită de toată panta verde. Deasupra cotului îndoiturii se ridica un burg de piatră păzindu-i taina. Lui Fane Negulescu i se năzări pe panta de sub

binoclurile noastre o umbră de fum. Alte două perechi de ochi ageri, chemate pentru deliberare, vedeau părerea de fum, dacă-i

întreba Fane, şi nu-l vedeau, dacă nu erau ajutaţi. Hotărîrăm să acţionăm ca şi cînd ar fi inamic, trecînd prin şa, dar, înainte de a ne angaja în coborîre, Fane trebuia să intre în burg şi să-l păstreze asigurîndu-ne spatele în consumarea luptei. Nemulţumit că-l ţin pe „tuşă", începu să bombăne. Nu ridicam tonul cînd voiam ca ameninţarea să aibă efect asupra lui. „Pe viitor nu vei mai fi neglijat şi vei rămîne la comanda plutonului de alpini în garnizoană" (era plutonul organic al nostru). în liniştea pe care sufletele noastre o schimbau în tensiune crescîndă, treceam părelnic din tulpină în tulpină, în timp ce, în cuibul de vulturi, se instalară fără vreun incident vînătorii. în flancul drept al frontului tăcut, desfăşurat, cobora un jgheab folosit cîndva pentru lunecarea lemnelor, paralel cu axul nostru de mişcare, pe care, nevăzut chiar de noi, luneca cu o grupă celălalt încheietor al plutonului de vînătoare, Sandu Simionescu. Avea misiunea de a nu ne pierde din ochi, devansîndu-ne cu adîncimea unei grupe. Nările noastre adulmecau cu fiecare pas fumul piperat.

Trezia atacatorilor se ascuţea dureros. Privirile schimbate din spatele copacilor ţîşneau de pe feţele cu surîsul încremenit, obosite de încordare ca nişte măşti. Printre tulpinile copacilor, sub stratul proaspăt de zăpadă, panta se schimba în acoperişuri de bordeie. Două dintre ele fumau paşnic în încremenirea din jur. Sandu, protejat de un arbore, agita arătătorul către în jos: sînt aici! în timp ce unii călcau neauzit pe acoperişul plat al celui mai larg bordei, din ieşirile orientate spre vale se auzeau voci; una îi linişti pentru cîteva momente, povestindu-le ceva ce stîrni un rîset polifon auzit din surdină cu un fîlfîit.

Ridicai degetul, ca un dirijor bagheta, şi Sandu dezlănţui două rafale scurte de puşcă-mitralieră asupra intrărilor pe care noi nu le vedeam. în pauza de foc, fură somaţi să se predea. Fulgerător începu să fiarbă sub picioarele noastre vacarmul. Ţipete, înjurături, rafale lungi se încîlceau trimise în gol spre vale, fără să ne primejduiască. Grenade explodau inutil în faţa celor două bordeie alăturate; la celelalte două bordeie din stînga, fără fum, nici o mişcare. Ne traserăm cîţiva metri înapoi, la adăpostul tulpinilor, pentru a crea spaţiul de siguranţă necesar ca focul grupei care-şi va vedea ţinta să se desfăşoare nestingherit. Pîrîiala asediaţilor şi

asediatorilor nu ducea decît la amplificarea sonoră prin pantele apropiate. Alt semn opri focul nostru şi apropiindu-ne de marginea acoperişului aruncarăm, sperînd să nimerim şi înăuntru, grenade cu întîrziere. Ne retraserăm aşteptînd lanţul exploziilor din care cîteva bufniră înfundat. Sub ochii noştri, la cîţiva paşi, ţîşniră trăgînd în fugă, spre vale, făpturi dezarticulate care se prăbuşeau una după alta sub focul fără greş din spate şi flanc. Şi totuşi unul alergă neatins, scăpîndu-ne.

Fostul sergent Dobre, trimis pe front spre reabilitarea unei pedepse mari pentru falsificarea unor documente militare, sări orbeşte dintre atacanţi, înainte ca ai noştri să poată opri focul, în urmărirea norocosului fugar. îl ajunse abia pe panta urcîndă unde, după o luptă fără arme (sconta, predîndu-l viu, să fie reabilitat), îl înfrînse şi ni-l aduse. Asediaţii ieşiră în încă două-trei reprize, descărcînd în fugă pistoalele mitralieră sprijinite pe umăr, la întîmplare, spre spate, pentru a cîştiga clipele necesare. Dar nimic nu-i mai putea salva. Vînătorii, adăpostiţi de copaci, îi prăvăleau pe îndrăzneţi cu rafale scurte. Se repetă somaţia, dar ultimii ieşiră tot cu intenţia de fugă. Ordonai încetarea focului şi cinci-şase dintre fugari fuseră imobilizaţi în luptă. Numai doi ridicară mîinile, teferi însă. Erau ultimii. Trimisei încă o grupă pe înălţime ca să-i oprească pe cei ce, atraşi de zgomotul luptei, s-ar fi grăbit să vină în ajutorul lor, primejduindu-ne reuşita.

în bordei se mai auzi atunci ultimul foc al luptei. Comandantul unei brigăzi, care se găsea în bordeiul mare, îşi ridicase singur viaţa. L-am văzut în fotografiile găsite asupra lui: un bărbat frumos, înalt, fire deschisă, adesea cînta, ciocnea pahare prin staţiuni cu vegetaţie sudică sau pe arterele Moscovei, mereu însoţit de femei frumoase. Fotografiile erau în majoritate din vara trecută, din timpul luptelor noastre de la Sevastopol. Fusese ultima lui vacanţă, fiindcă la începutul toamnei sosise, cu alţi ofiţeri, din Moscova, pentru reorganizarea mişcării de partizani. Noapte de noapte erau aprovizionaţi de aviaţie.

într-o acţiune trecută capturasem nouă paraşute cu alimente. Mai de preţ erau paraşutele de mătase, cu sforile împletite foarte rezistent. Proviziile: conserve de legume, un soi de spirt medicinal şi mari cantităţi de vată vînătă. Nu departe de aici, la Suat,

spuneau prizonierii care pufăiau ţigară după ţigară, cinstiţi cu rom de ai noştri, se găseau comandamentul brigăzilor de partizani condus de Makrauzov, succesorul lui Papanin (care survolase Polul Nord), şi aeroportul. Mai povesteau nu ştiu ce despre ceata celor trei sute a lui Feorodenco. Se controlară bordeiele de unde se scoaseră hărţi, schiţe, corespondenţă, adrese, fotografii, mai ales de localnice, material extrem de preţios cum avea să reiasă din concluziile Biroului II, căruia i-a fost predat totul. Prizonierii refuzară însă să transporte un tovarăş de luptă grav rănit, aproape muribund, care, întrebat de ce nu se predase în această situaţie fără ieşire, răspunsese simplu: „Sînt soldat".

Ne-am îndepărtat - nu mai aveam hrană - spre cel mai apropiat sat tătar din deschiderea Karasubazarului, situat la 40-50 km de baza de plecare. Soarele înclina spre asfinţit cînd ni se deschise priveliştea unui sat mai mare, aşezat pe fundul unei căldări. Descoperindu-ne de departe, localnicii începură să alerge spre şanţurile care încingeau satul şi deschiseră foc. Rachetele noastre, chiuiturile, agitaţia braţelor nu fură luate în seamă. Atunci ne-am oprit. Fane se oferi să se ducă singur să-i lămurească. îl lăsară să

se apropie, iar după un sfert de oră ne primiră triumfal. Mai greu fu să-i ţinem departe de prizonieri, pe care-i revendicau, fiindcă acum cîteva zile partizanii le luaseră o sută de oi.

Ne dădură adăpost şi hrană şi, sub pază ca în război, petrecurăm noaptea aici, eu în casa unui fruntaş, condamnat ca de obicei la protocol, iar ostaşii bucurîndu-se firesc de prietenia şi ospitalitatea localnicilor. Neloială fu doar încercarea înarmată de a ne lua prizonierii, bine păziţi de noi.

Marşul forţat, început înainte de zori, era întrerupt numai la intrarea în localităţi, cînd soldaţii aveau bucuria copilărească să-şi cînte marşul, creaţie proprie, vestind formarea plutonului de şoc, cu inima de foc care, prin refren, îi chema pe toţi să-i vadă pe vînătorii bandelor şi spaima partizanilor. Anunţasem din prima garnizoană românească batalionul, aşa că abia ajuns, obosit şi nemîncat, trebuia să mă prezint îndată la Divizia de Munte, la Biroul III Operaţii. Ajunsesem cu o ocazie la locul comunicat, dar căpitanul de Stat Major, Liliescu, se îndreptase spre popotă, plecînd de acolo între timp spre cantonamentul lui, unde un soldat

dichisit şi domnos - ah! ordonanţele de comandament! - îmi făcu cunoscut că şeful se odihneşte. îi cerui iritat să-l anunţe cine-1 caută şi de unde vine. Auzii discuţia din odaia alăturată şi ordinul statmajoristului de a mă prezenta la ora 16 la Biroul III. Cum va fi arătînd această mărime, care de la masă intră în pat şi, în cunoştinţă de cauză, mă programează la birou la ora 16? Ordonanţa îmi repetă satisfăcut ce-mi rămînea de făcut. Oare mai aveam ceva de spus? - se întrebă el, văzînd că nu plec.

- Spune atunci...

Şi i-am tras o înjurătură crasă, cu tot năduful.

Peste două săptămîni, într-o seară, apare „domn Ion", ordonanţa şi agentul căpitanului Botescu - cel care mă pusese în temă, ospătîndu-mă la venirea pe front - comunicîndu-mi că mă aşteaptă Triţă. Hait! Iar mi-au făcut „partizanii mei" vreo poznă, gîndii eu. Tot Ion mă chemase la şef cu cîteva zile înainte de ultima acţiune, cînd acesta, indignat la culme - cea mai gravă greşeală pe care putea s-o comită un ostaş nu era, pentru el, dezertarea, dormitul în post, ci furtul - mă acuzase că „bandiţii mei" îi furaseră tătarului vecin tigaia cu plăcintă de oaie din ţăst, tocmai de sub nas. Din spirit de corp, m-am îndoit şi am argumentat că totuşi „derbedeii" nu sînt proşti să-şi fure chiar vecinul. Mai sînt şi alţii... şi-am împins vina pe compania lui Criveanu. Căpitanul, îndărătnic:

- Du-te şi controlează! Acum cinci minute s-a petrecut faptul!

Mă apropiasem agale de cantonamentul plutonului pîndind însă orice reacţie de sub ochelarii de soare. S-a semnalat apropierea mea! Am intrat şi, renunţînd plictisit la raportul obişnuit, mă aşezai pe patul comun. îmi aprinsei o ţigară, uitîndu-mă plictisit la încăperea cealaltă. Nimic suspect. Apărură venind de la companie şi cei doi subofiţeri. Din senin, anunţ: „alarmă III", ceea ce însemna: aşa cum te găseşti, adunarea afară! Subofiţerii primiră

dispoziţii să caute tigaia cu plăcintă de oaie prin tot cantonamentul părăsit în grabă! Ce ştiţi despre tigaie... S-au minunat credibil. Am ţinut să-l întreb pe fiecare. De 40 de ori. Nimic! Am plecat convins că prea li se pune în spate băieţilor tot. Asta a fost joi. Sîmbătă mi-am învoit ostaşii să treacă pe la companii ca să-şi vadă prietenii. Şi am plecat cu poştalionul, cu cel din compania a doua, ca să-l văd pe Fane Stroescu la Koktasi.

Pe jumătate absent, nu prea luasem seamă la hazul şi tachinările făcute pe seama lui Pătru, un mototol cum nu mai întîlnisem: omul, deşi fugise de la Sinaia pe front şi-l repartizaseră la cercetare, nu ştia să ia nici „drepţi". Ca să scap totuşi de patruzeci de avocaţi, după două-trei săptămîni de instruire, deşi n-au schimbat mare lucru în el, l-am admis să meargă cu noi în acţiune. Pătru făcea acum feţe-feţe. Ceilalţi îl hăituiau ca pe un vînat, mai ales Ioniţă, cel mai frumos fruntaş al meu şi de altfel bun prieten cu Pătru. „Dar lăsaţi-l în plata Domnului!", m-am îndurat eu. Ei: „Hai, Pătrule, dă-i drumul!". Pătru, roşu ca focul: „Daţi-mi voie să raportez... ", şi-n liniştea instalată ca la comandă pocni ca o explozie: „Eu am luat tigaia!" Am crezut că aiurez. Oricine, dar nu ăsta! - mi-am zis.

- Tătarul vecin e un om al naibii... Eram de serviciu, rupsesem coada la topor şi m-am dus să-l împrumut pe-al lui. N-a vrut să mi-l dea. îl ajutasem să-şi facă gardul şi se ducea în casă din cînd în cînd şi se îndopa pe furiş cu plăcintă de-a lor... dar la gură nu se ştergea. După treaba cu toporul le-am spus băieţilor: Las, că i-o coc eu! Ei! A doua zi, băieţii: „Dacă eşti în stare, ia-i tava cu plăcintă din ţăstul din faţa casei". Mi-am răsucit o ţigară şi-am plecat s-o aprind la focul lui. El intrase pentru o clipă în casă şi... m-am întors cu tava, dracii ăştia mă spionau de la fereastră.

- Unde era tava, la alarmă? - l-am întrerupt.

- La mine, o legasem în faţă de cureaua pantalonilor, se întărise, era coaptă... cu fundul tăvii în afară. Şi cînd v-au văzut băieţii venind, mi-am pus mantaua, dar mi-a fost foarte frică, zău!... Să nu vă supăraţi, domn elev, vă rog din suflet!... - şi avea lacrimi în ochi.

- De ce nu mi-aţi spus cînd v-am întrebat eu, pe rînd? - mă simţii eu lezat.

- N-aţi spus dumneavoastră odată, cînd ne povesteaţi nu ştiu ce, că omul trebuie să tacă, chiar dacă-l pici cu ceară?

Domn Ion îmi spuse că plutonul se pregăteşte deja de deplasare. Vom fi transportaţi auto într-o mare acţiune... „D-aia a venit un ştab de la Divizie".

Triţă era la masă cu un ofiţer de cavalerie elegant şi volubil.

- Uite, Radule - împlini Triţă oficiul amfitrionului, prezentîndu-mă -, el e...

Cavaleristul se ridică surîzînd curtenitor şi se prezentă:

- Căpitanul de Stat Major pe care l-ai băgat... Nu eram singur, puştiule, aşa că mă vei ierta. După acţiunea-bombă pe care o începem astă seară eşti, cu învoirea domnului căpitan Botescu, invitatul meu pentru o săptămînă, în tîrgul de pe Rîul Negru. Acum: atacăm lagărul central al partizanilor de la Suia-Suat. E o consecinţă a acţiunii tale, a tot ce am aflat din materialul găsit şi de la prizonieri, pe care i-am convins să vă călăuzească. Comandantul Crimeei a trimis la Divizie o scrisoare de felicitare Batalionului I. Doi dintre ostaşii tăi vor primi E.K.II[1] pentru acţiunile de pînă acum. în două ore vei întîlni la Rosental, sub masivul Suia, Detaşamentul Nord al acţiunii, format din grupul de recunoaştere al Corpului de Munte, cu patru escadroane de cavalerişti, bineînţeles, fără cai. Şeful Biroului II, căpitanul de Stat Major Nonopan, va reprezenta divizia în Detaşamentul Nord. La ora 21 e consfătuirea de comandament şi după miezul nopţii vă deplasaţi spre obiectiv. Detaşamentul Sud, dintre care două batalioane de munte, cu forţe de artilerie, se grupează să intre în acţiune conform ordinelor respective.

Abia sosiţi la Rosental, plutonul intră în cantonamentul pregătit şi primi masă caldă; călăreţii, ca totdeauna admirabile gazde, preluară toate obligaţiile de pază şi pregătirea eşalonului de muniţii care ne însoţea pînă în apropierea teatrului de operaţii. La consfătuire se elaborară ultimele dispoziţii. Totul era gîndit, cîntărit, împărţit şi încredinţat subunităţilor de cavalerie: avangarda şi ariergarda, asigurarea flancurilor, posibilităţile de intervenţie, manevrele. Plutonul nostru, singurul fără ofiţer, era undeva în coada coloanei şi reprezenta numai o valoare cantitativă. Belşugul de grade mari şi atmosfera generală aveau ceva din frecatul mîinilor înainte de o afacere bună. Un ofiţer neamţ - ce căuta aici? - alerga şi el la pomul lăudat.

După miezul nopţii începu bocănitul de-a lungul unei văi de bolovăniş cu doi pereţi de întuneric de-o parte şi alta. Eram singurii fără manta şi fără cizme grele. Dacă nu mi-ar fi fost teamă că peste marşul de omidă al coloanei, în fiece clipă poate

[1] Crucea de Fier (Eisernes Kreuz) clasa a Il-a.

începe să joace viesparul de foc al trasoarelor, aş fi dormit de oboseală în căruţa cu muniţii, cu tot frigul care strîngea. Am început să urcăm Suatul asemănător cu o suveică şi accesibil, după cum arăta harta, numai prin ascuţişurile din nord şi sud. Sub pantele laterale abrupte, Detaşamentul Sud trebuia să împingă unităţi de capturare a inamicului strîns din nord şi sud pe suveica muntelui. La crăpatul de ziuă, nici un semn nu arăta că „buzunarele" în care trebuia să alunece inamicul ar fi la locul lor. Calea către înălţime, sub formă de jgheab, era brutal barată cu tulpini şi lăstăriş de copaci prăvăliţi. în tulbureala dimineţii, inamicul nevăzut începu să-şi toarne peste jgheab şi margini focul, ca nişte lături. Legătura firului telefonic cu şaua înălţimii, găsită a doua zi, arătă însă că pîndarul ne putuse şi număra. Mă

întrebam de ce inamicul nu folosise confuzia în care ne încîlcisem? Coloana era aproape în întregime prinsă ca într-un tunel. Din faţă erau chemaţi vînătorii să deschidă calea. Ne-am mişcat aşa cum ne găseam de la primele focuri, cînd părăsisem drumul, smulgîndu-ne prin hăţişul împletit ca un gard de gazdele de sus. Eram uşori şi fierbinţi şi bucurîndu-ne că inamicul, împins pas cu pas, se retrăgea printre tulpini, în această vînătoare stranie. I-am împins şi peste pragul cel mai înalt într-o şa lărgită ca o albie, dar ne-am poticnit cînd să ne rostogolim şi peste al doilea prag, pe panta din care se netezea apoi spre sud aeroportul, din celălalt ascuţiş al suveicii. Focul automat din coroanele arborilor împiedica orice mişcare, văzută de sus ca-n palmă. Escadroanele se apropiau şi căutau scăparea în larga covată, mînate de o pîrîială turbată de foc. Am înţeles că ne prinsesem în capcană la locul pregătit cu şiretenie de inamic. Cei cîţiva partizani căzuţi în înaintarea noastră erau doar momeala care trebuia plătită prin dezastrul întregului detaşament, strîns în contraatacurile pe care le lansau cu urlete de sub marginea sudică şi din spate. încercarea de a rupe obstacolul se soldă cu moartea fulgerătoare a trei dintre ostaşii mei. în vacarmul care va clocoti toată ziua, vestea că Fane Negulescu fusese rănit ne determină să ne smulgem din încleştarea frontală în care ne blocasem. Rana încheietorului nu era fără importanţă. Călăreţii îşi reveneau treptat-treptat din şocul luptei neobişnuite şi îşi scoteau mantalele, se reorganizau, împuşcau

cu rafale lungi coloanele desfrunzite. Strigătul neajutorat de „Ce facem, dom' elev?" se schimba în altele, luptătoare: „Unde trimitem grupele?", „Contraatacăm în spate?". Un locotenent, care mă izbise dintru început prin calmul şi spiritul întreprinzător, amplasase brandurile într-un luminiş şi consuma febril muniţia greu adusă, contribuind la instaurarea unui echilibru în dezastrul care ameninţa să se surpe peste noi. 22 de ofiţeri redeveneau nu comandanţi de subunităţi tactice, care deocamdată nu îşi găseau întrebuinţare, ci luptători şi comandanţi de grupă. Treptat-treptat, îmi transformasem vînătorii din lanţ de protecţie în unitate de intervenţie asupra punctelor unde se produceau contraatacurile care încercau, prin epuizare, toate variantele spre a ne veni de hac. Veneau neînfricaţi în grupe de 20-30 şi ne ciocneam în luptă apropiată, ochind din spatele tulpinilor de care ne lipeam trupurile. în orele după-amiezii expediarăm spre eşalonul 5, cu Sandu Simionescu, celălalt încheietor al meu şi pază de cavalerişti, răniţii (30-40), care erau un balast pentru desfăşurarea şi, mai ales, pentru sfîrşitul luptei. Morţii, mai mulţi de-o duzină, la care se adăugau încă trei vînători căzuţi în contraatacuri, nu mai erau povară pentru nimeni. Ciudat, toate încercările întreprinse de Nonopan, statmajoristul diviziei, de a lua legătura cu o puternică grupare sud, eşuară. Mi-era frică de noapte. Scăpasem întîmplător de o catastrofă. Trebuia să fugim de-aici!

Am propus ca la lăsarea serii, sub protecţia vînătorilor care vor menţine lupta, întreg detaşamentul să-şi dea drumul pe panta estică a înălţimii şi apoi, de-a lungul văii, să se îndrepte spre celălalt cap al suveicii, urmînd ca, după desprindere, vînătorii să treacă iarăşi în avangardă, pentru a face joncţiunea cu forţele principale. Din fericire colonelul, comandantul detaşamentului, nu era călăreţ vanitos - dar mai erau oare între noi, în acea oră, vanitoşi, afară poate de mine, crunt umilit de această zi? -, deşi şeful Biroului II încheia raportul scris al acestei zile cu concluzia: „Fără acţiunea personală... şi a plutonului de vînători, detaşamentul ar fi fost distrus".

Focul dezlănţuit de noi pentru a acoperi retragerea detaşamentului, ar fi prezentat pentru o ureche atentă semnul unei desprinderi forţate, dar poate că nici adversarii noştri cărora nu le reuşise

deplin stratagema, ratind fructificarea ei, nu mai aveau calmul necesar unei asemenea estimări. Cînd am apreciat că gruparea s-a angajat spre sud, am rupt lupta, prin cea mai bruscă grabă realizabilă, lăsînd cerul înnoptat să fulguiască un linţoliu peste camarazii noştri căzuţi şi părăsiţi. Pe vale, unităţile care formau pe această parte „buzunarul" aşteptau, ca orice buzunar, să fie umplut. Sus, adversarul surprins de tăcerea noastră bruscă, dezlănţui un foc furibund. La aproximativ un kilometru de mers, s-a trecut în fruntea detaşamentului care ne aştepta şi am ajuns fără peripeţii în spatele liniei la care-i opriseră partizanii pe cei din sud care, cu alt chip de a acţiona, şi-au supus adversarul bombardamentului de artilerie şi branduri, aşteptîndu-l pe lîngă focuri să plece.

Am luat de la cineva o foaie de cort pe care am aşternut-o împăturită pe cîmpul de zăpadă şi am dormit tun pînă dimineaţa, cu toate încercările vînătorilor de a mă trezi. A doua zi am vizitat locurile părăsite în acea noapte de partizani şi ne-am găsit camarazii din Detaşamentul Nord, goi - fuseseră jefuiţi de haine -, dormind albaştri de ger sub pătura pufoasă de zăpadă. Spre seară am fost schimbaţi de formaţii de tătari în uniformă germană, care trebuiau să împiedice reocuparea Suatului de către partizani, ca şi cînd n-ar fi fost mai departe munţi destui.

Morţii noştri au fost transportaţi şi depuşi fără fir de trandafir în biserica din Rosental. I-am găsit întinşi pe lespezile unei biserici înalte, fumurii şi îngheţate - în care nu se mai oficia de mult. Erau îmbrăcaţi în alb. Colonelul comandant îmi spusese cu mîndrie: „... le-am pus ciorapi şi boneţele. Reuşesc eu să le scad cumva". Potrivit ordinelor în vigoare - din motive de economie - cei căzuţi trebuiau să fie înmormîntaţi în saci de hîrtie. Şi colonelul-gazdă s-a ostenit să le facă gropi, sicrie, cruci... „Să-i îngropăm după legea noastră creştinească!" Fanfara militară, preoţi, delegaţi ai unităţilor româno-germane erau de faţă. Cînd apăru în cadenţa gravă a marşului funebru şirul celor 21 de sicrie de-a lungul aleii de pomi desfrunziţi, tot detaşamentul cu arma în prezentare - aşa am vrut noi să le dăm neregulamentar onorul - plîngea cu hohote pe cei încă tineri şi fierbinţi în ajun, hărăzindu-li-se doar, ca o răs-

cumpărare pentru tinereţea lor fulgerată, să rămînă în amintirea noastră veşnic tineri.

CAPITOLUL CINCI

PRIMA ÎNTOARCERE ACASĂ

Cîmpulungul Muscelului, primul scaun de domnie al Ţării Româneşti, rămăsese pînă în anii dinaintea celui de-al doilea război mondial un orăşel proaspăt, curat şi duminical, cu loc pentru viaţa tînără, fără încremenirile stemelor şi lespezilor - care fac vestite alte locuri cu atîta trecut -, dar şi fără deschiderea asurzitoare spre viitorul vieţii de azi, cu înălţimile albastre ale Făgăraşilor, dar şi cu deschiderile dunărene sub ochi, cu legănarea de doină a muscelelor sub tălpi, cu locuri de staţie fără orientare turistică spre pretutindeni, cu ierni molcome ca fulgii din amintire, cu veri proaspete, cu fineţe de mireasmă, grădini de pomet, cu ritmuri de brîuleţ, dar şi cu armonii de ie musceleană şi în locuri, şi în oameni. îmi amintii brusc că-l uitasem. Aici venea bunul Dumnezeu, ca un gospodar cuminte, după ce-şi isprăvise lucrarea, să se bucure de priveliştea unei nunţi ţărăneşti, nemaiputînd însă schimba rostul lumii şi soarta mirelui - cînd va trece puntea - decît dacă „Cosînzeana" - mireasa şi naşii voievozi îi vor mai da din zilele lor; şi tot aici veneau ursitoarele neîndurătoare ca să găsească, în firida ferestrelor, ciocănelele de ţuică care cîntă gîlgîite pe gît.

Mă întorceam acasă în concediu pe un drum ocolit. Dusesem în Sinaia şi Braşov veşti de pe front. Trecusem cu o „ocazie" Carpaţii, peste Bran, pînă la schitul de maici, sub bisericuţa scobită în stînca din Nămăieşti, iar o altă „ocazie" mă lăsase pe înnoptat la ieşirea din Cîmpulung, la drumul Godenilor, pe care-l bătusem altădată vreme de un ceas, de cîte ori veneam la şcoală sau la tîrg.

Pe potecile pe care îmi plăcea să lipăi desculţ după ploaie, trecusem copil, pentru prima dată - şi atunci tot singur - spre bîlciul de la Sfîntul Ilie. De pestriţul şi forfota lui se lega prima mea dez-

amăgire şi neajungere. Mă înghesuiam cu mîinile goale, numai ochi, pe lîngă clondirele pîntecoase cu limonadă, bănuind cine ştie ce ambrozie, încîntat de clinchetul vătraielor şi grătarelor de mititei pe lîngă care toate bunătăţile de acasă păleau. Mă amăgise reclama şarlatanilor fotografi care pescuiau cîte un desculţ, promiţîndu-i că-l scot cu cizme. Zăboveam pe lîngă caruselul cu copii în cer şi tarabele cu stămburi multicolore sau la „zidul morţii" în interiorul căruia alerga un motociclist în viteză asurzitoare, înflorind inimile oamenilor.

Dar omul care, fără armuri şi maşinării, rupea lanţul ca pe o sfoară, muşcînd din metale ca din cocă, nebiruit şi frumos în toate dovezile puterii sale, deveni primul meu ideal. îl urmărisem pentru a-i afla taina după reprezentaţie. Aşezat în umbra cortului, nepăsător de privirea sfredelitoare a unui copil, îşi tăie o felie de

pîine, ungînd-o apoi gospodăreşte cu untură. Fără să mai adauge ceva ori să rostească vreo formulă sau rugăciune - îi privisem, apropiindu-mă atent, buzele -, uriaşul începu să mestece cuminte ca Joian, bouleanul vecinului din padină. Toate ademenirile bîlciului, zgomotos şi pestriţ, păleau însă în faţa vrerii mele de a face ca omul „neobişnuit". Mă grăbeam spre casă îmbogăţit cu o taină, dar şi cu un ghimpe în inimă... Plîngeam însă peste un ceas de ciudă că dumicaţii unşi după reţetă nu voiau să alunece pe drumul devenirii visate.

Pe locurile peste care treceam, mă uitam după copii - ca noi cei de atunci - care-şi duceau caii la păscut noaptea, înfioraţi de flăcările albastre ale unor comori ascunse de vreun bogat, pierdut şi el. După hoinăreala zadarnică ne mîngîiam cu poveşti despre blestemele cu care erau ferecate. Cucercam atunci prin expediţii o terra incognita pe care acum, după atîta umblet cu hărţi şi ştiinţă cartografică, nu o mai puteam reconstitui.
Şi fiindcă nu întîlnii în drumul spre casă nici o ceată de lunatici căutători de miracole, îmi închipuii cum le-aş fi spus o poveste de război, cu morală (care se va întîmpla aievea în curînd), despre un prieten care pornise să-şi salveze din încercuire fîrtatul.
în drum îi şoptise însă cineva că va reuşi numai cu preţul propriei vieţi.
- Ştiu - strigase prietenul. De aceea am şi pornit.

Mă oprii la hanul luminat la care muntenii şi muntencele, călărind bărbăteşte spre satele dinspre Curtea de Argeş, poposeau adesea. „Crîşmăriţa primitoare" - aşa era şi numele hanului - nu mai pridideа cu servitul şi răspunsul la atîtea limbi dezlegate.

Unchiul Strălucea, client veşnic grăbit care aici nu se aşeza niciodată, pendula încă sigur pe picioare, cu păhărelul în faţa tejghelei, gîndind tare. După ce sărută crucile de război, îşi lipi fruntea de semnul de rănit, „p-astea le pup ca pe o amantă, dar de semnul acesta de sînge mă cutremur". începu apoi să mă aducă la zi cu ale lui: „Tîlharii de la primărie", îl obligau să plătească „fonceria" - darea pentru drumuri - „pe mine, nepoate, care am mers toată viaţa numai pe şanţ".

Se aflase în salonul mare de alături, acum în toiul dansului, că venisem din război, şi cîteva fete apărură în costumul naţional, totdeauna îmbrăcat la serbări şi petreceri, să mă primească.

- împărătesele noastre, mai strălucitoare ca în Bizanţ şi mai vii. Eu, nepoate, în faţa Marioarei mele, în ie şi maramă, aş sta în genunchi... Trebuie s-o dezbrac ca să mă apropii de ea.

Era linişte cînd am intrat în salon. învăţătorul Emil Enescu din Bughea, jucător de dansuri bătrîneşti, şi un străin, în care recunoscui pe Popescu-Judeţ, camarad mai vîrstnic din şcoala de ofiţeri, începuseră un brîuleţ. Lumea însă, după ce se minună cîteva momente privindu-i, se nelinişti: cine să intre alături de ei, că deh! era obrazul tuturor în joc. Au pornit cîţiva să aducă din odăiţele hanului dansatori mai vîrstnici, care erau la un pahar

de vin cu nevestele. După aceea, ţine-te brîu, de cîntau pînă şi pauzele! Tăcuse şi ţambalul, bătut îndrăcit de „gurista" tarafului. Numai ritmul paşilor înaripaţi, cu precizie de cronometru, mîna brîuleţul de vibra hanul înalt ca o vioară. Cu „Vecină, dragă vecină, ţine bărbăţelul bine, că vine seara la mine...", tînăra cîntăreaţă încerca să dea răgaz tarafului ca să cinstească şi lăutarii. După aceea, bătrînul Murgilă se aplecă iarăşi pe vioară, deschizînd cu valsul imperial trecerea împărăteselor noastre de toate zilele.

- Opriţi! - comandă unchiul Strălucea, părăsindu-şi pentru cîteva minute postul de sentinelă de la tejghea. Cîntă-i frate, Murgilă, „nepotului" venit pentru o clipă din război, hora miresei, fiindcă „mîndreţea de el" n-o să aibă parte de ea!

Şi, fără ginere, fără mireasă, zglobia melodie stîrni lacrimi. Lumea, depărtată prin petrecere de grijile proprii, îmi plîngea tinereţea pierdută.

- Am să pun, nepoate, pe Andolii, Hodoghină, La Soare, Căbartă (şi înşiră, cu lacrimile suite în glas, înălţimile cu nume ciudate şi poveşti uitate), cruci albe de mesteacăn - şi am să cer de la Bucureşti să schimbe numele Căii Victoriei cu numele tău.

Am plecat cu mama, pe care vestea venirii mele o adusese pentru întîia dată, de cînd ştiu, la bal, bucurată şi întristată ca toate mamele în război, lăsînd lumea să mă plîngă şi să mă uite. în ziua următoare m-am întîlnit cu Lia-Ciocîrlia.

Lia, „fata cu pajul[1] de aur", studentă la Medicină în anul II, şi-n ultima duminică a vacanţei de Paşti acum, mă purtă ca pe un steag prin tîrgul adolescenţei noastre, gătit ca totdeauna cu costumele naţionale şi uniformele tuturor şcolilor de băieţi şi fete. Războiul ne ajutase în chip felurit pe amîndoi: mîndriei ei îi dădeau satisfacţii imaginile şi comentariile pe care războiul le cultivă, revendicîndu-mă deschis de cîte ori eram menţionat, iar pe mine mă echilibrase, mutînd în primul plan altceva grav şi copleşitor, ei revenindu-i funcţia decorativă a unui luminiş. Profesorii de la alte şcoli, pe care soarele îi scosese la mesele de pe trotuar ale cafenelei Bulevard, aflau de la directorul şi colegii lor de la Carol I meritele şi calităţile fostului lor şcolar, pe care cei doi ani de la absolvire le crescuseră considerabil. Şcoala Normală-Internat din Cîmpulung, înălţată sub dealul Flămînda cu bani din caseta personală a primului rege, vestită în ţară pentru tradiţia şi absolvenţii ei, era încă în timpul nostru animată de ambiţia de a-şi plasa absolvenţii în primele locuri la examenele de diplomă pe centru şi de a spori an de an trofeele concursurilor interşcolare. Bine gospodărită, concepută ca o unitate independentă, cu uzină, încălzire, aprovizionare cu apă, brutărie, sere horticole, fermă cu animale şi terenuri agricole proprii, cu un corp profesoral temut în comisiile de diplomă şi bacalaureat şi cu o ceată de pedagogi, toţi ofiţeri de rezervă, temuţi de noi, elevii, şcoala patronată de Apos-

[1] Pieptănătură feminină în care părul, lăsat lung pe umeri, este rulat la capete spre partea dinăuntru, imitînd pieptănătura pajilor.

toiul Andrei, primul chemat, îndătinase un stil de activitate sever supravegheată, în care tot ce nu era în orarul şcolii fusese amînat după absolvire. Elevii, copii ai satelor, mulţi fii de învăţători şi preoţi, crescuseră acolo supuşi, într-un amestec de mănăstire şi cazarmă, pentru a fi luminători ai satelor.

Toţi crescuserăm închişi în sălile înalte, în bibliotecă sau în pătratele curţii, sub acelaşi orar suveran. De unde mi se trăgea numele de „călugărul Hildebrand", din clasele mici? Mai tîrziu se va cita porecla în birourile de anchetă, ca dovadă că eram un fanatic înnăscut, cînd înnăscută mi-a fost doar toleranţa de a admite orice poziţie, chiar pe cele ce vizau desfiinţarea mea, ca într-o necesitate de simetrie grafică, cînd oricărui punct îi corespunde, şi la aceeaşi distanţă, un altul de cealaltă parte a axului. La începutul adolescenţei eram „felina" pe care profesorii de gimnastică voiau s-o orienteze spre Institutul de Educaţie Fizică, aşa cum cei de filozofie mă voiau îndreptat în direcţia opusă.

în clasa a Vll-a devenisem, spre supărarea mea, „domnişoară"... tocmai în perioada cînd viaţa începea să treacă biruitoare peste ziduri şi peste paznicii noştri, irupînd o dată cu primăvara în sălile de meditaţie şi dormitoare. începusem prin a redacta scrisori pentru colegii mei îndrăgostiţi, exersam compunînd la comandă. Mă bucuram de singularitatea poziţiei de neangajat, deşi mă şubrezise dorul de dragoste. Dacă aş fi optat - mă temeam eu, speculînd, pentru una dintre elevele care-mi dădeau întîlniri prin colegii cunoscuţi de ele, aş fi pierdut admiraţia celorlalte.

Săptămîna Străjeriei dintre 1 şi 7 iunie ameninţa ca un asediu mîndria de însingurat. Toate şcolile de băieţi şi fete se întîlneau pentru pregătirea ansamblului de gimnastică şi aprigele campionate interşcolare. Stadionul cînta zi de zi adolescenţa, ca o stupină primăvara.

Ignoram cu premeditare ovaţiile suporterelor la meciurile de antrenament, riscînd - spre neliniştea coechipierilor - să ni se retragă favorurile. Pe podiumul înalt, de pe care executam ca model suita de mişcări, acţionam ca un profesionist distant, cu un aer jucat de blazat. Simţeam că devenisem „nesuferit de încrezut", dar nimeni nu pricepea că, dacă nu m-ar fi ţinut această mască, m-aş fi risipit ca lumina soarelui peste făpturile, zîmbetele, în-

drăznelile şi cruzimile lor. Destrămarea ajunsă la paroxism mă obliga, în singurătate, la un efort de concentrare: dintre colegele dintr-a Vll-a rămîneau trei şcolăriţe care nu mai erau de triat, mai ales că erau adesea împreună: „Fata cu pajul de aur", Gea, premianta clasei lor, şi Ochi albaştri. Nici vara nu limpezi mai mult. Straşnicul din mine însă, care peste un an avea să se maturizeze monstruos de rapid, susţinea atunci că toate-s mofturi şi că eu n-aş fi fost îndrăgostit decît de dragoste, iar nicidecum de vreuna dintre cele trei graţii.

Ultima vacanţă, ca tot ce stă sub semnul aşteptării, trecuse greu. Colindam în toamnă cu Voineşti şi Cotişel - nu ştiu de ce ni se spunea „cei trei englezi" -, colegi de clasă şi parteneri de baschet şi volei, librăriile, bucurîndu-mă pentru ultima oară de forfota anului şcolar. La „Vlădescu", în capul bulevardului, cea mai mică dintre cele patru librării asaltate de şcolărimea tîrgului, se amesteca, contaminat de aceeaşi febră, celălalt trio feminin. Exerciţiul pe aceeaşi partitură le făcu pe fete să mi se adreseze cu familiaritate, sub trei pretexte diferite: Gea voia o rocă pentru o colecţie de mineralogie; Ochi albaştri, o carte de versuri, Corabia cu tufănici, iar Pajul de aur, şugubeaţă şi sigură în joc, căuta un cumpărător pentru o Religie de clasa a Vll-a, pe care avea să mi-o aducă a doua zi la ora 15 în faţa Bărăţiei, semnul trecerii pe acolo a cavalerilor ioaniţi din secolul XIV. Voia ca întîlnirea să devină istorică. Hotărâm însă, ignorînd alt joc al vieţii, în timp ce mă bucuram de inventivitatea şi străvezimea conştientă cu care se juca, să nu mă duc la întîlnire. De aici, ochii neastîmpăraţi ai Pajului de aur nu mai luau notă de prezenţa mea, chiar dacă ne-am fi întîlnit pe acelaşi trotuar. Ignorarea existenţei mele puse capăt tuturor ezitărilor şi căutărilor, cristalizîndu-se în urmărirea nălucii.

Reputaţia unui şcolar de merit abia mai acoperea aceste ieşiri în gol, surpînd orice încredere în sine. Umblam absent, o vedeam că nu mai fuge, detecta sigur starea mea sufletească, dar ce folos, cînd nu aveam curaj să mă opresc? Corul colegelor care anunţa pe „idolul Geii" trecea mai departe „decît un nufăr de o stea"[1]. în seara cînd întîmplarea îmi oferi o ultimă ocazie, coboram dinspre

[1] Vers din poezia „Doliu" de Tudor Arghezi:

parcf tocmai cînd ea ieşea pe poarta casei pe care i-o descoperisem trecînd adesea pe străduţa acum pustie. La jumătatea drumului dintre noi, la stîlpul cu cercul de lumină, vom începe povestea, gîndeam eu, potrivindu-mi mersul ca să ajungem deodată. Ochii şi genele lungi s-au plecat. Ce să pun în această clipă? Nimic nu era pe măsura aşteptării şi dorului. încordarea, care nu ştia să înflorească pentru miracol, se declanşă, mînînd paşii mai departe. Voinţa ca o frînă încercase să-mi oprească cu scrîşnet mersul. Să mă-ntorc şi să-i pun sufletul în palme: Ia-1, bea-1! Dar trecusem, amîndoi ne depărtam lăsînd în spate conul de lumină. Teama de ridicol, scutierul straşnicului, mă mîna din urmă ca din harapnic.

La Cercul Militar, în sala de spectacol a oraşului, formaţiile de teatru repetau spre sfîrşitul trimestrului, „Zorile" de St. O. Iosif şi „Vicleimul" pentru spectacolul din decembrie. După consumarea episodului magilor, Gea, interpreta principală în piesa următoare, mă rugă în culise să asist la repetiţia lor. Jocul ei, urmărit din sala ticsită de şcolărime, mă capta liniştitor, luminîndu-mi propriul labirint. Natura ei deschisă, reconfortantă, chema spre un liman, în limpezimea care începea să se înfăptuiască, pîndea o umbră străină, ademenind ca o ispită. Insistenţa învestită într-o privire te smulge involuntar din contemplare, aducîndu-te la realitate.

Lia, pe care acum o descopeream, privea în umbra sălii, intuind primejdia. Se ridică îmbiindu-mă abia perceptibil şi se îndreptă spre ieşire. Pe scări o opri cineva. Nu făcu nici un efort să se desprindă. Nu-mi rămăsese decît să-mi continui cu ciudă drumul spre internat.

Pentru Traian Percek, situaţia fără ieşire în care mă închipuiam nici nu exista. Venise în ultimul an de la Cernăuţi, cu patima marilor oraşe şi dezinvoltura unor atuuri de vîrstă şi structură. Jucase hochei pe gheaţă la Dragoş Vodă, deschisese o expoziţie de acuarelă şi grafică, cu toamna Cîmpulungului, primea scrisori la o adresă din oraş. înaintea vacanţei de Crăciun rugase pe director, prieten şi coleg de senat al tatălui său, să-mi permită să-l petrec la gară. într-o cofetărie liniştită de pe bulevard veni şi rîndul poveştii mele. Traian hotărî scurt, pentru a-mi salva vacanţa, să taie firul încîlcit şi să medieze cunoştinţa, deşi pe eroină o ştia doar din vedere.

- Dacă ştii unde locuieşte, sun şi ţi-o aduc. Mergem!

Afară, fără ştirea noastră, se porniseră fulgii mari de zăpadă să fluture stoluri în jurul luminilor, ascunzînd oraşul. în calea bucuriei sufletului nostru copilărit de vestitorii albi venea, prin dreptul librăriilor, prinzîndu-i în paj şi gene, ea. Oprisem intenţia colegului, strîngîndu-i tăcut mîna, şi mă prinsei în mersul agale alături, fără însă să pot opri, învolburarea albă din afară şi dinăuntru, nici una dintre podoabele pregătite în singurătatea chinuită: tăceam crispat. Unde se desprindea strada pe lîngă grădina publică, ea rupse tăcerea, spunînd simplu, dar cu glas bun, că trebuie să meargă acasă. Probabil bîiguisem să o însoţesc şi, după altă tăcere, ca într-o vrajă pe care nu puteam nicidecum s-o sparg, îmi vorbi, ca să mă ferească dintru început de o greşeală, despre Gea şi elanul acesteia pentru mine. Eram ridicol de nefericit, dar, înainte de a ne despărţi, mă îmbrăţişă inspirată - „Mi-a fost teamă că te pierd", îmi va spune ea mai tîrziu. împrejmuiţi de viscolul alb, care ne purta ca un carusel nebun, eu înălţăm însă, în înstelarea albă, triluri pentru Lia-Ciocîrlia.

Obligaţiile ultimului an de şcoală şi febra examenului de diplomă nu ajungeau pînă la sferele în care pluteam. în timpul orelor visam sau scriam scrisori pe care le duceam singur la întîlnirile de zi cu zi, către seară, cînd fugeam din internat, printr-un loc pregătit peste gardul grădinii. Rupsesem partea de sus a unei scînduri, pe care o aruncam în întunericul neumblat din afară; după ce mă arcuiam elastic prin spărtură, o puneam iarăşi la loc. Veneam către miezul nopţii, după ce colindam parcurile părăsite şi toate coclaurile, reuşind de fiecare dată să ajung în dormitorul clasei a VIII-a, care, după ce predasem conducerea internatului clasei a Vll-a, se bucura, în ciuda tradiţionalei animozităţi dintre elevii cei mai mari şi trupa pedagogilor, de un regim „republican".

Dragostea mea se întorcea acasă, graţie unei mătuşi binevoitoare iniţiată în taina noastră, totdeauna însoţită. Dar cu toată grija şi concursul prietenilor, povestea „celor doi lunatici" deveni

cunoscută; poetul internatului nostru, Vasile Georgescu, colaboratorul unor reviste literare bucureştene, pe care o să-l îngroape apoi războiul, îi scrisese romanul. Cei vîrstnici o înţelegeau cu duioşie, iar tinerii şi-o visau. într-o zi însă, într-un chip urîcios, ajunsei în faţa directorului.

Sîmbătă seara, în plină primăvară, la o săptămînă după ce poetul nostru fusese eliminat pe o lună pentru fugă din internat - eu îmi continuam ieşirile - toată şcoala, încolonată sub conducerea pedagogului Caplan, plecase la cinematograful din centrul oraşului. Ieşisem din sală înainte de sfîrşitul filmului, fiindcă aveam întîlnire cu Lia. O descoperii în forfota obişnuită a orelor serii de pe bulevardul numit de un poznaş, tocmai din cauza îmbulzelii, „bulevardul pardon" şi, spunîndu-i eu numele în dreapta şi-n stînga, mă trezii în faţa monumentalului meu director. Bine dispus şi înţelegător, ca şi cînd era firesc să ne vedem la promenadă, mă întrebase de impresiile despre film şi dacă toate erau în ordine şi la locul lor (se referea la spectatorii-elevi). îi răspunsesem cursiv şi - ca totul să fie fără reproş, ticluii explicaţia prezenţei mele pe bulevard: un unchi mă văzuse în ultimele şiruri la ieşirea din sală - acum intrase în debit, după ţigări - iar eu cu învoirea pedagogului-şef...

- Foarte bine, foarte bine, să aveţi grijă, să nu rămînă cineva pe drum!... La revedere, dragul meu! - mă bătu el prietenos pe umăr şi continuă plimbarea.

Pierzîndu-mi din cauza amicalei discuţii ţinta, o căutam febril în acel du-te-vino de sub castanii înnoptaţi, gătiţi cu policandrele înfloririi, cînd încremenit descoperii la cîţiva paşi pe pedagogul-şef, oprit de director. Nu puteam auzi discuţia, evident, neplăcută, cu nu ştiu ce asigurări zeloase din partea pedagogului care îşi da cuvîntul de onoare, ca în toate situaţiile. Bruscările directorului începuseră cu: ce cauţi pe bulevard, cînd elevii sînt la sfîrşitul filmului... Pedagogul, plecat ca din praştie, zărindu-mă, se scuză că nu ştiuse nimic de plecarea mea; el apucase, prins în vina de a părăsi postul, să-l asigure pe cuvînt de onoare că nu dă şi nu va da nimănui voie, fără ştiinţa direcţiei.... Directorul, scandalizat că singura argumentare şi apărare a pedagogului vinovat era risipa de cuvînt de onoare, atunci cînd el nu se îndoise nici o clipă de mine, îl întrebă pînă la urmă pe Caplan - toţi vorbeau că directorul nostru era şi un iscusit avocat al baroului - şi de cazul în speţă. Iar Caplan, bineînţeles, nu mă mai putuse salva. Mă trezii, ca o vită destinată tăierii, în coloana care mergea spre internat, în faţa dragostei nu puteam să apar demascat şi mototolit, fără justificarea cel puţin de a fi fost în apărare.

Clasa noastră, „clasă de premianţi" - bună la carte - era formată din elevii a şase şcoli desfiinţate în decursul celor opt ani. Sita deasă de la Carol I alesese doar 30. în clasa a VIII-a însă, cînd rigorile internatului sufocau şi cînd se specula orice situaţie

favorabilă pentru escapadă, aceasta deveni o problemă. Printr-o fată în casă din serviciul directorului - nu ştiu care dintre colegi cultiva această relaţie, din motive „tactice" - se află că directorul va pleca sîmbăta viitoare la Bucureşti, prilej pentru domnii elevi de-a VIII-a să pună la cale o petrecere la o cîrciumioară sub urcu-şul Mioarelor. Paznicii, „cinstiţi", n-au văzut, n-au auzit. Lipsiră şeful clasei, Nichifor Nedelceanu, mai copt şi mai cuminte decît colegii şi alţi cîţiva, mai şterşi şi mai cu frică de stăpînire. Eu, pur şi îndrăgostit, n-aveam, bineînţeles, ce căuta într-o speluncă. „Oficiam"!

La ziua albă, cu exaltarea nopţii de chef, ceata, înzestrată cu instrumentele tarafului, voia să intre triumfal pe poarta celei mai bune şcoli normale din ţară. Şi gardianul treaz - îşi dormise noaptea prin vecini -, şi portarul, şi mai ales taraful care reven-dica ţambalul şi viorile, încercaseră să-i abată în faţa porţii pe luminătorii satelor de la încălcarea cu tărăboi a regulamentului. Directorul fu anunţat imediat. Pledoaria unei delegaţii de neîncri-minaţi reuşise să-l înduplece, rămînînd să ispăşim totuşi în bloc consemnarea pînă la sfîrşitul anului de internat.

între două furii de buchiseală, perioadă în care eram lipsiţi şi de biata supapă a celor două ore de învoire duminicală, aflîndu-se că directorul pleca iarăşi la Bucureşti, se plănui să ciocnim un pahar de vin nu la Sabie, ci în sala de mese, după terminarea pro-gramului. Cum să scapi de ochii de Argus ai economului, o figură hilară cu melon, căruia noi îi spuneam „Chamberlain", cu care, prin controlul la gram de la bucătărie unde noi verificam hrana, eram şi aşa permanent pe picior de război? în clasa a VIII-a nu era secetă de idei şi formarăm iarăşi o delegaţie ca să-l „îmbrobodim" pe omul directorului.

Chiar în seara cînd ne aşteptau damigenele pe care înşişi paz-nicii, „cinstiţi", le aduseseră sub suman, ne anunţarăm în audienţă la „Sir Chamberlain", rugîndu-l să ne facă cinstea de a prezida o agapă colegială în cinstea a doi elevi-absolvenţi care-şi serbau ziua

de naştere, asigurîndu-l de stima noastră... mîine, cînd ne vom întîlni dincolo de comedia paragrafelor şi regulamentelor, în viaţa adevărată, în care el se ridică stîlp şi model...

Aşteptasem să-şi pună gulerul tare şi îl condusesem, urmîndu-1 cu protocol, în sala unde clasa, în cea mai „ortodoxă" atmosferă şi ţinută, se ridică în picioare cu un iezuitism demn de o cauză mai mare. Emoţionat luă locul de cinste oferit de şeful internatului, la masa care nu mai aştepta decît binecuvîntarea - complicitatea clasei nu mai avea fisuri - şi, fiindcă începuserăm să facem lu-crurile prea bine, cineva îi sugeră discret să spună cîteva cuvinte pentru cei ce ne dăduseră prilejul să-l avem în fruntea mesei. El, prompt, se ridică înălţînd cana grea de porţelan - ceilalţi vor face la fel - pentru închinare, dar, ameţit de „unanima preţuire", abia reuşi să îngăime: „Să dea Dumnezeu...", cînd, umplînd cadrul uşii din senin, ca un deus ex machina, directorul, încremenindu-ne,

i-o reteză: „Să nu mai dea Dumnezeu, domnule econom...". Cascada invectivelor începu cu „derbedeilor" şi răscoli toate epitetele în speţă din lexicul deloc sărac al poporului nostru. Cum s-or fi putut scurge pe lîngă o asemenea baricadă cele trei duzini de viitori apostoli? Numai Percek aşteptă, reţinut de director, să care damigenele la economat, dosind una, pentru buzele celor opăriţi care nu atinseseră cănile. Dar toate erau copilării în comparaţie cu încălcarea codului de onoare şi, mai ales, de către cine?

- Mi-erai drag în taină, pentru căldura cu care apărai oamenii şi înţelegeai slăbiciunile altora, fiindcă tu erai curat. M-am perpelit nopţi în şir acum doi ani, cînd te-a ridicat Siguranţa Statului noaptea din internat, deşi mă linişteseşi, asigurîndu-mă că nu ai nici o legătură cu organizaţiile clandestine; însă eu ştiam că premianţii de la alte şcoli fuseseră trimişi, pentru un vis, în faţa curţilor marţiale, înfundînd închisorile. M-am mîndrit cu lacrimi în ochi cînd chestorul Tiliceanu mi-a spus că, după ce maiorul de jandarmi te interogase, ai refuzat să condamni pe ilegaliştii[1]

[1] „Ilegaliştii" erau legionarii aflaţi sub prigoana carlistă pe fondul arestării liderului lor, Corneliu Zelea Codreanu. în liceele din România interbelică existau nuclee ale Frăţiilor de Cruce (organizaţie a Mişcării legionare destinată tinerilor).

dintre care s-a dovedit că nu făceai parte, deşi de aceasta, ţi-a spus el, depindea eliberarea. Am lăsat ca întoarcerea ta să fie aproape un triumf, pentru a isca un dram de frumuseţe şi-n alţii. Si-acum minţi fără scrupule, ca un borfaş, pe un om care te-a iubit.

Nu mai puteam suporta şi-am cerut aplicarea regulamentului.

- Din slăbiciune pentru tine, îţi las liberă alegerea între 3 la purtare pe trimestrul III şi eliminarea din şcoală pe o lună şi jumătate. Luni, la ora 13, îmi comunici!

Colegii răsuflară uşuraţi aflînd că pedeapsa îmi lăsa perspectiva de a mă putea pregăti în linişte pentru examenul de diplomă, în sinea mea, însă, optasem pentru cealaltă alternativă. Indignarea directorului îl va face, luni la ora 13, să-mi pună, sub ochii mei, nota la purtare. începui să-mi aplic planul, întîrziind în bibliotecă, răsfoind reviste şi cărţi străine, mai ales la istoria pedagogiei, predată de el. Aşteptam, convins că voi reuşi.

Curînd după examinarea unei serii de colegi, profesorul, nemulţumit de lipsa de personalitate a „tocilarilor" care reproduceau fie notiţele, fie manualul, ceru clasei altă optică asupra problemei şi, cînd tăcerea deveni penibilă, mă anunţai cu versiunea pregătită, topind rezistenţa catedrei. Urmă elogiul, materializat corespunzător la disciplina în cauză. Dar nu dezlegarea aceasta era pregătită pentru mine. Continuai munca, dînd impulsuri unei elasticităţi de structură, aşa că la o sinteză asupra iluminismului, cînd iarăşi colegii nu dovedeau un stil propriu de zbor, mă lansai uluind, bucurîndu-l pe bunul director, care cu noblesse oblige închise ferestrele 3-ului de la purtare, „pentru că era mai mult decît o problemă de cunoştinţe şi expunere".

Se simţise confirmat în acele aprecieri şi după rezultatele lucrărilor scrise la examenul de diplomă. Exista atunci temerea ca rivala mea, o absolventă urîţică, dar temeinic pregătită, să nu obţină superioritatea pe centru. Nichifor Nedelceanu, premiantul clasei noastre, făcu însă o asemenea impresie la oral, încît comisia îi majoră şi nota la scris, asigurînd cîmpulungenilor cununa.

Aşteptasem zadarnic în toamnă bursa pentru un institut de psihologie din străinătate. Situaţia internaţională devenise critică. Vîndusem ziare, fusesem model în ateliere de belle arte. Trecusem examenul de admitere pentru a deveni pilot de vînătoare. Tata va

şti să-mi zădărnicească intenţia de a zbura, ameninţînd pe primarul care autentificase consimţămîntul inexistent al părinţilor. Examenul de admitere la Şcoala Normală Superioară nu se ţinu în 1940, iar pentru apostolat nu aveam încă putere să lucrez mii de zile „fără glorie". Normaliştilor le erau închise drumurile spre universitate, pentru binecuvîntatul motiv ca toţi să meargă în sate.

România devenise stat naţional-legionar. Carol II şi Conducătorul[1] îmbrăcaseră cămaşa verde, dar legionarii nu mai semănau cu ei înşişi, trezind îngrijorări. Sute fuseseră aleşi cu grijă şi ucişi, sub Carol. în conducerea statului mocnea conflictul dintre Conducător şi Legiune. Se apropia o scadenţă şi nimeni nu mai putea să se sustragă acelui mane, tekel, fares[2] şi nici să schimbe datele fundamentale pentru altă dezlegare.

Pe arterele mari de circulaţie ale ţării treceau în tonalitatea fumurie a uniformelor şi vehiculelor, impresionînd prin impetuozitate şi aparenţa de monolit om-maşină, forţele misiunii Hansen.

Cîmpulungul se apăra de toate cu frumuseţea toamnei, ascunzînd însă şi ea ghimpi, pentru susceptibilităţi de îndrăgostită. Pe bulevardul cu povestea, discuta aprins o singură pereche. Lia îmi răspunse la salut, ca şi cînd abia ne despărţisem. în capul bulevardului, pe lîngă bustul lui Negru Vodă, întemeietorul legendar al Ţării, m-aş fi vrut dintre voinicii lui cu fruntea lată, departe de prezent. Revenind, mă oprii în faţa vitrinei unei librării, urmărind, reflectat, discuţia fără sfîrşit. Abia după ce plecasem, Lia mă prinse din urmă, încercînd să mă îmbuneze. Apucasem însă să-i spun că plec îndată acasă şi că mă săturasem de teatrul jucat de ea cu atîta măiestrie.

- Am să-ţi scriu. Poate, liniştit, ai să gîndeşti altfel.

Ripostai, fără pauză, că-i voi trimite scrisoarea nedeschisă.

1 Generalul - apoi mareşalul - Ion Antonescu.

2 Mane, tekel, fares: cuvinte profetice menţionate în Daniel 5,25 (Mane, mane, techel, ufarsin, adică „Numărat, cîntărit, împărţit"), pe care degetele unei mîini au scris-o pe pereţii sălii de ospăţ a lui Belşaţar, regele Babilonului, pe cînd Cirus se afla la porţile cetăţii spre a o cuceri. Prorocul Daniel a tălmăcit-o astfel: (mene) zilele lui Belşaţar sînt numărate, (techel) el cîntăreşte puţin în balanţă, (ufarsin) regatul său pârţit între mezi şi perşi. în sens larg, cuvintele reprezintă un averi v itorla o primejdie iminentă.

Abia ajuns, aşteptam în faţa primăriei poştaşul, deşi ştiam că scrisorile din Cîmpulung, situat în linie dreaptă numai la 7 kilometri, ajung printr-un oficiu poştal ocolit, abia a treia zi. Poştaşul, de pe gloaba lui nărăvită să oprească la fiecare circiumă, îmi făcu semn abia la timpul cuvenit că aveam scrisoare. îl lăsasem să-şi bea singur paharul de vin, iar pe drum numai straşnicul inchizitor din mine asigurase integritatea scrisorii, fiindcă acasă, în liniştea balconului cu viţă, se încinsese aprigul dialog dintre îndrăgostit şi tiran, în timp ce aliaţii întrepizi ai primului încercară, întîi cu o lamă şi apoi cu o andrea, să deschidă, fără nume, aşteptata misivă. Intervenisem şi eu, pledînd pentru rezolvarea firească a litigiului cu un răspuns firesc al îndrăgostitului, deşi straşnicul, care-mi va surprinde mai tîrziu, în lupte, toate spaimele şi mă va ameninţa că, dacă voi face caz de „eroism", îmi va arăta filmele de sub cheie, îmi închisese gura, întrebîndu-mă dacă hotărîrea de-a trimite scrisoarea nedesfăcută fusese luată silnic: iar dacă nu, de ce nu era respectată? N-a mai urmat nimic, decît returnarea scrisorii şi aproape un an de şcoală militară, întreruptă de izbucnirea războiului şi de reapariţia la un regiment grăniceresc de gardă, „pe zonă", în Cîmpina. Aici, pe a doua treaptă a începutului, va înflori, pentru tinereţea şi zbaterea mea de a pleca pe front, buchetul plăpînd de fetiţe-şcolăriţe prietene, păstrat cu grijă înmănuncheat, atunci cînd Camelia, Despina şi Inge îmi vor da în taină prima întîlnire.

CUIBUL DE CIOARĂ DE SUB STREAŞINA CAUCAZULUI

Marşul peste Stari-Crîm şi Feodosia-Kerci se desfăşurase numai noaptea, întrerupt de un popas de-o zi şi-o noapte în bivuacul de sub ruinele templului grecesc al lui Miltiade, popas necesar transbordării peste strîmtoarea Kerci; marşul a continuat apoi, în peninsula Taman, către noul sector de luptă din capul de pod Kuban. Itinerariul crimeean, datorită „coloanei a cincea," în întregime feminină, „nu lăsa ziua pentru somn". Acuarelele lui Victor Voinescu din bivuacul „neoficial" surprindeau viaţa tînără şi nesigură de ziua de mîine. „Oricum, în războiul de 30 de ani n-au fost atîtea marketenderine[1], nici atît de dezinteresate", glumea Stroescu, nedumerindu-se mereu că Victor picta numai întîmplător şi repetînd întruna, dur pentru visul sculptorului, că chipurile basmelor n-au strai de piatră, ci de vorbă. Mersul noaptea e oricum greu, dar cînd apune luna, te cuprinde somnul ca lîngă nevastă! încerca din cînd în cînd cîte unul să-şi mai învioreze fraţii, după ce pălea şi efectul reprezentaţiilor lui Chelu, măscărici oficial şi uneori ordonanţă care, călare de-a lungul coloanei, după ce termina discursul din ziua inspecţiei regale şi suplimentul de program, comanda, galopînd pe lîngă subunităţi:

- Somn de voie, începeţi!

Caucazul intra cu fiecare etapă în viaţa noastră.

- Nu mai e vedenia măreaţă care învăţa mut că nu oricum poţi fi om. Şi nici nu mai sprijină cerul[2] - spunea Victor, după ce

[1] Prostituate care însoţeau trupele.

[2] Aluzie la mitul lui Prometeu, înlănţuit de Zeus pe o stîncă a Caucazului drept pedeapsă pentru a fi adus oamenilor focul şi osîndit ca vulturul stăpînului zeilor să îi devore, zilnic, ficatul. Confuzie cu titanul Atlas care, în mitologia greacă, susţinea cerul.

ne „jucasem de-a somnul" la apusul matinal al lunii şi la sfîrşitul marşului -, ci se schimbă, făcîndu-se, cu fiecare pas spre el, piatră grea de mormînt.

Batalionul I, rezervă de divizie, în care intrau pentru prima dată şi unităţi germane, primise misiunea de a închide Valea Lipki, paralelă cu linia frontului de pe înălţimile dintre Neberhajevskaia şi Novorosisk, în cazul cînd inamicul, pătrunzînd dinspre deschiderea Krimskaia, ne-ar fi putut întoarce aripa frontului sprijinită pe mare, căzînd în spatele Novorosiskului. Pionierii germani pregătiseră linia Giinther, neocupată acum, sprijinită pe front în şaua dintre Krăhnest (Cuibul de Cioară) şi Dolgaia, tot pentru a bara valea. Comunicatele de război din răsărit începeau cu bătălia pentru Krimskaia şi valea Kubanului. Dezastrul de la Stalingrad şi Don dusese la retragerea grăbită a pătrunderii adînci a Diviziei a III-a de munte şi a trupelor germane din Caucaz, iar mareşalul Jukov, făuritorul unei mari victorii sovietice, pornise la lichidarea capului de pod Kuban, care se ascuţea în spatele nostru cu peninsula Taman. Dacă nu rup la Krimskaia - vacarmul încleştării de mai multe zile ajungea la noi ca vuietul unei coli imense de tablă scuturate dement de un colţ se vor rostogoli cu tot Caucazul în spate peste noi, gîndeam cu toţii. Paralel cu ipotezele de intervenţie, vînătorii construiau bunkere pentru iernat, întrecîndu-se în concurs cu premii, legau cunoştinţe cu bateriile germane aşezate pe văioagele care cădeau perpendicular în şir pe Valea Lipki, jucau volei sau se familiarizau cu linia întîi. Deocamdată lupte stinse se duceau numai pe înăţimea Dolgaia, unde inamicul se fixase sub liniile noastre şi în care se ajungea dintr-un salt. Sublocotenentul Jipa, partenerul pionier la cucerirea Luizei, exasperat de asaltarea continuă a poziţiei, îşi amorsa la dezlănţuirea atacului tot şanţul minat, retrăgîndu-se pe unul paralel săpat la cîţiva metri în spate şi revenind după explozii să cureţe linia de luptă pentru a se pregăti iarăşi de „oaspeţi". Acalmia restului sectorului rusesc contribuise la transformarea Krăhnest-ului într-un soi de solar cu perdele de crengi, fără lucrări temeinice de sapă pentru o poziţie de apărare. Un biet cuib de cioară în faţa temutului Caucaz!

într-o noapte, după ce se potolise nebunia dinspre Krimskaia, batalionul nostru preluase apărarea dintre Dolgaia şi Krăhnestkaia;

mie, la flancul sting întărit cu un pluton de armament greu, îmi revenea misiunea de a păstra „cuibul". Ne apucaserăm înnebuniţi să săpăm şanţuri în piatră. O dată cu instalarea noastră se înteţea

şi focul. Pregătesc trageri de reglare, gîndeam toţi, şi a doua zi, către prînz, păţirăm şi, vorba băieţilor, „ruşinea." O incursiune inamică, de tăria unui pluton, trecuse, în haine nemţeşti prin şanţul observatorului german împins pentru a supraveghea unghiul mort. Ca să nu trezească atenţia, făcuseră curăţenie - pe tăcute - cu arme albe. Spre seară, după ce exploraseră spatele poziţiei, încercînd să se reîntoarcă pe acelaşi drum, treziră însă bănuiala caporalului Ioniţă, pîndar la puşcă-mitralieră. Ce nemţi or mai fi aceştia, îşi spunea el, deschizînd foc asupra grupului care se strecura grăbit spre inamic, uitîndu-se neliniştit înapoi şi părînd foarte încurcat de obstacolele de sîrmă ghimpată pe care noi le pregăteam în faţa poziţiei. Cei trei căzuţi nu aveau asupra lor nici un semn de identitate, iar ceilalţi scăpaseră pe panta abruptă, în unghiul mort al supravegherii noastre. După aceea am raportat, fără să ţin seamă de efectele exterioare ale faptului şi, bineînţeles, nici o unitate germană nu-şi revendică morţii. Am făcut apoi tot ce se mai putea în scurtul timp rămas. Am îndopat cu muniţii fiecare post de luptă, pregătindu-mi luptătorii pentru ideea unui asediu individual. Ne-am fi încercuit cu sîrmă ghimpată, dacă am mai fi avut timpul necesar. Curînd după miezul nopţii începu „hora"... Ei, dacă-i aşa, nuntă să fie! încercam noi să stăpînim stihia stîrnită-năuntru.

- Dom' sublocotenent, dom' sublocotenent - aud strigîndu-mă cînd părăseam adăpostul (tresa de ofiţer o primisem de cîteva zile) -, „dîrlogii strînşi, că iapa-i nărăvaşă!"...

Şi ultimii doi, chicotind fără rost, s-au înfipt în întunericul cu fulgere. Krăhnest-ul primea, clătinîndu-se, izbiturile salvelor de artilerie de pretutindeni.

Bateriile amice îşi cruţau muniţia, aşteptînd atacul. Aviaţia sovietică paralizase transporturile la strîmtoarea Kerci. Din luminişurile înălţimii împădurite din faţă scăpărau ţîşnirile tragerilor directe. Strînşi ca-n pumn, încremeneam cu fiecare spargere. Manta, taciturnul meu sergent, uitase să mai repete: „Aţi scăpat?" Rămăsesem singur? Mă smulsei din înghesuirea cumplită a ropo-

tului de explozii. Manta se pipăia neîncrezător că supravieţuise. Se spulbera lumea din jur, viaţa, amintirea. Golul se umplea cu vîjîitul ciocanelor care pisau Krăhnest-ul. Secundele vieţii crăpau neritmic. Se dezarticulase orologiul existenţei. Va mai bate?... Să mai bată?! înfipsei amîndouă mîinile în mine. Căutam un sprijin: o dorinţă... o imagine să mă ţină lucid pînă la ultima clipă. S-o văd spărgîndu-se şi numai apoi să părăsească Krăhnest-ul.

- Mamă, mamă, de ce m-ai părăsit?! - se înghesui Manta lîngă mine. (El găsise ceva.)

Mă învioră nedumerirea: dar ceilalţi? Fiindcă trebuia găsit sprijin pentru a trece puntea. Căutînd în cutremurul din afară şi dinăuntru ceva de care să mă ţin, mă trezii cu o amintire hazlie pe care vreun capriciu o lasă să cadă în viitoare: o tînără accidentată nu mai putea merge decît sprijinită, dar, scăpînd bastonul, se apucă

de borul pălăriei. „Ce faci? Dă-mi mîna, lasă-ţi pălăria!". „Trebuie să mă ţin de ceva!"...

Treceau avioanele de asalt peste cuib, mitraliind, incendiind. Perdelele de crengăriş ale „solarului" fumegaseră înecăcios, schimbînd aerul. Zăceam descoperiţi sub observaţia şi focul inamicului.

- Ne-au lăsat cu fundul gol! - încercă să glumească caporalul Ciufu, „un Popa Aldea mai palid," lîngă care aterizasem după un salt scurt, cu Manta. Ce-o fi făcînd Maftei?

Venise cu el din batalionul de gardă şi era comandant de grupă la joncţiunea din stînga cu Batalionul 23 de munte. Subalternii direcţi (cei trei subofiţeri de pe Krăhnest fuseseră dispersaţi, în ideea că nu vom putea comunica: Sandu Simionescu, pe flancul stîng; în centru - Năstase, comandantul plutonului de armament greu, cel căruia îi trecuseră norocos prin gură două cartuşe la Sevastopol; iar Fane Negulescu, în dreapta lui Ioniţă) făceau legătura cu plutonul sublocotenentului Victor Voinescu. El trebuia să asigure şi spatele, şi legătura telefonică, scoasă de la început din funcţie. Cîţi vor fi rămas pentru atacul iminent? Rachetele împuşcate de ruşii gata de asalt spre buza Krăhnest-ului cereau nervos lungirea tirului de artilerie. Eram la o aruncare de grenadă, dar ei, feriţi de focul nostru, se puteau concentra în voie. Flancul nostru drept de pe Dolgaia, de unde se vedea unghiul mort, asis-

tase neputincios la pregătirile inamicului de a ne asalta. Artileria avertizată continua să tacă.

Inamicul ţinea în şah toată poziţia - ca să blocheze rezervele -, dar intensitatea focului infanteriei creştea pe flancul nostru stîng. Printre rafalele artileriei se îndesau pîrîiturile de pădure incendiată ale luptei apropiate. Seriile scurte de Z. B. marcau pe cei rămaşi şi apariţia inamicului pe îngusta şi deteriorata noastră terasă. Era un gol în lanţul tragerilor noastre din dreapta. încerca să-l umple timbrul cadenţat al unei singure puşti mitraliere, cu rafalele din ce în ce mai repezi. Nu se mai putea distinge nimic. Ruşii se ridicau cu ţipăt pentru asalt, sfărîmîndu-se însă în puţinii metri care le mai rămăseseră, ca nişte covrigi. Alţii noi mişunau printre pietre cu mişcări iuţi de şobolani încolţiţi. Tunurile îşi mutaseră vuietul în spate.

- Ruşii au intrat peste 23! - se auzi din stînga.

Se aruncau cu disperare grenade. Amuţise brusc puşca mitralieră din dreapta. M-am aruncat cu Manta într-acolo. Mitraliorul zăcea ca un sac trîntit în amplasamentul neterminat. Mă încurca la tragere. Manta, în spatele meu, încărca febril, fără să vadă cutia cu încărcătoarele deja pline. Nu-mi puteam închipui cine era mortul. Nu era chipeşul Ioniţă. El era în dreapta, s-a dus să umple golul, mă linişteam eu în timp ce încercam să scot din luptă o mitralieră dezlănţuită care parcă se îneca accelerînd. I-am întrerupt de cîteva ori furia, dar cine reuşea să reînceapă tragerea îl ţinea cu capul la pămînt pe celălalt. Siguranţa apropiată mi-o făceam

cu grenade. Firidele amplasamentului aveau încă provizii. Cineva, pe care iarăşi nu l-am recunoscut, a dat buzna peste noi cu ultima noutate: sîntem încercuiţi, din poziţia lui 23 ne-au căzut în spate şi „borfăiesc" bordeiele. Fane Negulescu şi Ioniţă fac pe partizanii printre ei şi mai aruncă o grenadă prin fostele noastre adăposturi, între noi şi Voinescu, pe vreo sută de metri nu mai rămăsese nimeni din grupa lui Ioniţă. Pătru, cel cu plăcinta tătarului, ar fi zis însă că vrea să ia Virtutea Militară. Insuliţele noastre de foc, apărîndu-se din toate părţile, fiecare după legea şi chipul ei, „scriindu-şi fiecare povestea," apărau cuibul de cioară, spre nedumerirea şi turbarea observatoarelor de pe înălţimea dominantă din faţă. Şi iarăşi dezlănţuiau bateriile din poieniţele vecine, pentru ca să-şi

poată face din Krăhnest şi poziţia deja cucerită baza de plecare pentru a inunda Valea Lipki, spre prăbuşirea frontului. Cum însă pe Krăhnest cei mulţi erau ei şi exploziile nu-i alegeau, rachete de recunoaştere se ţineau lanţ. Dar cît putea dura jocul? Artileria noastră se trezise; noi eram însă copleşiţi. Nu ne rămînea decît să „sfîrşim jocul frumos": să putrezim în găinaţul cuibului de cioară, aş fi zis eu în locul inchizitorului din mine, fiindcă şi el îşi încheia socotelile. I-am dat lui Manta greaua misiune să ajungă printre încîlceala dintre ai noştri şi ai lor la postul de comandă, să spună că noi am rămas pe Krăhnest, iar ei să-şi asigure flancul, care era ca şi descoperit. Manta îi nedumeri însă pe cei de la comanda batalionului. Ne considerau pierduţi încă din zori, judecind după violenţa bombardamentului şi al forţelor de infanterie aruncate de inamic în luptă. Nu pricepeau însă de ce se lungise agonia pînă către prînz, şi mai ales după prăbuşirea poziţiei lui 23. Batalionul nu putea totuşi să-şi rişte singura rezervă, compania comandată de căpitanul Crin, cînd existenţa unităţii era pe muchie de cuţit.

Peste cei ce deliberau dur, fără sentimentalism, dădu buzna sublocotenentul Mircea Davidescu, din compania de comandă, unul dintre luptătorii greu încercaţi, la care uzura părea irecuperabilă. încercase în concediu să rămînă în ţară, „conştient că mai mult încurcă" - se şi logodise -, dar de unde să scoată bănetul pentru şperţ? La reîntoarcerea în unitate, cîţiva îi pledaseră în faţa colonelului cauza, fiind scos din linia întîi şi încadrat la plutonul de pionieri. Mă înconjurase de la început cu o tandră prietenie, la care reacţionam stîngaci, impresionat de resursele lui de bunătate şi afecţiune. Atacul lui Mircea Davidescu împotriva opticii pragmatice în care oamenii sînt preţuiţi numai cît timp dau, culmină prin cererea de a veni personal cu un pluton în sprijinul meu.

- Nu pot trimite o subunitate inutil la moarte, dar, în cazul de faţă, nici nu pot opri eventualii voluntari să-şi ajute camaradul căzut în nenorocire. îi găseşti, te duci! - hotărî colonelul.

Din plutoanele de transmisiuni, pionieri şi grupul de comandă batalionar se anunţaseră 30 de voluntari. Aproape jumătate din ei trecuseră prin plutonul meu de luptă împotriva partizanilor. Au

ajuns, conduşi de Manta, aproape înjumătăţiţi. Mircea, iluminat de bucurie, ca nici un alt om, îşi redobîndea în frîntura de şanţ

lîngă mine ritmul respiraţiei. „Avem aceeaşi bluză de vară - mă privi el, atent cu toată faţa, din ochii albaştri dar schimbăm căştile" L-am lăsat să-o facă. Nu mi-am amintit atunci că pe pînza de camuflaj înghirlandată cu frunze de viţă scrisesem şi versetul: „Din pămînt eşti şi-n pămînt vei merge".

- Şi acum? - se adună el, aşteptînd.

- Contraatacăm cu tot ce a mai rămas. Nu spre Victor - mă împotrivii eu intenţiei schiţate de a spune ceva. Contraatacăm, trecînd peste Krăhnest, poziţia ocupată a lui 23. Trecem doar în viteză, aruncînd grenade ofensive, şi tragem din mers.

Pornisem voluntarii lui Davidescu în stînga, antrenînd în mişcare supravieţuitorii de pe Krăhnest, înviorați c-au ieşit din înţepenire, trecînd cu foc peste infiltrările inamicului şocat de apariţia noastră. Apărut ca din pămînt, pentru cîteva clipe, Fane Negrescu striga „Ura!" Şi toţi alergau cu urale, bucuroşi că se mai poate trăi. Ioniţă şi caporalul Năstase, ca doi fraţi tineri, trăgeau din două puşti-mitraliere, ţinute de cureaua peste umăr, oprindu-se scurt din mers, cu nu ştiu cine, în dreapta, printre colţii de piatră ai Krăhnest-ului. „Fug, fug! Pe ei, nu-i slăbiţi!", chiuiau de bucurie vînătorii. Panica se lăţea peste inamicul comasat, care aştepta doar lichidarea unei rezistenţe şi peste care se dezlănţuia din senin un contraatac de cine ştie ce proporţii. Cei trecuţi în spatele liniilor noastre, rupţi de baza lor, încercau să se salveze, reîntorcîndu-se, dar erau vînaţi în mers de ai noştri. Observatoarele de vis-â-vis, exasperate de întorsătura neaşteptată a lucrurilor, dezlănţuiră trageri furibunde pentru a opri contraatacul care răsturna totul. Inamicul, retrăgîndu-se în debandadă, intra în propriul foc. Cineva a strigat că Mircea Davidescu e rănit în burtă. Voiam să mă opresc, să ne oprim cu toţii... dar intrasem deja într-un mic luminiş, necunoscut. Lîngă primele tufişuri în faţă, trei soldaţi roşii - unul purta budioncă pe cap şi rînjea - se aruncaseră la pămînt ca să deschidă foc, tocmai cînd descoperisem că trecusem pe lîngă un trăgător rus care-şi punea puşca-mitralieră la umăr. Deschisei foc din pistolul mitralieră. Frînt din umeri, acesta intră cu faţa în pămînt, în timp ce eu mă prăbuşii ca secerat, sărindu-mi pistolul din mînă. Văd şi azi fulgerăturile albe la gura ţevii şi rînjetul lăţit al celui cu corn. Se ridicau să vină. S-ajung pistolul... încercasem

să mă ridic, dar trupul nu mă asculta în întregime. Două grenade explodară peste cei trei, şi în smucitura către arma căzută, mă înhăţase cineva de mijloc, încremenindu-mă... Fruntaşul Simion, un bondoc viguros şi ştirb, mă purtă, apoi ajutat de alţii, într-o foaie de cort, după ce nu ştiu cine mă pansase. înţepăturile pe care parcă le simţisem erau: plaga triunghiului Scarpa, la stîngul, şi un setos urîcios în coapsa dreptului. Surprinsesem la postul de

prim-ajutor îngrijorarea doctorului Chelaru. Mai greu ajunseră cei ce-l purtau pe Mircea Davidescu pe o brancardă. îngrijorător de palid, i se bucurau doar ochii întrebînd febril: am ajuns la timp la tine, spune-mi, spune-mi! Asigurarea mea îl împăca cu sine, atenuîndu-i durerile atroce, în timp ce salvarea ne purta halucinant prin exploziile aşternute de inamic pe Valea Lipki.

- Tu ai să trăieşti, şi mă bucur ca niciodată! - mi-a spus la despărţire, din brancarda care-l purta spre sala de operaţie, prietenul meu, Mircea Davidescu, născut în anul 1919 lîngă Cîmpina, la Cornu.

* * *

- Ai dormit bine? - se interesau, zîmbind, făpturile albe din sala de operaţie a ambulanţei divizionare II şi, fiindcă eu susţineam că nu dormisem, mă întrebau dacă mai ştiu pînă la cît numărasem şi cît arăta ceasul de mînă al anestezistului pe care-1 urmăream, cică, foarte atent. Vorbeau că am noroc cu carul, că un cheag coagulat în plaga triunghiului Scarpa îmi oprise hemoragia, că nu de grenadă fusesem rănit, ci de o rafală automată.

Din poieniţa de lîngă ambulanţă, avionul cu două brancarde îşi lua zborul spre aeroportul din Kerci, ticsit de răniţi. Graba care mă năpădise în luminişul din pădurile de la Bakanskaia, de a fi cît mai departe, nu se potoli nici aici, şi totuşi abia tîrziu mă dumirii că „Leutnant Ştate", strigat de sanitarii germani la primul Junkers, gata de decolare, eram eu. După schimbarea drenelor şi un nou pansament la spitalul din Simferopol, vom călători în acelaşi tren sanitar nr. 2, cu care venisem în primăvara anului trecut, plin de vise şi nerăbdare, de parcă războiul se putea termina înainte de a-1 cunoaşte. Noaptea însă am fost din nou pe Krăhnest. Primisem

ordin să mă duc acolo de cîte ori voi fi îndrăgostit. Dar acum... că n-aveam picioare? Sculptorul Voinescu îmi ceru dalta cu care mă pusese să înlătur o porţiune amorfă de piatră din macheta monumentului Vînătorilor de munte, ca să sape în scutul stilizat, alungit, care acoperea corpul tînăr desprinzîndu-se din lespedea fundalului, emblema. Primind dalta, sculptorul se răzgîndi şi mi-o propti în piept:

- Dă-mi inima, fiindcă prietenul nostru, Mircea Davidescu, se duce să-şi vadă logodnica!

Am ţipat. Şuierau sirenele trenurilor dintr-un triaj necunoscut.

Compartimentul de clasa I al trenului de răniţi se oprise în faţa peronului gării Tiraspol, punctul de destinaţie al ultimilor răniţi, nerepartizaţi în alte spitale din Transnistria. O radiogramă contramandase destinaţia iniţială, Bucureşti, din lipsa locurilor. Imobilitatea din cauza rănii făcea ca fereastra cupeului să înrămeze peronul ca pe o scenă. Priveam ca din lojă forfota a două cete în tainică vrajbă, dar înveşmîntate în alb, care evoluau pe fundalul scenei ca un balet. Stolul cu cruciuliţa albastră, ca orice

nobilime făcută peste noapte, era înfumurat, întreprid în toate, cu un fel de bruscheţe şi risipiri de amantă; cel cu crucea roşie, în virtutea tradiţiei, mai conservator, mai decantat, ca regina-mamă - matern. O văduvă de rege şi o soţie de conducător se deosebesc prin multe, concurînd însă în patronarea operelor de binefacere în paralel. Brancarde cu răniţi erau depuse febril în avanscenă, pentru a fi împărţiţi şi disputaţi de cele două feluri de spitale.

„Loja" celor de pe Krăhnest va fi curînd desfiinţată. Tovarăşul meu de compartiment, un necunoscut pistruiat, cu păr ca de in peste frunte, rus leit, susţinea ca într-un coşmar că fusese rănit tot pe Krăhnest, de-ai noştri, cînd se întorcea de dincolo. Panglica de Virtute Militară şi Cruce de Fier de la bluza agăţată în compartiment - eu gol-goluţ, nu mă întorceam decît într-un cearşaf de-acolo - impuneau să fie crezut, dacă nu pentru povestea pe care cu chiu, cu vai o scosesem de la el, cel puţin pentru altele nespuse:

- Am făcut o şcoală după Odessa; ruseşte ştiam de copil. Am învăţat de toate... să mănînc seminţe „în circuit," să scuip, să merg pe toată talpa. Mi-am îmbogăţit repertoriul de cîntece ruseşti mai vechi şi mai noi, la harmoşcă, cînt tot de mic, salt la cazacioc ca un

drac. Mai greu mi-a căzut „samahonca"; trebuia băută „zalpom". Dar există leac să nu te faci criţă din primul „stacan". Treceam „cu treburi" dincolo, ştiam parola, nume, amănunte. Le află ai noştri de la prizonieri - cine nu spune nimicuri despre ai lui, cît mai multe, că doar nu-s secrete de stat? Ajuns între ei, în poziţie sau în rezervă, căutam un tovarăş despre care ştiam îndeajuns... şi era din unitate, sector... şi întrebat de una, de alta, îi spuneam că plec pentru... 3 zile la Krasnodar... Păi de-acolo ziceţi că sînteţi? Unde locuiţi? - Lîngă bazar, pe Veterinarskaia 7, deasupra restaurantului. - Atunci o ştiţi pe Maşa de la Piteinipunct! Şi dă-i cu poveşti, „gulianie" despre locuri dragi oricui. - Treci pe la mama, pe... nr..., dă-i ceasul acesta de mînă - e trofeu de luptă - şi vino, frate, la întoarcere să mă vezi... Cînd dai de alţii în spatele liniei e mai simplu; Zdorovo bratţî, guleaite, guleaite? (Noroc fraţilor, petreceţi, petreceţi?)... Cîte o Marusie: „Nu ne grăbim ca alţii". - Hai, pentru o clipă pot să întîrzii şi eu... o glumă („vesel" de felul meu) - pînă încep să cînt, că apoi nu mai scap uşor. Şi cîte nu auzi, şi cîte nu vezi! Cînd ai hîrtii în regulă şi te comporţi ca un „veritabil" Ivan... Ultima dată, am venit mai devreme (de obicei te conduce şi aşteaptă cineva în linia noastră, ca să n-ai probleme). Era linişte, dar m-a rănit un brand. Am avut noroc, după trei săptămîni de spital, era doar o chestie de înnoit pansamentul... Unde m-o opri, doar mă orientez şi plec în concediu. Fiindcă aţi luptat cu partizanii, ascultaţi una bună... dar era cît p-aici să-mi frîng gîtul...

Depus în avanscenă, aşteptam. Un marinar cu ambele braţe amputate deasupra cotului, fără beretă, scund, dar spătos, cu o sticlă de vin înfiptă în buzunarul şalvarilor, ieşit ca din culise,

după ce privi o clipă îngîndurat peste răniţi, se apropie de mine, ghemuindu-se lîngă brancardă.

- Rănit! Unde?
- Eu, la Sevastopol.

- Unde, la Sevastopol? Şi eu am fost la Sevastopol... - încercai, neajutorat, să-mi arăt compasiunea.

- Ceornaia Balca.

- Şi eu am fost pe Valea Neagră... Plopii, monumentul... - înşiram eu.

M-a strîns cu cioatele de braţe, ca pe-un prieten regăsit.

- Ah, frate, războiul! - şi-l înjură netraductibil. Să bem!

Şi-mi făcu semn să-i scot sticla şi să ne cinstim.

-Poftim, dragă, spectacol! - se indigna o cruciuliţă albastră. Şi ofiţer, se pare! Iar eu - îşi imputä tînăra în alb - voiam să-1 luăm la noi...

- Nu vă osteniţi! - replicai fără menajamente. Mă duc „alături".

Prietena ei, distrată de „scena înfrăţirii", pleda în şoaptă, rîzînd, pentru achiziţie. Dar eu am continuat să cinstesc doi „fraţi" care se schilodiseră reciproc pentru „cauze sfinte", gîndindu-mă la viaţa noastră cea fără de leac. Nu-mi trecea atunci prin minte că, mai tîrziu, vom sta faţă în faţă, fraţi de acelaşi sînge, tot aşa de necruţători ca atunci pe Valea Rea sau la Krăhnest...

CAPITOLUL ŞAPTE

A DOUA ÎNTOARCERE ACASĂ

Abia coborît din acceleratul Odessa-Bucureşti în Gara de Nord, în forfota altei vieţi, sînt oprit de un locotenent-colonel de la Comenduirea Pieţei:

- Unde vă sînt mănuşile şi sabia?

Am prezentat biletul de concediu medical, eliberat de spitalul „Crucii Roşii" din Tiraspol. Nici semnul de pe braţ cu patru fire de sînge aurit, nici bascul de vînător de munte, scrutate scurt şi treaz de ofiţerul spilcuit, nu scuzau încălcarea regulamentului de garnizoană. Să-i spun că nici uniforma nu-i a mea, că e împrumutată de la un sublocotenent din Institutul Medico-Militar, ce-şi făcea stagiul de practică în spitalul de răniţi? Că venisem de la Krăhnest ca într-un giulgiu - în cearşaf, iar rapoartele prin care solicitam o simplă uniformă de ostaş nu se rezolvaseră pînă la ieşirea din spital? Că basca şi semnul de rănit, care oricum erau - să zicem - ale mele, fuseseră făcute în atelierul spitalului, dar nu de mîna fruntaşului Grigore, croitor îndrăgit de meserie - singurul rănit din cercetare care mai nimerise acolo -, ci numai prin grija lui, fiindcă dreapta îi fusese amputată? îl pregătisem moral pentru „destinul de croitor ciung" la îndemnul maiorului dr. Ungureanu, un om pe cît de „spurcat la gură" pe atît de bun la treabă, care încercase însă cu iscusinţă totul, recurgînd şi la soluţia dură, numai pentru a-i salva viaţa. Bietul meşter avea să termine fiecare discuţie şi fiecare scrisoare-exerciţiu, schilodită, cu mîna

stingă, rugîndu-se ca un copil să-i arătăm sub care „boschet din grădină" îi îngropase dreapta!

Cu frunzele de viţă, pe care dibaci le contura din foarfece, rîzînd, sora Flavia, şefa sălii de pansament, nu puteai să te-acoperi nici măcar într-un parc cu statui, ci numai după ce chirurgul tră-gea şi băga ca prin creier tuburile de cauciuc pentru drenaj, spre

suferinţa solidară a doamnei colonel Zamfirescu - pură ca o Pitie, dar care nu putea să-mi ierte că nu mă vaiet.

Poate că aş fi frînt cerbicia ofiţerului de cavalerie, amator prin profesie de picanterii, dacă i-aş fi putut arăta un lucru rar pe care-1 îmbrăcasem şi care era al meu, cu „dedicaţii", muguri şi boboci de trandafiri şugubăţ brodaţi cu arnici multicolori. Semnăturile de-o parte şi alta, a două tinere nedespărţite - prietene - numai pentru un timp înstrăinate, Flavia şi Virginia, îi garantau autenticitatea.

Atunci însă, „fără sabie şi mănuşi", înclinasem o clipă, ispitit de semeţia mereu atent cenzurată, să-i pun sub ochi apărătorului or-dinii în garnizoană, înştiinţarea Armatei a 3-a, primită în spital, că propunerea la Cavaleria Ordinului Mihai Viteazul fusese înaintată favorabil mai departe. Tăcusem însă ca protagonistul spectacolelor moderne, fără revărsarea sonoră a monoloagelor interioare, pînă cînd se descoperi că eram dintre ofiţerii de rezervă care puteau să moară şi să trăiască fără sabie şi cel puţin cu o mănuşă trasă.

Era timpul ca, în ţara aflată de doi ani în război, să mă îmbrac civil. Amînam însă întîlnirea cu părinţii lui Victor Voinescu, unde aşteptau două costume la fel, pentru plănuitul nostru concediu comun.

La Casa Oştirii, pe Berzei, lipsea destinatara misivei de dragos-te încredinţată de un rănit. Am anunţat-o pe tînăra colegă, mai curînd o şcolăriţă în vacanţă, că voi reveni a doua zi.

- Nu plecaţi, hai să ne uităm de-acolo, de la fereastră, împre-ună, pe stradă! Eu ştiu despre viaţă o mulţime de lucruri. Mătuşa mea, la care locuiesc, îmi dă să citesc o sumedenie de cărţi. Pe mama n-o ştiu, tata a fost închis cînd am intrat eu la liceu, şi apoi împuşcat la Miercurea Ciuc, aşa că sîntem numai noi două pe lume. Eu ajung înainte acasă şi, pînă vine dînsa de la pensionul de maici, unde e profesoară, pregătesc totul.... Uneori aştept însă o scrisoare, precum cea pe care aţi adus-o... dar cine ştie de exis-tenţa mea?! Cum sînt oamenii aceştia care trec?

- Parcă spuneaţi că ştiţi despre viaţă o sumedenie de lucruri - o necăjii eu, urmîndu-i profilul pur şi grav.

- Da, dar parcă am în faţă foile risipite ale unui ierbar cu plan-tele aşezate, gata, iar alături etichetele cu numele şi clasa lor... şi nu mai ştiu care de unde vin.

- Dar „înţeleapta" mătuşă nu vă spune?

-Sînteţi nedrept! Dînsa îmi spune cum trebuie să fie oamenii, nu cum sînt... Şi e înţeleaptă, fiindcă e bună şi înţelege... Dar văd că vă grăbiţi. Vă însoţesc pînă la ieşire.

Şi deschise şi închise nişte dulapuri lungi cu balonsaide, cum văzusem, în trecere, în vitrinele magazinului de lux de pe Regina Maria.

- Sînt din cele de 25.000 de lei? - mă interesai eu.

-Pentru ofiţeri costă numai jumătate - preciză ea. Vreţi să vă cumpăraţi? Aici sînt gris-sable, dincolo crem. Alegeţi-vă!

Şi deschise un registru pentru a-mi trece numărul carnetului de ofiţer. S-a lămurit pînă la urmă şi ea, ca şi mine, că ofiţerii de rezervă nu aveau carnet pentru jumătate din preţ.

-O clipă! - se adună ea, gîndind la o soluţie. Puteţi să-l luaţi. Aveţi toţi banii la dv.?... Atunci pînă la 4 mă găsiţi aici!

Şi, întunecîndu-se puţin, rosti aproape aspru:

- Dar fără flori, atenţii... ci aşa cum a fost acum.

Şi iarăşi se lumină.

în casa veche boierească din Theodor Aman, stăpînii, doi fraţi ofiţeri superiori din Comandamentul Jandarmeriei, nu erau acasă. Ordonanţa celui mai mare şi mai apropiat mie ne făcu legătura telefonică. Era de gardă, dar spera că mă voi simţi ca acasă pînă la întoarcerea sa. îmi va trimite prin Ala Corvoponte banii pentru Casa Oştirii. Se pare că interlocutorul meu avea prea mult de lucru, fiindcă, avertizîndu-mă despre primejdiile potenţiale ale cunoştinţei cu mesagera sa, îmi dădu detalii neîntrebat - o levantină bogată, bolnavă de plictis, care-şi pigmentează huzurul cu excentricităţi... tînjeşte după miracole - asta îţi place, ştiu -, dar nu le mai poate detecta... Cum a devenit de-a casei? E prietena din copilărie a lui Jeny, asidua ta apărătoare împotriva oricui (se referea la fratele lui, cu care nu mă înţelesesem niciodată pe tema războiului), iar de la Revelion logodnica mea... Mulţumesc!... Sigur că sînt diferite ca cerul de pămînt... Era sigur că-i voi face curte... (de unde această siguranţă?) - ea mă va stîrni atît cît permite iniţial bunul gust dar de care „mai bine mori pe front decît să te îndrăgosteşti, fiindcă toţi adoratorii ei devin valeţii fără şansă de a-şi mulţumi stăpîna. Cînd prin capriciu se reîn-

torcea la vreunul, îi da, cu o rafinată ştiinţă a răutăţii, asigurări „despre fericiri care nu veneau niciodată şi de care el credea că nu-i capabilă, nici chiar în măsura în care orice femeie o poate face o dată pentru cineva".

O asemenea fişă bogată în date, despre un om cu atît gol în el sau în jur, prin telefon, putea să însemne şi că amicul meu mai mare, „nenea Ionel" - cum îl numeau cunoscuţii mei cîmpulungeni -, se rătăcise cel puţin temporar în caruselul lui Ala Bala, fiind mai aproape de cei ce nu cred în femeie, „singurii imuni în faţa blestemului iubirii pentru Ala" şi singurii cărora ea le mai acordă din favorurile ei, fiindcă această femeie care-i minte pe toţi, ăsta pare blestemul ei, are nevoie să fie minţită.

-Dacă e frumoasă, deşteaptă? Nu ştiu cum să-ţi spun. O cunosc de doi-trei ani şi m-am trezit susţinînd păreri contradictorii şi-n acest punct. Lasă impresia ca e şi una şi alta. Tot ce are e în slujba disimulării. Din acest tip îşi recrutează „oamenii" unele servicii secrete. Ce i-ar veni ca o mănuşă, ar fi oficiul de amfitrioană într-o mare casă deschisă. Pe scurt, ca să mă plasez într-o altă epocă, eu aşa-mi închipui hetairele Antichităţii. Văd că te-am făcut curios. Să sperăm că acum te va salva „tinereţea"; peste ani - după cum te intuiesc - ţi-ar putea fi însă fatală.

Ala-Bala, la care adăugasem, din rimele copiilor, „Portocala", apăru curînd, proaspătă şi firească. Lăsă un plic pentru mine, pe masă, „potrivit ordinului colonelului", dar rămase în picioare, gata de plecare, „avea nişte treburi imediate". Era încîntată să-mi citească pe faţă nedumerirea.

- Ce, nu-ţi funcţionează „recepţia"? - mă ironiză făptura şerpilină cu candori de Primăvară botticelliană.

în sinea mea mă întrebam ce o fi ascunzînd femeia asta sub ispita mulajului.

- Poate ne vedem altă dată, „fără himere" - şi mă ciocăni familiar pe frunte -, deşi mi se pare că pe undeva ne excludem. N-o ştiu din „fişele informative" - pe care le deţinem din aceeaşi sursă -, dar aşa... deşi nici eu nu-s astăzi „prea receptivă". Cine ştie, poate tocmai incompatibilitatea de structură ne-ar lega. în fond, sîntem amîndoi nefericiţi.

- Dar tu cum eşti? - o întrebai copilăreşte pe grăbită.

- Sînt o drăgălaşă - se copilări şi ea.

Şi tocmai cînd mă trezeam, gîndind că drăgălăşia ar putea fi „arsenalul" ei, Ala reluă fără prefăcătorie:

- Le-am încercat pe toate, dar nu se prinde nimic de mine.
- Şi ce vei face mai departe?
- Vreau să cumpăr un rus!

Spusa ei neaşteptată mă izbi ca o perversiune în văzul lumii. Cu un „Pa!" apăsat cu degetul pe buze, dispăru. De afară, prin fereastra deschisă îmi strigă: „Voi reveni!"

Mă apăsa casa şi, ca să uit, am plecat să-mi continui programul bucureştean. Pe Calea Văcăreşti am sunat la profesorul Stoenescu, fostul adjutant din Crimeea. îmi deschise o doamnă în negru cu părul alb, cu chipul bun, din care umbra tristeţii fugi cînd îmi auzi numele, ca atunci cînd în odăiţa copilăriei se făcea lampa mare, ca apoi să revină, ţinută însă mai departe prin colţuri. în casă mai era o fată tînără în alb, tot tristă. îl aşteptau de-o oră - „Avem vizită", înclină mama capul, cu un surîs ca un fluture alb, spre tînăra tăcută.

- îl sun din nou, e la un bătrîn evreu, aici, la un pas.

Intră ca o furtună, zgomotos, strigînd, rîzînd, oprindu-se scurt: „Copilul nebun, mamă!", făcu el într-o pauză spre mama încurcată, ca o prezentare, şi apoi, în altă pauză, repeta formula pentru fata în alb, duios, parcă i-ar fi întins o floare. Bucurat

brusc de o „idee mare", aduse dintr-o încăpere alăturată un acordeon de concert pe care încercă, spre spaima celor două doamne, o avalanşă de acorduri wagneriene, minunîndu-se copilăreşte de propria-i iscusinţă. într-un tîrziu, doamna-mamă ne invită la masă.

- Asta nu! Noi mîncăm în oraş. El n-a venit „de-acolo" ca să cineze în societatea unor doamne triste!

încercai să-i rezist, pretextînd că-mi era tare foame, dar mă înhăţă de braţ cu: „sublocotenent, ascultă comanda la mine", purtîndu-mă apoi prin Bucureştiul fără lumini, care- sub perdeaua camuflajului îşi începea viaţa febril, cu toate localurile pline.

- De fapt, nici nu mai ştiu unde te-aş putea duce - se opri el din mers. Pretutindeni e ceea ce ai văzut; invazia îmbogăţiţilor de război, de nu găseşti un loc: nemţimea, căreia deşi îi fuge pămîn-

tul de sub picioare, se comportă ca într-un dominion; aerele de „noblesse d'epee"' ale ştabilor noştri, şi de fapt de un strip-tease flămînd, luminat strident „avant la debacle"[2]...

Şi rîse metalic de perspectiva „judecăţii din urmă".

- Hai să ascultăm un lăutar! - îl rugai eu.

Dar nici de Grigoraş Dinicu n-avusei parte. Continentalul era tot aşa de ticsit, iar la masa ober-chelnerului cu care tratase Stoenescu, lîngă perdeaua cea grea de la intrare, mă aşezai cu spatele spre local, ca să pot să-l ascult atent. Victor Medrea, picat ca din senin, băut şi ca totdeauna în mare vervă, impecabil în civil, cu distincţiile de război în miniatură la butonieră - nu ştiu cum ne descoperise - încercă zadarnic să întrerupă spovedania, oferindu-ne un loc central în acel Hexensabbat[3].

- Uite-l şi p-ăsta - lichidă Stoenescu breşa întreruperilor -, face tirade la ospăţul sardanapalic, în timp ce ai lui, fugiţi după rebeliunea din '41 în Germania[4], sînt închişi de hitlerişti la Buchenwald, rezervîndu-li-se, pentru a ieşi din istorie, vreo apariţie hilară de guvern fantomă! Celor care au rămas în ţara asta şi au umplut puşcăriile, li se face cinstea de a lupta în batalioanele de reabilitare formate la Sărata....

A doua zi de dimineaţă, în lumina de miere a toamnei, băteam de ceasuri întregi, mereu în doi, străduţa Rovine, de la un cap la altul, urmărindu-mi partenerul prin labirintul şi hrubele unei vieţi surpate, în care pătrundeau uneori gătelile molcome ale toamnei din grădina cu linişte şi tufănici a unei case cu parter înalt şi etaj de la sfîrşitul secolului trecut, spre care privea cîteodată, cu încordare, interlocutorul meu.

- Nu uita că te-am ales judecător şi atunci cînd, la începerea concediilor după Sevastopol, „mi-ai dat voie" să rămîn în ţară, şi acum, cînd nu-mi mai găsesc locul în ea! Se opri brusc.

1 Noblesse d'epee (fr.): nobleţe de spadă, cei ce şi-au cucerit titlul de nobleţe cu arma în mînă.

2 Avant la debacle (fr.): înainte de dezastru.

3 Hexensabbat (germ.): sabatul vrăjitoarelor.

[4] Aluzie la legionarii fugiţi în Germania după conflictul violent din 21-23 ianuarie 1941 cu mareşalul Ion Antonescu. In această împrejurare Adolf Hitler 1-a susţinut pe Ion Antonescu împotriva legionarilor.

- Uite - mi-arătă el, tresărind, cu degetul, ca un copil, o făptură puţintică, ce da să iasă din casă spre grădină -, acea „măicuţă bătrînă" îl caută pe Victor. Du-te! Du-te singur... Iartă-mă, eu nu pot!...

Şi plecă grăbit.

O doamnă tînără, cernită, mă conduse într-o încăpere cu storurile lăsate în care, sub autoportretul lui Victor Voinescu, mare şi luminos cît o oglindă, pîlpîia o candelă. Prietenul meu venea prin oglindă să se mire de candela cu puţină lumină şi de textul bocitoarei - cumnate, sau de doi oameni tineri care plîngeau. Dacă ar fi apărut şi măicuţa bătrînă... pe toţi întrebînd... cine mi-a văzut?..., Victor Voinescu, aşa cum îl ştia inima mea, n-ar fi plîns cu noi? Mai ales că el visase, dar nu mai apucase să sape în lemn sau în piatră, făpturile basmelor de totdeauna...

* * *

Ziarele anunţau începutul retragerii pe etape din capul de pod Kuban. Trecusem pentru cîteva ceasuri pe acasă... la Muscel. Tata, venit pentru cîteva zile de la brutăria lui, era în stupină. Ca totdeauna, umbla fără mănuşi sau mască în cei douăzeci de Dadant şi Layens[1] făcuţi cu mîna lui.

- Dacă îndeplineşti tot ce ai de făcut, fără grabă, cu linişte, înăuntru albinele nu te înţeapă, măre! („Măre!" era cuvîntul pe care îl presăra cu bucurie oriunde.)

Şi totuşi amînă controlul, ca să „tainim", plimbîndu-ne prin grădina cu pometul toamnei. Apăru mama, necrezîndu-şi ochilor. Se uită cu sfială cum călcam.

- Nici nu se cunoaşte că nu-i al tău! (Umblase vorba că-mi amputaseră piciorul.) Adevărat? - rosti ea ca şi cînd vorbeam „doar aşa..." şi se ghemui repede, lipindu-şi fruntea de genunchiul stîng.

- Femeie, tu te-ai copilărit! - se miră tata, şi plecă să-şi vadă de stupi.

Cînd îi anunţai că plec cu primul tren să-mi iau uniforma de la Sinaia, mama nu găsi altceva ce să spună decît că nu mîncasem

[1] Tipuri de stupi.

nimic, iar tata - forţat de faptul că tocmai etalase, foaie după foaie, tot ce se scrisese despre întîmplările din război şi scrisorile pentru Victor Voinescu, despre care eu nu ştiam atunci totul, pledă că trebuia să îmbrac iar bluza de vînt a Vînătorilor de munte. Că doar n-o să umblu cu cravată ca toţi „învîrtiţii" mobilizaţi pentru lucru, dintre care unii nici nu ştiau unde e gura minei de cărbune! Inima lor simţitoare nu ştia c-or să treacă poate doisprezece ani pînă ne-om mai vedea.

Trecusem pe la „partea sedentară" a batalionului din Sinaia şi-n ziua următoare nu-mi rămînea altă soluţie decît să încerc, fără aprobare de audienţă, să pătrund în Statul Major ca să obţin un bilet pentru avionul curier Bucureşti-Simferopol, riscînd altfel să ratez capitolul „retragere", pe care într-un război cu atîtea retrageri „pe linii dinainte stabilite" încă nu-l trăisem. Drumul obişnuit spre front al permisionarilor şi al împrospătărilor se făcea prin Odessa, pe cale maritimă sau aeriană şi dura, din informaţii, o săptămînă, ceea ce nu-mi convenea deloc. Perspectiva de a rămîne, după sfîrşitul concediului medical la pregătirea eşalonului de război în Sinaia, o exclusesem, spre nedumerirea celor din garnizoană. Se părea însă că-mi surîdea norocul. Un domn înalt, în civil, îmbrăcat corect, cu aerul de rigiditate pe care-l au militarii de carieră la pensie şi cu care călătoream alături în tramvaiul spre Cişmigiu, începu, cu familiaritatea cazonă a acestor oameni de treabă în relaţiile cu ofiţerii tineri, discuţia care-mi trebuia.

- Aşa eram şi eu tînăr sublocotenent în primul război mondial... - clătină el duios din cap, gata să mă poarte, în ciuda războiului de atunci, prin cine ştie ce paradis pierdut.

- Domnule colonel, am onoarea să vă raportez...

Şi în două cuvinte i-am spus ce mă doare - acum cînd ştiam că el mergea zilnic la colonelul Zălaru, şeful serviciului Transporturi al Marelui Stat Major.

- Dar de ce spui „colonel"?

- Sînteţi prea tînăr ca să fiţi general - îl „manevrai" eu „pe linii interioare".

Subofiţerul milităros de la intrarea importantului edificiu îmi bară calea, salutîndu-l corect pe „domnul general". Protectorul meu, convins de sfinţenia mecanismului, îl rugă totuşi să cheme

ofiţerul de serviciu. Căpitanul, fără braţul sting, cu „cucul" de statmajorist şi cruciuliţa albastră de crin stilizat a cavalerilor Ordinului Mihai Viteazul, îmi trezi din nou speranţele, prin simpla-i apariţie. Mă prezentai spunîndu-i dintr-o răsuflare despre graba mea şi că eram prietenul lui Radu Liliescu (cel cu înjurătura din Crimeea), care lucra acum aici. „Hai să-l sun pe Radu, atunci!" şi trecurăm pe lîngă cerberul neînduplecat la biroul ofiţerului de gardă. Prietenul meu călăreţ veni îndată, ca şi cînd n-ar fi avut nimic de lucru şi, după ce-mi făcu cartea de vizită pentru camaradul fără braţ, mă purtă apoi pe sălile cu plantoane spre serviciul 4. Mă lăsă apoi, pentru a-i duce vestea maiorului Evolceanu, să aştept pînă ce îşi va face timp pentru mine colonelul rotofei, tuns scurt, fără haină, cu mînecile suflecate, care rezolva, vorbind, rîzînd şi semnînd, hîrtiile ofiţerilor eleganţi din jur.

în contul colonelului care hotăra expeditiv, între două salve de rîs, problemele spinoase ale transportului unei armate aflate de doi ani pe picior de război, erau trecute multe şotii. El, cică, la salutul „Heil Hitler!" al adjutantului misiunii Hansen a trupelor germane din ţară, sălta sprinten de pe scaun, pocnindu-şi călcî-

iele, leit oaspetele, şi, ridicînd scurt braţul în salutul roman, tuna: „Hopa Mitică!". Protocolul repetat îl făcu pe ofiţerul german să se intereseze de istoricitatea corespondentului Fiihrerului din salutul aliat, fiindcă în cazul primului termen, care începea cu acelaşi H - heil şi hopa - identitatea părea evidentă. Colonelul îi potoli competent setea de cunoaştere, dovedind convingător că ceea ce era pentru poporul german „Acela" pentru noi era, mutatis mutandis, Mitică, „Acesta", aşadar „chintesenţa rasei". în cadrul unei recepţii la palat - Regele şi Conducătorul primeau felicitările de Anul Nou - adjutantul, care-l însoţea pe generalul Hansen, găsi tocmai atunci ocazia fericită de a-şi exprima simpatia pentru aliaţi, rostind cu convingere: „Hopa, Mitika!", versiunea românească a salutului cu care obişnuia pe atunci să înceapă orice prezentare. Prin spate mustăciră măşti, se înveseliră ochi.

Şi colonelul Zălaru fusese sublocotenent tînăr ca mine, în primul război..., dar unul din cele două bilete rezervate pentru curierii Marelui Stat Major pe care mi-l înmînă, era abia pentru a treia zi.

Regretele cunoscuţilor mei din Statul Major, maiorul Evolceanu şi căpitanul Liliescu, care conduseseră Divizia de munte din Crimeea, sunau a condoleanţe: „Toţi se pierd de-acum fără rost acolo". Mie mi se părea că nu-i totuna dacă, într-o cauză pierdută „chiar", în loc de o mie cad o mie unu. întrebaţi despre ce va urma, ridicară din umeri: „Statul Major român, pe post de cronicar, înregistrează doar ce hotărăsc alţii".

A doua zi, oprii la timp un cunoscut, „un cap bine organizat" care, după ce mă puse în temă cu ce se petrecea în culisele politice, cu consfătuirile de la Snagov ale partidelor democrate interzise, încercă să mă iniţieze în lucruri şi mai importante. Bietul de mine eram mulţumit de formularea cu care îl concediasem: nu închei contracte faustice, nu aspir la regia istoriei. Mă întorc la oamenii care scriu agramat scrisori din inimă şi scîncesc neajutoraţi în somn.

Timpul rămas îl petrecui în liniştea bibliotecii din casa celor doi fraţi macedoneni cărturari. Neîncrezători poate în ispita ei asupra unui barbar, programară să ieşim în ultima seară undeva în lume. „Carul cu bere" presupus a nu fi asaltat de snobii îmbogăţiţi oferea însă, după o sistematică examinare printre coloanele vechi, aceeaşi imagine.

- Dacă căutaţi un loc, sînteţi bine venit la masa aceasta - mi se adresă spre uluirea mea, ridicîndu-se, un domn monumental cu părul alb.

- Nu sînt încă sigur - îi mulţumii eu, căutîndu-i din ochi pe cei doi.

- Tot camarazi de front?...

Şi, după cîteva amănunte, invitaţia ne cuprinse pe toţi.

Se lămureau nedumeriri şi apăreau altele.

Amfitrionului lîngă care ober-ul aştepta ca un valet personal i se rezerva „de o jumătate de secol" aceeaşi masă la care se aşeza cîndva cu Ion Luca Caragiale, Vlahuţă, Delavrancea. împletind vrăjitoreşte multiple paranteze, fermecătorul bătrîn ne aduse lîngă paharele noastre oameni vii şi vremuri de altădată. Intruşii dispăruseră. Evocarea magicianului atingea cu o aripă războiul independenţei, de cînd păstra, cu prospeţimea unui băieţaş de zece ani, amintirea unui ţar grandoman, poposind lîngă Ploieşti

la conacul părinţilor săi, iar cu cealaltă aripă războiul din răsărit, cunoscut de luptători din spuse oficiale, dar plătit cu viaţa proprie. Popasurile pe la buchiniştii de pe malul Senei sau prim 5/um-urile londoneze le făceau convivii mei în trei, lăsîndu-mă să-mi spun, ca tînărul Piccolomini[1] din războiul de 30 de ani, că eu străbătusem doar ţărmurile pustii ale vieţii. Poate că tocmai faptul că-mi intuia zbaterea şi steaua nefavorabilă îl făcu pe amfitrionul nostru ca şi-n zori, la despărţire, să-mi ceară asigurarea că-l voi căuta oricînd pe bătrînul Ştefănescu, pentru orice mi-ar trebui în viaţă. Cu două zile înainte i-aş fi cerut să-mi procure contra cost un bilet de avion Bucureşti-Kerci. Acum n-aveam nevoie de nimic.

Despre el am auzit - dar cîte n-am auzit! - că ar fi avut mai multă putere în Ţara Românească decît Carol al II-lea, sau c-ar fi fost reprezentantul atotputernic al nu ştiu cărei oculte şi că, la urmă de tot, ar fi sfîrşit demn în beciul unui organ de anchetă.

[1] Personaj istoric, Ottavio Piccolomini, duce de Amalfi (1599-1656), a avut o impresionantă carieră militară. A trecut în literatură ca personaj în trilogia lui Friedrich Schiller, Wallenstein, la care se face aluzie aici.

OPERNBALL[1]

Debarcaderul de la Kerci clocotea în înserare ca un cazan încins, gata să dea peste margini. Marea din jur avea un ritm, viaţa încă nici unul. în farurile vehiculelor, aprinse în ciuda interdicţiei, forfota de căruţe, maşini, cai, oameni se zbătea pentru cîteva clipe într-un fantastic coşmaresc. Agenţii de circulaţie gesticulau, ţipau copleşiţi de vacarmul încîlcit de claxoane, înjurături, nechezaturi.

Luptele aeriene încinse pe cerul pal al peninsulei Kerci între formaţiile sovietice şi puţinii vînători germani n-aveau spectatori, oamenii încleştîndu-se între ei să iasă din iad la larg. Treptat, treptat, noaptea punea surdină furiei şi, cînd din nou se auziră „bondarii" inamici, pensule mari de lumină începură să pipăie cu degete lungi cutele nopţii. Antiaeriana tăcu ca la o apăsare de buton. Avioanele prinse scînteiau în încrucişări de reflectoare, încercînd zadarnic să scape din strînsoarea tentaculelor lăptoase. Peste capetele noastre zbură, luînd înălţime, un singur vînător de noapte. Din întuneric, ca din spate, scuipă bulburuci ucigători de trasoare, iar bondarul hipnotizat de ochii de lumină şi lovit mişeleşte căzu la pămînt urmărit de toate fasciculele de lumină

albă. Şi mîinile spoite se ridicară iară şi iară, pînă puricară blana întunecată şi noaptea se găti de culcare cu stele limpezi.

Cineva mi-l arătă, pînă la urmă, pe comandantul debarcaderului. Era răvăşit ca un pacient de ospiciu după o criză violentă. Auzindu-mi cererea de a trece în Kuban, gesticulă dezarticulat. Dacă ar mai fi avut grai, ar fi înjurat. Un locotenent de rezervă subaltern, cu siguranţă apatic din naştere, mă lămuri, liniştit după o asemenea zi, că dincolo nu mai trecea nimeni, că retragerea mergea ceas şi că în cîteva zile ultimii apărători ai peninsulei Taman

[1] Opernball (germ.): Balul Operei.

vor fi transbordaţi. Din însemnările lui reieşea că batalionul de la Sinaia trecuse de 3 zile şi se afla în marş spre Karasubazar. îi luai urma, apoi i-o pierdui... Unităţile evitau arterele aglomerate.

Mă ciocnii întîmplător spre ziuă cu sublocotenentul Irimescu, bucovinean iute şi aprig la mînie, student tomnatic la Cernăuţi, chipeş cum sînt adesea bărbaţii din „Ţara Fagilor". Era bun luptător, nu şi norocos însă. „Parcă se ţinea cineva de capul lui", cum spuneau soldaţii. Poate impetuozitatea cu care se angaja „în serpentine", sau poate amestecul străin de traiectorii în viaţa proprie făcea ca totul să iasă anapoda. Interesul pentru sociologie îl împinsese la studii universitare, deşi nu-şi neglijase datoria de învăţător. în ajunul licenţei fusese însă arestat. îndrăgostit, îşi răpise mireasa dintr-o casă parohială, dar rămase văduv la prima ei naştere. Se împăcase cu socrii - copilul trebuia crescut! - însă veni cedarea Bucovinei şi refugiul.

Ajuns într-un spital din ţară, după Capela, nesuportînd în continuare „atmosfera bolnavă şi lamentaţiile corului antic", se întorcea acum pe front:

- Ajuns aici, să mori de rîs: nu-mi găsesc de 3 zile batalionul! Acum, sînt liniştit, cu norocul tău, se rezolvă pe loc şi asta, dar mă întreb ce-o să-mi strice pînă la urmă „pasienţa". Sau poate am intrat în faza cînd soarta nu mai operează prin destine individuale, ci „cu toptanul", di granda, en masse?... A, a? Taci din neştiinţă, au din prudenţă, au din meşteşug? - se jucă el cu marea întrebare.

- Uite batalionul! - arătai eu spre o livadă cu vînători.

- Uite-l pe locotenentul Mircea Criveanu, comandantul Cercetării!

în dimineaţa următoare, după o noapte lunară, Tatrele diviziei ne purtau peste Ialta, Livadia, Oreanda, Alupka, un şirag de minuni, unde muntele se îngemăna cu marea într-o primăvară continuă. Dincolo de stînca albă de la Kokosi, sub care golful rotund îşi schimba paleta de gală la fiecare ceas, ţărmul, lipsit de vegetaţia mediteraneană, se asprea spre Baiadari, ca să devină abrupt şi războinic la întoarcerea spre Sevastopol.

Frumuseţea împrejurimilor Alupkăi era prea atotcuprinzătoare şi suveran dominantă ca să fie ştirbită prin cele cîteva puncte de sprijin din sistemul de apărare al ţărmului.

Compania de cercetare intră în cantonament într-un sanatoriu nelocuit, străjuit de un pîlc de rodieri din care rodiile sîngerii fugiseră în josul panglicii de asfalt, întinsă jucăuş de-a lungul litoralului. Comandantul companiei luase deja măsuri ca depozitul „propriu" pe care şi-l formase în secret şi cu iscusinţă din bazele de aprovizionare destinate distrugerii în cele cîteva săptămîni de retragere, să fie mutat din Peninsula Kerci la Alupka. Cînd relaţiile, vorbele bune sau luatul cu japca nu ajungeau, Mircea Criveanu semna procese-verbale de primire fără să-şi facă procese de conştiinţă din creşterea datoriilor faţă de Germania, hapsînii administratori ai bunătăţilor visate de „leat" preferind să dinamiteze sau să ardă totul, decît să dea o conservă sau un baton de ciocolată unui trecător. Locotenentul Criveanu era tocmai ceea ce nu fusese excelentul său înaintaş: bun gospodar şi ofiţer de gardă.

Abia sosiţi, el fixă îndată obiectivele imediate: acces la pivniţele Massandra[1] de deasupra Ialtei, unde binecuvîntatul Tokay, cultivat pe pantele însorite, avea dulceaţa de Malaga. Acolo era şi o căsuţă giuvaer, străjuită de un palmier, sub fereastra căreia marea îşi număra clipele. Fusese destinată nu ştiu cărei mărimi a Reich-ului. Cum însă îmbuibatul, atunci cînd frontul se mişca departe în Răsărit, nu jinduise după frumuseţe, acum, cînd Crimeea era ameninţată să fie închisă fiindcă frontul central se apropia cu aripa sudică de Pericop, n-ar fi venit aici - vorba lui Mircea - nici din ordinul Fiihrer-ului.

Cum Mircea Criveanu nu se amesteca în luptă, lăsa subalternilor (pe atunci trăia sculptorul Victor Voinescu) deplina iniţiativă, el secundînd numai; însă în domeniul în care el excela, secundau subalternii, ascultîndu-1. îl însoţisem în vizita protocolară la Ortskommandatur[2], unde uimirea ofiţerilor germani, cinstită din belşug cu Massandra „pentru care plăteam 80 de mărci butelia", dovedea că noi doi eram singurii ofiţeri români cărora le trecuse prin minte o asemenea curtoazie. Mircea i-ar fi cîştigat şi cu mai puţină germană decît aceea pe care şi-o mai reamintea: avea o fire plăcută, te binedispunea de la prima vedere, iar fetele se dădeau în

[1] Celebru vin de Crimeea.

[2] Comandamentul german local.

vînt după el. Plin de antren, se integra cu uşurinţă oriunde făcîndu-i pe cei din jur să se simtă în largul lor. Cu tact, fără grabă, îi invită pe germani la o masă românească şi petrecerea se termină „conform planului". încăperea cu fereastra cuprinzătoare dinspre mare o găti cu crizanteme, pe masa rotundă aşezînd un chilim înflorat cu tente ruginii. Adînciţi în fotolii în faţa căminului, cu sufletele în palmă, închinam, în vecinătatea celor ce nu mai sînt, din cupele de cristal pe care boierul craiovean le primise de acasă pentru osebite cinstiri. Iar cînd clinchetul limpezimii de cristal al unei cupe îşi sfîrşea zborul în ultima izbire sonoră, totul se săvîrşea cultic. Era semnul unei mari însingurări în faţa mării vieţii,

iar lacrimile nu întîrziau. Plecam de pe pervazul lat al ferestrei pe punţile de lumină pe care ni le întindea luna spre ţărmurile stranii, la care încă n-ajungeam. Vor fi ancorat acolo tinerii noştri fîrtaţi, plecaţi aşa de timpuriu. Rîvnitele chei ale pivniţelor de Massandra ajunseseră, deşi numai pentru cîteva zile, în posesia lui Mircea. Vikokrim, organizaţia care gospodărise nemţeşte Crimeea, primise ordin să se evacueze cît mai era timp. închiderea Pericopului, provocată de rapida înaintare sovietică, îi obligă însă să se întoarcă şi să constate risipa succesorului.

Crimeea rămînea în spatele frontului în mişcare spre Vest. încercările sovietice de a forţa intrarea la Pericop şi de a-şi lărgi capul de pod de la Kerci vor rămîne infructuoase pînă în primăvara viitoare, cînd frontul se va stabiliza în spaţiul Varşoviei şi la Iaşi. Strîmtimea celor două intrări va favoriza apărarea noastră, ca să oprească, prin lupte grele cu forţe numeric mici, armatele mareşalilor Tolbuhin şi Malinovski. Crimeea trebuia păstrată - teoretizau unii - pentru a se asigura cel puţin neutralitatea Turciei, pe care von Papen - diplomatul german de la Ankara - nu reuşise s-o clatine. Optimiştii aşteptau o pană de blindate germane pornind din podişul Poloniei spre Pericop, realizînd marea încercuire din Răsărit. Populaţia Crimeei, temîndu-se de ziua cînd va fi chemată la judecată şi întrebată despre ce făcuse în timpul războiului sfînt de apărare a patriei, sporea numărul partizanilor, încercînd să îndrepte ce mai era de îndreptat. Partizanii deveniseră o forţă numerică (circa cincisprezece mii) şi erau în continuă expansiune teritorială, ocupînd sate din marginea masivului muntos.

Grijile soldaţilor noştri erau cele ale zilei şi bucuriile - cele ale locului. Mările însorite făcuseră fiice frumoase. Era destinderea meritată după încordarea din Caucaz, legănată de iluzia singurei ieşiri din orice strîmtoare, reeditînd, de va fi nevoie, retragerea din Kuban. Generalul Jenecke, conducătorul ei, ştia lecţia, iar noi - lucru dovedit - nu ne pierdeam cu firea.

Hoinăream în ceasurile de răgaz pe ţărm, ascultam marea, oamenii; mă ridicam spre cascada de deasupra Iailei, cu trîmbele înalte de apă străjuite de curcubee; treceam pe la bătrînul cărturar rus, cu barba pravoslavică şi cu cămaşa încinsă peste pantaloni, custodele castelului maur al prinţilor Voronţov de la Livadia, care mă surprindea de fiecare dată cu o carte nouă, cu un tablou sau cu cine ştie ce miniatură ascunsă prin tainiţele castelului. Dacă el avea de lucru, coboram treptele monumentale cu perechile de lei de Carrara spre ţărm, mă reîntorceam sub baldachinul înalt al sălii festive, ca să privesc apoi din nou de pe ţărm dantelăria crenelelor maure, deasupra cărora se contura sub cer, aproape, creasta munţilor. Spre nord continua lunecarea ca un zbor de pescăruş albastru spre promontoriul cretos cu castelul Rîndunicii, vedenie albă, cu silueta de castel medieval, fugită din cărţile de şcoală de la marină.

Alteori, dintr-o fereastră deschisă spre uliţele care urcau într-un ceas din vegetaţia sudică spre brădetul de sub munte, eram strigat de vreo fiică necunoscută a mării, semn sigur că cineva dintre ostaşii cunoscuţi venea în casă, potrivit obiceiului, ca să adauge la frugalele smochine şi măsline murate tot ce se mai putea aduce.

Cînd nu puteam trece doar cu bineţe pe lîngă casa-vagon de sub cantonamentul companiei, unde locatarele şi prietenele lor îşi invitau la dans cunoscuţii care le asigurau hrana, însemna că băieţii îşi consumaseră şi meniul şi suplimentul de Caucaz. Acum, din casa primitoare se auzeau aplauze. Şura, de la numărul 1, singura care locuia cu mama ei, nu mai puţin plăcută decît ea, se întreţinea la intrare cu un artelnic, din categoria mult dispu-tată. Cei cu aprovizionarea erau mană cerească pentru femeile simţitoare. Rainovici era un om de treabă, la 40 de ani, mic de stat, vioi ca un viezure, o binefacere şi pentru cei din afara com-petiţiei: bătrînii sau copiii nimănui. Ochi siguri pentru oameni

şi marfă, negustor bucureştean cu vad, găsea soluţii să se mişte cu largheţe chiar şi printre piesele maşinii germane de aprovizi-onare şi distribuţie. De la el luau ofiţerii sute de mărci, pe care le achitau apoi lunar în lei familiei sale la Bucureşti. Rainovici voia să mă aibă ginere, numai ca s-o mai facă şi pe Şura să roşească. Ropotul de aplauze răsună din nou, stîrnindu-mă să mă înghesui printre ostaşi şi fetele din fundul culoarului, în dreptul ultimei uşi deschise. Dansatoarea îşi termină reprezentaţia între pereţii unei camere obişnuite, schiţînd alunecări languroase, paşi dubli, izbucniri de cazacioc şi tot ce i s-ar fi cerut, şi găsea în colecţia de discuri acoperire muzicală. O văzusem în zilele acelea umblînd singuratică pe ţărm. Purta aceeaşi rochiţă ţinută cu două bentiţe peste umerii ascuţiţi, ftiziei. în „dans ţigan", pe care, ca o bună gazdă, îl oferi ultimului oaspete, trupu-i uscăţiv vibra ca o vioară mult cîntată. Laudele de circumstanţă, traduse de cei din jur, o deschiseră în aşa măsură încît Şura, sau altcineva, încercă să mă avertizeze. Dansatoarea primi aprecierea şoptită răsucindu-se în apărare ca o felină, pentru ca apoi să se dezlănţuie.

- Nu-s „fată bună"? Dar cum „fac" alte fete bune? Cum vin fetele bune pe lume? Prin ce portiţă? Şi cine i-a pus lacăt?

începu monologul - grindină. Dar care femeie ascultă ca la tribunal rechizitoriul? Piesa cu tot „pitorescul" de lexic nu putea fi unicat.

- Nu vă schimbaţi toate prietenii, o dată cu schimbarea uni-tăţilor?

- Dar tu-i schimbi în fiecare zi!

- A, aici era buba! Iar voi nu o faceţi din virtute? Ipocritelor neputincioase, saltele bătătorite, consumatoare de seminţe...

Nina Prioti îmi găsi urma mai tîrziu. Avea fetiţa bolnavă. Nu mi-o închipuisem mamă pe această femeie, atît de căutată pentru „vocaţia" ei şi despre care toată lumea ştia prea multe. Se gîndea la copil: „Mama mea e o sfîntă, ea îl creşte". Mama ei era rusoaică

şi bătea, cînd o apuca dorul, drumurile muntelui pentru ca să-şi vadă băiatul care, de ziua revoluţiei, arborase steagul roşu deasupra uzinei electrice din Ialta, fugind apoi la partizani. Mai tîrziu, după sfîrşitul „balului Operei", cînd Crimeea, veche de istorie, fu deşertată ca un buzunar de atotputernicul epocii şi risipită prin

tundre, întîmplarea făcu ca Nina Prioti să mă descopere în spatele gratiilor vagoanelor cu prinşii de război; nesuportînd priveliştea, îşi acoperi ochii, prăbuşindu-se.

Ceata mironosiţelor, a sfintelor femei care însoţesc pătimirea muritorilor şi nemuritorilor, s-o primească pe femeia aceasta, care s-a risipit iubind, în plînsetul lor!

Căpitanul Lupu, de la comanda grupului, şeful unei promoţii de stat-majorişti, instructor al regelui Mihai, care în primele lagăre din prizonierat va da schiţele tuturor operaţiilor de război „apărat de 4 milioane de baionete roşii", îmi adusese în zilele următoare, într-o motocicletă cu ataş, ordinul de a schimba escadronul de călăreţi din creasta Iailei şi de a păstra „cu orice preţ" punctul de sprijin din Ai-Petri din imediata apropiere a regiunii de partizani. Numai pe acolo se puteau scurge forţele de pe litoral spre Baccisarai.

La sosirea noastră viscolea în trecătorea înnoptată. Călăreţii ne primiseră ca pe mîntuitori. Scăpau de coşmarul unei iernări pe creastă, cînd zăpada ar fi troienit serpentinele, izolînd punctul de sprijin de litoral. Astfel ar fi rămas la discreţia partizanilor, care le dădeau deja tîrcoale.

Spre interiorul Crimeei panta era accesibilă, dar drumul într-acolo mărginea spre nord zona de partizani. Oricum, Foti Sala, noua reşedinţă a batalionului, pe drumul spre Baccisarai, se afla la cîteva ore de marş. în zori mă despărţii de locotenentul Arnăuţoiu, comandantul escadronului care cobora de pe creasta bîntuită de rafalele viscolului spre ţărmul însorit. Ne împrospătasem împreună amintirile despre Cîmpulung. El era, în primele mele clase, pe buzele tuturor. Salvase în timpul pustiitorului incendiu trei călugări speriaţi de flăcări şi fum din turnul mănăstirii Negru Vodă. Regele Carol îl decorase ca pe un viteaz. Ani de zile după aceea, familia învăţătorului de la Nucşoara fusese luminată de vitejia celui mai mare dintre cei trei fraţi. La cîteva săptămîni însă după despărţirea noastră, pe o potecă de munte, peste care trecuseră cai şi oameni, chipeşul călăreţ călcă pe o mină. Douăzeci de ani mai tîrziu, închisorile din ţară vuiau că ceilalţi doi băieţi ai învăţătorului, ridicaţi împotriva puterii populare, fuseseră prinşi. Dar cu ei căzură toţi acei ce-i văzuseră şi ajutaseră de-a lungul

anilor, şi multă suferinţă se răspîndi în satele de sub munte, pînă departe de Nucşoara Arnăuţoilor[1].

Locurile cu întîmplările anilor scurşi se stratifică în om altfel decît în pămînt, sau în imaginile de pe zidurile bisericilor vechi.

Sufletul, prin sevele lui de taină, are o putere osmotică unifica-
toare, doar memoria păstrînd unele imagini ca într-un vraf de
fotografii ordonate cronologic.

Uneori, sub panta abruptă dinspre litoral se adunau nori albi
ca-n cer, continuînd vălătucit brîul crestei lat de un kilometru,
de-a lungul şoselei de trecere, peste ţărm şi mare. Cel mai potrivit
loc de staţie pentru această privelişte era cuibul de vultur, stînca
a cărei faţă dinspre mare cădea patruzeci de metri după firul de
plumb. Grilajul de protecţie se mai păstra încă. Scăldat în soare,
cu marea de nori sub picioare, îţi venea, vorba lui George Fonea,
„să tragi în lumea asta cu săgeata".

Alteori, peste creastă măturau viforniţe, făcînd să scîrţîie ve-
getaţia alpină la numai patru kilometri de pilcurile de măslini.
Printre rafalele de viscol, litoralul îşi aduna localităţile ca pe nişte
jucării, pe lîngă golfurile însorite.

Pentru a crea climatul păstrării „cu orice preţ" a punctului
de sprijin, ne agăţam pistoalele-mitralieră la umăr, schiurile la
picioare (Mircea Criveanu obţinuse 60 de perechi de schiuri de la
armata a 17-a) şi într-un du-te-vino împînzeam pe cîţiva kilometri
creasta. Aveam schiori cu nume printre noi, iar ceilalţi, cînd nu
reuşeam telemark-ul, puneam frîna românească „pe fund", ca să
nu zburăm în prăpastie. Ne ispitea să continuăm jocul şi pe ceaţă,
pentru senzaţia de a te cufunda înfiorat în gol. Dezgropasem holde
de cartofi pe lîngă satele încorporate teritoriului partizanilor, pre-
gătisem gospodăreşte lemne de foc pentru cabana din trecătoare,
eram gata şi pentru asediu, deşi noi ne mişcăm neastîmpărat ofen-

[1] Este vorba despre cei doi fraţi Toma şi Petre Arnăuţoiu. Toma Arnăuţoiu a
organizat, împreună cu colonelul Arsenescu, un grup de luptători anticomunişti
(grupul de la Nucşoara) care, în munţi, a rezistat urmăririi şi atacurilor
Securităţii timp de 9 ani. Au fost trădaţi, prinşi şi, în 1959, executaţi. Cf. Ioana
Raluca Voicu-Arnăuţoiu, Luptătorii din munţi. Toma Arnăuţoiu. Grupul de
la Nucşoara. Documente ale anchetei, procesului, detenţiei, Editura Vremea,
Bucureşti, 1997.

siv. înainte de a se înzăpezi serpentina dantelată pe douăzeci şi
cinci de kilometri în pantă abruptă, comandantul de companie
ne dărui, pentru sărbători, cel mai pîntecos poloboc din colec-
ţia sa. La botezul punctului de sprijin venise şi noul subaltern
al Cercetării, un ofiţer de gardă din batalionul mareşalului, un
tînăr brunet, cu părul sîrmos numai inele, milităros însă de se
încruntau vechii luptători. Sublocotenentul Arion comanda punc-
tul de sprijin unde se mutase şi compania, la jumătatea distanţei
dintre trecătoare şi ţărm. Viaţa avea să i se împletească însă cu
a noastră pentru decenii, ascultînd, poate, de legea sorţii globale
presupusă de Irimescu. Numele de „Floarea Reginei", dat punc-
tului de sprijin de sus, plăcuse tuturor. Numai telefonistul, sîcîit
de toate variaţiile posibile sub care întrebau de noi cei de pe firul
telefonic: regina florii, regina cu flori, floricica dintre regine etc.
voia pentru a exclude orice echivoc, rămînînd totuşi în domeniul

floral, ca punctul de sprijin să poarte denumirea plastică a unei flori „vesele", violacee, pe care o poartă ţigăncile sub cingătoare.

într-o dimineaţă cu viscol, posturile de pîndă se treziră în faţa reţelelor cu o ceată „buimacă" pe care fusei chemat s-o văd, fiindcă nu se lăsa descrisă. Rebegiţii erau o formaţie de voluntari caucazieni - schiori sub comanda unui Sturmbannfiihrer[1] - care orbecăiseră toată noaptea pe viscol pe creasta Iailei, nimerind îngheţaţi în reţelele noastre. Le acordarăm asistenţa şi îngrijirea necesară, lăsîndu-i apoi să doarmă. După-amiază se limpezi cerul şi vizibilitatea adînci depărtările. Oaspeţii, omeniţi şi înviotaţi, voiau să şteargă impresia jalnică din zori, cu un regal de schi. O duzină din ei evoluau deja ca într-un balet, probînd în interiorul punctului de sprijin, pe panta opusă cuibului de vultur, toate rafinamentele tehnicii lor.

Băieţii voiau şi ei să se arate. Hotărîi ca, în afară de Ciobanu, nimeni să nu-şi pună schiurile. Oaspeţii, văzînd că noi nu participăm la demonstraţie, ne provocau cu îngîmfare la o întrecere. Pretextai o acţiune programată pentru dimineaţa următoare: Ciobanu însă, accentuînd neajunsurile înfăţişării - părea un „mo-

[1] Grad paramilitar în partidul nazist (Partidul Muncitoresc Naţional-Socialist German).

totol", care n-avea ce căuta pe o pistă cu pretenţii -, se apropia de noi. îl certai de ochii lumii, în timp ce oaspeţii, înveseliţi de singurul contracandidat, mă rugară în toate limbile să-l las între ei. Campionul naţional fondist din '38 îşi juca cu şiretenie rolul. Privea aproape cu gura căscată de admiraţie din vîrful pantei, unde se proptise, virtuozitatea etalată, nelăsîndu-se însă, parcă de frică, ademenit să încerce. Doi dintre caucazienii mai împăunaţi decît ceilalţi complotau cu Obersturmbannfuhrer-xi\ şi, înveseliţi, întrebară dacă, părîndu-i-se pîrtia prea uşoară, nu l-ar ispiti să încerce panta dinspre mare. Schiorii rîseră cu hohot. Ciobanu îi provocă prin intermediul rusei:

- Hai, încercaţi întîi voi, dacă vă ţin curelele!

în comentariile care se răreau, Ciobanu săltă uşor pe schi şi, făcîndu-şi brusc vînt cu ambele bastoane deodată, porni săgeată, sub ochii care se rotunjeau, mărindu-se, spre intrarea ultimei serpentine între sîrmele ghimpate. Abia înregistrau retinele trecerea neverosimilă peste serpentina troienită, şi săgeata dispăru ca suptă în golul ameţitor. Toţi grăbirăm prin spărtura sîrmei ghimpate să privim deznodămîntul. Coada cometei de zăpadă spulberată luneca cu chiotele ciobanului din Bucegi spre pădurea care - curînd chiuind şi ea, îl înghiţi de tot. Oaspeţii mei nu mai aşteptară întoarcerea lui Ciobanu care urca către Cuibul de Vultur pe poteca priporoasă pe care aduceam alimentele în rucsaci.

în preajma sărbătorilor începură marile acţiuni de lichidare a grupărilor de partizani, cu participarea masivă a artileriei şi a forţelor de aviaţie. încercuirile se făceau potrivit planului; inamicul era strîns pe zone mai mici, scăpînd însă fără pierderi hotărîtoare

prin vreun ochi al plasei. Partizanii nu erau legaţi de teren şi nu primeau lupta decît cînd erau constrînşi. Miile de prizonieri capturaţi proveneau din umplutura urcată în ultimele luni în munte. De fapt, partizanii nu mai puteau fi lichidaţi. După ce ai susţinut partituri diferite ca solist, nu te mai aranjează să fii doar un număr în diverse formaţii. Dar războiul nu lasă nici iluzoria libertate de alegere, totul fiind aici cu scadenţe grăbite. Uneori mă întrebam ce-i susţinea pe oamenii condamnaţi la război să trăiască astfel, şi uneori chiar frenetic? Steagurile, cauzele sfinte? Dar ce mai rămînea din sfinţenia unei cauze, cînd în numele ei trebuia să ucizi?

Reversibilitatea sau egalitatea de şansă în raportul ucis-ucigaş anula oare faptul că unul din cei doi rămînea în această stranie întrecere întotdeauna la pămînt? Era nevoia de spectacol, de a participa la teatrul vieţii, la marele mister, aşa de imperioasă că nu ne-ajungea postura de spectatori, lăsîndu-se distribuiţi în finalele tragediilor, cu speranţa c-am putea fi distribuiţi şi a doua oară?

Pe cei ce nu sperau că vor supravieţui, luîndu-şi libertatea de a ieşi singuri din joc la o anumită alternativă (captivitate - libertate, de pildă), să-i fi ţinut oare setea de cunoaştere?

Din răspîntia atîtor şi atîtor întrebări, părăsisem la jumătatea lui martie '44 punctul de sprijin pentru a ne grupa la Uzembaş, cu sentimentul că ne înscriem într-un spectacol final, cu happy-end... Din creasta înnoptată de-a lungul căreia ne mişcăm spre nord ni se deschise, o dată cu limpezirea nopţii de ceaţă, priveliştea unei insule de luminiţe care se înmulţeau în valea Uzembaşului. Pîlpîiau la început ca luminările din noaptea prohodului, văzute de pe o înălţime. Pe măsură însă ce timpul trecea şi noi ne apropiam, se făceau din torţe vetre de incendiu, cuprinzînd tot ce putea să ardă dintr-un sat întins de munte. Ne oprirăm înspăimîntaţi de tălăzuirea stihinică a trombelor de flăcări, urmate de prăbuşiri, răbufnind în spulbere de scîntei. De pe uliţele înfricoşător de strîmte, tătari în uniformă germană alergau să pună foc şi celor cîtorva case care mai rămăseseră sub pădure. Incendiile repetate, întrerupte şi iarăşi reluate cu toată demenţa proporţiilor subliniate de noapte, aveau să mai apară, în desfăşurarea ansamblului, doar ca repetiţii parţiale ale spectacolului ultim, la care vor participa aglomerări de oameni, pămîntul, cerul şi marea.

La puţin timp după noi sosi batalionul cu noul comandant. Colonelul Marinov, „domnul prefect", un bărbat blond cu prestanţă, fără insistenţe, pisălogeală şi căprării (atribute legate fatal de micii şi mai marii comandanţi), convenise tuturor în garnizoană, la Foti-Sala. Un adevărat „domn" - poate cam comod, fără nici una dintre apucăturile speriatului înaintaş, un stat majorist care, după ce-l schimbase pe „Naşu", îşi ţinea noaptea subalternii la discuţii, muzică sau joc de cărţi. Voia să-i ajute cu orice preţ să treacă peste nopţile de spaimă. Omul, ce-i drept, le scăpase temuţilor duşmani din mînă numai printr-o minune. Rămînea ca domnul prefect să

se arate şi în luptă. Şi s-a arătat. A doua zi, deşi se prevedea că nu vom intra în acţiune, era ordin să nu părăsim unitatea. Stroescu, lovit şi el de pierderea sculptorului Voinescu, îmi propuse să lăsăm totul baltă şi să plecăm în zori spre satul Gavro, fostul lui punct de sprijin. Fane Negulescu, încheietorul meu, singurul care ştia de escapada noastră, nu trebuia să mă găsească pînă spre seară. La întoarcere, Stroescu intrase să-şi mai ia ceva uitat, cînd limuzina domnului prefect, venind dinspre Foti-Sala, se opri lîngă mine. Colonelul era bucuros că putem schimba cîteva cuvinte, mai ales că împrejurările nu fuseseră deloc favorabile, iar despre viitor - cine ştie... Nici o aluzie, nici un ton din partea domnului prefect, la prezenţa mea departe de unitate, iar eu, mai rigid cu cele militare, tăcui chitic, lăsîndu-l pe Fane Stroescu să se descurce singur. în ziua următoare, cu hărţile în mînă, aveam de stabilit, din depărtare, înălţimea Basman spre care ne îndreptam pentru a verifica dacă era inclusă în apărarea inamică a Munţilor Negri, zona dificilă în care partizanii urmau să fie constrînşi să dea bătălia hotărîtoare. Toţi, în afară de colonel, opinam pentru una din cele două înălţimi gemene, el singur pentru cealaltă. Luminatul strident al soarelui ne împiedica să le vedem de departe în ambianţa lor. Imposibilitatea de a stabili precis locul de staţie făcea ca unghiul de marş să fie citat ca argument de ambele tabere. Ofiţerul observator de artilerie care ne însoţea ceru bateriei de control, cu care era legat prin radio, să tragă cîteva proiectile fumigene pe Basman. Colonelul avu cîştig de cauză. Ajunşi sub primul din şirul de obiective, plutonul de alpini al Cercetării primi misiunea să ajungă pe creastă şi s-o păstreze, devenind „ţîţîna uşii - formată de mişcarea în desfăşurare a batalionului - care se va închide şi deschide spre Munţii Negri". Marginea liberă a „uşii" fu însă prinsă în focul luptei şi colonelul mă chemă să încerc o manevră prin stînga - manevra încercată cu o companie de dreapta fusese blocată - pentru a cădea în spatele partizanilor. Inamicul stăpînea creasta înălţimii vecine împădurite, greu accesibilă şi ninsă din plin. De acolo deschisese foc de branduri şi automate asupra flancului care pendula în explorarea Basmanului. Fane Stroescu, încercînd să urce, fu oprit sub creastă de pistolari. George Fonea încercă cu o companie să-l ajute, dar intră sub acelaşi foc.

- Cazi cît mai repede - pe unde crezi - în spatele lor, fiindcă ne toacă mărunt!

Din multe părţi erau strigaţi sanitarii.

Ne cufundarăm în grabă în zăpada jilavă din vale, pînă la brîu, ieşind apoi pe flancul stîng al înălţimii. Faţa dinspre Munţii Negri era descoperită, mîncată de ape, iar celălalt flanc se lega printr-o şa înaltă şi împădurită cu alte nervuri de munte şi cu panta coborîndă de tufişuri, dincolo de văioaga din spatele teatrului de luptă. Expunînd spatele înălţimii cu inamic, urcarăm în grabă prin boschete spre şaua împădurită, ca să le tăiem retragerea. Focul de pe

creastă încetă atunci ca la comandă. Inamicul descoperindu-ne, rupse grăbit lupta; cîţiva fugari ne scăpară de sub nas. Din creasta fierbinte cu cîteva minute în urmă, se aprindeau rachetele de recunoaştere. Ne întorceam prin hăţiş de-a lungul culmii joase, cînd din senin plesni o năvală de pîrîituri. în clipa în care totul se surpa peste mine, scăpîndu-mi de sub control, apăsai pe trăgaciul pistolului mitralieră. Aproape de mine se prăbuşi atunci o ciută cît o juncă. Şi trebuia să fete! Cufundaţi în pregătirea vînatului, furăm şi noi surprinşi de atacul partizanilor care, forţaţi să întrerupă lupta, se treziseră iar neurmăriţi. Riposta promptă îi făcu însă să renunţe. Asigurînd ariergarda coloanei, cu cîţiva morţi legaţi pe samarele de muniţii ale căluţilor de munte, coboram o dată cu seara jilavă la rîul Alma, umflat de începutul dezgheţului. Şi, cu de la noi putere, poposirăm. Cei cu prieteni în Compania de cercetare se pofteau la o bucată de căprioară pârpălită la flacără şi fum. Pîine nu rriai era. Dar carnea fragedă, zemoasă, era bună şi fără. Spre malul celălalt al rîului Alma apăru atunci, coborînd, un călăreţ.

- Batalion! Ascultă comanda la mine! - se anunţă heraldic căpitanul Fonea, forţîndu-şi murgul să intre în apă. Vă ordon - parafrază el, aproape în glumă, formula de începere a războiului - să treceţi... Alma!

- Călări? - strigai eu din ăst mal.

- Nu! - preciză întrebatul, sărind în apă şi speriindu-şi calul nedumerit.

Gheaţa se spărsese şi ostaşii intrară ca-n joacă în valuri, ridicîndu-şi tot ceea ce puteau deasupra capului, precum ţărăncile

poalele. Cei ajunşi pe mal, scuturindu-se ca zăvozii şi uzi leoarcă, îşi apostrofau fîrtaţii: „Hai, băieţi, că v-aşteaptă nevestele cu albituri curate şi calde! Calcă pe vîrfuri, părinte, că ţi se udă Evanghelia!" Ne grupasem apoi, nu oricum, în jurul postului de comandă-batalion - compania cercetare îşi făcu treburile ei. Se aprinseră focuri (ca şi cum ar fi fost voie), dar lapoviţa, curgînd din noaptea ce înfăşură Munţii Negri, uda la loc ceea ce uscam pe bucăţi la foc. „Grijă la scule, fraţilor, c-altfel am pus-o de mămăligă! Că draci morţi n-am văzut!". Şi armamentul era şters, uns şi iarăşi şters. Noaptea trecu, ca şi altele. Ne apropiasem la o zi distanţă de Ciornîie Gora[1].

Dădurăm în drum peste partizanii hăituiţi de concentrarea forţelor noastre, ascunşi prin grămezile de vreascuri dintr-un luminiş. Ne ciocnirăm cu alţii care veneau spre noi, trăgînd din mers şi sperînd, probabil, că o vom rupe la fugă. Un bărbat cu barbă, în palton ca de stradă, surprins în mers de apropierea noastră, ducea des semiautomata la ochi - pe cine o fi împuşcat?! Schimbînd încărcătorul numai la douăzeci de metri de cei ce voiau să-l prindă viu, trase în tînăra care-l însoţea şi care uitase să mai umble la pistolul mitralieră. în ultima clipă se împuşcă apoi şi el. La apusul soarelui ne adunam pe o creastă lungă, despărţiţi

doar de o vale strimtă, sub temutul munte care ne împuşca din tainiţele împădurite cu foc de artilerie şi branduri. Pe jilţul de piatră al Ceatîrdacului, aşezat pe culmile Iailei, dominînd totul, se căţărau ca nişte copii vînătorii de munte ai altui batalion. în zori urma să urcăm Muntele Negru. Noaptea fu albă. Numai în faţa lucrurilor care nu s-au întîmplat niciodată m-am frămîntat atît. Convins că voi cădea în luptă, amînasem tot timpul, în faţa evidenţei, deznodămîntul pentru altă zi, cea următoare. Dînd anticipat tot, îmi revenea chiar totul. „Tot" înseamnă limpezime, detaşare, libertatea de a încerca să înfăptuiesc ceea ce visam - în măsura în care această „nebunie" era posibilă la o fire cu o acuitate emotivă, care friza, poate, patologicul. Nu ştiu dacă, încercînd de a îngemăna luciditatea cu sensibilitatea, nu le-am ratat însă pe amîndouă. în faţa Muntelui Negru însă, nu mai eram gata să

[1] Ciornîie Gora (rus.): Munţii Negri.

mor. Doream să trec cumva „bolmojit" peste această încercare-hotar. Semne de oboseală, îmi ziceam. De altfel, la Uzembaş mă chemase „domnul prefect" să-mi înnoiesc, potrivit unor dispoziţii superioare, cererea de voluntarist. Formula: „încerc să-mi respect angajamentul luat", singura pe care eram gata s-o semnez acum, nu convenea însă propagandei, care-mi repugna.

Ziua următoare trecu foarte repede. Mă temeam, din cauza amînării ordinului de acţiune, că vom ataca noaptea şi plăsmuiam desfăşurarea filmului în beznă, cu singurătăţi interioare înspăimîntătoare într-o forfotă de iad, spartă de fulgerele exploziilor. Ordinul de deplasare imediată, cu măsuri de asigurare a spatelui, nu ne lăsa însă timp să gîndim îndeajuns schimbarea fundamentală produsă. Unităţi din stînga se retrăgeau în noapte din faţa inamicului, încercuit în Munţii Negri cu ciulini de trasoare în trenă. După cîteva ceasuri de coborîş ni se deschise priveliştea unor focuri înalte în deschizătura largă a unei văi. Ardeau cu pălălaie coşurile de muniţie ale artileriei, ca focurile de scaieţi de la Sîmiedru - „unde a mîncat lupul iedul" - din toamnele copilăriei. în zarva unităţilor se confirmau ştirile ultime despre ruperea frontului de la intrarea în Crimeea şi Kerci, despre imposibilitatea - din lipsă de efective - de-a constitui măcar o linie de apărare care să întîrzie cele două mari grupări sovietice care inundau rombul peninsulei. Frontul era la Varşovia şi Iaşi, iar mîndria luptătorilor din Crimeea de a le fi încurcat planurile sovieticilor din octombrie trecut pînă în prima decadă a lui aprilie '44 era deplin justificată. Şi apoi, chiar şi-n apărarea Sevastopolului pe care o preluau unii dintre cuceritorii de acum doi ani, „patru divizii româno-germane, deşi greu încercate, vor putea să se apere chiar împotriva a treizeci şi nouă de divizii inamice", se consolau ei. îmbarcarea şi transportul auto al forţelor de infanterie în capul de pod se continuau febril, dar în ordine. Drumurile albe peste care treceam în faptul zilei fără străluciri spre undeva, în începutul de taină al primăverii, pudrau şi tîmplele celor ce nu vor albi niciodată. Am debarcat sub înălţimile

Bielbekului, unde fumegau bucătăriile de campanie cu serviciile de la Foti-Sala, sosite deja acolo. Povesteau despre necazurile altora, atacaţi şi capturaţi de partizani. Ceata „văduvelor neconsolate", lîngă singura căsuţă cu tufişuri, aştepta plînsă amicii şi despărţirea.

După ultima masă ostăşească în bivuac, trenurile regimentare ne părăsiră, pentru a se îmbarca din Sevastopol spre Constanţa. Eşalonul de luptă însă se deplasă spre platoul de deasupra văii Bielbekului, în vederea recunoaşterii şi pregătirii poziţiilor în care urma să ne aşteptăm adversarul în mişcare, spre capul de pod Sevastopol. Apăram aripa de nord şi cotul spre sectorul Capela-Balaclava, ocupat de nemţi acum, amplasaţi pe fostele linii sovietice din 1942, cu flancul sting format din unităţi de cavalerie, sprijinit pe mare. Sistemul de cazemate, din lipsă de efective şi armament, nu intra în prevederile noastre.

- Vom apăra infanteristic bastioanele cucerite de noi altădată, din şanţurile deja pregătite de pe înălţimile sudice ale văii Bielbekului. Includem şi Dealul Rău - să-l numim aşa fiindcă deluşorul cu boschete, aşezat în flancul stîng al cercetării, ne va sta în ochi, împiedicîndu-ne să vedem valea. Ne sprijinim flancul drept pe trapez, bastion geometric natural, închizînd însă şi văioaga din bifurcarea căreia se profilează, către spatele trapezului „Muntele Venus". Batalionul III, vecinul din dreapta, va apăra masivul împădurit, ieşit puţin în faţa aliniamentului nostru. Aşa ar suna, după ce ne familiarizasem cu cadrul, „primul ordin din noua misiune" - încheie colonelul, după ce fixă şi dispozitivul, lăsîndu-ne să privim din punctul de staţie inamic, de pe platoul din faţa trapezului, linia de luptă.

Toate sectoarele purtau nume de voievozi şi domnitori. Domnul prefect se ascundea sub Alexandru cel Bun, Dealul Rău cu Arion era Vlad Ţepeş, iar peste Trapez, hotărîră ei, actualizînd Decretul Regal de decorare apărut la sfîrşitul lui martie, să vegheze umbra lui Mihai Viteazul. îl atacasem în zilele următoare pe George Fonea, protejat de aura lui Neagoe Basarab, pentru nefericita inspiraţie de a fi umplut cu păduchii adăposturilor, la care cine ştie ce bieţi civili lucraseră, hieraticile nume. Se apără şoptind sibilinic: „La balul de gală te văd în mantia albă a ordinului[1]".

[1] Unul dintre însemnele Ordinului Mihai Viteazul, între ai cărui Cavaleri avea să se numere şi Aurel State, era o mantie albă împodobită cu crucea treflată specifică acestui ordin.

Şanţul Trapezului şerpuia în treimea inferioară, urcînd spre dreapta pînă sub jumătatea pantei. Porţiunea de deasupra prezenta accidentări stîncoase înscrise într-un plan mai abrupt decît cea din josul şanţului, îndoită la baza trapezului ca să se îmbuce cu panta şi mai lină, dar neregulată (cu acoperiri), care urca pe trei sute de metri din vale. Cu efectivul plutonului, repartizat

uniform pe şanţ, nu am fi putut să apărăm Trapezul. Pentru a flanca fîşia din faţa şanţului, dislocai din efectivul, şi aşa insuficient, două cuiburi de puşcă-mitralieră, aşezînd una în stînga, în flancul Dealului Rău, iar pe cealaltă în dreapta, sub botul împădurit ocupat de vecinii din Braşov. La firul apei, sub Muntele Venus, ascunsei o puşcă-mitralieră rusească, ce putea să cureţe văioaga pe cel mult patruzeci de metri, adică numai de forţele inamicului care s-ar fi infiltrat, protejat de pantele abrupte ale văioagei, în spatele liniei frontului. Deasupra acestei văioage, pe linia de apărare, amplasai un post dublu care prin grenade rostogolite în vale trebuia să regleze porţia căreia îi puteau veni de hac cei ascunşi sub triunghiul lui Venus. Două branduri mici de mînă, capturate de la partizani, cu muniţie suficientă din rezerva batalionului, plus grupa mea de şoc sub comanda aceluiaşi Manta de pe Krăhnest, era tot ceea ce gîndisem pentru zilele care aveau să vină.

Fane Stroescu, scos iarăşi de sub şefia lui „moş Ion Roată" devenit, prin avansare, căpitanul Georgescu, comanda plutonul de intervenţie, rezervă pentru sectorul Batalionului. Mînat de presimţirea că nu vom mai fi mult timp împreună, îşi petrecea ceasurile libere la Trapez, frămîntat de ce va fi, de ce va face fiecare dintre miile de destine adunate aici din cele patru vînturi ale lumii în vederea aceluiaşi final. Amintindu-mi de întrebarea lui Irimescu dacă nu cumva intrăm în faza cînd soarta nu mai operează prin destine individuale, ci cu toptanul, îi răspunsesem echivoc că fiecare îşi va juca rolul său.

- Dar cum să joc un rol pe care nu-l cunosc?

- Nu te nelinişti! Ţi se va da atunci ce trebuie să faci şi să spui - parafrazai eu un vestit paragraf din Evanghelii.

- Dar eu vreau să ştiu! - se bosumflă, ca un copil încăpăţînat, prietenul meu.

- Uite, în Răsărit - îi arătai de pe terasa Trapezului un jilţ de piatră aşezat pe creasta munţilor Iaila. în el se va aşeza, la al treilea gong, singurul spectator pentru care vom juca. în poală îşi va aşeza deschis caietul de regie a spectacolului, pentru ca să facă marginalii. Sînt convins că, dacă te vei ridica cu sfială pe vîrfuri să-ţi citeşti rolul, bunul Dumnezeu nu te va împiedica.

- Dar tu de ce nu te duci pe Ceatîrdac?

- Pentru că sînt „şchiop"! Mi-a rămas numai un dor spălăcit de credinţă.

- Atunci de ce-mi spui toate astea?

- Fiindcă ştiu că fiecare Sevastopol are un Ceatîrdac.

- Domnule sublocotenent! Alarmă! - gîfîi Manta, urcînd pentru ultima dată, fără să fie ţintit, panta Trapezului. S-a comunicat telefonic că inamicul urcă spre platoul Bielbek. Deschiderea focului, potrivit consemnului, doar în ultima clipă.

- în sfîrşit! - se înfrigură Fane Stroescu. Greu se mai mişcă! De două zile ard coloanele de carburanţi bombardate de Stukas.

Jilţul tău e încă gol - zîmbi el, arătînd spre răsărit. Diseară avem ce să-i povestim! Nu uita - se întoarse Fane Stroescu din drum - ce te-am rugat la celălalt Sevastopol: cînd ai să vezi sălile pline de concert... sau aleile pustii, să-ţi aduci aminte de cît dor de viaţă a îngropat războiul!

- în caietul de regie nu poate figura drept final o replică sentimentală. Deci mai ai de îndurat. Du-te!

- Nu fumaţi prea mult, c-o să-i apuce tuşea pe musafiri! - încercă Chelu să glumească.

Pe şanţ mişcarea încetase. Doar Fane Negulescu se agita: „De ce vorbiţi încet? Ei să aibă emoţii, că la noi totul e pregătit!"

Observatorul de pe Trapez anunţă că pe terasa din faţă apar primele elemente inamice. Peste cîteva minute îi vedeam cu toţii, scrutînd din marginea terasei versantul nostru.

Anunţurile telefonice ne informau de sosirea camioanelor cu trupă... cinci... opt... douăsprezece... tunuri antitanc... artilerie de cîmp... iarăşi trupe purtate... Pe fîşia din terasă văzută din şanţul nostru se făceau şi se desfăceau grupuri, se împingeau tunuri, se trăgeau cărucioare cu mitraliere. Tensiunea se ascuţi în faza următoare prin rostogolirea pe pantele iuţi a aglomerării ce se vărsa

peste margini, mereu împinse de clocotul din spate. Cei ajunşi în vale urcau panta cu tufişuri spre Trapez, în timp ce povîrnişul se întuneca de curgerea continuă. Clipele începeau să taie ascuţit, arzînd. Privirile noastre alergau peste chipurile celor care veneau, culegîndu-le ca pe nişte imagini care trebuie privite în tihnă mai tîrziu. Cînd peste Trapez treceau şuierînd salvele artileriei noastre, planul de foc infanteristic se aşternu fără să mai poată aştepta sub grindina care spăla totul. Peste o jumătate de oră intram, după măsura marcată dirijoral a deschiderii, în complicaţia de motive obişnuită a războiului.

Începînd de a doua zi ne apăsa crescînda superioritate a inamicului. Escadrele de asalt dominau spaţiul aerian, mitraliindu-ne liniile şi spatele. Abia la întoarcere erau urmărite de vînătorii noştri, care doborau spectaculos, în primele zile, şi cîte două, trei duzini. Bateriile antiaeriene sovietice de peste podul metalic al Bielbek-ului dezlănţuiau asemenea baraje, încît viaţa noastră recula ca de un zid în faţa tampoanelor „de vată" ale exploziilor care îndopau pătrate de cer. După zece zile vor mai zbura numai 6, apoi 4 Messerschmidt-uri, ca în ultimele zile să se şteargă cu totul de pe cerul fierbinte. Raidurile formaţiilor Stukas deveniseră eveniment, şi apoi amintire. Asemenea anumitor inşi, Trapezul atrăgea furia adversarului numai prin înfăţişare. Dar poate că încercarea de a-i fringe impertinenţa afişată se baza pe documentaţia întăriturilor proprii din '42. Cui i-ar fi trecut prin minte că pe terasa Trapezului, în cazematele în care ar fi putut intra cîte o companie, nu exista nici un singur luptător? Oricum, o observare mai atentă ar fi trebuit să ducă la concluzia că spărturile în stîncile de deasupra şanţului nu pot fi creneluri de cazemate.

După scăpărările îndesite puteam însă vedea că se înmulţeau bateriile antitanc inamice, deşi şanţul nostru era mult sub nivelul terasei. Planul uşor înclinat al platoului inamic, chiar dacă făcea dificilă localizarea precisă, nu lăsa nici un dubiu asupra creşterii bazei de foc. Trapezul, prin faptul că se ridica deschis ca un panou din poligonul de tragere, nu putea în mod normal genera erori în tabăra inamică. Adversarul ştia precis cînd veneau alimentele. De ce nu ne-au numărat niciodată? Ori refuzau să creadă că era apărat doar de patruzeci de luptători?

Semnele cifrice referitoare la oameni ascund combustii nucleare sau aglomerări de deşeuri. Un om poate fi pentru o perioadă de timp egal cu un multiplu cosmic sau cu un cît de ocară.

După o săptămînă de luptă nu se înregistraseră schimbări de poziţie, fiecare zi de apărare devenind însă tot mai grea. Ordinul lui Hitler de a se menţine capul de pod Sevastopol fu primit de o grupă germană care pregătea o incursiune sub protecţia Dealului Rău, cu Scheisse![1]. Avalanşa de artilerie ne măcina nervii. Fizic, ne salvam în faţa ei în „vizuinile de vulpe", adăposturi de un singur om, scobite sub nivelul fundului de şanţ, în peretele din spate. Doar pîndarii o înfruntau direct, pentru a anunţa atacul infanteriei. într-o după-amiază ne trezirăm iarăşi „omagiaţi" în mod special Toate bateriile antitanc băteau Trapezul.

- Vor să te surpe! Ce-au cu tine? - mă întrebă Arion.

Cînd începură exploziile fumigene, de se înnoptase la apusul soarelui, mă despărţii de vecinul meu cu: „O să am mare nevoie de tine". Bateriile continuau să bată cu atîta furie, că ne umpluseră şanţul cu rupturi rostogolite de stîncă. Cînd pînza de foc fu ridicată ca printr-o smucitură de umăr pe fîşia de sus a Trapezului, inamicul se ridică de la douăzeci-treizeci de metri pentru asalt. îl primirăm cu grenade, dar alţii veneau mereu din fum. Brîiele de trasoare din stînga şi dreapta se încrucişau în faţa Trapezului, semn că şi vecinii ne sprijineau din răsputeri. Lupta pentru şanţ se încinsese pe toată lungimea. Apărătorii aprinşi de luptă se expuneau aruncînd grenade şi mitraliind fără nici un fel de precauţie. Manta îl trase pe caporalul Ioniţă de fundul pantalonilor înapoi în şanţ. Chelu, aruncat ca un vrej pe un fund de şanţ, împuşca peste umăr, cu furie, cerul. Mereu însă alţii se ridicau pentru asalt. Sublocotenentul Arion cîrpea cu ai lui legătura din stînga. Văioaga din dreapta vuia înăbuşit printre explozii. Brandurile mici, îndopate pe întrecute, consumau toată rezerva de muniţie. Deodată se porni un vuiet nemaitrăit, de se zbăteau hainele pe noi; pica tot ce era agăţat şi totul se vărsa ca o cascadă într-o explozie de parcă plezneau tăriile înalte. Peste încremenirea din mine se surpă atunci o imagine uitată... catapeteasma

[1] Scheisse'. (germ.): exclamaţie vulgară, scatologică, echivalentă ca sens cu rom. „La naiba!".

lumii... Aşa se termină atacul Trapezului. Stuka zu Fuss[1], cu bombe ca de aviaţie împuşcate electric din nişte margini metalice ca liniile de cretă ale paralelipipedului de pe tabla din clasă, l-a terminat.

Următorul „omagiu" fu adus pe înălţimea din dreapta, unde subalternii căpitanului Anescu: Arsene, Teodoru şi Radu, toţi ofiţeri de rezervă cunoscuţi, îşi apărau sectoarele. Pădurea, care se întindea în dreapta Trapezului cît vedeai cu ochii, ne ascunsese imaginea.

Natura îşi menajează pădurile. Grindina ei te smereşte şi păstrează un fior de poezie. Cu ce face, sau poate să facă, omul în turbare, e altceva. Arsene povestea că, după ce terminase cu armele şi cu ştiinţa războiului, se bătuseră ca chiorii prin labirinturile şi şanţurile acoperite de sub tulpini, folosind lopeţile Linemann şi pumnii... Şi numai după ce i-au zvîrlit din şanţuri au revenit la „eticheta militară".

în flancul stîng, spre mare, începu însă să ni se năruie construcţia. O zi, două, primirăm foc din flanc şi chiar dinspre spate. Poziţia restabilită acolo cedă însă la vecinul din stînga. George Fonea, avid de fapte mari, îndrăzni să atace din flanc inamicul şi reuşi. în faţa Trapezului şi Dealului Rău, alternînd noapte de noapte cu Arion, sondam panta spre valea din faţă pentru a nu lăsa inamicul să prindă rădăcină. Uneori treceam unii pe lîngă alţii, simţindu-ne prezenţa fantomatic, evitînd să deschidem foc. Ei, nu ştiu de ce, iar noi, temîndu-ne să nu fim seceraţi de tragerile proprii din stînga şi, mai ales, din dreapta Trapezului, cînd vreun pîndar somnoros, speriat de focurile din ţara nimănui, putea dezlănţui, contaminînd, întregul plan de foc.

Fane Negulescu, viteazul şi neastîmpăratul meu încheietor, scăpase ca prin minune, uşor rănit, dintr-o asemenea nesăbuinţă dezlănţuită. îl ajunsese uzura. Nu te mai puteai bizui pe el, trebuia ţinut din scurt. Pripindu-se, dădea totul peste cap. Domnul prefect şi doctorul erau de acord cu întocmirea fişei de rănit, pentru a fi trimis în ţară. Cei doi fraţi ai lui, voluntari, căzuseră la Don. Am auzit după aceea că, abia ajuns la Constanţa, fu ucis într-un bombardament oarecare.

[1] Lansator de rachete folosit de germani în al doilea război mondial.

într-o după-amiază de relativă linişte pe Trapez, explodă o grenadă la postul fix de deasupra viroagei. Era punctul păzit de la început de Satmari şi Pătru, „specialistul în plăcintă tătărească". îi sacrificasem - dormeau cu rîndul - fără prea multă alegere, fiindcă se completau, Satmari fiind un ardelean aprig, deschis, mîndru, cu sînge unguresc. Ne ciocnisem cîndva la programul de instrucţie de pe litoral. Plutonul se mişcase atunci fără vlagă, din obligaţie. îi aruncasem, la o idee năstruşnică, aşa cum erau, într-un bazin de înot. Am rîs cu toţii. Se treziseră. Satmari, îmbufnat. întrebat de ce i se înecaseră corăbiile, raportă că vrea să se întoarcă la compania din care se ceruse să vină în plutonul meu.

- Aprobat! Dar de ce?
- Fiindcă azi v-aţi bătut joc de noi, aruncîndu-ne în apă.

- Ce să fac, ca să nu te mai simţi batjocorit? Dacă sar şi eu, îţi trece?

- îi trece, îi trece! - săriră toţi cu gura.
- Comandă-mi!...

Şi comandară cu toţii.

Satmari ceru să rămînă mai departe în pluton. Aprobarăm (cu plutonul), deşi ezitasem o clipă.

Satmari raportă acum de pe Trapez că fusese trezit din somn de o explozie. Pătru era rănit la picior. Nu ştia cum de făcuse o grenadă explozie... cineva o aruncase... Eu ştiam. Automutilarea era deferită Curţii Marţiale.

- Şi acum, cine mă schimbă? - întrebă Pătru, ca să mai zică ceva, fiindcă înţelesese că eu şi prietenul lui, caporalul Ioniţă, comandantul grupei, nu aveam nici un dubiu despre rănirea lui.

- Caporalul Ioniţă o să stea zi şi noapte, fără schimb, în locul tău. Cînd ai venit, mai puteai roşi pentru plăcinta vecinului. Acum nu te mai interesează nici viaţa fraţilor tăi. Du-te acasă, că e păcat să se piardă o asemenea podoabă!

îi întorsei spatele, trimiţînd sanitarul să-l ducă la postul de prim-ajutor.

în seara zilei de 7 mai 1944, comandanţii de pluton fură chemaţi la căpitanul Vorbălungă, succesorul lui Mircea Criveanu de la comanda Cercetării. De cînd intrasem în luptă, se făcuse ca

un miel. încercase, după prima ciocnire pe Trapez, „să inspecteze sectorul". Era cu cască, mască şi speriat de-ţi făcea milă. îmi prinsese mîna recunoscător cînd îi pledai că n-are rost să rişte şi că-şi putea considera inspecţia făcută. Făcuse mare greşeală - să căia el amar - că plecase de pe graniţă, unde era linişte şi aveau de toate. „Era bine văzut". Ce-i trebuia lui stagiul de front! Să-l facă maior „post-mortem"? Şi-mi mărturisi, făcînd din numele meu un diminutiv cu care nu mă răsfăţase încă nimeni, că nu poate să doarmă de frică.

Pe Arion îl evita. Acesta, plătindu-i sec o şicană mai veche, îi spuse tăios să se îngrijească de muniţie şi hrană şi să nu ne încurce lucrurile. Ne chemase acum să ne comunice ordinul batalionului. La ora 24 plutoanele urmau să părăsească sectorul de luptă, lăsînd o grupă care să întreţină iluzia continuităţii pînă la ora 3 dimineaţa, cînd, regrupate sub conducerea comandanţilor de companie şi apoi de batalion, trebuiau să se îndrepte spre Chersones, spre a se îmbarca cu unitatea pentru Constanţa. Caporalul Ioniţă ceru, după ce se sfătui cu grupa lui, să rămînă în ariergardă. Adăugase, citindu-mi dezacordul din ochi:

- Mă certaţi pentru aceasta după ce ne vom întoarce în ţară.

începusem itinerarul nocturn ca înaripaţi. La început întorceam capul şi ascultam o clipă. Noaptea de război îşi păstra ritmul. Nimic nu trăda că inamicul ar fi simţit desprinderea.

Rachetele, seriile de trasoare care oboseau urcînd, ricoşetele capricioase ne legau privirile de o linie din viaţa noastră, care mîine va fi numai amintire. Nu eram veseli, ci doar grăbiţi şi poate goi, de eram aşa de uşori. Ne strecurasem pe lîngă coloane, ocolisem îmbulzelile şi-n ceasurile dimineţii trecusem peste serpentinele Inkermann. Adunam veşti, imagini despre cele două linii succesive care vor păstra, programat, ceea ce mai rămînea după întreruperea rezistenţei de aproape o lună a liniei întîi. Tunarii noştri cedau, din ordin, bateriile artileriştilor germani. Către Sevastopol funcţiona un centru de instrucţie „fulger", cu ofiţeri şi gradaţi români care instruiau trupe germane fără armament în cunoaşterea materialelor noastre de război. (Războiul începuse cu centre de instrucţie germane, care iniţiau armata noastră într-o altă tehnică de război decît cea tradiţională.) Acum se refăceau

unităţi care abia scăpaseră dinspre Kerci şi Pericop, hărţuite de blindatele inamicului.

Cu fiecare ceas creştea urgia de-a lungul orizontului de luptă. Aviaţia inamică bombarda coloane în retragere. Dar toată larma şi zarva păliseră ca nişte jocuri de copii în comparaţie cu tunetele aruncării în aer a străvechilor tuneluri ale Inkermann-ului. Depozitele de exploziv dinamitate spulberară stînci, catapultînd pe kilometri blocuri de piatră, revărsîndu-se ca urgia unui vulcan în erupţie peste cei ce grăbeau spre casă. Se cutremurase pămîntul, se întunecase soarele înfăşurat cu norii de păcură. Ştiri eronate despre apropierea inamicului îi împinseseră pe pionierii germani, nesocotind apropierea grupelor în retragere, să declanşeze dement dărîmături, ca jucăriile dintr-o casă surpată de cutremur.

Retortele şi alchimia noastră interioară încetaseră, sau funcţionau anapoda. Oamenii primeau, asemenea unor vase, tot ce se turna peste ei. Duiumul de impresii eterogene se anulau reciproc, sau dădeau peste margini neprelucrate. Vasele îşi mai păstrau încă forma, trepidaţia cadrului făcîndu-le să sune însă dogit, gata să se desfacă în noi grămezi de hîrburi.

- Hai la ulcele... ulcele! Cumpăraţi, oameni buni, ulcele! Le dăm ieftin... ulcele de lut, smălţuite, indigene şi străine, de meşteri mari şi în serie, pentru toată punga. Ia, domniţă, urcior înalt, să-ţi astîmperi setea pe arşiţă!...

Dar cui îi mai ardea de ulcele, cînd peste tîrgul de oale bătea grindina mare ca oul.

- Iertaţi-mă, caut plaja R.6.

- Pentru? - întrebai la rîndu-mi, încă nedesprins limpede de soarta ulcelelor.

- Plaja R.6 pentru îmbarcare.

Secundele scurse restabiliră apoi legăturile şi, pricepînd ce căuta ofiţerul bărbos, îi arătai, pornit spre o glumă proastă, pe Arion, care dormea incomod, sprijinit pe genunchii mei.

- întrebaţi-l pe el!

Acesta, auzind de plaja de îmbarcare, se ridică repede, uitîndu-se confuz în jur.

- Ce? Au venit vasele? - şi se uită şi el peste marea goală, mulţumindu-se dezamăgit să întrebe dacă sosise ariergarda.

-Colonelul dumneavoastră a venit cu noi. A rămas lîngă şanţurile de la intrarea istmului. Era să zic „limbului"... - se corectă el meditativ.

- Se gîndeşte la locul drepţilor din infern - îl suspectai eu, privindu-l mai atent, sîcîit de impresia instalată de la început că-1 ştiam de undeva... apoi acel „colonelul dumneavoastră".

- Arsene! Ce faci, frate? - mă trezii eu sărindu-i de gît. Cu barba asta zburlită, să nu te mai recunosc! Era noapte cînd vorbisem ultima dată. Noroc că nu ne cresc şi ochii... Spune-mi repede tot ce ştii!

La el totul se rînduia în sistem, incluzînd şi viitorul, iar datele-i erau eliptice şi colţuroase.

-Ţara-i pe brînci. Guzganii ăi mari încearcă să se salveze fiecare de unul singur, iar Mareşalul aşteaptă la Constanţa să-i vină vînătorii pe care niciodată nu i-a înghiţit, cu tot îndemnul de ultimă oră: „Să fiţi toţi ca vînătorii de munte!" O să se termine prost. Nu face parte din figurile jalnice, dar asta n-ajunge ca să conduci o ţară. N-a ştiut să-şi aleagă colaboratorii, deşi, din '40, nimeni şi nimic nu ne mai putea salva. Scadenţa era prea aproape, iar noi, ca de obicei, nesolvabili.

- Lasă asta, dar despre aici ce zici?

- Despre aici - făcu el cu părere de rău că-l întrerupsesem (se vedea că nu mai vorbise demult) -, nemţii încetează să mai fie „cei mai buni soldaţi ai Europei". Din armata germană, de care tremurase cîndva lumea, mai sînt puţini, şi pînă la urmă o să rămînă doar Fuhrerul cu nebunia lui. Norocul nostru a fost că în capul de pod am mai avut două divizii de elită, vecinii din dreapta. în rest, de nemţimea asta din jur, ţi-e silă... Stuka zu Fuss, alte arme miraculoase? Cine ştie dacă vor mai avea timp să le dezlănţuie! Mă-ntreb cine va susţine finalul. Finalul cerut de întreaga poveste...

-Ce final mai frumos vreţi decît întoarcerea acasă, îmbarcarea din seara sau noaptea asta! - se înfipse Arion în desfăşurarea care promitea aripi profetice.

-Mă iertaţi, domnule sublocotenent, dar happy-end-u\ nu se lipeşte aici, nu e organic. Viaţa nu e un film american de la care să te-ntorci mulţumit acasă. Ştiţi dumneavoastră că soldaţii îm-

barcaţi pe platformele plutitoare care trebuiau să-i ducă la 20 de kilometri în larg, unde-i aştepta marina noastră, au silit echipajele acestor coji de scînduri să-i întoarcă iarăşi aici, fiindcă aviaţia sovietică îi mitralia nestînjenit tot timpul? Că asemenea ambarcaţii

s-au dus la fund arzînd? Că cele cîteva vapoare pe care le vedeţi au fost scoase nu demult din funcţie?

Arion se ridică vîn^t la faţă. Era semnul-limită de mînie.

- Să mergem la ai noştri! Nu suport cobele. Şi nici „literaturizarea". Iar pe dumneavoastră - i se adresă lui Arsene, biruind mînia - v-aş trimite, dacă aş putea, cu o vedetă rapidă la Constanţa, ca să vă împăcaţi şi cu un asemenea final.

Colonelul ne primi bucuros, ridicîndu-se.

- Nu e înţelept să lauzi ziua înainte de apus, dar se pare că vă port noroc. Lăsaţi ostaşii să se odihnească. S-ar putea ca răul de mare să ne facă şicane, sau...

Totul a început printr-o nedumerire. Peste fîşia ţărmului care se prelungea în mare cu puntea Chersonesului, începură să cadă ici şi colo proiectile ale artileriei de cîmp. Ne ridicarăm, întrebîndu-ne şi binoclînd zarea, ce se întîmplase cu cele două linii succesive, de ne ajungea artileria uşoară inamică? Sub cer, linia care închidea orizontul ardea în explozii şi fum. Gora Săpun şi înălţimile de deasupra Sevastopolului erau marginile craterului peste care da să se reverse lavă fierbinte. Vuietul se rostogolea surd şi continuu, ca grohotişul, spre un gol de prăpastie. Pune, Doamne, stavilă rostogolirii, să nu se şteargă drumul spre casă! - se rugau sute de răniţi neevacuaţi, în fortul Maxim Gorki din capul cel mai vestic al ţărmului de piatră crimeean.

în neliniştea care se isca asemenea unui vînt, opri scurt un automobil de campanie, cu un general german fără un braţ. Şi-1 ridică pe celălalt strigînd: Die Russen sind durchgebrochen. Sofort in HKL![1]. Şi goni mai departe spre port, la postul de comandă al diviziilor de munte. Ceasul se făcu temut. Hotărîrea, neverosimilă: şase Batalioane de Vînători de Munte români să oprească

[1] Die Russen sind durchgebrochen. Sofort in HKL\ (germ.): Ruşii au străpuns linia! Imediat în HKL!; HKL, Hauptkampflinie: linie principală de luptă, tip de dispozitiv militar utilizat de armata germană.

puhoiul, spre a înlesni evacuarea. Patru din unităţile alese din Diviziile I şi a IlI-a - două rămîneau în rezervă - se mişcau, sub exploziile ce se îndeseau, să ocupe şanţuri pe undeva, nu departe, la piciorul pantelor coborînd din Gora Săpun. Se constituia, prin aceasta, scena triunghiulară în flancurile căreia bătea marea, a unui grandios amfiteatru cu adîncimea maximă de un kilometru şi jumătate spre fortul cu răniţi. Batalionul I Sinaia, cu flancul drept sprijinit pe ţărmul abrupt, se lega prin cercetare de fortul central de pămînt ocupat de Batalionul III Braşov, cu compania învăţătorului Anescu, vecinii de pe Trapez, de astă-dată în stînga. Linia de apărare se constituia în grabă, ca să realizeze imposibilul. Doamne, ce intrase oare în oameni, de totul se făcea ca de la sine, fără dispoziţii, îmbărbătări, control?! N-aveam ce comanda. Devenisem cel mult unul dintre cei o mie şi cîteva sute de apărători, care, în faţa proporţiilor dezastrului ce începuse să se rostogolească peste cei 2-3 kilometri de pantă, se ridicaseră să

oprească cu braţele întinse avalanşa slobozită nebun de-a dura.
Cocoloaşe de oameni încăieraţi ca nişte ciulini aprinşi cu fum şi
scîntei se uneau şi se desfăceau, se depăşeau sau se opreau după
rezultanta unui joc de forţe neştiute, care înlocuiau înclinarea
pantei şi cantitatea masei din alunecarea corpurilor. Asistam muţi
la apropierea tăvălugului, împiedicat ici şi colo de grupe care se
apărau cu disperare, dar peste care pînă la urmă trecea, copleşi-
toare, masa valurilor din spate. Numai în dreapta, sub creastă, în
vecinătatea cimitirului englez, o unitate de altfel de apărători decît
cei care cedaseră două linii consecutive în mai puţin de o zi, nu
era de clintit. încercarea unor unităţi de a se retrage organizat se
amesteca în fuga celor cuprinşi de panică, seceraţi de pistolarii
care goneau pe urmele lor, prăvălindu-i.

Din panorama răscolitului furnicar care curgea filmic spre rîn-
durile straniilor spectatori, trecură peste şanţuri primii oameni,
descompuşi de frica animalică, pe care probabil numai marea sau
moartea avea s-o stingă. Simultan cu imaginile acute ale tensiunii
crescînde, undeva, în mine, se desfăşura, ca într-o cameră alătu-
rată, pelicula de coşmar a unei debandade (...văzută, povestită,
visată?). Fugea soldăţimea înapoi spre o apă cu mlaştini. Departe
de gloata oamenilor, pe-o potecă, alerga în acelaşi sens, cu gîtu-

rile întinse, legănîndu-se şchiop, un cîrd de boboci de gîscă. De
ei mi-era milă, iar oamenilor le dădeam cu „Huoo!" Cineva mă
mişcă, crezînd că adormisem, să mă trezesc. Mă linişteam însă,
văzînd cum soldaţii culegeau, ca pe ciulini, atent, foc cu foc, ina-
micul în urmărire. Alte armate ar fi aşternut în faţa poziţiei baraje
de oprire, sacrificîndu-i pe ai lor, încîlciţi în torentul inamic. Cei
care-şi îngăduiau în ceas de primejdie migala „trecerii prin sită"
erau oameni pe care nu-i cunoşteau îndeajuns. Să ai grijă, mi-am
zis, să meriţi respectul celor care cu un ceas-două în urmă, în
deplasare spre poziţie, ascultîndu-ţi comanda, s-au ridicat sub
foc în poziţie de „drepţi". Descoperisem întîmplător că-n drum
spre casă, ca să se mişte mai uşor, îşi descompletaseră unitatea de
foc. Şi ce cuvinte a trebuit să audă, înainte de a se face „muniţie"!

Inamicul, ameţit de succes, nu voia să creadă că se mai poate
împiedica, la spartul tîrgului, de-un ciot, şi moartea îi oprea pe
neconvinşi. Dar cine învaţă prea mult din moartea altora? Treptat-
treptat, în faţa stăvilarului creştea ameninţarea valurilor. Mulţi-
mile care coborau oricum pantele amfiteatrului păreau că vin să
audă mai de-aproape scena şi pe cei ce cutezau să dea un spectacol.

Dacă s-ar fi ridicat un crainic atotştiutor şi ar fi anunţat că
reprezentaţia nu va fi consumată în cîteva ceasuri, ca în distri-
buţia din Sevastopol '42, ci se va prelungi fierbinte trei zile şi trei
nopţi, cei care populau marele amfiteatru s-ar fi scuturat de rîs,
asemenea cazacilor de la Zaporoje din pînza lui Repin. S-ar fi
dumerit şi modesta trupă care nu de dragul spectacolului intrase
în scenă. Doar bunul Dumnezeu ar fi zîmbit părinteşte în jilţul

Ceatrîdacului, întristat că nu-i ajunge dumnezeirea să mai schimbe, în ceasul acela, mersul lumii.

înainte de începerea atacului sosi ordinul de a păstra poziţia pînă în seara următoare, cînd, la parola Opernball, aveam să încetăm lupta, deplasîndu-ne apoi, cale de un kilometru, pînă la plajele de pe Chersones, de unde ambarcaţii urmau să ne ducă în larg. Acolo aştepta flota protejată de aviaţie, în timp ce trei sute de baterii de Stuka zu Fuss aveau să-i încremenească pe spectatori, marcînd sfîrşitul balului de la Operă.

„Dacă ţinem poziţia, ne evacuăm; dacă nu, sîntem pierduţi. Ne aruncă-n mare". Şi, de mare le era frică; de oameni, nu!

De cum se ridicară mulţimile inamice la atac, se şi deschisese foc asupra lor, risipindu-se muniţia cu nemiluita. Depozitul descoperit în momentul de acută criză, înainte de a ocupa poziţia, era alături de altul de alimente, ambele fără stăpîn, la două-trei sute de metri dincolo de şanţul antitanc din spatele poziţiei. Niciodată nu cunoscusem atîta belşug ca acum, cînd nu ne mai trebuia nimic. Cu ciocolata, ţigările şi prafurile de limonadă efervescentă dintr-un sac de merinde, puteam să trăim pînă acasă. Asfinţea soarele cînd se porni al doilea val de atac, mai puternic şi mai organizat, dar nici acesta nu străpunse nicăieri şanţul de apărare. Cei rămaşi pe o adîncime de un kilometru aşteptau noaptea ca să se poată mişca. începea să se organizeze mulţimea de duşmani, împînzind panta. Din creastă coborau noi unităţi. Baterii de artilerie tractate, minate sau ţinute de oameni, se amplasau sub ochii noştri. Servanţii rămîneau în jurul lor ca în pauzele de instrucţie, fără să se sinchisească de puţinele explozii care înfloreau în înserare. O dată cu apropierea infanteriei şi lăsarea nopţii reîncepu activitatea artileriei inamice. Pregăteau acţiunea de noapte, acoperindu-ne întregul spate cu explozii. Peste strigătele atacului dezlănţuit trecu încă o dată, stingîndu-l ca atunci pe Trapez, înfricoşătorul fîlfîit al bateriilor de Stuka zu Fuss. Ne ajutase să trecem prima noapte.

9 mai a stat sub semnul ameninţării blindatelor. Totul se făcea, ca în teatrul modern, în văzul lumii. Din sectorul plutonului număram optsprezece baterii de artilerie. Maşini şi căruţe aduceau muniţie; se descărca şi stivuia, înainte de a ne fi trimisă, în văzul nostru. Tragerile nu se făceau după hărţi, erau directe. Se juca cu cărţile pe masă. Noi îi vedeam, ei ne vedeau. Noi aşteptam îmbarcarea pentru Constanţa, ei pe frontul de la Iaşi. Dar noi voiam să ajungem să ne batem cu ei acolo, iar ei, să ne termine aici. Tancurile se înşiraseră dintr-o obişnuinţă vetustă de-a lungul unei văioage, deschisă totuşi ca linia vieţii din palmă. Şi lor le-au mai adus muniţii. Au încercat motoarele, au trebăluit intrînd şi ieşind din turele. Au stat lungiţi, au mîncat de prînz, iar au încercat motoarele. în poziţia noastră sosise un locotenent german cu ordinul batalionului să ne întărească poziţia. îi văzusem soldaţii, înainte de a ne oferi ajutorul. Zăceau pe fundul şanţului anti-

tanc, nepăsători la tot ce era în jur, surpaţi în ei ca nişte grămezi de moloz. Am raportat colonelului că nu aveam nevoie de acest balast amorf, care ar putea, într-un ceas de extenuare, să dilueze capacitatea de luptă a vînătorilor. Au rămas să zacă mai departe pe fundul şanţului din spate. Ofiţerul lor s-a învîrtit toată ziua pe lîngă noi. Ai lui n-aveau nevoie de el, n-aveau nevoie de nimeni. Erau sfîrşiţi. Mai rău decît morţii. Tînărului ofiţer din Ratibor, încercat de suferinţele războiului, îi era însă ruşine de chipul compatrioţilor şi, fiindcă nu se putea smulge din ce le era comun, suferea cumplit. Te miri cum cei ce-au închipuit chinurile iadului n-au pus şi o asemenea caznă?

- Vin tancurile! - se înfioră poziţia.

Vînătorii de munte avuseseră mai puţin de furcă cu blindatele. Gropile individuale antitanc te apărau, dar şanţurile puteau fi surpate prin jocul perfid al şenilelor. Se făcu totuşi linişte, ca să nu se piardă nimic din partitura de solo. Douăzeci şi cinci de namile se desfăcură în evantai cu cochetării desuete, scuturîndu-şi masa metalică şi lansîndu-se spre avanscenă. Cuta de teren din faţa cercetării se umplu de duduitul motoarelor. în faţa reţelelor ghimpate crescu botul primului, care, accelerînd, trecu obstacolul ca peste o sîrmă de covrigi. Timofte, un grănicer nou venit, se smulse din locul lui şi alergă la mine peste cei zece metri de cîmp, în şanţul care unea cele două laturi ale singurului ascuţiş al poziţiei. Nu ştiu dacă mieii tremură sub cuţit, dar bietul om tremura ca varga. Tancul se îndreptă cu o smucitură spre Arion. Un Acht-achf german fulgeră scurt din spate şi flăcări albastre jucară, lingînd masa metalică. încremenirea se sparse în urale. Din turelă încercă să se salveze cineva, devenind ţinta fără rost a ricoşetelor de trasoare. Vînătorii de munte se schimbaseră brusc în vînători de tancuri, împuşcînd din Ofenrohren şi Faustpatronen[2] toată expediţia blindată ce pătrunsese în flancul drept al batalionului. înainte de a se fi consumat numărătoarea inversă, evacuarea ultimei poziţii se amînă cu alte 24 de ore.

' Tun german antitanc de 8,8 cm (de aici numirea de Acht-acht: opt-opt)

[2] Ofenrohr (germ.): burlan de sobă, poreclă dată unui lansator de rachete antitanc. Faustpatrone (germ.): aruncător portativ de grenade antitanc.

Ziua de 10 mai inamicul şi-o alesese ca să demonstreze, din noapte pînă-n noapte, copleşitoarea-i superioritate. Ceea ce îşi propuseseră atacatorii Sevastopolului din 1942 încercau şi ei să realizeze acum: să scufunde acest colţ de uscat în mare. Pămîntul fu pisat de avalanşe furibunde de ciocane de foc. Cantităţi de armament automat propriu se transformau în fier vechi; efectivele rărite se înjumătăţeau. Seara, demonstraţia se mută în cer. De pe toată lungimea orizontului de pămînt ţîşneau iezere de lumini, cascade de culoare, jerbe de trasoare, evantaiuri de artificii - şi cerul, mai puţin tenace decît pămîntul, fugi înmărmurind de ceea

ce putea înscrie omul pe coala-i goală. Biruitorii îşi serbau cucerirea oraşului Sevastopol şi eliberarea Crimeei. A treia amînare a întoarcerii acasă marca în subsol prezenţa noastră în promisiunea nevalidată încă a Opernball-ului. începuse numărătoarea inversă, irevocabil ultima. Lupta cu timpul era dusă numai cu un sfert de efectiv. Dar aici numărul luptătorilor nu juca nici un rol. Singurul aliat împotriva capricioasei elasticităţi a orelor era inamicul care nu ne lăsa să ne tragem sufletul. Scala luptei era însă străbătută şi se împlinea de la sine, fără să tremurăm de noutatea ei. Cu timpul era însă altceva. El putea să schimbe în fiece clipă faţa şi sensul lucrurilor, şi mai ales în el, aproape, la o lungime de braţ, era întoarcerea acasă, libertatea, cerul sub care voiam să punem tot.

Se surpase însă, prin amînarea îmbarcării, capătul tunelului. Blocul prăvălit nu putea fi mai mare, dar sub dălţile noastre simţeam cum duritatea îi creşte clipă de clipă, ca şi cînd un diamant ne închidea drumul. Obsesia trecerii zilei se materializă în asigurarea firului telefonic, crestat şi el de timp ca un răboj. Dacă Fane Stroescu, rănit la braţ în retragere, cu fişa de evacuare în buzunar, mi-ar fi spus, convingîndu-mă, nu numai mie, ci tuturor: „De aici nu mai e scăpare; am venit să ne vedem pentru ultima oară", am fi aşteptat fără grabă sfîrşitul. O dată cu întunericul, aşteptarea devenise de nesuportat: dacă au plecat toţi şi ne-au lăsat aici? Se şi făcuse un fel de linişte.

Parola Opernball căzu în sufletul ultimilor apărători ca un ban de aur în palma simţitoare a unui cerşetor orb. Din ceata celor doisprezece luptători rămaşi lipsea Ioniţă, rănit mortal în pîntec de o grenadă cu explozie instantanee căzută din firidă şi ciocnită

de bocancul său în şanţul acoperit. Cu cîteva minute înainte îi comunicaserăm dispoziţia de scoatere a armamentului greu din funcţie. Arion trecuse şi el cu o duzină de fantome pe lîngă noi, zorindu-ne. Am plecat, apăsat de vina de a nu mă fi dus să mă conving de starea rănitului. Intrase în foc de atîtea ori pentru mine. în spatele meu, spre mare, se încinsese un foc automat. O incursiune se agăţa poate de spatele celor care tocmai părăseau poziţia. în jur, în noapte, se simţea şi graba altor grupe dirijîndu-se spre acelaşi Chersones straniu luminat de facle, ca şi cînd balul operei ne-ar fi aşteptat. Acolo, la intrarea în istm, batalionul îşi visa plecarea spre Constanţa. Colonelul ordonă celor două duzini de cercetare să asigure siguranţa imediată a îmbarcării, la cîteva sute de metri de pantă. Dar îmbarcarea, în ciuda miraculoasei linişti - condensare parcă a atîtor dorinţi - întîrzia. Mii de ochi flămînzi, înfipţi în priveliştea nopţii fantastice, aşteptau vasele promise. Flacăra torţelor - ambarcaţiuni incendiate -, alimentată parcă submarin, pîlpîia umbre peste puntea Chersonesului, unde foia mulţimea călătorilor, aşteptînd. Zbuciumata mare îşi mîna valurile cu spinări lucioase de monştri, înghesuindu-se, colcăind să bea vorace jarul incendiilor. Ceasul de linişte îngăduit, parcă, de hainul vrăjmaş pentru plecarea în marea călătorie, se consumase.

Două vijelii năpraznice de foc porniră, întrepătrunzîndu-se - una din largul mării, cealaltă din ultima poziţie -, să mături scena ultimului spectacol, într-o noapte neverosimilă.

Fulgerele exploziilor căzute în mare înălţau vulcani de apă aprinsă. Cele căzute pe uscat muşcau ca nişte căpcăuni pămîntul, mestecînd şi grăunţele de oameni. Şi cele două mături de foc nu cunoscură astîmpăr toată noaptea, stîrnind pămînt şi mare. Oamenii, ciudatele făpturi, mîncaţi de zvonuri şi speranţe, alergau dintr-o parte în alta a punţii Chersonesului, ca s-apuce un loc în vasele despre care li se năzărea c-au tras la ţărm acolo unde nu erau ei, alunecînd ca nişte fărîmituri prin viitoarea elementelor.

Urmăriţi de aproape, erau şi mai stranii. Maşini-amfibii, ca nişte cărăbuşi înnoptaţi, treceau pe coridorul de piatră. Românaşi chinuiţi ca şi-altădată, pe drumurile fără sfîrşit, îi opreau: „Ia-mă, Fritz, lua-te-ar tata, că împreună ne-am mîncat zilele pe-aici!". Şi nemţii îi pofteau înveseliţi să zboare împreună, în viteză,

peste peretele abrupt, în mare. într-un bunkăr, 12 ofiţeri germani cîntaseră marşuri eroice, după terminarea repertoriului urmînd tragerea la sorţi. Cel ales îi salutase pe rînd, pe fiecare, înainte de a-i trimite glontele în cap.

Sublocotenentul Irimescu socoti, spre ziuă, că soarta omului se cade să stea în mîna lui şi-şi zbură creierii. Fiindcă nu mai puteam comanda pe nimeni, îi dezlegai, cu Arion, pe supravieţuitorii fostei companii de cercetare a unui batalion de munte, de toate îndatoririle şi, cu formula din război „Pentru trecerea barajului de foc, fiecare pe socoteala lui, salt...", ne despărţirăm.

Batalionul părăsise plaja aciuîndu-se pe sub peretele stîncos al ţărmului. Cîteva tunuri de asalt, parcate cine ştie unde de rămăseseră miraculos intacte în bombardamentul care rupsese toate firele celor 300 de baterii Stuka zu Fuss, încărcate ciorchine cu luptători, porniră cîntînd să dea bineţe pe inima goală biruitorilor. Cîţiva tunari de la antiaeriana germană, parcă din alt neam şi loc decît unităţile de fugari şi servicii care lîncezişeră tembelizaţi prin spatele poziţiei noastre fierbinţi, consumau cu zel muniţia neexplodată.

într-un şanţ surpat, o adunătură de aliaţi, doar cu puşti, încercau să recruteze adepţi pentru apărarea Chersonesului. îi privii preţ de-o ţigară, se răspîndiră apoi şi ei şi plecară.

George Fonea, prietenul şi poetul George Fonea, refuză în această „noapte de pomină" invitaţia maiorului Zigler, luptător cu faimă al armatei germane, de a se salva împreună cu el în vedeta rapidă pusă la dispoziţie din ordinul Marelui Cartier al Fiihrerului. „E adevărat că nu pot mîntui pe nimeni - îşi zise el, alegînd între viaţă şi moarte -, dar ce vor gîndi aceşti nefericiţi tot restul vieţii, amintindu-şi că, în ceasul de cumpănă, eu i-am părăsit?!". Cavalerul Crucii de Fier, făcătorul de miracole, căruia numai transformarea ciurucurilor într-o divizie luptătoare nu-i reuşise, ajunsese poate la Constanţa, în ceasurile cînd prietenul

lui de trei zile, George Fonea, încerca, cu cîţiva foşti luptători, să oprească cu puşca atacul rusesc.

îl mobilizase un căpitan neamţ rănit, strigînd din ţărmul înalt: „Camarazi, nu aruncaţi armele!" La primele cartuşe, infanteria inamică se opri, făcînd loc blindatelor să parcheze pe ultima punte de uscat, în timp ce el, George Fonea, se întoarse la cei pe care nu

putea să-i mintuie „ca să primească semnul, neobirşit din tata/ pe care-l port sub frunte cu mîndrie/ de cruciat ce-şi dete jertfei plata": o schijă dintr-un proiectil antitanc, care îi rupsese măruntaiele căpitanului Georgescu, îi stinse lumina ochiului stîng. Cu obrazul umezit ca de-un şiroi de ploaie, George, aiurit, îşi căută pistolul la centură. Bunul „moş Ion Roată", care nu avusese loc în Ţara Românească, îi apucă însă la timp braţul, dezarmîndu-1. încercase apoi să-i scoată tresele şi Crucea de Fier, cînd, smuls brusc de pe Chersones, pleca şi el în neştiuta şi marea călătorie.

în fortul Maxim Gorki, pe fundalul gemetelor sutelor de răniţi neevacuaţi, staţia de radio încerca să reia legătura cu ţara. De la ora 23 punct, cînd, concomitent cu Opernball, flota primise radiograma să părăsească apele Sevastopolului şi să se întoarcă la Constanţa, „misiunea fiind îndeplinită", cei febril căutaţi amuţiseră. Vor fi ieşit în oraş să se distreze, sau se vor fi culcat. Ţara dormea în noaptea aceea. Poate ceea ce auzeam noi pe Chersones era ecoul sforăiturilor somnului general, amplificate de o sensibilitate bolnavă, care refuza să audă acordurile ample ale balului Operei, unde George mă vedea în pelerina albă a Ordinului. Căpitanul statmajorist Lupu lansă, înainte de a-şi fi repezit cizma în măruntaiele sofisticate ale radiofoniei moderne, ultimul mesaj: „înecat" stop „ţigan" stop „mal" stop...

Staţi, oameni buni, nu plecaţi la culcare, precum cei de la Constanţa şi Bucureşti! Aceia, din calcule politice îşi părăsiseră luptătorii şi-i sacrificaseră, turnînd gaz pe foc, pentru a putea stîrni şi mai mult indignarea mulţimii împotriva aliaţilor germani şi a stăpînirii şi pentru a o canaliza apoi în lupta pentru putere.

îmi vuieşte capul, nu aud bine ce spuneţi... Nu voi i-aţi trimis, pe acel ţărm străin, la sute de kilometri de ţară? Vreţi să vă spălaţi mîinile, ca Ponţiu Pilat? Nici curiozitatea nu vă mînă să aflaţi cum unii, puţini la număr, nedîndu-se bătuţi, încercau să facă drumul marin pe cont propriu? Din cîteva bidoane şi capete de scînduri culese de pe ţărmul în care totul devenea brac improvizau ambarcaţii. Ce şanse puteau avea?

Nu-i întreba nimeni, fiecare fiindu-şi sieşi prea mult, dar trebăluiau febril, să nu-i prindă ziua pe Chersones. Alţii plecaseră deja mai din noapte. Erau şi cei care socoteau că omul e mai tare

singur. Aceia porneau simplu de la ţărm, ca la o cursă de înot, lăsînd în urmă, după cîteva sute de metri, petecuţele de ambarcaţii, fără cîrmă şi vîsle.

Povestea spune că o ambarcaţie cu cîţiva vînători ar fi fost pescuită a doua zi, în larg, de un vas de patrulare românesc, şi că vînătorii au fost duşi acasă.

Cu hidrofobii, situaţia se complica şi mai mult, şi ei erau şi cei mai mulţi. Dar din cer venea moartea. Trebuia găsit altceva. Şi ochii căutau în cenuşiul dimineţii, peste întinsul nepăsător al mării - cum au putut oamenii să vadă în natură cutia de rezonanţă a sufletului uman? dar iată desluşindu-se departe, apropiindu-se în linie, vedete rapide. Efectul descoperirii crescu emoţionant, devenind general. Din ţărmul abrupt în care încercau să supravieţuiască, oamenii chemau frenetic vedetele. Un rănit cu un pansament de mîntuială peste umărul drept - nu ştiu ce în afară de faşă îi mai ţinea braţul în articulaţie - apucă cu stînga binoclul din mîna unui ofiţer străin şi, scuturat de frisoane, cu buzele cretoase, dar răvăşit de-o mare bucurie, agitîndu-se grotesc ca un suporter sportiv exaltat, ţipa înecîndu-se: „Vin vedetele, vin vedetele!" Punctele aliniate căpătau, cu lumina zorilor, evidenţă; se mişcau în ritmul valurilor, fiind însă limpede, cu trecerea clipelor, că nu se apropiau, ci se spoiau doar cu lumina crepusculară crescîndă. Erau caii împuşcaţi şi aruncaţi în mare, ca să nu cadă în mîna inamicului. Valurile îi aliniaseră, ritmîndu-i ca într-un straniu cîntec.

Fiindcă în ziua de 12 mai 1944 nu mai rămăsese loc pentru speranţă, aceasta din urmă fu programată pentru noaptea următoare: vedete rapide vor veni să-i culeagă de-a lungul falezei pe ultimii apărători ai Sevastopolului, în vederea primirii triumfale pe care le-o pregăteşte Patria.

Se luminase de ziuă. Ţărmurile abrupte erau bătute de artileria antiaeriană în cadenţe infernale. Aviaţia dădea ocol acestui ultim colţ de uscat. Pregăteau şi ei date pentru un ultim reportaj, destinat altei instanţe decît cea în faţa căreia urma să mă înfăţişez curînd, foarte curînd. Întîrziasem atît ca să consemnez reacţii felurite ale deosebitelor chipuri de oameni, împinşi pe traiectorii diferite spre aceeaşi situaţie-limită. îmi închipuiam că „dincolo" setea de cunoaştere a omului, chiar sub forma reportajului primi-

tiv, ar putea fi răsplătită altcumva decît cu un veşnic Chersones. De ce sînt oamenii interesaţi de veşnicie - nu ştiam a răspunde. Stăteam confuz sub foc în faţa acelui „neştiut" căruia din obişnuinţă îi spuneam şi eu viaţa de dincolo... Parcă departe, peste valurile mişcătoare dinspre răsărit, credinţa era ca o icoană veche de lemn afumat ce ieşea la ivelă din amintirea în care mi se năzărea casa copilăriei: ar fi putut fi Maica Domnului cu Iisus...

îmi alesesem piatra de pe care să trec „dincolo" - era mai departe de ţărm -, dar un om străin pentru mine, însă bun şi credincios cum nu ştiu să fi întîlnit, mama, parcă, îmi repeta şi acum ceva, auzit la ea de multe ori: că viaţa noastră e fum, dar veşnicia e „dincolo"; că Domnul îi iartă omului toate rătăcirile de care se căieşte cu condiţia ca viaţa, pe care n-a făcut-o el, să nu şi-o ia singur.

Arion, aruncîndu-mi samavolnic pistolul în apă, mă cheamă la colonelul nostru, pe care-l descoperise prin apropiere, ca să aud acolo justificarea teoretică a unui alt mod de existenţă decît cel al libertăţii:

- Am împlinit toate misiunile, chiar şi pe cele neverosimile. Prin ordin, am părăsit ultima poziţie. Prin ordin, am distrus armamentul şi muniţia şi am venit numai cu ce aveam pe noi, pentru a fi îmbarcaţi în vederea altor misiuni. Totul mi se poate contesta, dar nu şi faptul că sînt un om de onoare. Oricît de amară e trecerea pe sub furcile caudine şi oricum va fi existenţa mai departe, voi încerca să rămîn om, nu un om care înţelege circumstanţele atenuante (care scuză totul), ci un om de care să nu-mi fie ruşine, să zicem mîine, dacă va exista un mîine peste ceea ce ne înghite în aceste minute. Vă cer favoarea, în numele acestui sfîrşit, să mă urmaţi, cît s-o putea.

Pe scara de lemn dulgherită grosolan şi trainic, care urca de la vaporul naufragiat, înfipt în ţărmul stîncos pe puntea Chersonesului, ţipa un sortiment de oameni de provenienţă euroasiatică, dominînd gălăgia de tîrg de vite a zilei, un cuvînt nerăzboinic, străin: Uhr! Uhr![1]. Braţele încărcate pînă sub umăr cu ceasuri de tot felul, ca şi traista agăţată de gît în care zvîrleau obolul de trecere

[1] Uhr (germ.): ceas. Este cunoscută şi descrisă de mulţi martori oculari atracţia pe care soldaţii sovietici o aveau pentru ceasuri, pe care le jefuiau cu predilecţie.

a Styxului, parcă trezeau un soi de speranţă, dar cum s-o porţi printre împuşcături, urlete, tancuri, căruţe şi încîlcirea neverosimilă de scene dezgolite fără cruţare de soarele orbitor?

Oamenii se jucau ciudat în diferite feluri. Nu le lipseau decît spectatorii care să-i aplaude, şi spaţiul de desfăşurare. Pe o întindere cît un joc de şotron făceau cîţiva paşi către mare o linie de învinşi - ca oricare joc, erau două tabere - şi în spatele lor se mişcau învingătorii dintr-un alt joc, ţinti ndu-i ca dintr-un puşcoci de soc în ceafă. Lîngă ei erau cruci dintr-un cimitir - nu mai erau multe -, dar pămînt era şi învinşii erau aşezaţi cuminţi, ca-n groapă. După aceea, într-o clipă nu mai erau buni dejoacă; tabăra învingătorilor îşi alegea noi parteneri.

Alţii, din cei ce iubeau lozincile - în secolul XX patima aceasta fusese generală - întîi îi îngenuncheau pe învinşi şi le cereau să scandeze: Hitler, kaputt. Unii învinşi, cu iniţiativă, o făceau înainte de a li se cere, cu speranţa tainică să manevreze legea jocului.

Dacă înfăţişarea colonelului-prefect n-ar fi strîns în jurul nostru un grup de ofiţeri sovietici, am mai fi avut multe de „văzut" şi de „trăit". îl luau drept general, iar unii îl numeau Mociulski. Mîini dibace îi deschiseră dintr-o alunecare mantaua, netezindu-i buzunarul de ceas. Descoperii atunci că fostul nostru şef n-avea destul umor, cînd cureluşa ceasului nu se desprinsese de la sine şi îi fu smulsă; nu mai semăna deloc cu domnul prefect. N-avea de unde şti el că, pe alături, colonelul Vasilescu fusese liniştit cu un cartuş în burtă, ca să i se scoată cizmele. Apariţia unui general

spătos, fără gît, ras pe capul zdravăn de măcelar, dar cu o panoplie de decoraţii pe faţa vestonului dintre centură şi guler, duse la îmbarcarea noastră într-o maşină de campanie care încerca să-şi facă loc prin forfota de iarmaroc de care deborda scena de „altădată". Ofiţerii se agăţară ciorchine, cu iscusinţa copiilor, de maşina care, culmea, ţinea. Dar ce nu ţinea la ei? Mă temeam că-mi pierd minţile. Dorinţa de a avea în buzunar o grenadă pe care s-o dezamorsez pe tăcute era aşa de mare, încît cred că de aceea se întoarse generalul către locul din spate, azvîrlindu-ne cîte o înjurătură, în larg, dincolo de limbul Chersones.

Veneau căruţe, mulţimi ca la tîrg, lălăind, împuşcînd, privind de la cîţiva paşi cu binoclul capturat, grupele mici de prizonieri

escortaţi de pistolari. Arion, nu ştiu de cînd desculţ şi fără tunică, mă împinse la sfîrşitul unei coloane, ca să scăpăm de urgia liniei a doua, pornită pe eroisme. Gheare dintr-o subunitate de femei, spoite gros cu unsori cosmetice capturate, altele cu Schoka-Kola, reuşeau cu toată împotrivirea ceasovoilor-convoieri, să smulgă ici şi colo cîte un nefericit, din care zburau apoi fîşiile ca penele orătăniilor peste care tabără păsările de pradă.

Din turela deschisă a unui tanc, un pistolar trimitea rafale scurte asupra celor ce atingeau intersecţia a două drumeaguri. Mormanul de victime opri apoi şi coloana noastră. Convoierii ne îmbrînceau însă brutal cu patul puştii peste obstacol. Seriile scurte luau tributul cu precizii de automat. Pe drumul care urca spre capul Fiolet, unde se încheiase în '42 misiunea vînătorilor de la Sinaia, trei grupe de învingători practicau, înarmaţi cu pari lungi, alt joc. Alegeau din coloanele care se îndreptau spre Balaclava 2-3 inşi, împingîndu-i apoi unul cîte unul, cu acele arme de lemn, în prăpastie. Cînd victimele prelungeau prea mult scena - eschivîndu-se de împuşcăturile din spate - erau ameţite cu lovituri şi împinse ca o legătură de boarfe în golul înalt. Speram fierbinte să fiu ales, dar un maior dintre cei ce animau „competiţia" preferase un spectacol exclusiv cu nemţi. Primul ales, un subofiţer blond, înalt, descoperit, cu un pansament peste frunte, porni brusc, ca la suta de metri, şi cu un salt spectaculos ca la trambulină se înălţă un moment biruitor peste toate, scăpînd în clipa următoare sub linia orizontului nostru. Al doilea, bondoc, cu o voiciune de nevăstuică desfăşură o incredibilă suită de fente şi eschive, scăpînd pentru a doua oară din marginea prăpastiei, în urletele de turbare ale celor care veneau peste cîmp la spectacol, „îngerii noştri păzitori" ne împinseră apoi mai departe, temîndu-se poate să nu ne piardă pe toţi pe drum. Nu departe, în contrapanta domoală, zăceau sub pază cîteva sute de supravieţuitori, înghesuiţi şi fără legătură între ei, ca hîrburi bune de aruncat. Un ofiţer sovietic, din silă, din milă, din omenie sau din nevoie de ordine, ne strigă prin translator: „Sînteţi soldaţi. Cum puteţi să arătaţi ca neoamenii? Nici o existenţă nu se începe în halul acesta.

Adunaţi-vă! Oamenii pot renaşte. Ne-aţi făcut destul rău. Noi vă dăm viaţa. Un ofiţer să ia comanda!" Căpitanul Crin, rănit la cap,

se ridică: „Detaşament, ascultă comanda la mine. încolonarea! înainte, marş!" Cei care nu mai puteau merge şi rămîneau în urma coloanei erau împuşcaţi. George Fonea, cu legătura însîngerată peste ochiul stîng şi, total absent, stîrni mila unui convoier mai vîrsnic, care de trei ori îl scoase din coloană, convingîndu-l cu bunătate: „Te termin repede, nici n-ai să simţi". Soldaţii cunoscuţi îl opriră însă de fiecare dată, strigînd: „Nu-l împuşca, nacealnic, a fost om bun! Lasă-1, că poate scapă cu viaţă!". Arion nu mă slăbea, ca nu cumva să rămîn de cîrd. Coloana opri apoi pe un loc viran, între casele bombardate din marginea Balaclavei. Un colonel sovietic ne primi: „N-am aşteptat oaspeţi! Nu veţi primi deocamdată mîncare. Postiţi şi meditaţi la viaţa pe care aţi dus-o! Noi vă vom ajuta să găsiţi drumul bun".

Prin amintire îmi trecea, pierzîndu-se ca un zbor, un vers al lui George Fonea: „Trec în salturi limpezi vînători, cum îi ştia inima de ieri". Prin viaţă trecuse o zi care-mi pîngărise tinereţea vînturată prin ţara nimănui.

Noaptea cădea ca o prelată surpată peste capetele învinşilor. Undeva se stingeau împuşcături. Poate prin amintire. Cortul vieţii mele se prăbuşise, acoperindu-mă. Pricepeam prea tîrziu că nu setea de cunoaştere îl ţinuse înalt. Pentru ea s-ar fi deschis o altă lume care, oricum ar fi arătat, era cu oameni şi merita osteneala explorării. Dar eu nu voiam să cunosc această lume şi ştiam doar că, fără opţiune, viaţa e iad. Ce ştiam, sau ce mi se părea că ştiu, nu mai avea acum nici o importanţă. Pentru singurătatea şi bezna din jur trebuia înălţat un cer şi trebuiau neapărat puse şi stele pe el.

CAPITOLUL A

FATA MORGANA

Coşmarul zilei de 12 mai 1944 a continuat grotesc şi-n somnul care m-a prăvălit spre dimineaţa celei de-a doua zile de prizonierat. Căderea din libertate în captivitate se produsese cu o bruscheţe atît de explozivă, încît nici o trecere, chiar coborîtoare, nu mai putea lega cele două tărîmuri.

Ştirea căderii pătrunsese fulgerător în insondabilul suflet. La nici un nivel nu mai era loc de dubiu, trecere, uitare. Graniţele subconştientului şi inconştientului fuseseră trecute mai necruţător decît poziţiile succesive care ne spulberaseră răgazul îmbarcării spre ţară. Subsolul afund pe care continuam să existăm avea aceeaşi componenţă plastică, aceleaşi mecanisme ca şi tărîmul din care ne prăbuşiserăm. Chiar aceleaşi nume: Balaclava, Baidari... Şi noi purtam aceleaşi etichete, deşi lujerele frînte erau ţinute doar de nişte ţesuturi exterioare şi seve obscure, care te miri cum se mai prelingeau. Totul semăna cu ce fusese înainte, cum semănau roadele de aromă ale livezii cu imitaţiile lor din ghips sau plastic,

dibaci făcute. Sensurile însă se descărnau şi-şi ascuţeau tăişuri de bisturiu pentru o îndelungă vivisecţie.

Căderea era ca un păcat originar, irecuperabil, şi nu ştiam nici o divinitate care să-şi trimită fiul să o răscumpere. Chiar dacă pistolarul-paznic trage, nu scap prin moarte de stigmatul intrării în această existenţă. îngheţam descoperind această monstruoasă virginitate a sufletului. Ce ne rezervau hrubele, labirintele, catacombele geologiei noastre sufleteşti pe care eram desemnaţi să le prospectăm? Vom trudi crîncen în subsolul sterp, ca în zbenguiala înaripată din ţara nimănui, cea de sub soare? Sigur că similitudinea celor două tărîmuri impune în „subteran" adversităţi mai crase decît în lumea cu fracuri, titluri şi străluciri convenţionale, în calea devenirii şi împlinirii simple de om. Dar dacă huruitura

uriaşului concasor din somnul dinspre dimineaţa de captiv nu va fi brusc oprită?

Acela era conectat la un soare de plastic şi era mare cît istoria omenirii, iar pămîntul se deosebea de al nostru prin lipsa de frumuseţe şi de activitate a oamenilor, fiindcă aceştia, asemenea prinşilor de război, zăceau perpelindu-se, doar-doar vor uita în somn soarta maşteră. Drumurile erau bătute de furnici roşii, care cărau cu sîrg trupurile celor prăvăliţi, opintindu-se să le împingă în măselele şi gîtlejurile ce scrîşneau scremut la rezistenţa de diamant a coloanelor vertebrale şi a oaselor. Continuitatea macabrului măcinat al rezistenţelor era uşurată de jeturi de lichid, gargarisind în scuturatul maşinii. înfricoşător era că oamenii sensibili şi la zumzetul bormaşinei cabinetului dentar, auzind straşnicul scrîşnet, nu se ridicau să sară în mare de pe stîncile Fiolet, aflate numai la un pas.

Prima imagine a tuturor după coşmar pare să fi fost aceeaşi: ceasovoiul-pistolar, cu budionca înstelată proiectîndu-se pe cer, de pe turnuleţul de pază improvizat. (Peste ani, într-un lagăr din nord, un prizonier de război nebun potenţase această primă imagine comună, schiţîndu-mi pe nisip, printr-un cerc, globul pămîntesc. Cu bucuria jucată a unei idei atunci venite, aşeză în Polul Nord ghereta de pază a marelui ceasovoi al acelei perioade[1], împrumutînd pentru recunoaşterea omului schiţat doar mustăţile atotputernicului. Găti verbal budionca acestuia cu steaua polară şi după ce-şi frecă vesel mîinile, ca să mă facă curios asupra poantei, încinse globul la înălţimea ecuatorului cu un brîu de sîrmă ghimpată.)

Primul eveniment petrecut în zori pe locul viran dintre ruine, unde înnoptaserăm, a fost separarea trupei de ofiţeri.

- Nu vrei să te trezeşti la noua realitate? - mă certă Arion, pe la prînz. Te-am zgîlţîit ca pe un trup inert. Au venit supravieţuitorii cunoscuţi, necrezîndu-mi spuselor că eşti prizonier, să te pipăie, să se convingă. Şi bravii de ieri plîngeau amar, de m-au podidit şi pe mine lacrimile. Vor fi scoşi de sub influenţa nefastă a ofiţerilor şi moşierilor, ca să înceapă o viaţă nouă cinstită, de muncă şi reconstrucţie, sau cam aşa ceva. Parc-ai picat din lună!

[1] Aluzie la Stalin.

Nu pricepi noul limbaj! Au şi venit printre noi noii dascăli, ofiţeri care vorbesc moale, „moldoveneşte". Preferă să vorbească de la om la om. Se bagă-n vorbă şi, dacă zîmbeşti încurcat, te iau deoparte, bineînţeles, în perimetrul marcat de sentinele. Uite-i pretutindeni! Văzuţi de departe, parcă-s perechi de prieteni. Mă duc să mai aflu cîte ceva. Tu stai cuminte, că vin eu să-ţi spun!

Revenea şi iarăşi pleca. Seara, după ce trecuserăm pe la o etuvă de campanie, Arion reluă, sintetizînd:

- Deparatizarea este o acţiune complexă, de durată mai mare decît viaţa omului, dacă i-am înţeles eu bine. Azi a fost doar cea fizică.

- De păduchii tranşeelor am scăpat, dar de vizitele ăstora, n-avem şansă! - se amestecă un prizonier necunoscut, dar fu îndată întrerupt de un altul:

- Cine i-a trimis pentru treaba asta putea s-aleagă oameni culţi, mai ageri la minte.

Vor trece ani pînă cînd aerul de superioritate al multor prizonieri faţă de interlocutorul-stăpîn se va risipi.

Codler, politrucul lagărului de ofiţeri Oranki-Mănăstîrca, unde aveam să ajung peste un an, nedumerindu-se că un „reacţionar" declarat nu-i înţelegea insistenţa de a-l duce cu orice preţ la un miting, i-a explicat deschis că, dacă intri într-o moară, chiar fără nici un interes, în ciuda precauţiilor de a nu atinge nimic şi oricît te-ai scutura, la ieşire tot ai luat nişte făină pe haine. Problema e ca sistemul să funcţioneze fără întrerupere şi să-şi alieze şi alte „elemente convingătoare".

Ca să întrerupă discuţia ce se lăţea, Arion, coborînd vocea, îmi vorbi despre faptul că George Fonea, Marinov şi alţi cîţiva ofiţeri necunoscuţi nouă au fost ridicaţi. în toate, Arion mă trata ca pe un bolnav. M-am ruşinat. Fiecare îşi era povară sieşi îndeajuns, deşi ştiam că ajutîndu-ţi semenul, te ajuţi pe tine. Lupta dinăuntru trebuia purtată personal, altminteri, ca-n toate cele din afară, ponderea contextului creşte pînă la imprevizibil. Oricum, în lumea interioară era mai mult de făcut şi mai greu, mai ales că totul se surpase, luptătorii anulaţi ca sub narcoză, steagurile în bernă.

Au început marşurile. Cu frunţile în praf, treceam prin peisajul sudic, cîndva cunoscut. Lumina nu mai împodobea, liniştea din

popasuri nu mai cînta. Zările erau de scamă. Corespondenţele cu natura se rupseseră. înregistram fără ecou cum translatorul coloanei, Boris Rudenko, trecuse, mutat disciplinar, prin unitatea noastră, încărcat ca un samar cu muniţia şi pistoalele mitralieră ale cîtorva convoieri; rîdea, fuma, mesteca. Pe platoul golaş, deasupra Baidariului, ca pe o plită încinsă, se cocea lagărul de prizonieri, noua formă de comunitate. Inşii mişunau dens, cuprinşi în brîiele de sîrmă ghimpată ca o colonie captivă de insecte. Am

aşteptat în soare, pînă la asfinţit. Veneau şi plecau brigăzi de lucru sub pază. Oameni cenuşii, supţi, mototoliţi. Am rămas o noapte în lagăr, între zidurile unei construcţii în lucru. Un fel de carantină, despărţită de rest improvizat printr-o reţea improvizată. Cu lăsarea întunericului - numai zona de pază era luminată - a început un du-te-vino al soldaţilor care descoperiseră sau întrebau de cunoscuţi printre noi. Pretutindeni grupuleţe care-şi căutau loc să-şi spună cît adunaseră în acest abia înfiripat început sau să se întrebe, între ai lor, înainte de despărţire, ce mai poate veni. Bietele „gazde" nu veniseră cu mîinile goale, ci în tot soiul de cutii, blide, gamele, aduseseră un fel de uruială fiartă, „casa", cina lor, jurîndu-se toţi că au mîncat pe săturate şi au mai obţinut şi un supliment. Apoi pledau ca să păstrăm şi „vesela", că ei găsesc „cîtă vrei" cînd îi duce la deminarea zonelor de război. Ici şi colo ofereau şi cîte un sac pentru merinde, „ca să ai unde să-ţi pui cîte ceva, o lingură, că noi n-avem cizme, s-o înfigem ca unii la carîmb... O poţi purta şi-n buzunar, ca pe stilou, pentru a o avea mereu la îndemînă, dar dacă n-ai nimic în sac, poţi păstra lingura acolo". Manta, camaradul meu de luptă din „vremuri bune", mă silea să îmbrac puloverul de schi pe care i-l dăruisem pe Trapez. Că darul făcut nu se poate lua înapoi, înţelegea foarte bine Stanciu, un ins plăpînd care fusese cu noi în munţi, dar să-i refuz mantaua, numai în bluză fiind, înseamnă a-l jigni pentru toată viaţa. L-am potolit cumva, acceptîndu-i passe-montagne-uY.

în haltele zilelor următoare de marş către lagărul din Simferopol, se repovesteau cele aflate. Punctul senzaţional pe care se brodaseră deja variante îl constituia descoperirea de la Inkermann.

[1] Passe-montagne (franţuzism): căciulă care acoperă ceafa şi urechile.

în ajunul lichidării Sevastopolului, în '42, un grup de luptători sovietici a ales, pentru a evita prizonieratul, o soluţie neobişnuită: s-a zidit într-o grotă a tunelului străvechi, aerisită printr-o fisură a stîncilor, cu tot ce a socotit necesar pentru a supravieţui „liber" ocupaţiei inamice, aşteptînd reîntoarcerea eliberatoare a tovarăşilor lor. Au întărit prin jurămînt şi mai tîrziu prin putere armată respectarea legilor unei astfel de convieţuiri. Cum a arătat de fapt aşteptarea de doi ani fără trei luni, nimeni dintre naratori nu ştia şi fiecare fabula. Explozia depozitelor de dinamită dezlănţuită de pionierii germani în 8 mai 1944, un înfricoşător cataclism pentru cei ce l-au trăit afară, a avut, poate, pentru „cei zidiţi de vii", şi înţelesul încetării puterii vrăjmaşe. Surparea tunelului însă a complicat, tocmai în ceasul dramatic aşteptat al eliberării, ieşirea fizică la lumină. Prizonierii folosiţi la curăţirea tunelului au auzit, în întîmpinarea efortului lor, lovituri de tîrnăcop. Curînd a devenit limpede că se aud reciproc, ceea ce a accelerat zelul şi a acordat direcţia. Cînd a căzut ultima piedică, primul dintre cei zidiţi s-a năpustit în lumină, dar a căzut după cîteva clipe, ca fulgerat, la pămînt. Autorităţile sovietice, prezente la strania descoperire, au

împiedicat ieşirea imediată a celorlalţi. Prima întrebare ar fi fost: „în ce an sîntem?", iar următoarea: „Cine a cîştigat războiul?"

Epilogul, închipuit în versiunile felurite ale comentatorilor, nu oglindea poziţia prizonierilor faţă de faptul în sine, ci presupunerile lor despre reacţia oficialităţii care mergea de la decorarea pînă la condamnarea lor: „Nu în mormînt, aşteptînd învierea, ci atacînd cu partizanii duşmanul din spate, se apără patria!" perorau unii, în locul imaginarului procuror. Refuzul acelora de a accepta prizonieratul ca variantă de viaţă sporea focul meu mistuitor, introspectiv. Descopeream însă şi elemente opuse, care se potenţau activ spre spargerea încremenirii care se instalase odată cu căderea. Mă interesa nemărturisit ştirea că localnicele îşi căutau îndrăzneţ prietenii ajunşi prizonieri şi eu, înclinat mai mult spre gratuităţi decît spre practic, m-am surprins închipuind utilitar această disponibilitate. Să sparg cercul magic prin acţiune, evadînd. Să găsesc pe cineva din cercul fostelor cunoştinţe, care să mă ascundă pînă mă pregătesc pentru drum. Nu însemna asta incapacitatea de a duce adîncirea în mine pînă la consecinţe

ultime, pînă la o altă fundamentare a vieţii, pînă la o nouă convertire, imună la fluctuaţiile lumii din afară în care naufragiasem o dată? Cînd să mai ajung la fund, la temelii, dacă şi acum ratez, întrerupînd căderea? De ce să opresc forajul, cînd poate „regăsirea" nu-i prea departe? Şi oricît ar fi de departe, de neajuns chiar, nu e această explorare mai de preţ decît îngrămădirea de fapte în afară, fapte care pot deveni cel mult un „zgîrie-nori" cantitativ?

Grădinile Baccisaraiului erau înţesate pînă sub coroanele pomilor cu lăzi de muniţie. Drumul pe care începusem, cu doi ani în urmă, „primăvara în ţara nimănui", vuia acum de corul soldaţilor care cereau pîrtie liberă spre Bucureşti, Varşovia, Berlin, Paris... Toate oraşele lumii cuprinse în repertoriul geografic soldăţesc (inclusiv cele aliate) erau strigate să-i primească pe vajnicii eliberatori. Galaxiile încă nenumite ratau prilejul de a se înscrie în orbita celei mai strălucitoare comete. Cuvintele care arcuiau nestăvilita traiectorie erau simple (Daite nam dorog.../ Frankfurtskaia uliţa[1] - pe acest loc, la fiecare repetare a simplei, obsedantei melodii, se înşira alt nume al colierului lumii).

Nu priveam munţii Iailei, cu jilţul Ceatîrdacului, ca să nu sîngerez imaginea lor din mine.

Trecerea jalnicei coloane captive stîrnea lumea în drum. Sudalmele aruncate nemţilor curgeau grindină. Pîlcul românesc din coada prăfuitei adunături schimba registrul cu uimirea descoperirii: „Aa! Rumînieşte! Jinkă nada?" (Nevestică trebuie?). Iar cetele de copii cîntau de vuiau uliţele: „Mămăliga, moloko, Rumînia daleko...". Pe un fir melodic, tălălăind la marginea muzicii populare pe care ţara îşi psalmodiase neinspirat tristeţile războiului cu: „Unde-s mormintele multe?/Ăia-s vînători de munte,/ trala, la, la la", rusoaicele brodaseră o peltea de strofe fără capăt, ilustrînd şi hangul spre nesfîrşitul cantitativ al acestui popor, strofe care, cu

toată lipsa de calitate poetică, abundau de amănunte grăitoare despre firea bărbaţilor unui popor şi a femeilor altui popor pe care viaţa de campanie îi înghesuise între aceiaşi pereţi. Memoria copiilor (martori vruţi sau nevruţi ai vieţii celor maturi), amin-

[1] Daite nam dorog.../ Frankfurtskaia uliţa (rus.): Indicaţi-ne direcţia.../ Calea Frankfurt.

tirea fără cenzură şi înţelegere deplină revelau convieţuirea unor oameni pe care războiul i-a despărţit, pentru ca din nou, printr-un capriciu, cînd ei n-o mai voiau, să-i pună iarăşi faţă în faţă. Nu lipseau din depănarea strigată prin copii a amintirilor nici versuri despre neînţelegerea voită a unui închipuit „tarif": „Antonescu-a ordonat/ zece mărci pentr-un culcat./ Fetele s-au dăruit/ pentr-o marcă, înzecit!/ Trala, la, la", precum nici alte strofe şi mai bu-clucaşe. „Cele de altădată" priveau adunate în sine din umbra pridvoarelor, în trecutul cîntat de odraslele ingrate pe uliţi. Doar vîrstnicele, care nu apucaseră să se înfrupte atunci, se oţărau, aruncîndu-ne măscări. Alte popoare îi vor privi altfel pe inamicii captivi. Poveştile spun de mahalagismul fustelor vînturate cu sub-text condimentat al franţuzoaicelor, care fuseseră totuşi în timpul ocupaţiei un eficient dizolvant al spiritului războinic german, dar ceva mai nimicitor ca ignorarea totală de către publicul englez a trecerii pe străzile oraşelor a prizonierilor nemţi, e greu de închi-puit. Un singur bărbat cherchelit s-a oprit din mers şi, clătinînd alene capul, fredona: Ah, du lieber Augustin, ... alles ist hin!'.

Coloana se mişca cu fiece zi mai greu, mai spectral. Arătări livide, ţepoase, murdare, cu ochi holbaţi-febril sau tîmp-absenţi, îmbrăcaţi cerşetoreşte; purtătorii de cizme erau acum desculţi sau cu picioarele înfăşurate în cîrpe.

Mizeria fiziologică, singura direcţie pe care oamenii nu cu-nosc oprire, progresa urîcios. Foamea vorace, care cerea orice, şi mai ales setea astîmpărată nestăpînit din fiece băltoacă, urîţea scabros suferinţa. Trupurile huiduite în drum erau chinuite de o pîntecariţă mai iute decît încuviinţarea capricioasă a ceasovoiului pentru cei cîţiva paşi pînă la şanţul şoselei. Rezistenţa românilor la aceste suferinţe nedumerea pe toţi. „Mai învăţaţi cu lipsurile, mai căliţi", explicau unii; „Buruiană a dracului", hotărî un convoier, „dar care face flori frumoase", săriră cei care ştiau ruseşte. Era şi printre noi un maior, Pogor, care ar fi mîncat şi iarbă. Făcea zîmbre cînd mestecau stăpînii şi zîmbea milog, muindu-şi buzele, cu ochii la gura lor.

'Ah, du lieber Augustin,... alles ist hin (germ.): Ah, dragă Augustin,... totul s-a sfirşit (cîntec austriac foarte popular).

-Ăsta a fost ţambalagiu. Scrie pe el, nu vezi? - se ridicară voci. L-au luat sub tutelă.

Ce-i drept, adunatul chiştoacelor va fi curînd tolerat şi chiar admis, de cînd cineva a citat aproximativ replica acelui ramasseur

de megots, din Nach Damaskus, a lui Strindberg[1], după care practica cu pricina n-ar fi mai greţoasă decît a debita părerile altora.

Ajunse la poarta lagărului de sus, din marginea Simferopolului, umbrele de oameni s-au mai înviorat. Aşteptau măcar o parte din binefacerile lagărului ideal cu care ne împuiaseră capul cei mai omenoşi ori cei mai mincinoşi dintre stăpîni, justificînd neajunsurile situaţiei de tranzit. Utopia acelei colonii înzestrate cu ateliere, laboratoare, biblioteci, în care fiecare, după înclinaţii şi preferinţe, îşi va petrece creator timpul pînă la repatriere, nălucea ca mirajul oazelor din deserturile fierbinţi. Creduli şi jalnici, ca bolnavii fără scăpare, apărau cu febră plăsmuirea şi se supărau şi îi duşmăneau pe cei ce încercau s-o spulbere.

- De ce să nu fie şi cîţiva stupi? - se nedumerea un colonel, apucat subit de nostalgia unei prisăci. Sînt mai puţin costisitori decît piscinele de înot sau decît laboratoarele.

Bogăţia paletei dorinţelor e un bun al tuturor. Cei ce refuzau credit lagărului ideal îşi investeau speranţa în visul evadării, mai eroic, mai captivant, a cărui împlinire însă se amîna, cu justificări suficiente, pentru momentul următor.

Lagărul era încins de o zonă de sîrmă ghimpată pe cinci şiruri înalte de reţea deasă, barată şi-n diagonală, cuprinzînd culoare mărunt săpate şi greblate, cu turnuri de pază şi reflectoare. De-a lungul laturilor exterioare alunecau pe lanţ cîini-lupi. Dificultatea trecerii acestui prim obstacol dintr-un şir lung şi imprevizibil de primejdii mă determină să încerc să ajung într-un spital, împreună cu bolnavii separaţi de coloană. Arion, care mă urmărea atent, pricepuse dintr-o aluzie unde mă bătea gîndul şi bucuros că îmi reveneam, mă urmă cu succes. Spitalul, la capătul unui marş de două ore, ne descurajă dintru început. înghesuiţi într-o curte interioară unde urma să dormim, fără de nici unele, unde cei mai norocoşi

' Dramaturg suedez (1849-1912), autor al piesei Drumul către Damasc, la care se face aluzie aici.

se aciuaseră pe lîngă un foc, sub un gang cu fum, aşteptam dimineaţa pentru a scăpa de aici. Dintr-un grajd de piatră folosit pentru răniţi, apăru ca o vedenie George Fonea, cu o legătură peste ochiul stîng pierdut. Cu un debit verbal febril, rupt, uitîndu-se des spre intrarea întunecată din care veneau gemetele şi chemările celor care se mai ajutau între ei, fratele nostru George se plîngea de un punct negru care-i stăruia după operaţie în faţa ochiului teafăr, dar amintindu-şi ceva, uită de propriile necazuri şi mă prinse de braţ:

- Te-a căutat Caplun, una dintre căpeteniile brigăzilor de partizani. A intrat pe un cal alb cu 12 ortaci călări în lagărul de la Inkermann, în timpul apelului de seară al celor unsprezece mii de prizonieri care reconstruiesc Sevastopolul. Te-a strigat să ieşi în faţă. Nu ştiu ce mi-a venit şi am ieşit eu. Toţi încremeniseră. M-a privit o clipă încruntat: „Nu e el. Luaţi nebunul ăsta de-aici!" Au plecat apoi, dar de atunci parcă mi-e mai uşor.

- Kapitan Fonea! - strigă repetat cineva din grajdul cu răniţii întinşi pe paie.

Căpitanul era singurul dintre ei care mai avea mîinile şi picioarele tefere, încît, mai ales noaptea, cînd erau lăsaţi în plata Domnului, îl chemau des ca să-i încredinţeze o ultimă dorinţă despre acasă sau ca să-i ceară să-i întoarcă pe altă parte.

- Mi se pare că şi eu mă strig în somn... Cred că şi pe mormîntul meu tot căpitan Fonea o să stea scris.

Avea să fie adevărat, dar pînă atunci mai era de îndurat, de sperat, de luat de la început şi mai ales de visat...

După un răstimp, George Fonea se întoarse cu alt chip. Era copleşit de bucurie, parcă delira:

- Contraofensiva noastră pe frontul Moldovei!

Ne arătă un petecuţ de ziar rusesc, găsit nu ştiu unde, din care ne citi febril: „Puternice contraatacuri inamice la nord de Iaşi", şi şi-l ascunse apoi cu grijă undeva adînc, parcă în carnea lui.

- Aţi văzut spatele armatelor lor! Oricît le-ar aţîţa setea de jaf, nu pot ajunge în mijlocul Europei.

Şi, darnic, ne oferi la despărţire singura lui avuţie: un comprimat de supă.

în cursul dimineţii, toţi care înnoptaserăm în curtea spitalului de răniţi am fost mutaţi la secţia de bolnavi, pe aceeaşi stradă. în

curtea înconjurată cu zid se ridicau o casă dărăpănată cu etaj şi o privată improvizată, de scînduri. între ele fumegau de dimineaţa pînă seara două cazane-bucătărie. între aceste trei puncte-forţă curgea spastic forfota de furnicar a cîtorva sute de prizonieri, cu tubul digestiv dereglat. Desfăşurarea mecanică a reflexelor era însă cenzurată, în porţiunea dintre casă şi cazane, cu bîta şi tăierea raţiei de pîine de către comandantul de lagăr, Pădureanu, fost dezertor din armata română care pretindea în timpul distribuţiei ordine germană. Cum fiertura tulbure nu putea fi primită în pumni, cei care nu aveau un vas sau o tinichea încercaseră, fără să reuşească, să-şi confecţioneze dintr-o ruginitură de tablă de acoperiş ceva care să suplinească funcţional blidul.

în momentul deşertării polonicului, mîinile avide jucau încordate, în luptă cu arsura, dar scurgerea neprevăzută a vasului meşterit răsturna tumbe de panică pe chipurile livide, însufleţite de tensiune. încercaserăm să pătrundem prin încăperile ticsite, rău mirositoare, dar scările erau cuprinse de convulsiile viscerale ale întregii clădiri. Nu ne rămînea altă ieşire decît întoarcerea în lagăr sau fuga după lăsarea întunericului. Sprijiniţi de soclul temeliei din spatele casei se putea ajunge uşor pe culmea zidului, iar de-acolo, cînd soldatul care patrula pe stradă de-a lungul spitalului întorcea spatele, puteam să lunecăm în stradă... Simţeam ezitarea crescîndă a lui Arion, în ciuda condiţiilor favorabile, o dată cu lăsarea serii. Socoteam că cel puţin în doi trebuia întreprinsă evadarea. Mă angajai, sub ochii lui, într-o repetiţie. De pe

zid, pîndii patrularea paznicului. Se depărta pînă la 20 de metri de punctul fierbinte ales de noi.

- Hai! Nu ne mai întîlnim niciodată cu asemenea ocazie - îi şoptii lui Arion, după demonstraţie.

- M-am hotărît. Nu merg!

în zilele următoare am venit în lagărul de sus, de unde între timp evadaseră trei ofiţeri nemţi. Prinşi curînd pe lîngă istmul Pericopului, fuseseră desfiguraţi în bătăi şi aruncaţi în carcerele lagărului de lîngă gară de care depindeam şi noi.

Lumea din afara reţelelor, către care tindeam ca orice vietate captivă, ne durea, la atingere, ca o rană. între sîrme, în ciuda densităţii pe metru pătrat, fiecare era singur şi purta un gol în inimă.

Boleam după viaţa de altădată, deşi pe aceea o visasem altfel. Nu ne puteam bucura simplu de lumină, peisaj, amintire.

Nu ştiam ce să începem cu noi. împotriva dezolantei sărăcii a existenţei înţeleasă fizic, factic, dependentă de lipsa de mişcare în spaţiu, captivii începuseră stîngaci să întreprindă cîte ceva, trebăluind ca să le treacă timpul, ca să uite de foame. Era iunie şi de dormit se putea dormi oricum. Cei mai mulţi îşi doreau, pentru a-şi cruţa substanţa nervoasă şi puţinătatea resurselor fizice, un somn fără vise, o hibernare pînă la ceasul repatrierii; ceilalţi, „pentru a nu le creşte buruieni în cap", cum spunea Arsene, încercau să folosească timpul „sechestrat" frecventînd, în lipsă de cărţi, ocazionalele conferinţe şi cîte un curs de limbă străină (engleza, de preferinţă) care se puteau improviza cu forţe proprii. Această activitate împlinea mai curînd un rol de umplutură decît de zidire.

Pe primitivismul vieţii de lagăr se grefa o acţiune iniţiată discret de stăpîni cu nevinovatele discuţii din primele zile de captivitate, dar continuată neîntrerupt cu interogatorii; absenţa de zile întregi a unora dintre noi, tăcerea lor după întoarcere, frămîntările lor interioare nu scăpau celor din jur. Se recrutau elemente pentru un viitor apropiat; se flutura perspectiva eliberării din captivitate care trebuia să ducă la eliberarea ţării. Se schiţa problematica în jurul căreia se va mişca, complicîndu-se, existenţa de captiv.

„Cine nu-i cu noi e împotriva noastră" se materializa deja pe un caz dintre noi. Lui Marius Guran, care primise sabia de ofiţer din mîna Regelui, i s-a dat, după ample discuţii, să aleagă între a deveni adjutant regal sau criminal de război. Tînărul ofiţer, care în cunoştinţă de cauză refuzase în sine postul de la palat, nu-şi crezu auzului:

- Un adjutant regal criminal de război? Şi ambele destinaţii din aceeaşi sursă?

- Vei fi condamnat la moarte pentru luptele de partizani din Ialta.

- Partizanii ne-au atacat postul de comandă-batalion, iar eu l-am apărat după legile luptei drepte, pe care ei le-au încălcat.

- Pe această recunoaştere, pe care o consemnez acum, se va baza sentinţa de condamnare. De ce eşti nedumerit?

- Aşteptam, în acest caz, o ripostă ca a Apostolului Pavel, în problema harului: „Ce drept ai tu, vas de lut, să ceri socoteală olarului dacă-ţi dă o destinaţie de cinste sau una de ocară?"

- Noi sîntem mai drepţi decît Dumnezeul vostru. Noi îi lăsăm pe oameni să aleagă între „cinste" şi „ocară".

Debarcarea anglo-americană în nordul Franţei, anunţată prizonierilor după ora stingerii, dezlănţui în rîndurile greu încercaţilor oameni sovietici explozii de bucurie în lanţ. Comandantul de lagăr, ameţit de comunicatul special ca de-o beţie rusească, ne trezise din somn ca pe-ai lui:

- Băieţi, sculaţi, au debarcat aliaţii!... Mama lor de fascişti! Pînă acum le-a fost!

Şi învîrtea în aer, ca un copil care ţipa, piciorul scurtat de război.

- Au de ce să se bucure - comentau „băieţii". Iar au noroc. Au debarcat la timp negustorii. Cu toate conservele şi armamentul primit, erau cu sufletul la gură. Dar ultima carte încă nu-i jucată.

Ascultînd zarva petrecerii de dincolo de reţele, continuată şi-n zilele următoare, încercam să ne închipuim încleştarea acelei zile. Arion stătea nedumerit lîngă mine, pornit pe şagă, vrînd să-şi reprezinte şi din perspectiva insului complexitatea unei asemenea bătălii.

Dacă două flote aeriene umpluseră - după cîte am auzit - cerul Sevastopolului, unde vor fi încăput acolo unsprezece mii de avioane?

- Asaltezi sau aperi „valul atlantic"? - îl iscodii eu.

- Sînt prizonier de război- replică el prompt. Dreptul de opţiune e numai al omului liber - completă, după un răstimp, gîndindu-se nu la bătălia din Franţa, ci la una în devenire şi între noi.

- E datoria noastră să facem un scurt proces trecutului şi să pregătim viitorul - declară, cîteva zile mai tîrziu, într-o dispută, colonelul Berchea, interlocutorul agreat al politrucilor-gazde... Alternativa e fără echivoc: fascism sau antifascism.

- De unde au apărut iluminarea şi brusca maturizare politică? Nu demult, în problemele grave ale politicii româneşti, dumneavoastră vă acopereaţi responsabilitatea de executant al măsurilor oficiale, deşi guvernele se schimbau des, prin cunoscuta formulă

„Armata, marea mută, nu face politică" - îl intrebă un subaltern, ofiţer de rezervă.

- Poziţia dumitale e reacţionară şi vei plăti pentru ea! - ameninţă colonelul antifascist.

- Din ce democratism decurge libertatea dumneavoastră de a eticheta ca reacţionară opinia cuiva care a acţionat pînă ieri la fel ca dumneavoastră şi pe care nici azi nu-l socotiţi simbriaşul cuiva?

- încetează cu propaganda profascistă!

- Prefer să aud aceleaşi vorbe de la stăpîni şi nu de la unul dintre noi, căruia nu-i mai place mîncarea de lagăr!

Certurile pe teme lansate de străini nu făceau decît să ne abată de la noi înşine, chiar şi acum cînd, izolaţi de cursul obişnuit al vieţii, am fi avut distanţarea necesară unor revizuiri. Stîrnindu-ne firea, ne vom încăiera, în timp ce regizorii, care n-o fac doar experimental, deschid între firesc şi artificial făgaşe în care forţează viaţa oamenilor, aşa cum le trebuie lor pentru ca s-o poată controla.

- Credeţi că viaţa se poate duce de căpăstru, ca un căluţ? Cine-i nesocoteşte pe-ai ei e zvîrlit din şa; chiar şi cei temerari, darămite cum...

- Cred că există o fîşie marginală pe care o putere înarmată cu arsenalul violenţei filtrate poate mîna viaţa, cel puţin un răstimp. Der Wille zur Macht[1] inoculează toate cuceririle spiritului uman şi le face instrumente ale sălbaticei sale voinţe de putere. (Vă pot arăta, după ani de cercetare asiduă, cum de-a lungul istoriei umane s-a acumulat şi transmis ştiinţa de a regiza istoria.)

- Mă îndoiesc că în acest domeniu iscusinţa oamenilor mari poate fi îndeajuns de cuprinzătoare - opri Arsene pe mai vîrstnicul său partener de discuţie. Istoria de care vorbiţi cuprinde mai ales reacţia oamenilor de rînd, pentru care ezoterismul regiei a fost supărător de transparent.

Cei doi interlocutori erau adesea împreună, deşi Arsene se simţea între camarazii lui de război ca într-o familie. Era singura unitate care rezista încă şi în captivitate.

[1] Der Wille zur Macht (germ.): voinţa de putere, concept central al filosofiei lui Friedrich Nietzsche.

Uneori, cînd eram singur, cei doi se refugiau în colţul barăcii. Se lăsau asiguraţi formal că nu mă deranjează şi vrînd-nevrînd aflai cîte ceva din viaţa profesorului Tiberiu Mitan. Era din Banatul sîrbesc, dintr-o familie de cărturari. Venise să studieze la Bucureşti, fascinat şi intimidat de problematica şi ritmul vieţii studenţeşti din anii '30:

- Eram încet şi-n exprimare şi buchiseam toată ziua. Colegii scăpărau, clocoteau, luptau. Noaptea lucrau la canalizarea oraşului, pentru a-şi asigura un minimum de existenţă, iar ziua însufleţeau amfiteatrele, strada, taberele de muncă. Am stat deoparte cînd studenţimea devenise putere de stat, trezise şi întinerise satele, dăduse un steag muncitorimii oropsite. Cînta ţara. Formaţiile tinere răpăiau ca o ploaie de vară, care purifică mănos tot peisajul. Cîntau şi zideau. Nu lipseau bătrînii înţelepţi, oştenii, cărturarii. Mai-marii zilei şi străinătatea s-au speriat şi au dezlănţuit prigoana. Fără cruţare, sălbatic. Cei mai buni au fost ucişi. Toţi. Cîteva sute. Tot ce poate da izbucnirea unei generaţii. Sub rafalele de mitralieră au căzut cîntînd. Căpetenia mişcării a fost sugrumată, împuşcată şi îngropată sub o lespede grea. Se temeau că va învia. Cînd s-au ridicat pedepsitor echipele morţii, represaliile au în-

mărmurit ţara. în toate centrele au fost împuşcaţi simpatizanţi şi aruncaţi ca nişte cîini în şanţurile drumurilor, sub înscrisul: „Aşa mor trădătorii de ţară!".

- Iertaţi-mă - îl întrerupse Arsene. Admit dreptul la existenţă al oricărei credinţe pentru care cei ce o poartă sînt gata să moară. Personal n-am urmat drumul fratelui meu, căzut şi el, cu toată admiraţia pe care i-am purtat-o, pentru că mă înstrăinează fanatismul. Urăsc pistolul pe care şi l-au agăţat, chiar dacă se chemau poliţie... Refuz orice stimă epigonilor care împing o mişcare decapitată în aventura colaborării cu conducătorul statului din '40[1]. Un lucru însă nu pricep: de ce aţi stat deoparte dumneavoastră, care-mi vorbiţi despre această lume?

- Din neputinţa de a fi ceea ce visau ei să devină omul. Mă bucur că această neputinţă nu m-a făcut să-i discreditez, pentru a-mi justifica slăbiciunile. Raportarea la cei pe care i-am cunoscut

[1] Vorbitorul se referă la mareşalul Ion Antonescu.

m-a ajutat să fiu mai puţin bicisnic. M-a obligat să îndrăznesc mai mult, fără a deveni însă un luptător... Odată, în plină prigoană - eram mobilizat ca ofiţer de rezervă la un regiment din Transilvania -, am fost trimis la Arsenalul Armatei pentru a ridica materialele necesare unităţii. Ajuns în Bucureşti-Nord, zăresc printre cei ce aşteptau trenul un comandant al Mişcării, căutat cu turbare de Siguranţa Statului. Am încremenit. Mi se tăiaseră picioarele. Fuseserăm colegi, amici chiar. Apropierea de el însemna moartea. Aş fi vrut să nu mă fi recunoscut. Să trec, uitîndu-mă în altă parte, mai departe. Dar el îmi prinsese privirea şi, după un semn discret să-l urmez, s-a îndreptat spre ieşirea din peronul liniei. La intrarea în holul central al gării erau înfipţi jandarmi care scrutau orice mişcare şi figură. încetinisem pasul să mă distanţez de iminenta catastrofă. El, al cărui chip îl ştiau toţi, a trecut firesc pe lîngă ochii şi mîinile lor şi doar la cîteva sute de metri în Dinicu Golescu, a întors capul, înainte de a intra într-o casă. Am intrat şi eu.

- Tibi, acest geamantan trebuie să fie astă-seară la Braşov! - şi a adăugat cine, cum şi cînd o să-l preia acolo.

Cu geamantanul - mi se părea de plumb -, lăsîndu-mi toate ale mele baltă, m-am întors la gară. Am ochit un hamal, căruia i-am dat bani pentru un bilet la primul tren de Braşov în care să mă aştepte, păstrîndu-mi locul. Am umblat buimac un ceas în jurul gării, închipuindu-mi toate nenorocirile care se puteau întîmpla, de la denunţul hamalului, pînă la arestarea lui. Am apărut pe peron cînd se anunţa plecarea trenului. Hamalul meu se frămînta neliniştit la fereastra vagonului. Mi-a fluturat din mînă uşurat, zărindu-mă. L-am mai răsplătit încă o dată pentru osteneală şi am rămas tot timpul pe culoarul vagonului, trăgînd cu ochiul, în trecere, la geamantanul din compartiment. Controlul bagajelor în timpul călătoriei era pe atunci un lucru obişnuit. Dar totul s-a terminat cu bine... Am mai trecut o dată, tot în '39, printr-o spaimă mare. Soţia mea aştepta cu nelinişte de pe o zi pe

alta prima naştere. Nu mă slăbea o clipă din ochi. Doar prezenţa mea o îmbărbăta. Din senin apare un funcţionar al prefecturii cu invitaţia de a mă prezenta imediat la prefectul judeţului. Era perioada prefecţilor militari. Colonelul mi-a înmînat ceremonios o foaie de drum clasa I şi ordinul de a fi prezent a doua zi la ora 10

dimineaţa în sala de festivităţi a Ministerului Justiţiei, asigurîndu-mă, pe cuvîntul lui de onoare, că nu mă aşteaptă nici un necaz, ci că, dimpotrivă, sînt onorat cu o înaltă şi augustă încredere. A doua zi, cîteva zeci de invitaţi din toată ţara aşteptau în sala festivă apariţia ministrului, care la ora 10 punct şi-a început vorbirea cu „Domnilor, Regele nu trebuie să cadă". A fost întrerupt. S-au pus din sală condiţii: încetarea prigoanei, eliberarea celor din închisori, desfiinţarea lagărelor... Am aflat pe urmă că nu demult se efectuaseră arestări în centrul studenţesc timişorean. Echipele de anchetă sosite special de la Bucureşti foloseau tot arsenalul de torturi: manşetele mobile, scufia de lemn cu şuruburi şi alte dichisuri asiatice, de care veţi fi auzit. Unul dintre anchetaţi declară după primele interogatorii celor din celulă că nu mai poate suporta încă o şedinţă. Camarazii lui îl priviră întunecaţi. Asemenea slăbiciuni erau socotite de ei trădare. Scos la anchetă, acesta declară tot. Era curier şi avea ce spune. Pe lîngă tot ce dovedise sec, cu date, cu nume, adăugă că ştia despre intenţia asasinării regelui Carol că e generalizată pe ţară, fără a se precupeţi sacrificiile. Asasinarea din toamnă, în plină stradă, a ministrului de Interne[1] care se angajase să extermine Mişcarea, dispariţia ucigaşilor de la locul faptei, pătrunderea lor în Radiodifuziune, de unde anunţaseră pedepsirea călăului, precum şi descoperirea mereu a altor echipe, neliniştiseră pînă la paroxism stăpînirea. Lista cu nume necunoscute încă Siguranţei, proporţia acţiunii intenţionate, reînnoirea ei cu toate eşuările şi represaliile suferite au dus la tratative şi acceptarea condiţiilor. Mai departe ştiţi ce-a urmat, continuă profesorul Mitan: arestarea într-un punct de frontieră a Comandantului[2], numirea lui şi a altor doi ca miniştri, dispariţia acestuia după ce-şi obligase adversarul, cu care nu putea colabora, să recunoască existenţa Mişcării... Şi apoi ceea ce nu trebuia să se întîmple niciodată: participarea la conducere, după abdicarea Regelui.

Arsene se ridică brusc şi-şi părăsi neceremonios interlocutorul. Pregătirea transportului de prizonieri spre nord - despre care

' Armând Călinescu, ucis la Bucureşti, în 21 septembrie 1939, de către o echipă de legionari (aşa-numiţii „Răzbunători").

[2] Horia Sima.

auziserăm după mutarea în lagărul gării din Simferopol - a dus la îmbarcarea în vagoanele de marfă, preschimbate de meseriaşii lagărului în dube de deţinuţi cu gratii, reflectoare şi platforme pentru sentinele la fiecare vagon. înghesuiţi pînă la sufocare pe scîndurile cu goluri între ele care slujeau de paturi, plănuiam în

trei evadarea după ce trenul avea să iasă din Crimeea. Camarazii captivi fredonau pe firul trist al romanţei „Vînt de seară" versurile improvizate de George Fonea, apărut printre noi cu o bandă neagră, care-l înnobila ca un blazon, peste ochiul pierdut în ultimul ceas de război. „Vînt de stepă... / De căinţă şi amar,/ Du-ne către biruinţă,/ Că ne creşte-n suflet iar!".

Printre zăbrele unduiau mătăsos lanurile de aur, purtîndu-ne dorul departe, unde albastrul de cicoare se pleca peste şesuri.

în afară de Arion, Marius Guran, visînd să ajungă acasă fără postul de adjutant regal, se asociase planului cu condiţia ca eu să sar primul după ce voi deschide uşa rulantă, fixată să rămînă întredeschisă de un lat de palmă printr-un dispozitiv de închidere prevăzut cu un şurub lung cu piuliţă. Deschiderea asigura scurgerea în afară a jgheabului de murdării.

A doua seară, tîrziu, după ce încetară drumurile spre jgheab, încercai, lipit de întredeschizătura uşii, să deşurubez piuliţa. îngustimea deschiderii îmi stînjenea dureros mişcarea mîinilor. Adunasem în degetele lungi şi subţiri, peste care mă lovea cîndva cu arcuşul colericul meu profesor de vioară, tot ce putea fi transmis pînă în ultimele falange din fiinţa mea. Toată energia se scurgea într-acolo, ca electricitatea prin capătul firelor, dar zadarnic. Nedumerirea cîtorva despre ce se petrecea acolo, lălăită somnoros, vociferările care se limpezeau în protest şi ameninţare, cu spaime că vor fi împuşcaţi, răsturnate în mine într-o insuportabilă spaimă de ridicol, rupseră rezistenţa strînsurii şurubului, dar în cîteva clipe piuliţa răsucită febril scapă degetelor tremurînde în afară. Nu mai era nici o clipă de pierdut. îmi chemai şoptit ortacii. Trăsei pilonul şi mă opintii să trag uşa. Parcă era turnată. Cei doi se prinseră în acelaşi efort, dar uşa era de neclintit. Trenul scîrţîi cu o zdruncinătură din toate încheieturile, încetinindu-şi mersul pînă la oprire. Se crăpa de ziuă. Strecurai din nou pilonul în dispozitivul de închidere. Peste spaima noastră şi îngrijorarea

întregului vagon bubuiau ciocanele de lemn cu coadă lungi cu care garda, călcînd peste vagoane, verifica integritatea pereţilor. Dar trecură mai departe, fără să fi observat ceva. A treia zi de drum, trenul opri într-o haltă, pentru controlul interioarelor. Halul în care arătau prizonierii îl determină pe şeful convoiului să ne lase afară pînă la pornirea trenului. Folosind neatenţia sentinelei, ne strecurăm pe sub tren ca să vedem ce împiedicase uşa opusă să se deschidă. Un drug de fier sudat grosolan între două toarte aplicate pe vagon! Constatarea imposibilităţii de a evada mă linişti şi mă eliberă din tăcerea penibilă în care mă zăvorisem.

Treceau pe lîngă noi sau treceam pe lîngă trenuri lungi cu populaţia deportată din Crimeea. Aproape numai femei. Bărbaţii fuseseră trimişi să-şi spele prin sînge vina de a fi convieţuit cu ocupanţii. După război, cei care vor fi supravieţuit, vor fi împinşi în „deportare voluntară", în zonele marginale ale întinderilor locuibile. în regiunea Tuia, eşalonul nostru se opri la două lungimi de braţ de vagoanele de marfă cu deportaţi. Erau doar cu ce putu-

seră înghesui într-un geamantan, dar fără sentinele. Întîmplarea a făcut ca una dintre femeile vagonului de vizavi să-l descopere pe Marius în dosul gratiilor. O cunoscusem şi eu în trecere prin satul tătar lipit de pereţii Iailei lîngă care primisem vizita regală, după Sevastopol '42. Balerina din Baccisarai poposise la colegele ei din satul lui Zeinab. Ea mă descoperi în timpul discuţiei dincolo de umărul lui Marius. Tăcusem tot timpul. Prin Marius, întrebă dacă o recunoşteam. Dădu să plece ca s-o aducă pe Zeinab să mă vadă. Speriat de posibila întîlnire, mă amestecai în înghesuiala captivilor.

A doua zi, însă, mă lipisem de dimineaţă de gratii, anunţat de Boris Rudenko din grupa de aprovizionare a eşalonului să pîndesc trecerea Ninei Prioti, acea „tîrfă de vocaţie" din Alupka, care-1 întrebase, descoperindu-l în timpul distribuţiei pesmeţilor, despre mine. Pentru durerea care-i scutura trupul scos pînă-n cingătoare prin fereastră, căutîndu-mă în defilarea gratiilor cu febra morţii, şi pentru spaima cu care şi-a acoperit vederea, surpîndu-se ca o izbită de un talaz de mare după ce ochii ne-au scăpărat, o voi păstra alături de sfintele femei ale sufletului meu, ca să-mi păzească inima de împietrire în anii lungi care mă aşteptau. Capacitatea

ei de suferinţă, pe care arşiţele trupului nu i-o stinseseră, lumina asemenea mestecenilor liniştea duminicală a pădurilor din jurul Moscovei.

Dincolo de Iaroslav, spre Vologda, paleta peisajului ondulat molcom căpăta prospeţimea tonurilor saturate după ploaie. Verdele pădurilor devenea aerian. Cerul, care acolo nu trebuia nimănui, darul cel mai de preţ al întinsului rusesc, vestea magia aurorelor boreale. Cineva tîlcui tare atîta miracol:

- Pe aici n-a fi fost război.

Dar populaţia oraşului Greazovăţ pe străzile căruia se tîrau spre lagărul de destinaţie prinşii de război fierbea convulsionată de furii omucide. Convoierii schimbaţi în apărători stăviliră greu, cu salve de pistol, turbarea dezlănţuită de apariţia „paraziţilor".

- Iertaţi-i, fraţilor, ciolovecii vin de la şedinţa de agitaţie patriotică! - înjură Boris Rudenko, răzbit de-o piatră.

- Lămureşte-mă şi pe mine, care sînt fraţii tăi? - îl înghesui Arion.

Pe aici nu trecuse războiul. în penultima zi de drum fuseseră prinşi doi ofiţeri germani care evadaseră cu sprijinul celorlalţi. Visînd să ajungă în Finlanda, desfăcuseră duşumeaua vagonului şi lunecaseră între linii, în timpul mersului. Descoperirea absenţei lor, la apelul de dimineaţă, ridicase populaţia din împrejurimi în ajutorul unităţilor militare ca să scotocească pădurile. Avioane de recunoaştere zburaseră deasupra teatrului de operaţii pînă cînd prinşii, două arătări desfigurate, fură îmbrînciţi de-a lungul trenului, încremenit acolo. Cei doi încăpuţi în mîinile unor mulţimi de oameni se mai mişcau doar proiectaţi de lovituri de ciomege şi pietre. Prăbuşindu-se la fiecare pas, erau smulşi şi aruncaţi mai

departe de hăitaşi. Primul, care nu mai putu fi împins pe picioare, fu călcat de inşii încîlciţi să-l izbească. Celălalt, pe care mai spînzurau cîteva zdrenţe sîngerii sub cingătoare, se mişca somnambulic şi dezarticulat, urmărit de femei-furii care, purtînd gîfîit pietroaie cît capul, cu ambele mîini ridicate în dreptul feţelor convulsionate, se îmbrînceau, disputîndu-şi lovitura de graţie. Izbit în cap din spate, se prăbuşi în urletul prinşilor de război agăţaţi de gratiile dubei. Trupurile celor doi evadaţi din captivitate fură încărcate în eşalon, pentru a fi predate la număr în lagăr. Trenul se

urni sub bombardamentul de pietre, lăsind lîngă drumul de fier, în marginea peisajului paradisiac, două pete de vieţi omeneşti...

Abia ajunşi la barăcile aglomerate dintre reţele, comandantul de lagăr, vorbăreţ şi străveziu de amical, ne propuse să ne clădim o vilă specific românească, aşa cum văzuse el în Ţara Fagilor, în timpul ocupaţiei. Un arhitect de-al nostru se şi grăbi să-i schiţeze planul, amplificîndu-l pe măsură ce progresa nebunia care-1 prăbuşi înainte de realizare. Pădurea era aproape. Braţe şi umeri pentru transport şi cioplit s-or găsi într-un neam de pădurari şi de ciobani! Serviciul de ordine în lagăr, ciudată simbioză de directive sovietice şi execuţie germană, părea asigurat doar de Cavaleri ai Crucii de Fier. Le era încă permis portul gradelor şi însemnelor de război. Sutele de ofiţeri germani care se mişcau exact în mecanismul vieţii de lagăr, vrînd parcă să-i dea conţinut, participaseră după prăbuşirea frontului german de la Vitebsk la „parada victoriei" din Moscova. în urma coloanelor de prizonieri trecînd în ordine germană pe magistralele capitalei, zeci de maşini de stropit spălau caldarîmul de murdăria fascistă.

De cealaltă parte a sîrmei ghimpate, în clădirea de bîrne de la intrare, trăiau meditînd cîţiva refugiaţi politici germani, albiţi în ilegalitate şi aşteptare. De la începutul războiului pregăteau în rîndurile prizonierilor o Germanie paşnică, antifascistă, inspirată de Moscova. Convertirea în rîndul ofiţerilor se făcea fără problematică şi dramatism, favorizată de adversitatea mai veche dintre Wehrmacht şi SS şi de un spirit apolitic de turmă. Soldaţii, mai puţini în lagăr, mai guralivi şi mai greu de convins despre o viaţă mai bună a muncitorilor, arătau concret fotografii cu grădini în care lucrau după ce se întorceau de la fabrică, cu interioare ale locuinţelor - „keine Kasernewohnung"' - cu scene familiale, în jurul mesei sau în excursiile tăcute cu maşina personală de tip popular.

- Scene de viaţă fiziologică, fără Rilke şi Nietzsche - hotărî George Fonea, depărtîndu-le pieziş de ochiul rămas teafăr, pentru a le privi.

El îşi revenea încet din prăbuşire şi încă nu se prevesteau fazele de mîntuire şi cultură în care se va închide cu exclusivitate, inte-

' Keine Kasernewohnung (germ.): fără locuinţe de tip cazarmă.

resîndu-l pe rînd, pe perioade, numai Biblia, Rilke, Shakespeare, Dostoievski... în ciuda dezarmantelor dificultăţi cu care în primii ani se putea obţine o carte.

La prima baie, George apăruse cu ligheanul de apă încropită, neajutorat ca un copil care nu ştia ce are de făcut. Privea deconcertat altarul bisericii vechi, înecat în aburi şi lături, unde se îmbăiau ceilalţi.

- Nu vă neliniştiţi, domnule căpitan! - îl trezi cineva. Bisericile transformate în cluburi, cinematografe, depozite şi dependinţe vor fi restaurate în cincinalele de după război şi redate turismului!

Gruparea pe naţionalităţi, în vederea unor hotărîtoare acţiuni politice, a dus la îmbarcarea grupului de români pentru o altă destinaţie. în atmosfera lîncedă a vagonului-dubă, în jurul căpitanului artilerist Bucur, un grup de tineri încerca, cu un aer de şagă jucată, să consemneze impresiile din ultimul lagăr, contabilizîndu-le:

- Deci, primul cubuleţ de unt din raţia de ofiţer prizonier. Altceva? Haideţi, fraţilor, că doar aţi trăit două săptămîni într-un cadru nou! - căuta să-i stîrnească căpitanul albit prematur, el însuşi fără vlagă.

- Unt refuzat de stomacul dezvăţat - bombăni unul.

Majoritatea prizonierilor zăceau apatic, fără să lege vocile cunoscute de nume, avînd nevoie doar de un obstacol sonor uman în calea propriei nelinişti amorfe.

- Primele 200 de grame de pîine albă, după pesmeţii pămîntii de toate zilele, şi, prin aceasta, prima monedă de schimb pentru procurarea de mahorcă.

- Adăugaţi la capitolul hrană - fiindcă în afară de peştii şerpi, uscaţi la soare ca să le piară mirosul de ţîri, şi de supele de nicevo[1], nu ne-au mai oferit nimic - şi aerul festiv cu care cavalerii nemţi anunţau sub cortul „sală de mese" pe cei ce-şi serbau ziua de naştere şi primeau în dar un polonic de mîncare. La rubrica „diverse," fundalul de voci s-a mai înviorat.

- Treceţi frumoasa ie cu cusături româneşti purtată prin lagăr de ovreicuţa cu picioare prea subţiri pentru atîtea priviri, cînd însoţea pe ofiţerul politic ca translatoare de română şi germană.

[1] Nicevo (rus.): din te miri ce.

- Şi pipa englezească a acestui snob cu pretenţii de profesor universitar de istorie la Cernăuţi - se grăbi altcineva.

(în cadrul unei discuţii neacademice despre drepturile sovietice asupra Bucovinei şi Basarabiei, politrucul declarase că, o dată cu pămînturile cuvenite, au preluat şi povara a trei milioane de sărăntoci analfabeţi.)

Bilanţul sărac actualiza în alt chip pentru fiecare dintre călători lîncezeala existenţei ultimelor luni, deşi mai toţi erau tineri şi dornici de viaţă ca întinsurile secetoase de o răpăială de ploaie care să împingă elanurile moleşite spre o trăire rodnică.

Arhitectul Stratulat, mediu sensibil al neliniştii generale, îşi desfăşura public crizele de retorism:

- Fiecare zi se deschide ca o pagină nescrisă. Depinde, oare, doar de captiv s-o umple cu slavă sau s-o arunce mototolită la gunoi? Spuneţi, oameni, călători ai vagonului-fantomă, aţi aflat leacul vieţii noastre care s-a surpat? Nu fiţi mîniaţi pe mine că v-am încurcat cu construcţia din lagăr!... Dar ea n-avea loc în peisajul lor!...

Şi logoreea alunecă spre tema imposibilităţii deplinei realizări de sine într-un cadru străin. Cînd peroraţia se dilua pînă la insuportabil, unii dintre călătorii obosiţi de golul din ei, aşteptînd de la alţii să le alunge urîtul, aţîţară morişca speculativă a arhitectului, propunîndu-i un alt aspect al temei, exportul de inteligenţă, pe care acesta îl prelua cu furia meliţei, fără a ajunge la fuiorul moale, bun de tors.

în asemenea impasuri, Vlad Gebmăneanu, un basarabean tăcut şi bun, tras la chip ca sfinţii din icoane, spontan sau la rugămintea celorlalţi, cînta nostalgic şi liniştitor, ca pentru convalescenţi.

CAPITOLUL ZECE

ASEDIUL CETĂŢII FÂRĂTURNURI

Lagărul Mînăstîrca semăna, văzut din drumul în pantă ce venea dinspre gara Şonica, cu un cimitir sistematizat, închis dreptunghiular, însă cu zona regulamentară de sîrmă ghimpată pe 5 rînduri.

- Coşciugele aliniate aşteaptă să fie încărcate - presupuneau, întunecaţi, unii.

- Cavouri uniforme, supraaglomerate - precizau alţii.

- Uite casa voastră! - ne preveni căscînd şeful convoiului, care ne preluase din drumul Nijni-Novgorodului.

Golul şes din jur depărta lagărul de pădurea dinspre nord, din fund, cu peste un kilometru. Pe celelalte laturi, cîteva grupuri mici de copaci se apropiau de sîrma ghimpată. Relieful se ridica deluros spre răsărit, unde trona o zidire cu turle romanice. Apropierea transportului sporea agitaţia dintre reţele.

- Românaşii n-au astîmpăr, nu-s ca nemţimea înţepenită de la Grezovăţ - se înviorau şi cei ce veneau.

Animaţia îi contamină şi pe soldaţii garnizoanei din bordeiele aliniate la intrare, împroşcîndu-ne, după stereotipul „De ce-aţi luptat?", cu înjurăturile amorfe ce formează baza vocabularului lor. Totul amuţi dincoace de sîrme la apariţia unui colonel deşirat, cu cascheta verde grănicerească lipită drept deasupra unui chip pergamentos, bilios, cu ochi de ură. Ofiţerii din suită se grăbiră prin uşa gheretei să potolească bîlciul care răzbea prin sîrme.

La deschiderea porţilor de lemn înalte, pe aleea principală golită, administraţia lagărului îndiguia de o parte şi de alta masa prizonierilor ce forfotea în spaţiul strimt din faţa bordeielor. Peste coloana îmbrîncită spre carantină, dinspre capul aleii, fluturau strigăte încîlcit toate numele geografiei naţionale, căutîndu-şi odraslele. Ajungeai în bordei prin două intrări aşezate în dia-

gonală la capete. O uşă, o pînză de duşumea, patru trepte şi uşa dinăuntru. Interiorul căptuşit cu scînduri semăna cu încăperile de sub puntea vapoarelor în care se înghesuiau călătorii săraci în trecerea peste ocean. Pe stîlpii care susţineau tavanul în două ape erau montate perechi tăbliile paturilor suprapuse, formînd prin culoarul îngust blocuri de cîte opt locuri. Ca orice încăpere din captivitate, trebuia la nevoie să cuprindă şi dublul efectivului planificat. Se umpleau intervalele cu o scîndură şi aşezau pe întinderea plană, în parelalelism perfect, şirul înclinat al spinărilor, îmbucăturile în serie ale şezuturilor, scobiturile genunchilor strînşi în acelaşi unghi şi se reglementa întoarcerea de pe o parte pe alta, la comandă.

Două sobe simetrice în boxele din capetele barăcii şi una în mijloc completau iarna resursele individuale de încălzire. Ferestrele late cît o cuprindere de braţe se deschideau la nivelul curţii. Văzute din afară, se lărgeau sub acoperişul de brazde cu iarbă al adăpostului, ca nişte crenele.

Cei o mie de ofiţeri români - în majoritate supravieţuitori ai dezastrului din iarna lui '42 de la Don şi Stalingrad şi mai ales ai celor aproape doi ani de captivitate cînd din peste o sută de mii de prizonieri nu rămăseseră, la formarea diviziei antifasciste, nici douăzeci de mii în viaţă - umpleau după întoarcerea de la lucru aleile în cruce şi cele de-a lungul zonei, încetinind pasul în dreptul carantinei, avizi să descopere cunoscuţi de la care să afle ştiri despre timpul în care ei lipsiseră din viaţa din afară. Febra de nou era temperată de experienţa convieţuirii în lagăr, unde nu te poţi încredinţa oricui.

Promenada celor care, înhămaţi la căruţe, căraseră lemne din pădure toată dimineaţa, avea, pe lîngă tristeţea care o învăluia imperceptibilă ca aerul, o notă de solemnă concentrare. Treceau în saboţii înalţi de lemn ca pe coturni, în veşminte de tot felul, decolorate şi reparate, dar spălate şi corect încheiate, ca în uniforme. Se salutau ceremonios, ca după o îndelungă absenţă. Cele cîteva tunici cu grijă păstrate cu petliţe şi insigne păreau în masa sobră frivole, iar apariţia costumelor din stofă cu o croială liberă sau a cizmelor elegante trezea suspiciuni. Era semnul puterii în lagăr sau arătau pe cartoforul a cărui şansă la bacara îl făcea pentru

un scurt răstimp posesorul acestor bunuri pasagere ca hainele împrumutate pentru festivităţi.

Seara, după stingerea bătută la toaca de metal, se şoptea în grupuleţe lîngă reţeaua ghimpată a carantinei despre viaţa zăludă care înşelase credinţe şi elanuri tinere şi-şi chinuia cu cruzime victimele, lăsîndu-se aşteptată.

Sublocotenentul Mateianu, instructorul din şcoala militară al lui Arion şi Marius, incisiv, dar controlat, de o urîţenie expresivă, cu vocaţie de acuzator public, descria ruptura între supravieţuitorii tifosului şi cei ai înfometării.

- Eram în lagărul de sus - şi arată spre răsărit -, la trei kilometri de aici, în fosta mănăstire Oranki. în mai '43 au început să sosească alimente: făină albă, praf de ouă, conserve americane, veselă, chiar şi feţe de masă. Se depozitau în biserica în stil romanic zugrăvită cu sfinţi atletici de un îndoielnic gust Spăt-Renaissance[1]. Deasupra catepetesmei însă, continuă el digresiunea, lumina o imagine bizantină în nuanţe de alb de o frumuseţe care smerea. Era scena învierii... cu un Iisus împuşcat în frunte de un ceasovoi. Să pîndiţi - ne sfătui el - dacă ajungeţi acolo cînd vin camioanele cu saci, şi s-o priviţi! Miruieşte sufletul! Aşadar, sosea hrană substanţială într-un lagăr în care mii de oameni crăpaseră de foame. Venise ordin, cică, să nu mai moară prizonierii. în iarnă zăcuseră morţii stivuiţi ca lemnele. Nu mai pridideau să-i transporte. în cîteva zile muriseră cinci mii de italieni. Cum veneau de pe drum, schelete îngheţate, intrau în baie şi se muiau ca gelatina, aşteptîndu-şi hainele de la etuvă. Erau trimişi deparazitaţi pe lumea ailaltă. Dintre ai noştri, cei mai rezistenţi din neamurile încercate aici, au murit în aceşti ani la vreo 13.000. Groapa comună e dincolo de podeţ, în stînga, unde începe urcuşul spre Oranki. Vedeţi cum ne abrutizăm? îi expediem într-un număr. Dar fiecare cifră înseamnă o viaţă ca a noastră. Şi pe fiecare continuă să-l aştepte cineva dincolo! Ei n-au murit în război. Au fost ucişi fără apărare, sub lozinci despre binele şi viitorul omenirii! începuse - reluă el după o îndelungă încruntare - descongestionarea Corpului 7, fosta capelă a mănăstirii, unde dormeam, pînă sub tavan, o mie cinci

[1] Spăt-Renaissance (germ.): Renaştere tîrzie.

sute de oameni, etajaţi pe cinci nivele - „crăci", în limbajul de lagăr. închipuiţi-vă bocănitul saboţilor care nu înceta zi şi noapte ai celor ce, slăbiţi, grăbeau spre closet. Pe priciurile de sus zăceau morţii neanunţaţi zile în şir, pentru ca vecinii să le poată mînca şi cele 200 de grame de pîine, raţia lor. Pîinea era şi mai cir decît acum. Numai coaja o ţinea să nu se verse. Oamenii plîngeau că-şi uitaseră adresa de acasă, numele alor lor. Cei trimişi după ciorbă - un soi de lături, şi asta o dată pe zi - erau atacaţi şi prădaţi de alţii mai în putere şi se întorceau plîngînd ridicînd neputincioşi din braţe. Deci, după descongestionarea Corpului 7 - încheie paranteza Mateianu, oftînd - unii au ajuns în Corpul 9, fosta morgă, iar alţii, printre care şi cei din regimentul nostru, în Corpul 14, fostul grajd al mănăstirii. Singura activitate intelectuală era alcătuirea reţetelor culinare şi a meniurilor. Cei care mai povesteau despre călătoriile lor prin ţară sau străinătate erau opriţi de ascultători să descrie cu amănunte ce au mîncat. Foamea pervertise şi sufletul, accentuă povestitorul, parcă muşcînd. Abia după schimbarea de regim începu perioada limbilor străine. De fapt, regimul anunţat nu s-a instalat niciodată. S-au produs îmbunătăţiri temporare, însă recidivarea n-a mai atins grav subsolul biologic, ci a complicat altfel viaţa de lagăr. Şi acum sînt sute de oameni care nu mai văd seara, au orbul găinilor. Toţi sîntem flămînzi cronic, dar nu se mai

moare de foame. Vesela şi bunătăţile au fost trimise atunci în altă
parte. în locul huzurului trîmbiţat au sosit mesagerii lui Stalin
ca să recruteze soldaţi şi ofiţeri pentru Divizia „Tudor Vladimi-
rescu". Nu ştiu cum va fi privit mai tîrziu acest început, fiindcă e
doar începutul unei bătăii în care noi nu aveam decît sufletul, iar
cealaltă parte ne asalta mai copleşitor ca pe Don, cu tot arsenalul
forţei, violenţei şi, mai ales, dinamitîndu-ne încrederea în noi,
care ne trăiserăm solidar suferinţa. Dar acel început a împărţit
victimele în două tabere duşmane şi de atunci se vinde curent
sînge de frate pe un blid de terci. Să treci de partea duşmanului
care ţi i-a ucis pe-ai tăi şi continuă să te chinuiască folosindu-te
împotriva ta şi a lor, nu pentru splendorile vane ale lumii pe care
le flutura Ispititorul din pustie, ci doar ca să fii lăsat să înghesui
pe alţii la troaca cu tărîţe fierte, înseamnă să condamni existenţa
omenească la un coşmar care se petrece la lumina zilei şi a min-

ţii, şi pe care, deşi omul îl refuză ca posibilitate teoretică, trebuie
să-l admită ca fapt obişnuit de viaţă. Cei care au făcut-o strigau
noaptea în somn că nu se înscriu, iar înainte de a se muta în baraca
voluntarilor se dezlănţuiau în rechizitorii furibunde împotriva
stăpînilor, nesocotind orice prudenţă, semn pentru cei din jur
că-şi încheiaseră lupta ultimă cu sine. Despre această prăbuşire a
omului prin om veţi mai auzi. Fiecare a trăit-o în chipul său. Dar
cine o mai poate reconstitui, cînd cei care au străbătut-o deplin
tac pentru totdeauna sub pămînt, iar la ceilalţi, uituci şi tociţi, ca
sub narcoză, suferinţa a rămas ca un coşmar pe care greu îl mai
poţi povesti! Cel care va supravieţui şi viitorului neştiut şi se va
întoarce acasă, să spună oricum, chiar gîngav, ceea ce pămîntul
tace! E mesajul lor, oricît de spălăcit şi trunchiat ar fi mijlocit!

Mateianu se întrerupse, scrutînd prin noaptea alburie lagărul
pustiu. Aşezat pe coasta stingă, avea deschisă perspectiva spre
poartă.

- Hormolaiev, serviciul de noapte, trece pe lîngă comisariat.
E viclean ca un vulpoi. Noroc că e leneş, n-arată prea mult zel,
deşi pe toţi îi iuţeşte spaima de Hrisciuk, cap de mort. L-aţi văzut
azi la poartă. Rondul trece pe la bucătărie unde îl aşteaptă, ca pe
toţi, cu masa pusă. Salariaţii lagărului nu pot mînca de la bucă-
tăria unităţii de pază şi se înfruptă din ce-i mai bun aici. Trăiesc
greu, totuşi nu ca localnicii, care ne invidiază chiar şi pe noi. Eu
venisem, ca toţi cei vechi, ca să mai aflu noutăţi, să mai primenim
viaţa stătută. Le lăsăm pe altă dată. V-am spus cîte ceva, ca să vă
pun în temă. Loturile care vin peste cei vechi sînt din ce în ce mai
disponibile la manevrele politice.

- Nu plecaţi pînă ce nu ne spuneţi cum i-aţi primit pe oamenii
Moscovei - insistă Arion.

- Miting în curtea mănăstirii... Mesajul de eliberare... sarcină
patriotică... moment istoric. Tăcerea ostilă a masei i-a aţîţat, deşi
unii ofiţeri superiori se învîrtiseră în zilele de pregătire în jurul
Anei Pauker, capul de afiş al manifestaţiei, cu ploconeli de fanţi

şi cu „înaltă Doamnă!" Au trecut la atac. Din nou rechizitorii ale trecutului, unele în cunoştinţă de cauză; vivisecţii sociale făcute de cunoscători, ofiţeri prizonieri care au făcut agitaţie în lagărele de trupe. O asemenea abordare are sens cînd e făcută între noi,

fără regie străină. A vorbit apoi ea, dezlănţuită. Ne-a făcut trădători. Ne-a ameninţat că vom putrezi în Siberia. S-a ridicat un căpitan: „Cu ce drept tu, străină de neam, acuzi de trădare pe cei în suferinţă şi dai lecţii de simţire românească acelora pe care patronii tăi i-au ţinut în iad şi care nu vor să folosească, în ciuda ameninţărilor cu moartea, şansa ce le-o daţi de a ieşi de-aici, cum au făcut nefericiţii care te urmează? Mie, celui lovit şi batjocorit, nu mi-a trecut prin minte să-ţi etichetez crezul şi lupta ta, dar tu o faci sălbatic şi neruşinat...". „Ajunge, bandit fascist!", l-a întrerupt urlînd un colonel sovietic. Căpitanul Tudor Popescu din Tîrgovişte a fost ridicat şi nu s-a mai aflat nimic despre el. Divizia s-a format cu uniforme şi grade ruseşti. Au fost instruiţi la Riazan şi se află acum în zona frontului de la Iaşi. Iar nu demult colonelul meu, comandant de regiment, un om căruia pînă atunci nu am avut nimic să-i reproşăm, cu care am stat în Corpul 14, a format eşalonul de împrospătare al acestei divizii, fără ca subalternii lui să-l urmeze. Despre asta, mîine!

Ne-am despărţit mai luminaţi, ca şi cum inimile celor căzuţi înfloriseră în noi ca dumnezeiescul cer înstelat de deasupra.

A doua zi, Mateianu, pedepsit cu alţi trei prizonieri vechi pentru propagandă profascistă, nu mai reveni sub sîrma ghimpată a carantinei. Firea noastră guralivă şi scotocitoare va vehicula prin canale proprii, de ambele părţi ale carantinei, chiar şi cînd aceasta va înceta, tot ce interesa cele două grupuri cărora experienţa de viaţă complet diferită le dăduse altă tentă. Cei noi, mai liber-cugetători, mai superficiali, dar şi mai sceptici, eram psihologic interesaţi să-i descoperim pe cei vechi, mai gravi, mai problematici, cu un sentiment al tragicului mai acut, adolescentin de avizi de fapte de arme şi existenţial interesaţi de eroic.

Cioponea şi Tumurug, învăţători, prizonieri de la Don, diferiţi ca fire, dar întregindu-se printr-o veche prietenie, spuneau într-o seară, lîngă graniţa carantinei:

- Parcă am fi spanioli şi italieni de la Oranki. Deşi noi, „spaniolii", evadăm adesea din înţepenirea stampelor şi facem pozne chiar cu moartea-n cîrcă. Trebuie să-l cunoşti pe Ionică Hîngu, ca să afli şi versiunea hazlie a aceluiaşi infern. Te trezeşti rîzînd, cînd oamenii mor. Dar valenţa eroică nesatisfăcută în război,

ţii, şi pe care, deşi omul îl refuză ca posibilitate teoretică, trebuit să-l admită ca fapt obişnuit de viaţă. Cei care au făcut-o strigau noaptea în somn că nu se înscriu, iar înainte de a se muta în barai .1 voluntarilor se dezlănţuiau în rechizitorii furibunde împoti iv.i stăpînilor, nesocotind orice prudenţă, semn pentru cei din jiu

că-şi încheiaseră lupta ultimă cu sine. Despre această prăbuşiri 1 omului prin om veţi mai auzi. Fiecare a trăit-o în chipul său. 1 >.» 1 cine o mai poate reconstitui, cînd cei care au străbătut-o deplin tac pentru totdeauna sub pămînt, iar la ceilalţi, uituci şi tociţi, e.i sub narcoză, suferinţa a rămas ca un coşmar pe care greu îl mai poţi povesti! Cel care va supravieţui şi viitorului neştiut şi se va întoarce acasă, să spună oricum, chiar gîngav, ceea ce pămîntul tace! E mesajul lor, oricît de spălăcit şi trunchiat ar fi mijlocit!

Mateianu se întrerupse, scrutînd prin noaptea alburie lagărul pustiu. Aşezat pe coasta stingă, avea deschisă perspectiva spre poartă.

- Hormolaiev, serviciul de noapte, trece pe lîngă comisariat E viclean ca un vulpoi. Noroc că e leneş, n-arată prea mult zel. deşi pe toţi îi iuţeşte spaima de Hrisciuk, cap de mort. L-aţi văzul azi la poartă. Rondul trece pe la bucătărie unde îl aşteaptă, ca pe toţi, cu masa pusă. Salariaţii lagărului nu pot mînca de la bucă tăria unităţii de pază şi se înfruptă din ce-i mai bun aici. Trăiesc greu, totuşi nu ca localnicii, care ne invidiază chiar şi pe noi. Eu venisem, ca toţi cei vechi, ca să mai aflu noutăţi, să mai primenim viaţa stătută. Le lăsăm pe altă dată. V-am spus cîte ceva, ca să vă pun în temă. Loturile care vin peste cei vechi sînt din ce în ce mai disponibile la manevrele politice.

- Nu plecaţi pînă ce nu ne spuneţi cum i-aţi primit pe oameni 1 Moscovei - insistă Arion.

- Miting în curtea mănăstirii... Mesajul de eliberare... sarcină patriotică... moment istoric. Tăcerea ostilă a masei i-a aţîţat, deşi unii ofiţeri superiori se învîrtiseră în zilele de pregătire în jurul Anei Pauker, capul de afiş al manifestaţiei, cu ploconeli de fanţi şi cu „înaltă Doamnă!" Au trecut la atac. Din nou rechizitorii ale trecutului, unele în cunoştinţă de cauză; vivisecţii sociale făcute de cunoscători, ofiţeri prizonieri care au făcut agitaţie în lagărele de trupe. O asemenea abordare are sens cînd e făcută între noi,

f A I A regie străină. A vorbit apoi ea, dezlănţuită. Ne-a făcut tră-ihturi. Ne-a ameninţat că vom putrezi în Siberia. S-a ridicat un i Apil.\n: „Cu ce drept tu, străină de neam, acuzi de trădare pe cei III suferinţă şi dai lecţii de simţire românească acelora pe care piili onii tăi i-au ţinut în iad şi care nu vor să folosească, în ciuda rtînrninţărilor cu moartea, şansa ce le-o daţi de a ieşi de-aici, cum >iu l.v ut nefericiţii care te urmează? Mie, celui lovit şi batjocorit, 11 u m i at recut prin minte să-ţi etichetez crezul şi lupta ta, dar tu o l>n i s,ilbatic şi neruşinat...". „Ajunge, bandit fascist!", l-a întrerupt uiliiul un colonel sovietic. Căpitanul Tudor Popescu din Tîrgo-\ iştc .i fost ridicat şi nu s-a mai aflat nimic despre el. Divizia s-a l>ii mat cu uniforme şi grade ruseşti. Au fost instruiţi la Riazan şi .il l.i acum în zona frontului de la Iaşi. Iar nu demult colonelul HUNI. comandant de regiment, un om căruia pînă atunci nu am ivui nimic să-i reproşăm, cu care am stat în Corpul 14, a format ■ iloiuil de împrospătare al acestei divizii, fără ca subalternii lui

i I urineze. Despre asta, mîine!
Ne-am despărţit mai luminaţi, ca şi cum inimile celor căzuţi Ini Im iseră în noi ca dumnezeiescul cer înstelat de deasupra.

A doua zi, Mateianu, pedepsit cu alţi trei prizonieri vechi pen-11 u propagandă profascistă, nu mai reveni sub sîrma ghimpată a • 11 intinei. Firea noastră guralivă şi scotocitoare va vehicula prin • ,in.ile proprii, de ambele părţi ale carantinei, chiar şi cînd aceasta va înceta, tot ce interesa cele două grupuri cărora experienţa de \ i.iţ.i complet diferită le dăduse altă tentă. Cei noi, mai liber-cu-C.ri.itori, mai superficiali, dar şi mai sceptici, eram psihologic in-teresaţi să-i descoperim pe cei vechi, mai gravi, mai problematici, i ii un sentiment al tragicului mai acut, adolescentin de avizi de l .ipic de arme şi existenţial interesaţi de eroic.

(ioponea şi Tumurug, învăţători, prizonieri de la Don, diferiţi > .i Urc, dar întregindu-se printr-o veche prietenie, spuneau într-o m .iiă, lîngă graniţa carantinei:

Parcă am fi spanioli şi italieni de la Oranki. Deşi noi, „spa-niolii", evadăm adesea din înţepenirea stampelor şi facem pozne • Iii.ir cu moartea-n cîrcă. Trebuie să-l cunoşti pe Ionică Hîngu, • .i 'i.i afli şi versiunea hazlie a aceluiaşi infern. Te trezeşti rîzînd, i nul oamenii mor. Dar valenţa eroică nesatisfăcută în război,

ţii, şi pe care, deşi omul îl refuză ca posibilitate teoretică, trebuie să-l admită ca fapt obişnuit de viaţă. Cei care au făcut-o strigau noaptea în somn că nu se înscriu, iar înainte de a se muta în baraca voluntarilor se dezlănţuiau în rechizitorii furibunde împotriva stăpînilor, nesocotind orice prudenţă, semn pentru cei din jur că-şi încheiaseră lupta ultimă cu sine. Despre această prăbuşire a omului prin om veţi mai auzi. Fiecare a trăit-o în chipul său. Dar cine o mai poate reconstitui, cînd cei care au străbătut-o deplin tac pentru totdeauna sub pămînt, iar la ceilalţi, uituci şi tociţi, ca sub narcoză, suferinţa a rămas ca un coşmar pe care greu îl mai poţi povesti! Cel care va supravieţui şi viitorului neştiut şi se va întoarce acasă, să spună oricum, chiar gîngav, ceea ce pămîntul tace! E mesajul lor, oricît de spălăcit şi trunchiat ar fi mijlocit!

Mateianu se întrerupse, scrutînd prin noaptea alburie lagărul pustiu. Aşezat pe coasta stîngă, avea deschisă perspectiva spre poartă.

- Hormolaiev, serviciul de noapte, trece pe lîngă comisariat. E viclean ca un vulpoi. Noroc că e leneş, n-arată prea mult zel, deşi pe toţi îi iuţeşte spaima de Hrisciuk, cap de mort. L-aţi văzut azi la poartă. Rondul trece pe la bucătărie unde îl aşteaptă, ca pe toţi, cu masa pusă. Salariaţii lagărului nu pot mînca de la bucă-tăria unităţii de pază şi se înfruptă din ce-i mai bun aici. Trăiesc greu, totuşi nu ca localnicii, care ne invidiază chiar şi pe noi. Eu venisem, ca toţi cei vechi, ca să mai aflu noutăţi, să mai primenim viaţa stătută. Le lăsăm pe altă dată. V-am spus cîte ceva, ca să vă pun în temă. Loturile care vin peste cei vechi sînt din ce în ce mai disponibile la manevrele politice.

- Nu plecaţi pînă ce nu ne spuneţi cum i-aţi primit pe oamenii Moscovei - insistă Arion.

- Miting în curtea mănăstirii... Mesajul de eliberare... sarcină patriotică... moment istoric. Tăcerea ostilă a masei i-a aţîţat, deşi unii ofiţeri superiori se învîrtiseră în zilele de pregătire în jurul Anei Pauker, capul de afiş al manifestaţiei, cu ploconeli de fanţi şi cu „înaltă Doamnă!". Au trecut la atac. Din nou rechizitorii ale trecutului, unele în cunoştinţă de cauză; vivisecţii sociale făcute de cunoscători, ofiţeri prizonieri care au făcut agitaţie în lagărele de trupe. O asemenea abordare are sens cînd e făcută între noi,

fără regie străină. A vorbit apoi ea, dezlănţuită. Ne-a făcut trădători. Ne-a ameninţat că vom putrezi în Siberia. S-a ridicat un căpitan: „Cu ce drept tu, străină de neam, acuzi de trădare pe cei în suferinţă şi dai lecţii de simţire românească acelora pe care patronii tăi i-au ţinut în iad şi care nu vor să folosească, în ciuda ameninţărilor cu moartea, şansa ce le-o daţi de a ieşi de-aici, cum au făcut nefericiţii care te urmează? Mie, celui lovit şi batjocorit, nu mi-a trecut prin minte să-ţi etichetez crezul şi lupta ta, dar tu o faci sălbatic şi neruşinat...". „Ajunge, bandit fascist!", l-a întrerupt urlînd un colonel sovietic. Căpitanul Tudor Popescu din Tîrgovişte a fost ridicat şi nu s-a mai aflat nimic despre el. Divizia s-a format cu uniforme şi grade ruseşti. Au fost instruiţi la Riazan şi se află acum în zona frontului de la Iaşi. Iar nu demult colonelul meu, comandant de regiment, un om căruia pînă atunci nu am avut nimic să-i reproşăm, cu care am stat în Corpul 14, a format eşalonul de împrospătare al acestei divizii, fără ca subalternii lui să-l urmeze. Despre asta, mîine!

Ne-am despărţit mai luminaţi, ca şi cum inimile celor căzuţi înfloriseră în noi ca dumnezeiescul cer înstelat de deasupra.

A doua zi, Mateianu, pedepsit cu alţi trei prizonieri vechi pentru propagandă profascistă, nu mai reveni sub sîrma ghimpată a carantinei. Firea noastră guralivă şi scotocitoare va vehicula prin canale proprii, de ambele părţi ale carantinei, chiar şi cînd aceasta va înceta, tot ce interesa cele două grupuri cărora experienţa de viaţă complet diferită le dăduse altă tentă. Cei noi, mai liber-cugetători, mai superficiali, dar şi mai sceptici, eram psihologic interesaţi să-i descoperim pe cei vechi, mai gravi, mai problematici, cu un sentiment al tragicului mai acut, adolescentin de avizi de fapte de arme şi existenţial interesaţi de eroic.

Cioponea şi Tumurug, învăţători, prizonieri de la Don, diferiţi ca fire, dar întregindu-se printr-o veche prietenie, spuneau într-o seară, lîngă graniţa carantinei:

- Parcă am fi spanioli şi italieni de la Oranki. Deşi noi, „spaniolii", evadăm adesea din înţepenirea stampelor şi facem pozne chiar cu moartea-n cîrcă. Trebuie să-l cunoşti pe Ionică Hîngu, ca să afli şi versiunea hazlie a aceluiaşi infern. Te trezeşti rîzînd, cînd oamenii mor. Dar valenţa eroică nesatisfăcută în război,

necesitatea de a compensa umilinţa continuă a vieţii de lagăr
ne face să căutăm luptătorul cu palmares ca pe-o iarbă de leac,
iar fiecare dintre noi îl consideră versiunea sa eroică, convinşi
că tot aşa ne-am fi realizat şi noi dacă nu ne-ar fi lovit dintru
început soarta, în stepele Donului - şi cei doi „dioscuri", Fănică
Tumurug şi Fănică Cioponea, povesteau căderea în prizonierat
întregindu-se, continuînd, alternînd ca şi cînd ar fi fost unul
singur, deşi proveneau din regimente şi sectoare diferite: des-
pre aceeaşi ceaţă în care se putea pierde oricine, despre aceleaşi
tancuri care, dezorganizînd spatele, roiau pretutindeni, călcînd
sub şenile aceleaşi ineficace tunuri antitanc. Două săptămîni de
ceaţă în care nu s-a ridicat nici unul din bombardierele germane
pregătite pentru a riposta la uriaşa masare de blindate inamice
din zăvoaiele Volgăi.

- O fatalitate concentrată - sintetiza Tumurug -, sau o in-
capacitate organizată - traducea Cioponea - ne-au împins din
încercuire în încercuire, fără hrană şi muniţie încă din prima zi,
fără echipamentul de iarnă, uitat de comandamentele noastre în
depozitele din Rostov, în coloanele de prizonieri, ca să ne înghe-
suie, apoi, în trenurile fantomă, tot fără hrană, fără apă. Lingeam
de sete buloanele metalice şi sîrma ghimpată din fereastra vagoa-
nelor acoperite cu chiciura din respiraţia noastră. Lîngă jgheabul
de murdărie, din lipsă de loc, se întinsese unul pe-o foaie de cort,
care se mulase în umezeala îngheţată ca un tipar al trupului. De
acolo urmărea atent, stoic, zvîrcoleala celorlalţi, agăţîndu-se de
viaţă, organizîndu-se să treacă prin rotaţie prin subsolul îngheţat
al vagonului.

- Sigur a fost Mihai Răducanu - se grăbi Tumurug.

- Cine e acest om? Trăieşte? - mă amestecai şi eu.

- Da, e aici, dar... e greu de descifrat... în orice caz, un om.
Se zice că a făcut ziaristică de stînga...

- Ştii - reluă celălalt -, l-am întrebat odată, fiind sigur că e vor-
ba de el, aşa, într-o doară. Mi-a răspuns sibilinic, cum obişnuieşte
adesea: „De unde să ştiu, cînd nici tu însuţi nu te poţi şti pe tine?"

- Ah, setea sălbatică care ne ardea măruntaiele în stepa de pe
care vîntul măturase zăpada! Nu mai ştiu... am trăit... mi s-a pă-
rut? Coloana de prizonieri se tîra pe un dîmb. Cuiva i s-a năzărit

că-n viroaga din faţă e apă. A ţipat şi toţi s-au năpustit înnebuniţi
într-acolo. Ceasovoiul - ce-o fi fost în mintea lui! - a deschis foc.
Nimeni nu s-a oprit. A tras tot încărcătorul şi apoi şi-a trîntit
pistolul-mitralieră de pămînt...

- într-unui din trenurile fantomă, cu morţii depuşi pe plat-
forme pentru a putea fi număraţi cînd avea să se facă socoteala în
lagăr, murise poetul Emil Gulian, traducătorul lui Edgar Allan
Poe, dar corbul lui rămăsese să psalmodieze pentru alte destine
Nevermore, pe drumul pe care treceau, pe nebăgate de seamă,
dincolo. Noi am oprit la Oranki. în faţa porţilor, am spus celor din

jur că e o mănăstire pe care o cunosc şi le-am descris amănunţit cum sînt aşezate clădirile de peste ziduri. O visasem. Nimeni n-a crezut. Nu-mi mai rămînea decît să nu cred nici eu. Dar tifosul cu halucinaţii l-am avut mai tîrziu.

- De ce n-aţi plecat cu divizia[1]? - îi iscodii eu.
- Eu am crescut la Iaşi, în altă credinţă.

Glasul lui Tumurug se înăspri.

- N-am putut - ridică din umeri celălalt. M-a rugat plîngînd un prieten bun: „Hai să scăpăm de-aici, zice, c-apoi om găsi o ieşire!". Eu, ca oltean, mi-am făcut socoteala: „E mai uşor să mori!".

Şi rîseră amîndoi.

* * *

Trăsnetul lovi pe neaşteptate. Tocmai sunase deşteptarea. Prizonierii încă zăceau pe scîndurile carantinei. N-aveau la ce să se grăbească. Patul era făcut. De îmbrăcat, eram îmbrăcaţi. Apa de spălat venea mai tîrziu. George Fonea, nemulţumit de o strofă, o tot cînta, lîngă mine, dialogînd singur: „Cerşim la Tine pîinea mîngîierii,/ Pe cînd Satana, cu hilara-i scufă,/ Ne-arată ieftin preţul învierii./ Şi sufletul atîrnă ca o rufă/ Pe sîrma ruginită a durerii".

[1] Divizia „Tudor Vladimirescu", alcătuită, la iniţiativa lui Stalin, ca structură a NKVD, din prizonieri de război români care au ales - aceasta este problema de conştiinţă pe care o evocă aici autorul -, în locul detenţiei în lagărele sovietice, întoarcerea în ţară alături de armata sovietică, participarea la război alături de URSS şi, implicit, participarea la comunizarea României.

Arsene mă atinse uşor. Era alb la faţă:

- în lagăr e nelinişte - şopti el. Se întîmplă ceva teribil. Prizonierii aleargă de la un bordei la altul. Se pregăteşte un miting-fulger. S-a aflat de la comisariat că România... a capitulat.

Şi amuţi. George uită de poezie. Arsene nu ne privi, dădu să iasă în curte, dar nimeri în boxă. Căuta, ca şi cînd şi-ar fi adus aminte de ceva, prin buzunare. Dar n-aveam nici unul tutun. George începu să se foiască. Mă uitam la el, ca să uit de mine. Se frămînta ca şi cum s-ar fi trezit brusc într-o cuşcă.

- Ce-o să fie acum? - mă întrebă el, văzîndu-mă că-l priveam.
- Nimic. Doar mai greu.

Mă întinsei să văd ce-i cu golul din mine. Mă surprinsei liniştit şi mi se păru că este indecent. în baracă pătrunsese noutatea încîlcind mişcările, vocile. Strînsei ochii, silindu-mă să urmăresc crîmpeie din filmul trecerii biruitorilor peste ţară. Încîlceala de imagini se anula reciproc, suprapunîndu-se, blocîndu-se. Nici o impresie unitară. Doar aparatul funcţiona independent de continuitatea peliculei. Brusc, dorii să fac ceva neobişnuit, în văzul tuturor. Dar ce?

Aşteptam mesagerii (după sfîrşitul mitingului din careul dintre infirmerie şi comisariat, din jumătatea nesimetric sistematizată a lagărului) să repete spectacolul în faţa carantinei. îi

vedeam pentru întîia dată jubilînd. Erau toţi cei mari şi cei mici. Bucuria nu le stătea bine. Tonul ţipat însă nu obosea anunţînd şirul incredibil de strîns al noutăţilor: arestarea Conducătorului statului în Palatul Regal[1], proclamaţia Regelui, formarea guvernului, ieşirea din război, întoarcerea armelor împotriva Germaniei fasciste, participarea ca aliat pînă la victoria finală a „lagărului democrat".

Un comisar se întreba agramat în finalul reprezentaţiei ce subterfugii vor mai găsi reacţionarii înrăiţi ca să-şi menţină atitudinea trădătoare, atunci cînd Ţara cu Regele şi reprezentanţii partidelor istorice sînt alături de adevăratele forţe democrate ale poporului şi de armata roşie eliberatoare. în lagăr, prizonierii plîngeau neajutoraţi, fără să se privească între ei.

[1] Arestarea mareşalului Ion Antonescu, la 23 august 1944.

X- * X-

Risipiţi, după sfîrşitul carantinei, în masa prizonierilor vechi, încercam să ne adaptăm, cînd acest lucru se impunea, să schimbăm unde izbuteam, dar mai adesea să trecem pe lîngă toate - chiar pe lîngă noi înşine - observînd doar, obsedaţi de povara propriei vieţi sub care oftam singuri, înghesuiţi de desimea oamenilor din jur care ne obligau să le facem loc.

Cunoştinţele pe care le cultivam dincolo de corsetul coexistenţei vecinilor erau pauze, evadări nimbate cu iluzii de exotism. Acolo, distanţat de apăsarea fizică din eternul pătrat de „acasă", chiar dacă îţi adunai genunchii la gură pe patul celui vizitat, erai altundeva, prins în altă existenţă ca într-o carte în care propriul desiş se lumina. Se deschideau zări, deşi zona sîrmelor ghimpate le sîngera de parcă ar fi avut trup, iar plafonul captivităţii le apăsa ca un tavan scund.

Lagărul înghesuia în cîteva hectare ţara de departe: fără peisaj, cu oameni de toate orientările şi condiţiile sociale, dar fără aura titlurilor, a rolurilor, a veşmintelor şi a convenţiilor sociale. Erau dezbrăcaţi ca la baie şi îmbrînciţi unii în alţii să se confrunte fără recuzita scenică cu problemele proprii şi ale ţării care, oricît de cenzurat şi spălăcit cunoscute, se ridicau între aceiaşi poli: noi, învinşii, şi ei, biruitorii.

Ei, biruitorii, erau acolo şi aliaţi, aici - doar asupritori. Acolo bătea Vîşinski cu pumnul în masa regelui. Aici izbea Hrisciuk cu cizma în faţa ofiţerilor învinşi şi puşi la jug. Acolo regele primea - pentru a fi scurtat durata războiului cu cel puţin o jumătate de an, prin ieşirea ţării din luptă - Ordinul Victoria cu platină şi briliante[1]. Aici, cei din brigada „Ciuş!" şi cei mai zeloşi dintre voluntari căpătau un supliment de caşă de tărîţe. Alte măşti, aceeaşi farsă! Eu prefer însă să-mi joc neputinţa în distribuţia din această biată filială. Cei din metropolă, cu toate numele lor sonore, cu stemele şi insignele lor de club, îmi provoacă silă. Sînt prea crispat, din păcate, ca să mai pot rîde de aerul istoric cu care

' La 20 iulie 1945, Regele Mihai a fost decorat, din ordinul lui Stalin, cu Ordinul Victoria cu diamante, cea mai înaltă decoraţie militară a URSS.

îşi drapează găunoşenia. Personal, n-am fost destul de tare. în loc să-mi fi pierdut viaţa, ca alţii, mi-am pierdut humorul, şi asta e, în timpurile noastre, cel mai cumplit blestem.

- Nu m-am gîndit îndeajuns la acest suport, dar dumneavoastră cine sînteţi şi cum aţi intrat în gîndurile mele?
- O mască, cum vedeţi.

Şi masca îşi scoase ochelarii gros înrămaţi ca să-i şteargă de poala bluzei. Ochii miopi şi buni contrastau cu severitatea lividă a obrazului uscat. Nu mă dumiream privindu-i fruntea înaltă, linia acvilină a nasului, buzele decolorate, de unde se degaja aerul anarhic, incendiar, al acestei făpturi.

- Mihai Răducanu! - ghicii eu.
- Ei şi? Cel mult o etichetă pe ceva pe care nu-l ştiu!
- întrebaţi în jur şi veţi afla pe cine ascundeţi sub ochelari!
- Iată, te întreb! - trecu ghimposul la un ton familiar, bucuros ca un copil căruia eşti gata să-i oferi un spectacol.

Auzisem că odată, cînd umbrele de oameni au fost puse să planteze puieţi de brad pe lîngă schitul Mănăstirii Oranki, Radu Mărculescu[1], unul dintre puţinii apropiaţi ai lui Răducanu, iritat de acurateţea cu care ursuzul său prieten lucra, plantă sub nasul lui un brăduţ cu rădăcinile în sus. Mihai Răducanu avu una din rarele, dar temutele izbucniri, care-i asigurau în orice înghesuială o zonă de securitate:

- Dacă i-ai fi făcut asta ceasovoiului, nu mi-ar fi păsat! - adăugase el, pentru a fi exact înţeles.

Mai ştiam că Mihai nu se hotărîse să scrie acasă prima carte poştală din acei ani de prizonierat, fiindcă nu era sigur dacă o făcea din dor sau din dorinţa de a fi sătul. în copilăria lui, taică-său, rămas văduv cu o casă de copii, îşi propunea an de an să-l bucure, pentru succesele lui şcolare, cu bicicleta visată de mic copil. Din leafa lui de muncitor necăjit nu reuşise să-i facă surpriza decît după ce Mihai şi-a luat bacalaureatul.

[1] Viitorul autor al celebrului memorial Pătimiri şi iluminări din captivitatea sovietică, Ed. Albatros, Bucureşti, 2000, reed, la Ed. Humanitas, Bucureşti, 2010. După război, s-a ilustrat ca pictor bisericesc şi autor dramatic (cf. Radu Mărculescu, Teatru: Meşterid-Fără-Nume. Magog, Ed. Vitruviu, Bucureşti, 2001).

- Acum încalecă tu pe ea! - îşi ului el, dur, tatăl.

Din seria de incertitudini care-l încercau, folosii pentru portretul pe care i-l schiţam două. Prima: aflat în drum spre India, spre descoperirea căreia pornise cu mîinile goale, renunţă la călătorie după ce primise viza de continuare a călătoriei de la o legaţie română din Orientul Apropiat, aflînd despre posibilitatea izbucnirii războiului cu Uniunea Sovietică, pentru prietenia căreia militase fără să-i fi văzut faţa cu ochii lui, şi asta îi înghimpa probitatea.

A doua incertitudine i se cuibărise în suflet după începutul războiului, înainte de plecarea pe front ca ofiţer de artilerie. Fratele cel mare, adversarul lui politic, dăduse într-o porumbişte peste doi prizonieri ruşi evadaţi şi tocmai el, anticomunistul, îi pregăti în cîteva săptămîni cu tot ceea ce trebuia pentru a ajunge acasă.

Tăcui chitic presupunerii care ar fi putut să-i frîneze elanuri necesare vieţii obşteşti de lagăr, deşi el avea cuminţenia să le împingă pe făgaşul bun şi să se retragă la timp, lăsînd altora bucuria roadelor şi aplauzelor.

- Dacă n-ai fi contaminat de donquijotism, ai fi periculos - conchise el la despărţire.

Dar găseam în continuare pe pat un semn: un fir de iarbă, o foiţă de coajă de mesteacăn folosită în lagăr pentru scris, puse cu grijă numai în absenţa mea.

în lagăr apărea o publicaţie clandestină de mărimea unei cărţi poştale îndoite, scrisă în creion, cu caractere de tipar. Se intitula Hidra, semn că oricîte capete i-ar cădea, nu poate fi stîrpită şi ignora pe stăpîni ca şi cînd n-ar fi fost, şi asta parcă schimba faţa lumii. Lumina combativ ca un reflector feţele sufletului captiv. Nu propovăduia, nu filosofa, nu amuza, ci făcea curat într-o cămară. Deretica harnic ca o gospodină tînără şi aprigă casa străbună, ca să primească cum se cuvine mirele şi moartea, soarele şi noaptea. Nimeni nu ştia unde, cînd şi cu ce tiraj apare. Toate acestea păreau de nerezolvat în condiţiile vieţii de lagăr, unde o bucată de hîrtie sau un vîrf de creion aduse prin contrabandă din afară se plăteau la preţ de speculă cu pîine, cu sînge. Unde puteau fi scrise cel puţin o duzină de exemplare, cînd informatorii mobilizaţi pîndeau fiece metru pătrat? Benea, un bîlbîit care dormea la capul meu, văzîndu-mă odată adunat asupra unui petec de hîrtie dăruit de cei doi Fănici, îşi

vîrî capul puhav între nasul meu şi hîrtia albă, de plesni ca o coardă. Duiosul basarabean Vlad Gebmăneanu, martor al scenei, îi strigă:

- Să-mi fi făcut mie figura asta, secătură! îţi zdrobeam capul ca la şarpe, codoş ordinar!

Cine o difuza, cînd Hidra apărea sub o pernă, într-un buzunar, în lada cu pîine, la fîntîna de unde brigada „Ciuş!" căra apa la bucătărie?

-Hidra poate să apară în somn sau la lumina zilei, iar anchetatorii atît aşteaptă ca să te acuze de complicitate! - se înspăimîntau cei cuminţi.

Comisariatului i se făcea favoarea de a primi ultimul număr, fără întîrziere, la domiciliu, sub uşă, în fereastră. Odată, cică, chiar în buzunarul lui Tepleski, „Carevasăzîcă" mînuitorul agramat al „roţii istoriei" destinate să zdrobească pe legionarii fascişti. Existau şi apariţii apocrife ale Hidrei, ceea ce încîlcea descoperirea autorului, în pofida tuturor interogatoriilor, a zilelor de carceră şi a percheziţiilor. Chiar şi cînd suspecţii - printre ei şi Fonea, şi Arion, însoţiţi de „umbrele" respective - vor primi bilete de odihnă pentru o lună în celulele cunoscutei Maison Rouge din Gorki, Hidra va continua

să neliniştească conştiinţele, pînă cînd enigmaticul ei scrib va trudi la defrişarea altei pîrtii, cu alte mijloace. Fierberea de la birourile de anchetă şi Comisariat creştea, deoarece victoria asupra României şi noua alianţă complica atmosfera, în loc să o simplifice. Carcera de sub prepeleacul din colţul lagărului continua să fie aprovizionată din colecta în taină a flămînzilor cronici, bolnavii să fie ajutaţi, antifasciştii care întreceau măsura să fie puşi la punct.

împotriva setei de cunoaştere se îndesiră percheziţiile cu confiscarea a tot ce descopereau scris, spre durerea celor ce-şi rupeau de la gură pentru hîrtia unui sac de ciment, pentru o pastilă de cerneală, pentru un vîrf de peniţă. Mintea neastîmpărată a prinşilor de război găsea mereu alte soluţii pentru a procura materialul de scris. Din foiţele străvezii ale cojii de mesteacăn se vor lega mai tîrziu caiete, albume, pe care condeieri iscusiţi vor caligrafia cu harul diacilor înaintaşi cărţi pentru tot soiul de nevoi.

Deocamdată, oamenii pe care războiul îi asaltase cu frenezia dementă a distrugerii redeveneau învăţăcei gravi, fără fantezia şi neastîmpărul copiilor, „puţin stupizi", cum concedeau „dioscurii"

cu care buchiseau texte latineşti pe care un cărturar tînăr încerca să le refacă din memorie. Oamenii învăţau cu sîrg orice. Important era, fiindcă nu le mai rămăsese nimic de făcut, să aibă o lecţie de învăţat şi, dat fiindcă uitau uşor, să aibă notiţe la îndemînă.

- Lumea nu poate fi schimbată decît din postura de şcolar.

- Şcoala - cele făcute în copilărie s-au surpat o dată cu ea - trebuia să premeargă oricărui început - alternau zeflemisind sentinţele celor doi „colegi de bancă", încurcaţi în hăţişul juridic al temei de acasă. „Tatăl şi fiul au căzut în aceeaşi luptă. Deoarece fiul a supravieţuit tatălui, urmaşii lui vor moşteni averea".

Numai lipsa de cadre şi solicitările celor mai neajutoraţi i-au convins pe unii mai altruişti să-şi sistematizeze ceea ce ştiau şi să devină dascăli, păstrîndu-şi însă domenii în care să trudească şcolăreşte.

Existau şi dascăli înnăscuţi, dar aceştia erau aici intoleranţi magistri, nesuportînd abateri de la litera legii pe care o întruchipau ei înşişi, sancţionînd deocamdată verbal pe cei ce slujeau fără evlavia cuvenită. Erau sacerdoţi recrutaţi dintre ofiţeri superiori şi statmajorişti şi se mişcau cultic, ajungînd la cei mulţi numai prin supunerea militară pe care aceştia le-o datorau. Ei nu puteau fi decît cîţiva pentru întreaga comunitate. Pontifex maximus era colonelul Rujan, un omuleţ uscat, tenace ca un nod, fost comandant al unei şcoli militare întrerupt în ascensiunea sa de o serie de adversităţi dintre care prizonieratul punea sub semn de întrebare orice perspectivă a veleităţilor de mărire. Disperat că nu-i mai rămînea nimic, se visa mentorul acestei perioade de răscruce. Ţinuta din lagăr îi putea asigura baza visului grandoman. Doi ofiţeri de stat major, bine pregătiţi, dar ambiţioşi, mai inteligenţi decît el, maiorii Stavru şi Murgu, îl secondau exaltîndu-1. Primul, fin, cu alură aristocratică, afişînd o condescendentă amiciţie faţă

de subalterni, îşi voala discret stofa de intrigant. Celălalt, invalid, ca un trunchi viguros din pădure fulgerat în furtuna ultimă, impetuos şi discret, tuna în perioada de intensă tensiune, după capitulare, împotriva voluntarilor antifascişti. Cînd poziţia oficială a ţării submină rezistenţa din lagăr, el reuşi într-un miting, printr-o vorbire memorabilă, să întîrzie o alunecare a majorităţii spre o poziţie de loialitate faţă de politica de la Bucureşti.

Curînd însă, într-o discuţie în bordei, el ceru linişte pentru a comunica o situaţie grea din tabăra înfierată de oficialitate:

- Există între noi un grup perfid, format din agenţi provocatori ai inamicului, care contaminează inexplicabil tineri dintre cei mai valoroşi, fărîmiţînd unitatea naţională. Activitatea subversivă în şedinţe ingenios mascate ale grupului „mocirla" trebuie nimicită şi partizanii ei trebuie demascaţi, fiindcă sînt împotriva Ţării şi a Regelui.

Un val de indignare generală îl plesni ca un talaz marin, descumpănindu-1.

Avocatul Popa, camaradul de divizion din Crimeea al lui Ion Ionică, pe care Murgu îl ura cu turbare, se ridică şi ceru îngăduinţa de a fi ascultat. Calitatea de om moderat, amabil în orice împrejurare, a vorbitorului denumit „democratul" pentru convingerile centriste din ţară, de care nu făcea caz, îi asigură liniştea cerută.

- Dacă ruptura între cele două grupe, antifascistă şi cealaltă, nu putea fi evitată, deşi doare mai adînc decît o rană de război, încercarea de a relua într-un chip mai primejdios obişnuitul atac de la pupitrul roşu împotriva majorităţii captive care se abţine de la opţiune politică, fiindcă politica e o activitate care nu poate fi impusă oamenilor lipsiţi de libertate, dacă, spun, se produc în mijlocul nostru asemenea incalificabile şi intolerante luări de poziţie, mă văd silit să întreb pe antevorbitor cum califică denunţarea acelor nume pe care informatorii prezenţi le vor transmite imediat comisariatului? îşi va pune dînsul numele sub lista pe care comisarul i-o va supune pentru a întări că cei numiţi sînt elemente fasciste? El, incriminat în repetate rînduri de oficialitate ca agent provocator fascist?

A doua zi, comisarul chemă pe Murgu la anchetă şi-l somă să dea numele anunţate în ajun. Maiorul Murgu refuză şi fu încarcerat.

* X- *

Sosirea a o mie de ofiţeri de pe frontul Moldovei, după capitulare, modifică iarăşi raportul de forţe. Viaţa de lagăr în continuă fierbere se tulbură ca un lichid, prin dublarea cantităţii şi etero-

genitatea adausului. Uriaşa carantină din mijlocul lagărului, cu toate sîrmele şi paza din jur, dădea peste margini, schimbînd stări

de spirit şi orientări. Alternativa dură, impusă de oficialitate - „cu noi sau împotriva noastră" -, pe care nevoit se axase existenţa captivă, fu înfundată de o altă mentalitate pentru care dilema menţionată nu exista.

- Am venit să ne organizăm pentru continuarea războiului împotriva Germaniei fasciste - spuneau cu toţii.

- Dar aici e lagăr cu morţi şi supravieţuitori; cu reacţionari şi antifascişti, cum spun stăpînii; cu sîrme ghimpate, cu foame şi ploşniţe, fără scrisori de acasă. Munca la pădure, de unde aducem înjugaţi lemne, se face sub paza armelor automate şi a cîinilor-lup - ripostau cei vechi, încercînd să-i trezească.

- De asta ne-au adus, să ne organizăm.

- Dar eraţi cu regimentele şi diviziile voastre alături de sovietici în drum spre Bucureşti. De ce aţi făcut, după citirea proclamaţiei regale, în prezenţa ofiţerilor voştri şi a eliberatorilor, armele piramidă, ca după încetarea programului de instrucţie? De ce v-au mînat cu mîinile goale spre Iaşi?

- Da, dar alte unităţi le-au încadrat în dispozitivul lor şi au plecat împreună să termine războiul!

- Şi de ce v-au îmbarcat sub escortă în bou-vagon şi v-au dat jos tocmai la Gorki?

- Am venit să ne organizăm - reveneau aceiaşi şi alţii la punctul de plecare al discuţiei.

- Am îmbătrînit degeaba pe lumea asta! - se plîngea bădia Cucoş de sub Rarău, un învăţător cît bradul, cu vorbirea neaoşă şi sfătoasă. Trecea an de an prin bordeie cu pluguşorul şi colindele străbune şi cînd spunea: „Neamul nostru", vedeai parcă Rarăul cu piscul în soare. Acum se uita mîhnit în jur:

- Nu-mi mai cunosc neamul! N-ajunge că fără voia noastră am căzut din lac în puţ cu alianţele ăstea blestemate. Cînd s-a schimbat faţa acestor fii, de au ochi şi nu văd? Ei nu vorbesc despre lupta pierdută pentru apărarea gliei. Parcă ar fi dintre necazurile de care nu vrei să-ţi aduci aminte. Cei vechi de-aici s-au bătut departe de ţară şi au mereu de povestit. Ăştia abia picară dintr-un război pe care nu l-au vrut şi li se năzare că pot pleca iară la război. La care

război, feţii mei? Pentru Luceafărul neamului nostru, pentru bădiţa Mihai Eminescu, o alianţă cu vecinii din Răsărit însemna sinucidere. Ei nu şi-au schimbat de-atunci decît lozincile şi steagul. Mi-e teamă că Dumnezeu ne-a luat minţile ca să ne urgisească!

Din datele culese de unii şi alţii, se contura impresia că ultima bătălie din Moldova semăna cu demolarea treptată a unui zăgaz, după un plan tăcut, dar care-şi avea făptaşi pe toată scara ierarhică. Efective înjumătăţite prin concedii. Schimbări în comandament. Schimbări de unităţi în dispozitivul de apărare în ajunul atacului inamic, astfel ca nimeni să nu-şi cunoască poziţia sa şi nici pe a vecinilor. Rezerve trimise departe în spate. Unităţi din linia întîi care se repliau potrivit unor ordine necontrolabile, în timp ce vecinii erau lăsaţi la voia întîmplării cu flancurile desco-

perite. Pregătirea şi proporţia atacului au năruit fără dificultate ceea ce se subminase în săptămîni, cufundînd toată Moldova într-o confuzie dezastruoasă.

Descoperisem printre cei sosiţi pe căpitanul Căbarta, consătean de-al meu. Ne minunasem, copii fiind, cînd îl vedeam în uniforma liceului militar cu pompon oranj, ne minunasem de schiurile, cum nu mai văzusem, cu care luneca în vacanţa de Crăciun pe uliţele copilăriei noastre. Tatăl lui, Culaie al lui Ţică, primise peste toate muscelele vestea despre ce minuni ştia să scoată fiu-său din clarinet şi povestea, mai tîrziu, celor care mergeau la şcolile din tîrg, despre răspunsurile înţelepte pe care mîndreţea de Ionel le dăduse la bacalaureat şi apoi la examenul de ofiţer, la întrebări de viaţă şi moarte, ca acelea din basmele noastre, la care erau puşi să răspundă peţitorii fiicei împăratului hapsîn. Leicuţa Maria, maica lui, ieşea de sărbători la biserică şi la horă cu şiruri scînteietoare de sălbi de aur cu atîtea mahmudele, că se încurcau muierile, gătite şi ele tot împărăteşte, la numărat. îi găsiseră mireasă, după obiceiul locului, din sat, dintr-un neam de preoţi, cu avere şi nume bun. îl întîlnisem, întîmplător, în toamna lui '42, după Sevastopol. Rănit uşor la Odessa, scăpase de război mutat într-o divizie de gardă, ca adjutant. Se vorbea că ar fi pierdut o avere la cărţi, dar ai lui aveau destul bănet, şi încă de aur.

Ne deschiseserăm, după lăsarea nopţii, într-un colţ al carantinei, sufletele.

- Sîngele apă nu se face - mă asigura el. M-ar durea dacă ai pune sub semn de întrebare poziţia mea faţă de cotitura din august. Ar fi bine dacă am rămîne împreună. Suferinţa ne-ar lega mai mult. Am liniştit pe părinţii tăi, care apăreau îndată ce aflau că m-am abătut pe acasă. Nu ştiau nimic despre soarta ta, dar credeau într-o minune.

Hoinărise, într-o permisie, cu puţin înainte de prizonierat, pe coclaurile noastre. îmi evocă sensibil miresmele fîneţelor dinainte de coasă. Aşteptase pe cineva la înserat lîngă ştiubeie, făptură pe care o gătise apoi, ca în copilărie, cu cercei de sîngele voinicului şi garofiţe. Uitasem de prezent, dar dor mi-era nu de anume locuri sau oameni, ci de o lume fără nacealnici, în care nu trebuia să-ţi pregăteşti ceea ce trebuie spus celor din jur.

Morişca politică îşi acceleră în lunile următoare cursul. Cea de-a doua divizie antifascistă în pregătire grupa majoritatea celor nou veniţi, iar dintre cei vechi, pe cei care fugeau de etichetarea „fascism", preferînd-o pe cea sovietică de antifascism, ale cărui obiective imediate reclamau demascarea şi distrugerea reacţionarilor din lagăr. înnoirea atitudinii se cerea dovedită pe pielea tovarăşilor de suferinţă, învolburînd cu patimi şi orbire neajutorata existenţă de lagăr.

Apropierea iernii întuneca mai mult viaţa din bordeie. Vremea rea îi mîna pe toţi în adăpost. Nu era loc pentru uscatul hainelor ude. Se infiltra apa prin acoperiş. Prizonierii aşezaţi pe saltele fă-

cute sul, sub grinzile de care spînzurau boarfele şi încălţările ude, încercau să facă haz de aspectul de călători prin dezolantul cenuşiu.

- Trecem Styxul?

- Nu, străinilor. Lipsa colacilor de grîu şi a băncuţei de argint cu care ai noştri trec apa ne arată că sîntem încă în cea mai bună lume posibilă.

- Şi unde coborîţi, trişti pelerini?

- La mormîntul lui Stalin!

- Băgaţi de seamă să nu confundaţi staţia şi să coborîţi sub prepeleac (la carceră)!

- Nenorocirea n-ar fi decît pe jumătate. Acolo nu tragem la jug. Nici ploşniţele nu s-au încuibat încă şi cică e singurul loc unde poţi mînca pe săturate, dar nu prin grija administraţiei!

Noaptea bezna era întreruptă în unele bordeie doar de opaiţul sau gazorniţa starşoiului[1] de baracă. Zelul studioşilor era greu încercat. Dar în plină iarnă s-a distribuit, după o absenţă de luni, raţia zilnică de 20 grame, numită oficial „combijir", un soi de seu care păta cu reflexe tulburi-albăstrii ambalajul.

- Acum să vezi trai pe vătrai! - se autoironizau fraţii. Dacă ne dau şi cele 20 grame de zahăr, facem tort ca la onomastica lui Bebe Accearliu. Postim o săptămînă, dar sîntem domni. Este, domnule doctor Sari?

Tînărul cu fruntea mărită de chelie şi cu buza inferioară grea de cădea, auzindu-şi numele, dar nu şi contextul despre tort, flutură zîmbind braţul. El reuşise printr-o cură de foame să facă din raţia pe o săptămînă pesmetul şi crema primului tort pentru ziua prietenului său. Sari, care fără să vrea adusese o adevărată pacoste contaminînd cu o irezistibilă ispită mulţimea înfometată, era mereu gata să facă orice pentru un confrate căzut în nenorocire. Deosebitul său fler de diagnostician, devotamentul de soră, voioşia cu scuturatul berbecesc din cap cînd rîdea, făcuseră din studentul din anul cinci de la medicină un apreciat colaborator al doctorilor cu experienţă. Cei doi Fănici - cronicarii tuturor performanţelor sale medicale printre care cîteva cazuri-limită cînd vindecarea sau autopsia confirmaseră diagnosticul său, opus opiniei consiliului medical al specialiştilor noştri şi străini - se înseninau reflex la auzul numelui său. Toţi trei aveau în comun, cu tot timbrul specific, vibraţia umană a instrumentelor de coarde.

Cu lăsarea serii, în bordeiele întunecate începură să răsară stele: candele şi opaiţe. Numărul celor ce-şi schimbau hrana în lumină creştea firav, ca lujerele din locurile întunecoase. Fiecare visa să-şi înalţe steaua lui. Minunea trebuia cucerită în fiecare zi prin sacrificiu. Gemăneanu şi alţi cîţiva aşezară opaiţul pe grindă şi rămaseră nemişcaţi, privindu-l pînă cînd luminiţa cu existenţă normată în raţia unei zile muri. Arsene, Epuran şi Bucur lucrau fiecare pe patul lui, adunaţi în jurul unei măsuţe cît un taburet, şi foloseau avar lumina, desprinşi total de cadru. Fascicule de cărţi cu orar strict deveneau în ceasurile de întuneric accesibile celor ce

[1] Starşoi (rus.): superior, responsabil.

aveau lumină proprie. Nemţii cunoscuţi, cărora le trecuse în cîteva luni tulburarea împotriva „trădării noastre", mai ales că ungurii, ajunşi şi ei la aman, nu-i mai aţîţau, deşi bucuraţi în primele clipe de priveliştea luminiţelor, conchideau pînă la urmă, practic:

- E nebunie! Ardeţi sîngele vostru!

Cioponea şi Tumurug aduceau pentru un ceas, către seară, Memorialele lui Pârvan. Cuibăriţi la cîte o fereastră, uitam de frig, avîntaţi de Laus Vitae sau Laus Dedali. Contaminaţi la unison, deveneam cîmpuri tălăzuite de efluvii electrice, pînă cînd într-o seară, uitînd de precauţiile necesare, am fost surprinşi de „Mucea," comandantul secund al lagărului, un om mai cumsecade decît alţii, care deprinsese din contactul cu prizonierii din conducerea lagărului portul mănuşilor şi oarecare grijă pentru ţinută. Folosirea batistei îi păruse mai dificilă, de unde şi porecla. Simpatia lagărului îi asigura totuşi locul doi în clasamentul omeniei, deşi la mare distanţă de sora Paulina,,,fund de fier," o comoară de vietate, numai de-o şchioapă. Adaosul în titulatură se datora, după unii, performanţei de a fi avut patru bărbaţi legitimi, iar după alţii scutului care, legănat în joacă, îi apăra din spate inima rară, despre care vorbeau cei trecuţi prin spitalul lagărului. Omenia lui Mucea era eclipsată, din toamnă, de necazuri profesionale şi conjugale. Intrase chiorîş, ca un boulean cu cornul, în politrucul lagărului, la căpiţa de lîngă pîrîu, dincolo de sîrme, de unde nevastă-sa, o scîndură pistruiată, fugise sub ochii prizonierilor, ameninţîndu-1. După tainul obişnuit de carceră, ni s-a interzis să părăsim zona - ni se atribuiseră intenţii de evadare ceea ce ne scăpă de căratul lemnelor din pădure şi de numărătoarea interminabilă de la plecarea şi intrarea în lagăr.

Ceremonialul numărătorii angaja toată comanda lagărului.

- Stanovites po piat/'

Şi, deşi şirul de cinci se prindea şi de braţ, distanţîndu-se de celelalte, numărătoarea devenea o aventură imprevizibilă pentru fiecare oficial. Erau adesea nedumeriţi că ultimul rînd nu era totdeauna format din cinci. Un singur plutonier, venit de la direcţia închisorilor, număra o singură dată, folosind un secret pe care

[1] Stanovites po piat (rus.): Cîte cinci!

nimeni nu i l-a pătruns. Trecea fără să privească fiecare şir şi doar după un ritm interior număra parcă din cinci în cinci. Doar el consemna expeditiv pe tabla de placaj efectivul bordeielor la apelul de seară, fără să mai consulte pe „starşii" de baracă. La plecarea spre pădure se mai adăuga avertismentul şefului de convoi, ţipat fără pauză:

- Un pas făcut spre stînga sau spre dreapta coloanei şi garda deschide fără somaţie foc. Iasno?' - tuna acesta în final.

Era singurul lucru clar din viaţa captivilor minaţi strîns de strigătele Bigom! Bigom![2] ale convoierilor cu automate şi de lătratul

cîinilor-lupi care-şi tîrau înălţaţi pe picioarele dinapoi însoţitorii către convoiul de căruţe, aţîţaţi şi de lătratul neostoit al crescătoriei de cîini pe lîngă care treceam şi care sfîşia liniştea din jur, răzbătînd pînă la somnul cu spaime din bordeie.

Lemnele se încărcau din parchetele[3] pădurii din fund pentru transportul feroviar sau pentru brigăzile de cherestea formate, pînă la capitularea Finlandei, din ofiţeri finlandezi, singurii învinşi pe care ţara lor îi pretinsese şi-i obţinuse, o dată cu încetarea ostilităţilor. Ei nu cunoscuseră amărăciunea dezbinării. Erau continuu termenul de comparaţie în blestemul (cel mai crunt din toate) care măcina neamul nostru. Dezbinarea încercase obligatoriu toate naţionalităţile captive, dar în comparaţie cu virulenţa celei dintre noi, a nemţilor părea apatică, iar a ungurilor mai curînd un aranjament între ei. Faptul că japonezii începeau ziua cu purtarea steagului roşu prin lagărele lor, însemna un act formal de curtoazie pentru gazde. Ei nu ieşeau la lucru pînă cînd cel mai mare în grad dintre ei nu ordona în fiecare dimineaţă plecarea. Aplicau pedepse corporale pentru indisciplină şi printre noi circula povestea unui caz dintr-un lagăr siberian: doi dintre ei s-ar fi prezentat la poartă dînd să înţeleagă prin gesturi şi zîmbete că vor să înmîneze comandantului un pachet. La cîteva minute după

1 Iasno? (rus.): E clar?

2 Bigom! (rus.): Fuga (marş)! - comandă militară.

3 Parchet: fiecare dintre suprafeţele în care este împărţită o pădure în vederea exploatării ei raţionale; p. ext., suprafaţă de teren pe care s-a făcut o tăiere într-o pădure. (DEX)

încredinţarea mesajului, lagărul fu adunat pentru ca administraţia să recunoască pe aducătorii pachetului, care conţinea capetele a doi japonezi trecuţi de partea stăpînirii. Două mii de zîmbete stereotipe - nediferenţiate pentru ochiul european nespecializat - dincolo de care nici o anchetă nu putu face lumină, duse la clasarea cazului-enigmă.

Duzina de ofiţeri spanioli falangişti de la Oranki, care 6 luni nu a schimbat un cuvînt cu cel mai tînăr dintre ei, fiindcă acesta, cedînd rugăminţii unei surîzătoare translatoare cu şolduri pline, îi promisese să-i dea el lecţii de spaniolă, în loc s-o trimită la Franco s-o înveţe - cum erau de părere camarazii lui -, nu îngăduie generalizări. Varianta democratică spaniolă, o duzină de luptători antifranchişti refugiaţi după înfrîngere în URSS şi ajunşi mai tîrziu ca indezirabili în lagărul Mînăstîrca, în afară de arborarea pe bordeie a steagului roşu de 1 Mai nu făceau decît să scoată din cînd în cînd cuţitele pentru cucerirea celor cîtorva femei internaţionaliste, în continuă rotaţie în viaţa lor.

* * *

Captivii ieşeau din iarnă vlăguiţi şi împuţinaţi ca dintr-o bătălie pierdută. Pe hărţile teatrului de operaţii afişate de comisariat se

apropiau continuu steguleţele celor două fronturi. Aliaţii reuşiseră să excludă de la hegemonia lumii un concurent primejdios pe care-l sugrumau complice în primăvara anului '45 în ruinele fîşiei din centrul Germaniei, cu fiecare zi, mai îngustă. Existau speranţe vagi că biruitorii se vor încăiera cînd îşi vor vedea faţa, dar zvonurile despre împărţirea Europei pe 25 de ani erau persistente. Experienţa de viaţă îi avertiza pe prizonieri că doar perspectivele sumbre se realizează.

Lumea o să se elibereze mai greu de sovietici decît de nemţi, socoteau cei mai mulţi. Ion Ionică, sugîndu-şi mereu pipa goală, împingea parcă premeditat discuţiile pe făgaşe fără iluzii, citind spusele lui Liddell Hart[1] despre războiul care începuse în confuzie şi se va termina în haos.

[1] Sir Basil Henry Liddell Hart (1895-1970), istoric militar englez.

- Dacă-i văd pe lorzii şi negustorii vestici înhămaţi alături de mine la căratul lemnelor, declar că nu voi mai refuza niciodată jugul! - se înverşună Ciutu, unul dintre obişnuiţii carcerei.

- Ăia intră în grupa antifascistă şi se fac baciocari [?] la sala de mese! - îl necăjeau alţii din jur, ca să-şi mai uite propria tristeţe.

- încă 25 de ani la cheremul altora e... e... - se îneca mut ca peştii, îmbucînd aer, unul tăcut şi slăbănog, care tot timpul trebăluia prin baracă, făcînd în locul altora de serviciu.

Primăvara răscoli nemulţumirea de a te mişca în ritmul unei lumi pe care o refuzi şi fiindcă interdicţia de a ieşi în afara zonei încetă cu începutul muncilor de primăvară - trebuiau săpate pămînturile agricole ale lagărului - îmi îngădui o singură ieşire dincolo de sîrme. Pămîntul reavăn pe care-l răsturnam cu sîrg alături de sutele de confraţi scăpaţi cîteva zile de căratul lemnelor şi de apăsarea bordeielor îmbîcsite precum şi zările largi care micşorau omniprezenţa stăpînirii clătinară hotărîrea de a refuza imediat lucrul. Imputarea mută a celor ce prin carceră protestau împotriva umilinţei de a trage în jug mă împinse însă la întoarcerea în lagăr să depun la comandantul-prizonier al lagărului declaraţie de refuz.

Maiorul Popescu, impozant, voluminos, autoritar şi tranşant, era temut pentru siguranţa sa pînă şi de personalul subaltern rus. Trecea cu calm suveran privind atent, cu linişte, în jur, dar devenea abrupt cînd deschidea gura:

- Domnule colonel, te iau de turul pantalonilor şi te azvîrl de nu te vezi dacă te mai speli în apropierea fîntînii! - îl repezea el pe cîte unul dintre practicanţii asidui ai nu ştiu cărei proceduri de folosire a apei reci pentru păstrarea virilităţii, neavertizat ca de obicei de cei din jur de apropierea starşelui de zonă.

Doar în timpul exploziei îşi scotea din colţul-gurii, cutat arogant, neîntrerupt fumegînda pipă, fără de care era greu să-ţi reprezinţi monumentalitatea de bulibaşă a noului comandant. Norii de fum care-l învăluiau ar fi îndestulat o duzină din cei ce-ţi cerşeau mut un fum în perioadele de criză endemică de mahorcă. Prizo-

nier de la începutul războiului, supravieţuise foametei şi tifosului îndurînd supus soarta comună fără să încerce să se salveze politic pînă cînd, printr-o întîmplare, colonelul Hrisciuk recunoscu în el

pe grănicerul comandant de sector de pe Nistru pe care-l avusese timp îndelungat în faţă şi cu care se întreţinuse protocolar în întîlnirile comisiei mixte de frontieră. Devenit, graţie amintirilor de pe graniţă, mai marele jalnicei cete - de aici şi porecla de bulibaşă - grănicerul de altădată rămase însă în afara mişcării antifasciste pînă cînd protectorul său îl somă că e ultimul moment cînd mai poate fi repatriat, dacă se încadrează între voluntari. între timp, „Bulibaşa" îşi tencui în grabă cîteva zeci de kilograme pe carcasa scheletică de altădată, ceea ce îi accentuă prestanţa. Locuia într-o jumătate de bordei aproape de poartă. Spaţiul era împărţit prin foi de placaj în birou şi dormitor pentru personalul de conducere.

Comandantul mă invită amabil, firesc ca în viaţa dinainte - şi aceasta era cu totul neobişnuit acum - pe un scaun cu spătar, un lucru obişnuit devenit şi el neobişnuit. Mihai Răducanu, încarcerat cu alţii în ultima vreme la Oranki, mă asigurase cîndva că maiorul Popescu nu e numai simplu bulibaşă.

- Renunţă - îmi propuse el, după ce am vorbit deschis despre tot - la declaraţie şi acceptă soluţia mea pentru timpul cît, necontrolat de ruşi, voi reuşi să te acopăr. Mă anunţi de cîte ori n-ai chef cu o oră înainte de ieşirea brigăzilor la lucru şi în rest mă priveşte. Cîştigăm astfel timp. Carcera şi ce se mai leagă de ea ruinează sănătatea şubredă a prizonierilor subalimentaţi. Ruşii strivesc pe răzvrătiţi fără scrupule. E păcat să se întoarcă în ţară numai gunoiul. Ştii că politrucii, sătui să tot schimbe lotul fix al celor ce plecau cu Divizia „Horia, Cloşca şi Crişan", au închis simplu birourile, ca să oprească torentul denunţurilor împotriva celor care dincolo de sîrmă aşteptau plecarea la gară? Iar ceilalţi - medită el mîhnit - ieşiţi în faţă ca să fiţi loviţi.

Cîteva zile mai tîrziu, după interogatoriile de rigoare, ofiţerul de serviciu îi scoase din carceră pe doi dintre cei trei pedepsiţi pentru refuz de lucru şi ne încredinţă, sub ochii lagărului adunat pentru apelul de seară, escortei de cinci pistolari, care ne sîcîiră dintru început în drum spre Oranki, căutîndu-ne nod în papură.

Beciul fostei mănăstiri, împărţit prin ziduri mai noi în patru carcere, era plin de confraţi izolaţi din Mînăstîrca, spre a nu contamina masa. Ei ne-au întrebat dezamăgiţi:

- Ce fac ceilalţi? Continuă jugul?

Căpitanul Bucur, artileristul tînăr cu tîmplele albite, împreună cu care fusesem înghesuit peste alţii în prima celulă, le explica celor de aici pasivitatea masei:

- Mulţi dintre cei de treabă, pe care îndrăznesc să-i judec, socotesc refuzul de lucru ca o ostentaţie, ba chiar ca o provocare: „Cum, se indignează ei, după ce ai depus armele şi ai acceptat

robia, că doar ştiam, fără iluzii, pe mîna cui ne încredinţăm viaţa, ne apucă subit, pe inima goală, eroismul? Declarăm război învingătorilor noştri şi ai ţării şi ai lumii şi - culmea! (se mira Bucur cu emfază în rolul celor prezentaţi) - vrem să-i constrîngem la ei acasă să plece steagul în faţa mîinilor noastre goale!". „Bine, dar e vorba de încălcarea condiţiei de om!" (Acum Bucur juca cu naturaleţe rolul celor atacaţi.) „Tragem în jug - improviza el mai departe - cînd, potrivit înţelegerilor internaţionale, la care stăpînii au aderat şi în numele cărora atacă fascismul şi pe toţi deţinătorii de sclavi, ei sînt obligaţi să ne asigure scrisori de acasă, hrană şi locuinţă corespunzătoare convenţiilor semnate. Nu le pretindem solda gradului sau ordonanţă...!". Discuţiile se încing - comentă Bucur, renunţînd la dialog - şi dumneavoastră, donquijotiştii de la începutul polemicii, prindeţi conturul unor agenţi provocatori care atentaţi la repatrierea generală!

Comentariile despre starea de spirit a camarazilor din Mînăstîrca, transmise şi celorlalte celule, încetară brusc la scrîşnetul cheii în uşa metalică de la intrare, alarmînd la timp şi prevenindu-ne. Culoarul strimt în care se deschideau uşile carcerelor se umplu de zgomot de paşi şi de scîrţîitul cizmelor celor ce ne vizitau. La ultima celulă, cu care începură, se strigă celor încarceraţi să se ridice.

- Smirnă!

- E colonelul Vaţurin, şeful politic, şopti avocatul Lunaru, peste care mă înghesuise la intrare. îl ştiam doar din spusele celor ce asistau în bordeiele de jos la desfăşurarea dezbaterilor-spectacol pe teme propuse anterior de public şi pregătite de juriştii constituiţi în complete de judecată. Doi dintre apreciaţii avocaţi se aflau în prima celulă: Lunaru şi prietenul lui, Cojoc. Primul - distins, livresc, cu vorbire armonioasă cu uşor iz onctuos; Cojoc - arătos ca un haiduc, exploziv, spectaculos.

Pe măsură ce stăpînii se apropiau, cu tot amestecul de voci care se încilceau româneşte şi ruseşte, reieşea că încarceraţii auzeau: spaţiu îngust, supraaglomerarea, lipsa de aer, putoarea tinetelor, încălcarea legilor internaţionale, tratamentul dur...

Colonelul ameninţa, ţipînd. Cînd apăru în dreptul uşii noastre deschise, mic de stat, spilcuit, cu faţa bucălată şi pistruiată, cu ochii mici şi ageri. I se raportă:

- După o zi de zăcut pe lespedea goală, n-am primit încă priciul.

- Nici nu-l primiţi! - îi tăie el scurt raportul lui Ion Ionică. Acesta se îndîrji, continuînd ruseşte:

- Fiindcă v-aţi propus să ne distrugeţi, o să vă ajutăm s-o faceţi mai repede.

în cîteva zile, cele două lagăre ştiau că 40 de ofiţeri români încarceraţi pentru refuz de lucru se află în greva foamei şi a setei. Prietenii lor consultau îngrijoraţi doctorii despre consecinţele unei asemenea acţiuni. Sari nu pricepea cum amicul lui, medicul

veterinar Grigorescu, aflat printre grevişti, nu convinsese pe ceilalţi că greva setei, prin rapiditatea instalării efectelor dezastruoase, nu poate fi armă de luptă. Profesorul Iliuţ, dus din carceră în spital din cauza unui atac de inimă, dădu veşti proaspete despre starea celor închişi. Lipsa de spaţiu nu îngăduise tuturor să zacă întinşi pe piatră, torturînd cu fiecare zi mai greu pe cei istoviţi. Cei ce încercau prin rotaţie să stea în picioare erau obligaţi de linia pereţilor, care se înscriau în boltă, să se chinuiască aplecaţi. Moralul era încă tare, dovadă că a treia zi preotul Mărgărit exemplificase prin cîntări cele şapte glasuri bisericeşti. Vocea lui cu inflexiuni bizantine, cunoscută de la slujbele religioase, se dematerializase devenind serafică, cum rar va fi sunat chiar între zidurile acelei lavre slavone un glas pămîntean. El, Iliuţ, încercase în seara zilei să cînte la celălalt capăt al carcerei, din celula 4, cîteva arii italiene, dar din neobişnuitul concert se trezise în spital.

Stăpînirea voia să lase impresia că n-o interesa refuzul de hrană şi apă, deşi tot ce se adusese zăcea neatins pe culoarul carcerei. Se presupunea că a patra zi va interveni, încercînd cu hrănirea artificială. Trebuia zădărnicită această intenţie, forţînd-o să cedeze. 40 de minţi gîndiră variantele imaginabile, iar pentru neprevăzut

ne rămînea oricum disponibilitatea de a sfîrşi seria de umilinţe pe care, acceptindu-le în numele speranţei, ne provocasem greaţă de noi înşine.

A patra zi după-amiază apăru Vaţurin, somîndu-ne să spargem greva şi să intrăm în legalitate. Altfel vom fi hrăniţi cu forţa şi ţinuţi în carceră pînă cînd ne vom supune regulamentului.

- Intraţi dumneavoastră în legalitate şi nimeni nu va refuza hrana, ci doar vă vor cere să le-o daţi îndeajuns ca să-şi astîmpere foamea. N-aştept să răspundeţi vreodată despre ce faceţi cu prizonierii de război, dar sătul pînă la scîrbă de samavolnicia conducerii, sînt hotărît să protestez pînă la sfîrşit, adică încă cîteva zile, cît îmi mai rămîne de trăit!

- Traduceţi-i, fraţilor - se adresă Cojoc celorlalţi, umezindu-şi buzele uscate -, ca să priceapă că, dacă n-am fost în stare să mor pentru cauze mari, o voi face pentru una mai mică!

- Şi eu!... şi eu!... - se anunţară, simplu, înviorîndu-se, şi ceilalţi.

Colonelul plecă fără să mai aştepte sfîrşitul discuţiei. N-avea aer. Mirosul exalat de respiraţia celor ce nu mîncaseră şi nu puseseră picătură de apă în gură îi dăduse o paloare puhavă. Ofiţerul de serviciu, apărut la cîteva minute, luă după o listă trei încarceraţi. în liniştea ce se făcu după zăvorîrea celulelor, se auzi scîrţîitul scărilor care conduceau la etaj.

- Banchetul are loc deasupra. Ah, de-am reuşi să-l lungim într-atît încît să le iasă din cap că ne pot hrăni zilnic sau chiar la două zile, întrerupse liniştea Lunaru, care arăta îngrijorător de slăbit!

Dar scena de sus dură mai mult decît ar fi putut cineva aştepta de la trupurile surpate de neputinţă, înghesuite jos ca peştii care au încetat să se zbată pe un fund de barcă. Trecuse poate un ceas pînă cînd fură trase din nou zăvoarele. Alţi trei - dar fusese adus numai unul dintre primii luaţi. Era din celula din fund şi cu toată liniştea şi încordarea generală nu-l puteam auzi decît prin mijlocirea celorlalţi. Fusese o luptă fără perspectivă. Personalul medical al lagărului, ajutat de cîţiva sanitari nemţi, tăbăra pe rînd pe fiecare grevist, căruia, împotrivindu-se cît putea, nu-i rămînea pînă la urmă decît să-şi strîngă fălcile pentru ca să-l împiedice pe

chirurgul neamţ, obligat să execute această ruşinoasă practică, să introducă tubul de cauciuc. Apăsînd însă brutal pe punctul de deschidere a maxilarelor, încleştarea îndîrjită a victimei ceda şi i se vîra un căluş de lemn care să-i ţină gura deschisă. împotrivirea victimei conştiincioase făcea dificilă alunecarea tubului. Icniturile de vomă ale stomacului violentat îl aruncau înainte ca bulionul să ajungă la destinaţie, turnat şi pe alături de pîlnia ataşată tubului. După zbaterea cu primul, participanţii erau solidar bălăciţi porceşte. Deja la încercarea cu al doilea, doctoriţa Vasilievna ieşise din încăpere vomînd. Ion Ionică, considerat de Vaţurin instigator, fu reţinut să asiste la spectacol, scontîndu-se în necunoştinţă de subiect pe demoralizarea lui; or, acesta, care acţiona în genere ca unul ce nu mai are nimic de pierdut, acuzase în ruseşte, pînă cînd Vaţurin, venit pentru un răstimp, îl lovise cu turbare. Cîrligel, aviatorul, rămăsese întins pe podea. Seria a doua fu mai bătăioasă şi cîştigă mai mult timp. Pînă la stingere fură hrăniţi doar nouă grevişti.

- Stăpînii arătau mai distruşi decît noi şi sînt sigur că, de cîte ori şi-or aminti de banchet, o să li se urce stomacul la gură. Iertaţi-mă, domnilor, dar m-am simţit pentru prima dată solidar cu ei, întru vomă! - încheie Ciuru relatarea.

Ascultătorii încercau să zîmbească străin, din solidaritate numai, la izbucnirea acestei naturi noduroase, peste care ravagiile luptei nu se arătau încă. Şi Mihai Răducanu se ţinea mai bine decît alţii, deşi paloarea ascetică era îngroşată, dar cu o rezistenţă înnobilată, nu din rădăcină, ci de undeva de Sus şi decantată de voinţă.

în zăpuşeala soioasă, la care răcoarea nopţii nu ajungea, trupurile captive, găsindu-şi incredibil loc în încîlceala înţesată, vegetau amorţite în aşteptarea altei zile. în dimineaţa următoare, în loc să se continue hrănirea forţată apăru căpitanul Kobalski, un spînatic nematurizat, cunoscut de unii prizonieri din Crimeea, unde acesta, sub înfăţişarea unui chefliu paşnic, făcea de toate pentru a cîştiga amiciţia ocupanţilor. Căuta cu o mătuşă a sa şi cu cercul ei de prietene să mai uite de mizeriile războiului. Doi dintre amicii lui de altădată, antifascişti notorii în lagăr, erau anchetaţi acum de Kobalski, apărut ca judecător de instrucţie la Oranki, în legătură cu luptele de partizani din catacombele de la Kerci şi pregătiţi cu tot dichisul la condamnarea pentru aşa-zisa „crimă de război".

Kobalski se arătă nemulţumit de metodele de şcoală veche ale lui Vaţurin şi, cumpărîndu-ne şi vînzîndu-ne din ochi, ronţăia plictisit vitamine. întinse, în treacăt, cornetul cu pilule lui Lunaru, ironizînd dinainte un eventual refuz:

- Cred că nu sînteţi atît de habotnic să consideraţi că o vitamină v-ar scoate din rîndul greviştilor!

- Cei ce riscă tot au şi cea mai mare libertate de acţiune - replică Lunaru, servindu-se din cornetul întins, nesocotind „nu"-ul şoptit de Cojoc.

- Cît de uşor poţi afla cine dă tonul într-o răzmeriţă! - zîmbi Kobalski, încîntat de propria-i inteligenţă.

- Dacă vă face plăcere să aveţi dreptate, n-aveţi decît să începeţi tratativele cu mine - i-o întoarse Cojoc. Reputaţia de care vă bucuraţi la conducere socotesc că v-a dat depline puteri pentru a media într-un conflict, înainte de apariţia celor de la Gorki şi Moscova, mai ales că soluţia dură folosită n-a făcut decît să complice situaţia. Să presupunem că nu ne subestimăm adversarul, folosind manevre dubioase. Personal nu sînt împotriva muncii, dar nu voi lucra forţat, din ordin. Potrivit convenţiilor internaţionale, ofiţerii prizonieri nu sînt obligaţi să lucreze. Dacă respectaţi convenţiile, încetez greva.

Ceilalţi, întrebaţi despre punctul lor de vedere, acceptau numai munca de autodeservire în sens restrîns, iar în afara zonei vor ieşi numai după ce îşi vor exprima expres dorinţa. După promisiunile de rigoare, Kobalski trimise după mîncare la bucătărie, considerînd conflictul tranşat. Prizonierii, îmbîcsiţi de putoare şi murdărie, voiau să mănînce după baie, la sala de mese. Dar împuternicitul conducerii voia un succes formal şi se împotrivi, pretextînd că am contamina lagărul, aşa că fraţii au admis zîmbind să guste din hrană înainte de a se spăla.

* * *

Grupul celor 40 repartizat în Corpul 7 începu o lungă convalescenţă. în cîteva zile de grevă se înrăutăţise starea, şi aşa precară, a sănătăţii multora. După plecarea brigăzilor la lucru, foştii grevişti îşi reluară îndeletnicirile mai vechi şcolăreşti, dar fără spor.

îi copleşea oboseala. Zăceau străini de primăvara cerească care plutea peste turle, goliţi şi uscaţi ca nişte ulcele uitate la soare. Mihai Răducanu, imun la sfîrşeala generală, copia partituri, se interesa de compoziţie şi contrapunct. îl suspectam de excentrism, pînă cînd, într-o seară, o lună mai tîrziu, mă prinse de mînecă şi mă împinse pe scara întunecată care urca la club, despre care auzisem că ocupa tot etajul clădirii din mijlocul lagărului. Un prizonier-planton îl introduse pe Mihai în sală, barîndu-mi calea:

- Nu intră nimeni!

Se auzeau efluvii de muzică instrumentală în surdină, între-rupte, reluate. Mihai apăru cu cineva îmbrăcat în trubadur, cu spadă la şold, dar descoperit. Semăna cu un mare actor aprins şi stăpînit totuşi, între două apariţii scenice.

-El e Radu Mărculescu - îmi şopti Mihai, apoi mă introduse într-o sală în penumbră, fără public.

în avanscenă o orchestră, ca-n sălile de departe, în frac şi albul de gală al plastroanelor, repeta.

-Tot ceea ce te uimeşte în recuzită - mă informă Mihai, văzîn-du-mi faţa - e făcut din reforma depozitului de îmbrăcăminte, vopsită cu te miri ce. întreabă şi ai să te cruceşti de acest hocus-pocus!

Atmosfera în care se revărsa din prosceniumul sclipind festiv uvertura Bazarului iluziilor cu motive ale repertoriului clasic de operă părea un vis răscumpărător al vieţii de captiv. Teama că magia s-ar destrăma, proiectîndu-ne iarăşi în subsolul zilnic, se ţinea scai de visarea care însoţea trei trubaduri inspiraţi, poposiţi într-un burg cu ceţuri nordice ca să vîndă în viaţă, ca într-un bazar, iluzii. Tihna casei avute a cîrnăţarului, gazdă a celor trei neguţători de vise, în care stăpînul buimac nu mai găsea ascultarea nevestei şi a celor două odrasle, se destrămase ca fumul. Maestrul Dobrescu, în postura spadasinului, dadăcea un zgîmboi care urca duelînd hilar dificultăţile unei arii cu "Numai peste trupul meu veţi trece".

Alături, dar în altă lume, cîrnăţăreasa repeta melodramatic un final de tragedie, căutîndu-şi cu pumnalul inima.

- Domnule Căpitan - i se adresa Radu Mărculescu inter-pretei, trecînd din rolul magistrului de dicţiune în acela de re-

gizor al spectacolului -, nu îngroşaţi caricaturizarea, toţi visăm să evadăm!

Johannes Enciclopedeus, interpretat de Iliuţ, călăuzea, cîţiva paşi mai departe, sub cerul înstelat, visul unei Gretchen spre ţăr-muri din sud, acolo unde în ţara lui Mignon înfloreau portoca-lii. Sfiala şi puritatea lui Gretchen era ca deschiderea mugurilor. Sandu Cumpătat mijlocea cu har incredibil făptura de reverie. Copleşit de realizare, zgrunţurosul Mihai, care trudea de mult la traducerea părţii întîi din Faust, îmi şopti:

- La început a fost visul. De cînd băiatul ăsta adînceşte rolul, s-a schimbat în ceva care pîlpîie la marginea realului, legîndu-1 de frumos. Numai să-l lase viaţa să iasă în larg! Sandu are ceva de spus - ridică Mihai arătătorul, profetic.

într-una dintre pauzele repetiţiei, Ionică Hîngu, interpretul lui Hans, copilul teribil al cîrnăţarului, le povestea celor ce se odihneau care pe-unde în jur, o întîmplare din copilărie legată de primul bătut la uşă. Capul expresiv şi inteligent-ironic al povesti-torului, purtat de trupul pipernicit ca de soclu aducea a Voltaire. Povestea, jucînd rolul tuturor participanţilor, comentîndu-se, persiflînd, îngroşînd adesea de dragul succesului, tenta hilară.

Aflase în primele zile de şcoală de la învăţătorul său dintr-un sat vrîncean că nu se intră buzna într-o casă, ci se bate cuminte la uşă şi împieliţatul, adus de taică-său la şcoală într-un sac, din cauza unui amestec neclar de sfială şi îndărădnicie, se oprise în faţa uşii părinteşti şi bătuse pentru prima dată tacticos, important şi curios.

- Popa! - dăduse tatăl înăuntru semnalul de alarmă.

în povestirea lui Hîngu se auzea zburînd prin fereastră tot ce se putea evacua forţat, monologul pigmentat cu sudalme al lui nea Hîngu, în paralel cu al mamei şi al unei mătuşi, grăbiţi în restabilirea ordinii, precum şi prezentarea succintă a lor şi totul se realiza filmic cu o artă neobişnuită a simultaneităţii orale. Urmase invitaţia mieroasă a tatălui: „Poftiţi, cinstite părinte!". Dar şcolarul repetase ciocănitul şi provocă alt soi de nedumerire şi mai apoi de panică reală, nevăzută în pauza din club. Tatăl îşi dădu cu părerea că ar fi jandarmul. Mai putea fi, după alt ciocănit, nu ştiu cine, mereu, cu altă reacţie, pînă cînd, înnebunit de ciocăni-

tul care se instala din nou, urmase poftirea neoaşă a stăpînului: „Intră, intrare-ai în...!".

Radu Mărculescu întrerupse povestea, care putea dura cît prizonieratul, şi-şi chemă interpreţii iarăşi la drama inspirată a Bazarului iluziilor.

Spectacolul ademenise după premieră, seară de seară, lume străină de lagăr. Cîrduri de notabilităţi sovietice de pînă departe de Oranki veneau invitate de colonelul Hrisciuk să vadă ceva ce numai Moscova poate oferi. Sutele de ofiţeri germani, printre care 25 de generali, deveniră în bloc, prin acest spectacol, prietenoşi faţă de grupul românesc. Românii din Oranki umpleau pînă la refuz sala, înghesuindu-se pe interval şi de-a lungul pereţilor, cu toată raţionalizarea şi controlul sever al biletelor de intrare. Bebe Preda, un tînăr ofiţer activ, falsifica fără greş bilete şi noi părăseam în fiecare seară sala, picurînd de muzică aidoma unei ciuturi.

însă înainte ca acest dar să bucure şi pe cei din Mînăstîrca, un oarecare profesor Cambrino, din grupa antifascistă, reuşi pînă la urmă, ros de invidie sau sedus, cum credea Papacostea, armonizatorul şi dirijorul spectacolului, de puterea lui de a face din alb negru, să convingă comisariatul că interpreţii sînt cu toţii reacţionari, iar opereta o abilă ţesătură decadent-fascistă, instigînd la antisovietism. Elogiul nelimitat al prizonierilor germani, care după înfrîngere nu mai aveau dreptul să poarte grade şi semne de luptă, era un argument al cazuistului că tot ce place fasciştilor criminali e criminal fascist.

Sporea cercul cunoscuţilor nemţi - prilej de apropiere, dar şi de exersare a cunoştinţelor de limbă. Camarazii germani ne făceau bucuria să înveţe şi ei cîteva vorbe, de obicei dintre cele buclucaşe, plus înjurăturile de care germana ducea lipsă mai ales în timpuri de oprelişte şi pe care ei le preluau la persoana a Il-a singular. Trebuia să arăţi umor cînd erai înjurat de mamă în contul

stăpînului. Veneau după ce se întorceau de la lucru în corpul 10, fiecare în cercul său de cunoscuţi români. Descoperindu-se între ei, începeau peste capetele noastre o conversaţie în româneşte, în care lipeau copilăreşte tot ce ştiau.

- Ah, domn Klaus, ce mai face? - întreba amicul nostru Wanner Amadeus Wolfgang, posesor a încă patru prenume, nu-

mit de camarazii lui „Siegfried" pentru tipul germanic pe care-1 încorpora, dar fără ameţelile rasiale ale acelora ce teoretizaseră canoanele tipului arian.

- Foarte bine, mulţumesc! - răspunse din alt grup, încîntat de româneasca lui, părintele Klaus, un om puţinei, cu ochi vioi, apăsaţi de ochelari de campanie care nu-i săriseră de pe urechi nici la un interogatoriu furtunos.

- Ce-ai căutat, banditule, pe pămîntul sovietic? - îl asaltase anchetatorul.

- Să-ngrop pe fascişti!
- ?!...
- Da, sînt preot militar. Ştiţi, m-am ocupat cu cimitirele...

- Da, dar ce mîncai? - căuta să-l prindă undeva judecătorul de instrucţie.

Din încîlceala întrebărilor şi răspunsurilor reieşea că părintele Klaus nu mîncase niciodată pe pămîntul sovietic fructe, fiind-că nu erau; carne de pui, că-i provoca urticarie; pîine proaspătă, deoarece îl balona; iar laptele, alimentul de bază al regimului pe care-l ţinea, de consumul căruia îşi legase pînă la urmă speranţele anchetatorul, şi-l procura numai sub formă de praf, prin aprovi-zionarea germană.

- Dar de ce să nu-l consumi proaspăt, cînd era aşa de uşor de găsit oriunde?

- Nici cu forţa nu l-aş fi gustat! Ce, să devin criminal de război pentru o strachină de lapte? - se indignase părintele Klaus.

După un asemenea răspuns, urma proba de rezistenţă a oche-larilor de campanie.

Aşadar, oaspeţii nemţi risipiţi printre gazde pe priciurile în-ghesuite şi încărcate ca un depozit de vechituri, se anunţau ca pitpalacii cu ştiinţa lor: ... poftă bună!... pasul mai mic!... hai să trăieşti!... nocte buna!... pînă cînd, după atîtea amabilităţi, urmau înjurăturile învăţate repede şi spuse cu aplomb, cu încîntarea unei biruinţe copilăreşti.

Generalul Heine, figura cea mai populară a oaspeţilor, rămînea zilnic cîteva ceasuri în cercul nostru şi avea bucuria de a împărţi, în timpuri de criză, din punga lui cu ciucuri, mahorcă pentru o ţigară cunoscuţilor şi necunoscuţilor. Raţia de general primită cu

oarecare regularitate constituia moneda forte pentru o asemenea achiziţie. îmbrăcat curat într-o uniformă simplă germană, din stocul captură, fostul general de cavalerie, mic de stat, tăifăsuia cu

noi sau povestea din primul război mondial cînd luptase ca tînăr sublocotenent împotriva prinţului „Cantacuzen". îşi amintea cu duioşie de dragostea de pe valea Trotuşului. Fredona, mutat în îndepărtata tinereţe, cuvintele româneşti, tocite de timp ca nişte monede: „Colea-n grădiniţă, sub frunza de viţă...". Cineva îl întrebă odată de luptele de la Mărăşeşti şi oaspetele, pufăind din pipa scurtă, începu ascultător să povestească despre poziţia pe care o apăra lîngă ruinele unei fabrici de zahăr şi, parcă privind un peisaj, îşi îngustase privirea să ni-l zugrăvească:

- în dreapta sectorului companiei... un turnuleţ bombardat...
- Cu o plută ruptă la jumătate de artilerie - completă unul dintre ascultători.
- Da, îndoită ca un deget apăsînd pe trăgaci - urmă povestitorul adîncit în amintiri - în direcţia inamicului.

Zîmbi, după un răstimp, dîndu-şi seama că era vorba de părinţii multora dintre prietenii lui de acum.

- Limita din stînga - reluă generalul - era heleşteul secat, cu arbuşti ca nişte degete boante retezate de război.
- Cu un drum bolovănos, cu hîrtoape, de-a lungul căruia am urcat eu cu compania în atac - se încălzi colonelul Hagiopol, care îl mai completase, şi nu ştiu cum cei doi adversari, ridicaţi în picioare, lăcrimau îmbrăţişaţi, departe de zilele şi simţămintele fierbinţi de adversitate ale istoriei şi tinereţii lor.

Se umeziră - cine ştie de ce - şi ochii multor ascultători aspriţi de viaţă.

* * *

Generalul Schmidt, şeful de Stat Major al Armatei a 6-a, a feldmareşalului Paulus, armată asupra căreia se năpustiseră fronturile ofensivei sovietice în cumplita bătălie pentru Stalingrad, era privit ca numele cel mai de vază din lagăr. Retras, rezervat, răspundea politicos la salut în timpul plimbării de unul singur prin lagăr. Rareori se aşeza pe una dintre băncile din spatele am-

bulatorului cu generalul von Rodenburg, leit generalilor prusaci din cărţile de şcoală, milităros, cu monoclu, dar într-o uniformă uzată, sărăcită de găteli. Rodenburg, Heine şi Schmidt erau dintre puţinii generali neîncadraţi în mişcarea antifascistă. Alături de von Rodenburg, Schmidt părea un intelectual civil, un profesor mobilizat, îmbrăcat în uniformă de campanie cu pantalon pe pantofi. Wanner, maiorul Herold, un uriaş, cunoscut distrugător de tancuri în lupta apropiată şi colonelul Wolfmeier, un sportiv austriac, cunoscuţii cei mai apropiaţi ai cercului nostru, se considerau un soi de suită a generalului Schmidt. Aveam nedumeriri legate de războiul care ne despicase viaţa, nedumeriri pe care el ar putea să mi le lămurească, dar mă sfiam să-mi şi exprim dorinţa. Wanner, care lucra în atelierul din lagăr, abătîndu-se pe la noi de

cîte ori putea, mă luă într-o dimineaţă de braţ şi mă opri în faţa generalului.

- S-ar putea - glumi vestitul general - să fim vecini după prizonierat, în calitate de fermieri în loturile Ordinului Mihai Viteazul, cu care am fost cinstit şi eu la Harkov, şi am socotit cuminte să-mi cultiv din vreme această apropiere.

Tracul întîlnirilor cu un om deosebit care îşi apăra opiniile în faţa agresivităţii mele sporite de timiditate cu sisteme de argumente numerotate, făcînd trimiteri ca în scris (vezi 2a sau, aşa cum am văzut, 3b, 4c etc.), spori din ziua în care interlocutorul meu, aflînd că iau lecţii de germană, îmi propuse să renunţăm la franceză, înghesuindu-mă în postura incomodă a şcolarului chinuit de dificultăţile de exprimare. Răbufnelile provocate, încordarea formulării erau mai colţoase. Acuzam pe germanii aliaţi că nu ştiau despre noi decît că avem petrol şi grîne, ceea ce făcu pe generalul Schmidt, recunoscîndu-şi neştiinţa, să-şi exprime dorinţa de a asculta comunicări despre istoria şi geografia României. De aici rezultă că îmi programam singur şedinţele de tortură, oferindu-mă să fac comunicări în „limba germană." Atacam comportarea ca într-o feudă germană a grupării Hansen, lipsa de simţ politic, însuşirea de a se face urîţi pretutindeni, politica dură care a făcut ca antisovietismului ucrainenilor şi celui al balticilor să li se adauge ura împotriva Germaniei, încercarea de a transforma mişcările naţionale anticomuniste în filiale ale

partidului naţional-socialist. Francheţea partenerului străin părea, din spusele austriacului Wolfmeier, că-l odihneşte pe general, obligat să suporte, din cauza profesiei şi a războiului, ca viaţa şi propriile frămîntări să fie trase prin daracul mecanismului rigid al Wehrmachtului.

- Fiihrerul voia să ne elibereze de problemele de conştiinţă prin supunerea acceptată la voinţa lui - îmi explica Wolfmeier. Or, Schmidt nu era nazist, dar ca militar participa la idealul îndrăzneţ al hegemoniei germane, fără să se poată identifica cu graba şi excesele lui!

Nu e uşor să păstrezi măsura cînd e vorba de mărirea ţării tale, mai ales în război, cînd adversitatea inamicului îţi impune, oricum, să iei poziţie. Dar oamenii se vor măcina interior totdeauna într-un sistem totalitar, mărturisi mai departe Wolfmeier, deşi şi democraţia i se părea o convalescenţă deprimant de confuză.

în discuţii puneam stîngaci întrebări generalului, pentru a privi în sufletul unui mare comandant care hotărăşte în momentele de răscruce pentru mulţimi de oameni.

- De fapt, în ultimă instanţă, hotăra Fiihrerul. El ne zdruncinase încrederea în soluţiile noastre de tehnicieni ai războiului, în cîteva rînduri, soluţia lui reuşise în ciuda rezervelor noastre. Paulus şi cu mine nu cunoşteam toate raţiunile de ordin politic - de exemplu poziţia Turciei - pentru care Armata a 6-a, uzată de o grea ofensivă, trebuia să păstreze într-o conjunctură catas-

trofală Stalingradul. Presupuneam că nu pentru prestigiu sîntem destinaţi pieirii. Ştiam că această bătălie va fi studiată în viitor în academiile militare, iar responsabilitatea actelor noastre de comandament va fi judecată şi supusă unui verdict imparţial. Cu luni înainte de evidenţa catastrofei, în două consfătuiri cu Hitler, ne propuseserăm să-i arătăm perspectivele. Paulus nu avea, cum spuneaţi dumneavoastră, destulă coloană vertebrală. Dacă Fiihrerul refuza mînios o soluţie în care Paulus credea, el n-o mai apăra. în rest, era un militar bine pregătit, instruit şi un plăcut om de societate, care a avut şansa unui cămin de invidiat. Soţia lui era o romăncă. De la ea ştiu cîte ceva nescris despre România. Punctul de vedere al Fiihrerului era că meritul Armatei a şasea va fi cu atît mai deplin, cu cît condiţiile erau mai vitrege. Deci, să

apărăm Stalingradul cu ce aveam, iar în primăvară forţe proaspete, aduse din Franţa, să continue ofensiva.

- Dar atunci cînd contraofensiva lui Manstein pentru a vă despresura a eşuat şi catastrofa a sute de mii de soldaţi era iminentă - fiindcă Sfw/cas-urile pregătite pentru a lovi blindatele sovietice nu au putut, din cauza ceţii de săptămîni, decola -, de ce nu aţi hotărît o repliere, în ciuda ordinului Fiihrerului, mai ales că aveaţi, după cum spuneţi, resursele de a o face?

- O asemenea ieşire, asupra căreia am meditat cu durere, era imposibilă din cauza funcţionarilor de partid care se aflau cu noi şi care erau în permanentă legătură cu marele cartier. Imediat ce am fi transmis ordinul degajării, am fi fost suiţi într-un avion şi trimişi să răspundem pentru neexecutare de ordin. Nu ne rămînea decît ca, prin rezistenţa noastră, să întîrziem pentru luni desfăşurarea în evantai a acţiunii fronturilor armatelor sovietice concentrate la Stalingrad.

într-o zi, locotenentul de marină Chirilă, adus în lagăr cu alţi camarazi ai lui după capitulare, îmi făcu semn să vin lîngă el, sub megafonul din curtea lagărului, ca să ascultăm o piesă de teatru transmisă de Moscova, ale cărei personaje se grupau războinic în troica: Stalin, Vasilevski, Jukov, cealaltă parte fiind reprezentată prin: Hitler, Paulus, Schmidt. îl oprii pe general, care tocmai îşi făcea plimbarea prin lagăr, şi, în trei, singurii interesaţi de piesa laureată, ascultam, prin mijlocirea marinarului, textul. îl priveam pe împricinat cum urmărea atent replica atribuită lui de sovietici asupra unei probleme de umanitate: „Cînd luptătorul german nu mai poate primi decît cîteva zeci de grame de pîine, nu mai putem da nici un gram prizonierilor sovietici".

- Sînt replici neistorice pe care le-aş putea semna, în ciuda schematismului şi alternativei alb-negru folosite - comenta generalul mai tîrziu -, dar e fără gust şi primitiv să prezinţi o asemenea încleştare omenească ca pe o oală de găluşte, în care separi tot ce a clocotit la acelaşi foc, strecurînd zeama de gros...

- Ce credeţi despre vîrfurile celor două tabere? Vreau să zic, de cele două sisteme - mă corectai eu, stîngaci.

- Seamănă prea mult, în ciuda sincerităţii cinice a unora şi a umanismului minţit al celorlalţi!

Timpul trecea ca o grapă peste cimpurile din noi, însetate de viaţă, fără să se vadă vreun semn că suferinţa semănată fără anotimp va rodi.

Nălucile vieţii refuzate se iscau ca umbra îndată ce se depărtau solicitările brutale ale captivităţii. Prin artă sau visare, nălucile dădeau buzna ca printr-o poartă forţată. Dintre ele, cele ale dragostei veneau adesea fără aromele albe, pregătite muceniceşte, şi curgeau incendiind prin trup, chinuind ca furiile. Ne-am fi dat căţelelor să ne sfîşie! Captivii aşteptau somnul să-i îndestuleze, să-i lase măcar în vis să se înfrupte din ceea ce a risipit viaţa pentru trup, din care nu ajungeau la ei nici firimiturile.

Gabriel Constant[1], venit cu cei de la Iaşi în captivitate şi grăbit să plece cu primul lot, îi povestea în şoaptă într-o dimineaţă vecinului din partea cealaltă de ghinionul din vis.

- Fugeam cu sufletul la gură, dar ajuns la casa ei nu aveam pe unde să intru. Casa era fără intrare, ca un ou. Alergam în jurul ei ca apucat. Am descoperit, după un timp, un loc de pătrundere, un fel de fereastră întredeschisă. încercai să mă prind, sărind din ce în ce mai sus, de rama ei. Cînd, în sfîrşit, am apucat-o, s-a rupt zăgazul încordării. M-am trezit, amărît că interdicţia îşi spune cuvîntul şi în subconştient.

- Toţi se chinuie - replică vecinul. Ar fi interesant de consemnat ce înfăţişare iau mecanismele cele mai fireşti refuzate pe durată. Cînd viaţa e scoasă din firesc, ca acum, îţi vine să spui că e bine ce e rău. Altfel, cine ştie ce porcărie ar fi în ţarc. Donquijotismul - pentru cine îl are în structură - e o şansă: ne abate spre altceva...

în climatul cu legi nescrise, tot ce privea arşiţele trupului constituia un tabu. Dar serialul fierbinte al maiorului Vîrligu, cu 2002 reprezentaţii, avea totuşi fideli auditori. între timp, în decurs de

[1] Aici memoria l-a înşelat pe Aurel State. Gabriel Constantinescu (1921-2010), fiul scriitorului sibian Paul Constant, a fost ofiţer de cavalerie şi, căzut prizonier, a refuzat să se înscrie în diviziile „Tudor Vladimirescu" şi „Horia Cloşca şi Crişan" (deci nu putea fi „grăbit să plece cu primul lot"). A fost prizonier în Uniunea Sovietică, iar apoi, în ţară, a făcut închisoare politică şi a avut domiciliu obligatoriu în Bărăgan. Din 1991 (pînă în 2010) a editat la Sibiu publicaţia lunară de dreapta Puncte cardinale.

trei luni ruşii ne aduseră, în problema lucrului, de unde pornisem înainte de grevă. După două luni, un maior armean în halat alb ne pipăise la vizita medicală ca pe vite la iarmaroc. Apucînd şi întinzînd de puţina carne a coapselor. Pe cei mai mulţi îi clasă inapţi. Cei buni de muncă încercaseră să-i convingă pe ceilalţi că n-are sens să ne angajăm cu toţii iarăşi în cercul vicios, mai ales că Lunaru formase o brigadă de alabastru cu un astfel de regim

că ispitea şi pe alţii să lucreze. Efortul era mic. Căutau alabastru. Întîlneau civili cu care puteau negustori raţia de pîine sau o haină. Aduceau verdeţuri şi, o dată, chiar cîteva ouă. Ne gîndeam că numai sporind numărul putem risca o nouă grevă. Cînd se împlini suta, refuzarăm în bloc să ieşim pe poartă. Ruşii se făceau că ignoră provocarea afişată de cei o sută cu satisfacţie ostentativă.

Sosirea unui grup de cîteva sute de ofiţeri maghiari printre care George Fonea, Arion şi alţi români îşi făcuseră bune relaţii în închisoare şi lagărele din Gorki, determină grupul românesc de la Oranki la o acţiune de apropiere, printr-o mai bună cunoaştere. Comunicări despre viaţa şi aspiraţiile celor două popoare, discuţii asupra străvechilor litigii, şezători, relaţii personale, dar mai ales adversitatea stăpînilor obligau la revizuirea atitudinii.

După alegerile din '46, Hrisciuk ne declarase cinic:

- Avem 400 de deputaţi în Marea Adunare Naţională românească! N-o să ne împiedicăm de un grup de trădători!

într-o după-amiază din decembrie, ne surprinsese ofiţerul de serviciu cu o listă de şaizeci de ofiţeri dintre cei ce refuzau lucrul, somîndu-ne în grabă să ne pregătim pentru transport. în drum spre Mînăstîrca, fiindcă într-acolo ne mînau, constatam că pe mulţi nu-i ştiam decît vag, după nume. Viscolea.

- Gerul ne îngheaţă şi satisfacţiile vane de a-i fi constrîns cîteva luni pe stăpîni să ne admită ca „liber cugetători" - îmi vorbi încruntat Gil Cerbu, vecinul spătos de rînd.

- Ai observat - reluă Gil mai tîrziu - că nici unul dintre „înţelepţii Sionului" nu-i în coloană!

Era vorba de cei ce se întîlneau la Ion Ionică pe prici, loc numit „cafeneaua la Omar Khayyam": Iliuţ, Mihai Răducanu, George Fonea, unde în afară de mahorcă şi poezie nu se putea consuma nimic. Ei au fost opriţi la Oranki.

Sandu Cumpătat, interpretul lui Gretchen din Bazarul iluziilor, desenase pe un petec de hîrtie pe aceşti înţelepţi în Sinedriu şi, uluit de ce se prinsese în vîrful creionului său, îmi arătă scena. Ea trecu, privită ca un semn de Sus, din mînă în mînă, şi ei îmi porunciră să-i cer lui Cornel Corcoţoiu, editorul primelor cărţi din lagăr, hîrtie şi creion pentru ca Sandu să lucreze. Vîntul din priveliştea dezolantă de afară se furişa printr-o ferestruică parcă uitată întredeschisă în interior, răvăşind imagini din primul caiet Ieri şi azi al noului ucenic, amestecîndu-le cu fulgii cu chipuri de oameni, cu depărtarea, cu nimic. Eroii desenelor erau din jur, dar cu un trecut certat cu ipostaza de mucenic, erou, apostol sau visător, în care se drapaseră cei ce nu mai aveau cum să-şi trăiască viaţa obişnuit. Urmase indignarea, protestul celor demitizaţi. Ofiţerii superiori chemaseră la ordin pe tînărul ofiţer activ, iar Sandu răspunsese cu „Coşmarul". El, un copil, cum de fapt va rămîne, se trezise în mijlocul celei mai mari coli de hîrtie - procurate de Cornel Corcoţoiu - de calitatea şi mărimea celor de pe mesele unei cîrciumi, înspăimîntat de apocalipsul din jur. Eroii

lui preschimbaţi în jivine şi orătănii, potrivit unei corespondenţe sugestive între om şi consangvinii săi întru animalitate, zburau, se tîrau sau se rostogoleau spre copilul alb, neajutorat. Numai un dar ceresc îl mai putea salva. George era în vedenia de spaimă cocoş, Mihai, şarpe cu ochelari, Crin, cameleon, eu, gloabă, iar alţii nenumiţi pînă acum, monştri ca în viziunea lui Bosch. Pe locul ctitorului devotat în colţul imaginii îngenunchea Cornel Corcoţoiu, un spiriduş cu găteli de paiaţă. Cornel alesese între două titluri posibile ale istorisirii vieţii de lagăr: Cununa de spini şi Ridi Pagliaccio, pe ultimul dantelîndu-l pe complexitatea lui. Improviza, cînta, rîdea de cîte ori era nevoie să preschimbe o zi de lagăr într-o sărbătoare a numelui, a naşterii...

- Zile grele pentru un măscărici... aceste aniversări triste! - monologa Mihai, privindu-1.

îmi făcu milă într-o seară cînd l-am surprins într-o criză de deznădejde. După vorbe inutile, se întinse în pat să adoarmă, să uite. în drum spre bordei, întîrziasem pe la cei doi Fănici, să le mai ascult colindul. Duetul baritonal înfăşa sufletul în visare, ca-n scutece: „Brazii ard în umbra vechiului cătun,/ Noi cîntăm

colindul unui nou Crăciun./ Mamă, mamă! cad nămeţii şi pierim,/ Fără ţară! Flori de gheaţă! Velerim!"

La intrarea în bordeiul meu, mă izbi veselia dezlănţuită. Gîndeam că i-a apucat din disperare.

- Da de unde! - mă lămuri un colocatar grăbit să iasă. Cornel Corcoţoiu e în mare formă. A fost chemat de ziua lui Andrei Mihale. Au făcut rost, nu ştiu cum, de cîteva verze crude şi pun-te pe petrecere! Vin şi eu imediat... Drumurile astea mă... îmi vine s-o tai!

Şi Cornel avea aceeaşi intenţie sîngeroasă, dar pe pielea lui Moş Crăciun. Dacă nu se duce acasă nici în anul ce vine... „şi-o s-o dăm la ceasovoi".

Ciudată făptură, Cornel Corcoţoiu! îmi vine în minte o seară de la Oranki. Mihai Răducanu şi Ion Ionică, cei mai zdrenţuros îmbrăcaţi, erau gătiţi cu ceremonial, ca la curtea Regelui Soare, în haine nou-nouţe, obţinute de la nacealnicul magaziei de îmbrăcăminte în schimbul unei tabachere iscusit sculptate de Mitu Grama. Frezaţi, pieptănaţi, neteziţi de ceilalţi într-un joc care devenea crud, cei doi zîmbeau încurcaţi ca nişte copii ameţiţi de admiraţia jucată a vîrstnicilor. Apăru Cornel, expeditiv, grăbit ca totdeauna. îi privi atent, ca la un tîrg. îşi făcea o socoteală în minte. Mulţumit de soluţie, se adresă celor doi:

- Cu costumele voastre am rezolvat problema hîrtiei şi pentru o ediţie de lux a lui Gosta Berling. Dezbrăcaţi-vă, împachetaţi-le frumos şi aduceţi-mi-le! Mă duc să vorbesc cu doi băieţi din brigada de alabastru să le scoată mîine din zonă. Civilii sînt amatori de stofă nemţească. O vopsesc şi să vedeţi ce scot din ea pentru fundul unei Marusii!

- Nici acum n-aţi avut noroc! - glumeau cei din jur, în timp ce „teribilii" se dezbrăcau supuşi.

Coloana celor şaizeci se apropia pe înnoptate de poarta Mînăstîrcăi. Lagărul era tăcut ca un cimitir sub viscol. Gil Cerbu bombănise tot timpul versuri din Fonea. Le învăţase şi le repeta pentru a le salva cîndva. Ici şi colo desluşisem versuri cunoscute: „Ninge peste Volga. Ninge iară/ Peste tristul Nijni-Novgorod./ Sufletu-mi, năvod fără hotară,/ Pleacă pe întinsuri, în exod.../ Pluguşor din patruzeci şi şasă,/ Să-mi duci craii legendari acasă,/ Să brăzdeze ţării un destin/ Pînă-n vecii vecilor! Amin!".

- Ce tot latri? - îl repezi un ceasovoi.
- Versuri.

Rusul înjură mirat.

„Lerui, Doamne, Lerui-Ler!/ Sufletul mi-l urcă-n cer,/ S-aud glasuri îngereşti,/ Din pridvoare româneşti!"...

* * *

Corpul 7, bordeiul din colţul lagărului de pe latura porţii, împrejmuit cu sîrmă ghimpată şi vegheat de două plantoane, ne aştepta.

Locotenentul Mucea descuie lacătul de la intrarea dinspre turnul sentinelei şi ne făcu semn să intrăm în încăperea goală şi rece, cufundată în întunericul lăptos dat de luminatul electric al zonei filtrat prin geamurile căptuşite de chiciură.

Priciurile goale, lipsa lemnelor de foc dezlănţuiră pe loc vociferări, proteste.

- Lemne vă aduceţi mîine, dacă vă trebuie. Saltele şi pături nu avem. Tinetele se află în boxa de la intrare. Cealaltă uşă e interzisă! - ne lămuri comandantul, restabilind liniştea.

- Declarăm greva foamei! - se grăbiră voci.
- Vă priveşte!

Şi ceata stăpînilor părăsi bordeiul, încuind uşa.

- Ne-au surprins! Ce e de făcut? Aşa nu putem dormi - se frămîntau cu toţii, mişcîndu-se pe spaţiul dintre priciurile goale şi ferestre.

Niki Daru, prietenul lui Gil, un blond slăbănog şi flegmatic, cunoscut apropiat al celor din Crimeea, după ce vorbise cu cîţiva, propuse ca cinci-şase „feciori" traşi prin inel (ca să poată aluneca cu sprijinul celorlalţi prin ochiul de aerisire al ferestrei) să părăsească „frigiderul" şi să aducă din lagăr, de la cunoscuţi, „boarfe" cu care să ne facem un culcuş.

- Dar plantoanele, sigur „antifascişti", vor da alarma - se amestecară cîteva voci.

- De unul mă ocup eu - îi linişti Daru.
- Eu de celălalt - se anunţă Ciutu.

- încercaţi cu binele, ca să nu se alarmeze sentinela din colţ - interveni iarăşi maiorul Stavru.

Alunecarea prin oberlicht cu care începu incursiunea se dovedi momentul cel mai dificil. Ramele care ţineau ochiurile de geam erau fragile, dar, pînă la urmă, cei destinaţi ajunseră ca umbrele prin bordeiele cunoscuţilor. Pe tăcute, punînd în temă pe cine trebuia, apărură din ascunzătorile de sub duşumele haine vechi de vată şi ajutaţi de însoţitori prieteni duseră la bun sfîrşit misiunea.

- Plantoanele au anunţat sigur poarta - se temeau inutil cei din jurul lui Stavru, fiindcă lupta oricum începuse.

în zilele următoare, soseau la orele mesei hîrdaiele cu mîncare sub supravegherea ofiţerului de serviciu şi se ridica neatinsă masa anterioară. Nu se consuma decît apa fiartă. Refuzul celor închişi de a transporta tinetele la privată îl înfurie pe comandant.

- Cine ne ţine sub cheie, să le ducă! - mîrîi Ciuta.

Se recurse la spaţiul cu trepte dintre cele două uşi spre lagăr, scoţîndu-se o scîndură pentru closet, spre necazul celor ce vor locui după dezgheţ bordeiul. A treia zi ne surprinse invazia unui grup condus de însuşi Hrisciuk care ne evacuă cu urlete - Von, Vom[1]! - în ţarcul din jurul bordeiului. „Antifascişti" aduşi special pentru curăţenie făcură ordine, golind, deşertînd şi spălînd pretutindeni. Reacţia de turmă a grupului de grevişti dădea de gîndit. Ne minase afară, ne minase după curăţenie înăuntru. Ne puteau oricînd pulveriza şi îngenunchea pe rînd. Cîteva ore mai tîrziu, un ofiţer sovietic veni cu o listă de 12, pe care îi conduse undeva în lagăr.

- Parcă am fi lemne - înjură Gil Cerbu... Poate că e totuşi mai bine că l-au luat pe Stavru - îmi şopti el. Se vrea mentor, dar nu e bun pentru baricade. E o figură de culise. Şi propuse cu voce tare să organizăm un serviciu de pîndă şi alarmă. Să nu ne mai lăsăm fărîmiţaţi. Altfel ne chinuim zadarnic cu foamea şi frigul.

Pîndarii destinaţi să supravegheze aleea de-a lungul sîrmei ghimpate pînă la poartă dădură curînd alarma:

- Fraţilor, cei 12, înhămaţi la sănii, sînt minaţi de ceasovoi cu cîini spre pădure. Başbuzucii din bordeiele garnizoanei - care se aflau vis-â-vis peste reţea - se distrează privindu-i!

Toţi zgîriau febril cu degetele chiciura geamurilor ca să-i vadă.

[1] Von, Von ! (rus.): Afară ! Afară !

- Au fost bătuţi! Arsene nici nu ştie unde calcă. Cel de la sania a doua.

- Cum îl cheamă? - mă întrebă alarmat tăcutul meu camarad de arme, Mircea Lemnaru. E plin de sînge. Uite, îşi şterge mereu faţa!

- Dar sînt numai 11! - se nelinişti Sandu Cumpătat. Cine lipseşte?

Dar convoiul trecuse, ieşind din raza cîmpului nostru de vedere. Priveliştea mişcase în noi o undă necunoscută. Uitînd de noi, amestecam tandreţe, durere şi neputinţă, cum poate că fac mamele cînd, neputincioase, privesc suferinţa odraslelor. Creştea în noi o îndărătnică împotrivire. Hotărîrăm să refuzăm să ieşim,

indiferent cine şi unde ne-ar chema. Ghearele crispate ale foamei cedară cu totul a patra zi, făcîndu-ne uşori, puţin obosiţi, dar, vorba lui Mircea, buni de împărtăşanie. Dar concentrarea de ceasovoi la bordeiele garnizoanei anunţa luptă. în pîslari, cojoc trei sferturi, bîte la fel. Noi, în a patra zi de greva foamei, gata doar să primim, fiindcă se hotărî, după o scurtă deliberare, să ne împotrivim să fim evacuaţi, dar să nu ripostăm la lovituri prin lovituri.

- Să ne baricadăm în cele două boxe opuse intrării! Să ne facem ghem, cuprinzîndu-ne unii pe alţii! Să dea fiecare cît poate pentru cauza comună! - hotărau, întretăindu-se, glasurile luptătoare.

Cam 60 de ceasovoi se grupau spre poartă.

- Pe locuri, în dispozitiv! - comanda fiecare celorlalţi.

Sandu Cumpătat mă opri lîngă Cerbu:

- Ca să nu cedeze prea repede, hai să facem în trei un avanpost, în partea cealaltă, ca la intrare să se izbească întîi de noi.

- Mergem - încuviinţă Gil.

Şi-i anunţă bătăios pe ceilalţi:

- Baricada are şi avanpost!

Prin dreptul ferestrelor treceau picioarele elefantine ale unei jivine miriapode moderne.

- Cuprindeţi stîlpul şi eu pe voi! - ne îmbulzi Cerbu într-un stîlp, al treilea de la intrare. (Pe el se sprijineau cele două caturi de priciuri.)

O larmă infernală izbucni la uşă. Sări ca dinamitată. îmbulzeala de ciomăgari se împingea compact, lovind cu bîtele pereţi,

tavan, priciuri. Sperînd o pradă uşoară, s-au înfipt în avanpost, izbind orbeşte şi urlînd. înjurau incomodaţi de priciul de sus, care împiedica mişcările şi traiectoria loviturilor. în boxe se învălmăşeau urlete, huiduieli. Pîrîiau scîndurile, se ascuţeau ţipetele celor de sub grindină. Abia după cîteva minute, o pereche de brute tîrau de picioare pe lîngă avanpost pe primul smuls. Alţi doi ceasovoi îi mînau capul cu faţa în jos, lovindu-l cu pîslarii ca pe-o minge. Avanpostul le stătea în gît. Loveau, smulgeau, buşeau.

O brută se încleştă în capul lui Sandu, trăgînd pînă ce acesta îşi desprinse mîinile. Gil, încercînd să-l ajute, era să fie luat de alţii, îmi veni rîndul mie. Locotenentul tanchist numit de prizonieri Matahală, pentru proporţiile trupului, cu expresie grosolană, dar înţelegător cînd era singur, încercă pentru a doua oară să mă smulgă. Mîrîia ca ursul furios, împiedicat să ia stupul cu faguri rîvnit. După o nouă opinteală mă descleştă de stîlp, rămînînd eu agăţat numai cu palmele. Ars de o lovitură neaşteptată, mi Ie desprinsei reflex. Namila mă trase pe coridor şi mă azvîrli ca pe un sac, peste umăr.

- Domnule locotenent, merg singur - îl rugai eu.

Şi credulul bogatîr mă puse pe picioare. O rupsei la fugă, căţărîndu-mă pe priciul de sus, dar vînzoleala nu se prelungi mult, fiindcă încolţit, înşfăcat şi legat de picioare, mă trezii, ameţit de loviturile în cap, tîrît pe aleea de-a lungul zonei. îmi trecu prin

minte cu satisfacţie vană că avanpostul era părăsit şi că părăsisem ultimul locul de luptă şi aceasta mă învioră, determinîndu-mă să încerc să-i împiedic mai departe. Printr-o zmucitură a trupului mă apropiai de şirul de sănii parcate strîns pe marginea aleii, încleştîndu-mi mîinile în popicii tălpicelor. împiedicaţi în tîrşitul spre poartă, ceasovoii mă cuminţiră, lovindu-mă în cap. Ca prin ceaţă văzui o pată de lume mare cît o mlaştină. Sute de prizonieri priveau mut trupurile lovite şi tîrîte spre poartă, unde Hrisciuk şi suita sa tăbărau pe fiecare ajuns la capătul cursei. D-ar fi vuit acea mulţime! Să fi umplut planeta cu singurul glas cuvenit stăpînirii care făcea lozinci despre om. Dar cei 48 trecură tîrîţi ca butucii pe drumul îngheţat, sub miile de priviri îngrozite. Dincolo de poartă, cîinii asmuţiţi îi obligau pe rebeli să se ridice, iar ceasovoii cu baionetele îi împingeau să completeze atelajul săniilor pregă-

tite. Mărimile lagărului, congestionate de furia cu care călcaseră pe cei trecuţi prin vama ultimă, se deplasară în spatele grupelor de soldaţi în linie. Hrisciuk făcu un semn scurt şi comandantul garnizoanei ordonă:

- în cumpănire, încărcaţi arm'!

Feţele ostaşilor erau roşii şi tîmpe.

Comandantul garnizoanei ne avertiză:

-Dacă la comanda marş nu porniţi, garnizoana a primit ordin să deschidă foc împotriva rebelilor!

Un glas liniştit al nu ştiu cui dintre noi se auzi în pauză:

- Mergem, fraţilor!... Steaua mamei lor!...

Cedarea, încordarea prelungă, slăbiciunea fizică prăbuşiră în drum spre pădure jumătate din efectiv. îi duceau ceilalţi pe sănii. Spre seară reveneam iarăşi în jug, înfrînţi şi ruşinaţi.

Dar parcă spre a da dreptate credinţei că nici o jertfă nu e degeaba, la o lună se schimbă întreaga conducere a lagărului, începînd cu Hrisciuk, mutat la conducerea unei mari întreprinderi din Gorki. Austriacul Wolfmeier trimisese fratelui său, cunoscut ziarist din Vest, un reportaj de la faţa locului, pe care un invalid austriac repatriat cu un lot de inapţi de muncă îl ascunsese în proteză. Abia mai tîrziu, cînd un funcţionar al Internelor a venit de la Moscova ca să identifice legătura lui Wolfmeier cu Vestul, se făcu lumină în cazul „căderii în dizgraţie" a lui Hrisciuk. Emisarul moscovit socotea că rufele trebuie spălate în familie şi lăsă la secţia de anchetă locală un plic în care Wolfmeier să-i trimită ulterioarele plîngeri. Noul comandant, care-şi pierduse piciorul în război, ne asigură că un soldat înţelege soldaţii, chiar inamici, dar legea vieţii de ostaş e disciplina, deci intram iarăşi în vechiul cerc vicios.

* * *

Boleau captivii de dor de viaţă.

- E în noi o zăpuşeală prăfoasă şi umblăm capii ca vitele în timp de secetă după umbră, deşi zarea e goală. Mai suportă-mă un scurt răstimp - se scuza Marius Guran -, curînd mă vor lua de aici spre o vamă mai rea. Interogatoriile la care sînt supus sînt

numai acoperirea birocratică a intenţiei lor de a mă face criminal de război. Pentru că m-am apărat împotriva partizanilor cînd ne-au atacat postul de comandă din Ialta. Mi-o plătesc că n-am acceptat să lucrez pentru ei. Numai în asemenea cazuri se ţin de cuvînt... Adjutant regal sau criminal de război? Alege!

Marius vorbea mult. Monologa formulînd ceea ce trecea prin mintea descumpănită a tuturor:

- Prizonieratul prelungit macină tăcut fiinţa chinuită de aşteptare. Ocupaţiile impuse sau alese nu-s decît încercări străvezii de a ucide timpul. Puţinul timp dat omului! Cei mai puternici caută să facă din prizonierat, ca din orice rău, şcoala fără de care ei n-ar fi putut deveni ceea ce sînt. Nici unul însă n-ar întîrzia voluntar nici măcar o zi, pentru a-şi spori acele biruinţe interioare. Abia cu reîntoarcerea reîncepe viaţa. Mişcarea spre eliberare e în trupul şi în fiinţa noastră ca fototropismul-plantelor. Tînjim incurabil spre libertate, ca o pădure de braţe spre lumină, cu toate că ştim că, o dată ajunşi, nu vom face din ipostaza ei fizică sau politică treapta primă a devenirii noastre, cum s-ar cuveni. Sîntem, din păcate, pe post de experţi contabili ai unei întreprinderi falite. Constatăm lipsa de vocaţie a întreprinzătorului şi atît. Nu te nelinişti! dialoga el cu tăcerea sau uneori cu absenţa mea. Doar concluzia despre incapacitatea noastră umană e sceptică. în rădăcina fiinţei noastre e însă ghesul nestăvilit spre acţiune. Pe acest drum ocolit putem ajunge undeva, dacă nu ni se zădărniceşte aspiraţia spre libertate. Ce-mi rămîne mie acum de făcut, decît să mă reped cu capul în zidul insurmontabil ridicat în calea mea?

Cîteva luni mai tîrziu, procurorul sovietic Lebedev îl acuza pe Marius, adus pe brancardă, în a douăzeci şi treia zi de grevă a foamei, în faţa tribunalului militar din Gorki, că a deschis foc, în loc să trimită „parlamentari" care să trateze cu partizanii.

- Ei au deschis foc întîi, atacînd. Noi eram în legitimă apărare!

- Eraţi bandiţi ocupanţi şi aţi silit populaţia paşnică să intre în legitimă apărare!

Condamnat la moarte, şi apoi, prin preschimbarea sentinţei, la 25 de ani de lagăr de muncă şi corecţie, Marius îşi luase un an de aşteptare, propunîndu-şi ca apoi să sfîrşească desfăşurarea silnică a vieţii.

- Va găsi peste un an o altă justificare. Viaţa de compromisuri pe care o ducem ne-a făcut apţi să fabricăm minciunile necesare - comentă Arion biletul adus lui George Fonea de un prizonier german, vecin de celulă cu Marius.

* * *

Cirligel, aviatorul, propune un brain trust[1] care să patenteze acţiuni şi procedee pentru trecerea zilelor în care ne înnămoleam. Mobilele vieţii de lagăr de pînă acum au încremenit ca armele unei panoplii glorioase. Ce mai puteam face, cînd conflictul celor două tabere încetase, nu atît prin sistematica acţiune de convingere asupra celor ce trecuseră de partea stăpînirii, cît prin faptul că tîrgul făcut nu rentase? Devenise o afacere falită. Multora „tributul de sînge" nu le adusese repatrierea şi, înşelaţi amar, colaboraţioniştii se retrăgeau, în ciuda grindinei de pedepse, din mişcarea voluntară. Puţini, printre ei şi căpitanul Crin, refuzau să se retragă, pentru ca să nu uite nici ei şi nici alţii ce şi cum au tîrguit. Semnul că adversitatea celor două tabere slăbise se produsese deja în '47, cînd coriştii şi instrumentiştii cei mai buni pregătiseră sub bagheta lui Papacostea un concert, răspuns la spectacolul unui nou grup maghiar capturat de sovietici, tîrziu, după încetarea ostilităţilor, din publicul unor manifestări sportive. Sala clubului cuprinsese la premieră numai invitaţi maghiari şi germani. Românii ascultaseră sub cupola înstelată, strînşi ca nişte roiuri uriaşe în ferestrele clubului-bordei, oratoriul pentru cei căzuţi şi Poemul Iancului.

- în acea noapte albastră - vor repovesti mulţi -, a fulgerat din senin şi multe lucruri minunate s-au petrecut. S-au adunat ori s-au trezit în sufletele toropite de lîncezeală miezuri stelare pe care nu le mai bănuiau. între dirijor şi interpreţi s-au stabilit explozii în lanţ contaminîndu-se reciproc pînă la transfigurare. După tunetele acordurilor finale, dirijorul, înţepenit brusc în încremenire cataleptică, a fost dus pe sus în patul din bordei. Doctorii s-au ostenit toată noaptea să-l readucă în simţiri. Dacă cineva ar fi

[1] Brain trust (engl.): grup de consilieri, oficiali sau neoficiali, care se ocupă de strategia de desfăşurare a anumitor acţiuni, programe etc.

strigat în noaptea clocotind de suflet „salt înainte", arătînd poarta, ar fi încetat atunci asediul cetăţii fără turnuri.

- Nu e nevoie de acest ton pentru a spune că în oameni există scîntei de miracol - întîmpinau alţii. Gîndiţi-vă la părintele aviatorului nostru care vede în clipa morţii, peste timp şi spaţiu, locul în care e închisă odrasla!

între scrisorile care începuseră să vină din ţară la sfîrşitul anului '47 era şi a surorii lui Cîrligel, doctoriţă tînără care împreună cu mama lor îl vizitase în ajunul căderii în prizonierat la aeroportul de campanie din Bărăgan. Se bucuraseră camarazii de zbor de prezenţa unei tinere la popotă. Dansul şi antrenul fură întrerupte doar la sosirea ordinului pentru misiunea de bombardament din zorii zilei următoare. Lui Cîrligel, şeful formaţiei de Savoia-Marchetti, îi venise rîndul ca în încheierea acţiunii de bombardament a obiectivului - un pod de vase peste Nistru - să fotografieze efectul misiunii. Aparatul lui mai trecu o dată pe deasupra ţintelor, distanţîndu-se prin aceasta de restul formaţiei. Interceptat de vînătorii sovietici, fu doborît fără ca să fi putut cineva spune exact ce se petrecuse. Cele două femei deveniră solii nenorocirii.

Familia încercă prin relaţii influente să obţină prin Turcia, Elveţia, Suedia date despre soarta avionului doborît. URSS nu răspundea la asemenea demersuri. Tatăl căzu la pat şi, după 2 ani de suferinţă provocată de absenţa copilului preferat, intră în comă. Apropiaţii aşteptau într-o încăpere alăturată sfîrşitul iminent. De la căpătîiul muribundului alergă chemîndu-i Margareta, cea care formulase în stil uscat medical conţinutul scrisorii: „... s-a ridicat în aşternut, fără să privească înjur şi a strigat răspicat: Cîrligel, lagărul 74". Cei de faţă socotiră că aiurează. Dar un repatriat din toamna lui '46, constănţean, cunoscut al familiei, confirmă adresa celui dispărut.

* * *

Brusc, mi se bară şi mie drumul reîntoarcerii. Kobalski, judecător de instrucţie, asistat de translatoarea Tamara, tînăra poreclită pentru trupul îmbuibat „ploşniţa", mă aşteptau în comisariat. Din imprimatul oficial pregătit pentru interogatoriu pricepui că se încerca legalizarea acţiunii de a fi nimicit. Deprins ca în situ-

aţiile fără ieşire să mă lupt ca şi cum aş spera totul, hotărîi să le fac misiunea cît mai dificilă, refuzîndu-le concursul. Crima s-o facă cu mîinile lor!

- Sîntem informaţi că aţi fost un ostaş foarte brav, distins cu cele mai înalte ordine pe care şi le poate cineva visa pe cîmpul de luptă, citat...

- E adevărat - răspunsei simplu, întrerupîndu-1.

- Atunci ne puteţi împărtăşi şi nouă itinerariul şi acţiunile la care aţi participat, mai ales că nu aveţi nimic de care să vă ruşinaţi.

- Nu am nimic de ascuns, dar o asemenea dare de seamă o datorez numai superiorilor mei direcţi. Refuz să discut cu dumneavoastră despre război.

- Sînteţi obligat să răspundeţi organelor de anchetă sovietice!

- Numai dacă mi-ar imputa încălcări ale legilor războiului.

- Puteţi fi constrîns...

- Dacă sînt într-adevăr ostaşul de care vorbeaţi, arsenalul dumneavoastră e neputincios!

Surprins şi iritat, Kobalski încercă să facă atmosferă pentru a mă scoate din făgaşul meu, dar fiindcă manevra nu ducea la nimic, îmi ceru să scriu o declaraţie de refuz.

- Mecanismul birocratic nu mă interesează.

- înţelegeţi-mi obligaţia faţă de superiorii mei de a arăta de ce nu am continuat protocolul...

- V-ar putea acuza că aţi refuzat să mă anchetaţi?

- Atunci semnaţi sub datele identităţii! - mă somă el cînd nu mai era nimic de sperat.

- Are sens să semnez că eu, X, sînt X?

Furia anchetatorului nu-mi schimbă poziţia iniţială, dar nici aceasta nu schimbă destinaţia spre care mă îndreptau stăpînii, cu dreptul sălbatic al celor ce au putere, dar nu şi tăria de a spune

simplu: aşa vrem noi! Trebuia minţit pentru ochii lumii, ţinînd legea în mînă. Justiţia, ca toate creaţiile omului, intrase în lupanarul puterii.

Cîteva luni mai tîrziu, organe de anchetă centrale se deplasară pentru a afla cauzele refuzului de a răspunde la interogatoriu. Translatorul pistruiat era de o agresivitate aparent greu de strunit de către superiorii săi.

- Aţi primit ordin să nu vorbiţi? - încercă şeful anchetator o serie de supoziţii uşor de înlăturat.

- Cei ce puteau să-mi ordone au fost anchetaţi şi au răspuns la anchetă.

- Vreţi să ascundeţi trecutul?
- Trecutul cunoscut din declaraţiile celorlalţi?
- Vă e frică?
- Nu văd cum frica m-ar putea ajuta să mă apăr. Voi vorbi cînd voi avea de ce să mă apăr.
- Locul dumneavoastră e la ospiciul de nebuni!
- Mă sfătuiţi să cer internarea?

Ştiam însă că nu era decît vana încercare de a încheia frumos jocul. Pînă ce el se va consuma, trebuia trăită fiece zi cu grijile ei mici sau mari, oricum străine de destinul personal, dar interesînd soarta celorlalţi confraţi.

* * *

Scrisorile din ţară întrebau obsedant cînd venim şi noi acasă.

- Ei, cei liberi, ne întreabă pe noi, captivii! - se mîniau pe ai lor prizonierii. Să-şi întrebe guvernul lor popular, aliat al celor ce ne ţin captivi, după ani de la victoria comună!

Dintre prizonierii germani erau repatriaţi cei bolnavi şi inapţi de muncă, dar spre România nu plecaseră decît loturile politice, iar din '46 nimeni. în presa sovietică apăruse ştirea că prizonierii germani vor pleca pînă la 1 decembrie 1948. Nimic despre români. Părinţii mei se plîngeau în scrisoarea primită că sînt bătrîni şi nu mai pot aştepta. Tata se manifesta copilăreşte. Scria versuri care descriau primăvara şi toamna tristeţea lui. Mamei îi obosiseră ochii aşteptînd să mă vadă coborînd poteca gării. îi îndureraseră spusele căpitanului Căbarta că nu vreau să mă reîntorc, că m-am înhăitat cu agenţii provocatori ai marelui nostru aliat.

Chipeşul meu consătean îşi schimbase optica, în absenţa mea de la Mînăstîrca. La reîntoarcerea din Oranki mă îmbrăţişase, prezent cu tot lagărul la poartă. îmi păstrase loc în bordeiul 10, unde era staroste. Spre bordei aflai de la cunoscuţi de schimbarea lui la faţă. Băgase oameni la carceră pentru fumat, devenise „antifascist

notoriu," comandantul batalionului de prizonieri. îi luai din mînă, fără explicaţii, legăturica cu nimicurile mele şi ocupai loc în alt

bordei. Ciuda mi-era mai mare decît atunci cînd ofiţerii superiori ceruseră să li se dea lor, ca să nu se strice degeaba, hrana refuzată de greviştii din Corpul 7. Comanda lagărului o dădu însă unui lot de soldaţi germani distrofici, sosiţi din lagărele de muncă de la Gorki, pentru a se reface fără cheltuieli suplimentare, în contul miilor de prizonieri de la Mînăstîrca. Dar se ridicase unul dintre ei şi o refuză, adresîndu-se celorlalţi:

- Nu vă atingeţi de ea! Nu e bună! E sîngele unor camarazi! Dacă vreunul vrea să mănînce, să ia porţia mea!

Ciuda mă măcina fiindcă consăteanul meu plecase din copilăria luminoasă a amîndurora şi intrînd în lumea nouă, cu comisariate şi politruci, îi lovea pe ai lui. îmi făcui rost de o ţigară groasă de mahorcă şi, de cîte ori izbucnea scandal pentru fumat înăuntru, mi-o aprindeam, pufăind provocator. Dar nefericitul trecea pe lîngă mine, fără să scoată o vorbă sau să-mi arunce o privire. Ce se va petrece cu el întîlnind locurile acelei copilării?

Mereu alte scrisori întrebau cînd venim, psalmodiind: „Adu, Doamne, înapoi pe prinşii noştri de război, ca pe apele de amiazăzi...!". în minţile noastre chinuite şi răzvrătite scînteia ispita de a onora cu un răspuns întrebarea atîtor neajutoraţi. Se făcu tot ce era de făcut pentru a putea fi siguri că putem să-i constrîngem pe stăpîni să joace cu cărţile pe masă şi, după ce ne pipăirăm posibilităţile, se hotărî să ne jucăm de-a războiul nervilor cu conducerea lagărului, neliniştită de datele primite despre activităţi de la om la om şi de proporţiile unor acţiuni care depăşeau tabăra „reacţionară". Apăreau tot mai des printre noi ofiţeri, comisii care ne ispiteau cu întrebări despre ce aveam de gînd. Se răspundea cu siguranţă de sine, nesocotind prudenţa şi discreţia din alte acţiuni:

- Veţi vedea curînd!
- Grevă?
- Da, şi grevă!
- Cînd? De ce? Curînd?
- La momentul oportun. Veţi fi primii care veţi afla.

Fiindcă greva întîrzia, întrebau întruna:

- Cînd?

- Curînd! - răspundeau prizonierii cu acelaşi cuvînt cu care ei ne răspundeau despre termenul de fond al repatrierii.

Din datele iniţiaţilor, trei sute de ofiţeri erau gata să meargă pînă în pînzele albe; două sute participau condiţionat; alte două sute se declarau siguri pentru patru zile de grevă a foamei. Ora „H" lăsată în seama „marelui necunoscut" începu pînă la urmă să neliniştească pe nerăbdători. Adesea, discuţiile dintre cei ce se onorau cu încredere reciprocă se terminau cu:

- Spuneţi ca să ajungă unde trebuie că ne măcinăm aşteptînd, că războiul nervilor se îndreaptă de un timp împotriva noastră.

în februarie '48, o dată cu sosirea delegaţiei guvernamentale române la Moscova, se dădu semnalul de începere. Spre nemulţumirea celor desemnaţi, unii trebuiau să înceapă abia a doua zi.

Greva fiind considerată de noi ca un act individual, greviştii se minunau rîzînd că, întîmplător, 800 de ofiţeri refuzau în aceeaşi dimineaţă hrana. Problema repatrierii fiind a tuturor, s-au solidarizat şi „antifascişti". Toate rapoartele cereau cel mai cuminte şi mai firesc lucru: data repatrierii. Conducerea ştia, datorită informatorilor, că românii nu se joacă cu greva foamei, o dată declarată. Se continuară anchetele, interogatoriile. Cîteva zeci, socotiţi căpetenii, fură transportaţi şi încarceraţi la Oranki. Printre ei, George Fonea şi comandantul batalionului nostru, „domnul prefect". Cu fiecare zi se împuţina mişcarea în lagăr. Greviştii se puseră pe zăcut. în a treia zi, mulţi cardiaci fură internaţi în spital, în a patra, capacitatea spitalului nu mai putea adăposti urgenţele. Tocmai atunci sosi cu o mare suită generalul Vladimirov, atotputernicul întinsei regiuni Gorki. Torentul de brancarde care curgea dintre toate bordeiele spre spitalul supraaglomerat grăbi pe marele nacealnic să înceapă imediat tratativele. în gara Şonika sosi un tren sanitar care să asigure hrănirea artificială, deziderat practic imposibil, în cazul rezistenţei scontate. Era probabil numai o acoperire administrativă a dificultăţii problemei. Generalul Vladimirov apăru cu mai marii din suită în bordeiul nostru considerat de conducerea lagărului ca unul dintre „viesparele reacţiunii". Trupeş, dominîndu-i - ca un adevărat nacealnic rus - cu un cap pe vlăjganii ce-l înconjurau, luxos în mantaua cu revere sîngerii şi epoleţi mari de aur, forţîndu-şi peste faţa plină, proaspăt rasă

ca un şorici fraged, o mască prietenoasă. Colonelul Vaţurin, şeful politic al districtului, care după mazilirea colonelului Hrisciuk nu mai apăruse în lagăr, încerca, agitîndu-se, să-i oblige pe prizonieri să dea onorul generalului. Greviştii continuau să zacă, arborînd o mină apatică, deşi erau avizi să nu scape nimic. Gesticularea acestui şef servil îl făcu pe Buşilă, un muntean cu chip de brigand, să sară de parcă l-ar fi surprins în curtea lui:

- După ce-ai jucat cu picioarele pe trupurile noastre şi mi-ai rupt dinţii - îşi arăta acesta gura ştirbă, dar nu de la acea încăierare -, mai îndrăzneşti să apari în lagăr?!

Generalul, căruia i se traducea tot ce puteau surprinde translatorii, ţipă spre Vaţurin: „Afară!", şi acesta dispăru ca un cîine alungat pe lîngă suita care se înghesuia în spaţiul dintre paturi şi pereţi, încercînd „prietenos" să intre în vorbă cu greviştii ascunşi după nepăsarea afişată.

- Ce s-a întîmplat? De ce nu mîncaţi?

- Citiţi rapoartele! Veţi afla tot ce vă interesează! - aruncară neglijent cîteva glasuri.

- Le vom studia, dar prefer să vorbim direct despre doleanţele dumneavoastră - ridică glasul generalul. De ce vă ruinaţi sănătatea, acum cînd e nevoie de forţele dumneavoastră pentru a crea o viaţă nouă în ţara prietenă, ai cărei conducători sînt oaspeţii noştri, plini de recunoştinţă pentru singele eliberatorilor sovietici. Vorbiţi, delegaţi un reprezentant!

-Fiecare se reprezintă pe sine. Nu încredinţez mandatul vieţii mele nimănui! - preciză Niki Daru.

- Bine, dar ce vreţi?

- Mă repet... După 4 ani de prizonierat, vreau să aflu data repatrierii.

-Dar e prevăzută în tratatul de pace. Veţi pleca cît se poate de repede. Deci curînd.

- Nu sînt diplomat şi-mi scapă asemenea formulări subtile, care există numai în tratatele de alianţă de tip nou, între prieteni. Spuneţi-mi în limbajul calendaristic data de fund a formulei „prizonierii români vor fi repatriaţi", kak mojno skoreiV

[1] Kak mojno skorei! (rus.): Cît se poate de rapid!

- „Cît se poate mai repede" nu mai are nevoie de nici o precizare calendaristică.

- Nu înţeleg! De ce în cazul repatrierii nemţilor s-a dat o dată?

- Să nu ne stricăm dispoziţia amintindu-ne de ei, autorii atîtor fărădelegi! Ce vreţi mai limpede decît precizarea că plecaţi înaintea lor, adică cît se poate de repede?

- Dacă nici de la dumneavoastră nu aflu mai mult decît de la un ceasovoi sau politruc, discuţia devine fără sens. Cel mult o probă de cazuistică.

- Nu pricep de ce nu mîncaţi! Spuneţi-mi concret! - reluă Vladimirov.

- Vrem data, dacă există; iar dacă nu, lăsaţi-ne în pace! - se ridicară de pe priciuri cîteva glasuri şi se făcu tăcere.

- Sigur că există, dar veţi fi repatriaţi înainte de ea.

- Care e data?

- Dacă guvernul sovietic nu a dat-o publicităţii, fiindcă repatrierea se va produce mult mai devreme, aceasta nu poate fi citată!

- Nici greva nu poate fi oprită! Filosofia lui budit[1] vă e prea specifică ca să ne-o însuşim!

- Dosfidanie, nacealnik[2]\ - rînjeau greviştii, arătînd fără etichetă uşa.

După o oră, generalul Vladimirov se întoarse radios în bordei:

- Sînt împuternicit, după discuţia telefonică cu Moscova, să vă comunic data repatrierii: 1 iunie 1948. Şi acum: poftă bună! Tăcerea generală, de parcă ar fi fost regizată, îl nedumeri.

- Ce se întîmplă? - întrebă el în stînga şi în dreapta.

- Nu credem! - i se strigă din toate părţile.

- E declaraţia unui general MVD[3], conducătorul regiunii Gorki...

- Ha! Ha! Ha! - se porni un rîs forţat, neputincios şi rău.

- ... Deputat al Sovietului Suprem - adăugă el, apăsînd titulatura, dar rîsul exersat deveni mai sigur, mai general, acoperind ilustra carte de vizită.

[1] Budit (rus.): O să fie (urmeze).

[2] Dosfidanie, nacealnik! (rus.): La revedere, şefule!

[3] MVD, Ministerstvo Vnutrennikh Del (rus.): Ministerul Afacerilor Interne al URSS.

Generalul schimba feţe-feţe. Ne-ar fi strivit ca să oprească vîr-tejul sub care pîrîiau platoşele importanţei domniei sale, dar se stăpîni cu o voinţă, crîncenă, accentuînd:

- Pe cuvintul meu de onoare... de om... de ostaş... de cetăţean sovietic... de membru al Comitetului Central al...

Greviştii se ridicaseră în aşternut şi rîdeau hîd, ca într-o isterie colectivă, aţîţîndu-se unii pe alţii. înţelegeam, justificam chiar o asemenea reacţie, acest plătit-sec al umilinţelor îndurate, dar mi-erau străini aceşti oameni, chiar dacă mai tîrziu aş fi povestit scena ca pe o ispravă. Hohotele de rîs cădeau grindină peste ului-rea, ciuda, furia importantului personaj. Tip satrapie, obişnuit numai cu durităţile sau batjocura mai-marilor săi, de care se răz-buna crunt pe spinările aplecate inferioare cinului şi dregătoriei sale, generalul continuă să-şi controleze ura:

- Domnilor, v-am declarat în numele Sovietului Suprem data repatrierii dumneavoastră, garantîndu-v-o cu cuvîntul meu de onoare. Ce mai vreţi?

Mînia cu greu reţinută aţîţa mulţimea.

- Scrie! Scrie! - se generalizează strigătul celor îndelung umi-liţi, obligaţi de nacealnicii lor să-şi respecte cu acelaşi imperativ angajamentul smuls verbal.

Declaraţia solemnă, pregătită de suită, fu semnată, dar nici greutatea iscăliturii nu se arătă de ajuns.

- Să se oblige - curgeau formulările din toate părţile - că nu vor răstălmăci mobilul grevei, dezlănţuind represalii!

- Să ne consemneze expres că greva s-a născut din aspiraţia firească spre eliberare!

Dar abia cînd se garantă întoarcerea în răstimp de cel mult două zile a celor încarceraţi la Oranki, prizonierii încetară greva. Dintr-o sursă de multe ori verificată, se află că generalul ar fi scrîşnit la ieşirea din bordei:

- Veţi plăti cumplit, fii de căţele!

Ludmila Ignatievna, care chema prizonierii la verificarea carto-tecii, o femeie cultă, poliglotă, roşind cînd era salutată, devenise (din compasiune pentru tinereţea pierdută a atîtora sau mai curînd din dragostea ei stîngaci ascunsă pentru unul) spiritul bun al co-munităţii. Ştia cui să-şi deschidă sufletul chinuit de a sluji uriaşului

mecanism de nimicire. Datele oferite după dispariţia ei de cocheta sa prietenă, pentru care unul dintre austrieci era dispus să rămînă în Uniunea Sovietică, erau privite mai critic, femeia fiind suspecta-tă, pentru cuminţenia pe care ne-o recomanda, că juca un rol abil.

Generalul Cobulov, mai marele puzderiei de lagăre din uria-şul lagăr sovietic în care se înscriau, sosi în grabă de la Moscova, dar, aflînd că situaţia s-a normalizat, nu mai intră în lagăr, spre regretul multora:

- Tartorul ăsta trebuia încolţit!

în seara acelei zile, mă căută Arion. Era întunecat.

- Conducătorii noştri invizibili, ameţiţi de ziua de azi, şi-au pierdut simţul realităţii. Cineva mi-a transmis ordinul să iau legătura cu încarceraţii de la Oranki, ca să înceteze şi ei astăzi greva foamei. Dar cum? Să evadez din Mînăstîrca, să intru în lagărul de sus, de acolo în carceră şi retur?

- Eşti amărît de excelenta opinie despre tine sau de faptul că trebuie să dai o probă? - îl tachinai eu, după o reţetă cunoscută. Ei te ştiu descurcăreţ, cu succes la salariatele lagărului şi scontează că vei găsi pe cineva de încredere care să transmită mesajul!

Paulina „fund de fier" era bolnavă. Altă pestriţă care se topea după Arion era de gardă. Se înnoptase şi, pe cînd băteam în doi aleea de la intrarea în lagăr, sosi un camion de la Oranki. La volan, Hans Magnus, singurul prizonier ofiţer (în afară de cei doi şoferi nemţi cu Schokoladewagen\ vehiculul greu controlabil al vidanjării) care străbătea liber cei cîţiva kilometri între Oranki şi Mînăstîrca. Austriacul, în afară de pasiunea pentru responsabila culturală, o avea şi pe aceea pentru fotbal, iar Arion era pentru el un soi de idol. în meciul cu selecţionata maghiară, una dintre rarele distracţii ale unei scurte perioade care însemnase pe plan naţional un redutabil tur de forţă pentru alimentarea şi asigurarea condiţiei fizice a unei echipe, Arion fusese cel mai bun de pe teren.

Hans Magnus se obligă, cu disponibilitate copilărească, nesocotindu-şi obligaţiile faţă de comisariat, să transmită mesajul în chipul sugerat de Arion. Şi se ţinu de cuvînt, aşa că în ziua următoare conducerea lagărului îşi aminti iarăşi de posibila existenţă

[1] Schokoladewagen (germ.): maşina cu ciocolată.

a postului de emisie-recepţie care asigura unitatea de concepţie şi acţiune a duşmanului dizlocat.

* * *

O dată cu dezgheţul, începură pregătirile unui mare transport spre ţară O comisie moscovită tria dosarele a o mie de ofiţeri destinaţi transportului. Ce criterii vor fi stat la baza alegerii, nu putea nimeni spune. Important era că cei mai buni erau incluşi în lot. George Fonea credea că cei ce deţineau puterea să hotărască cine să se întoarcă în viaţă şi cine nu, avînd conştiinţa teribilei puteri, dublată însă de dezinteres şi lene, hotărîră în timpul minim în care se poate hotărî viaţa cuiva, lunecînd degetul capricios, fără să citească, peste şirurile de nume şi completînd suma ca într-o joacă de copii sau ca în insondabilul mister al sorţii.

Două sute de ofiţeri români fură dintru început scoşi din joc şi luară drumul Orankiului. Spre nedumerirea generală, majoritatea dintre ei făcuseră servicii oficialităţii, acţionînd ca „antifascişti" zeloşi. O cumplită deznădejde îi cuprinse subit! Cunoscuţi de victimele lor, fură zvîrliţi în ziua răsplăţii la gunoi, de către stăpînii care-i storseseră fără cruţare.

Arion nu menaja pe nimeni care-i ieşea în cale:

-Oferta voastră nu mă mai interesează. V-aţi vîndut fraţi şi părinţi. V-aţi terminat. E bine că ţara scapă de atîta gunoi! E păcat de oamenii de treabă, care se duc la fund cu molozul istoriei!

-Lasă-i în plata Domnului! - încerca să-l potolească George Fonea. N-au făcut-o uşor. S-au luptat cu ei, dar n-au avut destul „praf de prăfelniţă". Să mulţumim măicuţelor noastre că ne-au dat ce-a trebuit pentru ceasul de cumpănă. N-am putut să ne abatem de la legea din noi. N-avem nici un merit. Nefericiţii ăştia s-au luptat, dar n-au avut suflu.

-Atîta înţelegere e deplasată - îl întrerupse colonelul nostru. Cel puţin din punctul de staţie la care am ajuns, ei sînt de condamnat. Poate mai tîrziu viaţa sau sfîrşitul ei ne-or învăţa să-i înţelegem c-au făcut-o de foame, de frig, de boală; că vina o poartă cei ce i-au pus în condiţii de cumplită animalitate, cînd insului ameninţat de nimicire i se întunecă mintea!

- Doamne, cum complicaţi lucrurile cele mai simple! - se amestecă Arion cu imputare. Cei ce pleacă spre ţară îşi vînd tot ce-au primit pentru drum, chiar cămaşa de pe ei, ca să ne trimită cîteva zeci de ruble, să ne bucurăm şi noi de sărbători, deşi ştiu ce-i aşteaptă în ţară; iar cei rămaşi, pentru care cereţi înţelegere, ne vînd la kilogram de cîte ori stăpînirea le-o cere!

Şoferii de la Schokoladewagen, devotaţi generalului Heine, duceau şi aduceau corespondenţa dintre noi.

Mihai Răducanu descria autodafeurile care mistuiau cărţile chinuit scoase la lumină. Ediţiile de lux, a căror hîrtie fusese cumpărată cu pîinea de la gură a captivilor flămînzi şi pentru care trudiseră zi şi noapte visători şi caligrafi meşteri, se schimbau în scrum sub privirea ironică a lui Cornel Corcoţoiu, straniul nostru editor. Sandu Cumpătat îşi adusese sub braţ, şi întîrzia să arunce în flăcări, singurul număr al revistei Florile Dalbe, caligrafiată şi ilustrată cu prima dragoste a vieţii lui.

- încearcă-i preţul prin foc, prietene! - îl ispiti Cornel. Dacă e cît Don Quijote, renaşte din cenuşă; dacă nu, şi-a împlinit rostul!

Iminenta plecare stîrnise sălbatic dorul de viaţă. Scrisorile erau aşteptate ca epistolele de dragoste, cu care aveau în comun sfîşierea despărţirii unor oameni pe care viaţa de luptă îi legase mai strîns decît legăturile de sînge şi mai durabil decît dragostea.

- Scrisorile noastre sînt în primejdie, totuşi, să devină melodramatice - se plîngea George Fonea. Azi am pus drept motto, contaminat de Jack London: Wirfahren aufden Totenschiff. Nu găsesc tonul despărţirii dintre fîrtaţi pe care-i aşteaptă agresiv necunoscutul. Celor care pleacă socot că le revine greul, dar greul vieţii. E mai aproape de firesc ceea ce îi aşteaptă, deşi nu vor avea decît libertatea de a deveni vulnerabili. Noi vom fi minaţi în turma necuvîntătoare, spre caznă. „O răstignire fără cruci şi fără schele,/

O Golgotă şeasă, fără altare"[2], cum spune poetul care, fără să treacă pe aici, a găsit cuvinte potrivite.

[1] Wir fahren auf den Totenschiff (germ.): Călătorim pe corabia morţilor.

[2] Versuri ale poeziei „Galere" de Tudor Arghezi, din volumul Flori de mucigai, care evocă tot o experienţă carcerală.

Drumul spre ţară începu de Paşte, a treia zi după scripturi. O duzină fu coborîtă din vagoane şi înapoiată în lagăr, pentru a întreţine starea de perpetuă nesiguranţă. Ultimii prizonieri români sînt în drum spre ţară, declarase, în numele comisiei Guvernamentale, ministrul de Război, fostul nostru comandant de divizie care ne primise cu fraze eroice în primăvara dulce a anului '42. El reprezenta acum noua ordine revoluţionară, în numele căreia unii dintre subalternii de altădată, pentru care libera atunci locul de cinste din dreapta lui, erau sacrificaţi. Marius Guran ne povestise cum, înainte de a fi fost ridicat dintre noi, la un pahar cu vin, măsliniul general se întrebase de ce ar conduce în definitiv mareşalul ţara şi nu altcineva - de pildă, el. Numai că de astă-dată ambiţioşii mărunţi deveniră piese abile ale unui mecanism complicat al mai marii ambiţii de a conduce pentru totdeauna lumea. Generalul obţinuse la Moscova ca nepotul său, care nu se înregimentase în diviziile antifasciste, să fie trimis cu avionul, în timp ce camarazii lui de arme erau lăsaţi la discreţia samavolnică a puterii centrale.

Se hotărî să serbăm Paştele cu cei apropiaţi. Arion, custodele nostru, hotărî ca darurile prietenilor plecaţi să fie consumate în întregime atunci, ca inima să nu rămînă subjugată pungii. îl speriase cazul unui flămînd care, în loc să-şi înfulece pe loc porţia de pîine pe-o zi, o tăia cu acurateţe în cuburi, repartizînd-o pe careurile unei table de şah, supuse unui calcul complex de consum:

- Decît să mă dedau unei astfel de perversităţi de înfometat, prefer să-l mănînc din ochi pe Firicel, artelnicul, cu cazan cu tot, împărţind - după ce a dat cu polonicul zeama chioară, dar caldă - cu linguriţa uruiala de pe fund, conform tabelei riguros ţinute.

în noaptea învierii, în colţul nostru apăru plutonierul de la carceră. îşi făcea rondul de supraveghere. Privi îndelung cele două torturi din penumbră. Zîmbi încurcat, amintindu-şi de copilăria sa, înghiţi fără să vrea în sec şi dădu să plece. Arion îl opri scurt, dar cu familiaritate, ca pe un cunoscut - de altfel cu o săptămînă înainte ispăşisem în doi zece zile de carceră - şi-l invită să guste şi să aprecieze dacă e un bun cofetar.

Spaima din ochii paznicului că ar putea fi văzut de vreun „antifa" sau surprins de-ai lui fu dibaci potolită de Arion, care mască cu o haină locul şi plecă să vadă ce e pe afară. Reveni doar să-1

îmbie la o nouă porţie, pe care rusul, mişcat, se grăbi s-o pună în siguranţă. Ne povesti apoi, pentru a nu ne rămîne dator, cum în 1924 au fost puşi la zid ultimii călugări ai Mănăstirii Oranki, care refuzaseră să părăsească lăcaşul...

-... S-au îngrămădit lîngă zid, ca voi la Mînăstîrca, de frică să nu-i scoată cu forţa prin poarta deschisă. Politrucii au deschis foc. Călugării băteau mătănii. S-a tras pînă cînd nu s-a mai ridicat nici unul. Eh, fraţilor, voi care suferiţi de ani, ştiţi ce e viaţa! Nu sînt om învăţat, dar socot, din cît am aflat despre lume, că nici un popor n-a suferit atît de mult ca al nostru...

Paznicul oftă, dădu să mai spună ceva, dar se opri încurcat. O clipă mi se păru că Arion se temea că rusul îl va îmbrăţişa şi fiindcă iubea situaţiile clare, îi propuse să continue discuţia fără martori la prima pedeapsă cu carceră.

Curînd ne onoră cu vizita generalul Schmidt, şi Arion, uitînd înţelepciunea „să nu ştie stînga ce face dreapta", îi povesti despre primul oaspete pascal. Pînă spre ziuă se perindară ceilalţi prieteni din jurul generalului Heine: Wolfmeier, Herold, Wanner, Corini. La un pahar de ceai, vorbeam despre prietenii ce vor înfrunta în curînd, risipiţi într-o lume străină, viaţa. Aici eram încă pentru un scurt răstimp, înainte de a fi trimişi în necunoscut, la adăpostul prieteniei, „darul cel mai de seamă al vieţii".

Curînd după repatrierea cunoscuţilor sosiră scrisorile lor şi ale celor contaminaţi de spusele lor. Pînă atunci, scrisoarea lunară cu răspuns, ca toate drepturile captivilor de război, fusese o iluzie. Peste o sută de scrisori primite în vară mă ameţiră, ameninţîndu-mă cu destrămarea. Ceea ce nu reuşiseră să nimicească războiul şi prizonieratul, ameninţau s-o facă ecourile care răzbăteau prin ele, din viaţă.

- Unii sînt mai slabi la ispitele vieţii decît la asaltul morţii - filosofa George, aluziv.

- Dar tu? - căuta să-l astîmpere fostul comandant.

Cum obişnuia cînd era înghesuit, George se replia, pentru liniştirea spiritelor, după citate din poeţii preferaţi: „Cui mai pot să-i ies în drum,/ Cu sufletul meu de-acum?"[1].

[1] Tudor Arghezi, „Transfigurare".

Părinţii mei, iniţiaţi acum din altă sursă despre prizonierat, îmi scriau împăcaţi că mă aşteptau să revin, aşa cum mă ştiau. Direct sau printre rînduri, primeam ştirea că oficialitatea românească avertizase pe cei sosiţi că nu-şi pot permite nimic din ceea ce au încercat în URSS. Lagăre şi închisori noi sînt pregătite pentru duşmanii poporului. Că nu glumeau, dovedea cazul cîtorva duzini, pentru care repatrierea însemnase numai schimbarea paznicilor.

„Ne angajăm într-o construcţie măreaţă, la care vom pune temelie cel puţin trei generaţii succesive", scria cu patos revoluţionar Mihale Andrei. Şi pentru cenzură şi pentru adevăr, el termina epistola cu: „Ochii Tovarăşilor - şi-i numea pe mai marii timpului - văd pretutindeni".

George, rămas pe gînduri, după ce citi şi răsciti cele cîteva scrisori, profetiză:

- Va veni ziua, şi chiar a venit, cînd tot ceea ce am trăit în lagăr pînă în toamna lui '48 va fi numit de noi perioada romantică a prizonieratului!

CAPITOLUL UNU

ÎN LUMEA CELOR FÂRÂ DE LEGE

Prizonierii rămaşi în Oranki au fost trimişi la locul faptei, pe fostele teatre de război, unde urma stabilirea crimei pentru care erau condamnaţi.

Se desfrunzea în aur toamna în împrejurimile mănăstirii. Locul de exil al suavei domniţe Cantemir, pe care gelozia ţarinei o alungase de la curtea lui Petru I, unde luminase prin frumuseţe, aşa cum tatăl ei, cărturarul, luminase prin geniu, înceta să închidă tinereţea îndepărtaţilor ei urmaşi, luminîndu-le cu apusul drumul fără de noroc.

Unul dintre convoierii cetei noastre de 20 de foşti luptători din Crimeea, înalt, cu mers dezarticulat, nu-l slăbea pe Arion, nădăjduind să pună mîna pe centura de ofiţer a acestuia. N-avea cu ce să i-o cumpere; de altfel, prizonierului nici nu-i trecea prin minte s-o înstrăineze. Vlăjganul se temea că, dacă i-o ia simplu, cu forţa, păgubaşul colţos se va plînge cînd grupul va fi predat altui convoi. Nu-i mai rămînea decît să-l convingă să i-o dea de bună voie, spunîndu-i:

- Ţie nu-ţi mai trebuie.
- Cum aşa? - se nedumeri Arion iniţial.

- Nu numai centura, dar absolut nimic nu-ţi mai trebuie de-acum. Dă-mi-o mie! O să am grijă de ea. Ţie, oricum nu-ţi mai trebuie - relua celovecul acelaşi vocabular, sărac pentru prea plinul dorinţei lui. Oricum, pînă atunci ţi-o ia altul. Te mai şi bate. Eu ţi-o iau degeaba, simplu, ca un om căruia îi trebuie. înţelege că totul s-a terminat.

- Cum s-a terminat? Că doar nu sîntem condamnaţi la moarte!

- Mai rău! - apăsă el cu înţeles, văzînd îngîndurarea prizonierului şi reluînd zadarnic atacul.

Noaptea, în Gorki - gară vastă, cu necăjiţi ca pe vremea războiului -, urmă îmbarcarea în vagonul Stolîpin[1], care pe afară arăta ca orice vagon de persoane, cu deosebirea că nimeni nu se înghesuia într-acolo, văzînd în uşă soldaţii de pază. înăuntru văzurăm, prin gratiile împletite ale peretelui, compartimentele dinspre coridor, rafturile aburinde, înţesate cu tigvele deţinuţilor tunse chilug. Ochi sticloşi, figuri înghesuite, agitîndu-se asemenea băşicilor în colcăitul unei oale la foc scăzut, dar în miazmele unei spălătorii sordide. Compartimentul, eliberat pentru prizonieri, primi încărcătura dublă, situaţie privilegiată în comparaţie cu a puşcăriaşilor. Cînd se depărta paznicul, vecinele noastre din dreapta zgîriau peretele ca mîţele pofticioase. în noua existenţă,

necesităţile cele mai fireşti deveneau probleme capitale, erau programate din afară şi trebuiau rezolvate într-un timp record, sub ochii gardianului din uşa toaletei, ca şi cum oamenii şi le-ar putea comanda mecanic, ca pe nişte robinete şi supape. Era începutul unui drum în care înjosirea omului nu avea limite. Compartimentul din stînga, surprins jucînd cărţi, fu golit şi percheziţionat pe coridor, fără a se găsi corpul delict. în timp ce se controlau toate cutele îmbrăcăminţii şi ascunzişurile trupului, două cuţite fioroase dispărură în pîinile încă netăiate. Centura lui Arion, singurul lucru de preţ din avutul nostru, se pare, deveni iarăşi obiect de tîrguială.

- Te scot la W.C. o dată cu ultima fată de alături - îi oferi şeful convoiului contravaloarea, dar ştii, repede: unu, doi!...

- La întoarcerea în acest vagon ai să pierzi mai mult decît centura - ameninţă paznicul, nemulţumit de refuz. După atîţia ani, tot bandit ai rămas!

Debarcaţi în Simferopol, străbăturăm cele cîteva sute de metri pînă la lagărul gării, printre soldaţii postaţi pe marginea străzii.

- Fruntea sus, copii! - glumi moş Zamfir. Iată în jur dovada că nu sîntem fitecine!

Chipul rezervistului era de luptător. Vorbirea de temut („Să urle şapte veacuri de răzbunare!"). Inima însă îi era de soră sau de

[1] Vagon special adaptat pentru transportul deţinuţilor în Gulagul sovietic, fără ferestre şi cu compartimentele interioare separate de coridor prin gratii.

cocă, după cum îl necăjeau cei din jur, cînd îşi rostogolea tiradele vehemente.

- Taci, moşule, că, dacă te-ai auzi, ai fugi de dumneata! Mai spune o dată, e adevărat că purtai tocul de pistol gol?

- Ce era să fac cu el, dacă eram ofiţer cu gazele la grupul de munte?

Lagărul gării, din care începusem captivitatea, era vopsit cu lozinci în germană despre om, despre pace şi mai ales despre modelul, izvorul şi constructorii societăţii viitoare. Unitatea deservea o şcoală antifascistă. Două sute de tineri prizonieri germani, cu un regim special de hrană şi cazare, cu salarii de fruntaşi în producţie fără să lucreze, erau iniţiaţi în singura concepţie ştiinţifică despre lume şi viaţă de către camarazii lor de război mai vîrsnici, şcoliţi în prealabil la Moscova. Cei o mie de nemţi muncitori, conduşi de brigadieri antifascişti cu bîte înalte pînă la piept, în uniforme, lucrau în construcţii, stricînd normele ruşilor şi autodepăşindu-se.

Un soldat t.r. din batalionul nostru, internat în spitalul lagărului, descoperindu-ne, ne chemă şi ne puse în temă. în lagărul de sus erau anchetaţi cîţiva vînători. Sandu Simionescu, încheietorul plutonului meu de luptă împotriva partizanilor, fusese judecat şi condamnat nu demult. Declarase cu emfază că el condusese în luptă acel pluton. Curînd am primit, prin bolnavii nou internaţi, un bilet de la Podlesnik, basarabean de origine, fost telefonist în grupul de comandă al cercetării. Fusese reţinut din transportul

spre ţară şi încarcerat. I se cerea să declare împotriva mea. N-o va face niciodată, mă asigura el, fiindcă aş fi făcut nu ştiu ce lucruri deosebite pentru viaţa lui. Nu ştiam cît de departe vor merge represaliile ruşilor pentru acţiunile de luptă cu partizanii, socotite de ei criminale. Dar, sub nici o formă, nu trebuia să fiu folosit împotriva ostaşilor pe care-i condusesem, chiar dacă ei declarau că luptaseră în munţi. Nefăcîndu-ne vinovaţi de nici o încălcare a legilor războiului, trebuia negat orice adevăr formal prin care puteam fi loviţi pe nedrept. Lupta pentru adevăr devenise, în această lume desfigurată, încercarea de a împiedica pe orice cale tribunalul să comită, în numele justiţiei, repetatele-i fărădelegi.

în discuţia de principiu cu George Fonea susţinuserăm că, în faţa unei sentinţe nedrepte, nu putem să vorbim doar despre

responsabilitatea judecătorului (pentru care problema de conştiinţă nici nu exista, ea fiind înlocuită cu apartenenţa partinică sau ideologică); că sîntem datori să-i refuzăm orice, chiar acele fragmente de adevăr pe care el le poate folosi împotriva adevărului de fapt. Noi nu aşteptăm un judecător mai drept care să revizuiască sentinţa, ci voim să-l împiedicăm pe cel în funcţie, pe orice cale (mai puţin crima), să dea sentinţa nedreaptă.

Sîntem singuri în faţa teribilei puteri. Nu ştim cît va restabili timpul din adevăr şi nici cui va folosi adevărul postum.

- Dacă, în cazul meu - spunea George -, a-ţi pierde ochiul în război e considerat de judecătorul care-ţi ia mărturia drept crimă şi nu-ţi lasă nici măcar portiţa unui „nu ştiu", ci îţi cere să spui, sub jurămînt, unde mi-am pierdut ochiul, ce răpunzi?

- în circiumă sau oriunde, numai în război nu.

Desfăşurarea interogatoriilor stîrnea în fiecare zi, la semnalarea intrării anchetatorilor în lagăr, emoţii violente, deşi fiecare îşi făcuse socotelile lui. Spiritele se linişteau îndată cînd acei chemaţi se îndreptau spre birourile improvizate. Toţi treceau mai întîi printr-o fază de voioşie, pentru ca apoi treptat-treptat, fiecare să se izoleze şi să-şi gîndească din nou toate ipotezele.

Echipa de anchetă încercase să ne uluiască, apărînd, după primul incident petrecut între grupul românesc şi conducerea lagărului, în chip de „comisie". Inspecţiile erau temute ca apropierea unui ciclon sau a altui eveniment cosmic. Conducerea, ştiindu-şi golurile, încerca să le ascundă. Se mătura, se freca şi se spăla totul. Apăreau halate albe, se folosea cîntarul la bucătărie, se muştruluiau plantoanele, se regizau răspunsurile.

Comisia, o troică în haine de piele scorţoasă, cu şepci muncitoreşti, bine hrănită, cu importanţă afişată, se îndreptă de la poartă direct spre baraca noastră.

Primi raportul, cu obişnuita înţepenire a salutului sovietic, cel mai vîrsnic, un pişicher trecut prin ciur şi dîrmon care hotăra din ochi ce e de luat sau de dat. în încheierea raportului se miră, în româneşte, de ce nu-i răspundem la salut cu „Să trăiţi!" Asculta

explicaţia încîntat de stupoarea provocată de intervenţia sa, ca apoi, întorcîndu-se spre George, să-l întrebe ca între cunoscuţi:

- Cum mai e, Fonea?

Era ziua mirărilor în serie, fiindcă, deşi tactica era străvezie, realizarea ei gradată şoca:

- Potoleşte-ţi amicul! - mi se adresă el. Riscă să fie judecat şi condamnat pentru insultarea corpului ofiţeresc sovietic.

Apoi le explică celorlalţi:

- El e prieten cu Arion.

Reprezentantul ilustrului corp era ofiţerul politic local, un polonez spilcuit şi îngîmfat, care susţinea că nu se încălcase nici o dispoziţie guvernamentală prin trimiterea ofiţerilor prizonieri la muncă şi că noi minţeam susţinînd contrariul.

- Sau nu vă cunoaşteţi dispoziţiile, sau nu spuneţi adevărul! - i-a replicat Arion.

- Deci un ofiţer sovietic minte?!

- N-ar fi prea grav, dacă ar minţi numai unul... - continuase camaradul nostru. Acest incident servise ca pretext pentru înscenarea inspecţiei.

„Comisia" avea de-a face cu dosarele noastre. Mi se păru atunci că tăcerea mea ar putea fi tîlcuită de ei drept spaimă sau răvăşeală şi, de aceea, în lipsă de altceva mai inspirat, îl întrebai, stăpînindu-mi inima:

- De cînd şi de unde ne cunoaştem?

- Din război! Din munţi! - replică el cu aplomb.

- Nu e posibil - tranşai eu -, sărind prea departe: nu ne-am fi întîlnit acum!

„Cunoscutul meu din munţi" mă aştepta a doua zi în biroul de anchetă şi se prezentă: Căpitanul Dumitrescu. Apoi, arătînd spre un ins cu alură de luptător, preciză: „translatorul, tipograf ilegalist din România". Din ce povestea el reieşea că aşa-zisul translator lucrase pe lîngă Teohari Georgescu, în Ministerul de Interne. Sigur era că avea amintiri amănunţite despre cîrciumile Bucureştiului.

- Ancheta, pentru ambele părţi neplăcută, poate fi şi scurtată, chiar la o singură şedinţă. (Era de-ajuns pentru condamnarea fără peripeţii dacă recunoşteam participarea la luptele cu partizanii, despre care el avea date suficiente.)

- N-am luat niciodată parte la lupta împotriva partizanilor, deşi nimic nu mi-am dorit mai intens ca măsurarea forţelor cu

cei mai temerari luptători ai cauzei sovietice. Mă înstrăina însă cruzimea care li se atribuia şi lipsa oricărui cavalerism, dar...

- Tu n-ai luptat? Nu te cheamă...? Nu te-a citat comandantul Crimeei pentru luptele...?

îl întrerupsei tot aşa de neprotocolar cum procedase şi el şi negai încă o dată participarea, spre indignarea anchetatorului,

care, înţelegînd că nu eram dispus să-i fac jocul, începu să arunce în mine cu tot ce-i sta la îndemînă: călimară, scaun, tabacheră. în interogatoriile următoare din lagăr, de la Interne, iar mai tîrziu din închisoarea Simferopol, judecătorul de instrucţie (anchetatorul) mă asigură că voi fi condamnat independent de poziţia mea şi de absenţa unei vini personale.

- Ai avut ghinionul să fii cuprins în lista celor care trebuie să răspundă pentru campania antisovietică în general şi pentru acţiunile împotriva partizanilor în special. Oricum te-ai fi comportat în luptă, sau faţă de populaţia civilă, nu mai contează. Negarea însă o să te coste. Dacă vrei să lungeşti ancheta, o lungeşti pe pielea ta. Putem determina pe oricine să recunoască tot ce trebuie! îmi ceru, în repetate rînduri, componenţa (numele şi funcţiile) plutonului meu. Dar, şi sculat din somn, şi în interogatorii încrucişate cu mai mulţi anchetatori, cu avalanşe de întrebări, fără răstimp de gîndire, repetam mereu aceleaşi nume. Erau ale celor căzuţi, spuse fără greş în ordine cronologică. Primii patru erau comandanţi de grupă. Speram că nu voi tulbura liniştea şi amintirea confraţilor mutaţi în veşnicie, incluzîndu-i în misiunile noastre actuale. Pomenirea lor în fiecare dimineaţă, în loc de rugăciune, mă aduna şi mă limpezea.

Aş fi putut pleca o dată cu ei din acea tinereţe ameţitor de înaltă, dar dacă a fost să fie altfel, trebuia să-i păzesc pe cei ajunşi sub vitregia sorţii. Cei căzuţi şi cei vii rămîneau astfel solidari, în aceeaşi unitate de luptă. Cei plecaţi treceau, ca săgeţi cu şomoioage de veşnicie aprinse în vîrf, peste negura timpului nostru nevolnic, arătîndu-ne drumul. Fiind mereu împreună, le puteam încredinţa misiunea de a forma un nou pluton, neexistent ca şi ei, în vederea unei bătălii. Ei erau deasupra lucrurilor şi nu se mirau, ca telefonistul Piolesnik, adus de anchetator la confruntare, auzindu-mă că neg participarea la lupta din munţi. Dar şi

acesta încercă, fără să priceapă de ce, să-şi estompeze declaraţia anterioară.

-Am auzit că a luat parte, dar nu l-am văzut. Se spune că lupta ne-a provocat atîtea pierderi că n-au mai ajuns pansamentele. Dar nu ştiu sigur. Poate a luptat...

Şi încremeni palid, mărunt şi slăbit, cu ochii în pămînt. Depoziţia i se împleticea, deşi vorbea ruseşte de copil, numai din teama de a nu înrăutăţi situaţia neînţeleasă.

Karamakov, celălalt martor al acuzării, ostaş din compania lui George, cunoscut în batalion prin troiţele de lemn ridicate prin locurile popasurilor din război, guraliv, zîmbitor, fraternizînd cu anchetatorul, schiţă totuşi o imagine unicat, opusă clişeului propagandistic cu privire la ofiţerii ocupanţi.

- Ţi-ai făcut din banditul ăsta icoană! - îl ameninţă judecătorul.

- Despre acţiunile cu partizanii nu ştiu nimic - se eschivă el, intuindu-mi poziţia -, dar un lucru pot spune sigur: unde era greu, era adus domnul sublocotenent.

Nici patronul de care depindea plecarea lui acasă nu trebuia mîniat - se scuză el pe tăcute, doar din ochi.

în schimb, George şi Crin nu-i făcură judecătorului de instrucţie nici un fel de concesie, cu toate promisiunile din anchetă că vor fi scoşi din cauză dacă mă demască.

Ştiam că închisoarea va deveni orizontul vieţii noastre, dar, în drum spre ea (cu George Fonea), speram că nu va începe chiar în acea dimineaţă de decembrie '48, cînd formalităţile de la poartă - percheziţia şi inventarul - arătau nu o plecare la anchetă în oraş, ci una definitivă.

Mental, închisoarea începuse demult, ca o obişnuinţă cu viaţa de captiv, ca o variantă mai dură a lagărului, fără lume şi fără natură. Dar, în drum spre ea, nu luasem cu noi decît echipamentul afectiv. Faţa gîndită a existenţei încremenise ca planşele pe pereţii sălilor de clasă. Trăiam pentru noi cu inima şi pentru alţii cu mintea, se plîngea adesea moş Zamfir. Cînd din străzile vechi ale oraşului apăru, dominatoare, imensa clădire roşie din timpul ţarinei Ecaterina, în inima noastră începu lupta, neverosimil de copilărească, între speranţă şi deznădejde. Trecuserăm de-a Iun-

gul zidirii fără să intrăm şi speranţa că ne-am putea întoarce în lagăr, ca după un interogatoriu sau o confruntare, mai fîlfîi o dată, uriaşă, peste inimile noastre pitice.

- Ce-ar fi să nu intrăm? - şopti înăbuşit George, întorcîndu-şi scurt capul.

Mergeam unul după altul, flancaţi de gardieni, printre oameni care, obişnuiţi cu prizonierii escortaţi, luau doar în treacăt notă de ultimul nostru drum prin forfota străzii.

Dar drumul nostru continuă, lipit de flancurile severei şi mutei clădiri, crescută peste capetele noastre, şi din latura scurtă (o stradă golită de trecători) alunecarăm fără întîrziere, ca într-un gîtlej, printr-o poartă, apoi prin alta, pînă în măruntaiele închisorii.

Grupurile mici şi mari întîlnite în curţile interioare, mînate ca de pale de vînt în ceaţă, erau vărsate sau înghiţite de dubele negre.

Dosarele noastre, împinse printr-un ghişeu, intrară (după o rafală scurtă de întrebări mecanice privind identitatea) în circuitul nevăzut al hîrtiilor ca să primească scurte adaosuri şi ştampile menite să înlocuiască şi să justifice absenţa oamenilor din existenţa de afară.

Urmă despărţirea de George, fără o clipă de răgaz şi fără un semn. împins în grabă prin încăperi goale, fusei dezbrăcat, tuns şi ras peste tot, uns cu un lichid pişcător puturos şi percheziţionat. Fără să înţeleg cuvintele, făcui mişcările şi genuflexiunile controlului corporal. Abia în încăperile sumbre cu duşuri se întrerupse mecanismul precipitat al mişcărilor.

- Hei, balerin! - repetă cineva pînă cînd, nedumerit, mă întorsei...

Umplînd cadrul unui ghişeu, un cap obez, tuns băieţeşte, cu ochi îngustaţi de plăcere, mă învălui, chicotind, cu o avalanşă din care nu pricepui decît o întrebare oftată despre vîrstă. Mă îmbie (ca să-mi dea totuşi ceva în acest subsol de viaţă) cu un pumn de cubuleţe de săpun.

Se adăugară astfel, la ceea ce a fost, noi gratii, cu noi temniceri: la intrarea principală, la coborîrea în subsol, la capătul coridorului, pînă cînd uşile celulei se închiseră după mine. în încăperea scundă, strimtă, cu pereţii întunecaţi, cu zăbrele spre o curte interioară, se ridică de pe patul comun un bătrînel uscăţiv cu

ochi somnoroşi. îmbrăcămintea, deşi uzată şi lustruită, revendica apartenenţa la corpul ofiţeresc german.

- Comandor de marină, inginer Schwartz - se prezentă el, înviorat că-i vorbisem nemţeşte. Mă scăpaţi de singurătate. O duc de doi ani! Mi-am gîndit toate gîndurile. Mi-am repovestit viaţa. De-o vreme picotesc doar aşteptînd masa. Dar acum mi-e bine şi, dacă aş avea o pipă de tutun, nu mi-aş mai dori nimic.

Înspăimîntat de-o asemenea renunţare, pusei pe masă tot tutunul pregătit în lagăr şi tot ce mai aveam, ca să vadă că nu ştia ce vorbeşte.

Nu-l interesau noutăţile de afară şi nici povestea altuia, decît ca pretext pentru trecerea timpului. În primele zile vorbi mult, fiindcă tăcuse mult.

- Nu-mi mai fac iluzii despre întoarcerea acasă. Cu doi ani în urmă speram şi am dat tot ce aveam: ştiinţa şi puterea de muncă pentru refacerea şi modernizarea unui port în Baltică. După ce ruşii au stors tot, inclusiv ideile înregistrate la oficiul de patente ale Reich-ului, m-au aruncat în închisoare pentru activitatea mea de comandant tehnic al porturilor din Marea Neagră. Cei doi ani de prizonierat i-am petrecut în biroul de proiectări al şantierului naval, bucurîndu-mă - cu excepţia libertăţii care-mi era limitată - de tot ce li se putea oferi specialiştilor sovietici într-o asemenea perioadă. Nu, nu mi-am făcut proces de conştiinţă pentru că m-am pus la dispoziţia inamicului. Poate că aveaţi dreptate susţinînd adineauri că noi, germanii, sîntem mercenari ideali şi că ne vindem stăpînului tăria noastră: munca cu cap. Dar ce ne rămîne altceva de făcut? Chiar dumneavoastră susţineaţi că, în regie proprie, deşi soldaţi de elită ai Europei, nu ne realizăm. Cînd vom învăţa să facem şi politică nu vom mai trăi din simbria altora. Dar asta e grija şi problema celor de afară. Personal, nu-mi doresc decît să mănînc pe săturate şi să lucrez cum ştiu eu, adică tot pe săturate.

Bătrînul tăcu, învăluit în fumul pipei, ca şi cum ar fi degustat saţietatea visată.

- Dormiţi cu lumină? - reluă el, îndopîndu-şi iarăşi pipa. Becul puternic de deasupra uşii deranjează foarte, mai ales cînd ne obligă să stăm pe spate cu ochii în el şi mîinile peste velinţă. Noroc

că nu-s toţi gardienii turbaţi şi ne mai lasă şi ziua să picotim. Am nervi buni şi somnul mi-e adînc.

Dar şi sforăitul îi era adînc şi continuu, chiar şi în semitrezie. Surprinzîndu-l cum mă învelea cu grijă noaptea, îmi propusei să nu mă supăr de acest neajuns şi, aşa cum altădată reuşisem să nu mă mai deranjeze copiii care se jucau în timp ce mă odihneam, voiam să trec în surdină şi necazul acesta imediat.

Dimineaţa, în curtea interioară cu pereţii spitalului pătaţi de igrasie, apărea o ceată de copilandri pali, îmbătrîniţi sub supravegherea unei gardiene cu rotunjimi de jur împrejur, abia ţinute în încordarea uniformei. Minorii condamnaţi, o colecţie de măşti crispate pe trupuri firave, fără sfieli şi zburdălnicii, alergau bezmetici ca nişte cîini jigăriţi şi înrăiţi, căutînd chiştoace şi un miracol nesperat. Schimbau sudalme neînţelese, aşa cum ar schimba arşice pe nasturi, şi-şi mutau curînd paradisul lor jefuit de cealaltă parte a spitalului. Estompat, pătrundeau din coridor zgomotele paşilor celor ce făceau curăţenie. Dar deodată urcă fluierat, abia sesizabil, firul melodic al cîntului transilvan de jale[1]: „De ce m-aţi dus de lîngă voi?", întrerupt de pauzele impuse de activitatea spălatului pe jos şi reluat mereu de la capăt. Potolindu-mi inima, atunci cînd zgomotele se apropiară de uşa celulei noastre, îmi ţuguiai buzele şi, uşor tremurat, fluierai crîmpeiul de melodie al versului următor: „De ce m-aţi dus de-acasă?" Urmă, limpede, îndreptarea bruscă a trupului plecat şi apropierea de vizor. Cu siguranţă că plantonul deţinut se asigurase că paznicul continuă să rămînă pe cealaltă latură a secţiei şi, din schimbul febril-şoptit de întrebări, aflai că Brătan fusese condamnat cu alţi trei soldaţi prizonieri ai unui lagăr din Sevastopol, la zece ani, pentru agitaţie şi grevă. Toţi lucrau în incinta închisorii şi, în celula lor de la etajul doi, fusese adus un căpitan cu un ochi pierdut în război.

- E George Fonea - mă bucurai regăsindu-1. Spune-i...

Reconfirmarea legăturii permanente dintre noi la acel ceas neobişnuit de seară în care temnicerii parcă fugiseră mă făcu apoi să renunţ să mă arunc ca într-o bulboană în încîlcirea de glasuri

[1] Este vorba de poezia „Bătrîni" de Octavian Goga.

fierbinţi care se căutau cu ştiri, făcînd curtea interioară să clocotească asemenea unui cazan satanic.

- Transmitem în direct din infern convorbirile damnaţilor - anunţa de fiecare dată comandorul de marină, preluînd oficiul de crainic al haoticei emisiuni în care parcă zeci de staţii de emisie-recepţie, etajate în golul curţii interioare, ar fi început să transmită ştirile, bruindu-se reciproc.

Dar cum cifrul, interferenţa şi suprapunerea mesajelor depăşeau capacitatea comentatorului, acesta repeta, fără legătură, doar cuvintele care reveneau mereu: procuror... tribunal... muncă silnică... lagăr de corecţie şi numere, numere de ani de pedeapsă, care se îngrămădeau ca material de construcţie, ca să lărgească teribila viaţă-închisoare a planetei. Umbra strîmbei zidiri ce ni se destina cădea şi în vis. într-o noapte se făcea că mulţimi de oameni cu facle se îndreptau spre palatul mai marelui cetăţii ca să-i ceară trupurile tuturor celor căzuţi, fiindcă nu toţi foştii luptători erau pregătiţi pentru cinstire. Trezit din somn de somaţia ameninţătoare, acesta ieşi în marele balcon să-i liniştească:

- Sînt toţi cei pe care i-am trimis în luptă pentru viaţa cetăţii. Priviţi-i! Nu lipsesc decît cei vii.

Mulţimea, aplecată din nou să lumineze feţele împietrite, fără să-i găsească pe cei căutaţi, se ridica scandînd numele celor ce visau cetatea care se lepădase de ei.

O singură dată, un vis generos mă întoarse acasă. Fu simplu, dar, totuşi, ca o intrare în Ierusalim. Mulţimea nu era în imagine, ci de fiece dată tocmai dispărea după prima cotitură, după ce pardosise fragmentul de drum cu flori multe, cu toate florile pămîntului culese proaspăt. Vestirea nu era vorbită, ci de mireasmă, şi alerga o dată cu aşternerea covorului smălţuit cu culori înrourate.

într-una din zile, alt prizonier fu împins în celula 30. Tînărul înalt, blond, bucălat se aşeză fără bineţe pe marginea patului şi cuprinzîndu-şi tîmplele plînse îndelung, tăcut.

Dorinţa comandorului de a-i aşeza capul pe umeri îi dezlegă, în sfîrşit, limba. Era subofiţer din trupele „SS" şi recunoscuse deschis la anchetă că participase la nimicirea unui sat al teatrului de luptă. Plînsul lui se datora însă gîndului la reacţia pe care ar fi avut-o mama sa văzîndu-şi odorul închis. Actualizarea prin cu-

vinte a acestei reprezentări îi reactiva plînsul ca şi cum, în enorma închisoare, ar fi fost singurul adus pe lume de o mamă. La prînz mîncă tot, fără firimituri.

- în lagăr mîncam la masa fruntaşilor din producţie. Primeam supliment.

Şi-şi aminti iarăşi, cu lacrimi, de maică-sa.

Celălalt „SS"-ist, adăugat efectivului în după-amiaza aceleiaşi zile, un Volksdeutsche[1] din Volkinia poloneză, se singulariză în alt chip.

- Voi ce faceţi aici? - se interesă el, uluindu-ne cu formularea.

Comandorul, deranjat de familiaritatea cazonă sau de stupizenia întrebării, îi răspunse agale:

- Facem ce vei face şi tu, pînă cînd vei albi ca mine, cu condiţia să supravieţuieşti tuturor accidentelor de muncă silnică.

- Asta e soarta voastră -se diferenţie plin de repulsie noul venit. Eu plec imediat în lagăr. Mi-a spus judecătorul de instrucţie. Ancheta mea s-a consumat într-o oră. Eu nu am luptat în URSS. Doar în Iugoslavia. Contra partizanilor. Anchetatorul m-a felicitat

pentru că am participat la lupta contra banditului de Tito. Mi-a cerut o declaraţie scrisă de mîna mea şi gata!

-Asta te costă 25 de ani şi vei fi primul condamnat dintre noi. Anchetatorul tău va lua o primă specială pentru rapiditatea cu care te-a aranjat - îl avertiză comandorul.

- Dacă ţi-ai pierdut minţile, moşule, ţine-ţi gura! - se enervează cel vizat. Nu cobi! Eu am de trăit.

Atmosfera se făcu beligerantă. A doua zi nu s-a produs eliberarea aşteptată şi Kurt s-a zbătut ca un animal tînăr închis în cuşcă. Bătuse de două ori la uşă, dar temnicerul, după ce l-a ascultat prima dată apatic, i-a închis uşa în nas. Deranjat a doua oară, se zbîrli:

- Hei, Fritz, dacă nu te linişteşti, te încalec! îţi scot eu gărgăunii din cap! Aici ţi-e locul! Dacă mai baţi la uşă, îţi dau eu libertate!

[1] Volksdeutsche, termen german apărut după primul război mondial, o dată cu modificarea frontierelor şi crearea de noi state; prin acest termen erau desemnaţi cei care, avînd drepţ limbă maternă germana, locuiau în afara statelor cu populaţie majoritar germană şi posedau cetăţenia statelor pe al căror teritoriu trăiau, dar care asumau, etnic şi cultural, naţionalitatea germană.

Cei doi consingeni rîseră neprietenos cînd Kurt trecu din nou pe ruseşte, din cauza neputinţei limbii germane de a-i cuprinde nemulţumirea. Pe dată însă vocabularul rusesc îl făcu pe blondul Eckhart să-l apostrofeze:

- Ţine-ţi pliscul, polonez nespălat!

- Eu polonez?! - îl măsură, abia stăpînindu-se, cel insultat. Eu sînt mai neamţ decît tine, împuţitule! Vezi că-ţi masez pe loc mutra aia de găgăuţă!

- Tu, mie?!

După două-trei replici ca biciul, cei doi fraţi de arme continuară diferendul cu pumnii, înghesuindu-se unul în altul.

- Nu ştiu să se bată - mi-i arătă comandorul, cu detaşare neutrală. El îi dispreţuia pe amîndoi tinerii şi, pentru a marca apartenenţa sa la o altă formaţie spirituală, folosea un stil elevat, iar explicaţiile date erau voit savante, inaccesibile.

Poporul care părea un monolit în coloană şi în formaţiile de luptă nu-şi găsise încă, după dezastru, valenţele fireşti ale coeziunii. Moş Zamfir - întemniţat cu Crin în celulele vecine şi, printr-o greşeală a temnicerilor, înghesuit pentru cîteva ceasuri peste noi din cauza unei reparaţii -, deşi nu ştia nici o boabă nemţeşte, se plîngea că nemţii sînt camarazi numai din ordin.

O dată cu trecerea zilelor a continuat şi funcţionarea mecanismelor judiciare, întreruptă de numeroase incidente, cum a fost refuzul semnării de luare la cunoştinţă din cauza lecturii superficiale a dosarului - sau a comodităţii translatorului de a-mi traduce piesele necunoscute, adăugate vrafului de hîrtii - care nici la încheierea instrucţiei nu era legat. Nu înţelegeam de ce foloseau atîtea tertipuri şi josnicii. Ei se întrebau de ce mă mai luptam, dată fiind condamnarea inevitabilă. Judecătorul de instrucţie mă întrebase de cîteva ori cum aş fi procedat eu cu el într-un context

asemănător sau, mai ales, cum aş reacţiona întîlnindu-l mai tîrziu, să zicem pe stradă, în Bucureşti sau... altundeva, unde ne-am trezi faţă în faţă, simplu, ca oameni fără sisteme, fără misiuni speciale. La interogatoriul din noaptea anului nou rămăsesem spre ziuă singur cu el. Perevodcicul pleca prin birourile vecine şi revenea de fiecare dată mai nesigur pe picioare şi la intervale mai mari. Căpitanul, albit în luptele de gherilă, se plîngea altora:

„El m-a albit în cîteva ore şi-acum îl am în mînă şi nu-l ucid!" M-a privit lung, tăcut, fără cheful de a mai continua pregătirea hîrtiilor care duceau la condamnarea mea la moarte. A-mpins cu silă totul de-o parte şi-a început să-mi vorbească omeneşte, încercînd să se facă înţeles într-o limbă din care nu înţelegeam mare lucru, afară de asigurarea că-i părea rău de mine, despre care ştia tot. Nu înţelegeam de ce folosea cuvîntul „frate" şi de ce îmi întinse, la capătul unei perioade rostite cu efuziune, mîna, cu dorinţa să i-o string în semn de înţelegere. Ca răspuns, schiţasem pe o hîrtie de pe masă un eşafod pe care călăul îi întindea mîna victimei care aştepta, cu ştreangul în jurul gîtului, să-i zboare scaunul de sub picioare. Spînzurătoarea era pedeapsa destinată criminalilor de război şi pînă în 1948 ea însemnase cerul localităţilor teatrului de război.

- N-ai inimă! - se înfurie el, înjurînd şi alergînd, ca mînat de streche, prin birou şi pe coridor.

- Dumneavoastră aveţi? - mă nedumerii eu.

- Da. Eu am! Şi încă una mare... mare.

Din dulapul metalic smulse apoi cu duşmănie o sticlă de votcă şi deşertă pe gîtlej cele două-trei degete de lichid rămase.

Procesul fu memorabil prin depoziţia lui George Fonea. Mai tîrziu, în închisoare, cînd eram scoşi la aer sub escortă, unul dintre ostaşii din turnul de pază, care la procesul din 12 februarie '49 fusese împlîntat lîngă boxa acuzării, îl arăta tovarăşilor săi din curte:

- Ăla, chiorul, e Fonea!

Tribunalul militar, iritat de incidentele în serie ridicate de cei trei foşti ofiţeri ai fostei Armate Regale române din fostul Batalion I Vînători de Munte, declarase, după sfîrşitul unei zile furtunoase de dezbateri, că „aceste gunoaie" provocaseră mai multă zarvă şi bătaie de cap decît procesul-spectacol intentat generalului Zănecke, fost comandant al Crimeei. Ne ridicasem împotriva instituirii, apoi a competenţei tribunalului, împotriva incapacităţii traducătorului, care nu stăpînea nici româna şi nici rusa. Atacasem desfăşurarea instrucţiei, refuzam apărătorii din oficiu. Crin şi apoi eu reluasem, pe cont propriu, ceea ce George, iniţiat şi inspirat, arunca în luptă, folosind şi ce-şi pregătise sistematic fiecare pentru ultima războire verbală. Faptul că, nici în principiu, nici în

practică, dintre milioanele de luptători ai frontului sovieto-americano-franco-anglo-etc., nu s-a pus problema să fie condamnat

cineva pentru încălcarea legilor războiului dovedea că instituirea crimei de război întruchipa dreptul celui tare, al învingătorului, împotriva învinsului. Noi trei nu eram judecaţi pentru fărădelegi, ci pentru participarea la război, la războiul numit de ei de apărare a patriei. Numai că „apărarea patriei" începuse prin ocuparea, cu un an înainte, a Basarabiei şi Bucovinei, pentru care noi eram gata să mergem, alături de oricine, împotriva cotropitorilor.

Arion, citat ca martor, se mirase că un tribunal militar, care se pretinde informat, îmi dăduse loc în boxa acuzaţilor, plasînd faptele în altă parte decît acolo unde s-au petrecut.

- învinuitul e tot aşa de nevinovat ca mine, chemat să depun ca martor.

- Eşti tot aşa de bandit ca şi el - îl întrerupse preşedintele completului de judecată.

Dar cei 11 martori ai acuzării, civili, toţi cetăţeni sovietici, foşti sub ocupaţie, îi dădură dreptate lui Arion, citaţi parcă să dovedească orice altceva decît vinovăţia mea. De neînţeles cum acuzarea nu-şi pregătise spectacolul. Se mărginise să afişeze fotografiile ocupanţilor pe itinerariile unităţii de altă dată, somîndu-i pe cei care-i recunosc să depună, convinşi că vor acuza, cu indignare sfîntă, pîngărirea pămîntului patriei pentru simplul fapt că învinuiţii se aflã acolo.

Altădată, mai tîrziu, în ţara mea, se vor găsi martori mincinoşi printre cunoscuţii apropiaţi. Cum a fost posibil ca nici una dintre depoziţiile unor străini, care au dus-o greu în timpul şi din cauza războiului, să nu conţină nici o umbră de acuzaţie, ci dimpotrivă?!

Oameni de care nu-mi aduceam aminte decît vag, cunoscuţi adesea numai din vedere, introduşi în sala de şedinţe pavoazată în risipă de roşu, călăuziţi de arătătorul acuzator al preşedintelui, erau somaţi să depună ce ştiau. Ca un făcut, după ce scrutau tristele figuri din boxă, se grăbeau să înceapă:

- Pe cel mai tînăr îl cunosc bine.

Cei mai mulţi ştiau şi numele, cu variantele lui fonetice inevitabile pentru străini.

- îl iubeau şi soldaţii, şi civilii.

Preşedintele îl întrerupea, cerînd fapte. Dar faptele băteau în altă parte decît îi trebuia tribunalului.

Un bătrîn cu faţa suptă muceniceşte susţinea că, după fiul său, căzut pentru apărarea patriei, rămăsese cu un băietan, acum sub arme, pe care l-aş fi îmbrăcat la croitoria companiei cu haine trainice de foaie de cort. Nepotul venea cu alţi copii, în fiecare zi, să primească porţia de la cazanul soldaţilor.

O franţuzoaică din Ortalan, distinsă şi sigură pe ea, în ciuda vîrstei şi a sărăciei, fu întreruptă îndată ce mi se adresă:

- Regret că vă întîlnesc în aceste condiţii. Locul dumneavoastră nu e acolo.

- Fraternizarea cu ocupanţii e pedepsită de lege - ameninţă preşedintele.

- Soţul meu a căzut pentru instaurarea puterii sovietice. Fiul meu a luptat în rîndul partizanilor...

- Ce a făcut învinuitul în timpul ocupaţiei fasciste, cînd, din cauza sălbaticei prigoane, atîţea oameni paşnici au fugit în munte?

- Mi-a adus, de Paşte, cozonac şi lichior.

Părăsise Parisul la începutul veacului, pentru a-şi urma alesul (un rus) în ţara lui. El deveni mai tîrziu grădinar pe ţărmul crimeean cu castele şi, la revoluţie, o lăsă singură, în plină tinereţe, într-o lume străină, cu fiul militant pentru credinţa tatălui. Fiica acestuia, împreună cu bunica, refugiate în acel sat tătar, duceau viaţa fără bucurii a ocupaţiei străine. îmi venea în minte încercarea bunicii de a-mi deschide ochii asupra zvăpăiatei nepoate care-mi aţinea calea, împrietenindu-se cu bătrînii tătari la care locuiam. Mă uluise iscusinţa cu care înmuia prin şăgălnicii habotnicia gazdelor, pentru a arunca o privire în odăiţa lipită cu pămînt pe jos şi cu nimic în ea în afara patului de campanie şi a unor tingiri de aramă pe perete. Dar ispitele regizate nu m-au prins nicicînd.

- Da, îl cunosc bine - declară martorul, cu înfăţişarea unui acuzator public.

- în ce împrejurări l-ai cunoscut?- Ne-a dat cai şi căruţă, şi mie, şi altora, pe degeaba, pentru munca pămîntului.

„Inexact, apreciai eu în sine-mi, pentru că nu dispuneam personal de inventar agricol, iar ajutorarea populaţiei era ordonată de Corpul de munte".

- A intervenit ca să nu fie trimisă fiica mea cea mare la muncă în Germania. Eram văduv şi n-avea cine să-i îngrijească pe cei mici...

(Asta ar fi fost posibil numai dacă l-aş fi îmbătat pe căpitanul Beischlag cu vinul lui, jucînd rolul chefliului cu meşteşugite sughiţuri: „Beischlag! Hîc!", ceea ce sporea de obicei apetitul bahic şi generozitatea invalidului german.)

Fiecare mărturie mă proiecta pentru cîteva clipe ca pe o minge de ping-pong trimisă şi returnată de paletele străine, din şi în boxă.

- Ştia că mă întîlnesc cu fiul meu, fugit la partizani, şi nu mi s-a întîmplat nimic.

(încercam să-mi aduc aminte: văzusem sau numai mi se povestise că pe uzina electrică din Ialta fluturase în dimineaţa de după 7 noiembrie steagul roşu? Mecanicii, însufleţiţi la un pahar de samagon, îl arboraseră pe întuneric şi a doua zi, speriaţi, urcaseră în munţi.)

Această maică semăna cu Maica Domnului din icoana din odăiţa copilăriei mele.

Camarazii mei de luptă şi de boxă a acuzării, mai puţin cunoscuţi personal, riscau uneori să intre în clişeul obligatoriu al ocupanţilor. O femeiuşcă din sovhozul „Bezbojnic" (în traducere: „fără Dumnezeu"), instalat în zidirea mănăstirii de lîngă Starîi-Krim, susţinea că George o lovise cu cravaşa peste degete

şi căuta, la ambele mîini, urma care nu s-ar mai fi şters şi pe care vroia s-o arate tribunalului. După spusele sale reieşea că nu voise să primească soldaţii din compania lui încartiruiţi la ea. Dar din glumele acestora se ştia că era „mai primitoare ca moartea şi îndurătoare ca pămîntul".

Certificatul de bună purtare care mi se acorda era bun pentru un nepămîntean, dar complet neutilizabil pentru virtualul criminal de război. Dar atenţie! Ultimul cuvînt acordat încurcă tribunalul, care găsise răspuns la toate:

- Aceeaşi instanţă l-a condamnat anul trecut pe subofiţerul Simionescu Alexandru pentru că ar fi condus plutonul de vînători de bande în acţiunile de care sînt învinuit şi eu. Dacă el putea fi făcut ajutorul meu, eu, ca fost ofiţer, nu pot fi făcut încheietorul său.

Condamnarea ambilor pentru funcţia de comandant în aceeaşi perioadă şi în aceleaşi lupte păcătuieşte împotriva unui cunoscut principiu de drept. Osteniţi-vă, deci, să-mi căutaţi altă vină decît cea care a format obiectul anchetei!

Şedinţa fu întreruptă. Tribunalul se retrase pentru întîia dată pentru deliberare. Celelalte întîmpinări din partea noastră fuseseră rezolvate „în mers", prin cîteva şoapte încheiate prin respingerea unanimă a incidentelor. Căpitanul grefier, revenit în sală (înveselit) ca să-mi ceară încă o dată datele identităţii, stîrni în boxă emoţie printr-o revărsare necontrolată:

- Tu ai scăpat! Să păstrezi focul sacru! Nu te-a părăsit puterea care te-a apărat tot timpul. Cînd te întorci în ţară, du-te... şi spune-le să nu-şi piardă curajul! Unde sînt oameni, se poate trăi.

George contaminase exaltat şi pe prea-treazul Crin, care mi-i încredinţa pe ai lui (pe amazoana cu nume şi chip exotic, pe care o ştiam din fotografii, şi pe ochioasa şcolăriţă Anca).

în mine, ca într-o încăpere cu ferestrele uitate deschise, se ridicase o învolburare care mîna, ca pe nişte foi, tot ce gîndisem şi regîndisem în ultimele zile. Preschimbarea pedepsei capitale în 25 de ani de lagăr, preschimbare pe care toţi candidaţii la moarte şi-o doreau, mă înspăimînta. Preferam execuţia, cu toată repulsia pe care o aveam faţă de ştreang. Pentru abjectul spectacol aveam destulă putere. Pe George nu-l întrebasem, dar mi se părea că şi el ar fi ales varianta violentă, dar scurtă. De unde forţă să te menţii ca om pe-o arie necuprinsă, înecat de neputinţă şi umilinţe? El l-ar fi iertat poate pe Villon, care a fost condamnat pentru tîlhărie, meditînd: „E urîtă imaginea omului oprit între cer şi pămînt, dar de a omului-vierme mi-e greaţă".

Trăisem, în ajun, în măsura în care se poate trăi în închipuire, drumul spre eşafod. Vuietul mulţimii aţîţate mă făcea statuie dreaptă. Orice s-ar fi întîmplat, îmi rămînea atîta înţelegere pentru ei încît să-i plîng pe bieţii mei fraţi spectatori. Clipa ultimă de răspîntie, dincolo de care nu mai e nimic (sau poate e mai mult decît orice), nu mă durea: nu atît pentru degradanta privelişte a sluţirii chipului de om către care mă îndreptam, cît pentru dorul

de dragoste pe care viaţa de acolo nu mi-l mai putea hărăzi.
Tribunalul reintră, aducînd verdictul.

Solemna şi înfricoşata clipă cînd viaţa e abătută de oameni ca un pîrîu spre canal se desfăşura grăbit, indiferent, mecanic.

în limba încifrată a hîrtiilor, se spunea că învinuiţii, deşi nu recunoşteau învinuirile aduse, se încadrau în prevederile cazului din 1943.

Pe mine mă scoseseră de sub învinuirea de a fi participat la acţiunile de luptă, la care luasem de fapt parte, şi mă condamnau la moarte pentru o altă luptă, de care nu auzisem niciodată nimic, împreună cu ceilalţi doi, pedeapsă preschimbată ulterior în 25 de ani lagăr de muncă şi corecţie.

Grefierul ne înmînă nişte fiţuici roz, de un lat de palmă, bătute la maşină, din care lipsea motivarea pedepsei, decupată şi păstrată, pentru a nu fi văzută şi atacată de nimeni, în seiful justiţiei sovietice.

Recursul la casaţie, depus a doua zi pentru noi trei şi pentru ceilalţi care se aflau în celula condamnaţilor, sosi după o lună cu formula stereotipă: „Nici o schimbare". Făcea excepţie doar cazul unui soldat german, care a primit, în loc de 25, 15 ani. Declarase că arsese, cu aruncătorul de flăcări, 1500 de prizonieri! Cifra ucişilor era la fiecare întrebare alta! Cei din celulă îl socoteau nebun. Era, oricum.

- Am devenit marfă fără căutare, ficiori! - îşi începea moş Zamfir discursul de dimineaţă, de pe priciul nostru.

- Zăcem depozitaţi de săptămîni în pivniţele ţarului roşu. Mane, tekel, fares s-a rostit şi s-a împlinit. Nu mai prididește oare cu transportul şi experimentează încă marele Pliuşkin din Kremlin cum să facă, din viaţă, materie[1]. N-a mai rămas din om decît gura flămîndă, care muşcă înjur atunci cînd „fătuca"-gardian nu găseşte prin celulele deţinuţilor cîte o coajă de pîine şi pentru „străini".

(în răstimpul scurt pînă cînd criminalii de război au fost mutaţi la etajul I din pivniţa rezervată noilor candidaţi, o fătucă-gardian cu obrajii aprinşi ne aducea în poala mantăii pîine rămasă de la femeile condamnate care primeau ajutor săptămînal.)

Sîmbăta, cînd ieşeam pentru douăzeci de minute la aer, treceam pe lîngă coşurile cu daruri (peredaci, în ruseşte) care cu

[1] Pliuşkin, personaj al romanului Suflete moarte de Gogol.

toată sărăcia lor făceau să lase gura apă străinilor fără pachete şi fără scrisori.

- Din toată lumea, numai ea se gîndeşte că sîntem cei mai huliţi şi nedreptăţiţi şi cerşeşte pentru noi. O fată care se bucură cînd împarte pîine flămînzilor compensează ticăloşia unei societăţi. Aşa-i, ficiorule? - mă înghiontea moş Zamfir direct cînd, uitînd de mine, priveam prin gratii faclele plopilor pregătindu-se de înviere. E şi nespus de frumoasă, nu? Hai vorbeşte!

- E, într-adevăr, nespus de frumoasă! - încuviinţam eu.

Odată a certat, cu lacrimi în ochi, pe doi dintre noi care, din teribilism, nu participau la împărţirea pîinii. George i-a răspuns pentru amîndoi:

- Acum, cînd nu mai am nimic, mi-ajunge bucuria dumneavoastră.

Dar şi el, fără să aibă nimic, făcea daruri: „Să-ţi fie ziua numelui, lumina/ Ce-o scutură prin gratii, primăvara!/ Firimitură albă de la cina/ Celei din urmă taine, ce-a fost ţara!"...

Cînd ne scotea ea la „program", rămînea discret în faţa celulei; cei cu amintiri din munţii Iaila priveam din uşa closetului comun, prin zăbrele, arca luminoasă a Ceatîrdacului, jilţul de piatră din care Dumnezeu privise amurgul de sînge al trupelor de munte.

- Doamne, de unde am căzut! - ofta George, închizînd şi ochiul care-i mai rămăsese. „Trec în salturi vînătorii,/ cum îi ştia inima de ieri"...

* * *

Prospera industrie penitenciară cerea spaţii noi de depozitare şi, cum cvartalul închisorii-matcă era ticsit, loturi de condamnaţi fură îmbarcate în tren şi mutate în închisorile filiale. Ne mişcăm încă în cadrul plin de amintiri al Crimeei, dar asemenea îngerilor căzuţi, coboram spre iad. în vremea aceea nu eram ascunşi, ci arătaţi lumii de afară, să vadă şi să se îngrozească. „Corbii negri" trăgeau lîngă peron şi în urletele temnicerilor eram zvîrliţi precum boarfele din uşa dubei şi lipiţi ca nişte scuipaţi de caldarîm. Mişcarea spre vagoane se făcea în rafale scurte şi iuţi, cu cîini-lupi zbătîndu-se în zgărzile pistolarilor. Condamnaţii, prinşi unii de

alţii ca un mărăciniş, erau minaţi fantomatic de ducă-se pe pustii. Spectatorii încremeneau ca în filmele de groază, apărîndu-şi cu braţele ridicate faţa. Scene de coşmar sub lumina sudică, altădată de miere.

închisoarea din Feodosia, contaminată de priveliştea miniaturală cu ziduri scurte şi olane răscopt colorate a oraşului tătar părea un pretext, în comparaţie cu apăsătoarea puşcărie din Simferopol a ţarinei. Doar guzganii graşi ca purceii îi speriau aici pe condamnaţii scoşi la program. Celulele strimte păreau înalte ca nişte puţuri, fiindcă fereastra cu gratii spînzura tocmai sub linia tavanului. Şase români împărţiţi în două tabere şi un neamţ cuminte între noi ocupam prima celulă de la intrare. Ceilalţi trei nu-şi vorbeau decît strictul necesar şi încercau să se descarce încredinţîndu-se în şoaptă unuia dintre noi. Cei vizaţi simţeau, oftau şi aşteptau rîndul să-şi spună partitura. Moş Zamfir şi Deliorman acuzau pe al treilea, maiorul Tofan, „o gloabă ajunsă în mizerie fiziologică", pentru că îi împinsese, prin incapacitatea sa, în prizonierat. Moşul, bun şi înţelegător îndeobşte (aproape cooptat în familia noastră), avea un soi de repulsie fizică pentru „lombrozianul de origine turcă,

devenit mistic din cauza foamei". Deliorman socotea că noi nu primeam supliment din cauza vrajbei tăcute care ne dezbina în suferinţă. Ca să-l înduplece pe Dumnezeu, se spovedi public şi propuse împăcarea. Ceilalţi doi o acceptară, însă nu din inimă, fiindcă nu-şi mărturisiseră deschis păcatele. Totuşi, celula primi un castron de „comsomoli" (peştişori anemici şi săraţi ocnă). „Turcul" îi împărţi fără greş, dar nu oricum, ci oficiind cultic; pătruns de prezenţa divină (care putea să înmulţească peştii) îşi închipui (în transă) o rugăciune ocazională. Maiorul părea că nu participă, moşul se întunecase, iar George şi Crin, schimbînd ocheade, izbucneau în rîs. Dumnezeu, văzînd că nu ne îndreptăm în inima noastră, dădu supliment altora mai vrednici de mila Sa, spre ciuda şi foamea mocnită a ipocriţilor.

Triumviratul nostru hotărî, pentru salvarea sufletelor, să învăţăm ruseşte, fiindcă altă cale spre cărţi nu există.

Văzusem zilele trecute pe coridor, întorcîndu-ne de la aer, coşuri cu cărţi ruseşti care erau împărţite prin uşiţă deţinuţilor de două fete în alb. Aşteptasem zadarnic să deschidă şi la noi. Ne

găsirăm vina că nu am răspuns la strigarea neînţeleasă pe care o auzeam uneori. „Knighi" sau ceva asemănător, putea să însemne cărţi. Ceea ce ştiam noi ruseşte din timpul campaniei era nimica toată. Nişte tinere rusoaice voiau să afle pe atunci ce cuvinte învăţasem mai întîi. Li se răspundea: pîine, dragoste, cantonament. Ele făceau remarci hazlii, caracterizări personale, şi ne descoseau mai departe. Ca să le întrerup testul, am întrebat pe cineva care ştia ruseşte, şi, cînd mi-a venit rîndul, am răspuns, cu nevinovăţie: „Dezbracă-te". Scontasem greşit efectul, dar zelul şi interesul lor nu-l foloseam pentru învăţatul limbii. Vocabularul însuşi în lagăr era de ocară sau cazon. Nu ştia nici unul dintre noi să citească, decît, eventual, ceea ce-i rămăsese în minte din cîteva încercări ratate. Dar învăţasem în şcoală alfabetul chirilic şi... aveam păreri bune despre posibilităţile noastre intelectuale.

- Fraţilor!... Cărţi! - dădu alarma Crin, cel mai cu picioarele pe pămînt din triumvirat, care bătu la uşă delicat, comentînd: „Primul act de cultură".

Uşiţa se deschise şi un cap de fată cu zulufi cînepii se miră, probabil, cu vorbe neînţelese, că doream cărţi ruseşti.

- Vrem! - încercam noi s-o convingem, făcînd risipă de mimică şi gestică.

- Ce anume?

Arătam pe rînd cu degetul în coşul spre care ne chioram prin clapa cît o carte. George alesese Sonata Kreutzer a lui Tolstoi. O citise în franţuzeşte şi-şi rezervă bucuria de a o citi în original. Crin ceruse cea mai voluminoasă carte din coş, un Korolenko, ca o Evanghelie. Eu - mai ipocrit - mă oprii asupra unei cărţulii cît o fascicolă, Povestiri de Cehov, şi învăţai primul cuvînt tipărit: „preţ" care era urmat de „60 de copeici".

Trei învăţăcei, în trei colţuri de celulă, pozînd a şagă în afară, dar cu nelinişti înăuntru, începeau ceva temerar. Ne spionam reacţiile încurcaţi de potopul de dificultăţi. George trecea de la un capitol la altul, încercînd un cap de pod. Crin, cu poza gravă a cărturarului, mima, privind pozele. Lăsînd viaţa celulei să curgă pe lîngă mine, mă încăpăţînai să străbat de cîteva ori toate şirurile neînţelese ale celor cîteva pagini. Alesesem cea mai scurtă poveste. Semnele necunoscute ale alfabetului rus începeau să se clarifice.

Cuvinte izolate se punctau pe canavasul incilcit al istorioarei. „Vrea să doarmă". Existau „el", „ea", încă o dată „ea"; o poezioară cu sonoritate simplă de cîntec de leagăn. Cine putea fi al doilea personaj feminin, care vrea să doarmă, dar nu reuşea să adoarmă copilul? Prin transfer, substituindu-mă faptelor lui Cehov, încercam poteci prin desiş. După o noapte în care adormeam pentru întîia dată cu gîndul la altceva decît la viaţa mea, mă minunai, în dimineaţa deschisă o dată cu cartea, că mă mişcăm cu povestitorul care relata că o slujnicuţă, copil încă, obosită de trudă, neizbutind să adoarmă pruncul, răsturnă leagănul peste el ca să nu-l mai audă. Titlul mă ajutase, ca în descifrarea unei plastici moderne. Reconstituii amănuntele, optînd pentru soluţii confirmate prin cuvinte cunoscute. Stilul concis al maestrului mă ferea de divagaţii. După nenumărate reluări, mă prezentai în faţa confraţilor mei mai mari şi, printr-o lectură grăbită, din care un cunoscător nu ar fi înţeles nimic, legai punctele probate, desfăşurînd firul dramei. George, uimit de reconstituirea dată, deveni suspicios: nu improvizezi oare? Tradu-o încă o dată! Marcase mintal anumite pasaje, pentru a controla dacă urma aceeaşi traducere. Mă verifică apoi unde ştia.

- Fără greş! Te primim în rîndul căpitanilor!

Nici mai tîrziu, după ce învăţasem limba destul de bine şi tradusesem din rusă, nu aş fi dat o variantă mai bună.

Experienţa de explorare a celor doi camarazi nu se rotunjea într-un succes de moment, ca a mea în cazul povestirii din Cehov, dar încerca să rezolve sistematic probleme cum e aceea a prefixelor, a regimului prepoziţiilor, domeniu care-l favoriza mai ales pe rigurosul Crin. George excela prin detectarea semnificaţiilor de lexic. Consultarea permanentă deveni metoda comună de lucru. Cu fiece zi deveneam mai îndrăzneţi în investigarea noii terra incognita, în ciuda mereu altor dificultăţi. Sporirea lexicului şi sesizarea ocazională a sensului au dus la nevoia fixării imediate, într-un soi de dicţionar, întreprindere interzisă de regimul închisorii şi dificil de realizat din lipsa materialului de scris. Campania de pescuire a cartonaşelor de papiroase în drum spre baie, aer sau „program", legată de felurite necazuri, îi oferi lui Crin filele unui dicţionar de buzunar, în care fură consemnate, în popasul din Feodosia, cîteva sute de vorbe rebele.

George Fonea, un posedat în tot ce făcea, se lupta într-o dimineaţă cu o afirmaţie a autorului despre eroina sa. După ce se amuzase un răstimp, Crin, înduioşat, lansă S.O.S.-ul obişnuit în asemenea dificultăţi şi triumviratul încercă să mediteze cum putea fi acea femeie despre care Tolstoi afirma: ona ţelomudraia. Influenţat de mecanismul cuvintelor compuse în germană, căutam să găsesc ceva acceptabil, rezultat din alianţa dintre ţelîi (întreg) şi mudrîi (înţelept), care să se potrivească unei femei. Nimic din tot registrul de calităţi şi defecte nu convenea. Crin lansă ipoteza că primul termen ar putea fi înrudit cu corespondentul popular rusesc pentru „virgină". Argumentaţia încercată mustea de picanterii.

- Dar era căsătorită! - se opunea, fără umor, George, pentru care atributul necunoscut al acestei femei devenise problemă capitală.

- Dacă de trăsătura asta a eroinei ar depinde fericirea neamului omenesc - încearcă moş Zamfir să ne potolească -, atunci aş înţelege zelul vostru.

- Poate depinde, dar care e..., care poate fi! Eu bat la uşă şi-1 întreb pe gardian -hotărî George.

Gardianul, indispus, tîmp, somnoros, sau cu altă justificare, ne trînti uşa în nas, cu o înjurătură mai complicată.

- întrebăm ofiţerul de serviciu la apelul de seară! De unde să ştie analfabetul acesta de pe coridor?!

Pentru întîia oară în istoria puşcăriei, apelul a fost aşteptat cu nerăbdare, din motive de cunoaştere - sublinie Crin evenimentul, auzind deschiderea (şi zăvorîrea) în serie a uşilor, care începuse în ordine inversă.

- Drepţi!

Ofiţerul de serviciu numără, balansînd braţul de şapte ori, aruncă în grabă formula de încheiere: „Aveţi întrebări?" şi se opri încurcat cînd am răspuns toţi deodată că avem.

- Ce înseamnează, vă rugăm, ţelomudraia[7]. - răspunseră trei voci deodată, însoţite de trei variante ale expresiei faciale care trebuiau să dispună favorabil rondul.

- Ce, ce, ce?! - se strîmbă chipul roşcovan, trecînd de la surpriză la ameninţare. George şi Crin, care în acele clipe erau amabili-

tatea întruchipată, explicară cu cartea în mînă, arătînd cu degetul, că marele Tolstoi scrie că eroina lui e ţelomudraia.

- Iată aici: ona ţelomudraia. Ce înseamnă ţelomudraia?

întrebatul citi cu ochii, lipindu-şi meditativ buza superioară de nas, răsuci cartea, constată că e Tolstoi... tipărit în Editura de Stat... şi convins în sfîrşit de nevinovăţia noastră, citi cu glas tare propoziţia, încruntîndu-se. Apoi începu să se congestioneze. Cel poreclit de puşcăriaşi „cîinele roşcat" gîndea. Neobişnuita lui încordare arăta că se afla la cel dintîi act de gîndire. Tăcerea din jur îl readuse încă o dată deasupra textului. Roşindu-se iarăşi, ne explică rar şi apăsat:

- Asta înseamnă că ea e ţelomudraia. înţelegeţi? Ţelomudraia înseamnă ţelomudraia, ne tălmăci el cuvîntul, repetîndu-l pe silabe. Acum înţelegeţi?

- Da, nacialnic, dar ce însemnează? - insistam noi, cu sadism.

Nacialnicul, încălzit, reluă actoriceşte, cu aplomb, textul, ajutîndu-se şi cu mîinile. La a treia explicaţie, ascuţindu-şi expresia feţei la ultimul: „înţelegeţi?", Crin exclamă cu uşurarea străvechiului Evrika:

- Aha! Acum vă înţeleg!

- Explicaţi-le şi ăstora! - îi ordonă el, şi zăvoarele pecetluiră definitiv situaţia.

- Spune, spune, nu ne chinui! - îl asaltară toţi pe isteţul care pusese capăt discuţiei.

- Iată cheia, fraţilor! Simplu: ţelomudraia înseamnă... ţelomudraia - repetă el explicaţia ofiţerului, cu variaţiile de accent ale acestuia devenite istorice. Dacă aţi fi văzut că stăpînul era în pragul unui acces apoplectic, iar voi aveaţi expresia îngrijorătoare a unor copii tîmpiţi, aţi fi priceput şi voi.

La vizita săptămînală a doctoriţei închisorii, o evreică saşie, flatată de atenţia cu care o priveau „intelectualii străini", George o întrebă, fără protocol, dacă e ţelomudraia. S-a supărat şi ne-a părăsit fără replică.

- E de rău! - oftarăm cu toţii.

- Caută şi spune-mi, în sfîrşit, ce înseamnă ţelomudraia - mă întrebă George, peste ani, cînd răsfoiam un dicţionar rus-german.

- Keuschheit, deci castitate!

- L-aş fi vrut intraductibil... de nedefinit... - replică el, rămas pe gînduri.

Plecarea din Feodosia întrerupsese zelul învăţăceilor şi era puţin probabil că în lagărul de pedeapsă va mai fi răgaz de studiu.

- Da, dar în schimb vom trăi ruseşte; şi asta, pentru voi, însetaţii de cunoaştere, e esenţial - ne persiflă moşul.

Transportul începea cu celula de tranzit.

împinşi în ea cu legăturica sub braţ, am rămas o clipă deconcertaţi. Mijlocul încăperii era golit ca pentru o reprezentaţie.

Puşcăriaşi, chirciţi sau şezînd, se îngrămădiseră de-a lungul a trei pereţi. Lumina săracă şi impresia, după o privire fugară, că cei dinăuntru aşteptau ceva, ca într-o figuraţie de vulg, acţionară ca o frînă asupra celor intraţi. Doar George se opri tocmai în mijlocul golului, lăsă săculeţul să-i alunece de sub braţ şi, privindu-i cu ochiul teafăr pe toţi deodată, rosti cu o undă de blazare: „Noroc, băieţi!", în timp ce Crin murmură apăsat: „Strîngeţi rîndurile! Tăiaţi-le-o de la început!"

Un tinerel sări sprinten din fundalul de voci şi de mutre.

- Ca în mahalaua Grand, odinioară!

- Mucosul acesta ne provoacă. Golanii sar să-l apere, adică să ia ce-i de luat. Drept cine ne ia gunoiul ăsta? - se înghesui moş Zamfir să întrebe.

- Cine sînteţi, nene? - ne chestionă îndrăzneţ brunetul cu ochi isteţi, nada complotului.

Răspunsul îl lumină cu o nejucată bucurie şi, necrezîndu-şi urechilor, izbucni:

- Adevărat? Români veritabili? Din Bucureşti?

Toţi se declarară bucureşteni (cei care nu înţelegeau ruseşte dădură aprobativ din cap) şi tînărul, întors spre figuraţia gata de acţiune, o dezarmă prin entuziasmul lui:

- Băieţi, extraordinar! Sînt români. Români din Bucureşti. Ce oameni! Artişti! Ai noştri nu le stau nici la degetul cel mic.

- Ăsta a crescut sub ocupaţia noastră din Transnistria - încercau să ghicească ai noştri izvorul simpatiei neobişnuite. Sau din Crimeea, cumva?

- Da' de unde! Sînt caucazian.

- Aha, vînătorii de munte i-au dăruit vreun frăţior! Clar!

- în orăşelul meu a fost un lagăr de prizonieri. Lucrau la construcţii - ne explică el, înfrăţit cu noi. Mitică, bucureşteanul, Dumnezeul meu, artistul artiştilor, lucra la teatru.

- Era actor? - vru să afle moşul naiv.

- Avea degete ca lumina... Catifea!... Curvă să fiu, dacă mint!...- şi amintindu-şi idolul, îşi luneca tandru prin aer degetele suple, nervoase, bune pentru vioară. N-am eu stofa lui..., şi nici mîna lui, pupa-i-o-aş!, dar m-a învăţat treburi straşnice. Aveam 9-10 ani. Mă trimitea la bazar şi veneam... gras! Mi-a povestit cum e la Bucureşti: fete ca miresele, bani-gîrlă şi lăutari! De le dai şi cămaşa... Gaşca? Toţi artişti ai poporului, unul mai vestit ca altul. Cuvîntul de hoţ e cuvînt. Nu ca la borfaşii ăştia - arătă el cu silă spre ai lui. Dacă nu-i nesocoteam sfatul, nu mă sufocam aici... îmi spunea: Să nu pleci băut la pescuit! în meseria noastră porneşti curat, ca la doctor. Auzi? Da, te aud, sufletul meu! - dialogă el, amărît, cu amintirile.

* * *

în triajul gării din Simferopol şi apoi în Dnepropetrovsk, vagonul-dubă zăcuse cîteva zile sub bombardamentul solar. Tabla şi carcasa metalică se încinseseră ca plita. Chiar şi noaptea aerul stătut din cuştile tixite era leşietic. Ne coceam în zeama proprie. Priveliştea hainelor de vată şi a celor îmblănite provocau leşin şi greaţă.

- Decît arşiţa asta împuţită, mai bine ger polar. E cel puţin curat... alb.

- Să nu ne fie prea alb! - oftau două voci din boarfele, miazmele şi înghesuiala de la „etajul unu".

Jos, „la parter", trecîndu-şi trupul povară de pe un picior pe altul şi ţinîndu-şi palmele sub pîntec, în faţă şi în spate, aşteptau zadarnic cîţi aveau loc, cerînd „afară". Cum apărea un paznic, gurile uscate, de cretă, cerşeau apă. Nemţii toţi şi cei mai mulţi dintre români se năpustiră de la început asupra hranei reci pentru

transport: scrumbie sărată şi pesmeţi pămîntii. Paza vagonului, trîndavă şi înrăită de exercitarea meseriei, distribuise porţia de apă în batjocură, vărsînd-o pe lîngă cănile împrumutate pe rînd în compartimente. Capetele înghesuite sub şuviţele şi picăturile iro-

site se împingeau să le prindă în gură, în pumni, pe ochi. George, cu măruntaiele aprinse de peştele căruia nu-i rezista niciodată, se uita cu jind de pe banda de sus la cei de la subsol.

- M-aş înghesui ca un purcel cu ei dacă n-aş fi pierdut ochiul în război.

Prima zi de transport fusese iad şi pentru Crin. Se ruga încontinuu să-l scoată la „program".

- Deseară - hotărî satrapul. De două ori pe zi e „program".
- Da, dar dimineaţa nu m-aţi lăsat...

Alergasem, din uşa întredeschisă pentru fiecare, cu mîinile la spate, de-a lungul coridorului. Şeful convoiului care asista la „program" lovea cu cizma în şale sau unde nimerea, ca să accelereze mişcarea.

- Numai nevoia mică! întinde-o! - urla cel împlîntat în uşa deschisă a toaletei, smulgîndu-l pe cel neautomatizat şi proiectîndu-l pe calea întoarsă.

- Ascultă, ficiorule! - mă strînse moşul de picior. Tu ai voinţă! Cît om mai fi pe drum, să nu mă laşi să mai pun ceva pe gură. Cel mult un gît de apă... Să-ţi aduni toată energia de care mai eşti în stare şi să-ţi ţii udul! Mi-a fost milă de Crin... Mîndreţea asta de bărbat... L-ai văzut odinioară la balurile garnizoanei? De unde să ştii tu, cînd n-ai văzut decît război şi prizonierat! Pe Crin l-a apucat plînsul cînd, după atîtea ore, n-a mai putut. I-am împins bocancul meu... Ah, dacă mai scap, Doamne, gîndeam în zilele ăstea de transport, să mai ajung acasă!... De fapt, nu acasă, ci în grădină. Am un nuc, ficiorule, rotat cît o împărăţie, cu umbră răcoroasă şi-n miez de vară... umbră amăruie... s-o bei! Acolo nu-s „înstelaţi" d-ăştia să te grăbească. Să mă duc sub nuc, sau în vie, mai în fundul grădinii... Să-i dau drumul, ca un boulean, în tihnă, fuior la tors, mult, mult pînă simţi cum s-aşază liniştea în trup.

- De unde aţi scos voi că nemţii sînt problematici - reluă moşul discuţia după evocarea atmosferei bucolice. Ei nu plîng de neputinţă sau de mîndrie rănită. îi dau drumul şi gata! Le-a plăcut soluţia cu bocancul şi, practici, au adoptat-o.

- Lasă asta, spune, moşule, de ce ai desfiinţat premiile la şcoala dumitale?... Sau altceva: de pildă, cum ai făcut de nu te-ai căsătorit...?

înainte de a ne dumiri ce se întîmplă şi unde eram, condamnaţii fură descărcaţi ca nişte saci şi înghesuiţi în maşinile-dubă. Peste criminalii de război îndesară pe cei de drept comun, printre care şi femei. Mirosul greu de benzină al motoarelor pornite îmbîcsi încăperea întunecată şi încinsă de arşiţa de afară. Icnituri

de vomă în jur, bubuituri de pumni în pereţii de tablă, vacarm de voci spre uşa dubei.

- Las-o, lepădătură, în pace! Ar putea să-ţi fie mamă. Nu vezi că leşină? Nu sînt eu mai lîngă tine...!

Dar ameninţarea de o drastică vulgaritate a aprigei apărătoare stîrni o aţîţare nebănuită în atmosfera epuizantă. Omenia supravieţuia în bloc, deşi pasiv, doar în colţul amuţit al criminalilor de război. Ei nu atentau la trupul sau avutul altui chinuit şi, fără să gîndească limpede acest lucru, se simţeau europeni în bezna cuştii cu fiare.

* * *

Pivniţa închisorii-fortăreţe din Harkov gemea de condamnaţi în tranzit. Prin uşile de gratii de pe ambele laturi ale coridorului se vedeau mulţimi de oameni ca în băile de aburi. Locul pentru un nou lot se hotăra simplu, prin deschiderea oricărei uşi. încăperile cu pereţi vopsiţi în culoarea păcurii erau saci fără fund. Intrarea în mulţime fu marcată de hîrdăul de murdărie la care se aştepta la coadă, cum se aşteaptă afară la pîine. Priciul pe trei niveluri în continuă mişcare viscerală suia pînă sub tavanul negru, în spaţiul dintre el şi pereţi se înghesuiau cei fără pat, „cei fără partid". Ca şi afară, suflarea omenească era la cheremul celor de la putere. Grupul „străinilor" nu avea de ales, aşa că se tîrî în bloc sub priciul scund.

- Aici e ca în groapă - ne anunţă un neamţ.

- Dar nu tot aşa de sigur - ne alarmă altcineva din margine, unde se amestecau cuvinte ruseşti şi nemţeşti: cele ruseşti, mieroase şi cu înjurături; cele nemţeşti, cazone, nesociabile.

Trimişii să investigheze ce ar reprezenta interes pentru mai marii lor deveniră nesiguri, părîndu-li-se că eram solidari. Pe deasupra, trecutul nostru de luptători îi tempera.

300

- Dacă n-am fi săraci, ar încerca să ne pună cu botul pe labe şi ar face din jefuirea noastră o datorie patriotică. Nu-i stîrnim, dar nici cîrdăşie cu ei nu facem. (Crin se gîndea la toate şi era ascultat de toţi.)

Neliniştitul George însă, dornic să afle şi să cunoască lumea, revenea „la şerpărie" doar ca să doarmă sau ca să ne anunţe evenimentele:

- A sosit un „pachet" ucrainean de o sută de partizani de-ai lui Bandera. Au luat „puterea" şi au ocupat etajul unu. Mişcarea de translaţie se desfăşoară acum pe tot blocul. Foştii coboară fără împotrivire cu o treaptă mai jos, voi nu mai aveţi unde coborî şi nici cu ce cumpăra un loc mai sus. Vă las cu bine!

O dată instalaţi, naţionaliştii ucraineni marcară ritual sosirea, spunînd în cor o rugăciune şi apoi cîntînd. în închisoare amuţi totul. Ritmul de marş, amplu desfăşurat, clocotea înfricoşător: Puşti Moskva nas sajaiul... „Poate să ne-nchidă Moscova, ceasul nimicirii ei e-aproape..."

Nimic nu tulbura neobişnuitul concert de care vuiau zidurile fortăreţei, dar totul rămase ca mai înainte şi noii veniţi, în luptă cu timpul mai puternic decît toate, cerură, ca să-i scape de sub povară, un povestitor:

- Romanist[1]! Ieşi în faţă şi spune!...

Un evreu pe care nu-l vlăguise încă închisoarea se anunţă cu aplomb să le ofere, ca într-un iarmaroc, ceva pentru inima lor. înaintaşul lui, tot evreu, povestise pentru vechiul regim Cei trei muşchetari. în populaţia penitenciară, cu tot vechiul antisemitism rusesc, evreii apăruseră nu demult.

- Afară - agitatori, activişti de partid sau magazioneri; în puşcărie - povestitori. Ştiu să aleagă! Mai descurcăreţi decît oltenii tăi, Fonea, ce zici? - încercă moş Zamfir să spună ceva din bezna de sub pat.

Dar George era în mijlocul forfotei. „Romanistul" fixă acţiunea pe malul Prutului, unde flăcăi ucraineni, aleşi parcă pe sprinceană, aşteptau să vină noaptea ca să se apropie de moldovencele ochioase care-i puseseră pe foc. Arsenalul de superstiţii cu care

[1] Adică, în limbajul deţinuţilor, povestitor de romane.

povestitorul înarmă pe temerarii ucraineni pentru a-i alunga pe soţii frumuseţilor moldave avea colorit folcloric, dar scenele de dragoste furată, cu tentă grasă şi vulgară, sunau a concesie făcută gustului comun. Ascultătorii, furaţi de tertipurile „romanistului", tăbărîră la sfîrşit, satisfăcuţi de isprăvile cu care se identificaseră, asupra lui George, reprezentantul fizic al taberei înşelate:

- Hei, chiorule, ţi-a plăcut?

- Cum să nu-mi placă. Romanistul vostru a ales pentru voi o carte mare; cu îngăduinţa voastră şi a celui în cauză, îl provoc la o discuţie deschisă, pentru a vedea cum stau, de fapt, lucrurile în această carte, scrisă de concetăţeanul vostru de geniu, Gogol, pe care el nu l-a numit. Spune, povestitorule, ai plecat sau nu în această meşteşugită poveste de la Serile în cătunul de lîngă Dikanka?

Evreul încolţit de George încuviinţă uluit. Anchetat din aproape în aproape, cu linişte şi cu pricepere, el concedă că, de fapt, ascultătorii se desfătaseră, fără să ştie, de propria lor înfăţişare, zugrăvită cu har de unul de-al lor, de cel mai mare, dar redată şi adaptată la nivelul oamenilor şi al locului dat. „Chiorul", înghesuit cu puţin înainte de zeflemiselile publicului, deveni în mod spectaculos „cel mai deştept locatar al încăperii".

Contrar aşteptărilor, George nu apăru îndată după victorie, ci mult mai tîrziu, însoţit de cineva.

- Aduc un frăţior de-al nostru, foarte tînăr. Să facă lumină, ca Alioşa Karamazov, în subsolurile bolnave de slavism. Aici te primesc şase ofiţeri români - i se adresă George. Spune-le, Bogdane, cine eşti şi de unde vii!

Ascultător, noul venit îşi făcu loc atent, se culcuşi între noi şi, sprijinit pe braţ, povesti cu glas tînăr, îmbulzit de întrebările celor din jur, cîte ceva din trecutul lui cît o viaţă.

- Nu vă văd la faţă, nu ştiu cum să vă zic - începu el nesigur -, dar primiţi-mă să stăm împreună pînă ne-or despărţi.

Grăbit, parcă aducîndu-şi aminte de ceva, cu glas de rugăminte, se întrerupse:

- Nu am nimic. M-au luat de pe drum. Dar am ascuns în cusătură cinci ruble. Eu nu fumez. Mă duc iute să cumpăr de la străinii de sus ţigări.

Dispăru, cu toată împotrivirea noastră, care era gata să-l facă să plîngă, şi se reîntoarse biruitor.

- Ai mei? Toată casa a fost deportată la sfîrşitul războiului... Părinţii? Profesori la liceul de băieţi din Chişinău... Se vorbeşte că i-au dus în Siberia, departe, în regiunea Krasnoiarsk; pe mine m-au despărţit de surioara mea mai mare la Sverdlovsk şi m-am pomenit în Kazakhstan. De acolo am fugit. Mi-era tare dor de acasă... Sigur, eram amîndoi la liceu; eu într-a doua, ea într-a cincea... Nu ne-am găsit bunicii. îi deportaseră şi pe ei. Sora tatii murise în arest. Aşa spuneau cunoscuţii. Nu ştiu de ce. însă unchiul meu le-a scăpat, se bucură el povestind. S-a alăturat lui Boghiu. Poate aţi auzit. Haiduc adevărat. Apare, ţine judecată şi dispare, ca-n poveste. L-am căutat şi eu la întîmplare. Nu ştiam rostul. El însă ştie totul. Cred că nu m-a luat în seamă. Poate îl găsesc cînd oi fugi din nou. Voi fi şi mai mare şi m-or primi. îl rog frumos!

- Copilul ăsta neîntinat de promiscuitatea din jur ne-a unit mai mult decît duşmănia străinilor şi înţelepciunea noastră. Dacă nu ni-l aduceai tu, Fonea (aşa-i spunea moşul), ne înrăiam şi mai rău.

* * *

- Vino să cunoşti un erou al Uniunii Sovietice! - mă invită George la etapa următoare din uriaşa închisoare moscovită Lubianka.

- Neobositule Virgiliu, călăuză a celor destinaţi infernului, adu mai degrabă pe eroul înstelat în bolgia învinşilor. Te asigurăm, cu toată umilirea noastră, că îl vom cinsti mai mult decît au făcut-o ai lui care l-au pus între cei fără de lege - îl rugă Crin pe George, cu obişnuita seriozitate jucată, etalată de cîte ori ne era cuţitul la os. Sosirea unui nou grup încurcă programul.

- Uite la tînărul descoperit! - încercă moş Zamfir să mă facă atent. Ăla în haine deschise, caraghios de mici... Ce aer de exaltat! E poet, nebun?

Acela nu se opri pentru a întreba sau a se lăsa întrebat cum făceau toţi, ci după ce privi suveran şi inspirat forfota, zîmbi spre noi, sesizîndu-ne interesul şi deschiderea.

- Sînteţi străini, fraţii mei? - se apropie el, încredinţat că va fi confirmat. Toţi sîntem străini în această lume, dar, dacă nu ne vom iubi, vom rămîne străini şi în faţa Domnului.

Aflînd că eram români, ne informă că, în timpul războiului, confraţii lui de credinţă de la noi primiseră, pentru refuzul de a ucide, pedepse mai mari decît în păgînul stat rusesc.

Era predicator al sectei evangheliştilor, şi, după ce isprăvise condamnarea de 5 ani pentru că refuza să poarte armă, se dedicase exclusiv misionarismului în Moscova. Urmărit şi împiedicat în apostolatul său, se refugiase la Melitopol de unde călăuzea prin epistole pe cei părăsiţi, predicînd neobosit - pînă cînd a fost arestat - porunca iubirii, singura mîntuitoare. întrebat despre pedeapsă, ne arătă 5-6 foi: copia după sentinţa de condamnare la 20 de ani. Existenţa unui asemenea act la purtător, emis de tainica instanţă, ne păru neobişnuită.

- Ba chiar indiscretă şi, de ce nu, şi indecentă - spuse Crin, fără zîmbet. De aceea susţin eu că, după un popas mai lung în Uniune, devii incapabil de a mai trăi pe deplin liber. Privarea de libertate îmbracă aici un caracter atît de sacrosanct încît, deşi victimă, te indignează încercarea statului de a se justifica. E ca şi cînd Divinitatea şi-ar cere scuze că ţi-a făcut ochi albaştri. Poftiţi dovada! - arătă el foile. Acuzatorul public citează din corespondenţa acuzatului cu Moscova: „Noul Vavilon, oraşul curvei gătite în stacojiu, Sodoma şi Gomora". Sau aici - arătă Crin în alt loc: „învinuitul a smuls din activitatea productiv-socială inovatori, fruntaşi în producţie. A paralizat chiar zelul unor membri de partid şi a căutat să zdruncine convingerile tineretului bolşevic". Parcă o văd pe Sofia Neodolinaia - comentă Crin - cum îşi desprinde poza de pe panoul de onoare, renunţînd să mai participe la şedinţe, la club, refuzînd chiar, pe patul de spital, să fie operată de ocluzie intestinală!

Crin, lansat în rolul de translator, încă dificil pentru nivelul cunoştinţelor noastre, şi încîntat de reuşita interpretării lui, îl privi cu detaşare şi curiozitate pe cel ce reuşise să-şi convingă adepţii să prefere moartea unei intervenţii chirurgicale, interzisă, pare-se, de învăţătura sectantului.

- Nu căuta explicaţia - îl scutură moş Zamfir de braţ - în forţa de convingere a unui om sau a unei secte, ci în nevoia de credinţă

a poporului, căruia ateismul de stat i-a închis calea spre orice altă învăţătură. Aşa îmi explic eu creşterea explozivă a sectarismului religios în URSS şi furia de condamnări a tribunalelor. în numele nonviolenţei şi al refuzului de a purta arme, mieluşeii convingerilor sectare devin luptători acerbi, fanatici şi antisovietici.

Predicatorul se interesă nerăbdător de intervenţia moşului şi, pricepînd repede opoziţia, se aruncă frenetic în polemică:

- Nevoia de dragoste e izvorul şi tăria noastră, se aprinse el. Iubiţi-vă între voi, iubiţi-vă duşmanii, luptaţi pentru mîntuirea sufletelor rătăcite!

- L-ai binecuvîntat pe cel ce ţi-a smuls hainele?

- E un frate rătăcit care trebuie salvat.
- Cum?

- Dar pe procurorul şi judecătorii care ţi-au luat libertatea? - întrebau cei din jur.

- Sînt mai necesar între aceşti oameni decît în libertate. Aici ura e densă. Dacă nu o vom sparge cu dragoste, ne sufocăm. Iubiţi-vă, fraţilor, şi toată lumea violenţei şi a minciunii se va risipi ca fumul. Verbul predicatorului se înaripa, alungind tot mai spre marginea încăperii larma pestriţei mulţimi.

Numărătoarea de seară le întrerupse zelul.

Plutonierul de serviciu, nemulţumit de disciplina deţinuţilor, găsi un ţap ispăşitor în deţinutul îmbrăcat în vestigiile unei uniforme militare, insultîndu-l scabros. Neobişnuit de sensibil, nesuportînd insulta unui inferior, victima îşi anunţă gradul: locotenent-colonel.

- Tu...? un fund împuţit! - îi rînji rondul în faţă.
- Sînt locotenent-colonel Voroviev, erou al Uniunii Sovietice.

- Vrei să-ţi spun eu ce eşti? - îl măsură subofiţerul, neclătinat în siguranţa autorităţii lui, trecînd pe cealaltă parte a izvorului lexicului său. Asta eşti tu şi asta ai fost totdeauna. Erou al Uniunii Sovietice sînt eu şi oricare te ţine sub cheie.

George se întoarse spre nefericitul luptător, încercînd să-l liniştească. Ambii erau indignaţi, dar în chip deosebit. Confratele nostru, principial şi tragic, trăia evenimentul politic: puterea de stat batjocorea josnic pe cel care o slujise, după propria-i estimare, eroic. Pentru rus, lovitura primită nu se lega cu un sens esenţial,

305

ci rămînea un incident între doi inşi, deşi părţile în conflict se declarau exponenţii aceeaşi autorităţi. Colonelul, în ciuda mîndriei rănite, nu se gîndea să pună sub semnul întrebării valoarea puterii de stat, ci îşi făcea un plan practic de ieşire din situaţia în care i se puteau întîmpla asemenea necazuri.

„După sfîrşitul războiului - gîndea el -, cînd devenisem directorul fabricii de aparataj electric din Odessa, o asemenea ieşire era inimaginabilă. Condamnat pentru proastă gospodărire a întreprinderii la 10 ani de lagăr, am un singur lucru de făcut: să scurtez, prin muncă de fruntaş în producţie, la mai puţin de jumătate, perioada în care pot fi lovit. Ca inginer care şi-a fructificat pregătirea şi în timp de pace şi de război, nu va fi greu".

- Aţi gospodărit într-adevăr necorespunzător fabrica? - voia să se convingă George.

- Am făcut tot ce am putut mai bine. Nu s-au înstrăinat bunuri. Am ţinut, ca militar, totul strîns.

- Dar atunci cum?

- Organele de partid şi de stat au socotit că neatingerea parametrilor de plan într-un sector important a prejudiciat economia. De fapt, problema e să devin ce-am fost. Dar sănătos, cu cei 42 de ani cît voi avea la eliberare, se pot face încă multe. Va fi mai greu să-mi recapăt carnetul de partid.

George auzise mai mult decît trebuia ca să-l mai intereseze acest tip de şcolar spălăcit şi mîndru, dar, ca să nu plece cu mînile goale de la o asemenea întîlnire, îl rugă să povestească din război.

- îmi pare rău că nu vă pot povesti despre o mare bătălie cu trupele române - începu el, cu o superioritate rău disimulată -, dar armatele frontului mareşalului Rokossowski, cu care am participat la victorie, s-au mişcat pe axul Stalingrad-Varşovia-Berlin.

- Aţi luptat numai în ofensivă? - se miră Crin.

- Să zicem că da, deşi am făcut şi Harkovul, în'42, cu altă divizie. Dacă vreţi fapte de arme, ascultaţi-mă despre bătălia Varşoviei. Divizia noastră a fost adusă acolo din spaţiul Cracoviei. Abia sosiţi, împreună cu divizionarul şi comandantul regimentului, sînt chemat la Rokossovski. Mareşalul, un bărbat frumos, înfipt, începuse cariera războinică la comanda unei divizii formate

din deţinuţi. El însuşi fusese condamnat; aşa e la noi, cine n-a fost închis, va fi. Avea cap şi îi ieşea bine tot ce îndrăznea.
Apoi mi se adresă direct:

- Batalionul tău de pionieri trece cu orice preţ apa, ia legătura cu grupul polonez (tocmai izbucnise răscoala) şi formează un cap de pod. Mi s-a dat ca ajutor un comandant politic, bărbat mai vîrstnic, cu care să mă sfătuiesc şi „să-l ascult", fiindcă, subliniase mareşalul, „ştie bine ce are de făcut şi e bărbat încercat, trecut prin multe". Am înţeles că eu eram braţul şi el capul - accentuă mulţumit povestitorul, ca şi cînd ar fi fost invers.

Transbordarea s-a făcut prin improvizaţii. Pînă la miezul nopţii, cînd începea acţiunea, nu sosiseră ambarcaţiunile speciale decît în parte. Am recurs la bărci pescăreşti, butoaie, albii. Răsculaţii începuseră atacul pentru a pune stăpînire pe porţiunea de ţărm stabilită de comandamentele respective. Ne-am aruncat în apă, ca-n război, cu „ce-o ieşi!" Malurile Vistulei erau de foc. Se scuipau reciproc. Apa fierbea. Unii se duceau la fund. Alţii încercau să atingă ţărmul înot. în sfîrşit, am pus piciorul... Polonezii ne îmbrăţişau şi strigau: „Hai pe Friţi, mama lor!"... Cînd să organizăm apărarea comună, cereau sector separat. Noi trebuia să-i intercalăm pe ostaşii noştri în dispozitivul lor. Nici nu voiau să audă de amestec. Guvernul din exil, de la Londra, interzicea combinaţia. Erau în legătură permanentă prin radio şi pentru orice nimic le cereau avizul. Politrucul meu gîndise soluţia şi, folosind încercarea inamicului de a ne ataca tocmai cînd subunităţile sovietice se aprovizionau cu muniţii, dirijă, prin oamenii cu care venise, grupele noastre în dispozitivul polonez, ca act legitim de apărare comună, imediată. După respingerea atacului, separarea pe sectoare era şi mai nerealizabilă decît iniţial. Soldaţii noştri cultivau bunele relaţii, îi căutau printre polonezi pe procomunişti. A doua zi seara, sîntem convocaţi la postul de comandă polonez. Nemţii anunţaseră că trimit parlamentari. Statul lor major ne-a primit ca pe diplomaţi. Ofiţerii lor erau domni culţi, subţiri, ca în filme. Hei! Mama voastră! gîndii eu. Staţi că şi noi putem fi

ambasadori. Am salutat, ne-am înclinat în toate părţile şi ne-am umflat pieptul de parcă eram în uniformă de gală în Sala Armelor din Moscova.

Generalul lor, elegant şi cu dichis ca un capitalist, m-a întrebat prin translator, dacă intenţiile comandamentului sovietic erau să participe la eliberarea Varşoviei numai simbolic, printr-un batalion. Mă pregăteam să-i spun, cu înţeles, că puterea sovietică se gîndeşte la toate, nu în joacă, ci pentru un viitor mare, cînd... apărură, însoţiţi, cei doi parlamentari. Li s-au dezlegat ochii. Să mă ia dracul! dramatiză povestitorul scena de atunci, agitînd braţele fără efort. Am văzut roşu! Fasciştii, după care alergasem prin fumul exploziilor tot războiul, erau în carne şi oase la doi paşi, zîmbind trufaş. întindeau pe rînd mîna ofiţerilor din statul major polonez. Politrucul îmi şopti: „Nu le da mîna bandiţilor!". I-am privit de sus cum aşteptau cu mîna întinsă. S-au răsucit pe călcîie elastic şi milităros şi au comunicat că sînt gata să accepte capitularea răsculaţilor, asigurîndu-le viaţa „conform uzanţelor internaţionale".

Tovarăşul meu făcu doar un semn din ochi spre intrarea bunkerului, către adjutantul meu, care aştepta. 40 de pistolari sovietici, pregătiţi din timp, năvăliră în comandament strigînd: „Sus mîinile!" Straşnici băieţi! Pe cinstea mea, să-i pui în ramă! Polonezii, uluiţi, înceajcă să explice că parlamentarii nu pot fi făcuţi prizonieri, că legile internaţionale interzic... „Asta e legea: cine nu se supune, e împuşcat pe loc, mama voastră! Linişte!", strigai eu ca la şcoală şi, întors către generalul lor, comunicai că Uniunea Sovietică le oferă aliaţilor polonezi posibilitatea să treacă în refacere pe celălalt mal al Vistulei. Armata Roşie preia lupta de eliberare a Varşoviei şi a Poloniei-surori. „Poftiţi la îmbarcare! Vă însoţesc soldaţii noştri. Executarea!"

Pistolarii i-au împins cu piepturile lor pe nehotărîţi, golind comandamentul. M-am văzut în oglinda mare, strigînd: „înainte, pentru prietenia veşnică sovieto-poloneză!"

Am ieşit repede după convoiul mînat în trap. Era liniştea unui armistiţiu care nu mai putea dura. Bărcile pregătite fură încărcate în grabă şi lunecară peste scena de apă. S-a tras cortina şi gata! Am rămas să vedem ce mai putem face cu nemţii. Ne-au atacat spre ziuă furioşi şi ne-au zvîrlit în apă. Rănit, m-aş fi dus la fund fără sanitara batalionului, cu care mă căsătorisem după o petrecere în Ucraina eliberată. Nu ştiu cum m-a dus la ţărm după ceasuri

întregi de plutire în josul apei şi nici ce s-a mai întîmplat pînă să ajungem într-un spital de campanie. Rana a fost uşoară, dar ce folos. M-au arestat şi m-au dus într-o fortăreaţă din Lemberg, unde mi-am întîlnit divizionarul şi comandantul de regiment care susţineau că din cauza nebuniei mele de a-i fi arestat pe capii răscoalei varşoviene vom fi condamnaţi la moarte. într-adevăr,

am fost condamnaţi toţi trei la moarte ca să se dea satisfacţie aliaţilor vestici puşi în mişcare de guvernul polonez refugiat în Londra şi care acuza Uniunea Sovietică de a fi decapitat mişcarea de rezistenţă din Varşovia.

Mi-am zis: „Aşa-ţi trebuie, dacă te amesteci în marea politică fără să te pricepi! Plăteşte acum cu capul!". Execuţia întîrzia, dar aşteptarea morţii inevitabile e o grea pedeapsă. Pînă la urmă, cei mari vor fi gîndit că de moarte tot nu scăpăm şi, ca să aducem şi un folos patriei, ne-au trimis în unităţi de luptă. Am încercat să mă dau la fund, schimbînd la orice ocazie regimentul. Deşi pîndit continuu de moarte, n-am uitat de temuta sentinţă capitală. A venit ziua victoriei şi perioada de ocupaţie. începusem să sper, dar un ordin laconic m-a pus pe drum. Purtat ca un colet militar, din etapă în etapă, mereu spre est, cu avionul sau maşina, am fost depus într-o dimineaţă pe un cîmp cu trupe, la marginea unui oraş de dărîmături. Se monta o tribună metalică. Soseau fanfare militare. Gîndeam: „Ai aşteptat atît, dar nu fitecine e executat cu asemenea alai".

Brusc, vacarmul cîmpului cu soldăţime fu sfîşiat de trompete, ca la sosirea generalului comandant. Trupele încremenite în formaţii au tunat a salut. Fanfarele au intonat un imn necunoscut. Apoi, într-o limbă străină din care am înţeles doar Polonia, s-a transmis prin megafoane un ordin şi apoi nume. Primele trei, dintre care şi al meu, mi-au părut în prima clipă doar cunoscute, în momentul următor m-am trezit alături de ceilalţi doi cunoscuţi condamnaţi la moarte şi înainte de a se opera în clar succesiunea de mutaţii, eram decorat cu cel mai înalt ordin militar polonez, pentru eliberarea Varşoviei. La intrarea în comandamentul armatei am fost felicitat pentru titlul de erou al Uniunii Sovietice care m-a făcut să cresc şi în ochii mei şi în ai altora. Necazul cu condamnarea va trece, ca şi altele. Oricum, ştiu ce am de făcut mai departe - încheie eroul, sigur de sine.

Moş Zamfir, iniţiat ca traducător doar în ediţia prescurtată a întîmplării, se interesă de soarta personajului feminin care făcuse posibilă supravieţuirea eroului.

- Ne-am despărţit. Nu mai corespundea... în timp de pace cerinţele sînt mai mari. M-am căsătorit cu o ingineră tînără...

Povestea interesase, dar eroul nu plăcuse.

- Sovieticii puteau distribui un alt pretendent în rolul de erou - se comenta în şoaptă, după stingere.

- Textul ar fi fost acelaşi.

Pe scena sovietică oamenilor nu le rămînea decît să fie interpreţi... roluri.

* * *

Etapa următoare se încheie la Kirov. Dubele ne transportară de la vagoanele Stolîpin în lagărul de tranzit. Gemea de oameni. Transporturile veneau şi plecau. O uriaşă staţie de pompe care

împingea sînge omenesc pentru lagărele din Cercul Polar. Cei norocoşi erau trimişi pentru munci de pădure în sudul republicii Komi, la Peciora, cîteva sute de kilometri la nord de Kirov. Se schimbau noutăţi. Veştile treceau peste cei înghesuiţi, ca umbrele unor păsări fantastice. Oamenii se apărau de ele comentîndu-le:

- Ne auresc cuştile: intrarea închisorii din Gorki seamănă cu holul unui hotel de lux pentru turişti. Temnicerul stă într-o cabană de cristal... (în cincinalul următor: sîrme ghimpate din aur.)

- Se deschide o nouă arteră de tranzit peste Kotlas, străbătînd Uralul spre Kamciatka, de-a lungul zonei subpolare siberiene. (Salba luminilor din zonele interzise ale şiragului de lagăre va fi reflectarea pămîntească a aurorelor boreale.)

- în închisoarea de tranzit din Vologda, a fost ales noul rege al blatnoilor[1]. Trei pretendenţi revendicau titlul. Lupta pentru putere a durat două zile. Printr-o hotărîre a celor trei s-a stabilit că ieşirea în scenă a celor în plus să se facă la un joc de cărţi: cine

[1] Blatnoi (rus.): infractori de drept comun, adeseori criminali, organizaţi ierarhic în cadrul Gulagului sovietic.

pierde, îşi pierde viaţa. Forma de execuţie: tentativă de evadare, în plină zi, în timp ce ieşeau la aer, pentru ca şi supuşii să aibă o distracţie. După prima partidă, sentinelele au tras în cel ce s-a năpustit în zona interzisă. A doua zi, înainte de a se începe partida ultimă, unul dintre jucătorii rămaşi a renunţat la luptă, depunînd jurămînt de supunere. Kneaz e numele noului rege al blatnoilor. (Ce condamnare are regele?)

Pentru neiniţiaţii în straturile şi curentele „sectare" ale închisorilor, se găsea oriunde un ghid care să explice că blatnoii erau condamnaţi din lumea pestriţă a hoţilor, care nu atentau la raţia zilnică (balanda). Dintre legile lor nescrise: nu lucrau, nu se puneau în slujba administraţiei asemenea sukilor (căţelelor) cu care erau în permanent război.

Neostoita şi densa frămîntare făcea ca oamenii să se piardă în masă de parcă ar fi fost văzuţi de la distanţă. Ne oprirăm lipiţi de peretele unei barăci lîngă un bătrîn catorjan [?] descărnat şi stafidit, care privea lumea ce-l înghesuia.

- Ăsta e combustibilul progresului sovietic. O dată împins în sistemul de conducte, nu mai există ieşire decît întîmplător, pe la vreo îmbucare sau bifurcare. Se deschid periodic ventilele de siguranţă doar pentru produsele de drept comun. De-alde noi, cei cu număr (el purta pe fruntea căciulii, pe spate şi deasupra genunchiului drept numărul M.894 şi fusese închis o dată cu instaurarea puterii sovietice), sîntem folosiţi pînă la completa ardere. Pedeapsa se înnoieşte de obicei automat: mai primeşti zece sau douăzeci de anişori. Dar sînt puţini cei care mai apucă ziua aia.

- Sînt sigur că dumneavoastră, cu această soartă şi rezistenţă de excepţie, veţi avea parte de eliberare - îl îmbună George.

- Uneori, cînd nu pot dormi, îmi trece şi mie prin minte aşa ceva. îmi fac spaime degeaba, deşi ştiu că nu se poate întîmpla... Aşa sînt bătrînii. Le e teamă să nu fie lăsaţi pe drumuri!

- Cum? De ce vă e teamă?

- De libertate, copii, de ea mi-e teamă! Doamne fereşte! Asta mi-ar mai trebui, după atîta chin, după o viaţă!... Cînd nu mai am pe nimeni!... Unde să mă duc? Ce să fac?... Am uitat tot. M-au uitat toţi. Aici sînt registrator medical. Am un pat, mîncare, o carte.

- Ce-aţi fost înainte, cînd eraţi liber?

- Inginer, ca pregătire, dar am luptat pînă la revoluţie pe frontul românesc. Eram adjutantul unui corp, tînăr, de vîrsta dumneavoastră.

- Şi aţi uitat de libertate? E posibil aşa ceva?

- M-am mirat şi eu, cu ani în urmă, cînd am văzut un deţinut tînăr plîngînd de ţi se rupea inima. Terminase pedeapsa: 15 ani. Intrase de copil. Nu ştia decît ceea ce vedeţi. Ştiţi cum îl încurajau prietenii lui? „Costea, opreşte-te, nu mai plînge! Vii iar. Dai în cap unuia. Bagi mîna în buzunarul cuiva şi te aduc înapoi"... Vedeţi că se poate să uiţi de libertate? - îşi reluă bătrînul propriul necaz. Şi-apoi, ce e viaţa de afară? Pentru cei tineri mai e o femeie... sau vreo jucărie, ca pentru copii.

- Totuşi, mai credeţi în ceva; în viaţa de dincolo, de pildă...

- în ce mai poţi crede, cînd într-o viaţă n-ai văzut decît ce e în jur? Cînd nu se arată nici o schimbare?

* * *

Dincolo de auzul omului obişnuit se transmiteau şi altfel de date, dar accesibilitatea la asemenea reţele era o problemă de iniţiere ocultă. Oamenii, în ciuda primitivismului şi a vieţii silnice impuse oficial care-i reduceau pe cei mai mulţi dintre ei la nevoile primare, mai căutau să scape prin plasa deasă şi rigidă spre visul lor de om. Detectarea profilului uman era îngreunată şi de tactica disimulatorie a autoapărării, de compromisurile făcute pentru a supravieţui, de sechelele mutaţiilor din plan formal.

La Inta, pe lungul drum de fier spre Vorkuta, unde fiecare traversă era aşezată - cum relatau veteranii - pe inimi omeneşti, în compartimentul nostru fu introdus un deţinut masiv, cu înfăţişare de rusnac tembel.

Tocmai le povesteam în şoaptă, lui George şi Crin, peripeţiile unui gradat român însărcinat de biroul de informaţii să pătrundă într-o brigadă de partizani. întreprinderea aceasta fusese inspirată de zelul cu care o rusoaică stătea de capul lui, spre a-l convinge să dezerteze. Atenţia cu care cei doi confraţi ascultau neobişnuita întîmplare părea că se transmisese şi rusului, care-şi făcuse loc

pe bancă lîngă ei, în faţa mea. Surprinzîndu-l prins în poveste, mă adresai direct:

- înţelegi româneşte?

Se apără încurcat, bîiguind o scuză în ruseşte. După ce eroul povestirii mele, trecut prin probe dure care să-i verifice loialitatea, reuşise să-şi informeze şeful despre proxima acţiune a brigăzii de partizani, încordarea cu care noul venit urmărea firul desprindea, din relieful puhav al „capului de caşă", o curiozitate cu spaime de copil care-şi uitase gura deschisă.

Asaltat după sfîrşitul povestirii, în româneşte şi apoi în ruseşte, el recunoscu că înţelegea, dar nu mai putea vorbi limba română.

- Ai fost în timpul războiului în România? Sigur că şi la Bucureşti - am conchis noi. Ai bătut localuri. Spune-ne de care îţi mai aminteşti! De toate? Dar de Tănase? De teatrul Cărăbuş?

După cascada de întrebări, răspunsurile atestau că ştie uluitor de multe nume, amănunte caracteristice şi note de colorit local pentru a fi fost bucureştean numai în trecere. înghesuit iarăşi de întrebări, recunoscu că a copilărit şi chiar s-a născut în Bucureşti.

- Bine, dar atunci ai urmat şcoala românească!
- Da!...
- Unde? Dar în familie vorbeşti numai ruseşte, de nu mai poţi lega două propoziţii? Ambii părinţi erau ruşi?
- Părinţii mei sînt români!
- Păi cum de eşti rus, atunci?
- Nu sînt rus.
- Dar atunci ce eşti?
- Român, răspunse el mai departe în ruseşte.
- Ce fel de român, dacă nu vorbeşti limba!
- Am uitat-o. N-am vorbit cu nimeni, de 5 ani, nici un cuvînt.

Mirarea noastră se întoarse în indignare. Să-ţi uiţi limba în cinci ani! în ce limbă ai grăit, ai visat? Namila stătea tîmp în faţa noastră, ca la o înfricoşată judecată la care nu mai putea ascunde nimic... Cum, ofiţer activ? în armata română? Simţindu-se vinovat de nefericita uitare, încerca să spună româneşte, dar nesigur, ca pe gheaţă, după cîteva clătinări plonja în ruseşte - în limbajul puşcăriilor şi al lagărelor - de te apuca disperarea gîndindu-te la ce i se poate întîmpla unui om slab, ajuns sub necruţătorul bles-

tem. Ne povesti ruseşte, că după 23 august '44, unitatea lui - era sublocotenent - lupta alături de Armata Roşie în Transilvania, într-o seară fu chemat în ajutor de un soldat: un ofiţer sovietic, cu pistolul în mînă, voia să-i ia calul de la căruţa aprovizionării. Aliatul nu cedă şi deschise focul, dar sublocotenentul ţinti mai bine. Interveni o patrulă sovietică şi, fără apărare, fu condamnat de un tribunal rusesc la 5 ani pentru omor. Strivit de străinătate, în lagăr îşi ascunsese obîrşia, trecuse drept „moldovean" şi tot ferindu-se, se desfiinţase, abrutizîndu-se, părăginindu-se ca o coşmelie uitată. Supravieţuise cumva, îngrijindu-se numai de namila de hoit. Mai tîrziu îndrăzni să se mărturisească: în ultimii

doi ani, avînd pedeapsă mică, fusese recrutat în autopaza lagărelor şi a şantierelor de muncă. îi păzea cu puşca pe tovarăşii lui de suferinţă. I se termina pedeapsa şi fusese adus la centru, pentru a i se hotărî soarta. Confruntat întîmplător cu ai lui, începea să-i fie ruşine şi se mărturisea pentru a se uşura: mă mai pot elibera de ceea ce mi s-a băgat cu forţa în mine, de acest chip de „rusnac tembel cu cap de caşă", cum a zis careva cînd m-au băgat peste dumneavoastră?... Uite, am început să-mi aduc aminte: tata zicea că, dacă nu încerci, rişti să cazi mai jos.... Dar aici nu se poate încerca nimic...

- Ba da, poţi încerca lucrul cel mai greu din toate: să rămîi şi aici un om de care să nu-ţi fie silă. Asta o ştiu de la unul mai tînăr decît mine - încheie George Fonea, dus pe gînduri.

CAPITOLUL DOI

CÎRTIŢE SUB AURORA BOREALA

Lagărul de tranzit din Vorkuta era aşezat, deşi nu urcasem nicăieri, pe un platou boltit, sărac şi urîţit de existenţa captivă a oamenilor. Pe undeva pe sub marginile lui se ascundea restul lumii. Spre nord, pe aproape, Poarta Hoţilor se deschidea spre Oceanul îngheţat. Dar spre răsărit străjuia alb ca o vedenie lanţul Uralilor. Tentele de umbră albastră, sculptate iscusit ca în ivoriu, se îngemănau cu zăpada mată într-o puritate-limită, nepămînteană. Deţinuţii celor două zone, despărţiţi simplu, printr-un gard de sîrmă ghimpată, ignorau priveliştea albă. Căutările lor de-a lungul zilei polare nu urcau mai sus de pîntec. Viaţa flămîndă, stătută, ar fi frămîntat şoldurile de sub îmbrăcămintea soioasă de vată. Fustele de doc, purtate ca semn distinctiv peste mulajele rusoaicelor rîvnite, aţîţau pervers şi primitiv, ca roşul din arenele cu tauri, febre grele de nămol. Perechile, despărţite de sîrmele ghimpate pe care şi le-ar fi înfundat în carne dacă nu ar fi fost paznicii, se chemau bolnav. Martori nepoftiţi se amestecau neruşinat în tîrguială.

- Ieşi după chipiatoc! (Apă fiartă în loc de ceai, care se primea în zona bărbaţilor, în spatele bucătăriei.) îţi aduc ceva scump - presa înfocat cel de dincolo.

- N-are rost. Am mai încercat. Sînt ca şi moartă. M-am strîns. Ultima dată cînd am pus mîna pe şoldul unuia parcă era al meu: nimic!

- Te aprind eu! - îi garanta el.

- Nu, scumpule. Am probat şi între noi. Degeaba. Dar ce voiai să-mi dai? M-ai făcut curioasă...

Şi în baraca prizonierilor se discuta pe aceeaşi temă.

- Ameţeala rutului a scos din minţi şi pe o fetişcană cu pistrui, slăbuţă. Cine ştie cum ieşise din zona lor. A oprit pe... cineva

(povestitorul se reţinu să spună numele) cu care veneam de la privată, unde e un du-te-vino continuu. „E cineva acolo? Haidem!", i s-a adresat ea nemţeşte, palidă ca moartea. Nu ştiu ce i-a

spus tinărul nostru prieten. Mi s-a părut că amîndoi erau gata să izbucnească în plîns. Noroc că tocmai ieşea din zona deţinutelor brigada artistică. Pleca la teatrul din oraş pentru spectacol. S-a strecurat pe lîngă balerine şi a dispărut. Mai bine să-şi bocească viaţa decît să ajungă ca aia care a intrat în baraca de alături, ca o căţea în călduri, cu o haită după ea.

- Se ştie că printre artistele deţinute sînt nume cunoscute publicului leningrădean şi moscovit. Oricum, exteriorul şi îmbrăcămintea lor le dau complexe sălbaticilor ăstora.

- Nu crede, moşule, aşa ceva. Protipendada lagărului, fanţii cu mănuşi-muschetar de blană şi şalvari din dos de saltea trec toată dimineaţa cu pacheţele de chifle, unt şi pişcoturi spre baraca vedetelor. Pe cine crezi că se duce tot ce jefuiesc de la turma asta nefericită? Prizonierilor le-au luat din îmbrăcăminte tot ce aveau de blană pentru iarna polară. Şi asta în complicitate cu administraţia. Mi-e ruşine că, după atîta suferinţă, oamenii ar vrea să facă din viaţa lor doar o staţie de montă.

După cîteva zile, prizonierii condamnaţi formau un lot de o mie, gata de producţie. Nu se mai numeau criminali de război, nici mari criminali de război, ci NFZ (nemeţki-fasciski-zlodei) - bestii germano-fasciste. Cele cîteva zeci de români protestară. Rezultatul: bestii româno-fasciste. Schimbarea denumirii se făcea mecanic şi global.

- Mai rău n-au cum să ne zică sau să ne fie! - se consolau unii.
- Pentru mai rău e totdeauna loc! - rectificau cei mulţi.

Şi era. Olpul[1] 27, lagăr aşezat în pantă domoală, era în paragină. Pentru adăpostirea noii mîini de lucru, proptiră pereţii barăcilor, proiectară să-i retencuiască şi repartizară cîte două sute de inşi de baracă. Comandantul de lagăr, un sergent, îşi spori puterea executivă: eram daţi pe mîna unor cete de condamnaţi ruşi care, la deşteptare, intrau cu bîte peste cei ce dormeau (claie peste grămadă, fără saltele şi pături, pe podeaua reparată ici şi colo cu ce

[1] Subsecţie a unui lagăr (otdel'nyy lagpunkt, OLP)

s-a găsit) şi evacuau încăperea. Ciomăgarii asigurau apoi scurgerea celor înghesuiţi, în şirul de la bucătărie, în încăperea cu noroi pe jos, prin faţa celor două ghişee scunde unde se distribuia, pe brigăzi, cu pocnetul pistoalelor automate: un polonic mare de supă de varză de Carelia (o cunoşteam după nisip), un polonic mic de caşă de grăunţe (din lipsa veselei, în acelaşi castron de aluminiu), înainte de a ieşi spre mesele de sub cerul liber, dacă erai destul de iute de mînă, se adăuga amestecului raţia de pîine şi cea de peşte (o căpăţînă sau o coadă). Oprit pe lîngă mese, sorbeai conţinutul cald, fără să laşi pîinea din mînă. Mişunau în jur, ca nişte cîini flămînzi, ruşii care n-ajunseseră la putere. Tot Toader Gaba, un basarabean catorjan [?], ne învăţă cum să ne păzim căciulile:

- înnoadă-ţi-o sub bărbie, ca să nu ţi-o smulgă de pe cap, la closet! Pîn' să te ridici s-a dus!

Hingherii mînau apoi brigăzile la poartă. Numărătoare şi iar numărătoare, pînă le ieşea. Apoi marşul sub baionete, pînă la şantierul minei. Pe zidurile cu schele, lozinci roşii şi angajamente de dare în exploatare pînă la 7 noiembrie. Doi kilometri de mers istovitor. Fiecare pas se afunda sub stratul elastic de muşchi al tundrei, prin care mustea apa. Vara polară înmuia o jumătate de metru din sloiul îngheţat. Coloana, încălzită şi obosită de drum, era împărţită la sosire între cîteva zeci de brigadieri ruşi condamnaţi, care lucrau în acord. Eram puşi la tîrnăcop, la descărcatul vagoanelor de linie îngustă cu piatră, saci de ciment, fiare, sau la transportul materialelor de construcţie. Ciornaia rabota (muncă necalificată). Constructorii ruşi, interesaţi în îndeplinirea obligaţiilor, zoreau, întreţinînd ritmul: douăsprezece, paisprezece, şaisprezece ore, atît cît se putea stoarce de la străinii care, după opt-zece ore se mişcau somnambulic. Brigadierii mai înţelegători scoteau uneori un pumn de mahorcă pentru şefii de brigadă prizonieri, sau promiteau ca, după terminarea lucrului stabilit, să-i lase să se odihnească, dar apăreau alţi nacialnici şi-i luau de odihniţi pentru restanţele lor. Adormeau lucrînd. îi trezeau fără ripostă şi risc, cu lovituri. Blajinul moş Zamfir, îmbrîncit o dată, dădu să pună mîna pe o rangă. De atunci el avea, din ordinul brigadierului respectiv, grija focurilor în încăperile proaspăt tencuite. Uneori, la întoarcere, nu le ieşea numărătoarea. Trebuia descoperit cel

adormit. îl aduceau în brînci şi coloana se tîra fără spor spre lagăr, cufundîndu-se ritmic pînă acolo unde covorul ca de cauciuc întins peste apă oprea, la limită, destrămarea. înotai şi nu ajungeai, ca-n coşmar. Somnul încleia mişcările. Masa rîvnită toată ziua aceea lungă era înghiţită în grabă şi toţi cădeau pe duşumea, pe unde apucau, fără să-şi descheie un nasture. Trupurile prăvălite unele peste altele erau dezolant de neajutorate. Nu se urnea nimeni. Cel trezit de nevoia acută de a ieşi afară, descurajat de dificultatea acestei întreprinderi, o mai amîna, cufundîndu-se în somn, şi vezica apăsa pe vise, cum spunea moşul.

Deşteptarea dădea primul brînci pe drumul din ajun. La două-trei săptămîni, brigăzile făceau baie la întoarcerea de la lucru. Etuva era obligatorie. Hainele de vată ieşeau scorţoase şi prăjite. Apa caldă se împărţea cu cana de băut, aşa că unul sau doi din brigadă puteau risca. Spălatul zilnic era aşa de ieşit din uz, că moş Zamfir făcea caz:

- Sîntem singurii care ne spălăm, cu o cană de apă, ce-i drept, iar eu doar torn. Oricum serviciul sanitar are activitate: zece generali germani golesc closetele cu hîrdaiele, cîte zece ore zilnic. Murdăria se răstoarnă la marginea dinspre vale a lagărului.

Alţi şase generali zăceau însă la adăpost în staţionar. Mai avuseseră cu ce cumpăra, pentru o perioadă necunoscută, un pat. Cizmele şi hainele de piele trecură în lada „de zestre" a felcerului catorjan [?], şeful serviciului medical local, Ivan Petrovici, un rus care nu intenţiona să mîntuie toată lumea. Era la 40 de ani, rotund

ca băgat într-un sac, dar cu inima simţitoare. Mîna lui dreaptă, un polonez tînăr, pledase la rugămintea lui George pentru internarea mea în staţionar, stabilind din ochi diagnosticul: TBC pulmonar, ceea ce felcerul confirmă după controlul clinic. Staţionarul, o baracă asemenea celorlalte, urma să aibă cîndva priciuri, dar locatarii nu ieşeau la lucru şi aceasta era mai important decît orice. Camera de 12 paturi din capătul barăcii era pentru muribunzi şi generali. După internare am poposit acolo două săptămîni, între viaţă şi moarte. Generalii, toţi oameni bătrîni, tăceau mult sau vorbeau doar în şoaptă, temîndu-se să nu fie alungaţi de la căldură. Scăpat de criză, începui să pîndesc, cu o treanţă de pătură pe umeri, aurorele boreale.

- Moşule, le-ai văzut?
- Nu, ficiorule; cînd ridicam capul, mi se închideau ochii.
- Dar tu?
- Am văzut, moşule!
- Spune!

- Una, arhitecturală: cerul era încins cu brîie paralele de lumină, micşorîndu-se la intervale regulate spre zenit, de semăna universul cu cupola unui dom. Din toate luminile de pe pămînt ale zonei interzise şi ale şantierului minei se ridicau stîlpi de lumină să ţină acea viziune de geometru, înalt deasupra ochilor orbi. Alta, picturală: peste tot cîmpul de miază-noapte al cerului pîlpîiau, ca din aripi, roiuri fără număr de fluturi, culori cu fiecare clipă altele, mai necunoscute decît cele dinainte. Am socotit că aşa se purifică patimile amăgitoare ale lumii.

în a treia lună de muncă nenormată, din lotul de o mie mai rămăseseră pe picioare cîteva zeci. îi mutase alături de şantierul mare, la clădirea unei şcoli. Se pregăteau colonii pentru viitorii exploratori ai regiunii polare. înaintaşii lor, în plină iarnă polară, încă nu primiseră fiecare cîte o pătură, iar priciurile cu saltele erau obiective ale anilor '50. De 7 noiembrie, bucătăria era sub control străin, venit de la centru, de parcă s-ar fi pregătit friptură şi cozonaci. Caşa festivă urma să fie nu din crupe cerealiere, ci din fidea. Spre sfîrşitul anului, loturile celor ieşiţi din producţie erau dirijate spre lagărele din regiune spre a le scoate din starea avansată de distrofie.

în ziua plecării ultimilor - ne despărţeam de moş Zamfir şi de maiorul Tofan - maiorul doar că nu plîngea: rămăsese fără buşlatul de vată. I se furase cînd se îmbrăca pentru drum. Toader Gaba, basarabeanul nostru, lucra cu brigada în zonă şi trecu să-şi ia rămas bun. Aflînd de necazul maiorului, îşi scoase simplu haina lui şi i-o dădu. Acesta se apăra de formă, necrezîndu-şi ochilor.

- Cum să pleci dezbrăcat la Cercul Polar... Eu m-oi descurca.

Cu Peter Schwinning, partenerul lui George la paza de noapte, cu Lemaire, prietenul bătrînului, şi cu alte cîteva zeci de distrofici furăm depuşi în poarta unui lagăr mai arătos, cu denumirea ne-

obişnuită de orăşel sanitar (sangorodok). înainte de a vedea ce se ascunde sub firmă, umpleam - după un simulacru de baie care

ne opărise şi după predarea hainelor - un staţionar cu paturi etajate. Soba din mijlocul încăperii era încinsă cu o aură de lumină, întunericul din jur era rece. Secţia distrofici era teoretic luminată electric. Dar energia deservea producţia şi în baracă ajungea doar ca să marcheze filamentul înroşit al şirului de becuri: de o parte şi de alta se zgribuleau umbrele peste care nu mai apăsa coşmarul muncii: cu păturile pe spate, în două, în trei sau în cîte se putea, oameni avizi să asculte orice, dar, mai ales, cum pocnea baraca de bîrne în strînsoarea gerului polar sau a purgalei, temutul viscol de zăpadă la apropierea căruia oamenii se retrăgeau prudent în adăposturi. Lemaire şi Schwinning aveau paturile aşezate central (pentru căldură, dar mai ales pentru repertoriul de teatru oferit de Pater Extaticus) şi ne petreceam toată ziua (care, de fapt, nu exista decît prin cele trei mese) pe paturile lor, înfăşuraţi în păturile curate de bumbac, ca într-o ţinută de gală pentru neobişnuitele premiere. Ei se împrieteniseră cu George şi se obişnuiau încet şi cu mine. Max Schwinning uluia prin curgerea de apă mare a memoriei sale. Se întrecuse cu un general, cunoscător al lui Faust. Recitaseră acte întregi, ambii pretinzînd că îl ştiau în întregime pe de rost. Compuse el însuşi un mister în versuri, în cinci acte, care, scrise, ar fi umplut paginile dintr-o margine în alta.

Bătrînul, clădit disproporţionat, pe picioare prea scurte pentru un echilibru stabil, cu un cap mare şi chel după care te întorceai nedumerit să-i urmăreşti expresia atent închisă a feţei, avea un suflet de copil însetat de minuni şi o uluitoare capacitate de transfer. Deşi om de afaceri în domeniul negoţului internaţional de sticlă armată, citise şi mai ales văzuse mult teatru. Strindberg şi Ibsen erau autorii lui preferaţi pe care-i văzuse în numeroase regii în Scandinavia şi în sud. Ştia roluri, acte, piese întregi pe dinafară, iar redarea spectacolului se făcea în specificul atmosferei originale, cum nimeni dintre ascultători nu întîlnise. Ceea ce ne dăruia Max Schwinning zi de zi erau tomuri de teatru prezentate parcă în lectura şi comentariul unui mare regizor (de predilecţie, Max Reinhardt).

Cînd crizele de isterie ale starostelui de staţionar (un catorjan [?] ucrainean, pe nume tot Ivan Petrovici) atingeau paroxismul făcîndu-l să se agite pe sub linia filamentelor înroşite şi să

încerce puterea de expresivitate a limbii ucrainene pînă-şi pierdea dicţiunea, Pater Max nu pricepea multă vreme unde se afla şi ce catastrofă demolase tensiunea amplu construită a spectacolelor clasice de sub aurora boreală. Era ca un copil neajutorat, alungat dintr-un vis paradisiac în subsolul de spaime al nordului.

Ernest Lemaire - amicul bătrînului Pater -, prizărit la înfăţişare, avînd, poate, ceva sînge evreiesc undeva în ascendenţa franceză împămînteniţă în Germania o dată cu fuga hughenoţilor, era

tipul studios pe care nici experienţa polară nu-l rupsese de carte. Limpezimea franţuzească şi temeinicia şi sîrguinţa germană făcuseră din el un intelectual european de tip universitar. Reconstituia, cu virtuozitate, ca exerciţiu zilnic, în sărăcia spirituală din noaptea polară, stiluri de cultură, bijuterii în serie, conştient însă de lipsa harului creator. Gafe şi greşeli grave din prizonierat, despre care nu vorbea niciodată, dar care, chiar în lipsa probelor, strîmbă şi crestează viaţa, avertizau şi despre unele şubrezenii pe dinăuntru.

- A aţîţat, prin ziarul antifascist de perete, la demascarea criminalilor de război prin lagăre şi zelul trezit l-a atins şi pe el. E în stare - îmi spunea un arhitect austriac - să vîndă şi să înşele oamenii, nu pentru pîntec sau confort, cum se întîmplă de obicei, ci pentru accesul la cultură, ceea ce mie mi se pare şi mai grav. Prietenul lui nu-i decît o carte voluminoasă pe care o poate consulta fără efort, aflată pe un raft la îndemînă.

Bătrînul Max (se pregăti arhitectul să-l aranjeze şi pe el în treacăt) e mai bun, are fantezie, dar trupeşte e neamţul clasic, mîncău şi egoist. Cînd vă prinde masa la spectacol, compatriotul dumitale, căpitanul, îi oferă castronul lui cu mîncare şi bătrînul îl înfulecă pe loc. Nu se gîndeşte că domnul Fonea e străveziu de slab.

- George mi-a adus un poem de Pablo Neruda, în ruseşte. Hai să-l lucrăm împreună, cînd va da soarele! - îmi propusese Lemaire.

George nu avea răbdare, deci Lemaire nu-l putea prefera ca partener.

începusem să pîndim apariţia soarelui. Undeva la miază-zi se forma un cocoloş tulbure de lumină, prevestitor, pînă cînd într-o dimineaţă şi-a marcat cu o dungă de foc prezenţa. Dar o dată pus piciorul, soarele, luptător ca în psalmii lui David, va reveni crescînd şi grăbindu-se să dea bătălia luminii.

în sfîrşit, li se arătă, din marginea de sud, celor ce-l aşteptau cu cartea în mînă, stîngaci rotunjit, roşietic, mai mult lună decît soare; nesigur încă pe sine, ca un viţel abia fătat, căzu sub marginea îndepărtată. Imaginea următoare se rostogoli cîteva clipe pe linia orizontului, ca o dură[1], iar în zilele celelalte se desprinse, zvîcnit, să înalţe un arc; se rostogoli însă, nu departe, alături, ca un bostan.

- Spre deosebire de ale oamenilor, creşterile şi izbînzile soarelui sînt implacabile, fără cedări, reculuri sau strategii de doi paşi înainte şi unul înapoi, depărtînd răsăritul de apus concomitent cu înălţarea arcului. Se expansionează nu precum seminţele, sau gîndul, sau viaţa, ci crescîndu-şi toate componentele simultan, ca într-un proiect tehnic... -comenta Lemaire neinspirat, cu variaţii pe temă, întîlnirea cu soarele.

Ne ridicam, întrerupînd lectura abia începută, pentru răsăritul următor. în Kremlinul înnoptat era o singură fereastră luminată. Acolo veghea El. Poetul-cetăţean cînta gîdele ca pe un mîntuitor.

- Spune, George, ştia Pablo Neruda pe cine cîntă?

- Cred că era orb. Din cauza propriilor năluci, poeţii nu văd adesea realitatea, pe care, de fapt, nu merită s-o cînţi niciodată nepedepsit.

George citea carte după carte în chilia despărţită în colţul barăcii pentru medicul staţionarului, un catorjan [?] tăcut, trupeş, cu ochelari de bunicuţă pe nas, care, ori de cîte ori participa la golirea unei sticle de vodcă introduse prin contrabandă, urla fără text, cu capul răsturnat pe spate şi cu braţele încordat întinse pe lîngă corp, ca într-un afiş propagandistic cu titlul: protest mut. Nu ne întrebase niciodată nimic, lăsînd pe staroste, ajutat de George, să însemne temperatura sau să împartă medicaţia prescrisă de superiorul lui, medicul polonez care făcea ieşirile pentru lucru. Trimiterile în lagărele vecine şi la muncile de pădure din sud le făcea doctorul necondamnat, alegînd cu degetul sub becurile chioare 20-30 dintre prizonierii ridicaţi în aşternut. Aşa plecaseră şi cei doi amici. Unde? Speram că într-un lagăr filială. Rămaşi în doi, George era mai atent şi chiar dădu curs rugăminţii mele

[1] Dură: rotiţă metalică.

de a însemna cuvintele traduse. Terminase tocmai Martin Eden de Jack London şi, într-un acces de generozitate, îmi oferi cartea pentru lectură împreună cu o coală de sac de ciment pe care scrisese mărunt ce-l rugasem. Problema era să găsesc, pe întinderea scrisă, locul unde începuse şi linia pe care înregistrase progresiv cuvintele.

- Rogu-te, frate, dă-mi un fir pentru labirintul tău! Direcţiile în care s-a scris vreodată nu au aplicare aici.

Prietenul meu, iritat de pretenţiile mele, puse tăios problema mult mai tîrziu, în primăvară, după lichidarea staţionarului.

- Fă-ţi singur rost de cărţi! Nu le pot împrumuta pe termen dublu.

- Bestiile fasciste nu au acces la bibliotecă, iar... eu nu am cunoscuţi.

- Nici eu nu am venit cu ei de altundeva. Fă-ţi-i! Nu poţi să stai şi pe soclu - cum vrei tu - şi să te şi bucuri de avantajele rezultate din relaţiile cu această lume. Accept orice poziţie, cu condiţia să-ţi rezolvi singur problemele. Perspectivei de a obţine comod hrană, cărţi şi linişte i-ai dat cu piciorul!

- Ai fi vrut să devin ordonanţa celor doi neisprăviţi aflaţi pe post de pompieri ai lagărului. Să le aduc, să le duc ţucalul, să Ie dau bineţe şi să le fiu recunoscător pentru ceea ce îmi lasă în blidele lor. Şi asta voluntar! De ce nu ai primit tu propunerea? Spune-mi, sub ce justificare m-aş sustrage sorţii comune, aranjîndu-mi un locşor fără foame şi fără muncă? Nu te mai înţeleg, mă încălzeam eu din ce în ce mai mult. Voiai să scrii o carte adevărată; spuneai că viaţa ne-a servit un context semnificativ, decantat, vrednic de o carte mare. Suporţi ca unul dintre protagoniştii cărţii tale să termine halucinanta cursă ca valet al unor jalnice nulităţi, care ajunse la putere n-au ştiut să aleagă din ceea ce le putea oferi

ocazia, decît să aibă o slugă? Ţi-ai putea descrie eroul făcîndu-şi de lucru, ascultîndu-le discuţiile, zîmbindu-le, spunîndu-le da şi nu, în timp ce camarazii lui sînt hăituiţi ca nişte cîini? Ştii doar cum îşi potolesc nefericiţii foamea. Se duc, după o zi de corvoadă, abia ţinîndu-se pe picioare, să lucreze toată noaptea la bucătărie pentru trîntorii care deţin posturile şi se înfruptă cu prietenii lor din tot ce au pe mînă. Iar la plecare, dimineaţa, tîlharii le dau, în

loc de caşă, supă cu găleata, ca să se amuze văzînd cît pot turna în ele animalele astea paşnice, muncitoare, dar hămesite de foame. De-asta le ies carcaselor ăstora scheletice burţile umflate cimpoi de sub stern, ca nişte rafturi pe care poţi să pui ceva. Cînd pleacă la munca de noapte îşi desfac şireturile de la încălţări fiindcă, vorba lui Kurt, „cu 12 litri de supă la jgheab nu mai poţi ajunge la bocanci". Faptul că noi nu participăm la bătălia pentru mîncare - ei, nemţii, au introdus şi aici liste, ordine - le impune respect. De asta, şi pentru nimic altceva, numai nouă ni se mai adresează cu Herr. Spune-mi tu dacă pentru asemenea respect nu se face chiar să încremeneşti pe soclu! - încercai s-o întorc în glumă, simţindu-mă ridicol cu atîta vorbărie.

A doua zi după cearta noastră - şi nu era prima, bineînţeles, dar nu ni se mai întîmplase să nu ne vorbim mai mult de un ceas - simţii că prietenul meu se tot pregătea să spună sau să facă ceva, dar tăcerea mea îl încurca.

- Dă-i drumul! - rupsei eu vadul, neprietenos.

- Astăzi e învierea, şi noi ne-am supărat. Nu se cade. Praznic împărătesc, iar noi, camarazi de luptă şi destin, ne facem viaţa şi mai grea aici, între duşmani, la marginea lumii! Ce-ar zice prietenii noştri dacă ne-ar vedea acum?

- De ce nu te-ai gîndit ieri la toate astea - îl înfruntai eu, colţos.

- Hai, gata, pipa păcii!

- Dar de unde?

- Uite!

Şi din buzunarul pufoaicei scoase, cu voită încetineală, trei pachete de mahorcă.

- Iar ai vîndut pîinea! Şi încă pe trei zile. Ţi-am mai spus că îmi rămîne în gît dacă îţi fumez raţia ta. Nu te pot opri s-o vinzi, dar nu-mi cere complicitate.

- Dar pipa păcii!

Şi iarăşi suci vorbele pînă încuviinţai. Apoi scoase hîrtie şi mă îmbie, desfăcînd pachetul.

- Dar ce e asta? - pipăii eu... Mirosii. Nu e mahorcă. E rumeguş!

Verifică şi el atent...

- Da, e rumeguş.

Luă pachetul următor şi se grăbi să-l desfacă. La fel, rumeguş sută la sută. înveselit, îl probă şi pe ultimul. Mi se strînse inima:

trei zile de post şi, poftim, rumeguş! El rîdea ca de-o glumă. Mă enerva.

- Mai şi rîzi. Du-te mai bine înapoi şi spune-le: mi-am luat de la gură. N-aveţi inimă?

- Nu e de rîs? Un tembel de blatnoi să-l păcălească pe-un oltean get-beget!

- încearcă să vorbeşti... Cine e fiara?... - insistai eu fără rost.

- Treceam pe lîngă venzonă[1]. Voiam să-i spun: „Hristos a înviat!" lui Iuju. Întîlnesc pe Vaska. Fuma. Dă-mi, prietene, nişte mahorcă! Uite banii! El: am avut samosad[2]. Nu mai am decît ţigara asta, şi-mi întinse chiştocul. Dar stai, se făcu el că se gîndeşte: mă duc să-l rog pe Colea. Poate mai are el mahorcă de la cantină. Şi uite isprava! De-abia acum înţeleg de ce şi-a cumpărat pe loc papiroase de la Iarioc.

A doua zi, în drum spre masă, îi văzui prietenii. îl aşteptau, rîzînd cu gura pînă la urechi.

- Hei, chiorule, ce zici de mahorcă? Straşnică, nu?

George se opri, rîzînd şi el, şi-i felicită că reuşiseră să păcălească un oltean.

- Dar ce înseamnă „oltean"?

George rămase să le spună despre olteni. îi auzeam rîzînd în spatele meu. Supărat, mă dusei singur la masă. George veni cu buzunarele pline de mahorcă de grădină. Cunoştea o limbă de care eu habar n-aveam. îi lua pe oameni aşa cum sînt, căutînd să-i înţeleagă. Arareori îi judeca pe cei din jur. Doar încălzit de polemică sau teoretic, la modul general, rostea sentinţe. îndată ce se afla în faţa omului, capul trecea pe planul ultim. Iuju, cel din zona venerică a „orăşelului sanitar", cel pe care-l căutase de Paşte, îl interesase încă din perioada staţionarului, cînd îl întîlnise întîmplător, în tinda îngheţată a barăcii, căutîndu-l pe Ivan. Uitase de frig, ascultîndu-l ceasuri de-a rîndul. Noi, neştiind unde plecase, ne făcurăm tot felul de gînduri prăpăstioase. Mai dispărea

[1] Venzona (rus.): zona venerică (cuvînt compus).

[2] Samosad (rus.): plantaţie proprie de tutun.

cîte unul fără urmă. Tîrziu, îmi vorbise despre întîlnire, mai mult aţîţîndu-mi curiozitatea.

- Nu-ţi povestesc eu, ai să afli de la el tot, cînd părăseşte patul. Lasă, să-ţi faci singur impresiile, dar admite că e totuşi „extraordinar" - George folosea cuvîntul şi ca pe un mijloc formal de a sparge monotonia - să se întîlneacă la Cercul Polar, în captivitate sovietică, polii orientărilor politice româneşti!

- Mi se pare mai curînd tipic decît extraordinar ca puterea respectivă să-şi închidă ochii - începeam eu manevra de a afla povestea, nu atît de dragul poveştii, cît de dragul jocului.

- Dar numai faptul brut de viaţă - concedea, în sfîrşit, George: tatăl polonez, mama ucraineană. El copilăreşte în amestecul poliglot al periferiei Cernăuţiului. Idiş, ucraineană, germană, poloneză, română, amestecate în jocul de nasturi. O adiere de nou

peste o lume veche şi pestriţă şi iată-l pe Iuju, calfă pe nu ştiu unde, receptiv la internaţionalismul proletar. Mai apoi, ilegalist în rîndurile comuniştilor români. El vorbeşte de misiuni şi servicii importante aduse greviştilor în '33 şi se pretinde cunoscut al fruntaşilor partidului. în viaţa particulară a fost un capitalist prosper. Un magazin de mezeluri şi un restaurant la Ploieşti. Maşină la scară. Casă mare, vilă la Sinaia. S-a căsătorit dintr-o mare pasiune, cu o unguroaică.

- Origine polono-ucraineană, comunist român, căsătorit cu o unguroaică, afaceri prospere în Regat, da, într-adevăr extraordinar! - persiflai eu, după reţeta probată.

- Stai că abia începe povestea. A aşteptat Armata Roşie eliberatoare şi ea a venit cu onoruri şi profituri pentru ilegalist. Deveni şeful punctului de frontieră prin care se scurgeau datoriile de război faţă de URSS. Trebuie să-l asculţi pe el povestind despre chefurile „caravanei vesele" prin diferite oraşe ale ţării, cot la cot cu prietenii din Răsărit. Altă faţă a acestei perioade. Dar, după o mahmureală coclită, se repede acasă să se împrospăteze. Găseşte locul de lîngă aleasa lui ocupat de virtualul său asociat, un oltenaş-spirt. Turbat, scoate pistolul şi-l ucide.

- Doar pe el?

- Pe ea o iubea! Se amestecă justiţia. Reacţiunea, cum se plîngea el, era încă sigură în magistratură. Iuju alergă la Lucreţiu

Pătrăşcanu. Ministrul l-a asigurat că va obţine de la rege graţierea. Tovarăşul Mîrza să-i pregătească dosarul şi să i-l prezinte! Mîrza a rătăcit dosarul, iar portăreii, după sentinţă, erau pe urmele lui. S-a refugiat, în ultimă instanţă, la vizaviul lui sovietic, pe celălalt mal al Prutului. Era din caravană. Spre ghinionul lui, apare un organ superior de control: „Dumneavoastră cine puteţi fi?". „Un tovarăş comunist român, şeful punctului de frontieră pentru livrarea datoriilor de război". „Dar ce căutaţi pe teritoriul sovietic?". „Sînt urmărit"... „în numele Uniunii Sovietice, sînteţi arestat!"

La Chişinău, în închisoare, judecătorul de instrucţie puse problema mai categoric: cine şi ce caută pe teritoriul sovietic? Spionii! Restul: basme! Deci articolul 58. în aşteptarea condamnării, intră în celula lui procurorul, în tura sa periodică. Iuju îşi spune necazul. Nacialnicul notează şi, culmea, cere referinţe din România. Partidul trimite foaia calificativă a lui Iuju cu foarte bine. L-au condamnat pentru simplă trecere de frontieră şi iată-ne împreună. Sigur că nu-i prieşte aici. Din cauza unei stări febrile n-are voie să părăsească patul. Cei din jur îl privesc strîmb. S-a declarat comunist convins. Nici n-are, vorba lui, ce să facă altceva. Ce, s-o ia de la cap ca reacţionar?!

- Eu sînt Iuju - se prezintă într-o zi un ins mărunţel, cam la 40 de ani, bătrînicios la faţă, cu ochi mari de viţel uşor injectaţi.

întrebase nemţeşte de căpitanul Fonea şi fusese îndreptat spre colţul unde mă aflam eu. Purta haine noi de vată, care urîţesc pe oricine.

- Vă uitaţi la hainele mele: drum înseamnă - tîlcui el zîmbind. Termin zilele astea pedeapsa.

- încotro vă trimit? Ce credeţi?

- Acasă, cu siguranţă! N-au nici un motiv să se îndoiască de mine.

- Dar dacă oficialitatea estimează experienţa polară mai decisivă pentru optica insului decît carnetul roşu din trecut?

- Sper că veţi avea un semn de la mine imediat ce ajung în ţară.

- Scrisori nu vin de-acolo.

- Vorbesc cu Ana Pauker despre dumneavoastră doi. Puteţi fi aduşi peste noapte.

- Nu vă cunoaşteţi tovarăşii! Sînteţi înduioşător de naiv!

Dar dacă ştie pe ce lume se află şi-mi spune nişte vorbe de clacă? Mă adîncii în expresia feţei lui. Obrajii căzuţi, buzele adunate îmi provocară altă nedumerire:

- N-aţi făcut parte din Lumpenproletariat ca să daţi absenţa danturii pe seama mizeriei. A fost popasul în ţara prietenă o nucă prea tare pentru măselele dumneavoastră?

- Domnul căpitan Fonea e mai bun decît dumneavoastră. Vă răspund totuşi deschis, deşi e o amintire de care fug. Cu cîteva zile înainte de arestarea mea, am avut o masă la Focşani, cu mai mulţi prieteni. S-a întrecut măsura şi nici nu mai ştiu cum s-a terminat. M-am trezit undeva în necunoscut, fără să-mi dau seama ce se petrecea cu mine. Ca într-un vis rău, eram pe mîna unor necunoscuţi care făceau ceva teribil. Mă răstigniseră, ca la potcovar, într-un şanţ. îmi apăsau, cu genunchiul, capul. Mă ţineau ca-n cleşte şi mă fulgera prin creier. înăbuşit, încercam să rag ca o vită la tăiere. îmi smulgeau dantura de aur cu minerul baionetei... O patrulă... într-un şanţ...

- Ce fel de patrulă! De ce ocoliţi?

- Ştiţi doar despre cine e vorba.

- Nu ştiu nimic!

- Da, o patrulă sovietică! O să-mi spuneţi: cei pe care i-ai aşteptat. Dar n-aveţi dreptate. Nu e nici un sens în asta şi nici o lecţie pentru nimeni.

* * *

Orăşelul sanitar participase şi cîştigase întrecerea pentru cel mai organizat lagăr. Conducerea, interesată în menţinerea steagului de organizaţie fruntaşă, investea şi risipea mai departe o enormă forţă de muncă şi vagoane întregi de material lemnos adus din sud, de la sute de kilometri, ca să facă trotuare de scîndură între barăci şi spre sala de mese în faţa căreia suprafaţa podită tindea să semene cu o piaţetă. Gustul arhitectonic al cîtorva responsabili cu munca toca fondurile puse la dispoziţie pentru îmbunătăţirea vieţii de lagăr, schimbînd doar decorul. Nu se mergea la rădăcina

răului, ci, menţinînd munca silnică, încercau s-o facă mai productivă. Mişcarea de dirijare spre Novaia Zemlia a elementelor

criminale, a celor care ucideau fără scrupule fălindu-se chiar cu palmaresul lor - nodurile şnurului purtat la gît arătau numărul morţilor - era în plină desfăşurare.

Pentru cei ce lucrau în subteran, se introdusese cazanul de mină, spre a-i menţine apţi de muncă.

- Voi, prizonierii, n-aveţi nici o şansă să mai ajungeţi în mină - pronostica Toader Gaba, apărut la începutul verii printre noi. Distrofia v-a surpat pentru mult timp. Nici n-aţi pierdut prea mult. Viaţa minerilor, uitaţi-vă la catorjani [?], e ca a vitelor hrănite ca să tragă: hrană, odihnă, lucru. Abrutizaţi, îşi aduc aminte de libertate numai de dorul femeii. Ascultaţi amintirile lor porcoase despre familiile care se zbat să păstreze legătura cu ei. Să-l auziţi pe brigadierul meu, mîngîind fotografia fiică-sii pe care o lăsase în clasa întîi. Ţi-e greaţă! Au devenit deţinuţi politici numai fiindcă au trăit sub ocupaţie sau au fost prizonieri la nemţi.

- Nu eşti prea aspru, bădie Toader? - îl opri George.

- Balticii, mai ales estonienii, da! Altă stofă: solidari, ţinută. Impun. Şi alt nivel. Parcă-s toţi intelectuali. Gîndesc despre viitor, deşi sînt doar o mînă de oameni. Pe ruşi, sovietismul i-a trezit, dar i-a ţinut prea strîns, în pas forţat, i-a sărăcit şi i-a stricat pe dinăuntru, i-a îmbătrînit: au trecut din somnolenţă în nervozitate cu ticuri. I-a pripit. Dumneata, căpitane, nu-i cunoşti. Vii din cărţi, îi iubeşti din poezii. Ştiu de la ai noştri că a fost un blestem să te afli în marginea împărăţiei lor. Dar acum, după încorporare, moartea e pe noi. Poate găsim timp să vă spun ce-am trăit şi ce am văzut eu după ocuparea Basarabiei... Mă uitam, ca fugar, prin fereastră, să-mi văd copiii. Copiii erau întrebaţi despre ce se întîmplă în casă. D-aia nu mă arătam... şi acum aştept... Ce? S-or mai întoarce din exil? Cînd? Cîţi?...

Ziua polară ţinea necruţător sub ochi, neschimbată, realitatea. Soarele se pleca după-amiază sub orizont, dar adunîndu-şi forţele se ridica să-şi împlinească mecanic crugul. Dincolo de sîrme, în tundră, se înfiripa un verde fragil. Fire de iarbă fără vigoare boleau prin mărăcinişul scund.

Doar păsări albe chemau convalescent speranţa. Spre ce? Spre tăcerea albă a vedeniei, încremenită dincolo de marginea tundrei?

Cînd începu să se topească zăpada, foştii prizonieri fură chemaţi să predea pîslarii ca să primească altceva pentru vară.

Aşteptam pe un coridor lung, obosiţi, în timp ce alţi condamnaţi treceau pe lîngă şirul nostru, înghesuindu-se în faţa ghişeului depozitului de îmbrăcăminte. Camarazii germani suportau fără nici o reacţie neîntreruptul du-te-vino. Mi l-aş fi luat pe George Fonea aliat împotriva batjocurii fără perdea, dar el se bucura ca un copil, sub şiroaiele streşinii, bălăcindu-se fără reţinere prin salba

de băltoace. Cînta: Esgeht alles voriiber / es geht alles vorbei, iar -
în locul versurilor: „Şi după decembrie/ vine iar un mai", George
anunţa: Sechs Jahre în Russland, und nichts ponimai[1].
- George, vino!
Dar el cînta: „De şase ani în Rusia şi nu pricep nimic..."

Mă postai în faţa ghişeului, simţind că explodez, şi bătui scurt.
Uşiţa se deschise prevăzător, ca o fereastră, şi o figură de evreu
ca dintr-o caricatură antisemită mă privi pe deasupra ochelarilor,
estimîndu-mă, apoi dispăru în spatele oblonului. Reapăru, după
cîteva momente, împingîndu-mi nişte lucruri neobişnuite, ca să
dispară iarăşi în fortăreaţă. Prima reacţie la vederea încălţărilor
elefantine a fost de haz; erau două ambarcaţii caraghioase, folosite
probabil într-o scenetă. Gîndul că mi-au fost destinate să-mi fie
încălţăminte pentru vara polară alungă veselia şi bătui iarăşi. Cînd
se crăpă îndeajuns deschiderea, proiectai de sus, zvîcnit, obiectele
primite, astfel încît primul ateriză sub bărbia magazionerului. Ce-
lălalt dispăru, rostogolindu-se din zborul retezat, odată cu figura
înspăimîntată.

Se făcu linişte pe coridor. Dinăuntru, cineva deschise brusc
uşa mare, iar din fundul magaziei, dinspre grămezile de boarfe, se
apropia, parcă revărsîndu-se mătăhălos, o arătare-namilă, uran-
gutanică. Garda personală a nacialnicului, desigur. Ceasul se făcu
înfricoşat. Provocasem spectacolul, urma să cad în luptă. Mata-
dorul se apropia, sigur de victorie. Mă adunasem pentru singura
lovitură pe care aveam şansa s-o administrez, sperînd că ştiinţa

[1] Es geht alles voriiber/ es geht alles vorbei [...]/ Sechs Jahre in Russland, und
nichts... (germ.): Toate trec, toate se duc [...]/ şase ani în Rusia şi nimic [nu
înţeleg]...;ponimai (rus.): înţeleg, pricep.

mea de odinioară într-ale boxului mă va ajuta să-l trimit la podea
sau măcar să-l clatin înainte de a mă zdrobi.

Nu-mi fu dat să-l fulger fiindcă, la doi paşi de virtuala ciocnire,
se petrecu ceva neprevăzut, care încremeni părţile beligerante şi
amuţi spectatorii. George ateriză, cu un salt spectaculos, în ceafa
colosului pe care descoperirea solidarităţii îl paraliză. în loc să se
scuture (aliatul meu ar fi căzut ca o haină aruncată de pe umeri)
huiduma începu, laş, retragerea. George, desprins la timp, rămase în
faţa mea, în poza gravă a învingătorului lui Goliat. Se lăsă felicitat,
izbucnind în reconfortatul lui rîs, dar mă împinse grăbit spre ieşire:
- Să ne grăbim, să nu stricăm efectul. Restul altădată.

A doua zi apăru în bur [?] căpcăunul.

- Hei, spurcăciuni nemţeşti, unde-i mutra de român? - mor-
măi el, neagresiv, căutîndu-ne din ochi.

îl înghiontii pe George:

- Viteazule David, hai, răpune-l definitiv, ca să intrăm în istorie!

Sprijinit şi de priciul de vizavi, alunecai în faţa vizitatorului.
Mă aştepta, cu mîna întinsă ca o cazma. Pe faţa grosolan mulată
mjise, a bunătate, un zîmbet.

- Noroc, prietene! Chiorul unde e? Bună, român! - îi scutură el mîna şi confratelui, lipit între timp de umărul meu.

- Să stăm! - ne invită ca la el. Friţi! Loc! Aveţi de fumat? Staţi că v-am adus eu... Să fim prieteni... îmi place de voi, să mă ia dracu' dacă nu! Ştii, curvă - mi se adresă el amical -, după mutră te-am socotit SS-ist. Băieţii mi-au spus: da de unde! Sînt sule ca şi noi. Sule româneşti...

La plecare ne strecură grijuliu:

- Copilaşi, să veniţi să vă îmbrac!

Şi se ţinu de cuvînt.

* * *

- George, te-a căutat „domnişorul" ăla moscovit. După răbdarea cu care te-a aşteptat, cu un caiet în mînă, am înţeles că voia să-ţi citească ceva. Poate versuri de dragoste. Doar poeţii îndrăgostiţi sînt gata să se deschidă. Cunoscutul tău nu m-a onorat cu încrederea. Mi-a vorbit, în schimb, de calificarea sa din lagăr, ca

felcer, care i-a uşurat existenţa aici. Curios amestec: practic, pînă la lipsa de scrupule, elanuri lirice, muţenie cu privire la război. A fost căpitan, după cîte am înţeles. De ce a fost condamnat?

- Aş fi vrut să ţi se deschidă şi ţie. în doi, ne-ar fi fost mai uşor să înţelegem ce se întîmplă acolo sus, unde el, prin familie, prin meserie, a avut acces. Tatăl său, un savant cu nume, e un tehnician necesar conducerii din Moscova. Fiul s-a bucurat de toate atuurile. La vîrsta cînd noi comandam o sută de oameni, el dispunea de puterea monstruoasă a unui subşef al serviciului special pe lîngă frontul de armate al mareşalului Malinovski. în afară de Moscova, nu avea de răspuns decît în faţa unui singur om, un maior, şeful său direct. Ceea ce am desprins eu din referinţele lui nu e o noutate. Comunismul şi puterea de stat, mimînd internaţionalismul proletar şi umanismul, sînt puse în slujba hegemoniei ruse.

- Dar cum s-au înhămat neruşii la âcelaşi car?

- Aici au găsit puterea şi instrumentele ei. Ei îi slujesc puterii, căutînd să şi-o aservească prin coeziunea clicii.

- Deci marii preoţi nu cred în divinitatea pe care o slujesc?

- Le e teamă de ea, dar vor să şi-o facă metreasă.

- Spune-mi mai bine despre partea lui la război.

- Despre trecerea frontului prin România n-am aflat nimic, în afara zelului clasic al localnicilor de a-l sluji pe noul stăpîn. Supralicitare de informatori, fugarii denunţaţi în mod curent. Ungurii, în schimb, şi-au propus să facă din el un agent. N-o recunoaşte el, ci deduc eu. El mi-a povestit cum a întîlnit, întîmplător, la un conac din pustă, o tînără contesă. A reuşit să salveze o fotografie a ei cît un timbru. Un chip frumos, avîntat, schillerian. Din povestiri: o femeie îndrăcită, care ştia să umble cu cîini şi cai, capricioasă, despotică. Pe el l-a înrobit integral dintru început, devastîndu-1. închipuieşte-ţi variantele textului deselor întîlniri ale celor doi,

pornind din poziţiile lor iniţiale: „Unde ţi-i ura neîmpăcată împotriva aristocraţiei?". „Dragostea nu ştie decît de adorare", bîiguia el anost. „Ce ai făcut cu conştiinţa hîdă a luptei de clasă, proletar obscur?" „Sufletul meu este dincolo de teorii", continua el să se tîrască jalnic.

în societatea înaltă, pe lîngă care războiul trecuse ca un vis urît, dar fără s-o năruiască încă, se găsea permanent cineva care

să-i deschidă uşa, iar el şi i-ar fi făcut pe toţi aliaţi ca să-şi apropie iubita. Nobilimea maghiară nu întîrzie să-i prezinte ca unui atotputernic liste cu prizonieri maghiari pe care el putea să-i ceară, în interes de serviciu, de oriunde de pe teritoriul maghiar. Cine poate urmări firul ascuns al acestor concesii? Cert e că el obţinu actele necesare unui cetăţean maghiar şi se apucă sîrguincios să înveţe limba iubitei. Ea îl purta în joacă şi în serios prin rai şi prin iad. Iată un joc: „Aici sînt veşmintele înaintaşelor mele", arăta provocator femeia către zidul de dulapuri cu uşi glisante. „învie aceste splendori, îmbrăcîndu-le", o implora el. „închide ochii şi aşteaptă să-ţi spun eu: gata!", condiţiona ea.

Tremura, biciuit de foşnetul mătăsurilor şi de alunecarea atlaselor. Ea trecea prin faţa ochilor lui uluiţi, prin apa oglinzilor, în crinoline, în somptuoasele rochii cu trenă, cu umerii goi sau în volănaşe, zîmbind fericită. Parada strălucirii femeii a fost cel mai fastuos vis pe care-l trăise căpitanul serviciului special al unui front de armate. Odată, la semnalul ei (el jură că-l auzise), deschise ochii şi, în mijlocul toaletelor risipite în jur, Eva lumina mai orbitor decît toate variantele ei istorice. Pornise ameţit cu braţele ridicate, dar furia ei, răsucită ca un comutator, îl lovi peste ochi alungîndu-l din casă. După cîteva zile de penitenţă îl primi cu o mină îngrijorată. Ca s-o îmbuneze făcu drumul spre un orăşel austriac din apropierea graniţei maghiare. Războiul trecuse peste Ungaria, dar trecuseră şi cîteva săptămîni în care el îşi uitase obligaţiile militare. La volan, adîncit în reverie pe autostrada Balaton-Viena, îi păru că, în trecere, un chip cunoscut îl fixase o clipă. Frămîntările de conştiinţă îl făcură să creadă că era şeful său. Alungă obsesia dar, în primul orăşel din drum, cîteva maşini îi închiseră drumul. Maiorul lui îi aruncă un rînjet: „Bun găsit, tovarăşe Lomaiev!" La care el, vorbind ungureşte, prezentă neconvingător legitimaţia. Relaţiile l-au ajutat să-şi primească pedeapsa doar pentru simplă dezertare. în curînd se va întoarce la Moscova.

* * *

Captivitatea este o imensă cameră cu lucruri care nu se mai poartă, deşi nu-s întotdeauna vechituri. Fiecare veşmînt are po-

vestea lui: a fost netezit de miini iubitoare sau sfîşiat în turbare. Cel mai adesea însă a fost tocit, fără glorie, timp îndelungat. Vine un stăpîn sau o toană a aceluiaşi stăpîn şi face ordine şi nimeni

nu mai ştie ce inimi au bătut dedesubt. Cine ştie sub ce justificare unele sînt puse deoparte pentru a fi scoase din nou la lumină.

- Ce tot fabulezi, George? N-ai băut cumva ceai de ze/c-i[1] ca să te îmbeţi?

- Te pregătesc pentru plecare. După un an părăsim Cercul Polar pe care l-am socotit amîndoi staţia ultimă. Dar s-a prelungit ruta... încotro, nu ştim.

- Nu mai am răbdare. Spune, cînd plecăm? Mi-e ca pe Krăh-nest, în război, cînd, rănit a patra oară, mă grăbeam să mă întorc la viaţă, fără să mă mai gîndesc ce se întîmplă cu cei rămaşi.

- Nariadcicul[2] cu mustaţa inelată, căruia îi recitam versuri de Esenin, mi-a spus că trenuleţul care aduce vagonul cu apă adună toţi foştii prizonieri de război din lagărele vecine şi-i duce după-amiază la Vorkuta, în vederea unui mare transport.

într-adevăr, în lagărul de tranzit se pregătea transportul rapid a o mie de prizonieri condamnaţi. Optimiştii vorbeau despre lagărul de repatriere de la Mojaisk. George, care îl descususe pe fotograful beat al lagărului, susţinea că plecarea nu e spre casă, ci doar spre sud, în Donbas. Lemaire şi Schwinning, reîntîlniţi, considerau că vorbele unui beţiv nu spun nimic. George, dimpotrivă, că spun tot. Fiindcă poetul pierduse versiunea germană a ultimelor sale creaţii şi se simţea prin aceasta şters fără de urmă din univers, Pater Schwinning, care colaborase decisiv la transpunerea lor, se obligă să refacă placheta din memorie. Ne împărţeam timpul între noile cunoştinţe şi traducere.

Sosiră trei proaspăt condamnaţi din Berlin: două fete şi un jurnalist elveţian de origine germană. Grupau în jurul lor sute de curioşi care voiau să audă ce se întîmplase acasă în absenţa lor. Blonda pală, slăbită de închisoare, condamnată pentru spionaj (concret, pentru vizitele logodnicului ei din Vest, acuzat de trupele

[1] Zek (rus.): în jargonul lagărelor din Gulag, prescurtarea avea semnificaţia de „deţinut".

[2] Nariadcik (rus.): persoană care dă cuiva de lucru.

de ocupaţie că era agent imperialist), o asculta, cu un zîmbet uitat, pe mai tînăra ei colegă de expediţie, studentă la Medicină care, tot din cauza logodnicului ei, fusese amestecată într-un proces de spionaj. Chiar în ultima şedinţă de judecată, cînd acesta, disperat de perspectiva despărţirii, ceruse (în speranţa vană că vor rămîne împreună) să se consemneze o nouă declaraţie despre complicitatea logodnicei sale, prezentă în public. Fragedă încă, avea obrajii aprinşi de prezenţa sutelor de chipuri tăcute care o urmăreau. Se va maturiza curînd, între priveliştea albă din zare şi zona sordidă a condamnatelor la muncă silnică.

Jurnalistul, păstrînd încă vanitatea profesională, schiţa, ca un intervievat, o imagine şocantă a vestului, perorînd despre cea mai citită carte a anului: „Cum să-i fac de petrecanie soacră-mii fără să intru la apă"; despre forurile de cultură ale vestului: cinematograful şi barul; despre Nietzsche şi Dostoievski ca temelii

ale spiritualităţii Europei libere; despre prizonierii repatriaţi, singurii revanşarzi („Ceilalţi germani psalmodiază: Lăsaţi-ne, pentru Dumnezeu, să gustăm şi noi viaţa, întrebaţi-ne mai tîrziu despre viitor!"). în fine, despre relaţia învingător-învins (în Vest, fraternizare şi căsătoria pe capete cu nemţoaice, spre disperarea fetelor de peste ocean; în Est, ruşii, închişi în cazărmi, nu apar pe stradă decît în coloană); despre emisiunile postului de radio RIAS[1] privind cele 60 de lagăre-mină din Vorkuta şi despre alte situaţii neverosimile, care abia acum, la faţa locului, deveneau credibile.

* * *

Gelu Iasinski, un alt frate basarabean, venea să-i caute pe prizonierii români ca să facă ceva pentru ei, să le aducă cel puţin un pachet de mahorcă sau să le spună cîte ceva despre cei trecuţi pe aici (Iuju, cel lăsat fără dantură de aur de aliaţii lui, rămăsese ca propagandist al lagărelor din Vorkuta.)

Gelu îşi terminase cu două luni în urmă condamnarea de 5 ani şi primise domiciliu obligatoriu în oraşul polar. Avea 30 de ani.

' RIAS (Rundfunk im amerikanischer Sektor), staţie de radio a sectorului american din Berlin, înfiinţată în 1946.

- Să nu-ţi fie de deochi, ficiorule, dar fain te ţii! - se minuna moş Zamfir, alăturat şi el, spre bucuria noastră, grupului, răsucindu-l şi măsurîndu-l pe chipeşul basarabean. Cum şi unde trăieşti?

- De trăit, trăiesc în ciuda duşmanilor. Cît despre locuinţă, iată, mi-am înjghebat o bojdeucă dincolo de aeroport. Şi ne arătă peste cîmpul gol de lîngă sîrme, pe care staţiona un avion hîd de transport, spre un mărăciniş. împrumut zilnic un june al lagărului şi car cărbuni pentru locuitorii oraşului. Pe Prian-boulean l-am moştenit de la bădiţa Muntean, prizonier de-al dumneavoastră, condamnat cu Cojoc şi Lunaru - poate-i ştiţi - pentru o grevă din lagărul de ofiţeri de la Gorki. Avînd condamnarea cea mai mică el fusese reţinut în lagărul-spital de alături şi ducea cărbuni salariaţilor.

- Unde e acum? - sărirăm noi, nerăbdători.

- A plecat spre sud săptămîna trecută, cu alţi prizonieri. A stat mult în spital şi era să se prăpădească de inimă rea.

- Cum? Avea mare stăpînire de sine. Ce i s-a întîmplat?

Mi-aminteam cum, în preajma repatrierii celor o mie de ofiţeri, cosea noapte de noapte la lumina unei lămpi pe care şi-o făcuse singur din fîşii de geam. îl întrebasem, nedumerit de îndelunga migală, ce tot cosea de nu mai termină.

- Mi-am cusut pantalonii şi haina din fosta uniformă, dar le-am desfăcut ca să am ce lucra cînd nu pot dormi. Dacă lucrez, gîndurile pot fi gîndite.

- în spital, alături de el - reluă Gelu - s-au nimerit nişte condamnaţi ruşi care luptaseră în România şi unul îşi povestea amintirile din lungul popas la Ploieşti, unde staţionase comandamentul lui. Seară de seară petreceau în casă cu gazda, femeie primitoare,

bun comun al întregii cete de cheflii. îi ştia strada, numărul şi o descria amănunţit. Mihăiţă, băiat de şcoală. Era trimis de prietenii maică-sii, din pat, dimineaţa, să le cumpere ţigări şi gustări. Bădiţa nu i-a spus nimic rivalului, şi-a făcut doar ieşirea din spital. De atunci, omul ăsta sobru, dar săritor, a trăit în iad. îl durea mai ales mutilarea lui Mihăiţă. Nu ştiu cît o va duce. Cîinoasă soartă! Tocmai lui - n-ar fi făcut nici celui mai ticălos duşman o nedreptate! - să i se întîmple o asemenea năpastă şi s-o afle unde?... şi de la cine?...

De-a lungul pregătirii transportului, se ţinuse scai de mine un ins scund, spătos, crunt, cu maxilarul inferior împins dîrz înainte, un necunoscut de care pe drum te izolezi, iar spre seară te închizi în casă. Se împlînta în faţa mea, pe aproape, cînd vorbeam cu alţii sau mă aşezam undeva. Asculta şi privea. Intrigat, îl întrebai ruseşte ce are pe inimă. Se eschiva, mai încurcat decît te-ai fi aşteptat de la acel chip, faţă de care elementele periculoase din lagăr păreau spălăcite. în ziua plecării, necunoscutul mi se adresă cu cea mai prietenoasă expresie pe care i-o îngăduia masca încruntată, cerîndu-mi ruseşte, dar fără protocol, să-i dau ceva să mănînce. Întîmplător nu mîncasem toată raţia de pîine. (Mă căutase jurnalistul care nu crezuse emisiunile postului de radio ce-i ataca în numele umanităţii şi pe sovietici, şi pe vestici.) La George găsisem ceva peşte sărat. Necunoscutul, după ce gustă, aruncă totul, înjurînd.

- Dă-mi să fumez!

Alergai după o ţigară de mahorcă, pe care o aruncă după două fumuri. Ca şi pîinea azvîrlită, ţigara fu ridicată de primul prizonier care o ajunse. Mă luă de braţ şi intrai, pentru prima dată, în barioc (dugheana lagărului). Comandă ce era mai scump: chifle, unt, prianiki (pesmeţi ruseşti condimentaţi), ţigări „Nord".

- Hai să mîncăm! - mă pofti el, după ce mi le puse în braţe.

Am pretextat că-mi stric pofta de masă. Nu se formaliză:

- Nu am unde să le ţiu, nu port traistă. Păstraţi-le! Mă tem să nu le fure cineva...

- Ei şi?! Atîta pagubă. Le ia, le mănîncă. Bine că are de unde... Tuturor ni s-au furat ani, tinereţe.

îl privii surprins. Eu nu aveam detaşarea lui.

- Dacă le-ar fi trebuit anii - reluă el gîndul - ca să-i trăiască ei, aş înţelege. Tîlharul cel mare nu se poate face nemuritor cu ajutorul lor. N-aş tremura de l-aş avea în faţă. L-aş judeca după legea mea, legea hoţilor.

Era primul om care spunea cu glas tare ceea ce alţii nu îndrăzneau nici să gîndească.

La gruparea alfabetică pe vagoane, după numele meu, urmă Staroste Nicu, de care nu auzisem. Ofiţerul rus repetă numele şi

din mulţimea repartizată se desprinse străinul, completind: 1918. Anul naşterii lui. Sosind lîngă mine, îmi şopti româneşte, rîzînd:

- Nu-ţi cunoşti neamul, domnule!

- Cîne sînteţi?

- Cîndva o să-ţi spun o poveste adevărată.

Sosise ceasul nesperat al plecării. Fusesem aduşi la Cercul Polar pentru a rămîne sub tundră, cu tot ce aflasem despre imensa şi nefericita Rusie captivă, de care fusesem ţinuţi îndelung, cu străşnicie, departe. Prizonierii condamnaţi, uluiţi de întorsătura sorţii colective, smulşi morţii polare, se temeau să se bucure.

- Am îngheţat înainte de moarte, ficiorule! Spune, Fonea, de ce-ai amuţit? - nu-l slăbea moş Zamfir.

- Nu ştiu, moşule, dar scăpat de măselele polare, despre care eram convins că mă vor zdrobi, ca şi cum mi-ar fi fost dat să-mi ştiu soarta, nu-mi mai rămîne decît să-mi închipui, culmea ironiei (printr-o mutaţie din grandios în banal a aceluiaşi sfîrşit), că am să mor de gripă cînd voi ajunge acasă.

- Fără aurore boreale, profetule! - îl zeflemisi neştiutor moşul.

- Poate că în noaptea morţii vor fi aurore şi mai peste închipuirea noastră decît cele de-aici. Oricum, eu socot că tot ce ne cade sub simţuri e o parabolă pentru tărîmurile necunoscute care urcă transfigurînd fiecare treaptă premergătoare, pînă la Dumnezeu, Aurora Aurorelor.

SONNENSCHEIN[1]

Transportul polar opri, pînă la urmă - după ce primele garnituri feroviare cu cărbuni, întîlnite în a treia şi a patra zi, spulberaseră speranţele grăbite de repatriere - în peisajul minier al gării Brianka. Benzi rulante deşertau cărbune în pîntecul vagoanelor de transport străjuite de mormanele de steril (piramide ale muncii moderne). Cerul sudic încerca generos să împodobească forfota hîdă a tehnicii. Atenţia celor încă închişi în vagoane fu atrasă de vastul şantier de construcţii din marginea triajului. De pe schelele clădirii de şase etaje, aflate în lucru, constructorii, luînd notă de sosirea transportului, încercau să afle sau să comunice ceva.

- Sînt specialişti germani! - presupuneau la rîndul lor deţinuţii. Nu pot fi prizonieri, sînt bine hrăniţi, bronzaţi, poartă părul lung. Nu-i mînă nimeni la lucru.

- Ne întreabă dacă avem bani - descifră cineva semnele unora de pe schele.

- Dacă ne-ar putea vedea mai bine, n-ar mai avea asemenea curiozităţi. Se vor lămuri îndată.

Se deschideau vagoanele. O mie de inşi jalnici, în haine de vată, se revărsau de-a lungul eşalonului, mototoliţi, cu bărbi ţepoase, grupîndu-se cu mişcări înţepenite. Mulţimea semăna, orbită de soare, cu colcăiala de insecte care se arată la ridicarea unei lespezi. Tonul ofiţerilor care preluau transportul era neobişnuit.

- Bolnavii în faţă! Avem puţin de mers. Sprijiniţi-i pe cei slăbiţi!

Peisajul era şi mai îmbucurător. Coloana înaintă în voie, pe o stradă cu castani pe margini, ca în amintirile de acasă.

[1] Sonnenschein (germ.): lumina soarelui.

Trecătorii priveau nestînjeniţi de pe trotuare, iar printre case şi peste grădini se ridicau dealuri molcome cu pomet. în balcoanele unei clădiri lungi, cu două etaje, apărură la apropierea coloanei bărbaţi blonzi, îmbrăcaţi de vară.

- E, sigur, colonia constructorilor! - ne holbam noi ca băştinaşii neliberi, privind locuinţele şi huzurul celor veniţi din metropolă.

Dar chiar peste drum, în faţa balcoanelor, coloana intră într-o îngrădire cu bordeie şi clădiri nearătoase.

- De-am rămîne aici! - spera care cum ajungea, aşezîndu-se pe iarbă, la soare.

De peste drum, apărură cîteva halate albe.

- Bolnavii, adunarea, pentru internarea în spital!

George mă căuta.

- Mie mi-e bine aici. Nu merg!
- Nu te mai recunosc. Dar în spital e mai bine.
- Dacă te ispiteşte mai binele, du-te!

Şi se duse.

Dar, după ce ceata bolnavilor trecu drumul, se încolonă şi mulţimea, pentru a intra, prin porţile deschise, în „colonie". Pe linia porţii mă auzii strigat. Mă trezii în faţa cîtorva ofiţeri germani de la Oranki. Maiorul Herold începu seria îmbrăţişărilor, lucru neobişnuit la ei.

- Doamne, Doamne, prin ce-aţi trecut! - mă căinau ei, conducîndu-mă spre băncile din jurul unei fîntîni arteziene.

- E fosta colonie a specialiştilor germani care au deschis Donbasul - îmi arătară ei, larg, caierul de clădiri. Noi am avut noroc. După plecarea dumneavoastră spre locul de judecată, ne-au pornit şi pe noi, în loturi succesive, spre închisoarea din Gorki. Ne-am primit norma simplă, fără multă tevatură. înaintaşi de-ai noştri au primit şi alţi douăzeci şi cinci de ani pentru spionaj. Toţi cei deja condamnaţi pînă la 1 ianuarie 1949 au fost repatriaţi, iar cei aflaţi în anchetă, condamnaţi şi aduşi în Donbas. Ruşii au aderat la o convenţie internaţională prin care se obligă ca străinii să fie ţinuţi într-un climat asemănător ţării lor. Cînd vin de la lucru brigăzile, îi veţi întîlni pe cei din Oranki. Sîntem şaizeci. Formăm o brigadă sub conducerea lui Bemlinger, obersturmbahfuhrer SS,

nu-l ştiţi? Brunetul care a preluat brutăria şi pe doctoriţa pentru care şi-a rupt gîtul ungurul antifascist. Aici ne-am descurcat bine. Arhitecta şantierului se topeşte după el. Necazul e că ni s-au blocat banii depuşi, circa 1500 ruble de fiecare, fiindcă s-a depăşit, ca de obicei, fondul repartizat pentru construcţie.

- Hai, îmbucaţi ceva acum, apoi aruncaţi boarfele astea! Frizer, baie... - făcu Herold imediat programul.

în timpul gustării, apăru unul dintre cei trei soldaţi SS-işti din Oranki, ciungi de braţul drept. Amputarea se făcuse în prima lună de prizonierat, într-un lagăr sovietic din Polonia, tututor celor o mie de tineri din SS aflaţi acolo, după un vaccin, despre

care se susţinea că era alterat. Tînărul ciung, agent la sala de mese în Brianka, îmi adusese o tocăniţă din partea şefului bucătar de la spital, tot din grupa Oranki. Nu-mi prii mîncarea, fiindcă doi tovarăşi de transport, aşezaţi la cîţiva paşi de noi, îmi urmăreau fiecare dumicat.

- Lasă-i să se uite! Aici vor găsi de mîncare - simplificară cunoscuţii mei cazul concetăţenilor lor. Bucătăria găteşte un singur meniu pentru toţi, deşi raţia majoritară e a ofiţerilor.

- Raţia ofiţerilor! - îl întrerupsei surprins.

- Da. Primim raţia din prizonierat... ţigări... în Brianka, administraţia se comportă altfel decît în trecut. Nu vorbim de serviciul medical, care e condus de o fată minunată, numită de toţi Sonnenschein. Noi, nemţii, numim simplu o femeie, aici: „bruna, blonda", dacă nu de-a dreptul „batoza" sau „vrăjitoarea", după chip şi fire. Ea, însă, „e lumina soarelui". întreabă: „cine mai vrea să fie azi scutit de lucru?" Noi vrem să cîştigăm nişte bani şi ne place să creştem metodic ceea ce am început pe şantier, aşa că nu ne îmbulzim. O să vă cruciţi, ca şi noi la început, cînd o să apară camionul cu butoaie de bere. Le dă cep aici lîngă fîntînă. Ofiţerii ruşi îşi beau, printre prizonieri, halba. Vor să ne facă să uităm coşmarul.

Cîteva zile mai tîrziu, comandantul de lagăr ne spunea:

- Vrem să vă simţiţi bine şi să munciţi şi mai bine, ca oamenii între oameni!

- Care oameni, între care oameni? - se amestecă fostul maior Mitru, grănicer de-al lui George, care după ce scăpase de Cercul

Polar, reîncepuse să-şi lipească iar monoclul în rama gravă a ochiului.

Despre trecut el avea numai amintiri frumoase, cu prezentul însă se mai războia alegînd, parcă, pleava de bobul curat, destinat amintirii. Nu asistam la discuţiile lui din cauza notei ceremonioase în care împacheta tot, dar mă interesa rusul.

- încep cu „noi" oamenii, fiindcă pe dumneavoastră, deşi faceţi parte din „voi", vă văd pentru prima oară - începu Mitru stufos şi preţios, aşezîndu-şi monoclul. Noi sîntem, sau mai eram acum o săptămînă, potrivit titulaturii oficiale, „bestii germano-fasciste". Ne-am pierdut, ca să vorbesc cu expresiile oficialităţii, chipul uman.

- Mă uimiţi! - îl întrerupse comandantul, grăbit. De unde asemenea grozăvii? Sînteţi prizonieri de război!

- Am fost, dar ne-aţi condamnat în procesele memorabile la moarte, preschimbată în 25 de ani.

- Visaţi, cu siguranţă, altfel aş spune că proferaţi insulte şi clevetiri la adresa gazdelor. Aţi fost ofiţer, nu? Ştiţi, deci, că prin condamnare se pierd drepturile. Or, dumneavoastră le primiţi... deci nu aţi fost condamnaţi - conchise comandantul, logic.

- A fost un vis urît, spuneţi dumneavoastră. Am visat! Dar dumneavoastră visaţi acum, ca să nu-i zic altfel dezinvolturii cu care faceţi din alb negru şi din negru alb... De ce n-aţi zis nimic? - ni se adresă maiorul, după ce comandantul, chemat la poartă, se îndepărtă cu neobişnuitul: „Scuzaţi!"

- Cînd ne-or face iarăşi bandiţi, o să zicem şi noi ce e de zis. Deocamdată îmi place că rusul face pe niznaiul, şi nu de dragul nostru - mormăi morocănosul Bratu, care-şi propusese să facă iarăşi viori, ca să se usuce pîinea în ladă şi la românaşii lui.

Sărăcia era proprie tuturor celor din nord, fără ca asta să-i deranjeze pe vechii locatari, dintre care trei sute, simpli prizonieri - fără interogatorii şi cazier judiciar, foşti specialişti în industria aviatică din Urali - încercau după întoarcerea de la lucru să facă din centrul lagărului un Corso, provocînd unora dintre spectatori o adîncă tristeţe. Şi revizuirea motocicletelor care nu aveau unde evolua mai mult mîhnea decît deranja. Primul furt de cămăşi - care la sosirea transportului se uscau pe sfoară, fără pază

- îi nelinişti foarte pe cei avuţi şi nu numai pe ei. Mă îndreptai, cu inima strînsă, spre cămăruţa din clădirea nouă care închidea careul... Nicu Staroste ţinea tocmai un soi de lecţie de morală, avertizînd pe cei care şi-aşa n-ar fi pus mîna, să nu se facă de rîs între atîţia străini.

- De va fi nevoie, fur eu pentru toţi, cu deosebirea că-mi cunosc meseria. Nu vă lăsaţi ispitiţi! Deocamdată, cît mai am bani, vă asigur eu pîine şi margarină.

Toţi, mai cu seamă cei doi ofiţeri, Mitru şi moş Zamfir, erau încîntaţi de predica hoţului.

Vizita medicală, amînată cîteva zile ca să ne venim în fire, avu loc pentru cei o mie în baia lagărului. Treceau goi, din camera unde-şi lăsară hainele, prin încăperea duşurilor, în camera de îmbrăcat, unde comisia medicală se pronunţa, după impresia generală, asupra capacităţii de muncă a fiecăruia. Cei ce acuzau suferinţe mai puţin vizibile urmau să fie examinaţi ulterior. Ceata de doctori germani înconjura, deferent, ca într-un protocol, un chip tînăr de fată, pe care o aprobau şoptind, înclinîndu-se. O altă femeie, cu părul argintiu, cu expresie fină-europeană, se încadra perfect în suită, părînd mai curînd însoţitoarea tinerei domniţe decît medic subaltern. Discreta politeţe cu care frumoasa suverană activa şi răspundea preţuirii colegiului medical acorda insuliţei albe pe lîngă care trecea impudica defilare a atîtor bărbaţi, un aer neverosimil de spectacol avînd drept protagonistă o şcolăriţă.

Ajuns la cîţiva paşi de locul unde fiecare suporta, fără apărare, privirile scrutătoare ale specialiştilor, mă tulbură privirea lui Sonnenschein, ridicată întîmplător din listele de pe masă. Tresărise şi întîrziase, luminată ca de o recunoaştere, privindu-mă. încercai grăbit să găsesc în trecut, ca într-un vraf de imagini, justificarea privirii care se ridica, după fiecare însemnare asupra celor ce se perindau, învăluindu-mă fără ascunziş. Mă asemuia

cuiva apropiat, hotărîi în timp ce ea, fără a mă pierde din ochi,
şoptea ceva doctoriţei argintii,... poate povestea reîntîlnirii... sau
a asemănării.

Dar nu! Şefa serviciului medical făcea consideraţii despre tipul
atletico-astenic... Grăbii spre locul de echipare, fără să ştiu ceva
de clasarea medicală. în adînc se mişca o undă ca un început de

primăvară, dar eu mă împotriveam crunt de teamă că, topindu-se
gheaţa, se va surpa totul. Primăvara reînvie ierburile, copacii, gî-
zele, dar oamenilor fără libertate le întinde doar cununi de spini,
în preajma somnului sau mai apoi în vis, din orice lectură se lăsau
punţi, ademenind la evadarea din propria-mi fortăreaţă, zidită
îndelung şi apărată straşnic. Ispitele care mă bîntuiseră în trecutul
captiv nu erau legate de cineva anume, din imediata apropiere,
ci doar năluciri ale foamei fireşti, şi ele au fost respinse cu un
arsenal dur, de la tăvălitul în troienele care îngheţau şi mintea,
pînă la situarea trează în problematica şi conflictele inerente ale
lipsei de libertate.

Adversitatea aspră care ne asalta mătura orice jind spre cati-
felare şi şoapte mici, dar acum, din lumea duşmană, se ridicase
o făptură al cărei nume însenina; o fată vie, proaspătă, pe care o
vedeam la fiecare cinci zile, potrivit dispoziţiilor medicale care
priveau grupa convalescenţilor cu regim special de hrană şi scutire
de lucru.

Teama de ridicol mă ajută un răstimp. Părea un hybris să-ţi
închipui că ai fi fost ales de o femeie care însorea nefericita re-
zervaţie, din aproape trei mii de bărbaţi dintre care mai mult de
două treimi erau tineri. Lemaire, în aceeaşi situaţie medicală şi
mai departe partener de studiu, îmi uşură trecerea timpului im-
punîndu-mi programul lui. Chinuit de dorinţa de a recupera anii
pierduţi şi stîrnit de bogăţia bibliotecii, mă atrase într-o muncă în
care somnul era programat cu zgîrcenie. Activitatea - îi citeam
împreună pe ruşi - începea după obişnuitul duş rece din zori şi ne
cufunda către prînz într-o criză paralizantă de oboseală pe care
o depăşeam printr-un somn scurt, potrivit unei teorii fabricate
de noi, că decisivă este declanşarea deconectării prin somn şi nu
durata acestuia.

- După ce observi că am adormit, mă laşi doar 15 minute şi
apoi mă trezeşti cu orice preţ! - îmi repeta de fiecare dată aso-
ciatul meu întru lectura din Dostoievski, atunci cînd nici duşul
reînnoit şi nici gimnastica de înviorare nu-l mai salvau de somnul
care-l dobora.

într-o dimineaţă, refugiat pe scara care ducea din holul servi-
ciului medical la spital, aşteptam rîndul la dentist. Mă bucuram,

adîncit în Dichtung und Wahreit a lui Goethe, că bunul Dumne-
zeu nu lasă copacii să crească pînă la cer. Nu-mi ridicai ochii din
carte, dar simţii într-un timp că încerca să se ridice un zumzet

în jurul oazei mele de linişte, ca apoi să ştiu sigur că ochii cuiva mă pîndeau dintr-un ascunziş. Puterea acestora creştea pînă la porunca de a-i căuta. Sonnenschein, lipită în colţul de umbră al vestibulului, aştepta cu încordare să fie descoperită. Partitura mea începu, cu acea zi, să devină şi mai greu de susţinut. Nu-mi ieşisem din matcă, presupunînd că interesul ei era doar părelnic. Mă învinuisem pentru infatuare, exersîndu-mi elocvenţa. Cine ştie cum sîntem făcuţi? Poate că o vorbă opreşte proaspăta încolţire! De-acum nici regimul de muncă nu mă mai putea mîntui. Devenise formă goală. Vibrau ferestrele încăperii închise de vuietul stîrnit, dar nu mă dădeam învins, deşi ea îmi şubrezea cu mînă sigură poziţia. îşi făcuse un joc din a mă descoase despre dragoste: cum arăta... ce se întîmpla... Treceam din germană în rusă, în funcţie de cei ce o căutau în cabinet. începui să scurtez întîlnirile, să mă ascund cînd îmi descoperea refugiul, să mă pierd pe drum cînd mă chema prin agenţi, dar, subminată dinlăuntru, fortăreaţa era condamnată.

- Sînt de gardă. Vă aştept astă-seară în cabinetul spitalului.

Ştiam cum se poate sfîrşi o poveste de lagăr: mutare disciplinară sau proces. Pentru un lucru de toate zilele...?

Trecînd cu duşmănie peste arşiţele din mine, regîndii totul, îmi actualizai cîmpurile de bătălie cu cei căzuţi, sîrmele ghimpate şi gratiile, suferinţele mulţimii cenuşii, fără viitor. Trupului nostru, care nu poate să zboare, nu se cade să i se sacrifice totul... Dar cei ce în mijlocul vieţii ignoră darurile acestui „templu al templelor" pentru asceză, pentru biruinţa albă, mai greu de obţinut decît în faţa morţii? începui bătălia pentru a mă distanţa de foamea trupului, şi mai jalnică între sîrme, pentru a scăpa de strînsoarea acestui straşnic temnicer.

Nu ştiu cît voi fi urcat, dar bucuria pură a primei zăpezi care veni şi peste Brianka răsplăti un tînăr care se elibera. Pentru cît? Renunţînd la cine?

Sonnenschein rămăsese Sonnenschein, făcînd pentru mine tot ce se putea în lumea de lagăr. Ataşă la fişa medicală analize cu

reacţii complicate, făcute în laboratorul spitalului de personalul german, contînd pe efectul lor asupra neiniţiaţilor ei colegi.

Străbătusem răgazul maxim acordat convalescenţilor pentru refacere. Din grupul iniţial, doar Lemaire, întreţinîndu-şi slăbiciunea fizică pentru a avea timp de citit, beneficiase de cele trei luni, după care urma obligatoriu producţia sau invaliditatea.

Sonnenschein pleca în concediu. Un maior medic o înlocuia. Liniştit de absenţa ei, mă îndopam ca şi Lemaire pentru viitorul apropiat, cînd, obosiţi de lucru, vom adormi la primele pagini. Regimul pe care numai contrastul îl făcea să pară mai bun redevenea, în faţa sarcinilor de plan niciodată îndeplinite, precar. Brigăzile nu mai cîştigau bani. Cei vechi mai aveau cheag dinainte. Puteau scoate cîte o sută de ruble lunar de la CEC.

- Oricum, am cîştigat trei luni - se felicita Lemaire.

Ceilalţi, pînă şi bietul George, cu tot programul redus obţinut, le făcuseră pe timp de toamnă, la lucru în ploaie, noroi şi frig.

Vizita medicală pentru cei ce nu erau în producţie avu loc în ambulatoriul invalizilor. Cînd am intrat, în spatele maiorului îmi zîmbi Sonnenschein. Era cu basc şi în pelerină bleumarin, ca o şcolăriţă. Nu se dezbrăcase, nu se aşezase. Ce-i va fi şoptit colegului ei nu ştiu, dar acesta, fumînd rece pipa englezească, mă întrebă despre profesie, îmi ceru să-i arăt mîinile, mă sfătui să învăţ ceva potrivit pentru anii de captivitate, că şi el se calificase la 30 de ani pentru o nouă meserie, şi insistă să-mi fac controlul pulmonar, ca şi cînd aceasta ar fi depins de mine. Sonnenschein mă examinase, dar nu mă trimisese la controlul radioscopic, lăsînd semnul de întrebare să influenţeze rămînerea mea în interior. Străinul mă clasă invalid pe trei luni şi mă expedie amabil. George, din ce în ce mai intrigat de situţia mea medicală, scutură din cap „nu pricep" şi pleacă. Nu-i spusesem nimic şi îl rugasem şi pe moş Zamfir (după o scurtă scenă din sala de aşteptare la care asistase) să nu cumva să scape o vorbă. Sonnenschein, în trecere printre cei de acolo, mă descoperise şi se îndreptă spre mine firesc, căutîndu-mi pulsul.

- Să veniţi să văd cum mai staţi cu inima!

Rămaşi singuri, moşul îmi şopti:

- Acum înţeleg: Sonnenschein e îndrăgostită. Şi ai tăcut tot timpul, afurisitule! Ne ştia apropiaţi, şi de aceea m-au răsfăţat

şi ea, şi doctoriţa Neumann, cît am stat în spital. Cred că nici Sonnenschein nu-i rusoaică, nu?

- Ce te tot uiţi? Nu ştiu nimic despre ea şi nici despre mine nu mai ştiu.

Tot ceea ce chinuit zideam de-a lungul unei zilei se năruia într-o clipă la întîlnirile pe care Sonnenschein le provoca iscusit. După o pauză de cîteva zile, un invalid mă rugă să-l însoţesc în ambulatoriu. Nu era oră de consultaţie. Sonnenschein mă aştepta singură, plimbîndu-se prin încăpere. Salutai tăcut. Ea alergă la cuier şi se apropie ca un copil, ţinînd ceva în pumnul strîns. îmi trecu cocoloşul de hîrtii sub haină cu un gest tandru, dar se retrase nesigură în spatele biroului.

- Vedeţi că mi-e frică? - rîse ea.

Pipăii hîrtiile mototolite. Erau bacnote de 25 de ruble. Cocoloşul zbură proiectat impulsiv peste birou şi se opri în pieptul celei ce tocmai se aşeza. Uşa se deschise şi doctorul neamţ, un bătrîn tăcut, intră. Mă înclinai şi părăsii încăperea. Făcusem un lucru necuvenit, dar obligatoriu. Viscolea în lagăr şi, fără să caut poteca, pornii la întîmplare. Din urmă mă prinse, alergînd, doctorul.

- N-o supăraţi pe Sonnenschein! Primiţi-i, vă rog eu; îi datorez postul de medic! Făceţi-o pentru mine, un om care a văzut şi trăit multe. Vă rog! - şi-mi întinse banii tot cocoloşiţi.

- De unde mă ştiţi? Ştiţi ce-mi cereţi?

îl părăsii, copleşit în nefericirea lui.

Sosi Crăciunul. Lîngă fîntîna arteziană încremenită în hibernare se înălţa un brad întreg, ca în pădure, cumpărat de cei avuţi. Nu purta nici o găteală decît a chiciurei. Lagărul se cufundă, la un semnal, în noapte. Iluminarea părelnică învăpăia semnul sărbătorii cu o impresionantă sobrietate. Toată suflarea înălţă, la unison, ca o rugă O, Tannenbaum. Ruga se înaripa răscolitor în Heimat, deine Sterne pînă sub stelele tuturor oamenilor. Ce blestem va fi împietrit auzul pămîntenilor de nu s-au schimbat toţi în acea noapte!

A doua zi, pe poteca ce venea de la sala de mese, mă prinse din urmă Sonnenschein. Proaspătă şi luminoasă ca zăpada ce cădea molcom.

- Plecaţi în cîteva zile... Nu ştiu unde! Haideţi! Cel puţin acum - şi se ridicase spre ochii mei.

-Ce putem pune într-un ceas, fără libertate? Să lăsăm pentru vremurile cînd vom fi atît de departe că nici nu vom şti dacă mai sîntem.

într-o seară, după stingere, George intră pe vîrfuri în camera în care dormeam cu cinci „von"-i. în amintirea zilelor din închisoare, comandorul Schwartz îmi făcuse atmosferă din prima zi printre cunoscuţii lui şi mi se propusese să ocup locul vacant din încăperea lor. îl urmai pe George în casa scării:

-Plecăm mîine! - mă anunţă şoptit. Am trecut cu Bemlinger pe la „îmbrăcăminte". Făceau listele pentru cei care pleacă: toţi cei şase români, restul maghiari. Bemlinger a fost în mare formă. E dat dracului. Tu crezi povestea că la condamnarea la moarte a tatălui său, a generalului, el, aşezat în primele rînduri ale întrunirii antifasciste, s-ar fi ridicat în picioare, aplaudînd?

A doua zi, înainte de prînz, echipaţi cu haine bune, dar nu noi (deci nu spre casă porneam), furăm supuşi unui control formal, în faţa porţii.

Din fereastra de la etaj a spitalului, de unde îmi făcea cu mîna, flutura ca un zbor alb Sonnenschein, pînă cînd prima cotitură a drumului în necunoscut a ascuns-o. Dacă închid ochii, o văd peste depărtări şi ani, fluturînd alb.

CAPITOLUL PATRU
LA APA VAVILONULUI

- Aţi nimerit rău, fraţilor! - ne întîmpină, în loc de salut, avocatul Cojoc, intrat prin sîrme, seara, în carantină. Vreţi o schiţă-portret a lagărului? - continuă el, după ce schimbarăm noutăţi despre fiecare. Hm! E un lagăr fără chip... amorf. O înghesuială cenuşie, în care insul dispare. La Cercul Polar, ameninţarea morţii era sălbatică. Oamenii i-au făcut faţă reflex, cel puţin un timp, descoperind resurse pe care şi le ignorau. Dacă s-ar fi prelungit cu încă un an aşa cum începuse, fără oprire, sigur că ne-ar fi lichidat. Aici nu este nici o privelişte distinctă, de viaţă şi de moarte; nu e nici cald, nici rece; e cum e mai nepotrivit pentru a supravieţui. Organismele au ieşit din starea de asediu; nu le mai stîrneşte nimic

la luptă; nu mai au coajă tare, e un fel de decalcifiere generală şi cad cu duiumul. La pol au murit suspect de puţini. Aici au dat de un relativ mai bine şi nu au mai fost în gardă.

După o pauză, haiducul de altădată, şi el parcă mai spălăcit, continuă:

- Grupul românesc a pierdut în ultima grevă a foamei - pentru repatrierea celor condamnaţi în chestiuni de lagăr - pe locotenentul timişorean Rîmneamţu. La hrănirea forţată i-au turnat bulionul în plămîni, asfixiindu-1. Avocatul Munteanu, întors cu noi din Vorkuta, a continuat greva, cerînd pedepsirea vinovaţilor... Ţi-ai găsit! După 60 de zile, cu hrănire forţată, a fost ridicat. Se crede că a fost repatriat. Pe noi, cei cu greva, n-au decît să ne condamne încă o dată, dacă vor să ne ţină în continuare!... Mă duc înainte de a trece rondul. Mă cunoaşte. E frate bun cu Hormolaev de la Mînăstîrka - vi-l amintiţi? - cel care, tot pescuind colierele cu cartofii furaţi, puşi la copt în hornurile de pe bordeie, găsea adesea un cartonaş scris... Un cuvînt de ocară. Numai că ăla înjura şi rîdea.

A doua zi, comandantul lagărului, „un tovarăş" cu epoleţi de ofiţer superior, vrînd să facă impresie (după război nacialnicii se şcolarizau pe capete), ne vorbi încîlcit despre multe, din care traducătorul, un român rotofei cu ochelari fumurii, ştirbit parcă pe undeva, compilă o optimistă declaraţie de repatriere, fără acoperire.

Tot Cojoc, întrebat în seara următoare despre fantezistul traducător, ne lămuri:

- E un caz ciudat acest maior Retezat. Are un cartuş în cap. Dar staţi s-o iau în ordine. A comandat un batalion de asalt în asediul Odessei din '41. Cunoscător de limbă rusă (a copilărit în Basarabia), a fost cooptat de contrainformaţii şi se găsea, în '44, în încercuirea de la Chişinău. Cînd dezastrul din August deveni evident, maiorul îşi dezlegă subalternii - pe care cu mînă de fier îi ţinuse pînă în ultima clipă prezenţi în apropierea frontului - de obligaţiile de serviciu şi se împuşcă. Ruşii îl căutau ca pe iarba fiarelor şi, probabil cu ajutorul unui subaltern, îl descoperiră printre cadavre. Retezat se trezi într-un spital sovietic. Cartuşul tras în tîmpla dreaptă a ajuns sub urechea opusă, orbindu-i ochiul stîng. Din '44 pînă acum cartuşul a urcat cu patru centimetri, provocîndu-i violente accese epileptiforme şi astm. Nu mai putea să vorbească şi a reînvăţat şi româneşte, şi ruseşte. Se exprimă cu efort încă, gîndeşte cu greutate, dar a rămas un om. Deci, trezindu-se în mîna inamicului, în spital, încercă disperat să-şi taie venele cu primul cuţit care-i căzu în mînă. I-am văzut cicatricea barbară. Nici greva foamei nu putea, evident să-i aducă scăparea, aşa că Retezat hotărî să se supună poruncii de a trăi, dar nu oricum. I se cerea reţeaua de agenţi rămaşi pe teritoriul sovietic - la care inamicul e, după cum se ştie, hipersensibil. L-au dus la Moscova, 1-a interogat Abakumov - das grosse Tier[1] - şeful Smerci-ului[2]

[1] Das grosse Tier (germ.): Fiara cea mare.
[2] Departament de contraspionaj al URSS care a funcţionat între 1943 şi 1946, condus de Victor Semionovici Abakumov şi plasat sub imeditata autoritate a lui Stalin. Numele său rusesc, CMEPIII, pronunţat SMERCI, este acronimul sintagmei care se traduce prin „Moarte spionilor!", „spionii" fiind de regulă, conform „uzanţelor" staliniste, opozanţii regimului sau cei care deveneau indezirabili pentru Stalin.

şi ministrul Securităţii, lichidat mai apoi de Stalin, care scurta, grijuliu, capetele colaboratorilor săi în ascensiune.

Se pare că nici cu binele nici cu răul n-au obţinut mare lucru. Şi hai cu el la Cercul Polar, să lucreze în mină! El povesteşte - spun unii - că, la Vologda, regele blatnoilor l-a luat sub aripa sa. Aşa că, după tranzitul din Vorkuta, blatnoii din lagărul-mină în care a ajuns - avizaţi prin reţeaua proprie - i-au fost credincioşi scutieri, împotriva destinaţiei oficiale. De necrezut, dar a supravieţuit, deşi poate sfîrşi sufocat la fiecare criză de astm. Se albăstreşte pînă cînd stăpînii catadicsesc să-i aprobe injecţia de efedrină. Era cît pe-aci să-l opereze un vestit chirurg rus, aflat în detenţie pentru scurt timp în Vorkuta, dar cînd profesorul trecu înainte de operaţie să-şi vadă pacientul, Retezat, văzîndu-l că abia se ţinea pe picioare, refuză intervenţia. Azi regretă, mai ales că toţi l-au asigurat că, în clipa în care apuca bisturiul, siguranţa mişcărilor lui, cică, făcea minuni. Ceea ce văd eu zilnic însă e tăria cu care Retezat luptă cu accesele. Nu se plînge niciodată. Zîmbeşte ca un copil şi zice: „a trecut" de parcă ar fi fost o amintire. Şi e bun de ţi-e ruşine de propriile „nevricale".

* * *

Ungurii şi românii, cu excepţia celor cu pedepse de lagăr, plecau din nou la drum, prilej ca unii dintre ei să creadă cu disperare că drumul poate duce acasă. Dar şi scepticii doreau în tăcere ca eşalonul captiv să le infirme logica şi să se îndrepte, din vastul triaj al Dnepropetrovskului, spre soare-apune.

- Aşteptăm să se decidă - pîndea moş Zamfir, din fereastra cu gratii a vagonului-marfă.

- E deja hotărît, bătrîne - îl sîcîia Crin, reintrat în formaţie după despărţirea de la Cercul Polar, pe vechiul său post de ghimpe. Doar neştiinţa noastră lăsă loc pentru o răspîntie. Mă tem că numai în conştiinţa subiectivă se pune problema opţiunii, şi prin aceasta şi a responsabilităţii. Dintr-un punct de staţie superior, totul apare legic şi prestabilit pentru intervalul următor.

- Dar dacă lumea e o hală de maşini cu funcţionare legică - se continuă discuţia, după ce acarul dădu cale deschisă spre est -, lămureşte-mă, ereticule, de unde vine nepipăita şi jucăuşa viaţă,

ori şi ea e pentru tine doar o maşină mai subtilă, cu legităţi endocrine şi hormonale?

- Te pomeneşti că destinul tău - reluă moşul tema de altundeva - e aranjat de ceasovoiul din Kremlin? Dar al lui pe mîna cui a încăput, de-l răsfaţă?... Şi de ce, dacă e aşa, tu, şurub ajuns la conştiinţa de sine, nu împiedici funcţionarea abatorului universal?

- Mi-e frică de ciocan, moşule, de postura de rebut,... Că mă vor retopi şi returna... Dar, chiar presupunînd că aş deveni un şurub eroic, tot n-aş reuşi mare ispravă. Aş provoca, în cel mai bun caz, un incident de funcţionare... Dar, lasă asta, uite golul din jur! Ne suge ca un aspirator cosmic!

* * *

Cîţiva prinşi de război, supravieţuitori a zece ani pe pămînt sovietic (memoria halucinantă a stepelor de iarnă), umpleau din nou, adînciţi în sine, ca într-o obsesie de nebun, vastul cadru îngheţat, cu ceţuri, explozii, dezastre, prin care se tîrau coloanele captive minate spre est.

... Morţii tineri, mîniaţi că li s-a smuls de timpuriu viaţa, vor fi trecînd, în nopţi de iarnă, în cavalcade, peste zările închise, amici şi inamici împreună, grăbiţi să nu-i mai surprindă ţipătul cocoşului care să-i pună, ca in 42, faţă in faţă, să se ucidă...

Doar amintirile povestite ale maiorului Mitru mai ştiau despre comandantul unei şcoli militare ruseşti care saluta în prizonierii unui sector pe apărătorii din ajun de la Raspopinskaia, unde-şi pierduse cadeţii fierbinţi.

- încetaţi cu minciunile dumneavoastră frumoase! - îl opri impulsiv sublocotenentul Nicuşor Moroşanu pe maior. Ori aţi uitat amănuntul că aceşti cavaleri au împins în groapa comună de la Beketovka 80.000 de prizonieri, îndată după cădere?!

în Beketovka, sub Stalingrad, se opri călătoria grupului maghiaro-român. Un şir de bordeie şi cîteva barăci se forţară să ne cuprindă. Revendicarea pe loc a statutului de prizonieri, cu drepturile de ofiţeri, fu primită cu un rînjet de conducerea lagărului:

- Sînteţi bandiţi şi, dacă nu veţi plăti pîinea pe care o mîncaţi, o să ne cunoaşteţi. Vă plîngeţi că lagărul e de nelocuit. O să

vă faceţi altul la Elşanka, începînd de mîine chiar. în costul pîinii era socotită şi pîinea întregului aparat de conducere şi pază, îmbrăcămintea, asistenţa medicală, tansporturile. încălzirea se făcea cu coji de copaci şi rumeguş care zăcuseră sub cerul liber, lîngă o fabrică de cherestea din apropiere. Alimentaţia precară îi împingea pe oameni să cîştige bani de pîine cu orice preţ. Numai ceea ce depăşea acoperirea întreţinerii întregului efectiv, inclusiv invalizii şi bolnavii, revenea lucrătorilor. Crin, Apostol şi alţi cîţiva buni organizatori şi cunoscători ai limbii ruse, fură solicitaţi să ţină socotelile brigăzilor în lupta cu conducătorii şantierelor. Majoritatea brigăzilor lucrau la magistrala Stalingrad-Moscova. La întoarcerea în lagăr flămînzii ascundeau sub cămaşă tîrnăcoapele scoase din cozi, ascuţite de ei, iar noaptea şi le puneau sub saltea, ca să aibă a doua zi cu ce depăşi norma de muncitori necalificaţi.

Şase luni în şir fură amînaţi cu începutul plăţilor. Pentru a primi maximum de numerar, 200 de ruble, trebuia să efectueze muncă de 1.000 de ruble, aşa că, în zilele decisive, indiferent de boală sau temperatură, ieşeau la lucru ca nişte posedaţi.

Lupta pentru posturile-cheie în lagăr aprinse din nou vechea animozitate dintre cele două popoare. Nicuşor Moroşanu, care inaugurase carcera la prima întîlnire cu conducerea lagărului, încerca fără succes să-i convingă pe români să renunţe la lupta pentru putere fiindcă reprezentanţilor noştri nu le-ar rămîne decît să devină mănuşa cu care ne gîtuia administraţia.

- Pentru Negru vreţi să luptaţi? Vasiliev nici n-ar admite pe altcineva în fruntea noastră. V-aţi pierdut minţile! Nu mai e nici o scăpare!

Negru deveni reprezentantul nostru, şeful producţiei pe lagăr şi, împreună cu Kapusta, comandantul prizonier al zonei, perechea conducătoare din fruntea turmei puţin cuvîntătoare.

Comunitatea maghiară, superioară numericeşte, cuprindea cîţiva generali şi mulţi ofiţeri cultivaţi şi de ţinută. Kapusta, împins de ei în faţă, era un subofiţer scund, bine legat, care ducea mîna la capelă îndată ce primea o dispoziţie şi alerga ca un căprar pentru a marca activitatea. Colegul lui român, cunoscător şi al maghiarei în afară de rusă şi de germană, îi era superior în toate, afară de omenie. Negru, construcţie impozantă ameninţată de o suspectă

obezitate, nu avea trecut; se da drept ofiţer de aviaţie, era înfipt, de spirit şi avea priză la mulţime pe care reuşea s-o ducă pe degete.

- E în stare uneori să facă şi lucruri bune, din posturi cheie, fără sacrificii personale, dar de ticăloşii e capabil din orice poziţie şi împotriva oricui! - susţinea Moroşanu deschis, intuindu-1.

Negru, informat cu privire la ceea ce se gîndea despre el, se purta cu adversarii prevenitor, încercînd să-i dezarmeze prin avantaje, apărîndu-i de pedepse evidente. Curînd, îi erau obligaţi cei din administraţie, prin servicii şi băutură oferită cu prilejul inspectării şantierelor. Mai tîrziu îi avea la mînă şi se temeau de el, fiindcă Negru ştia să vadă, să audă, să afle dedesubturi. Numai întunecatul şi durul Vasiliev, maiorul securist, nu era abordabil şi-l neliniştea.

Translatoarea lui însă, o tînără evreică, tot trecînd prin faţa lagărului adunat pentru apelul de seară, spre a fi devorată de sute de ochi flămînzi - ceea ce îi provoca tainice delicii, aprinzîndu-i ca o flacără obrazul exotic -, căzu în mîna sigură a lui Negru, care stîrni în ea o dragoste de sclavă.

Vasiliev, păianjenul din umbră, folosind serviciile lui Kapusta, aşteptă într-o seară după orele de program în cabina de la poartă şi o percheziţionară pe adjutanta sa, care tocmai îşi ducea acasă sandalele lucrate, din porunca lui Negru, de meşterii cizmari români şi maghiari, bucuroşi să mai gătească şi ei o gleznă de fată. Negru deveni, la arestarea tinerei, martorul acuzării, semnînd tot

ce-i trebuia NKVD-istului Vasiliev pentru a pedepsi dragostea, după legea sovietică.

Translatoarea a fost acuzată că a divulgat secrete de serviciu şi a primit nouă ani de lagăr. Negru i-a reprodus lui George, cu vădită mîndrie, ultimul cuvînt al acuzatei:

- Adevărat e numai că l-am iubit. Nu-l condamn pentru depoziţiile făcute. Chiar dacă ar trebui să plătesc cu viaţa, nu m-aş lipsi de dragostea lui.

* * *

Sărbătoarea Paştelui adunase o mulţime de pelerini veniţi de la mari depărtări să ia parte la slujba din noaptea sfîntă.

Lanurile de luminiţe de sub bolta de întuneric se întindeau pînă departe de zidurile bisericii din Beketovka. Nici zvonul cîntărilor bisericeşti, nici cîntecele comsomolului revoluţionar care opuneau acelei mulţimi necredinţa, nu ajungeau pînă în lagăr, dar prizonierii suiţi pe bordeie, la miezul nopţii, îi priveau tulburaţi pe cei ce aşteptau învierea.

- Parcă-s holde coapte - se şopti lîngă mine.

Voiam să văd faţa celui ce vorbise. Vecinul meu, tăcut, parcă plîngea.

- Dacă nu vom învia într-adevăr, degeaba au fost toate cîte au fost şi vor mai fi - auzii acelaşi glas.

Luînd, peste sîrmele ghimpate, doar cu ochii, fără mîini şi luminare, „lumină din lumină", prizonierii se întîmpinau din acea clipă cu „Hristos a înviat!" în dimineaţa de Paşte se grăbeau, cu acelaşi salut, spre adunarea brigăzilor mobilizate la muncă voluntară pentru a face drumuri prin balta de noroi a noului lagăr în care urma să ne mutăm în zilele următoare.

Terminasem de tradus, folosind incapacitatea de muncă în producţie stabilită de Sonnenschein, Povestiri de Puşkin şi comedia Zi de odihnă a lui Kataev, pe care o şi ilustrasem. George îmi procurase hîrtie şi cele pentru scris (mă tem că prin Negru). Le încredinţai lui Ionică Hîngu, interpretul poznaş din Bazarul Iluziilor de la Oranki. Ionică le citea seara cu har, întrerupînd amintirile necazurilor lui, care de vreo zece ani erau şi ale altora, ale ascultătorilor. Repovestite cu o mască de clovn înnăscut, provocau atîta rîs cu lacrimi cît nu cursese de cînd încăpuseră cu toţii pe mîna unor tirani fără humor.

Ascultătorii propuseseră ca, la şedinţele de peste două, patru şi şase ore din programul duminical, să fie asistaţi de un medic care să nu înţeleagă româneşte, plătit din contribuţia lor, pentru a da ajutor imediat celor flămînzi de rîs.

* * *

Ca noul lagăr să se depăşească în producţie şi ordine interioară, cercul agenţilor pro-sovietici, inspirat de fostul maior prizonier Moşimski, ceru administraţiei îndepărtarea după prima lună de

funcţionare a cîtorva, în frunte cu George Fonea. Acceptasem în acea lună compromisul de a ieşi la lucru cu o brigadă căreia refuzasem să-i ţin contabilitatea. Mi se părea că trebuie luptat nu să se cîştige bani, ci dimpotrivă.

-Oamenii rîd de pornirea dumneavoastră împotriva banilor, nu fiindcă ei ar fi totdeauna buni, dar acum abia ajung pentru pîi-ne. Dacă ar fi mulţi, aşa cum sînt ruşii, i-am dispreţui şi noi - îmi explica familiar Nistor, brigadierul, un sergent tulcean, oacheş, curăţel şi spătos, din cîndva vestitul regiment de la gurile Dunării.

Era familiaritatea discretă a ţăranului care-ţi întinde mîna ca să te scoată de la ananghie. Dar, pornit „să-mi rezolv singur problemele", mă deranja să fiu ţinut de braţ.

- Oamenii insistă să ieşiţi cu noi, iar acolo să staţi de vorbă cu inginerul rus. Ingineria i-o face marinarul nostru, dar el nu seamănă cu sovieticii ăştilalţi.

-Cînd oamenii tăi dorm cu fiarele sub cap, cer socoteală unor ofiţeri că nu-şi fac norma şi sînt duşi în spate de brigadă?

în privinţa fiarelor, el ridică neputincios din umeri: „Pîinea... ce să facem! Iar cu ofiţerii... Sînt ofiţeri şi ofiţeri. Haideţi cu noi! îi ştiţi pe băieţi. Nu-i jigniţi! N-aţi avea dreptul", mă avertiză în-tunecat Nistor.

încercasem, ieşit la lucru, să pun mîna pe targă, pe lopată. Era muncă de pămînt: mii şi mii de metri cubi de mutat. Se aşeza pe fundul văioagei un şir de inele de beton de înălţimea omului. Mi le luau din mînă, care cum se nimereau, ca înţeleşi, şi mă trimiteau rîzînd să stau de vorbă cu copiii infiltraţi prin lanţul sentinele-lor care-i împiedicau pe civilii curioşi să se apropie. Cu cei mici legasem prietenie. Veneau cuminţi să ne salute. îmi spuneau ce învăţaseră la şcoală, recitau poezioare, cîntau totdeauna frumos. Pentru ei eram aviator. Căpitan aviator. Poate din cauza capelei pe care o purtam, deşi ei spuneau că se vede deodată ce-am fost. Unul dintre băieţii mai răsăriţi voia să se facă şi el aviator. Se aprindea la faţă cînd vorbea despre zbor. într-o zi mi-a adus un pachet de ţigări.

-L-am luat cu banii mei. Primiţi-1! - insistă cu lacrimi în ochi. Voi fi şi eu aviator. Ei, chiar cînd sînt duşmani, se stimează. Dar acum sîntem aliaţi cu românii, iar noi doi sîntem prieteni vechi.

Ştia de la şcoală că ofiţerii români sînt fii de moşieri, iar solda-ţii erau ordonanţele lor. Cînd află că nici unul din ofiţerii de faţă nu avusese moşie, întrebă chinuit: „De ce nu ne spun adevărul?". Fetele erau şi mai curioase. Apăreau cum terminau şcoala. Mai inventive decît băieţii, îşi dădeau drumul pe pantele versantelor sau îşi trimiteau frăţiorii mai mici înainte, ca să justifice pătrun-

derea. Prizonierii îi răsfăţau. Le aminteau de acasă. Copilăriţi, îi purtau pe tărgile goale sau în roabe, claxonînd cît îi ţinea gura. Pînă să se facă o breşă, şcolarii cîntau cu toţii: „Căpitan, căpitan, hai zîmbeşte!" din filmul Copiii căpitanului Grant. într-o zi, Svetlana, fetiţa unui colonel din Ministerul de Interne, care era cea mai zvăpăiată, rămase pe înălţime, pregătind cu ciudă bulgări de pămînt.

- Pe cine vrei să loveşti, furioaso? - o tachinau ei.

- Vreau să vă distrug pe toţi! - ţipă ea războinic, fără urmă de glumă.

- Şi pe mine?

- Pe dumneavoastră nu, dar pe toţi ceilalţi.

- Dar de ce?

- Fiindcă aţi ars copiii în război! Criminali ce sînteţi! Meritaţi să fiţi omorîţi!

Niciodată condamnarea cuiva nu mă găsise mai fără apărare. Şcoala şi părinţii îşi pregăteau astfel copiii pentru viitor.

* * *

Lagărul I din Stalingrad unde, pentru liniştea celor din Elşanka, îl însoţii pe George, funcţiona nemţeşte, ca un mecanism (40 de brigăzi de constructori).

- Construim acum portul fluvial. Transformăm ţărmul, fierăstruit de văi abrupte pe cîţiva kilometri, într-un parc cu scară monumentală, cu pauze largi, străjuită jos de obeliscuri, sus de o construcţie arhitectonică inspirată parcă de BrandenburgertorK

[1] Brandenburgertor (germ.), Poarta Brandenburg, monumentul emblematic al Berlinului. Urma să fie parte a Zidului Berlinului după construcţia acestuia, începută în 1961.

Pe panta verde, încinsă cu alei, se înălţa, ca un templu antic, un loc de agrement. Simetric, spre sud, o rotondă.

- Nu-s mult prea felurite lucruri la un loc? - încercă să-l tempereze George pe primul interlocutor dornic să ne pună în temă.

- Concepţia e sovietică, noi lucrăm numai. La Planetarium am construit însă cum ştim noi. Cînd prima delegaţie mixtă de jurnalişti germani din Est şi Vest a vizitat Stalingradul, unul a întrebat cine sînt constructorii, fiindcă acest procedeu de zidire e german. însoţitorul sovietic i-a dat dreptate şi a precizat că zidarii sînt ruşi, foşti prizonieri în Germania. Ştiţi că sovieticii au declarat că nu mai au prizonieri germani şi ca să ne ascundă de ochii delegaţiilor străine ne transportă în camioane cu prelată. Iar zonele de sîrmă din afara lagărului, ca şi turnurile de pază înălţate peste linia gardului, au dispărut, le-au lipit pe interior.

- însă cei din lagărul gării le-au făcut-o! - sări un bătrînel vioi. Acolo calea ferată trece în rambleu înalt pe lîngă lagăr, de se vede, ca în palmă, curtea. în ziua vizitei unei delegaţii, prizonierii au fost

închişi în barăci, cu pază în antreu. în schimb, cîteva formaţii de pionieri au împînzit tot spaţiul cu joc şi cîntec. La trecerea trenului au fluturat copilăreşte cu mînuţele. Dar nu salutul lor i-a adus pe străini la ferestrele vagonului. De pe acoperişul bucătăriei, se ridicase un panou pe care scria: „S.O.S. Aici se găsesc 4.000 de prizonieri de război germani". Se ştia, din ziare, că delegaţia era programată să viziteze în acea zi oraşul-erou şi autorii (din personalul bucătăriei) pregătiseră anunţul şi un dispozitiv cu sfori care să-l ridice pentru a fi citit. Abia a trecut trenul cu oaspeţi că Securitatea a şi năvălit în lagăr şi dă-i... anchete... arestări şi aşa mai departe.

* * *

-Cum îi găseşti pe „copiii blonzi ai Nordului?" - îmi întrebai confratele de „exil", după cîteva săptămîni în noul lagăr.

-înviorați. începe să li se osifice coloana vertebrală. Simt spatele asigurat. Sprijinul tot mai substanţial de la lună la lună, prin pachete, îi pune pe picioare în toate privinţele, deşi vor construi mai departe socialismul, dar de astă-dată cu mîncare de-acasă. încolo, aceiaşi individualişti de treabă din care, dacă are cine

striga tare, se pot face colective redutabile şi de pace şi de război. Priveşte în jur: alei cu prundiş înstelat multicolor prin flori de piatră, cu fîşiile marginale din tot soiul de plante din seminţe şi tuberculi din pachete, pe care harnicii gădinari în şorţ - generalii de ieri - le îngijesc cu o înduioşătoare vocaţie paşnică. într-o jumătate de oră brigăzile care, uite! vin prăfuite şi obosite de pe şantiere, trec pe sub duş, şi lagărul, plin de costume de trening şi bluze multicolore, o să semene mai curînd cu o colonie vestică de lucru din care, inexplicabil, lipsesc femeile şi copiii, decît cu un colţ necăjit de pe-aici. Mă întreb ce-o fi în capul unora din Vest de au trimis şi costume de călărie, şi echipament de tenis! Au fost seduşi, probabil, de cererea prizonierilor de echipament de fotbal... Ştii că Arion, pînă la venirea noastră, a fost vedeta favorită a clubului Wackerer sau Eintracht?

- E curios că - reveni George după o îndelungă pauză - poporul ăsta cu atîţia gînditori nu e bîntuit de tristeţi metafizice!

în clădirea din centrul lagărului, mai întîi săptămînal, dar nu peste mult - zilnic, o echipă sovietică aflată sub controlul Securităţii distribuia pachetele sosite. Lucrurile nepermise găsite întîmplător sau de care se aflase prin informatori au dus la o serie de modalităţi incomode de înmînare a conţinutului cutiilor de conserve (depozitate în rafturile personale ale depozitului sub cheie) în veselă de lagăr. Echipele cu supra-ore de serviciu erau iritate mai ales de chinul de a le trece prin mînă bunătăţi de un rafinament culinar de care nici nu ştiau că există. Era ca şi cînd firmele vestice îşi propuseseră să cîştige războiul rece prin reclamă la bunurile de consum. Funcţionarii lagărului aşezau la loc de vază în locuinţele lor ambalaje şi cutii, uneori mai costisitoare

decît conţinutul purtat. De pildă, cutiile de fructe uscate, gătite cu imagini ale unor monumente arhitectonice, bătute în metal. Interesul pentru asemenea achiziţii cuprinse tot tîrgul.

Copiii se ţineau scai de coloana prizonierilor, la munci, în jurul lagărului, scandînd în cor: Diadia, daite corobucicuV (Cutii pe care ei le negustoreau în bazar, la preţuri de speculă.) Tăieturi din ziare vestice, iscusit ascunse în tuburile de pastă între pereţii dubli ai am-

[1] Diadia, daite corobucicu! (rus.): Nene, dă-ne o cutiuţă!

balajelor, dovedeau şi declarau că ţara nu-şi uitase soldaţii învinşi, ameninţaţi de îndelunga captivitate. Publicaţiile unor instituţii medicale destinate cercetării urmărilor prizonieratului în URSS ofereau cifre îngrijorătoare de nerecuperabili, clasînd în procentaje categoriile stigmatizaţilor psiho-fizici. Se mobiliza opinia publică prin momente de reculegere marcate de stagnarea circulaţiei şi semnale de sirene pentru salvarea celor ce supravieţuiseră.

Pe străzi, afişele pe care scria „Aminteşte-ţi de prizonierii de război!" se amestecau cu cele ce vesteau spectacolele. Imagini cu siluete sub viscol sau cu luminări, pe care se consemna pomelnicul anilor dintre sîrme, chemau prin cuvintele psalmistului: „Adu, Doamne, înapoi pe prinşii noştri de război, ca pe apele de miazăzi". Gravul memento cădea ritmic în caruselul vieţii pestriţe a Europei nesovietizate. Dar pînă ce vor fi primiţi de cetele fecioarelor în alb, întinzîndu-le veşmintele peste care să calce ca într-o nouă intrare în Ierusalim, patria lor din Vest (nu şi cea din Est) ridicată miraculos din molozul războiului se îngrijea de existenţa lor fizică.

Din spicuirile din presa Germaniei federale reieşea că donatorii, din neştiinţă, nu trimiseseră totdeauna ce era mai necesar şi li se imputa adresanţilor că dăduseră darurilor o destinaţie exclusiv personală, în loc să le împartă acolo cu cei necunoscuţi. Era în Vest o acţiune vastă de cuprindere şi asistenţă a tuturor prizonierilor! Graţie corespondenţei cifrate a camarazilor germani, fură luaţi în evidenţă şi români şi unguri, uitaţi de ţările lor. Pînă una-alta, George ieşea însă cînd şi cînd în locul unui lucrător în producţie, în schimbul unei conserve.

Regimul lagărului continua să fie silnic, mai ales în arşiţa verii, pentru cel ce trebuia să ţină pasul cu prizonierii germani care, în mod obişnuit, nu-şi puneau problema ce şi pentru cine lucrează. Brigada de nespecialişti în care fusesem încadrat sorta metal vechi şi încărca zilnic vagoane de fier destinat retopirii, în enormul depozit al uzinelor Octombrie Roşu. Brigadă de intelectuali vîrsnici şi invalizi, ea reuşise, înlocuind lucrători liberi ruşi, rezultate nescontate, asigurîndu-şi maximum de cîştig posibil. Noroc că Markward, tovarăşul meu de echipă, care-şi recăpătase, de cînd cu sosirea pachetelor, un roşu de acuarelă în obrajii bavarezi, nu

se necăjea pentru lipsa mea de convingere arătată în zăpuşeala
din cimitirul fierului, cînd metalul încins ardea şi prin mănuşa
de lucru, iar apa cu gheaţă, trimisă ca recompensă de întreprin-
dere, devenea leşietică, pînă cînd îţi venea rîndul să-ţi speli gîtlejul
prăfuit de rugina răscolită. Divizia lui, ajunsă la Stalingrad, se
măcinase împotriva rezistenţei roşii din Fabrica de tractoare şi că-
zuse în prizonierat sub comanda lui Paulus şi Schmidt. Markward
era încîntat ca de un merit personal de faptul că supravieţuise şi
considera o poantă demnă de povestit faptul că lucrase an de an
la reconstrucţia oraşului sub dărîmăturile căruia îşi încheiase
cariera de luptător.

- Priviţi plăcile de fum brun, cerul de metal al Stalingra-
dului! - ne spunea el. Pe zeci de kilometri din ţărmul Volgii se ţin
lanţ: Octombrie Roşu, Uzina de Tractoare, Baricade, forja uriaşă
a arsenalului sovietic. Stepa din jur e fără verdeaţă, arsă parcă de
vecinătatea cuptoarelor ascunse care pregătesc apocalipsa. Nu-mi
mai rămîne decît să mă anunţ, ca specialist, pentru lagărele înşi-
rate de-a lungul canalelor Volga-Don, ca să sudez la statuia colos
de 52 de metri a lui Stalin care se montează acum. îmi povestea
Willi Lang, întors bolnav de acolo, că în torsul atotputernicului, cu
epoleţii de generalisim lungi de doi metri, fac amor condamnaţii
sovietici care pun mîna pe cîte o deţinută ce se „fîţîie" pe acolo ca
să se mai răcorească.

Întîmplarea a făcut să verific spusele colonelului bavarez des-
pre „forja de pe Volga". Brigada Zubriţki a fost scoasă într-o du-
minică, în afară de program, la Baricade, unde specialişti germani
construiau o hală care continua o alta, existentă demult. Cum
acoperişul celei în construcţie se lipea de cel vechi, trebuia marcată
zona interzisă, pentru ca prizonierii constructori să nu se apropie
de luminatoriul halei vechi. Brigadierul polonez care se prezentase
drept profesor universitar, fără ca eu să fi avut ceva de obiectat,
arăta înţelgere pentru al doilea străin al brigăzii şi pentru că nu-mi
găsea de lucru la descărcarea materialelor, „adevărată rupere de
oase" cum motivă el ca să-mi arate simpatia, mă însărcină ca, la
dispoziţia sentinelei de pază, să marchez linia de graniţă printr-un
gard de scînduri. îmi alesei ca ajutor un profesor de matematică
tăcut pe care-l socoteam apt să bată un cui drept şi, cu un braţ de

ştacheţi şi cu un pumn de cuie, ne instalarăm şantierul de lucru,
pentru o zi, pe acoperişul cu sentinelă. După rezolvarea simplă
şi funcţională a misiunii, scrutam de la înălţime împrejurimile.
Cenuşiul Stalingrad, alungit subţire pe 60 de kilometri, era învio-
rat doar de dunga zăvoaielor de pe ţărmul estic care era scund.
Copleşit de leşia solară, nu reuşeam să gîndesc pînă la capăt ceva
cu sens despre acea linie inegal îngroşată a oraşului care devenise,
cu zece ani în urmă, cumpăna apelor în învolburarea a milioane
de destine. înciudat de golul din mine, hotărîi să întrerup într-un
fel tremurul apei morţilor care apăsa peisajul şi clipele. Sentinela
tocmai întorsese spatele primului luminator, cedîndu-mi-l parcă

să operez cu el în momentul critic. Alunecai într-o clipă şi mă lipii de geamul cu apă groasă a luminatorului. Dedesubt se deschidea, cît un stadion, o pardoseală ca de faguri. Fără să-mi fi spus cineva, ştiam că pavajul hexagonal era alcătuit din bucăţi de lemn pentru ca să nu se spargă piesele de precizie din mecanismele de tragere ale tunurilor cu ţeavă lungă, care se montau în şase ateliere, simetric distribuite pe fagurele de jos. Bătaia inimii îmi împîcli ochii şi mintea şi mă întorsei grăbit lîngă profesorul înspăimîntat.

- Pentru Dumnezeu! Puteţi fi împuşcat pe loc. Aici se fac tunuri - şopti el fierbinte.

- De unde ştiţi?

- Am văzut vagoanele de tren cu încărcătura sub huse, cînd s-a deschis poarta în curtea de alături.

- Ce calibru or fi? - îl întrebai.

- Lasă-mă în pace! De unde vrei să ştiu eu lucruri care costă capul! - se indignă tăcutul meu confrate.

- Mă duc să văd!

La precizia de ordin pictural a primei imagini nu putui adăuga nici un amănunt tehnic. Presupusei doar că vor fi tunuri navale cu ţeava de grosimea pulpei. Nici o altă unitate de măsură nu răspundea operativ dezideratului singularei clipe.

* * *

George era cu totul absorbit de noii cunoscuţi. Frecventa cercurile celor mai de seamă, din care eu nu cunoscusem decît pe

colonelul von Wangenheim, fost ataşat militar la Londra, renumit campion olimpic. Interesul meu pentru hipism dădu o primă bază discuţiilor noastre, prilejuindu-i amintiri despre temuţii lui adversari români de la Berlin şi din concursurile de la Aachen. Călăreţii Epure, Rang, Chirculescu, Ţopescu erau cunoştinţe personale ale călăreţului german care, accidentat, continuase concursul şi cîştigase marele premiu, performanţă cunoscută publicului, din filmul Călăresc pentru Germania. Simplu, firesc, prevenitor şi camarad cum rareori întîlnisem printre cei mai proeminenţi dintre ei, von Wangenheim îşi folosea farmecul fizic şi preţuirea cu care era ca nimeni altul întîmpinat pentru a aplana vechiul conflict dintre Wehrmarcht şi SS. Supărarea lui George pentru o gafă pe care aş fi comis-o în cadrul unei invitaţii în cercul apropiaţilor fostului călăreţ mă făcu să-mi văd de necazurile proprii, prezentînd scuze plauzibile ori de cîte ori eram căutat.

- L-ai monopolizat, polemizînd cu el în jurul personalităţii lui Churchill, aşa încît celorlalţi nu ne-a rămas altceva de făcut decît să ascultăm toată seara teoriile tale despre „groparul Europei".

Spre sfîrşitul verii, George îmi cenzură iarăşi conduita:

- Nu răspunzi la salutul colonelului - mă învinuia el, tocmai cînd se apropia, descoperindu-ne întîmplător, von Wangenheim.

-Am venit să vă cer satifacţie - glumi el cu amabilitate, pentru că m-aţi ignorat ostentativ astă-seară. V-am zărit în şirul celor ce aşteptau cina. V-am salutat, v-aţi întors, dar nu aţi răspuns. Intrigat m-am aşezat după ce mi-am primit gamela în faţa dumneavoastră, la ultima masă, unde vă refugiaseţi. V-am vorbit de două ori. M-aţi privit ciudat, cu ochii goi şi v-aţi ridicat fără un cuvînt.

Despre scena din sala de mese nu ştiam nimic. Suna îngrijorător. Dar şi eu făcusem eforturi să nu mă plîng lui George că von Wangenheim nu-mi răspunde la bineţe...

-Pentru a preîntîmpina asemenea reacţii de mimoze, vă propun să intrăm mai fără protocol unii în viaţa altora - ni se adresă el, prinzîndu-ne mîinile. Am învăţat... cu anii... că fraţii mei nu sînt obligatoriu cei de acelaşi sînge cu mine.

Dar în aceeaşi seară von Wangenheim cu alţi zece cunoscuţi fură chemaţi la poartă, puşi în lanţuri şi transportaţi undeva. Abia

mai tîrziu, ajuns în spital, aflai că fuseseră încarceraţi mai multe săptămîni, cu un regim aspru de anchetă, în lagărul 4.

* * *

Spitalul prizonierilor din Stalingrad era numit, neoficial, lagărul 5, aşa cum cimitirul va fi considerat lagărul 6. Peste spital, nacialnic era un evreu polonez, Schonleben, mereu în uniformă de căpitan, prosper la trup, tipic la chip, cu pielea fină, trandafirie. Ca să marcheze distanţa faţă de germani, Schonleben destinase ca şef al zonei un jandarm român pe care, de dragul popularităţii, îl numea „primar".

-Cosma - îl striga nacialnicul pe inginerul român nebun, care alerga cu opriri bruşte prin curtea spitalului -, îl cunoşti pe primar, nu? Eu stau aici şi tu-l cauţi şi mi-l aduci imediat! Ai înţeles?

- Deştept jidan! - rîdea Cosma de fiecare dată, adăugind şi înjurătura rusă de rigoare. El are nevoie de primar, dar mă trimite pe mine după el. Facem altfel: eu stau aici şi tu te duci după primar. Ai înţeles?

Cosma, întrebat despre funcţia lui din război, răspundea întotdeauna ruseşte: kogegar na samaliot (fochist pe avion). Nu mergea niciodată la pas, ci alerga cu paşi mici, se oprea des, suflînd ca o locomotivă sub presiune, privea ca o pasăre de pradă în jur, scuipa de cîte ori întîlnea figuri antipatice, le striga pe celelalte cu porecla pe care-o aveau.

-Hei, şase motoare! - se agăţă el de corpolenta evreică, medic-şef, care-l întreba de sănătate. Fă-ţi rost de-o cîrmă, c-ai să ajungi singură în şanţ!

Furios, înjura sentinelele aşa că o ţinea lanţ cu carcera. Chipul lui fusese frumos, dar masca pa care o purta îi urîţise mai ales ochii holbaţi, acum tulburi. Juca uneori şah şi se purta prietenos cu oamenii de ispravă. Iarna umbla oricum, vara însă îmbrăca mantaua şi stătea numai sub soarele torid. Prompt şi de spirit,

era considerat de mulţi simulant. împreună cu Karl şi Lajos, un ofiţer blond maghiar, erau ţinuţi de obicei sub cheie într-o căsuţă de lîngă morga spitalului. Fiindcă nu-i tolerau pe alţi alienaţi, rămăseseră mereu în trei, dar îngrijitorii, recrutaţi dintre bolnavi,

se temeau de compania şi crizele lor şi după ce le lăsau mîncarea în antreu, o rupeau la fugă preferind să se întoarcă nerestabiliţi în lagărul de muncă, decît să fie sanitari la casa de nebuni.

în timpul îmbăierii, la internarea în spital, troica de la „casa albă", scăpată cine ştie cum, năvăli peste mine:

- Servus!
- Servus!
- Te ajutăm?

-Nu!

- Ba da! - şi fără să se ferească de duşul sub presiune, mă săpuniră şi mă masară, ca la baia publică.

în bordeiul secţiei medicale, unde mă repartizară, mă pomenii cu ei încercînd să mă ia la „casa albă". Eram bolnav, suspect de ulcer, şi venisem în spital pentru tratament şi nu pentru experienţe.

- Dacă nu vii să dormi cu noi, dormim noi sub patul tău - hotărîră tustrei în nemţeşte, însuşindu-şi raţionamentul lui Cosma.

Bolnavii, surorile, şefa de secţie (o tătăroaică fadă, slabă, poreclită „Lebăda muribundă") şi medicul curant (o stalingrădeancă impulsivă, „Tractorul", pudrată, cu gura subţire, căreia îi tremuraseră pleoapele şi transpirase la consult) insistară să preiau grija lor promiţîndu-mi ajutor la pregătirea lemnelor de foc şi la curăţenie. Presat şi de compatrioţii mei TBC-işti care-i simpatizau pe Cosma şi pe confraţii lui, acceptai şi în cîteva zile „casa de nebuni" cu pereţii afumaţi şi mînjiţi cu mîncare deveni „farmacie". Duşumelele fuseseră frecate noaptea de pacienţii mei, cu cărămida, după ce mă asigurasem că nimeni nu ne observa. De altfel, toate treburile erau rezolvate de ei într-o complicitate tainică. Nu-mi rămînea decît să frînez sau să stopez elanurile dezlănţuite. Lemnele erau procurate din stiva bucătăriei în timpul nopţii. Incursiune palpitantă, cu participare totală la aventură, ca a copiilor. Hotărîrea de a dormi cu ei provocă însă îgrijorare.

- Să nu te sugrume noaptea - se temea pentru mine maiorul Retezat, internat din Beketovka în spital, ca şi cînd glontele din cutia craniană nu-l împiedica să se gîndească şi la viaţa altora.

Schimbarea de la „casa albă" atrase glumele cunoscuţilor din lagăr care mă felicitau că mi-am găsit locul. îi asigurai că le rezerv paturi pînă la extinderea planificată a secţiei care urma să cuprin-

dă toată omenirea. Cei din jur observau că nebunii nu mai sfîşie albiturile. (Obţinusem de la sora gospodină numai rufe noi.) Sau că participă gravi la plimbări peripatetice. Că, de fapt, nebunii nu mai sînt nebuni. Ei erau oricum mai normali, cu excepţia unor

ciudăţenii jucate sau nu, decît cei mulţi care-şi impuseseră jalnic să se acomodeze într-o lume desfigurată, fără libertate.

Cosma, spiritul rector al grupei, inspira toate şotiile clovnereşti. Lajos, o natură generoasă, dar şi problematică, îl urma din prietenie. Karl, der dumme Bauer\ apatic şi opac, era constrîns. Era spălat şi frecat de cei doi ca o duşumea şi, fără o intervenţie din afară, cine ştie cum s-ar fi terminat ceremonialul. Cînd tăceam sau citeam, îl obligau pe Karl să meargă pe vîrfuri, iar discuţia celor doi prieteni trecea într-o maghiară supărătoare intonată în şoaptă. (Cosma era un adevărat poliglot.) De închideam ochii, Lajos venea să se convingă dacă dorm. Dacă-i răspundeam, începea nesfîrşitul dialog despre originea răului şi justificarea suferinţei.

-De ce e nevoie de imensa suferinţă? - întreba el, întristat de moarte.

începeam preţios:

-Tendinţa de a fi, împinsă în existenţă, configurîndu-se, preia obligat cazna veşmîntului, a formei care o limitează, dar fără de care nu poate exista. Iar forma, ca orice există, vrea veşnicie. Perenitatea vasului pimejduieşte însă mişcarea viului. De aici necesitatea morţii, cu alaiul suferinţei, al înnoirii...

- Warum, mein Freud, warum[2]? - îmi întrerupea nesatisfăcut pledoaria.

încercam puţin în alt fel:

- Se produce, prin existenţă, o alterare, o împîclire a esenţelor, a cărei puritate trebuie recucerită, cel puţin într-o măsură compatibilă cu existenţa. Neputinţa oamenilor de a da tributul purificator, de a se mîntui singuri, a dus la venirea lui Mesia, care să deschidă drumul salvării pe Golgota.

Dar nici justificările teologice nu-l împăcau cu suferinţa întîlnită.

1 Der dumme Bauer (germ.): ţăranul prost.

2 Warum, mein Freud, warum? (germ.): De ce, prietene, de ce?

- Suferim pentru că nu am fost în stare să biruim duşmanul - mutam atunci explicaţia pe alt plan.

Dar nepotolitul de ce, de ce? netezea orice construcţii existenţialiste, escatologice sau istorice. între revenirile cadenţate ale necruţătorului leit-motiv de ce? străfulgerau imaginile de coşmar din casa de nebuni de la Gorki, unde el ajunsese - nu dintr-odată, ci după ce mînjise, în lagărul de prizonieri, chipul hîd cît un perete al unui străin ce pusese stăpînire pe ţara sa biruită în război. Scenele se rostogoleau intransmisibil, halucinant, întrerupte de întrebarea gîfîită la început, schiţată apoi mut de tremurul gurii. Din cauza tensiunii le retrăia epileptic, simplificator, însoţindu-le de zbaterea emotivă a întregii lui fiinţe.

- ... Nebuni... nebuni... duium... pe săli, pe ferestre... Urlete... Săli fără paturi... doar unul... cazon... un marinar fără mîini... fără picioare... un trunchi. Nebunii pe podele... muşcau... loveau... Nici un gardian... nimeni. Unul are o idee... toţi se ridică... rostogolesc

pe marinar... pe podele... rîd... îi aşază piciorul patului pe tîmplă şi se aruncă pe pat claie peste grămadă... Am ţipat... am fugit desculţ pe coridoarele înecate de murdăria closetelor înfundate...

Alte imagini sfîrtecate, îmbulzite în mintea fratelui chinuit, îngenuncheat lîngă patul meu îi înecau comunicarea.

Nebunele secţiei măturaseră paznicii şi invadau casa. Furiile descărnate ţipau isteric, victorioase, învîltorînd sordida existenţă.

în mintea mea, nu ştiu de cine chemate, treceau, ca pe o peliculă de jurnal, şedinţe solemne din Palatul naţiunilor sau din congresele ambasadorilor umanităţii unde se discuta în frac despre om, în timp ce Lajos căuta scăparea lîngă o cruce zgîriată cu unghia în fundul coridorului bîntuit de furii.

Cosma, trezit din somn după ce tînguitul Warum? - pe care un Lajos, brusc furios, îl schimbase cu unul neînduplecat, rechizitorial, cerînd socoteală lumii şi lui Dumnezeu - Cosma trezit, după ce înjură colorat ungureşte, sfîrşi cu întrebarea:

- De ce nu dăm de fund... în pornografie?

Descumpănit, Lajos se puse pe plîns. Ca să fac şi eu ceva, fără rost, dar în atmosferă, îmi certai compatriotul, învinuindu-l de intenţia de a mă face să-mi iau cîmpii, după ce el îşi alesese un rol dificil, neinspirat, de nebun.

- Poţi să-mi citezi un rol mai uşor şi inspirat de nebun? - mă întrerupse el atent.

îi povestii că un oarecare Joachim din lagărul 1 înnebunise subit. Cei ce se trezeau noaptea îl surpinseseră preocupat să măsoare cu şchioapa orice îi era la îndemînă, dar comparînd rezultatul cu un etalon numai de el ştiut, conchidea, de fiece dată, nesatisfăcut: Es passt nichtIeşea la lucru, se ducea unde se duceau şi ceilalţi, dar existenţa lui nu mai era altceva decît căutarea exclusivă a acelui model care să se potrivească. La formarea unui lot de repatriere, conducerea lagărului l-a inclus şi pe ciudatul pacient, care, după sosirea acasă, expedie o scrisoare cu laconicul conţinut: „Acum se potriveşte!" Reacţia lui Cosma? Rîzînd, părăsi casa! Noroc că mă ridicai imediat în urma lui. Era pe punctul de a intre în zona sîrmelor ghimpate, intens luminată. Urmă o ceartă aprinsă. Cosma se declară în plinătatea facultăţilor mintale, respingînd orice asistenţă tutelară. Alegerea unui astfel de joc îmi părea însă suspectă. Climatul vieţii ulterioare îl obligă, pentru asigurarea libertăţii de nebun, la permanenta lui practicare, pînă cînd alienarea se instală indiscutabil.

Fie că ameninţarea că voi părăsi „casa albă" cloci în mintea colocatarilor, fie că ea intra în arsenalul lui Cosma, sigur e că în zori mă trezii în timp ce mi se trecea un cearceaf peste piept, care fu înnodat, după indicaţiile lui, de barele orizontale ale patului metalic. Era prea tîrziu ca să le mai scap. Cosma mă înştiinţă că sînt doar măsuri pentru a preveni dizlocarea familiei.

Aşteptînd plimbarea matinală a celor cinci-şase conaţionali TBC-işti care aruncau o privire şi în căsuţa noastră, îmi petre-

cui timpul încercînd să-i conving pe cei doi acoliţi ai lui să mă dezlege, probînd argumentele ca pe nişte chei. Cosma îi reţinea însă în ultimul moment, ameninţîndu-i. în sfîrşit, colonia română se întruni, şi un colonel de artilerie cu părul încă negru, dar cu mintea albită şi uitucă, dădu, la indicaţiile ginerilor săi, ordinul de eliberare. Colonelul avea o fată de măritat şi cei mai tineri dintre cei din jur se băgaseră, pe rînd, în glumă, pe sub pielea tatălui, ca să-i obţină consimţămîntul. Iar el, bun şi senil,

[1] Es passt nicht (germ.): Nu se potriveşte.

şi-l dădu. La venirea mea, ceilalţi porniră ofensiva împotriva ginerilor colonelului şi-l convinseră să-şi încredinţeze odrasla unuia mai vrednic, care era mai mare la „casa albă". Cine ştie ce ecou mai putea trezi Casa Albă în mintea nefericitului părinte, dar el îmi încredinţă, cu ochii măslinii în lacrimi, mireasa necunoscută, fără să remarce jena mea. Altuia n-o va mai putea da, întrucît colonelul, al cărui nume, deşi obişnuit, nu mi-l amintesc nicicum, se mută în lagărul 6, în acelaşi transport cu un german şi cu un evreu rătăcit printre prizonieri, în căruciorul pe două roţi. Se duceau goi, cum veniseră pe lume, albăstriţi de ger, cu taina vieţii înţepenită neajutorat la fiecare în altă mască, dar la toţi neverosimilă.

Ce puteam să-i spun prin scris fiicei lui (cînd va întreba mai tîrziu de ultimele zile ale tatălui ei, colonelul de artilerie cu numele uitat, căzut la Stalingrad) încît să fie potrivit şi pentru copilul ce-şi căuta părintele şi pentru tînăra femeie făgăduită de el atîtor gineri care aşteptaseră viaţa ca pe o mireasă, lîngă lagărul 6. Dar, mai ales, să fie potrivit şi cu cruntul adevăr al despărţirii, despre care cei ce treceau poarta tăceau, iar cei ce tremurau în cămaşă în faţa bordeielor, privind în urma lor, ziceau într-o doară că, într-acolo unde ducea drumul, n-or mai fi nacialnici şi ceasovoi!

Existau şi oameni cu ştiinţă tainică a locului unde plecau şi chiar cu argumente pentru neiniţiaţi, ca de pildă tînărul Kuhlmann care într-o dimineaţă îi spuse prietenului său nedespărţit: „Azi ne despărţim! Scoateţi-mă cu brancarda sub cerul liber, ca să-mi iau rămas bun!"

Se despărţi de cei din jur ca şi cînd ar fi plecat la aeroport, dorindu-le celor rămaşi să ajungă acasă. îşi iniţie prietenul în mînuirea hîrţoagelor de referinţă, alcătuite cu trudă din domeniul limbilor străine, iar cînd acesta izbucni în plîns, tînărul călător îl opri, spunîndu-i:

- Acolo unde cei mai buni dintre noi au plecat cîntînd, e într-adevăr minunat!

Alteori însă, plecările se petreceau greu, legînd pe cei rămaşi de morţi, pînă se va face lumină.

Cîteva zile spitalul se întrebă uluit: cine va fi fost omul cu faţa tumefiată, descărcat la morgă?

Presupunerea că ar fi fost von Wangenheim, campionul olimpic, ducea la altă nedumerire: ce a putut provoca naufragiul unei naturi luptătoare, dar echilibrate?. Găurile de rangă din occipital spuneau unii că nu puteau fi decît asigurarea că nu va ieşi prin poarta lagărului un mort aparent. Primii bolnavi sosiţi din Elşanka au confirmat însă că von Wangenheim fusese găsit spînzurat de o grindă, în podul clădirii, de către un prizonier care îşi urmărea pisoiul refugiat prin oblonul rămas deschis. Se ştia că fusese sub anchetă şi carceră. Era lăsat uneori cîte o zi în lagăr: îşi primea pachetele, mai vorbea cu un cunoscut, însă agenţii îl înghesuiau fără cruţare, iar el era prea politicos pentru a-i repezi.

-Nu i-a dat prin minte să-i fi dat unui român o conservă, să-i mai tempereze pe urmăritori - regretă un ascultător.

Ultima dată trecuse cu un pachet pe la cei doi generali unguri pe care îi cunoştea. I-a rugat să pregătească ei ceaiul şi gustarea, că va întîrzia; „avea ceva important de rezolvat". Asta s-a întîmplat în ziua în care a fost găsit mort.

* * *

Spre primăvară, la a doua reinternare în spital, mă căuta un neamţ cu care mă salutam fără să mai ştiu de unde ne cunoşteam. Avea ceva să-mi comunice. îl amînai pentru a-mi lua răgazul să mă informez cine e. Primii asigurarea că era un om de nădejde din Divizia Grossdeutschland.

- E vorba de von Wangenheim - începu el convorbirea. Securitatea plănuia să facă din el căpetenia rezistenţei revanşarde, responsabil de sabotaje, de înlăturarea unor agenţi din lagăre etc. în desfăşurarea anchetei finale, von Wangenheim, izolat în Elşanka, a avut dovada că depoziţiile acuzatorii proveneau de la cel mai bun prieten al său, Giinther von Ahnenstein, cu care aţi fost în carceră în lagărul 1. Nu se ştie de cînd Giinther a devenit agent. Se pare că în ultima vreme sovieticii s-au convins că-şi pot recruta oamenii din cu totul altă categorie de prizonieri decît altădată, Giinther este sub observaţie de mult timp. Nu trebuie s-o afle, dar dumnevoastră s-o ştiţi, fiindcă ancheta caută şi printre români ţapi ispăşitori.

Nu era uşor de acceptat că bătăiosul von Ahnenstein - un tip atletic, blond, cu linia ochilor piezişă, temerar luptător în război, deşi fără multe scupule, arogant, cu prea puţină deschidere spre spiritualitate - era capabil de vînzare. Se presupunea mai de grabă că un apropiat al lui, un ins impenetrabil, ar fi ştiut de la Giinther despre toate discuţiile acestuia. Von Wangenheim, singurul în măsură să facă lumină în acest caz, confruntat cu datele anchetei, a spus mîhnit cuiva: „Viaţa nu mai merită să fie dusă cînd cel mai bun prieten trece de partea duşmanului, distrugîndu-ţi astfel încrederea în oameni". El nu a vrut să fie silit să depună împotriva

cunoscuţilor săi şi a hotărît să iasă din scenă înainte de a fi prea tîrziu. Astfel, cel mai bun dintre noi a căzut prin vînzare.

Aproape imediat după aceea, un alt german, unanim apreciat pentru calităţile de chirurg şi pentru omenie, doctorul Kohler, fu primejduit de desfăşurarea anchetei pentru că în spital ajunsese un cunoscut turnător pe nume Ritz, gata să susţină orice i s-ar fi cerut, împotriva oricui. începuse în spital prin a reînvia ziarul antifascist de perete, descoperind stîlpii reacţiunii. încurajat de sprijinul administraţiei, fantele în costum negru de călărie provoca pretutindeni, iar pe doctorul Kohler, care i se ferea din drum, îl ameninţă că în curînd o să-l pună bine. „Românaşii ofticaţi" sau „berbecuţii cu gălbează", cum îi alinta Cosma, care-l salutau pe doctor zgomotos de departe, mai ales după ce acesta dăruise „cu mînă bună" primul PAS[1], sosit pe adresa lui pentru tratamentul antituberculos al unuia dintre ei, erau de părere ca, „imparţiali", să-l scarmene un pic pe Ritz şi să-l lase fără pantaloni. Altădată el ar fi rămas nepedepsit de ai lui. Acum însă, după ce se schimbase cadrul, s-a tras la sorţi între cîţiva pretendenţi şi alegerea căzu pe Hans Backer să-l înlăture. Hans Backer deschisese ochii în război, în trupele SS. în lagăr frecventase cercurile unde se putea învăţa ceva. Citea mult. Harnic, cu toate crizele lui de ulcer, îi ajuta pe sanitarii secţiei la frecatul zilnic al duşumelei. De cînd cu ieşirea masivă, făcută multor bolnavi în vederea campaniei pentru 1 Mai, fusese numit sanitar la morgă, ca ajutor al doctorului Kohler.

' PAS: formă abreviată din terminologia medicală pentru acidul paraaminosalicilic, un antibiotic folosit în tratamentul tuberculozei.

Şi Backer, şi Ritz aveau o încordare rece a feţei. Backer, după crizele dureroase, Ritz, permanent. Cei doi se ştiau, se măsurau cu ură, aşteptîndu-se.

într-o seară, după stingere, Hans Backer se prezentă la poartă, unde veghea plutonierul tătar scund, cu picioarele cabrate, care ciupea cîte ceva din pachetele bolnavilor oferind în schimb amintiri despre tot personalul medical feminin al spitalului.

- Ce-i, Hans - îl întrebă tătarul -, n-ai foc?

Ceea ce însemna că vrea o ţigară de foi capitalistă.

- închide-mă în carceră, du-te şi luaţi-l pe Ritz, ucis în bordeiul TBC!

Tătarul se înspăimîntă. Nimeni nu ştia de omor. „Tractorul", însoţită de dr. Bachmann, trecuse în rondul de seară, după stingerea luminilor, pe la patul bolnavilor. Observase poziţia ciudată în care înţepenise Ritz, aşezat în pat cu mîinile ţinînd cămaşa întinse, ca pentru gimnastica abdominală; constatase moartea şi, fără să piardă timp, repetase dispoziţiile ca să fie anunţată morga să-l ia. Backer îl înjunghiase cînd se dezbrăcau, din spate, în inimă, şi lăsînd bisturiul în rana fără sînge, dispăruse, neobservat, să-şi anunţe fapta. Alarma schimbă moartea obişnuită în omor. Hans Backer dispăru. Lumea respirase uşurată a doua zi că scăpase de Ritz şi socotea că Backer ar fi făcut bine

să nu se autodenunţe; nimeni n-ar fi ştiut adevărul, afară dacă dr. Kohler... Ai noştri îl căinau pe Hans, care învăţase de la ei să înjure româneşte. „Păcat de sufletul lui! Şi-a luat în cîrcă un cadavru".

* * *

- Maiorul Retezat a fost chemat iarăşi la interogatoriu - mă informă alarmat Mihai Codruţ, un fost subaltern al lui din informaţii, pe cît de chipeş şi isteţ pe atît de prăpăstios.

- L-a chemat anchetatorul vostru special, de te agiţi aşa?

- Nu, Volkov. Dar mai ştii... Am visat nuntă mare... stepă... şi zăpadă proaspătă.

- Deci murim! Şi aflăm veşti de la cei rămaşi! - şarjai eu tîlcuirea visului.

- Rîzi, dar mi-e teamă că ajung iar în MGB[1].

Codruţ fusese hărţuit îndelung prin beciurile Securităţii şi nu-i dădeau pace nici acum. Polivalent, poliglot, vedea şi auzea în trecere ceea ce scăpa multor profesionişti. Cu mare mobilitate intelectuală, dar fricos şi agitat cum nu-i îngăduia meseria, deşi reflexele nu-l trădaseră niciodată, Codruţ continua să intereseze pe cei ce voiau să-l recruteze ca agent pentru America, unde trăiau părinţii lui. Cîntărea continuu toate perspectivele, dar continua să refuze. Mobilurile erau strict individuale. Nu credea în nimic. Nu avea nimic de apărat decît integritatea lui somatică, pe care visa s-o depună la picioarele Klarei, soţia lui. O nemţoaică ştearsă, dar care era ţara şi Dumnezeul lui, sau tot ce au alţi oameni mai de preţ. Aveam dovezi despre repetat asaltata lui fidelitate. Codruţ plăcuse şi plăcea, pe lîngă fizicul atrăgător, printr-o năvalnică impetuozitate interioară, pe care agitaţia şi spaimele obişnuite nu i-o degradau total, ci o împîcleau fără să-i anuleze spiritul de orientare şi reacţiile de salvare. Ieşea din toate încercările ca un alpinist din viscol. Emotivitatea în care intra ca într-o apă agitată nu-i bloca reflexele, dar complica, potenţînd trăirea, creîndu-i însă încurcături, făcînd din el un caz unde alţii treceau neobservaţi. Aşa s-a întîmplat în închisoarea de tranzit în care înfăţişarea, volubilitatea şi mînuirea limbii ruse au făcut masa de condamnaţi să vadă în el un procuror căzut din scaun. Cum furia plebei în fluxul de condamnări crescuse pînă la turbare, i s-a aşezat în jurul grumazului un prosop subţire, să fie sugrumat. Codruţ, care încercase toată scala mijloacelor de apărare, se salvă în ultima clipă, scoţînd de la inimă scrisoarea pentru prizonierii de război scrisă de Klara.

în aşteptarea lui Retezat, mă apropiai de sculptorul Waldschmidt, un bătrîn micuţ şi vioi, cu înfăţişarea unui ţăran iluminat, care, înfăşurat în halatul de spital, încerca binevoitor să se bucure de soarele primăverii timpurii.

- Ca de obicei, prietenul meu balcanic tulbură meditaţia unui bătrîn! - se plînse el formal.

[1] MGB, acronim pentru Ministerstvo Gosudarstvennoi Bezopasnosti, Ministerul Securităţii Statului din URSS, denumirea serviciilor secrete de la acea dată.

- Balcanii se întind pînă la Dunăre. Vă repet, fără şansa de a învăţa pe un vestic geografia Europei de Răsărit!... Lămuriţi-mă însă cum e posibil ca degetele unui sculptor tratat în lexicoanele de artă engleze să vegheze de ani de zile şi să se laude cel mult cu strofe despre incendii universale ca în Muspilli[1].

Cel atacat mă privi înălţîndu-şi capul - care, cînd se semeţea, aducea cu expresia de chinuit răzvrătit a lui Gorki - şi intră grăbit în bordei. Reveni cu mîinile tăinuind ceva la spate, sub halat, cu ochii micşoraţi ca ai unui pişicher care pare a spune: „Acum te dau gata!". Scoţîndu-şi stînga cu avînt, îmi ţinu sub ochi un elefant de lemn, cît pumnul, ca o găteală. îl prinsei, murmurînd ceva despre tratarea miniaturală a colosului.

- Ai nimerit. Acesta e miniatural, dar acesta - aici făcu o pauză de efect - e monumental. De aceeaşi mărime, dar monumental.

-Efectul provenea - încercai eu ca un şcolar, ajutat de profesor, să explic, în glumă, impresia...

Dar artistul mă întrerupse abătut:

- Se duce puterea mea. Ochii, tăria de altădată, şi-au pierdut acuitatea.

îl pusei la probă, ca să-l înviorez, întrebîndu-l ce vede peste înălţimea gardului de scînduri cu sîrmă ghimpată prin balcoanele de la etaje ale locuinţelor în comun din jur. Cu cei 50 de ani pe care-i număra în plus, distingea nuanţe imperceptibile mie. Tot el descoperi, pe drumul dinspre poartă, pe cel aşteptat:

- Vine compatriotul dumitale: un domn adevărat rămîne domn şi în suferinţă.

Maiorul Retezat era aprins la faţă, respira greu, dar mulţumit.

- I-am pus la punct. Am început eu, acuzîndu-i de lipsă de umanitate. La fiecare criză, şicanîndu-mă, mi se administrează injecţia cu întîrziere, adesea cînd mi s-au sleit toate forţele. Prefer să-mi cumpăr eu medicamentul care să fie depozitat la secţie.

- Din banii din colecta publică? - rînji anchetatorul. (Retezat repeta schimbul de replici.)

[1] Text în dialectul vechi german de sus (Althochdeutsch), datînd, probabil, din • secolul IX, meditaţie asupra sfîrşitului lumii prin foc.

- Da! îşi iau de la gură pentru camarazii lor în suferinţă. Mai există pe lume şi un alt ajutor decît cel roşu...

- Care a fost obiectul anchetei? - îl întrerupsei eu, deja iritat de vulnerabilitatea unei asemenea poziţii.

- Prietenia mea cu voi, cu George Fonea şi legăturile mele cu românii din celelalte lagăre.

- Ce-aţi declarat?
- Că am legături verbale şi în scris...

- Ştiţi că un bileţel cu salutări, găsit la control, aduce cel puţin zece zile de carceră cu regim sever. Acesta e chipul în care mulţumiţi dumneavoastră celor ce-şi iau riscul de a vă face un serviciu? Dar asta este floare la ureche pe lîngă tot ce pot face ei cu această depoziţie eroică: organizaţie, capi, ajutor legionar... Felicitări pentru atitudinea unui fost şef de centru de informaţii şi contrainformaţii care-şi cunoaşte adversarul!

Conştient de suferinţa în care-l împingeam reprobîndu-i atitudinea deschisă, adăugai cu cruzime:

- Nu uitaţi că noi nu avem decît relaţii de bună ziua!

Era a doua oară cînd călcam brutal duioşia de frate, ce-i drept neajutorat, cu care mă înconjura. Prima oară şi mai nejustificat.

Primise primul pachet din Vest şi mă invitase la un ceai, aşa cum făceau între ei camarazii germani. Spectacolul acestui fals huzur mă irita. Mă înşurubam într-o suită de lucruri neplăcute, legate pe parcurs de pachete. Mai vedeam pe încă unul dintre primii destinatari ai ajutorului din Vest: un ins scund, între două vîrste, cu ochelari, subţiat de cazanul lagărului, dar din categoria celor care dormeau noaptea bine şi întîrziau cu plăcere la masă. Instalat singur la masa lungă dintre cele două blocuri de paturi etajate, cu toţi colocatarii ca public spectator, el - numai încîntare - monologa, ordonînd, apreciind şi degustînd cu buzele ţuguiate şi botişorul împins înainte ca la rozătoare, bunătăţi îndelung visate. Schmeckt wunderbargradat cu inflexiuni uitate, era tributul adresat publicului interesat de palpitantul spectacol. Cînd pregătirile găsiră folosinţa pentru toată colecţia ustensilelor prevăzător pregătite, el se aşeză şi mîncă îndelung, fără grabă, cu distincţie. Oficia.

[1] Schmeckt wunderbar (germ.): Minunat de gustos.

Altă imagine era din timpul pregătirilor pentru Crăciun, din lagărul 1. Regizorul Benno von Arendt schimbase sala de mese, gătind-o cu un brîu de stele în opt colţuri, din care luminau monumente de artă. în fundul sălii, în planul doi, printre brădet se deschidea valea înnoptată în reverie a Neckarului cu Heidelbergul, ca un Bethleem al patriei lor, sub strălucirea unei cruci înstelate din care lumina irupea, proaspăt, cristalin, ca un izvor de munte.

în numele pregătirilor bucătăriei pentru praznic se cerea muncă voluntară, iar şeful activităţilor din interior insista să mă oblig şi eu. Enervat de folosirea formulei muncă voluntară, în maniera oficială, dar mai ales de insinuare: „Ar putea să vă pară rău, că de, noi am planificat să ajutăm, după tradiţie, pe cei care nu primesc pachete!", refuzai şi munca, şi darul, care, la ziua sărbătorită apăru totuşi pe patul meu. Drumurile penibile prin lagăr pentru a mă descotorosi de acel dar şi-au dat şi ele aportul, pe lîngă alte nimicuri, la instalarea idiosincraziei din pricina căreia refuzai invitaţia la ceai a maiorului.

Era zi de viscol, iar el, astmatic, nu se cădea să se aventureze, înfăşurat în pătură, pînă la „casa albă". Apăru, dereglat, încărcat cu de toate. Confraţii nebuni, după o noapte de zavistie, dormeau duşi, iar eu citeam în ruseşte, din cele patru cicluri ale lui Gulliver. Fără să-l invit, după ce mi-a zîmbit blînd, oaspetele s-a aşezat pe pat la picioarele mele, etalînd pe un şervet bunătăţile pregătite cu acurateţe nemţească, aşa cum obişnuiau ei. Continuai să citesc ca să nu mai repete invitaţia.

- Te rog, fă-mi bucuria!

- Nu cred că bucuria dumneavoastră este să fac ceva care mă indispune! Lăsaţi-mă pe mine...! Luaţi şi mîncaţi...!

Iar el se supuse şi mîncă încet, chinuit, ca şi cum ar fi executat o pedeapsă.

Iar acum, în primăvară, după satisfacţia de a-şi fi sfidat adversarul, îmi dădu dreptate smerit, fără o urmă de iritare, de inerţie firească. El, cel temut şi acum de Codruţ pentru duritatea sa.

într-una din dimineţile acelei primăveri timpurii, în loc de bineţe se strigă între cei ce se spălau pe lîngă bordeie formula

neceremonioasă faţă de orice mort (Willi, Fritz sau simplu Du[1]): Der grosse Hund ist krepiertl[2]

- Sigur? - întrebară primii.

- Ca moartea de sigur!

Era în martie '53. Difuzorul de la intrarea în spital transmitea solemn, baritonal, ştirea morţii lui Stalin.

- Doamne! Cel care urma să ne îngroape pe toţi! - se cruceau ca de-o minune prizonierii. Cel în moartea căruia oamenii uitaseră să mai nădăjduiască!

- Soarele de primăvară nu se întunecă? Aerul nu împietreşte fără suflarea „Atotputernicului"?

Personalul medical se oprea sub rostogolirea sonoră, îşi căuta cu acelaşi gest batista, o ducea la un ochi, apoi la celălalt, se uita scurt în jur şi-şi vedea de drum, ţinînd capul plecat încă.

- Bietele fete! S-a dus „tătucul"! Au rămas orfane - comentau bolnavii în ruseşte, pentru a fi înţeleşi de surorile cunoscute.

- Duceţi-vă naibii! - îşi apăsau ele batista pe gură, ca să nu chicotească.

- Aţi auzit? - mă întreabă Lajos, stînd întins pe pat, îmbrăcat (era singur).

- Toată omenirea a auzit!

- De ce, cînd mor ucişi atîţia oameni buni, nimeni nu aude?

- Şi ce crezi că va fi? - îmi veni să-l întreb şi eu o dată.

- Aici e drumu' mare. Totdeauna în mîna tîlharilor. înainte veneau din mă-sa. Acum vin dintr-o idee, dintr-un sistem straşnic care supravieţuieşte reprezentanţilor, asigurînd succesiunea... Aici nu-i loc pentru speranţă, ci pentru plînsete sau nebunie...

Se opri, răsucindu-se cu faţa în jos. Continuai să-l întreb aşa, într-o doară.

- Nu te-ai îndoit niciodată de existenţa lui fizică?... Sigur, moartea a infirmat supoziţia că ar fi fost doar un nume, un mit lansat şi cultivat de o ocultă...

Cum tăcerea continua, încercai ceva nelegat, a îmbărbătare. Indiferent că e vorba de un căpcăun sau de un sistem de maxilare

[1] Du (germ.): Tu.

[2] Der grosse Hund ist krepiert (germ.): Clinele cel mare a crăpat!

în care colţii rupţi sînt înlocuiţi sistematic cu noi plombe, oricum, insul, neajutoratul ins, deşi deocamdată nu poate opri sistemul distrugerii, are totuşi şi în cel mai deznădăjduit caz imaginabil - dacă încă nu a renunţat la sine însuşi - posibilitatea de a spune nu.

Nu ieşise destul de reconfortant. Făcui o uşoară corecţie:

- Tot ce face omul poate fi şi desfăcut de alt om. Viaţa e mai cuprinzătoare însă decît o asemenea dilemă; decît orice monolog al insului despre a fi sau a nu fi. Nimeni nu poate în numele lui s-o nesocotească sau să dispună nepedepsit de ea, peste anumite limite.

Mă oprii, ca şi cînd mi-ar fi strigat: dar „el", mortul de azi şi toţi asemenea lui, „roşii sau negri..."?

Reluai, rotunjind o încheiere:

- Corectura se va produce prin om, iar dacă, prin absurd, el va fi desfigurat să nu mai aibă visuri sau cel puţin amintiri, atunci viaţa se va salva prin orice altceva: printr-un fir de iarbă, un fulger sau un miel...

Interlocutorul meu n-asculta, plîngea.

Apăru Codruţ, fără să bată, cu un plus de agitaţie. Ieşirăm împreună.

- Plec!

Nu era necesar să-l mai întreb unde. Acţiona ca un aparat electronic cu program.

- Intuiţia încă nu mă înşalăL. Aud, de la magazia de îmbrăcă-minte. Acolo ajuta ofiţerul de serviciu, strigînd la planton: „Adu imediat pe medicul şef la telefon, dar imediat!" La un minut apăru, legănîndu-se grăbit, „Şase motoare". M-am înarmat cu o mătură şi un făraş şi am intrat după ea. Gardianul, aşa cum scontasem, a crezut că sînt chemat pentru curăţenie. Telefonul aştepta deschis. M-am făcut că mătur pe lîngă ea.

- Da, e la noi, internat pentru o deviere de coloană.

Auzisem şi vocea care întrebase de mine. Da, e transportabil, răspunse ea, dar, agitîndu-se pentru a-şi arăta bucuria de a vorbi cu înaltul tovarăş, dădu cu ochii de mine şi scăpă necontrolat: „Ah, e chiar aici, lîngă mine!" într-o clipă zburam, cu înjurături în trenă, prin uşa care dă în lagăr.

- Uite plutonierul de la poartă! Trece cu lista ieşirilor din spital pe la secţii. Nacialnic, nacialnic! - îi alergă el întru întîmpinare.

- Cui dau hainele? - şi într-o clipă, glumind, citi lista celor ce părăseau în acea zi spitalul. Ciudat! - ridică din sprîncene,

apropiindu-se. Nu sînt pe lista de azi, însă eşti tu printre cei şase.

- Ţi-a făcut-o Schonleben. Nu i-a băgat pe nebuni la carceră pentru cursa spectaculoasă făcută cu maşina lui prin curtea spitalului, dar nu ţi-a iertat-o c-ai fost prea colţos, învinuindu-l pe el că şi-a lăsat-o descuiată.

* * *

Mă întrebam, la intrarea în lagărul 1, ce-ar putea să-mi mai aducă ziua începută mai puţin banal. George Fonea nu mai era acolo. Ne despărţisem înainte de intrarea ultimă în spital. Apăruse emoţionat să-şi ia rămas bun.

- Spune-mi ceva care să ne ţină pentru cît vom fi singuri!

- Bine că ne despart ei. Noi n-am fi avut cuminţenia s-o facem, deşi era de mult necesar să trăim fără tutelă.

Aveam dreptate, dar George, surprins în ipostaza de oltean sentimental, primi lovitura în plin.

Prietenii mei, în loc să mă avînte, de teamă că mă pierd, mi-au tăiat aripile. Şi ei, sărmanii, se vor pierde rînd pe rînd, lăsîndu-mă să supravieţuiesc cu amintirile. O confruntare cu cazul von Wangenheim?

Pe banca de la poartă, parcă aşteptînd, sta la soare, spălăcit de lumina zilei, Giinther von Ahnenstein. înviorat de surpriză, mă conduse de braţ spre masa din colţul retras al lagărului, unde, în trecutul nu prea îndepărtat, discutasem cu cei apropiaţi. îmi propuse, revenind cu ţigări şi ceai, să mă mut pe locul devenit vacant în baraca lui.

- Nu cred că rămînerea mea în lagărul 1 va fi de durată.

- Intenţionaţi să refuzaţi lucrul?

- Asta oricum. Se apropie ceasul unor răfuieli cu mine însumi. Nu mă mai suport.

Giinther nu-şi ascundea mirarea:

- Dacă este vorba de judecata de apoi cu sine-însuşi, cei din jur nu vă pot ajuta cu nimic - adăugă el înţelegător.

Mă surprindea că formulase asemenea ginduri, dar din liniştea întregii lui fiinţe nu trăda că şi el s-ar pregăti pentru o asemenea judecată.

- în general, noi prizonierii, asemenea celor înghesuiţi în coardele ringului, tragem de timp ca să supravieţuim maltratării, temîndu-ne că o angajare deschisă ne-ar pierde.

- Cîţi se mai pot bucura, supravieţuind unei existenţe de tîrîtoare, presupunînd că supravieţuirea s-ar datora numai ei? - mă nedumerii eu.

- Supravieţuirea îşi e de-ajuns sieşi. N-are nevoie de fundamentări axiologice, asemenea motivaţii sau criterii de referinţă sînt un lux superfluu pentru statutul vieţii de aici.

- Nu toţi au conştiinţa „robustă" a wikingilor, care, după ce-şi treceau prin foc şi sabie adversarii, îşi alegeau neveste dintre fiicele şi soţiile lor.

- Dar cum se vor aşeza în scaunul de judecată partizanii justiţiei imanente, după ce s-au tîrît aici în faţa învinuitului?

Postura de procuror îmi displăcea, iar răzbunarea mă înstrăinează. însă, ca fost luptător, vreau să spun adversarului tot ce cred despre el, acum cînd, apărat de putere, calcă legea. Numai aşa mi-ar prii supravieţuirea.

- Spuneţi-mi - hotărîi eu să sparg apărarea impenetrabilă pentru a afla adevărul, văzînd că toate ocolurile nu duc la nimic - cum aţi putut să-l împingeţi pe von Wangenheim să naufragieze?

- Cine? - întreabă el intrigat.

- Dumneavoastră! - menţinui eu pluralul echivoc.

- Cine dumneavoastră?

- Dumneavoastră, toţi, lăsîndu-l sigur. N-aţi reacţionat nici înainte, nici după moarte! - deviai eu, obligatoriu.

Dar de atunci nu ne-am mai întîlnit niciodată. Nu mă vedea.

La cîteva săptămîni după aceea, pe terenul de sport de lîngă spitalul lagărului, se adunaseră cîteva sute de condamnaţi germani destinaţi repatrierii. Printre ei şi Giinther von Ahnenstein. Zeci şi zeci dintre ei, în majoritate necunoscuţi, trecuseră pe la patul meu de spital (eram după a doua încarcerare cu greva foamei) să-mi spună cîteva vorbe bune. El nu o făcu. Transportul avea destinaţia Germania răsăriteană.

* * *

Nemulţumirea faţă de mine însumi era veche cît captivitatea. Tratamentul impus fusese o continuă violentare a condiţiei umane, chiar dacă nu prin toţi angajaţii administraţiei. Multora nici nu li se putea cere mai mult. Ura devenise şcoală, principiu scris pe frontispiciu. Aparatul represiv, abrutizat şi sătul, nu era lăsat să vegheze.

Chiar insensibili la principialitate, captivii simţeau totuşi batjocura personal, egoist, acut. Nu puteam fi purtătorii sau apărătorii unor valori, dar eram victimele nesocotirii lor şi, în această situaţie, noi, milioanele de prizonieri, de robi, ar fi fost firesc să ne ridicăm, hai! Nu pentru principii, nu pentru mai bine, ci pentru un minimum admis, fără „chartă", şi vitelor. Dar lupta pentru zăgăzuirea încălcărilor însemna suferinţă, chiar riscul distrugerii, şi nefericiţii captivi îşi înfăşurară cenuşa existenţei în pîcla tot mai densă a laşităţii, care zădărnicea răbufnirile ca o cămaşă de forţă. Era greu să rămîi om.

Se adăugă şi înfierarea cruntă cu ocara crimei de război. Luptasem, expus morţii, ca şi adversarul - dovadă cele patru răni -, dar nu dădusem o palmă celor fără apărare, şi totuşi, în numele justiţiei unei mari puteri, eram trecut în rîndul nelegiuiţilor. Aveam treizeci de ani de-acum. Nu mai credeam în eliberare, deşi mă

ardea setea de viaţă: de dragoste şi de libertate. Era timpul să spun stăpînilor ce cred, să mă răfuiesc cu cei care-şi luaseră samavolnic dreptul să dispună de viaţa mea, comiţînd în numele URSS crima de a mă condamna, fără vină, la moarte preschimbată în muncă silnică. Aşa scrisesem în cele două proteste (ajunse la destinaţie) adresate Guvernului şi Comitetului Central al Uniunii Sovietice.

Tonul nu va fi fost cel al uzanţei diplomatice, recunosc! De altfel nimeni dintre apropiaţii mei, cunoscători de rusă, nu se încumetase să facă traducerea, aşa că o redactai după ştiinţa şi inima mea, fără protocol şi scriitură de cancelarie.

Refuzam munca silnică şi anunţam că pedeapsa cu carcera pentru acest refuz va fi însoţită de greva foamei.

Conducerea locală, căreia îi adresai ierarhic o copie pentru ca jocul să fie fair, turbă:

- Au reînviat Hitler şi Antonescu, de se foloseşte acest ton?

Moscova îmi răspundea, în acelaşi spirit, în Novocerkassk, unde mă trimitea în închisoare de regim pentru un an:

„Pora otvîcatsia ot tacovo tona (e timpul să se dezbare de asemenea ton), neavînd motiv pentru protest".

Cei din Stalingrad, ca şi cum nu ar fi avut la îndemînă acelaşi nesfîrşit al timpului şi al spaţiului ca şi cei din metropolă, s-au dovedit mult mai personali în reacţie. Toţi cei care se găseau într-un birou de comandament, deşi necunoscuţi, tăbărîră pe mine ca atinşi personal de această punere la punct şi mă loviră orbeşte, cu mîinile şi picioarele, pe unde nimereau.

încercasem, privindu-i pe apucate, să înţeleg pricina orbirii şi turbării colective. îmi ştergeam apoi faţa de sînge împins pe culoare, la etaj. Se deschideau uşi şi funcţionare tinere apăreau mirate să privească alaiul. Păşeam demn, ca după o competiţie cîştigată.

Nu simţeam dureri, nu eram supărat pe nimeni, ci mai curînd mulţumit că trăiam printre oameni. Cineva, într-o uniformă mai strălucitoare, strigă neinteligibil din fundul coridorului către locul unde se îndrepta ceremonia. îndoindu-mi braţul drept peste umăr şi împingîndu-l pe stîngul în susul spinării îmi prinseră mîinile în cătuşe americane. Jocul începu, trimiţîndu-mă în trombă pe scări în jos, catapultat de izbiturile şi îmbrîncirea lor.

-Blestemat de elastic! - înjurau regizorii demonstraţiei, după ce, zburînd peste cîteva trepte deodată, atingînd rapid în tangenţă altele, aterizasem în peretele pauzei treptelor, fără să mă fărîm, ci cumva incredibil de norocos, amortizînd izbirea.

După cîteva reluări şi un drum scurt cu maşina, zăceam, pe betonul carcerei de la intrarea în lagăr, încîntat ca de victoria de a-i fi pălmuit pe toţi vitejii mei adversari. Curînd îmi luară cătuşele. Era şi timpul: mă durea doar braţul drept, stîngul se învineţise...

în zilele ultimei greve a foamei, mă ridicam, uşor ameţit, de pe fîşia bluzei împăturite în patru pe beton ca să primesc vizita nacialnicului de regim. Făcea parte din cei jigniţi personal de protestul meu şi-şi încerca violenţa lexicului, gradînd-o nesatisfăcut,

cu pauzele paroxistice necesare găsirii ocării: român... ţigan... bandit... fascist... legionar... erou... mucenic... sfînt... martir... Iisus Hristos!

CAPITOLUL

FAGURI DE CER SUDIC

In capitala fostei căzăcimi libere de pe Don[1], înălţată ca o cuşmă în cer, pîndeşte jos, nu ştiu de cînd zidită de ţarismul moscovit, o puşcărie severă de cărămidă roşie, întunecată, în formă de T. Oamenii de afară, trebăluind pe măgura cu solar în vîrf ridicată lîngă curgerea Donului liniştit ca un gorgan plin de osemintele întregului trecut, o simt parcă agăţată de călcîiele lor, aşteptîndu-le alunecările sau visurile rostogolite. Cei dinăuntru, depuşi în celulele dinspre oraş, jinduiesc după fagurii de viaţă cu care priveliştea de miazăzi îndoapă gratiile.

Deţinuţilor le e strict interzis să se caţăre la zăbrelele cu cer. Dar atunci cînd zidurile apasă peste suflet încercînd să-l strivească, pedepsitul, după ce a tras cu ochiul la „hoţoaică" nădăjduind că temnicerul nu-l pîndeşte, se avîntă pe măsuţa dintre cele două paturi ca să ia, printre drugii de fier, o gură de cer sau să-şi împrospăteze priveliştea marii stepe peste care apoi să-şi desfăşoare viaţa închipuită ca o evadare fierbinte, răscumpărătoare şi generoasă cu trupul neajutorat şi oropsit; sufletului, ciudatului, nu-i lipseşte decît întinderea fără margini în care să se caute pe sine, trecînd ca şoimii însinguraţi care străbat albastrul sudic urmăriţi cu privirea de deţinuţii ieşiţi pentru scurt timp la aer, din coliviile de piatră.

* * *

Corpul special al închisorii de regim, coada T-ului, are celulele lipite de cei doi pereţi lungi, cu un gol între ei înalt de cinci etaje. Fiecare etaj e înrămat de o punte de scînduri cu grilaj, ca un trotuar îngust, pe care pîndesc neauziţi, cu cizmele încălţate în

[1] Novocerkassk.

pîslă, temnicerii. Pentru a zădărnici evadarea prin moarte, golul e etajat prin plase metalice. Celulele de la parter, fără lumină şi încălzire, sînt carcere.

După primele săptămîni de izolare în care, ca să nu încremenesc, închipuisem discuţii şi scrisori interminabile cu viii şi morţii, se întîmplă ceva neobişnuit. Cineva, ca un crainic, comunică în germană, repetînd: „Camarazi! Locotenentul Kimbichel e maltratat de o echipă de gardieni care au năvălit în celula lui din corpul special. Noi nu admitem aşa ceva!" Formularea repetată, strigată declarativ, poate din fereastra celulei vecine cu incidentul, mă surprinse emoţionant de solidar cu necunoscuta victimă, cu necunoscutul crainic şi cu toate vocile germane care se aliniau, aşteptîndu-şi rîndul să protesteze, din diferite puncte ale închi-

sorii, în aceeaşi formulă, cu acelaşi ton şi acelaşi refren declarativ: Wir lassen das nicht gefallen![1]

Peste chemările apropiate şi depărtate ca de pitpalace se prăbuşi ca din senin, uraganic, furtuna. Toată rusimea de care gemea închisoarea de regim, în exclusivitate deţinuţi politici, se îmbulzi să urle, reacţionînd fulgerător la sonoritatea străină; uitînd de antisovietism şi chemările războinice în care se amestecau tot mai des, direcţionînd explozia stihinică: „La Berlin! Pe ei!... Moarte nemţilor!". Ştiind ce vor de-acum, loveau cu turbare, ca berbecii, să iasă prin uşi. Cu ce bubuiau, cînd tot ce e în celulă, în afară de cîrpa de şters, este fixat în beton?

Se deszăvorau şi se înzăvorau uşi. Echipele de intervenţie ale închisorii de regim în alarmă acţionară pînă noaptea tîrziu, sufocînd, la parterul de carcere, stihia. în tăcerea iarăşi instalată, pierdui din nou şirul zilelor, umblînd în mine ca într-o regiune necunoscută, deşi zona neexplorată se găsea imediat în spatele fîşiei itinerariilor străbătute istoriceşte. Era o lume de imagini, nu de înţelesuri, în care vedeam bine, dar nu auzeam. Nefirească era absenţa adversităţilor. Mă afundam în ea cum fac copiii răsfoind albume.

într-o zi cu mişcare în corpul special, fusei condus în altă celulă, cu alt izolat. împins peste el, în timp ce se zăvora uşa în spatele meu, înregistrai reacţia de surpriză a acestuia. Nu-şi credea ochi-

[1] Wir lassen das nicht gefallen! (germ.): Noi nu admitem aşa ceva!

lor că i se sfîrşise izolarea. Ridicat în întîmpinare, se opri ţepos, cu părul blond zburlit; în ochii micşoraţi de emoţie era o bucurie ca un ţipăt. încercă să se prezinte: Travinski. Dar nici vocea răguşită, parcă ruginită, şi nici limba germană nu-l ajutau satisfăcător.

- Pînă mă obişnuiesc... E aproape un an... Ce bine că nu sînteţi neamţ! - se bucura tînărul colocatar german.

Făcuse Medicina la Viena. Din relatările lui reieşea că mama sa fusese mai mult o femeie mondenă decît o cercetătoare cunoscută în domeniul fizicii nucleare, cum afirma el. Grija pentru fiu, deja mare, o plictisise totdeauna şi Paul (pronunţat franţuzeşte, după tatăl stabilit în Franţa şi de care era despărţită) trăise în casele rudelor cu blazon, venite o dată cu ai lui din ţările baltice, în perioada de nelinişte antebelică. Verişoarele lui, adolescente emancipate, făceau, între altele, călărie, cu alte motivaţii decît cele fireşti; el ştia amănunte şi despre viaţa lor ulterioară (de tinere soţii de înalţi funcţionari de partid şi de stat), nepotrivite pentru a fi povestite în închisoare. Germania, cu toată hemoragia războiului, îi apărea, cabalin, ca o staţie de montă, cu reclamă şi interes oficial pentru armăsarii de prăsilă cu palmares de război. Totul era îmbîcsit bizar cu obsesii freudiene, animalitate şi blazoane. Un mariaj de primitivism, decadentism şi ambiţii mesianice, rezumă el sentenţios (după o dispută) caracterizarea.

Experienţa lui de război (pentru care arătasem anticipat un mai mare interes) se rezuma la o serie de reportaje despre barba-

riile unor formaţii speciale germane pe care povestea că le văzuse într-o dimineaţă ceţoasă de iarnă, lîngă Kiev.

- Pe marginea unui şanţ antitanc erau împuşcaţi evrei. Gestapo-ul şi SD'-ul lucraseră toată noaptea. Şanţul era plin. Buldozerele împingeau peste victime un strat subţire de pămînt, care se învălurea ca faţa unui lac negru, blestemat. Cînd am plecat încă mai mişcau. Am fotografiat...

Mereu fotografia. Pentru cine?

Ascultîndu-1, mi se confirma - în ciuda disimulărilor presărate discret, dar sistematic - intuiţia, vagă iniţial, că Paul era în slujba

[1] SD: Sicherheitsdienst, serviciul de informaţii al SS, în traducere literală - „serviciu de siguranţă".

unei puteri antinaziste. A Franţei, poate... Aşa că riscai o dată, ca şi cum mi-ar fi mărturisit deschis apartenenţa, să mă mir cu glas tare, cum de reuşise să le scape copoilor Gestapoului pe o perioadă atît de lungă...

-Nu cred că aţi putea folosi cîndva şi undeva impresiile dumneavoastră, pentru simplul motiv că nu vom supravieţui acestei etape; iar dacă pesimismul meu va fi infirmat, ele pot avea doar o importanţă de arhivă sau psihologică. Dar dacă am ajuns la acest punct, ascultaţi şi un epilog, consemnat deja într-o arhivă:

în faza de lichidare a rezistenţei germane din Prusia Orientală, un amic din Gestapo m-a înştiinţat de emiterea ordinului de arest. Am dispărut la timp, ca să evit moartea, dar şi riscurile căderii în prizonierat sau în mîna partizanilor antisovietici, despre care ştiam îndeajuns de mult. M-am afundat în spaţiul baltic şi m-am predat la un lagăr deja organizat. Poziţia de doctor speram să atenueze neajunsurile muncii şi ale hranei. Nu era decît în parte aşa: se murea pe capete. Am folosit primul prilej să încerc o altă variantă. Ştiam ruseşte; mă descurcam în limbile baltice. Comandantul lagărului care mă ştia de mamoş (îi văzusem nevasta gravidă) mă luă în momentul critic de mînă şi mă conduse afară din lagăr, la el acasă. Acestor cinci degete le datorez enorm şi mă vor ajuta în orice situaţie, se mîndri el, privindu-le deschise şi răsucindu-le în evantai. Nimic nu le e mai necesar femeilor decît o mînă sigură, gata să le scoată din încurcătură. în timpul petrecerii în cinstea nou-născutului, mi-alesei din hainele invitaţilor ceea ce mi se potrivea şi, cu puţinii bănuţi pe care-i aveam la îndemînă, îmi începui escapada. Dar drumurile se închideau. De unde acte, bani, relaţii? Mă amestecai, folosind estona, în discuţia a două doamne tinere, care, din teamă de paraziţi, căutau un cupeu liber în trenul cu care mă depărtam spre nord.

- Cei de care fugiţi ar putea să vă fie soţi, fraţi!

-Unde mergeţi? - se interesă, şocată de intervenţia mea, cea mai în vîrstă (ipostază uşor decolorată a celeilalte, şi totuşi mamă şi fiică, deşi crezusem că erau surori).

Am ridicat din umeri, înălţînd ochii spre cer. După ce s-au privit, cele două fiinţe au preluat mesajul de sus şi am coborît îm-

preună la Vilna. Bineînţeles, nu am intrat în casă decît după ce am lepădat, pentru deparazitare, tot ce avusesem pe mine. Doamnele mele încercau să mă trateze fratern, ceea ce nu le reuşea deplin, întîi fiindcă eram toţi tineri, iar eu le şubrezeam alternativ, ca un diavol, poziţiile caste. Acest joc de interior era dublat de altul mai concret în afară, unde pionii erau femei destinate să plătească tribut pentru micile şi nesăţioasele lor bucurii; ele ştiau să-şi folosească şi soţii influenţi, şi alte relaţii pentru a se mai izbăvi o dată de necazul clasic.

Cel care putea aduce două-trei mărturii care să ateste că a fost într-un lagăr nazist îşi deschidea drumul spre actele de identitate provizorii: paşaportul şi foaia de evidenţă militară. Cîteva luni mai tîrziu eram în posesia lor, dar soarta îmi deschise alt drum. O tînără farmacistă din Riga bătu la uşa gazdelor mele, imediat după plecarea lor la slujbă. în mod obişnuit nu deschideam, dar atunci călcâi consemnul. Vizitatoarea, după un joc verbal de-a v-aţi ascunselea, îmi declară că nu-şi va aştepta cunoştinţele pînă după-amiază, dar va reveni într-o oră să mă ia, dacă pînă atunci m-am hotărît s-o urmez.

Fără nici un semn de rămas-bun, am pornit pe un drum care urca netezit de cercurile influente în care se mişca ea: viitoarea mea soţie. în patru ani eram membru de partid, medic şef de raion (conduceam expertizele medicale ale Miliţiei şi Securităţii din Riga), în vizită cu toate mărimile, fără griji materiale sau de alt soi. Totul se aranja neverosimil de uşor, ca în vis. Lucrul cel mai anevoios de dovedit cu hîrtii era tocmai cel mai evident: pregătirea mea medicală. Balticii şi-au făcut adesea studiile la universităţile germane. Războiul nimicise însă şi multe hîrtii. Nu eram singurul cu o situaţie neclară pentru un control birocratic. Eram pe postul de medic şef, sub rezerva procurării unei dovezi de studii. în momentul în care am obţinut-o, temeliile erau sigure. Fusesem propus pe lista deputaţilor Sovietului Suprem. Călătoream cu avionul pretutindeni. Am revăzut locurile pe unde trecusem în război. Aş fi putut pleca în ţările scandinave. Se efectuau transbordările cu regii diferite, de care ştiam. (Partizanii antisovietici aveau mare priză între localnici.) Dar cine se ridică de la masă înainte de a-şi juca marea carte?

Ţesătura de situaţii sugerate cu zgîrcite detalii plauzibile era plăsmuirea unui fantast sau schiţa unui Schelmenroman[1] contemporan? împărăţia în care naufragiau legiuni de oameni deosebiţi nu deschidea ea, în acelaşi timp, şi calea multor aventurieri?

-Mă urmăriţi? - căută el să se asigure, văzîndu-mă îngîndurat. Lovitura care a năruit o ascensiune „nu de duzină" se datoreşte

unui german. Treceam într-o seară, în drum spre casă, să-mi iau soţia de la farmacia centrală, prin care se aproviziona o largă reţea. Un ins în vîrstă, cu semnul de prizonier de război pe braţ, aştepta, îl cunosc! Mi-am zis. Pînă să-i găsesc locul în raftul respectiv, intră şi soţia mea care, văzîndu-ne, i se adresă: „Domnule profesor, am bucuria să vi-l prezint pe soţul meu". Aceasta mă privi şi mă recunoscu. în clipa aceea ştiam şi eu că profesorul-doctor îmi fusese tovarăş de lazaret în lagărul din care dispărusem.

-Graţie amabilei dumneavoastră soţii, ne putem procura medicamentele necesare lagărului. Fără acest dar divin, cine ştie ce s-ar fi ales de noi!

Am grăbit plecarea şi l-am aşteptat la marginea oraşului, în drum spre lagărul de prizonieri. N-aveam de ales. Trebuia împuşcat! A fi desconvoiat, a se mişca liber, fie şi în interes de serviciu, însemna a se bucura de încredere. Era seară. Ploua. Loc pustiu... Dar n-a trecut! - oftă adînc povestitorul. Cîteva săptămîni am stat în alarmă, iepureşte. Dar nu s-a întîmplat nimic. La un an de la întîlnire, Securitatea din Leningrad a dat buzna peste mine în casă. O dată cu arestarea mea, au dispărut şi alţi cunoscuţi ai mei cu funcţii importante. Leningradul nu acţionase prin ei. Denunţul data din acea seară.

* * *

Eram încă împreună cînd un colonel evreu de la Moscova intră în celula noastră, însoţit de comandantul închisorii şi de şeful politic.

- Cine sînteţi şi de ce vă găsiţi aici? - mă apostrofă el.

[1] Schelmenroman (germ.): roman picaresc.

-Am protestat, la nivel înalt, împotriva condamnării mele nedrepte - răspunsei eu după prezentare.

- Toţi vă plîngeţi de condamnări nedrepte. Mie spuneţi-mi dacă dosarul dumneavoastră conţine date relativ la comiterea unuia dintre elementele crimei de război: arestare, maltratare, viol, jaf, incendiere, execuţie. Nu dacă aţi recunoscut sau nu, ci dacă aţi fost învinuit.

-Nu!

- Dacă într-adevăr nu există asemenea învinuiri, veţi pleca acasă!...

- Cînd?

- Cînd se vor revizui dosarele.

Urmă Travinski, la care comandantul şopti în ruseşte la urechea colonelului: „La noi e trecut Travinskas". Urmă şi altceva, care-mi scapă... şi apoi... „Era cît pe-aici să ajungă deputat al Sovietului Suprem".

Curînd, ispăşindu-şi anul, s-a întors, probabil la Azbest, în lagărul din Ural. Era şi timpul, fiindcă exploziile nervoase erau la el din ce în ce mai dese şi mai din senin. Agresivitatea sa devenise

îngrijorătoare. îi serveam de paratrăsnet. Riscurile îi erau mai mici decît dacă s-ar fi ciocnit cu administraţia.

- Cum mă suportaţi? - izbucni pe inima goală, chiar în ziua plecării.

- Componenţa celulei e o treabă a administraţiei şi e nevoie de multă bătaie de cap ca s-o modifici. Am stat şi cu dracul. Ne-am suportat. A fost chiar interesant. Dacă partenerul m-ar sufoca pînă la desfiinţare, aş vedea ce-i de făcut... Dar de ce?

- Ştiţi că-n fiecare celulă e un informator. Dumneavoastră ştiţi că nu sînteţi, deci sînt eu atunci.

- Vă priveşte! Eu mi-am ars corăbiile ca Hagen în drum spre curtea lui Attila. E preţul unui fir de libertate renunţînd la tot. Singurul lucru pe care-l vreau cu tot dinadinsul e să înţeleg. Păcat că nu-mi merge mintea îndeajuns...

După şase luni de corp special, cei ce nu suferiseră pedepse disciplinare fură mutaţi în celule mari de 20 de paturi, cu ferestrele nu cocoţate sub tavan, ca în celular, ci larg deschise; primăvara intra printre gratii ameninţînd ca-n versurile de odinioară ale

lui George Fonea: „Ehei! Ce beţie de cer, camarazi!" Una dintre ferestre da în zidul roşu întunecat al corpului special, unde acesta se articula, printr-un culoar îngust, cu restul închisorii. în unele ceasuri ale dimineţii însorite zidul se îmbiba cu lumină ca un fruct, devenind pictural. în gratiile exterioare ale luminatorului îşi prinsese aripile, în căderea din cuib, un pui auriu de şoim. Captivii se emoţionară pînă pe înnoptat de încercările perechii de şoimi ce zbura în jur pentru a-şi salva puiul. Eliberarea se făcu nevăzut şi neştiut, noaptea, spre bucuria matinală a celor 20.

* * *

Atmosfera era camaraderească. Pachetele sosite, deşi cu întîrziere, asigurau un vas cu grăsime pentru toţi, în afară de invitaţiile făcute de la om la om. Cînd se deschidea o cutie de ananas, aromea toată încăperea a cer exotic de sud. Cu „căluţul" - un şnur lăsat printre gratii - se trimitea de fumat sau de-ale gurii şi confraţilor întru suferinţă ruşi (de sub noi sau de deasupra), ceea ce făceau şi ei, cu largheţe, cînd primeau peredaci[1]. O dată ne-au trimis un pumn de cioburi de geam să fim bărbieriţi proaspăt, fiindcă maşina de tuns venea doar săptămînal. Cei ce ne încumetarăm să folosim experienţa lor o făcurăm, însă, numai o dată.

Viaţa celulei era suportabilă, dar fără colorit. Semăna cu mîncarea din lagăr. Nimic din atmosfera închisorii de tranzit, unde neliniştea rusească te făcea să crezi că arde pămîntul sub tine, că mari evenimente sînt în desfăşurare. Deşi nu venea nimic niciodată, tensiunea şi ameninţarea dăinuiau. Cei 20 păreau convalescenţi, deşi dominau tinerii şi gradele mici. Cel mai mare însă, un Obersturmbahnfiihrer SS - care ţinea să precizeze că în ajunul

căderii tocmai fusese înaintat general, dar ruşii nu ştiau - povestea despre performanţele sale de război:

- Am cucerit Luiza, la Sevastopol.

Era mîndria lui cea mai de seamă.

- Dar de ce vă miraţi? - mă întrebă.
- Fiindcă am cucerit-o şi eu în noaptea de 16 iunie '42.

[1] Peredaci (rus.): pachet.

- Sînteţi vînător de munte?... Eu v-am sprijinit, cu bateriile antitanc - ieşi el, fără ambiţii, din încurcătură.

Anturat de cei cîţiva soldaţi din SS, părea şeful unei cete de copii. Ceata avea însă o mîhnire adîncă... ce concepţie...! Willy, cel mai tînăr dintre ei, care cu 10 ani înainte nu apucase să se îndrăgostească, fiindcă avea numai 16 cînd intrase în foc, ofta după o gardiană bălană; prinsă şi ea de minune, îşi petrecea tot schimbul la uşiţa celulei, făcîndu-şi de lucru sau tăind în felii subţiri 20 de raţii de pîine. Nemţii îl convinseseră pe comandantul închisorii, care era încîntat de ordinea şi curăţenia din celulă, că pîinea nu se poate mînca decît tăiată, mai ales cînd ai ce unge pe ea. Regimul închisorii nu permitea însă obiecte tăioase în mîna deţinuţilor. Soluţia: să ne adresăm gardienilor. Dar aceştia erau prea leneşi şi prea scorţoşi ca să taie pîinea fasciştilor, aşa că făceau schimb cu fata din secţia vecină, care şi-ar fi tăiat şi degetele, numai să rămînă ochi în ochi cu Willy.

Onorat cu încrederea grupului şi consultat ca observator străin, le expusei doct, ca un german (dintr-un punct de vedere „filosofic" modern), părerea mea că dragostea dintre unul de-al lor şi o fată slavă este o întîmplare minunată... Şi ei simţeau la fel... dar erau nişte dispoziţii categorice...

într-o zi, cînd iarăşi se completă efectivul - pe măsură ce-şi ispăşeau anul de pedeapsă, deţinuţii plecau în lagăr -, apăru cu cei noi şi Gavrilă. Trei dintre ei, consideraţi personae non gratae, fură avertizaţi să ceară altă celulă, ceea ce aceştia şi făcură. Era vorba de viaţa lor! în liniştea restabilită, Gavrilă îşi spuse simplu numele, adăugind: „Cioban acasă, soldat în război şi domn cu domnii. Mulţumesc că m-aţi primit. Altfel rămîneam pe drumuri".

Dezgheţat şi curăţel, plăcut dintru început. Max, din efectivul vechi, se bucură de Gavrilă ca de frate-său; se ştiau din nu ştiu ce lagăr.

- Păcat că ai plecat, Max! (îşi vorbeau ruseşte, mimînd neştiinţa, cu înjurături.) Au adus iar filmul cu dansatoarele alea care-şi azvîrleau picioarele pîn'la frunte. Am trecut, după sfatul tău, în cealaltă parte a sălii... se vedea tot...
- Vezi, şi atunci ai rîs de mine - căzu Max iarăşi în cursă.

Cu cei care voiau s-o facă pe deştepţii el devenea arţăgos. în rest, era... ca în spargerea făcută într-un lagăr din nord, despre care ne spunea:

- Eu muream de foame, şi în cantină era pîine. Mi-am făcut şperaclu, m-am zăvorit pe dinăuntru şi pun-te pe mîncat! Cine ştie cum, ruşii m-au zărit printre crăpăturile oblonului şi au început să bată cu pumnii să le deschid. Ştiam că mă omoară. Dar am vrut să mor sătul. După ce au spart uşa, rîdeau de mine că am mîncat pîine goală, dar eu nu fur!

Gavrilă nu arătase deloc că ne cunoaştem.

- De ce asta, Păcală? - îl iscodii eu.

- D-aia! Dar dacă vreţi motive, poftim: vreau să mă descurc singur. Să nu se mai spună că m-am luat după dumneavoastră.

- De către cine?

- De Securitate... de Negru! Da... şi mă descurc - adăugă el, văzîndu-mă că-i examinam îmbrăcămintea. îmi primesc şi eu dreptul meu, pachetul de la Hamburg; doar împreună am făcut războiul!

Gavrilă intrase cu un an în urmă în conflict cu nemţii din brigadă. Nu numai că nu lucra, dar îi mai lua şi în pleaznă:

- Aţi plecat să-i bateţi pe ruşi - ne-aţi mai încurcat şi pe noi - şi-acum le construiţi voi comunismul, cu mîncarea de-acasă!

Nemţii fierbeau de ciudă, fiindcă Gavrilă le ţinea lecţii - stînd pe lîngă sobă cînd ei băteau la tîrnăcop de scăpăra -, bine îmbrăcat şi mîncînd lucruri bune din pachete. Pe deasupra îl mînca din ochi şi rusoaica de la elevator.

- Ce-mi trebuie mie lucru, cînd trăiesc bine şi fără el. Cumpăr de la nemţi îmbrăcăminte vestică şi o vînd ruşilor. Vă spun asta - zicea el atunci - ca să nu mă mai refuzaţi, cînd vă poftesc la o gustare. Nu din sudoarea frunţii trăiesc...

Bietul George Fonea alergase pe la cunoscuţii din lagărul 1, să fie lăsat în pace Gavrilă: „N-are loc un român între cîteva mii de nemţi? Să-l oblige ei să lucreze?!".

- într-o zi - îmi povestea Gavrilă pe-atunci - s-au înfipt trei din SS să mă smulgă de lîngă sobă. Atenţie, băieţi! Că vă între-ceţi cu gluma! Dacă nu vă vedeţi de voi, vă pun pe toţi cu fundul pe plită!

Şi nu se lăuda. Davai rabotu![x]\ - îl somară ei cu tot ce ştiau ruseşte.

- Cînd v-am trimis eu la muncă, să vă permiteţi asta? Dacă s-ar scula Hitler să vă vadă, v-ar lua capul, că degeaba îl purtaţi!

S-a considerat că insultase naţiunea germană şi, ajunşi în lagăr, l-au denunţat. Mă pomenii cu el într-o seară:

- Cereţi vecinului dumneavoastră buşlatul[2] în care spoieşte prin lagăr. Mă cheamă la anchetă!

Pînă să-i aduc ruptura, îşi netezi părul ţărăneşte, scoase negli-jent cămaşa din pantaloni, îşi încheie nasturii greşit şi, privindu-se în oglindă, îşi luă o mină de pui de bogdaproste.

- Dacă nu-i duc, înfund carcera!

La întoarcere, ne dădu amănunte despre interogatoriu:

- Am bătut repetat, fără să intru. Enervaţi au deschis ei. Văzîndu-mă - băteam în aer, ca-n uşă - au izbucnit, cu Orlov în frunte, în rîs.

- Ce-au nemţii cu tine?

- Cică din cauza noastră au pierdut războiul. (Au rîs iarăşi.)

- Uite tîlharii de nemţi ce rupturi i-au dat, iar ei au primit toţi haine noi. Cum îşi bat joc de bietul om! (Mă scărpinau între coarne, ca să-i atac şi eu.)

- A fost şi un rînd de haine vechi la brigadă. S-a tras la sorţi, cine să-l ia. Am avut eu ghinionul... (N-au mai rîs.)

- Ce-ai fost acasă?

- Am păzit oile. (Jucam bine. Primejdia trecuse.)

M-au sfătuit să lucrez ca să cîştig şi eu 200 de ruble, să am şi eu ceva mai bun de băgat în mine.

- Tata avea doi cai - mă aventurai eu: unul de corvoadă şi altul cu care ieşea în lume. Ăstuia îi da ovăz... şi mult, dar pe ascuns, cînd nu era ăl chinuit în grajd. Or, aici în lagăr, noi vedem cum trăiesc nemţii...

M-am oprit, văzînd c-o greşisem cu morala. Dar mai tîrziu, la al doilea interogatoriu, n-a mai ţinut. îşi băgase Negru coada.

- Dar tu te aveai bine cu el...

' Davai rabotu! (rus.): La treabă!

[2] Buşlat (rus.): surtuc marinăresc.

-Eram în relaţii diplomatice, cum spuneţi dumneavoastră, dar în timp ce vă găseaţi în ultima grevă, înainte de plecare, a venit un bilet din spital, de la domnul maior Retezat. L-am deschis. Vă scria că Negru, la un control pulmonar din spital, pusese mîna pe 200 de ruble, pe care-i trimiseseră băieţii din Elşanka, promiţînd aducătorului că o să-i înmîneze el. Stai că te-nvăţ eu, mi-am zis! Şi hai la el: Negrule, drăguţule, dacă nu-i trimiţi banii domnului maior, te dau pe mîna celor din Elşanka!

- Te-ai luat după ăla din carceră?

- Ăla din carceră ţi-ar da pentru minciuna asta două palme. Iacă-le!

Şi i le-am dat cu pauze, ca pe scenă, cum i le-aţi fi dat dumneavoastră. Se uita toată baraca la noi, altfel l-aş fi băgat eu în bîză! A doua zi a trimis banii la spital şi s-a scuzat că era beat. Ştiţi că Negru conduce biroul muncii din „unu". Mutarea din Beketovka s-a schimbat din pedeapsă în avansare... Nu vă iartă că nu i-aţi făcut hatîrul să vă plimbaţi cu el prin lagărul 1. Voia să se afişeze, să-şi facă şi el credit printre nemţi...

- Lasă-l pe eL.Tu!... Cum te împaci cu tine... cu lumea?

- Ce-mi puneţi mie întrebări d-astea!... în lagăr, voiam să ajung în închisoare ca să scap de silnicie; aici, vreau să mă întorc sub cerul liber ca să scap de gratii şi de ordinea de puşcărie. Cînd îi auzeam pe nemţii ăştia - reveni el la un alean mai vechi - că între

o pîine şi o fată ar alege pîinea, îmi venea să-i scutur, ca să afle şi ei ce înseamnă viaţa. Hei - oftă el -, dumneavoastră staţi cu nasul în cărţi şi mai uitaţi de viaţa rătăcită prin oamenii vii...!

* * *

într-o noapte mă trezii înecat de o vomă cu sînge. Accesele repetate îmi secătuiră pînă dimineaţa vioiciunea. Nu ştiam de unde vin. Nu mă mai durea nimic. Stăruia în mine, ca într-un vas deşertat, gustul amărui, greţos, de sînge. Nu mă ispitea să gust nimic din ceea ce camarazii alarmaţi îmi pregăteau. Poate apă, dar de izvor, cea din celulă parcă era coclită. Asistenţa medicală întîrzia. Celula refuză hrana. în sfîrşit, o felceriţă neajutorată a explicat că radiologul e în concediu.

Ca să se aplaneze nemulţumirea, mă aşezară pe o brancardă şi mă suiră la etaj, în spital. Tot celulă, dar mai luminoasă, vopsită în ulei. Voiam să deschid ochii bine, să văd cum mă depărtez, cum scap de închisoare. Dar totul se decolorase, îşi pierduse însemnătatea, ca şi cum fusese doar închipuire, false probleme. Cei de acolo, în pijamale vărgate, ca falşii deţinuţi pe scenele de teatru, se speriau, nu ştiu de ce, şi iar mă urcară - era în aceeaşi zi? - într-o singurătate ca pe înserat.

Mă pierdeam şi iarăşi mă găseam, dar cumva întîmplător, fără să vreau. Ca într-o poveste depărtată se deschideau şi se închideau uşi grele, mă somau, neînţeles, dar plecau să nu-i apuce ceaţa, pînă cînd într-o dimineaţă în care păsările începură ca mai demult să ciripească, înţelesei că nu mă somau, ci întrebau din uşă.

- Hei, român! Ai crăpat?

-Nu.

-Te mutăm de-aici! (E celula muribunzilor, mi se lămuri deodată, şi încuviinţai cu grabă.)

- Haraşol Trimit să-ţi aducă un ceai bun, gruzinskii ceai. Urnirăţi, vremia do huia\ (Pentru moarte e vreme berechet, voia el să-mi spună.)

Rămăsei încă vreo cîteva zile în spital. Interdicţia de a te apropia de fereastră nu era strict păstrată; ca în restul închisorii şi aici ferestrele erau înalte. Mă ridicam cînd brigăzile de fete terminau lucrul la cuptoarele de cărămidă din lunca Donului, dincolo de zidul înalt al închisorii. Erau toate tinere şi le puteam urmări expresia chipului. Una, cu părul blond, tăiat băieţeşte, cu braţele goale, flutura curajoasă mîna. Odată, din cauza prezenţei personalului medical, nu putui să-i răspund. Făcu încă o dată drumul înapoi şi, regăsindu-mă la post, mă asigură mut şi tandru de bucuria ei. în fiecare zi, către asfinţit, cînd gratiile erau bine luminate, o femeie tînără, cu o fetiţă de mînă, se posta dincolo de zid şi aştepta privind. Sentinelele din turnuri n-o alungau. Mă ridicasem întîmplător şi ea îşi ridică odrasla, arătînd-o spre gratii ca pe un buchet. Era o confuzie şi mă aşezai. Dar ea, îndelung

răbdătoare, aştepta. Fiecare ridicare o bucura şi numai după ce întîrziam cîteva minute în faţa gratiilor pleca, întorcînd repetat capul. Nu răspundeam prin nici un gest, dar fiindcă nu decisesem

în sîne-mi dacă nu-i fac mai rău luîndu-i iluzia, cît zăbovi în spital mă ridicam emoţionat de muta aşteptare.

Reîntors din scurta expediţie cu gust de moarte, dar şi de viaţă, fusei condus nu de unde plecasem, ci pe latura dinspre oraş a corpului special. Găsii acolo un neamţ care se dădu student la drept. Vorbea cu plăcere despre orice, cu un aer de autorizată competenţă. Socotii că m-ar putea interesa „disertaţia" sa despre dificultăţile pe care limba germană le rezervă străinilor.

- Jucaţi cărţi? - îl întrebai.
- Da, dar de ce?
- Semănaţi cu actorul care trişa într-un film plicticos.

Dar el nu se dădu bătut şi-mi oferi criteriul sigur în mînuirea lui der, die, das: genul deţinătorului obiectelor sau organelor respective.

-Bine, dar die Lippe[1] e folosit în acest text şi pentru el, şi pentru ea - îi întinsei eu cursa.

- în cazul acesta, numărul lor covîrşitor feminin pledează pentru die.

Dacă noua celulă nu-mi oferea prea mult în interior, ea deveni în schimb deosebit de generoasă prin ce vedeai afară. Carcera era preţul biletului pentru priveliştea strecurată printre gratii; dar prea nu plătisem de multe ori taxa pentru a mă formaliza. Era legea jocului. După ce apărea ceata fetelor vieneze (condamnate pentru spionaj în timpul ocupaţiei sovietice), conduse pentru o jumătate de oră în soarele dintre celular şi zidul închisorii, mi se părea că merită să faci zece zile de carceră pentru a vedea, chiar şi o singură dată, zece fete frumoase.

îşi marcau zgomotos apariţia, îmblînzind, după ştiinţa lor, cerbicia temnicerilor. Aruncau rochiţele multicolore ca să se însorească de parcă erau la ştrand. Se plimbau în cerc de-a lungul zidurilor albe ale solarului unu, trimiţînd bezele, zîmbete, gesturi mici de gingăşie spre gratiile celularului, de îndată ce întorceau spatele punţii aşezate pe zidul mediu al celor patru curţi. Nu mă puteam dărui contemplării lujerelor apărute în marginea deşertului străbătut, fiindcă fiecare îmi cerea prin semne să le scriu. Dar

' Die Lippe (germ.): buza.

unde putea fi depusă scrisoarea? Pentru tratative se oferi o brună cu profil dalmatic şi părul adunat în coc; lipindu-se de zid - o colegă aşezată în colţul opus o informa discret ce face supraveghetorul - începu tratativele dificile; mesajul redus la gestică era mut. Mimica nu mă putea ajuta din cauza gratiilor. O vedeam în plin soare, gîndind, căutînd, absorbindu-mi cu ochii micşoraţi de concentrare toate mişcările. Trebuia găsit ceva sugestiv, ca să

ne putem înţelege. Mă gîndeam că singurul loc prin care treceam cu toţii era baia. Am început să mimez mişcările de sub duş. Nu înţelegea. Am recurs în cele din urmă la gestica dezbrăcatului, trimiţînd din deget o săgeată spre baia închisorii. A urmat o scurtă deliberare cu cele ce-şi continuau mersul în cerc, dar prindeau şi semnele dintre gratii. începură, rîzînd, să arunce, figurativ, şi puţinul pe care-l mai purtau. încuviinţai.

Fereastra devenită ecran de transmisie, grilată de zăbrele, era lată cît o deschidere de braţe. Prima şedinţă se termină cu stabilirea băii ca post-restant. Apoi, în febră, crescîndă, am conceput o scrisoare de dragoste pentru zece fete. Peste început apăsau, ca în Pantera lui Rainer Maria Rilke, mii de gratii dincolo de care nu mai era nici o lume, dar printr-o explozie de lumină, ele populaseră globul.

în timpul tratativelor, colegul de celulă masca hoţoaica, la un pas de uşă, pentru a-mi da răgazul să aterizez în caz că gardianul ar deschide. La a doua şedinţă interlocutoarea repetă cele stabilite: jucă scena dezbrăcatului la baie şi alergă să caute scrisoarea. Unde? Se gîndise şi îmi arătă unde s-o ascund. Cu degetul mare şi arătătorul stîngii făcu un cerc în care alunecă arătătorul dreptei (care semnifica scrisoarea). Nu ştiam unde putea fi acea ascunzătoare. Părea imposibil s-o fac să înţeleagă că trebuie să-mi indice locul acesteia în funcţie de uşă. Mă aşezai în profil şi ciocănii la o uşă imaginară. Degeaba. în sfîrşit, după o nouă consultare cu celelalte, schiţă pe perete o uşă.

în ziua noastră de baie, gardianul scotocea cu cheia ascunzătoarea convenită (o ţeavă tăiată din încăperea cu duşuri). Căţărat pe umerii „juristului" legai scrisoarea împăturită ca o fîşie şi învelită în plastic, deasupra ţevii cu duşuri. Trebuia comunicată schimbarea, fiindcă la două zile, după corpul special, era rîndul

lor să se îmbăieze. Am sugerat cît am putut mai clar căţărarea pe umeri pentru a se ajunge la mesaj.

în ziua în care die Wienermădel[1] apărură în alte rochiţe, ca să marcheze evenimentul, mesagera mi-a comunicat că nu a găsit scrisoarea. Împreunînd mîinile a rugă, îmi cerea să scriu alta. Scrisoarea fusese cifrată. Nimeni nu o putea citi, doar ele ştiau cheia. Dar nici o altă scrisoare nu mai putea fi închipuită pentru că am fost mutaţi în celula de 20 doar pentru a asista (anul se sfîrşea) la oblonirea ferestrelor potrivit noilor dispoziţii centrale. Se bara priveliştea cerului sudic - şi a oricărui cer.

[1] Die Wienermădel{germ.): Fetiţele vieneze.

CAPITOLUL SASE

LUMINIŞ ÎN TAIGA

Lagărul-destinaţie zăcea pe pantele deluroase ale Uralilor, în regiunea Sverdlovsk. Prizonierii, împinşi din Rusia europeană să iasă din văzul străinilor, intrau în imensitatea Siberiei. Se simţea, din depărtare, prezenţa de ocean a taigalei, putere impunătoare

ca a munţilor mari. Forţa ei radia în aer, în lumină, înţepînd cu miresme tari viaţa lîncedă. Aglomerările omeneşti, înghesuite în coteţe hîde, nesocotind legea impetuoasei şi tainicei ei majestăţi, semănau cu pătrunderile pîngăritoare ale mînuitorilor armelor de foc în edenul vechilor culturi.

Minaţi silnic în tărîmul făcut pentru oameni tari şi liberi, prizonierii condamnaţi continuau să stea pe picioarele lor prin conştiinţa apartenenţei la alte izvoare, prin adversitatea - oricît de amorf arătată în afară - faţă de mecanismul de represiune, prin asistenţa substanţială de hrană, îmbrăcăminte şi medicaţie a ultimilor doi ani, asistenţă acordată de ţara din Vest care-i salvase de la prăbuşirea fizică.

La sosirea în acest lagăr predominant austriac, grupul românesc, lipsit de mîna ocrotitoare a patriei, mai neliniştit şi mai direct în manifestare decît masa germană, văzîndu-se mutat mereu mai spre răsărit, răbufni, ajuns în marginea taigalei, refuzînd lucrul. Reacţia stăpînilor, a fost, ca totdeauna, represiunea. Au fost instalate mitraliere în turnurile de pază, în timp ce două companii de pistolari înconjurau baraca. Prin uşa de la intrare, armaţii sloboziră cîini-lupi aţîţaţi. Izbit în plin cu un taburet, primul cîine dezlănţuit se prăbuşi buimac la pămînt, dar cuprins de panică, se năpusti spre ieşire, oprindu-se în gîtul unui pistolar ceasovoi. Mitralierele deschiseră foc, trăgînd peste lagăr. Pistolarii somară pe cei 50-60 de asediaţi, împuşcînd tavanul. Intră în acţiune eşalonul doi de bătăuşi, înarmaţi cu săculeţi de nisip şi ciomege scurte.

Pîrîiau scîndurile de la paturi, scurtate în reteveie pentru lupta apropiată. 20 de minute dură fierbintea încăierare. Românaşii aprinşi, răcorindu-şi sufletele, înghesuiră pînă la urmă spre ieşire pe invadatori, dar rafalele şfichiuitoare trimise peste ei le frînseră brusc împotrivirea şi ieşiră mai împăcaţi la lucru.

Veştile despre răzvrătirea scurt înăbuşită ajunseseră pînă în Novocerkassk, unde mă găseam eu în timp ce prizonierii din Stalingrad erau mutaţi dincolo de Urali. Impresia că fusese o treabă soldăţească se confirmă odată ajuns la faţa locului. Puţinii ofiţeri erau vîrsnici, iar cei cîţiva tineri erau mai puţin făcuţi pentru o asemenea luptă.

în prima zi, repartizat în baraca conaţionalilor mei cînd aceştia erau încă la lucru, mă trezii (în timp ce mă adîncisem în recitirea finalului dramei Rosmersholm a lui Ibsen, găsită pe măsuţa de lîngă patul primit) faţă în faţă cu Hans Backer. Faţa-i trează, voluntar controlată, marca o suferinţă eroică, o amărăciune de înfrînt.

Surpriza întîlnirii se ştersese de pe faţa sa. Tăcuse, privind doar, mi-am spus, încercînd să refac ceea ce scăpasem din cauza lecturii.

- Căutam pe cineva şi dau peste altcineva... amator de investigaţii abisale. Eroina - reluă el cu voce voit tăioasă, arătînd cu înălţarea capului spre carte - nu poate trece peste mormîntul în care şi-a împins victima. E un spectacol să asişti la sfîşierile care

se desfăşoară în aceste carcere d'invenzione - îşi plecă el capul, ciocănindu-l ca pe un obiect străin. Nu-l preferaţi pe Dostoievski, în variaţii pe aceeaşi temă? - întreabă apoi persiflînd simplist.

-Amîndoi ajung la aceeaşi concluzie: omul, piedică sau infecţie pentru ceilalţi, o dată ucis, devine prăpastie sau infecţie pentru făptaş. Să iei viaţa cuiva... sîmburele e prea tare. Încercînd totuşi să-l spargi pentru alţii, îţi rupi măselele. Nu poţi ucide nepedepsit, în numele umanităţii. Încercînd să facă (cei buni, bineînţeles) chirurgia societăţii, ei descoperă, coşmaresc, că rezecţia, ectomia, amputarea şi le-au făcut lor înşişi.

-încetaţi cu vivisecţia! Recunoaşteţi că nu sînteţi în stare să o faceţi radical! Aveţi mai curînd curaj de sinucigaş decît de ucigaş.

-Nu vreau să zgîndăr rana, dar spune-mi tu, cu cuvintele tale, ce se întîmplă!

- L-am înlăturat pe Ritz din necesitate. Să nu mai distrugă oameni. Dar l-am mutat din afară în mine... Dacă dorm, mă trezesc la acea oră. L-aş ucide din nou; atît de convins sînt că trebuia stîrpit, dar nu mai pot scăpa de el. Dacă o fi să mă mai întorc din prizonierat, mă voi preda unui tribunal. Să hotărască instanţa ce am de ispăşit.

- Te vor achita.

-Atunci să-ţi spun gîndul întreg. înainte de toate, îmi cumpăr un pistol. Dacă mă condamnă, mă împuşc... sau voi ispăşi... Rămîne de văzut. Dacă nu, voi isprăvi imediat cu mine.

* * *

După patru ani îl revedeam pe Marius Guran. Trecuse şi el de treizeci de ani. Se asprise la înfăţişare, deşi îşi păstrase deschiderea spre glumă şi muzică. Rîvna de şcolar curios i se accentuase. Adîncea metodic rusa şi germana, rezolvînd, în puţinul timp disponibil, ca la matematică, exerciţii. Nu citea literatură, deşi lagărul avea o bibliotecă adusă din Germania în timpul războiului.

-Nu am timp şi nici interes decît pentru gimnastică: fizică şi intelectuală.

Se şi observa uscăciunea. După impresii fugare, îşi etala colecţia de glume: uriaşă, clasificată pe teme. Ştia şi să le spună.

- După Cercul Polar, unde era să înfig şi eu cornul, pînă la sosirea aici, am trăit de pe urma bancurilor. Directorul uzinei de azbest îmi cerea în fiecare zi - era norma mea - un banc nou.

- Fă un studiu asupra bancului ca ventil de siguranţă.

-Seara, obosit, mă culc devreme, iar duminica o petrec în întregime cu doctorul Talhammer, un chirurg excelent. Cu un felcer ca superior, bineînţeles că aici nu lucrează, dar toţi doctorii îl consultă. Admirabil camarad! I-am vorbit mult despre tine. O să-ţi placă.

La vizita medicală, avui prilejul, poate chiar norocul, să-l văd înainte de a mi-l prezenta el. Medicul ambulatoriului vorbea cu un bărbat brunet, bine legat, cu figura deschisă, îngrijit înrămată

de un barbişon, despre un caz de spitalizare. Auzindu-mi numele participă, neinvitat, şi la consultul meu. Felcerul, un potcovar în halat alb, îşi dădu girul pentru invaliditate pe şase luni şi un

consult radiologie la spital. Poate căderea stomacului, stabilită la consultul programat, fusese cauza crizei din închisoare, dar nu avui curiozitatea să ştiu. Esenţial era că ieşeam din cercul vicios: carceră - greva foamei.

Doctorul Talhammer avea şi el o poveste a cărei desfăşurare ne propusesem să ne-o imaginăm în trei. Variantele ei ne pasionau. Elaborarea lor devenea posibilă numai în ideea că amicul nostru se va întoarce şi-şi va reîntîlni odraslele: două tinere în pragul absolviri liceului, crescute în ignorarea supravieţuirii sale. Mama, o solistă de operă care bîntuise, după prăbuşire, teritoriile germane ocupate, divorţase tainic. Copilele ştiau că tatăl lor căzuse în război şi că ea se recăsătorise, pentru a înfrunta viitorul nesigur, cu un cunoscut dirijor dintr-o generaţie mai vîrstnică. Tatăl visa să-şi sprijine copiii incognito, evitînd ruptura lor cu mama. Visam împreună. La căutările noastre erau în faţă fotografiile personajelor în cauză, trimise din Viena de mama doctorului, cronicara celeilalte părţi, care-i unea pe toţi în inima ei, păstrînd faţă de nepoate tăcerea impusă. Neobişnuit era faptul că ne căzuse în mîini şi o imagine oficială a familiei, publicată pe prima pagină a ziarului Tăgliche Rundschau din Germania răsăriteană. Era făcută înainte de decolarea avionului spre Addis-Abeba, unde cunoscuta soprană şi dirijorul septuagenar concertau cîteva săptămîni în fiecare an. Cele două tinere însoţeau cuplul zîmbind senin şi neştiutor.

„Eroinele", variante capricioase ale frumuseţii tatălui, ne priveau din fotografie proaspăt, cu un abia perceptibil aer de ironie care învăluia parcă îngîndurarea mamei; păreau să se împotrivească astfel amestecului în soarta lor prin consiliile familiale ţinute departe, unde se căutau pentru ele miri şi pungi de bani ca în legendele cu Sankt Nicholaus.

Viaţa nu va alege nici una dintre variantele înţelepte închipuite de noi pentru sfîrşitul acestei poveşti. Curînd, în pragul iernii, cu un lot de repatriaţi austrieci, a ajuns la Viena şi prietenul nostru, încetase regimul de ocupaţie sovietică, aşa că ţara îşi primi, după inima ei, fiii, iar dintre aceştia cu osebită cinste pe dr. Talhammer. Ziarele au dus ştirea şi la curtea imperială ethiopiană, unde poposea din nou familia sa. Cele două tinere s-au arătat ca neînduplecaţi judecători înaintea mamei:

- Rămîi cu alesul tău, noi ne întoarcem pentru totdeauna la tata!

Scrisoarea, ascunsă într-un pachet, se încheia cu vestea sinuciderii ei.

* * *

Spre primăvară, într-o dimineaţă, pe inima goală, grupul de români fu îmbarcat în maşini-dube, care ne purtară în necunoscut, fără întrerupere, pînă după miezul nopţii. Lipsa de ventilaţie, gazele carburanţilor primitivi, zdruncinăturile drumului cu hîrtoape ne ridicară stomacul la gură după primele ore. Cît timp avu ceva în el, stîrnit şi de voma colectivă care-i contaminase pe mulţi, stomacul, care se substituia deţinuţilor, provocase doar un coşmar scabros care pîngărise pînă şi lacrimile; o dată golit şi de veninul icnit încă ceasuri întregi, coşuri de viscere, maţe, burţi scăpate din chingi se înghioldeau, întinse simultan înapoi de gheare, încercînd să se verse într-un gîtlej intermitent şnuruit.

Absenţa unui remediu pentru zbaterea asta paroxistică de moluscă feroce a dat naştere unei alte înţelegeri a limitelor după care deveneai neom: dacă mi se cerea să fac încă o dată, în continuare, drumul, eram gata să dezertez, să cedez... în ultimul spasm de greaţă de sine, poate îţi vomai şi conştiinţa. Dar şi ea, trasă înapoi ca şi măruntaiele, oglindi un luat pe sus şi un aşezat pe un pat de campanie dintr-o încăpere de scînduri luminată cu o feştilă.

Se construia un nou lagăr. Gata era doar zona interzisă cu gardul înalt de scînduri noi şi cu şiruri de sîrmă ghimpată şi în exterior şi în interior; poartă în poartă, la 100 de metri spre nord, un ţarc mult mai întins, tot cu turnuri de pază, cu gard de uluci şi cu brîie de sîrmă ghimpată: şantierul uzinei de cupru pe care o mie de prizonieri români şi unguri, populaţie captivă, în general fără pachete, adunată din regiunea Sverdlovsk, urma s-o înalţe. Paralel cu înjghebarea băii, a bucătăriei şi a celor două barăci (majoritatea brigăzilor intraseră în corturi) începură lucrările la fundamentul unei întreprinderi destinate să înlocuiască topitoria din veacul trecut a unei firme britanice care, în clipa topirii, aprindea peste taigaua înnoptată spectacolul unei lumini mari, de parcă procesul incandescenţei s-ar fi desfăşurat sub cerul liber doar în

cîteva secunde. Spaţiul dintre cele două zone interzise era destinat pieţei noului oraş. Sub poala taigalei (în jurul luminişului satului cu izbe, dar şi cu cîteva case cu etaj, tot din bîrne) se întindeau coloniile de corturi ale muncitorilor mobilizaţi. între pădure şi cele două ţarcuri - de zi şi de noapte - ale prizonierilor, o sută de femei cărau cu braţele, ca ursoaicele, bolovani pentru măselele concasoarelor. Ca să se înviorcze, le strigau măscări captivilor care ridicau schelele, chemîndu-i în rîsetele celorlalte, ca-n zi de tîrg, la marfă pe-ncercate.

După o zi de muncă de ocnaşi, îmbarcate în camioane - cine ştie pe unde înnoptau? -, femeile astea trupeşe, băgate în pufoaice, pleznite în obraji de vînt şi de ploile care de cîteva săptămîni se ţineau lanţ, cîntau pe mai multe voci tulburările şi limpezimile din ele, de rămîneau captivii pierduţi, pînă cînd oceanul de pădure le acoperea.

-Cîntece de alean pentru cîte le refuză viaţa - se scutură moş Zamfir, mai albit şi mai pleşuv de cînd ne despărţisem. Fetele astea

sînt tot ce are spaţiul rusesc mai viguros... Rădăcini de taiga... trup de muieri... visuri de stepe cu stele.

- A îmbătrînit moş Zamfir! Ia auziţi cum vorbeşte! - chicoti şi căscă îndată o voce.

- Ehei - continuă moş Zamfir monologul „de-aţi şti", oftau sistriţele spitalului din Stalingrad, „că după război, milioane de femei nu au dreptul la un bărbat care să fie al lor! Stau la ieşirea din cinematografe şi oferă - cînd le vine glasul - votcă şi zacuscă, iar dacă «el» trece indiferent, mai adaugă şi 25 de ruble"!

- Poate ne-or lua apele care şi-au croit cursul prin lagăr şi ne-or vărsa peste corturile lor! - se amestecă cineva din pînza de întuneric. (Lumină electrică avea deocamdată numai zona interzisă.)

- Voi nu vedeţi - se zburli fără rost altcineva - ce plasă de sîrmă ghimpată întind ceasovoii pe amîndouă părţile gardului? Că trece rîul pe sub baracă, de ne gîlgîie şi-n vis, nu le pasă. Ar fi în stare să aducă de la Moscova şi aparate cu care să-l strecoare, să nu scape vreo fîţă!

Vocile săreau din paturile nevăzute, legînd numai aparent, ca înainte de somn, temele discuţiei.

- Inundaţia e din cauză că au umplut văioaga dintre lagăr şi şantier, ca să facă în pripă, fără canalizare, piaţa pentru mitingul

în cinstea deschiderii şantierului - explică moş Zamfir. A fost... nu ştiu cine mă-sa... de la Moscova...

- Treabă rusească! în toate şantierele pe care am lucrat, întîi au terminat clădirea şi apoi au făcut drumul de legătură la reţeaua comunicaţiilor; primăvara şi toamna zac înnămolite tot felul de vehicule în jurul şantierelor, de parcă se capitulează şi nu se construieşte aici... Cineva gemea în somn.

- Treziţi-1, fraţilor! N-auziţi cum scînceşte, sărmanul? Mărgărite!

Cel trezit din coşmar, se temea că-i arestaseră pe ai lui.

- Justiţie sovietică... Doamne iartă-mă! - se opri dintr-o înjurătură cumplită un vecin... Să faci criminal de război dintr-unul care n-a fost soldat!

Mărgărit nu luptase, într-adevăr, în război. Fusese evacuat cu vitele colhozului, din Basarabia, spre răsărit. Cînd, în iarna lui '42, îl prinseseră din urmă luptele de pe Don, nu mai avea nimic de păzit; se găsea într-un cătun pe lîngă care treceau sau poposeau coloane de prizonieri. într-una dintre ele erau soldaţi români cu care intră în vorbă. Ăştia se mirară cum de nu-l încorporaseră sovieticii. Alţii încercau să-l convingă că autorităţile vor considera că s-a eschivat şi-l vor condamna ca duşman al poporului său; în cel mai fericit caz va trebui să plece pe front, instruit în pripă, pînă la sfîrşitul războiului sau pînă va cădea în luptă. Bietul băiat, speriat de toate variantele, le ceru sfatul (de, erau fraţi de-ai lui!). Cei care nu ştiau încă ce înseamnă să-ţi pierzi libertatea şi nici pe mîna cui încăpuseră, îl sfătuiră să plece cu coloana lor; cînd

îl vor înregistra în lagărul în care vor aştepta încheierea păcii şi repatrierea o să spună şi el un regiment...

- Dar nu ştiu ce regiment, ce divizie...
- îţi spunem noi!...

Nu se înscrisese în diviziile antifasciste doar ca să nu intre în foc; dar se găsiră şi împotriva lui mărturii pentru crimă de război...

în anii de aşteptare - trecuseră deja unsprezece -, prin scrisori trimise neoficial, Mărgărit izbutise să ia legătura cu ai lui, deportaţi între timp în Krasnoiarski-Krai. Povestea lui, ştiută de toţi, deveni cunoscută şi M.D.V.-ului care-l anchetase şi-i verificase situaţia; mai ales că el ceruse, în ultimul timp, nemaisperînd în

repatriere, să schimbe lagărul de condamnare cu locul de exil al familiei. Dar autorităţile nu voiau să infirme justiţia care l-a condamnat pentru crimă şi mai apoi pentru grea crimă de război, cînd el nici nu fusese niciodată sub arme. Aşa că nu-i rămînea decît să împărtăşească pînă la capăt soarta celorlalţi.

* * *

După ce primăvara schimbase faţa pămîntului, înălţînd fîntîni arteziene de verdeaţă peste toată zarea, mă refugiam în podul clădirii neterminate din spatele băii şi, ferit de supravegherea pazei, priveam spre gard. Nu mă mai săturam uitîndu-mă peste întinderea nepîngărită de semnele captivităţii. Urmăream încordat şi activitatea de toată ziua a unei tinere gospodine care intra şi ieşea dintr-o casă mare de lemn aflată în poieniţa de dincolo de zonă. îngrijea şi mulgea vaca bălţată, închidea şi deschidea coteţele seara şi dimineaţa, aducea apă de la fîntînă; toate făcute cu gesturi simple, uitate, dar schimbate brusc în icoane de fericire edenică. Nu-mi păsa cine va fi fost mărimea, stăpînă peste o casă mare, căreia ea îi ducea şiştarul cu lapte înspumat sau ouăle proaspete, ci mă înduioşam de ritul străbun al vieţii.

încărcat ca o albină cu micile daruri ale liniştii idilice, îl căutam apoi pe căpitanul Biceagă să i le dau. El nu putea urca spre acea gură de rai, din cauza unei paralizii progresive, care abia îi îngăduia să se descurce singur. Mîndreţe de bărbat chiar şi acum, fostul şef al centrului universitar din Cernăuţi - un om bun de-i zburau păsărelele gureşe în jurul capului cînd le ducea hrană din porţia sa zilnică, pentru a le scoate din iarna siberiană - îşi menţinea echilibrul, nu ştiu prin ce minune, deşi vorbirea începuse să-i fie marcată...

Lucra ceasuri în şir ca să cureţe, să desăreze şi să pregătească un borcan de peşte cu un pic de oţet şi un fir de ceapă pe care-1 obţinea (pentru sine nu cerea nimic) de la camarazii unguri din bucătărie, presupunînd că peştele murat i-ar putea trezi unuia dintre noi pofta de mîncare.

Curtea lagărului, devastată de torentele primăverii de semăna cu surpăturile unui ţărm fără stăpîn, chinuise tot efectivul de pri-

zonieri pînă cînd hîrtoapele fură umplute cu pietriş de la săpătura fundamentului, cărat cu basculantele şantierului. Ceasovoiul de la poartă, un pişicher fără pereche, se amesteca gălăgios în forfota muncii voluntare. Martin, un sas morocănos de la Weisskirch[1] din Transilvania, aprecia cu glas tare ieşirile acestuia, scandalizat de frecvenţa înjurăturilor:

- Poftim cultură... una-două... aia mă-tii...! - ceea ce nu-i scăpă rusului cenzurat.

- Hei, Fritz, tu roşcatule, ce nu-ţi convine de bombăni întruna?

- Măi, nacialnic! Cum deschizi gura, înjuri... „... -te nu ştiu unde,... -te altunde"... Asta e cultura voastră!

-Te înşeli, Fritz, foarte! La noi nivelul culturii creşte continuu; mai mult, îţi pot spune exact că în ultima vreme cultura noastră s-a ridicat cu un metru!

Martin, cu toată firea lui închisă, de astă-dată rîse în hohote, mulţumit că rusul îi dăduse apă la moară. Şi ceilalţi se amuzară de exacta măsură a ridicării nivelului culturii sovietice.

- Da, da, degeaba rînjiţi! Exact cu un metru - accentuă mucalitul, sigur de sine. înainte auzeai!... „-te...!" (destul de jos, ce-i drept), dar acum se spune pretutindeni: ,,-te-n gît!". Cu un metru mai sus, care va să zică.

Torentele primăverii răvăşiseră sufletele prizonierilor, continuînd să-i tulbure şi după ce aceasta făcuse loc verii. întorşi de la lucru întrebau, deşi veneau doar de la cîteva sute de paşi:

- Nimic nou? Ce-o să se întîmple cu noi? Adenauer vine la Moscova să-şi scoată nemţii din captivitate.

Comandantul de lagăr, un fost profesor de matematică, îi anchetă personal pe colonelul Duţescu (un bătrîn de care te puteai bucura), pe maiorul Mitru şi pe altcineva dintre ofiţerii tineri.

- Sînt informat că aţîţaţi spiritele.

Aceasta era acuza generală.

- Dumneata împărţi Uniunea Sovietică în republici independente. Dumneata - îi imputa celuilalt - faci propagandă pentru Basarabia.

[1] Weisskirch: numele german al localităţii actualmente numite Viscri, în apropiere de Sighişoara.

Iar celui de al treilea:

- Nu te astîmperi, pregăteşti grevă de lucru şi revoltă în lagăr?

Şi iarăşi de la cap:

- Toată ziua vorbeşti, Duţescule, poţi să-mi spui despre ce?
- Despre femei!...

Dar cînd Adeanuer cu alaiul său de doctori începu tratativele, comandantul aduse în lagăr un aparat de radio, ca să ascultăm cu toţii meciul de fotbal dintre Germania Federală - proaspăt campioană a lumii - şi Uniunea Sovietică.

Crainicul sovietic al meciului izbucnea continuu cu ciudă: Ah, acest Fritz Walter, balşoi tactic! Nemţii jucau degajat, ca într-un joc amical, iar sovieticii tenace, pe viaţă şi pe moarte şi, spre durerea noastră, au cîştigat cu doi la unu.

Continuau să sosească grupuri mici de români şi de unguri, fie prizonieri, fie civili. Ridicaţi de acasă şi trimişi de sovietici spre îndepărtatele ţinuturi siberiene din Karaganda, Kolîma sau Magadan, cei sosiţi, cu toată deosebirea de experienţă dobîndită între timp, căutau - ca regăsiţi - să se lipească de foştii soldaţi, mai solidari, mai nealteraţi de înstrăinare şi chiar mai maturi, mai combativi, deşi erau oameni simpli, fără şcoli înalte, cariere politice sau avuţii.

- Păcat că n-ai fost de faţă! - mi se adresă Ion Ionică, veşnicul neastîmpărat din frămîntările de odinioară de la Oranki, sosit de curînd din închisoarea Novocerkassk. Soldaţii noştri neştiutori de carte îl ascultau cu o condescedenţă disimulată în diplomaţie pe fostul deputat şi ministru Pan Halippa, bătrînelul îngrijit, cu barbă albă, decorativ şi anacronic nu numai prin pelerina sa etalată în peisajul de pufoaice şi haine spălăcite de doc, ci şi prin apostolatul naiv - tricolorist - printre fraţii din Basarabia, pentru alipirea căreia la patria-mumă luptase în timpul primului război mondial. Le spunea aforisme de tipul „din văpaie-vîlvătaie" publicate în ziarul de perete din lagăr sau le vorbea despre demersurile sale pe lîngă puterea sovietică pentru acordarea unui tratament mai bun Bucovinei şi Basarabiei. „Predici inutile ţinute geambaşilor şi hingherilor", cum îmi şoptise, ascultîndu-1, unul dintre băieţi.

I. V., cărturar de marcă, un cunoscut ebraist, era, cu toată ciroza care îl măcina, din alt aluat şi altă şcoală.

zonieri pînă cînd hîrtoapele fură umplute cu pietriş de la săpătura fundamentului, cărat cu basculantele şantierului. Ceasovoiul de la poartă, un pişicher fără pereche, se amesteca gălăgios în forfota muncii voluntare. Martin, un sas morocănos de la Weisskirch[1] din Transilvania, aprecia cu glas tare ieşirile acestuia, scandalizat de frecvenţa înjurăturilor:

- Poftim cultură... una-două... aia mă-tii...! - ceea ce nu-i scăpă rusului cenzurat.

- Hei, Fritz, tu roşcatule, ce nu-ţi convine de bombăni întruna?

- Măi, nacialnic! Cum deschizi gura, înjuri... „... -te nu ştiu unde,... -te altunde"... Asta e cultura voastră!

- Te înşeli, Fritz, foarte! La noi nivelul culturii creşte continuu; mai mult, îţi pot spune exact că în ultima vreme cultura noastră s-a ridicat cu un metru!

Martin, cu toată firea lui închisă, de astă-dată rîse în hohote, mulţumit că rusul îi dăduse apă la moară. Şi ceilalţi se amuzară de exacta măsură a ridicării nivelului culturii sovietice.

- Da, da, degeaba rînjiţi! Exact cu un metru - accentuă mucalitul, sigur de sine. înainte auzeai!... „-te...!" (destul de jos, ce-i

drept), dar acum se spune pretutindeni: ,,-te-n gît!". Cu un metru mai sus, care va să zică.

Torentele primăverii răvăşiseră sufletele prizonierilor, continuînd să-i tulbure şi după ce aceasta făcuse loc verii. întorşi de la lucru întrebau, deşi veneau doar de la cîteva sute de paşi:

- Nimic nou? Ce-o să se întîmple cu noi? Adenauer vine la Moscova să-şi scoată nemţii din captivitate.

Comandantul de lagăr, un fost profesor de matematică, îi anchetă personal pe colonelul Duţescu (un bătrîn de care te puteai bucura), pe maiorul Mitru şi pe altcineva dintre ofiţerii tineri.

- Sînt informat că aţîţaţi spiritele.

Aceasta era acuza generală.

- Dumneata împărţi Uniunea Sovietică în republici independente. Dumneata - îi imputa celuilalt - faci propagandă pentru Basarabia.

' Weisskirch: numele german al localităţii actualmente numite Viscri, în apropiere de Sighişoara.

Iar celui de al treilea:

- Nu te astimperi, pregăteşti grevă de lucru şi revoltă în lagăr?

Şi iarăşi de la cap:

- Toată ziua vorbeşti, Duţescule, poţi să-mi spui despre ce?
- Despre femei!...

Dar cînd Adeanuer cu alaiul său de doctori începu tratativele, comandantul aduse în lagăr un aparat de radio, ca să ascultăm cu toţii meciul de fotbal dintre Germania Federală - proaspăt campioană a lumii - şi Uniunea Sovietică.

Crainicul sovietic al meciului izbucnea continuu cu ciudă: Ah, acest Fritz Walter, balşoi tactic! Nemţii jucau degajat, ca într-un joc amical, iar sovieticii tenace, pe viaţă şi pe moarte şi, spre durerea noastră, au cîştigat cu doi la unu.

Continuau să sosească grupuri mici de români şi de unguri, fie prizonieri, fie civili. Ridicaţi de acasă şi trimişi de sovietici spre îndepărtatele ţinuturi siberiene din Karaganda, Kolîma sau Magadan, cei sosiţi, cu toată deosebirea de experienţă dobîndită între timp, căutau - ca regăsiţi - să se lipească de foştii soldaţi, mai solidari, mai nealteraţi de înstrăinare şi chiar mai maturi, mai combativi, deşi erau oameni simpli, fără şcoli înalte, cariere politice sau avuţii.

- Păcat că n-ai fost de faţă! - mi se adresă Ion Ionică, veşnicul neastîmpărat din frămîntările de odinioară de la Oranki, sosit de curînd din închisoarea Novocerkassk. Soldaţii noştri neştiutori de carte îl ascultau cu o condescedenţă disimulată în diplomaţie pe fostul deputat şi ministru Pan Halippa, bătrînelul îngrijit, cu barbă albă, decorativ şi anacronic nu numai prin pelerina sa etalată în peisajul de pufoaice şi haine spălăcite de doc, ci şi prin apostolatul naiv - tricolorist - printre fraţii din Basarabia, pentru alipirea căreia la patria-mumă luptase în timpul primului război mondial. Le spunea aforisme de tipul „din văpaie-vîlvătaie" publicate în

ziarul de perete din lagăr sau le vorbea despre demersurile sale pe lîngă puterea sovietică pentru acordarea unui tratament mai bun Bucovinei şi Basarabiei. „Predici inutile ţinute geambaşilor şi hingherilor", cum îmi şoptise, ascultîndu-1, unul dintre băieţi.

I. V., cărturar de marcă, un cunoscut ebraist, era, cu toată ciroza care îl măcina, din alt aluat şi altă şcoală.

Nu împărtăşeam integral entuziasmul lui Ionică şi al celorlalţi, din motive mărunte şi cu totul subiective. Auzisem vorbindu-se de această capacitate - pe care toţi o numeau simplu I. V. - ca şi de prospeţimea şi zbenguiala juvenilă cu care îi entuziasma pe iluştrii cărturari nu numai în seminariile de specialitate, ci şi în recreaţii, cînd demonstra că poate trece în salt lateral peste biroul institutului teologic fără să-l atingă cu poala surtucului; prilej pentru venerabilele bărbi să urmărească înviorate performanţa viitorului lor coleg.

Citeam, ascuns în buruienile din spatele băii fără să particip la zarva care se făcuse la venirea noului grup. Brusc, lîngă refugiul meu auzii glasul lui Biceagă: „Domnule profesor, el e!". Mă ridicai şi, protejat de ochelarii de soare dăruiţi de Retezat, privii chipul vioi de o expresivă frumuseţe ţărănească, cu ochi pătrunzători care dominau, deşi trebuia să-i ridice spre mine.

Porunci scurt: „Scoate-ţi ochelarii!" Mă executai ca un copil, dar apoi, iritat de supunerea-mi necontrolată, trecui în gardă, pentru a nu se mai repeta o asemenea violentare din partea acestui om tare. Dominanta imperativă a expresiei se schimbă, după cîteva clipe, într-o căutare duioasă: „Unde am văzut eu aceşti ochi? îi ştiu. Stai!... în '36, pe lîngă Cîmpulungul Muscelului, la o nuntă... la nunta unui prieten. Acum ştiu precis: la nunta părintelui Dumitrache. Ţi-aminteşti?"

Nu eram sigur dacă văzusem nunta doar din fotografii, dar era posibil, dată fiind rudenia apropiată, să fi fost de faţă.

în discuţiile în doi din acea zi, purtate pînă noaptea tîrziu, ne-am spus pe scurt tot ceea ce ne putea interesa pe amîndoi.

Avid, după ani de detenţie în străinătate, să citească slovă românească, îmi ceru pentru o zi stihurile lui Tudor Arghezi, editate în '38 de Fundaţiile Regale[1], singura carte pe care o mai aveam cu noi. După şase ore mi-o înapoie pentru a fi dată şi altora. Deosebiri de păreri, tîlcuri diferite date unor versuri gustate duseră la argumentaţii şi trimiteri la alte expresii ale aceluiaşi gînd; inter-

[1] Aurel State se referă, probabil, la volumul Versuri, publicat de Editura Fundaţiilor Regale în 1936, ca prim volum al colecţiei „Scriitori români contemporani. Ediţii definitive".

locutorul meu mă ului dind citate, specificînd în treacăt pagina, strofa, versul. Mă revoltai, uimit că un cărturar de talie încearcă să mă epateze prin date pregătite anume pentru efect. Izbucnirea lui într-un rîs sănătos şi bun mă descumpăni. Pentru a îndepărta

din mine orice suspiciune îi propusei, neceremonios, să se lase examinat. Admise - şi încremenii constatînd că răspundea fără greş la întrebări şcolăreşti de felul: care e strofa a doua de la pagina 102?

Dispunerea în pagină a versurilor unui volum se afla parcă în fotocopie în rafturile memoriei sale!

- Nu te mira, prietene. Ediţia din '38 am avut-o, pe atunci, adesea în mînă. Asta nu înseamnă nimic deosebit pentru cineva care şi-a făcut meseria din a studia texte vechi în felurite caligrafii.

* * *

Sosirea lui George Fonea uşură întinderea de punţi şi apropierea membrilor acelui amestec heteroclit. Era, dintre cei adunaţi, cel mai bun catalizator al procesului de unificare. îşi făcea uşor cunoştinţe. Prin forţa sa interioară îi obliga pe cei din jur să trăiască prin ceea ce era bun în ei, aşa cum Negru reuşise contrariul, în faţa aceloraşi oameni. Popularitatea lui se datora vioiciunii şi deschiderii spre alţii precum şi naturaleţei cu care se destindea; cînta şi rîdea cînd îi venea, fără mască şi cenzură. „Ce nu bate în afară, bate înăuntru", cita el, încercînd să mă abată de la gravitatea cu care priveam lucrurile, deşi în taină o aprecia. Dăruia celor din jur entuziasm. Găsea întotdeauna o stea spre care ridica ochii lui şi pe ai altora, iar cînd vorbea, nu spunea vorbe. Nu era pedant, nu cita decît în joacă. Susţinea numai ce devenise carnea şi sîngele lui. Făcuse şi făcea gafe, dar putea să rîdă zgomotos de slăbiciunile proprii.

Personal eram pasionat de ipostaza sa de halucinat în care intra după ce se consumau toate jocurile, oltenismele şi diplomaţiile; cînd juca tare, cu cărţile pe faţă, sau cînd ajungea să zică: „... şi acum, după ce le-am gustat pe toate, salt înainte!"

Parcă îmbrăca armura de cruciat; se transfigura, devenea hieratic, stampă. Semăna cu voievozii şi ctitorii.

410

însă poetul, „halucinat şi mindru de zestrea lui superbă", după ce le ţinea predici oamenilor şi asinilor, închipuia grotesc şi trepidant un iarmaroc al eroilor din răsărit şi din apus, pentru care viaţa - de nu ştiu cine dăruită, semn că nu e a noastră - nu-i va da răgaz.

- Să-l scoatem pe George de la serbarea populară din corturi! - mă îndemnă Biceagă în ziua sosirii. Şi-a aruncat lucrurile pe un pat şi, hai, să vadă băieţii! I-ajunge! Cîntă ca la chef, acompaniat de un taraf improvizat: .. "Livorvel automat,/ din ce locuri m-ai scăpat!/ De la mîndruţa din pat/ Şi din cerc din Stalingrad"... Apoi toarnă în melodie vrute şi nevrute, că s-ar putea să iasă bucluc. De ştiam, acceptam să facem o partidă de şah. Cum m-a văzut, mi-a propus-o, în loc de bineţe... Dar ştii ce? am o idee!

Biceagă se înviorase de venirea lui George pe dinăuntru, unde nu ajunsese încremenirea, că vorbirea nu-i mai putea ţine pasul, „îi anunţ surpriza de a fi descoperit talentul tău pentru şah", îmi

spunea. Nelucrat îndeajuns, bineînţeles. El nu se îndoieşte niciodată de tine; aşa că, aşezat în spatele lui, eu am să-ţi arăt ce mişcări trebuie să faci. Dacă reuşim să-l batem, nu mai face nici o partidă. Pretextezi oboseală... citit... ştii tu!

După victorie, mă luă de-o parte: eşti mai bun actor decît mi-am închipuit; l-ai făcut pe bietul George astfel încît, văzîndu-l că şi-ar fi dat sufletul să-şi ia revanşa, îmi venea să-i spun adevărul. Am să încerc deocamdată să nu i-l spun. Un timp uită şi apoi nu apucă să i-l mai spună.

* * *

Cu unul dintre ultimele transporturi mici care continuaseră să sosească, veni în lagărul din taiga şi o fată. O tînără pe care puteai s-o vezi de aproape, să o atingi cu mîna, să-i vorbeşti aşa ca între oameni. O fiinţă plăcută, nu din cele visate, dar totuşi o fată adevărată, însă singură între o mie de bărbaţi.

Cum va fi ajuns ea (lipoveancă din Brăila, se pare) în Siberia? Cine, în afară de ea, putea şti exact? Poate că şi altele care-şi pierduseră logodnicul sau bărbatul luat prizonier şi-n căutarea căruia vor fi plecat la capătul pămîntului, ca în basme; amăgită

de un rus - în locul spinului din poveste care-i promisese ajutor şi care, după ce-o ascunsese între soldaţi la graniţă, o lăsase să-1 aştepte undeva în Moscova şi nu mai revenise. Fără acte, între străini, va avea timp să se trezească în detenţie dintr-o amăgire şi să cadă în alta.

- Pe oameni, ca şi pe fiare - va spune un raisonneur văzînd fata -, nu se cade să-i aţîţi cu sînge sau cu altceva elementar. Să nu sfideze nimeni pe cei flămînzi, înfruptîndu-se în văzul lor. Nu stîrniţi, deci, haitele nevăzute! Primiţi-o pretutindeni ca pe un oaspete. Făceţi-i zestre, voi croitori şi cizmari, că doar o fată avem. Iar tu, fată, să nu ridici coada! Nu alege deocamdată. Nici nu ai cum să alegi dintr-o mie, ci doar din cîţiva; or, aici sîntem o mie.

Scursura din celălalt grup, cel maghiar, vru să întindă gheara, să sară pe ea ca lupii. Tot nişte oameni cuminţi din ambele părţi salvară şi fata şi convieţuirea paşnică.

Comandantul de lagăr îl întrebă a doua zi pe George despre noaptea furtunoasă.

- Ei!... mai nimic, nacialnic. O variantă nesîngeroasă a poveştii despre Romeo şi Julieta.

Dar rusul, ştiind ce ar putea să se întîmple pentru un picior de femeie, îi făcu program celei cu mărul discordiei să se retragă după stingere într-o încăpere a carcerei amenajată pentru ea.

Deosebit de grijuliu pentru bunele raporturi româno-maghiare era şeful-prizonier al serviciului medical, un ungur.

Diplomat, inteligent şi plăcut, el era deosebit de prevenitor cu cei care-i păreau influenţi în tabăra românească. Spre sfîrşitul verii, se oferi să-mi injecteze un început de varice cu un preparat

elveţian, primit din Vest prin Crucea Roşie. Dar necazul abia după aceea începu. Venele se inflamară dureros, pierzîndu-şi elasticitatea, de parcă erau trase pe sîrme înroşite.

- Umblaţi, umblaţi încontinuu; forţaţi la maximum! - mă povăţui el, îngrijorat. Tocmai în acele zile camarazii maghiari obţinură plasă şi minge de volei de la comandant, pentru un meci între cele două comunităţi.

Marius Guran, ştiind că eram jucător, mă rugă să particip pentru a face faţă onorabil. Poate uit de durere, mi-am zis, şi pe deasupra îndeplinesc şi prescripţia medicală de continuă miş-

care. Meciul atrase tot lagărul. După prelungiri, adversarii noştri cîştigară partida, care plăcu tuturor. Chirurgul german din lagăr ţinu să mă felicite. Nu din modestie mă apărai, arătîndu-i venele ca de foc.

- Tromboflebită! - rosti înspăimîntat. Escrocul, impostorul! - îşi înjură el şeful, aflînd cele petrecute. Face pe doctorul, dar nu ştie lucruri elementare despre izolarea zonei de injectat; orice mişcare înseamnă moarte, iar criminalul recomandă mişcare!

Sanitarii, chemaţi la faţa locului, mă transportară în infirmerie, condamnat la imobilitate totală pentru săptămîni întregi; tocmai în acele săptămîni cînd veni în viaţa noastră vestea cea mare, care mîna captivii dintr-o parte în alta prin ţarc ca frunzişul toamnei. Dar, înainte cu cîteva zile de a ne zgîlţîi noua febră, se petrecuse ceva inutil, legat tot de nedreapta condamnare în care fusesem traşi ca vînatul în ţepuşi, ca să-şi facă mendrele, părpălindu-ne ani şi ani, la foc iute, căpcăunul cu ochiul înstelat în frunte.

Marius îmi arătase un număr al Pravdei din timpul tratativelor dintre Adenauer şi sovietici. Hruşciov şi Bulganin declarau că nu deţin prizonieri - care, chipurile, au fost repatriaţi -, ci inşi catorîi păteriali celoveceski li?.

- Uite cine declară că ne-am pierdut chipul omenesc! îţi pierzi minţile de asemenea tupeu! Ce facem? - se frămînta bietul de el.

Am scris din nou, formulînd, de astă-dată laconic, protestul meu faţă de declaraţia liderilor sovietici în problema prizonierilor, dovedind, cu dosarul propriu, condamnarea nedreaptă. Marius făcu la fel şi depuse proteste la poartă. în 3 septembrie '55 veni ştirea care anunţa sfîrşitul prizonieratului, încetarea detenţiei, repatrierea... O comisie comunică nominal, pentru jumătate din efectiv, amnistie. Eram - după spusele acesteia - victimele lui Beria, care ne condamnase pentru participarea la război, fără a fi vinovaţi personal de comiterea unor fapte care se încadrează juridic la crimele de război.

Ceilalţi camarazi urmau să fie predaţi guvernului pentru ispăşirea mai departe a pedepsei. Dar toţi se bucurau că scăpăm de

[1] Catorîi păteriali celoveceski liţ (rus.): care şi-au pierdut calitatea de persoană umană.

tăcerea pămîntului care-l înghiţise cu două zile înainte pe duiosul Gherman, aflat pe lista eliberaţilor. Mormîntul lui se găsea aproape, în marginea luminişului, între prohodul taigalei şi zarva noilor cetăţeni ai lumii. Troieneşte-l în veci, neasemuită taiga! Fraţii uituci sînt ameţiţi de perspectiva vieţii!

Plecării nemţilor, survenită imediat după tratativele celor doi iezuiţi, cum le spunea George (Hruşciov era iezuitul roşu), nu-i urmase decît spaima că noi, copiii nimănui, fuseserăm iarăşi uitaţi. Ştirea din septembrie despre eliberare ne smulse din încremenire biciuindu-ne în direcţia opusă. Dar întîrzierea de zile care se făcură săptămîni şi apoi luni deveni o perfidă tortură asiatică. Fiecare era consultat de altcineva asupra deznodămîntului. Şesimea asta a lumii e în stare de orice, mă gîndeam. Mîine ar putea să spună că înştiinţarea despre repatriere e o născocire duşmănoasă.

Oamenii încetară lucrul, dar prelungirea stării confuze puse iarăşi problema lui, în varianta ieşirii voluntare, pentru a onora obligaţiile de plan ale cauzei comune. Acum chiar se agita ideea de a împiedica ieşirea la lucru a cîtorva, care susţineau că e preferabil să aibă ceva de făcut, decît să stea cu ochii la poarta cea mare. Reţeaua de informatori funcţiona în continuare şi comandantul de lagăr deveni ameninţător, deşi încerca să tempereze puseurile febrile prin vizionarea unui film la cinematograful din localitate, ba chiar şi prin bilete de voie pentru o oră, două, în grup. Lui George şi altora, deşi amnistiaţi, nu li se permise să iasă în luminişul de dincolo de sîrme. Marius îmi comunică ameninţarea căpitanului rus că, imediat după ieşirea mea din infirmerie, vom face carceră pentru protestul depus, pînă la plecarea acasă.

- Asta înseamnă că plecarea e încă o realitate - îmi încurajai eu confratele.

Aşteptarea vlăguia comunitatea ca o boală grea. Oamenii tăceau cu ochii în tavan sau ieşeau oftînd în curte. Venea iarna, dar din toamna de aur a taigalei eu nu văzusem nimic, şi se pare că nici ceilalţi.

Totuşi, nimeni, în afară de Biceagă, nu ar fi preferat incertitudinii rămînerea sigură în taiga. El însă, împăcat cu teribilul sfîrşit prin paralizie progresivă, se înspăimînta doar să-şi ducă trupul

lovit de încremenire acasă, unde îl aştepta de doisprezece ani o suavă fată din ţara fagilor.

Soluţia de a fi predat guvernului pentru ispăşirea mai departe a pedepsei îl liniştise în parte:

- Mi se acordă favoarea de a vedea varianta românească a sovietismului cu care, dacă viaţa mă va răsfăţa lăsîndu-mi pînă în ultima clipă lumina - articulă el cu efort, în timp ce-şi ridica, în trepte, degetul spre frunte voi pleca din experienţa mea terestră ca să depun Domnului Dumnezeu mărturie despre cum am folosit noi, oamenii, libertatea de a ne orîndui viaţa.

La celălalt pol al aşteptării străjuia holbat, înspăimîntat că am putea pleca acasă fără el, moş Gheorghe din Mehedinţi. Hipertensiunea lui depăşea scala aparatelor. Fusese de luni de zile evacuat din spital ca să se folosească altcineva de un pat „blocat inutil". O dată cu comunicarea oficială, dorinţa repatrierii se înfiripase despotic în trupul greoi mobilizînd, spre uimirea specialiştilor, resurse necunoscute. în mod miraculos, construcţia ameninţată de prăbuşire găsise în întoarcerea acasă un suport invizibil care ţinea în şah moartea.

O întîmplare lumină un alt colţ din interiorul ascuns sub paragină. Fritz Teusch, un tînăr bolnav din Transilvania, găsi în incinta infirmeriei o pungă cusută stîngaci cu şase sute de ruble, sumă mare, echivalînd cu maximum de cîştig pentru trei luni în producţie.

Medicul ungur, mai amabil şi mai dezinvolt de cînd trecuse primejdia tromboflebitei, propunea investirea banilor într-un ajutor alimentar pentru bolnavi, deoarece păgubaşul nu se anunţă decît în glumă şi înzecit ca număr.

Fritz, care fusese cu ani în urmă în brigadă cu moş Gheorghe, îl ştia muncitor, dar şi econom foarte: lucra noaptea la bucătărie pentru a nu-şi cheltui banii cîştigaţi chinuit. Bănuise de la început că el este păgubaşul, iar cînd văzuse că brîul lui era din acelaşi material cu punga pe care-o găsise nu mai avea nici o îndoială. Hai să vorbesc cu el! - mă oferii eu. Poate lămurim cazul. Să-l chemăm! Moşul nu era moş, ci doar un bolnav trecut de patruzeci de ani, plinuţ, dar puhav şi uşor saşiu. Neajunsurile bolii nu-l urîţiseră, dar mişcările îi erau încleiate, nediferen-

ţiat-nătăvăloase. Aşezat, în sfîrşit, cuminte în faţa mea, aştepta supus, dar impenetrabil. întrebat de sănătate, griji, necazuri, răspunse ca şi cînd totul era la locul lui în lumea asta. Discuţia era ca şi terminată în ceea ce-l privea, dar eu încercai o stratagemă pentru a-l obliga să verifice ascunzătoarea, să plîngă şi să revendice banii munciţi.

-Felcerul rus ne-a spus că a sosit la farmacia din localitate un leac neobişnuit de eficace împotriva tensiunii. Costă numai 25 de ruble şi ar fi păcat dacă s-ar scăpa o asemenea ocazie.

- N-am bani - răspunse el simplu, dejucîndu-mi planul.
- Te împrumut eu şi vezi dumneata cum mi-i înapoiezi.
- N-am de unde.
- Bine, dar d-ta ai avut bani - îl înghesuii eu, disperat.

-Nu!

- Ba da, ai avut, dar i-ai pierdut!

Negă laconic, de parcă îl obligam să recunoască o fărădelege.

- Arată-mi brîul! - poruncii eu.

Se execută încet, fără comentarii.

- Caută în ascunzătoare şi spune-mi: nu-ţi lipseşte nimic?

-Nu!

Nu pricepeam de ce se ascunde.

- A cui e punga asta?
Tăcu, fără spaimă, fără bucurie.
-Ea dumitale, da?
-Da.
- Cîţi bani ai în ea?
- Şase sute!
- Cîte bancnote?
- Şase!

Nu putui afla de ce nu se anunţase ca păgubaş. Asculta cu aceeaşi linişte, încuviinţînd însă ideea ce i-o sugeram, să-l ajute pe Fritz, bolnav de TBC, cu 50-100 de ruble, ca să-şi cumpere ceva de mîncare; apoi, cînd se îmbrăcă încet, îşi băgă punga la loc, fără să se lase impresionat de indignarea mea explozivă. Dar Fritz, care împreună cu medicul ungur fusese, după paravan, martor nevăzut, nu mai suportă.
- Nu pentru recompensă i-am dat. Nu primesc nimic!

* * *

La jumătatea lui noiembrie se anunţă plecarea camarazilor maghiari. George apăru către seară cu vestea.

- Compune un cuvînt de despărţire! Dă-l colonelului Ilieşu să-1 traducă şi să-l citească, însoţit de o delegaţie de români (... căpitanul Matei şi mai vezi tu cine...) în fiecare încăpere a vecinilor... Dar compune-o aşa, ca să izbucnească în urale!
- Şi tu?
- Eu?... Eu gîndesc.
Şi plecă rîzînd.

Noroc că veni Ion Ionică şi mă ajută la redactarea unei pagini limpezi pe tema dată.

în zori, cînd ei ieşeau pe poartă eram acolo cu toţii, îmbrăcaţi în pripă, să-i salutăm. George Fonea veni cu şase foi în româneşte, ca entuziast răspuns de la cei plecaţi.

- Ce-ai scris - se minună el - de a răsunat ţarcul aseară îndelung de strigările lor vechi de victorie?
- Tot ce-ai poruncit tu!

- Spune-mi tu, Omar Khayyam, ce zice căposul ăsta că am poruncit!

Ion Ionică, plăcut surprins de amintirea cercului de altădată din prizonieratul de la Oranki, „îi dădu cîteva boabe": „... comunitate de cadru geografic... comunitate de destin a două entităţi de pregnantă originalitate, care dacă vor continua să se încaiere, vor fi înghiţite... adversitatea milenară franco-germană e pe cale de a fi rodnic depăşită, oferind un încurajator exemplu... dar mai ales...".

* * *

La o săptămînă de la plecarea maghiarilor începu drumul nostru spre casă. Pentru fiecare dintre cei cinci sute care ieşeau în

zorii tulburi pe poarta lagărului, cel puţin două sute de confraţi prizonieri muriseră visînd această plecare. însă candidaţii la supravieţuire, încordaţi precum copiii la începerea unui joc nou, nu gîndeau nici un gînd deplin. Doar comandantul lagărului, delegat

să ne însoţească pînă la graniţă, mai detaşat şi mai limpede decît ceata scoasă din ţarc, îi strecură lui George Fonea, cu care încheiam coloana, arătînd înapoi: „Drăcească întreprindere!"

Grupul se schimbă, în drum spre gară, într-o mulţime, într-un număr de inşi nesiguri, care se ţineau aproape unul de altul din obişnuinţă. Comentariile care încheiau drumul făcut pe jos erau asemănătoare.

- Nu sîntem bine reglaţi ca să receptăm lumea din jur... Deprinşi cu o viaţă imaginată, în mijlocul celorlalţi ne surprindem fără reacţii emoţionale... parcă am ieşit în zori, nedormiţi, pe un platou de filmare. Zace în jur un aer de artificialitate, de făcut. Sonorul s-a defectat...

Pipăiam libertatea ca orbii.

Nici în gara de îmbarcare nu puturăm intra în rolul călătorului obişnuit. Eşalonul consta din vagoane de marfă în care se improvizaseră paturi. Un singur vagon de pasageri pentru bolnavi şi însoţitori.

- Nu s-au învrednicit să ne dea cinci vagoane de călători! - bombăneau oamenii, deşi ar fi făcut drumul în orice condiţii.

Dar dispoziţia de aprovizionare a fiecărui vagon cu lemne şi cărbune îi mai înviora.

George cită iarăşi ironic: „Nici o întîmplare neprevăzută sau magică,/ Nici un detaliu profan/ Nu face dragostea noastră patetică"...

în puţinele gări unde ne opream pentru distribuţia mesei, comandantul anunţa ora plecării pentru ca să preîntîmpine desprinderea de eşalon. Cei rămaşi totuşi în drum, dirijaţi de şefii de gări cu trenuri rapide, ne aşteptau pe itinerar, prin grija miliţiei. Deşi partea de umbră a realităţii sociale era cunoscută de foştii prizonieri, dezolanta sărăcie din republica başchiră îi şocă. în gări erau localnici care ofereau călătorilor o singură marfă: seminţe de floarea soarelui. Rublelor le era preferată pîinea.

- Daţi-le pîinea degeaba, ca să ştiţi că sînt alţii mai săraci decît voi!

Ei însă voiau să dea ceva în schimb. Mai departe, prin centre industriale, aveau căutare hainele şi rufele de lagăr. Rublele obţinute se duceau pe bere.

-Vindeţi pufoaicele că nu vă primeşte în restaurantul gării în ţinută proletară, anunţau cei păţiţi.

în gările cu popas, garnitura se golea. Toţi coborau. Parcă fugeau de ei, încercînd să umple cu zgomot încăperea golită care nu da niciunde. Pe George nu-l vedeam decît în timpul călătoriei.

Odată pornii pe urmele lui. Cineva mă îndreptă spre un bufet din apropiere. Dugheana gemea de confraţii adunaţi la o halbă de bere. Biscup cînta cu aplomb arii italiene. O vînzătoare pătrată îl sorbea din ochi, uitînd să-i mai servească pe ruşi.

- Ne meşai, pojaluista! Sluşai evo![1]

îl descoperii pe George pufăind papiroase în înghesuiala de consumatori.

-Nu mă deranja! Ascultă-1! - se scuză el, în maniera patroanei melomane... „Sînt ultimele ceasuri de libertate" - îmi spuse apoi -, şi reluînd cîntecul lui favorit de petrecere, improviză: „Vin din Rusia înapoi/ Criminalii de război/ Să ne scape de nevoi".

La Balta, afluxul de moldoveni din sălile de aşteptare făcea să auzi pretutindeni vorbindu-se în româneşte. în Uniunea Sovietică suferinţa nu trezeşte vîlvă, spunea cineva. E ca apa fiartă pentru ceai, în gări, bezplatno[2]. Anii de închisoare, lipsurile, nedreptăţile sînt pe toate drumurile. Nici speranţa de mai bine n-o auzi mărturisită.

Cei întîlniţi erau atraşi de faptul că eram români, că făcusem războiul... Prilej de amintiri şi comparaţii. Moldovenii continuau să fie ceea ce sînt. Dar... ca plantele: altă rădăcină, altă mireasmă. Fraţii basarabeni cu care vorbirăm în trecere noaptea ne întîmpinau crispaţi, ca apăsaţi de un blestem tragic. Crescuţi cu speranţe, în loc de „Cum a fost?", întrebau: „Cînd veniţi?" Erau cu toţii chinuiţi şi mai ales neputincioşi. Adversitatea era întîi o problemă naţională, şi apoi socială.

Călătoria se apropia de sfîrşit. Se vedeau turnuri de supraveghere pe înălţimi, zone greblate, sîrme ghimpate, cîini. Celălalt mal al Prutului nu purta asemenea semne. Nu se apăra. Zăcea umil de prietenos. Curînd urcară grănicerii sovietici. Nu aveau ce controla: o carte, ceva de îmbrăcăminte. Banii se cheltuiseră.

' Ne meşai, pojaluista! Sluşai evo! (rus.): Nu deranja! Ascultă-1!

[2] Bezplatno (rus.): gratis.

* * *

La Ungheni urma să fim primiţi de comisia guvernamentală românească. Se încheia capitolul şi oamenii continuau să aştepte ceva neobişnuit. Minunea întîlnirii cu ţara, cu care adormisem în gînd în serile atîtor ani: unsprezece, doisprezece sau, pentru alţii, treisprezece la număr. George, palid, neliniştit, mă luă de-o parte. Bombănea:

- Extraordinar!... Extraordinar!... Au apărut! - se înecă el vorbind. îmbrăcaţi ruseşte. Ca MVD-iştii... Uniforme noi, ţepeni. Le lipseşte ţambalul! Doi ţambalagii... unul cu ochelari de bufniţă, ovrei... şi al patrulea un ţîngău, rusnac-gol,perivodcik[1]-ul, desigur. Doamne... Ţara! - bîiguia el, mai uluit şi mai neajutorat decît în ceasul greu cînd îşi pierduse ochiul.

Atunci călca absent, halucinat, în coloana învinşilor. Acum era jalnic, ca un copil care nu-şi găsea mama în uliţă şi-i era frică de cîini.

Colonelul cu ochelari de bufniţă citea listele, încadrat de tovarăşii mai oacheşi. Nimeni nu-i privea pe cei strigaţi, care urcau cu întîrziere, pe două scînduri, din nou în vagoane.

- Uite la ei! - îmi şopti chiar în ureche moş Zamfir. Parcă spun: „Noi nu verificăm URSS-ul, iertaţi, dar aşa e protocolul!".

Căpitanul rus, echipat ca de toată ziua, reprezenta însă, cu subliniată demnitate, cealaltă parte, întruchipînd, prin arcuirea trupului şi suverana superioritate a expresiei, relaţiile de tip nou între ţările frăţeşti.

Se terminase citirea listelor, dar ultimii încă urcau. Mă grăbii spre fereastră să urmăresc încheierea ceremonialului predării făcute între cele două delegaţii. Ajunsei o clipă mai tîrziu, cînd rusul izbucnea spre ai săi:

- I-aţi văzut, băieţi?

Urmă o înjurătură mai lungă decît respiraţia căpitanului siberian. Cine-i va... pe prizonierii noştri din lagăr! Înălţînd capul să-şi încarce plămînul pentru o nouă ocară, căpitanul dădu cu ochii de mine şi constată tare:

[1] Perivodcik (rus.): tălmaciul.

-Na! M-ai auzit..., dar i-ai văzut şi tu!...

Trenul se desprinse şi ultimul comandant de lagăr pe care-l vedeam, rămas parcă singur, îmi strigă numele: ProşceaiM Surprins că nu răspundeam, că nu ridic şi eu braţul, rusul rănit în mîndria lui de om care se ştia şi ne ştia mă strigă tare, cu glas rugător şi disperat, necrezîndu-şi văzului şi auzului:

-Auzi?... Rămas-bun! M-auzi?...

Curbura drumului îl făcu să dispară.

Straşnicul inchizitor din mine, suspectîndu-mă că voi flutura mîna acestor oameni şi locuri din viaţa mea ca la plecarea dintr-o staţiune, se pregătea parcă să mă filmeze pentru a-şi alcătui noi probe împotriva mea. Nu deschidea pliscul doar cînd era primejdie de naufragiu. îl suspectam, din pricina unor hipersensibilităţi şi despotisme, că într-un moment critic, văzînd că nu poate mîntui lumea, ar fi în stare să scufunde corabia.

Absorbit de aceste gînduri, era cît pe-aici să ratez clipa trecerii graniţei, clipă pe care oamenii plecaţi peste apele Prutului, înghesuiţi la ferestre, o aşteptau să se deschidă ca pentru o nouă intrare în Ierusalim: cu o lumină şi o bucurie mari cît dorinţa adunată în timp sau, cel puţin, cu o cutremurare. Dar mugurele magic nu se dezghioca. Plecaţi peste sine ca peste nişte fîntîni părăsite, trezindu-se înşelaţi, cuprinşi de furie, oamenii începură (din neputinţă) să-şi arunce cu ciudă căciulile în apă.

Cînd se înnoptase ţărmul românesc? Eşalonul nu pătrunsese în triajul gării, ci, după nu ştiu ce pendulări, încremeni într-o margine. Şi cu oamenii se întîmplă la fel; se trezeau învinuindu-se că au fost prinşi de somn într-un ceas nepotrivit. George tresări speriat, îşi drese glasul, dar un timp tăcu apăsat.

- Am aţipit şi am visat că am ajuns la graniţă. Ţara era lipită de marginea de care ne izbisem. Dar întinderea ei nu era harta ţării ca la început, ci o masă gelatinoasă... o moluscă fără formă, înfricoşătoare. Tot ce-i atingea marginea era supt şi încorporat treptat-treptat în mişcările convulsie, de această stea de mare lăbărţată peste tot. Dar ce se întîmplă? - se întrerupse George agitat.

[1] Proşceai (rus.): adio.

- Sînt ruşi! Uitaţi-vă la haine, la epoleţi, la stele! Da, ceasovari ruşi - se desluşeau glasurile celor înghesuiţi la ferestre. Mă celovecilor! Sînteţi muţi? Fraţii voştri din Uniune vorbesc! (De fapt, înjură, dar o fac articulat.)

Oamenii din vagoanele oprite se adresau unor pistolari, care apăruseră cine ştie cînd, sau poate luna răsărită îi demascase.

Alţi foşti prizonieri respingeau cu glas tare, să fie auziţi, părerea că ar fi simpli ceasovoi.

- Ăia ne-au lăsat vagoanele deschise tot drumul prin URSS ăştia, în schimb, ne-au încuiat vagoanele de cum am ajuns, pe ascuns. Ce mamă i-o fi alăptat?

Vociferările şi îndrăznelile şfichiuiau pînă departe. Apărură ofiţeri.

- Avem nevoie... afară. Ruşii au pregătit vagoanele pentru oameni liberi.

- Aveţi răbdare! - încercau să ne liniştească, măsurîndu-şi fiecare cuvînt, ofiţerii chemaţi.

Faptul că vagoanele fură zăvorite o dată cu sosirea în ţară îi scandaliză pe cei ce se trezeau din somn şi generaliză agresivitatea verbală a celor închişi, ascuţind-o.

Apariţia pe cealaltă parte a unui eşalon de vagoane-dubă răsturnă tensiunea ofensivă într-una de sens opus. între cele două garnituri apropiate, pe culoarul de întuneric, se postară stîlpi de umbră, printre care se scurgeau din vagoanele ruseşti în dubele româneşti, unul cîte unul, muţi, fantomatic, cei predaţi guvernului.

- Ionică! BiceagăL. Domnule maior Mitru!... - strigau, în gol, nume după nume, cei din vagonul nostru.

Nimeni nu răspundea. Nimeni nu întorcea capul. Urcau scările vagoanelor-dubă şi se stingeau în rama de întuneric.

- Ce le-a făcut de-au amuţit? - se nedumereau cei rămaşi. S-au luat de piept cu ruşii prin lagăre şi acum nici nu întorc capul!

Se deschiseră vagoanele. Dispărură pistolarii. Un CFR-ist anunţă, arătînd direcţia, că la marginea triajului ne aşteaptă camioane. Ultimii 50 vor fi îmbarcaţi tot de acolo, într-o jumătate de oră.

Era către ziuă.

* * *

Bădiţa Codreanu, care era de prin împrejurimile Iaşului, ne explica drumul. Aici e Rîpa Galbenă... Aici nu recunosc... Nu ne-o duce la domeniul prinţului Ghica? Ce-ar mai fi!

Strălucirea conacului Ghiculeştilor de sub fostul scaun domnesc apusese demult. Parcul devastat, aleile călcate de şenile, aripa unei porţi de fier forjat - ultimele mărturii ale altor timpuri - nu mai ştiau de rădvanele, cupeurile sau limuzinele cu invitaţii balurilor sau recepţiilor fastuoase. Două din clădirile rămase în parc, spoite cazon, îi adăposteau pe cei sosiţi din prizonierat. Prin cîteva încăperi, trîntiţi pe paie, se odihneau cei din primul transport, într-o sală cu podeaua goală se aciuaseră, zgribulindu-se, cîteva zeci, lăsînd loc pentru încă pe atîţia. Rezemat de perete, aşezat, treaz, cu ochii desperecheaţi, veghea cu chipul descompus moş Gheorghe. Crîncena voinţă de a se întoarce acasă îi va ajunge pînă-n Mehedinţi.

Dimineaţa de decembrie era, cu tot parcul şi cazărmile de peste locul viran, ca o încăpere părăsită, dezolant de neprimitor. Vestea că s-au întors ultimii prizonieri o însufleţi treptat, mînînd spre conac oameni încălziţi de speranţă. Apărură sentinele să-i oprească. Măicuţele bătrîne îşi căutau de departe feciorii. Mai îndrăzneţe, femeile tinere şi fetele arătau fotografii, întrebînd despre soţ, tată sau frate...

- Din ce regiment? - încercau cei întorşi să se lămurească.

- Nu ştiu. Era la infanterie... şi n-a mai venit... A spus cineva că l-a văzut, nu ştiu unde. Uitaţi cum arăta!

- îi semeni, frumoaso! - spunea cîte unul.

Şi ea roşea, cu lacrimi în ochi.

După ce li se puse stavilă celor ce-şi căutau morţii, atenţia foştilor prizonieri se îndreptă spre cîmpul care se umplu cu soldaţi. Recruţii deprindeau instrucţia rusească. Veteranii găseau multe de criticat, dar, în prima pauză, tinerii soldaţi se apropiară, curioşi şi îndrăzneţi. Bădiţa Codreanu întrebă de consăteni:

- Al cui eşti tu, Puţă? Aha!... Mă-ta tot ochioasă e? Dar moş Lixandru mai trăieşte? - începu confratele nostru să-l întrebe, pe departe, pe cel găsit.

Dar acesta, isteţ, i-o luă înainte:

- N-îi fi bădiţa Codreanu-stîngaciu'?

Prizonierii izbucniră în rîs. Codreanu arătase la ce-i bună stînga lui în încăierarea din Urali.

- Stai, bădiţă, cu binişoru'! Ionică al matale e recrut cu noi; e la bateria a doua şi e în cazarmă acum. în aceea...

Cei din jurul lui, bucuroşi, săriră cu gura:

- Să-l chemăm, bădiţă! Venim îndată.

Şi porniră într-acolo fără să mai întrebe pe cineva.

- Să te vedem, Codrene, dacă-ţi simţi sîngele! - îl necăjiră prietenii.

- Cum, nu l-a văzut niciodată? - se îmbulziră intrigaţi alţii, care aflară abia atunci de cearta dintre soţi de dinainte de mobilizările din '38.

Vestea se răspîndi ca pîrjolul şi în conac şi pe terenul de instrucţie. Gazdele noastre, ofiţerii de securitate, şi ei curioşi să vadă întîlnirea dintre un tată şi un fiu care nu s-au văzut niciodată, alergară ca să nu piardă spectacolul.

Dinspre cazarmă se apropiau soldaţii mesageri. Afluxul de grade îi ordonă, în şir, ca la preluarea gărzii.

- Acu-i acu', bădiţă! Să nu-ţi înfiezi un străin.

- îl cunosc după firmă - se semeţi emoţionat Codreanu, arătîndu-şi faţa.

Un ochi atent, dintru început l-ar fi recunoscut pe Ionică: cel mai neliniştit din şir, cu boneta aşezată în grabă, neregulamentar, controlîndu-şi fără încetare: centura, copcile, cutele mantalei.

- E al treilea! - pronosticau unii ca la curse, neîntrebaţi. Neliniştea cuprinse tot şirul.

- Normal e să fie primul din grupă...

- Ba tocmai ultimul! De emoţie, sărăcuţul, a trecut pe drum în spatele celorlalţi.

Bravii recruţi, frumoşi ca bujorii, se opriră, aproape în linie, în faţa celui mai important din adunare. Acesta, încurcat peste măsură, scoase de la inimă scrisoarea primită în prizonierat de la nevastă şi, fără rost, i-o întinse, ca să-şi legitimeze dreptul de a-l îmbrăţişa. îşi căzură unul altuia în braţe, scuturaţi de plîns. Spectatorii, simţind lacrimile urcînd, se întoarseră încurcaţi.

Se actualizau semne de întrebare privind casa, privind ţara. Fiecare repatriat, din teamă sau nesiguranţă, le amînase, luîndu-şi un răgaz, ca acum să asiste, pe o scenă mică, aflată între cîmpul cu soldaţi şi conacul Securităţii, la acest spectacol al vieţii unuia dintre ei. Timpul nu mai îngăduia amînări. îşi avea scadenţele lui (sau ale altcuiva). Trecutul nu rămăsese pe schelele pe care se căţăraseră prinşii de război, primejduindu-şi viaţa ca să aprindă stelele pe cer. Era purtat de fiecare în sine, ca o experienţă temerară, şi consemnat în dosarele MVD-ului, care ne însoţeau.

Mandatarii singurei stele uzurpaseră cerul şi viaţa oamenilor.

Din fosta capitală a Moldovei, în noaptea înstelată plecau în grupuri spre casă prinşii de război repatriaţi, însoţiţi pînă în regiunea de care aparţineau - sau pînă la vamă - de ofiţeri de securitate.

CAPITOLUL ŞAPTE

ULTIMA ÎNTOARCERE ACASĂ

Personalul de Iaşi, deviat pe parcurs într-un ocol neplanificat, sosi cu cîteva ore întîrziere în Bucureşti-Nord. Arion, anunţat de sosirea noastră, nu ne aştepta. Să i se fi întîmplat prietenului nostru ceva în acest an de după repatrierea sa? Pentru a-mi simplifica mişcarea într-o lume cu altă faţă şi în continuă schimbare aveam nevoie de experienţa unuia dintre ai noştri. Călătorii altădată comunicativi şi îngrijit îmbrăcaţi dispăruseră în trecut, îm-

preună cu voioşia gărilor. Sirenele locomotivelor mugeau sovietic. Lozincile de „dincolo" bălţau pretutindeni peisajul.

- E mai apăsător decît era în război, cînd gările miroseau a căşti şi a soldaţi - oftă George la despărţire. Frica laşă a omului de om e mai rea decît moartea. Iartă-mi tonul sentenţios... emoţia... impresiile. Uite ce-a rămas din neastîmpărul pestriţ şi gălăgios al peronului... fug de cei cu şepci şi pufoaice ruseşti. Pe drum căutau prizonierii ca să-şi spună necazurile (după ce se uitau cu grijă în jur), ca apoi, prevăzători, să încheie oftînd cu toţii că o duc bine. Deşi mi-e teamă că o să ne fie uneori şi mai greu decît „dincolo", zic şi eu, cu „tovarăşul de la raion", singura autoritate citată aici: Hereux qui comme Ulysse a fait un bon voyage...[1]. Iar în ce ne priveşte pe noi doi - adăugă el, înainte de a se urca în trenul de Craiova -, orice am face, nu ne mai putem desface... Răspund de asta...

Şi încheie, mimînd stilul corespondenţei militare: „El" (sus) şi „Ei" (jos, în republică). Semnează: căpitan (în timp de război şi pace)...

[1] Hereux qui comme Ulysse a fait un bon voyage...: (fr.): „Fericit cel care, asemeni lui Ulise, şi-a încheiat cu bine călătoria...", versul iniţial al unui cunoscut sonet aparţinînd poetului francez renascentist Joachim du Bellay (1522-1560).

Ofiţerul de securitate însoţitor ne anunţă că vom pleca spre Piteşti abia la trei după miezul nopţii. Jumătate de duzină răspîndită pe peron se înviora de cîte ori curioşii, între două trenuri, se grupau în jurul nostru, ca apoi, traşi de-o parte unul cîte unul, să povestească, fără excesivă prudenţă, întîmplări care nu erau de toată ziua. Mă gîndeam, bătînd pavajul gării, cîţi informatori vor da raportul, încă de la început, despre cei repatriaţi.

-Aţi sosit tot acum? - mi se adresă o tînără pe care o privisem, gîndind la altceva, cum puncta sprinten lespezile spre ieşire.

Veneam „cu mîinile goale" dintr-o mică incursiune întreprinsă în imediata vecinătate a gării. Nu găsisem nici un element revelator pentru întrebările pe care mi le puneam. Totul zăcea închis între ziduri înalte. Ferestrele luminate păstrau secretele necomunicabile ale unei lumi străine, etalată doar arhitectonic în spaţiu. Pietonii se pierdeau în fîşiile de umbre ale străzilor ca sub stare de asediu.

-Nu se vede că aţi întîrziat aproape 12 ani acolo - rosti nepoftită interlocutoarea mea, după ce-i răspunsesem evaziv la torentul de întrebări.

Constatarea ei suna acuzator. Nu părea un compliment gratuit.

-N-am avut regim de favoare în captivitate - precizai înţepat, scrutîndu-i chipul controlat de intelectuală, sprîncenat, înrămat de căciuliţa brumărie, şi gulerul de blană. (Statura, în sobrul palton de stofă bună, i-o ştiam.)

Cuvintele spuneau însă altceva.

- Stăm la o cafea. Vă conduc eu la tren. Nu stau departe... Atunci vă scriu numărul de telefon. Sunaţi-mă cînd veniţi la Bucureşti - reluă ea, tot impermeabil, după gestul meu de refuz.

Abia întors la „bază", lîngă biroul de informaţii, constatai indispus alte roiuri de curioşi în jurul celor veniţi.

Un tînăr, după ce-mi dădu tîrcoale, se apropie adresîndu-mi-se pe nume.

- Cunoscuţi, deci... - îl fixai eu, ca printr-un ac, în insectar.

- Vă ştiu din vitrina fotografului Munteanu din Cîmpulung - îmi explică el, neintimidat. Pînă în '46 v-a păstrat loc bătrînul ori de cîte ori îşi înnoia expoziţia. în vremea războiului eraţi cu Crucea de Fier, mai tîrziu doar în bluză de vînt, cu însemn de

rănit. Noi, elevii, ştiam că eraţi un luptător pentru altceva decît ce vedeam în jur. După ce s-a întors tata din lagăr, învăţătorul D. de lîngă Stîlpeni, vi-l amintiţi poate, ne-a povestit cum v-au scos legat să trageţi la sănii... Cînd vine pe la tata, părintele Costică Popescu din podgorii spune mereu: „îl pomenesc la fiecare liturghie".

-în noaptea asta nu cred pe nimeni - mă încăpăţînai eu. Cu cît sună mai plauzibil, cu atît e mai suspect.

în sala de aşteptare, moş Zamfir dormea pe o bancă, aşa cum dormea şi „dincolo", de cîte ori putea. Se întorcea, nu în Transilvania unde slujise, ci în satul unde se născuse; „E singurul loc unde se pot întoarce fiii risipitori, chiar dacă nimeni nu va junghia viţelul cel gras întru primirea lor. La matcă, ficiorule, unde altundeva te mai poţi aduna, cînd totul a ieşit din ţîţîni?", îmi spusese mîhnit, auzind că eu, neştiind să dau Securităţii altă adresă, mă duceam acolo unde copilărisem, doar pentru a-mi lua rămas-bun.

Ziua următoare nu lăsă loc pentru iluzii. în clădirea Securităţii din Piteşti eram aşteptaţi. Amprente, fotografii (din faţă şi profil), interogatorii. Deocamdată ancheta, preocupată de stabilirea poziţiei pe care ne aflam, consemna fără „ripostă" ceea ce declaram. Pînă după-amiază, cazierul, sporit cu piesele sovietice despre prizonierat, era întocmit. Lipsea doar vina: delict sau crimă.

- Ce porecle ai purtat la şcoală? De ce ţi se spunea în clasa a Il-a „călugărul Hildebrand"? Mistic, fanatic? Ai făcut parte din „frăţia de cruce"? Nu? De ce ai luat parte la reconstrucţia liceului din Focşani după cutremurul din '40? Cum se explică faptul că n-ai avut o funcţie sau un post de răspundere în timpul dictaturii fascisto-antonesciene, cînd îţi luaseşi diploma cu astfel de rezultate? Cum se explică faptul că ai obţinut ordinele cele mai mari de luptă? De ce n-ai venit cu diviziile antifasciste?

Plecam de la Securitatea regională cu obligaţia de a ne prezenta, în zilele următoare, la Miliţia raională pentru clarificarea situaţiei militare. Trenuleţul de Cîmpulung era înţesat cu muscelence vorbăreţe care veneau de la piaţă, dar erau tot cu desagii plini cu bundiţe, cojocele, căciuli. Colindau tîrgurile de departe cu marfă bună, însă fără prea mult noroc.

-Nu-s bani! - oftară cîteva, făcîndu-mi loc pe bancă, după ce mă urmăriseră din ochi de parcă abia aşteptau să înnoade o dis-

cuţie, să vadă ce hram purtam. Unde mergeţi? Chiar în oraş? Dar unde staţi? A, din Godeni? Ştiţi unde să coborîţi? La Pescăreasa nu mai opreşte trenul din timpul războiului! Trebuie să coborîţi la Schitu-Goleşti. O luaţi peste muscel. Ţi-am spus eu? - îi şopti vecinei sale cea care-mi făcuse loc.

Intrigat de felul în care se uitau la mine, de comentariile făcute în şoaptă, încercai, fără succes, să aflu ce le aţîţa curiozitatea. Hainele de lagăr le aveam într-o legătură; de vorbit, vorbeam ca şi ele. Ce le părea neobişnuit? Abia peste săptămîni aflai că şi cu alţi repatriaţi se întîmplase la fel. Localnicii ne priveau ca pe nişte străini.

- Se pare că ne uităm altfel în jur - îmi explica un cunoscut, bucureştean. Eu locuiesc la sora mea. După sosire, chiar a doua zi, bătu o vecină să-i spună că a adus carne la măcelărie. Soră-mea mă rugă să mă duc în locul ei; avea ceva de făcut şi nu putea întrerupe. „Nu mă pricep să aleg", m-am scuzat eu. „N-ai de ales, îţi dă măcelarul de care are", mi-a răspuns, „numai grăbeşte-te, că se termină cît ai bate din palme!" M-am aşezat şi eu la rînd şi, încet-încet, am ajuns în faţa Măriei-Sale măcelarul. Arăta ca într-o caricatură din Figaro, din timpul ocupaţiei naziste. Chipul monarhului absolut: sătul, despotic! Am plătit, mi-am primit pachetul, dar, ajuns acasă, îmi aud surioara minunîndu-se. Am crezut că-şi bate joc de mine. M-am zburlit: „Ce mi-a dat, aia am luat!" Ea: „Aşa carne n-am mai cumpărat din timpurile bune!" Nu pricepeam nimic. Numai cînd un vecin a trecut a doua zi pe la noi, am făcut legătura. Povestea ce se întîmplase după ce-am ieşit din prăvălie cu pachetul de carne. „Abia aţi trecut pragul în stradă", spunea el, „că au şi izbucnit cu toţii: l-aţi văzut? Vine de la ambasadă să cumpere carne de aici! Să spioneze cum trăieşte populaţia!" „A şi găsit pe cine să ducă! Eu văd prin ei", se lăudă măcelarul. „Mi ţi-l miros de la o poştă. I-am ales o fleicuţă de nici la o măcelărie de lux din Londra n-o cumperi!"

* * *

Coborît singur pe peronul gării Schitu-Goleşti, încercai să mă orientez. Negura umedă a nopţii era ca un munte. Luminile,

cocoloaşe dese de ceaţă lăptoasă, dezorientau. Triajul gării părea mult mărit. Peste el însă era cărarea care urca muscelul pînă la Grădişte şi de acolo aluneca spre casă. N-aveam decît să închid ochii şi-i vedeam firul subţire şerpuind însorit peste deal. îmi reveneau în gînd cununiţele de garofiţe împletite pentru serbările şcolare şi ploile de care ne adăposteam în spatele troiţei de sus, în care moartea cu coasă, desenată în cărbune, era străluminată

de fulgerele repezi. Mai închideam o dată ochii, ajuns la cotul de sub troiţă al şoselei Cîmpulung-Curtea de Argeş care se modula ca din fluier în susul şi în josul muscelelor şi coboram poteca în trepte pe lîngă fîntîna Comanei, prin fîneţe şi prin pomet pînă la podeţul de peste albia rîului pe care se trece spre mină. Poteca, în toate detaliile ei, era tot aşa de clar trasată în mintea mea şi prin peisajul de iarnă. O străbătusem adesea şi în ţinuturile polare şi în îndepărtata Siberie, sigur, ca în orice întoarcere a sufletului acasă. Să-i găsesc doar începutul şi, în mai puţin de un ceas, bat la uşa casei părinteşti, îmi spuneam. Tot căţărîndu-mă şi coborînd prin vagoanele trenuleţelor cu cărbuni, auzeam gîlgîitul metalic al funicularului care însoţea poteca, pe mîna stîngă, pînă la mina din Godeni, dar depărtîndu-se, de parcă ar fi alunecat între timp mai spre sud. Se slăbiseră prin ani legăturile care ţineau fiecare lucru la locul lui?

încurcat de schimbarea peisajului industrial, dar mai ales de opacitatea vrăjmaşă a nopţii, ironia făcu ca, dacă nu m-am pierdut prin tundre şi taigale sau pe sub zările fatidice ale stepelor goale, să orbecăiesc căutînd capul potecii care ducea către casă. înnoitele căutări se consumară zadarnic. întoarcerea prin amintirile din copilărie îmi era interzisă. Nu-mi rămînea decît reperul pozitiv al funicularului. Dar şi el mă făcea să mă-ntreb de ce porţiunile străbătute prezintă alte înclinări decît cele îndelung verificate, devenite puncte de referinţă?

Valea Rîului-Tîrgului cu gara din care plecasem şi cu salba luminilor de altădată dinspre uzina electrică dispăruseră cu totul. Nu ştiam unde s-au ascuns, aşa că întoarcerea la Schitu-Goleşti, unde să aştept dimineaţa, nu era posibilă şi ruşinea de a fi pierdut drumul devenise un adevărat coşmar. Mă aşezai obosit să meditez pe legăturica în care purtam zestrea de lagăr. Operam doar

logic, eliminînd soluţiile greşite. Dacă simţul de a stabili punctele cardinale mi-ar fi stat, ca de obicei, la îndemînă, aş fi ales direcţia bună. Trebuie să întîlnesc totuşi un element cunoscut, mi-am zis. Cel puţin relieful trebuie să fi fost mai stabil! Dar elementele cunoscute nu apăreau. Faptul că nici şoseaua judeţeană, pe care pînă la urmă o întîlnii, nu-şi mai semăna, îmi întări gîndul că mă aflam într-un adevărat univers al rătăcirii.

O toropeală meditativă mă îndemnă să aştept. După un timp se desluşi un bîzîit de motor ambalat în urcuş, ca apoi o lumină părelnică să spoiască un peisaj şters. Semn că se subţiase ceaţa. Mă ridicai, cu braţele întinse, cînd camionul înainta greoi spre mine. Dădui bineţe şoferului între două vîrste lîngă care dormea cineva.

- Ştiţi încotro este comuna Godeni?

- Dar de unde sînteţi? - mă întrebă el, în loc să-mi răspundă. Cum din Godeni? Asta-i bună! Cam de cît timp n-aţi mai dat pe aici de-aţi uitat locul unde v-aţi născut?!... 12 ani? Nu sînteţi cumva... - îmi spuse el, necrezîndu-şi sieşi, numele şi prenumele... Nu! Nu sînt godean - îmi explică apoi -, dar am lucrat la autobaza Concordia cu băieţi din Godeni şi-am auzit povestea... Ce pleaşcă

pe mine să vă duc după atîţia ani acasă. Suiţi! Dă-te, bă, boule, mai încolo! - îşi înghionti el ajutorul.

Dar cînd acesta se scutură buimac din somn, i se adresă ceremonios:

- Dragă Tache şi iubite prietene, avem cinstea să vă recomandăm pe Domnul... - rosti, apăsînd festiv pe nume, de parcă l-ar fi prezentat pe mire nuntaşilor... Se reîntoarce după 13 ani - rotunji el suma - pe plaiurile noastre, din prizonieratul rusesc.

- Să trăiţi! Să trăiţi... şi la mai mare! - spuse celălalt, prostit de surpriză.

Funicularul ştiut de mine nu mai era, iar cel pe care-l auzeam lega mina din Berevoieşti cu gara. Aşa mă dezorientasem.

- Bine, dar luminile din Godeni erau pe versantul apusean.

- Cîte s-au schimbat de atunci! Mina ca mina: a secat zăcămîntul, se mută; dar altele?!

Şoferul meu nu era de convins să-şi continue drumul.

- Să vă las să mergeţi pe jos, după ce veniţi de la zeci de mii de kilometri? M-ar bate Dumnezeu!

De la „Podu" ăl Mare", unde se bifurcă drumul Godenilor, apărură noi aşezări. Sălciile înnoptate, încărcate cu chiciură, sub lumina reflectoarelor îşi schimbau cunoscutul aspect familiar într-unui fantastic. îmi dădui seama că trecusem de uliţa copilăriei.

-Mergem pînă la „sfat" (aha, pînă la primărie, îmi făcui eu ordine şcolăreşte în minte, ca să nu mai încurc lucrurile), întoarcem şi revenim mai încet - mă linişti şoferul, degustînd fiecare clipă.

Zis şi făcut, dar apăru de undeva un alt văl de ceaţă: un cîrd de oameni. Vorbeau tare, ca băuţi, şi barau tot drumul. L-am rugat să stingă lumina. Am coborît.

-Nu ştiţi unde locuiesc Pădinenii? - mă adresai unei perechi ce nu ţinea, se pare, de cîrdul băut.

- Părinţii lui... - încercă să-şi lămurească femeia bine întrebarea, dar se opri brusc, ca şi cînd i s-ar fi luminat tot. Aici stă Lucreţia! - şi se apucă, emoţionată, să strige: „Verico! Verişoară! ".

- Mama e la tata-bunicul, sus în Padină - răspunse un glas de copil.

în cîteva clipe se luminară toate casele, curţile, uliţele. Minerii alergau dinspre clădirile noi ale coloniei, vînturînd lămpile de carbid. Multă lume se îmbulzea în drum, repetînd vestea sosirii celui pierdut. Oameni cunoscuţi îmi cădeau de gît, minunîndu-se.

-Rugăciunile maicii din Padină l-au adus; ea e sfîntă şi Domnul a ascultat-o - explicau unele femei mai tinere „tîlcul minunii".

-Cîte vei fi văzut şi îndurat, mînca-te-ar maica! - boceau, cu feţe luminate de lacrimi, cele vîrsnice.

-„Mort a fost şi a înviat, pierdut a fost şi s-a aflat" - spuse un bărbat mărunţel, înălţînd braţul ca la cădelniţat, întru întîmpinarea celor întîrziaţi.

Şi Din al Măiţii, vecinul care mătura sfîntul lăcaş, mă primi tot bisericeşte:

-Te-a păstrat Dumnezeu drăguţu' nevătămat, cum i-a păstrat pe cei închişi în cuptorul de foc sau aruncaţi în groapa cu lei.

Alaiul ajunse în curte înainte de a fi avut răgaz să privesc nucul străbun din uliţă, dar cînd mă hotărîi să păşesc în casă nimeni nu îndrăznea să calce pragul înaintea mea. Mi s-a explicat că în odaia din faţă locuiesc mineri străini, aşa că am ocolit cu toţii, intrînd

prin atelier. Deşi toate luminile ardeau, oamenii care se înghesuiau în jur ridicau lămpile de mină deasupra capetelor.

în odăiţa din fund, ticsită de lumea care venise de-a dreptul, grăbită să ocupe loc, se făcu linişte. Mama, necrezîndu-şi ochilor, bîigui ceva despre răsăritul soarelui. Iar dintre perne, îmbrăcat, tata încercă să se ridice. N-a reuşit şi atunci, ridicînd vocea, neobişnuit de înaltă, a rostit rugăciunea înţeleptului Simeon: „Acum liberează în pace pe robul Tău, Stăpîne, căci văzură ochii mei lumina pe care o ai pregătit neamurilor...".

Fără ca atmosfera să piardă nota festivă, cultică, cei de faţă şi cei ce soseau se apropiau pentru îmbrăţişare, dar - ciudat - ca şi cînd ar fi intonat: veniţi să daţi ultima sărutare mortului (deşi, pe masă se adăugau în continuu bunătăţi aduse din afară). Camera locuită de străini se deschise, făcînd astfel posibilă scurgerea celor ce continuau să vină. Lîngă umărul meu se plantase o fată care-mi şoptea cîte ceva despre cei ce se perindau pe-acolo. Pe cei vîrstnici îi recunoşteam; chiar de le uitasem numele, mi-i aminteam din porecle. De două ori se făcu linişte. înţelesei că minerul cu cască şi mînjit pe faţă, la care vestea ajunsese sub pămînt, trebuia să fie de-ai casei. Dar care din fraţi: Nistor ori Gelu? Din atelier, un glas autoritar rostea o tiradă: „Vărul se întoarce din partea lui Lenin, să vă înveţe lupta de clasă!"

Plasarea bruscă în realitatea politică mă irită. Pe beţivanul care-şi făcuse loc, lichidîndu-i verbal pe chiaburi şi reacţionari, l-aş fi poftit să nu înceapă în casa mea o şedinţă, dar tata mă rugă din ochi să fiu prudent.

Lisandru lui Gresie, fiul cel mai mare dintr-o familie numeroasă şi sărmană, devenise, în funcţia de secretar al organizaţiei de bază, tartorul centrului muncitoresc.

-Toată ziua vin de la raionul de partid unii cu geantă, să facă necazuri gospodarilor noştri - şopti cineva aşezat mai la spate.

- Să mă iertaţi dacă eu mă retrag! Vin de pe drum şi sînt obosit...

Ridicarea bruscă spori îngrijorarea mamei.

-Soba din „casa mică" scoate fum - spuse ea. N-am mai încălzit-o demult. în „casa mare" o să vă fie frig. (Vorbea de camerele de sus, care acolo poartă aceste denumiri.)

Mama se scuză faţă de singurul oaspete străin, învăţătorul D„ din părţile Stîlpenilor, tatăl tînărului care „mă ştia din vitrina fotografului Munteanu". Fostul prizonier de la Mînăstîrca, aflînd de întîlnirea mea cu băiatul lui, la Gara de Nord, şi-a înhămat murgul la şaretă, grijuliu să nu se oprească de bucurie - ca în alte părţi - inima părinţilor; l-a minat într-un trap pînă spre seară cînd, după ce s-a prezentat, a adus dibaci vorba despre întîlnirea noastră în lagăr, începînd să-i pregătească pe ai mei. Numai că bătrînii, care mai speraseră în revederi grabnice - ba chiar dăduseră haine şi bani unor „binevoitori" mijlocitori, să mi le-aducă într-un lagăr la Galaţi sau, altă dată, la Iaşi - îl rugară pe învăţător să nu se joace cu vorbe frumoase, fiindcă inima de părinte e şubredă şi doare cînd făgăduinţele nu se împlinesc.

- Ca să vă conving că nu de dragul vorbelor am venit, voi rămîne la dumneavoastră pînă la sosirea lui.

- Hm! în cazul ăsta o să staţi cam mult la noi - i-o întoarseră, dur şi neinspiraţi, bătrînii.

Toate acestea mi le povesti solul bunei vestiri înainte de a pleca. De mas la noi nu putea fi vorba, fiindcă lăsase baltă nişte treburi acasă, iar murgul, hrănit şi adăpat de cu seară, o să-l poarte înapoi în joacă, doar ştie că se întoarce acasă.

Rămas singur, încercai să adorm sub peretele de icoane, în plocatul alb, miţos, dar abia aţipit - cel puţin aşa mi se păruse - mă trezii într-un soi de muzică de alămuri, cu accente sovietice, căznit solemnă.

încercai să sting difuzorul, fiindcă el se dovedi a fi sursa turbulentă, dar era astfel făcut încît să-l auzi şi închis. Mă îmbrăcai şi mă aşezai pe banca lungă cu spătar din verandă, aşteptînd răbdător zorile. Pe măsură ce se spălăcea umbra nopţii, apărea în jur cunoscutul cadru cu grădinile şi casele vecine, urîţite de goliciunea fără zăpadă a iernii, dar şi sensibil micşorate. Totul (pînă şi gardurile) părea redus la scară. Privind în jur aveam senzaţia că nu lucrurile raportate la alte dimensiuni scăzuseră, ci că pămîntul se ridicase şi că această creştere a lui continuă să acopere tot, ca în cimitir.

Visarea fu curmată de glasul unui copil de şcoală din vecini. Ţipa cît îl ţinea gura: „Primăvară luminoasă, zidul noului Kremlin..."

Mă ridicai şi urcai drumul Gorganului, de unde încetau casele. Imaginile, impresiile erau încă golite de vibraţie, fără preţ, ca bancnotele păstrate cu zgîrcenie de tata pentru întoarcerea mea, pe care o hotărîre de sus le-a devalorizat peste noapte. Să fie şi despuierea de suflet venită tot de acolo?

Ajunsesem fără să ştiu în Costiş, pe uliţa „unchiului Strălucea", care pe vremuri se plîngea că „degeaba le plăteşte hoţilor de la primărie dări pentru drumuri, că el de cînd se ştie n-a mers decît prin şanţ". Casa lui se pipernicise, ca toate cele din jur. Deşi părea pustiu, am intrat.

- Ce faci? - îl întrebai, ca şi cum n-ar fi fost atîţia ani la mijloc.

Omuleţul veştejit, sărăcit de elanul şi verva de altădată, rămase îngîndurat.

- N-am ce să dau la păsări.
- Nu s-a făcut porumb estimp?

- Ba da, dar la alţii din răsărit boabele sînt cît pumnul, însă puii sînt mici, ca şi ai noştri. Dar mulţi! Aşa că ne iau porumbul nostru pricăjit.

- Dar la porc ce-i dai? - încercai să-l fac din nou să vorbească.

- Nu-l mai am. După ce am terminat dovlecii, i-am dat Scînteia: „Na! Bagă-n tine, că şi noi tot cu ea trăim!"

- Altceva? - mă ridicai eu de lîngă omul isprăvit.
- Altceva?... O să fie bine.

La întoarcere, tata îşi potolea, pe banca din faţa casei, un acces astmatic.

- Ce mi-ţi-i omul! - grăi el obosit, după ce se linişti. Pînă ieri voiam să te văd, ca să mor împăcat. Făcusem cu Dumnezeu legămînt. Acum vreau să trăiesc. Adineauri mi se făcu o teamă cumplită de moarte. Să mă ajuţi, după ce-ai trăit ani de zile în preajma ei, să mă împac cu ea, că de ocolit n-am cum s-o ocolesc. Peste cîtva timp reluă:

- Mi-ai povestit zilele astea întîmplări minunate... Cum au murit, ştiind, oameni credincioşi şi necredincioşi; cum au aşteptat sau aşteaptă moartea alţii pe care tu îi cunoşti. Discuţiile astea încep să-mi facă bine. Mă întăresc. Altceva viaţa nu-mi poate da. Cel mult, griji despre primejdiile ce te pîndesc... Cică iar au vorbit despre tine la posturile străine. Tot revin patru nume, mi le-a

adus scrise vecinul: Fonea, Retezat, tu şi unul Duţescu. (Despre el nu mi-ai spus nimic.) Nu vă fac bine camarazii voştri din Vest vorbind despre păţaniile de-acolo. Tu spui că ei nu ştiu că v-aţi întors; că s-au temut să nu vă facă uitaţi, ca pe atîţia alţii. Dar nu iese bine! Securitatea ascultă emisiunile. Şi aşa au întrebat despre tine pe-aici prin sat, cu mult înainte de venire. într-un fel m-am bucurat: dacă întreabă, înseamnă că vine. Dar la ce? Iar la suferinţă sau, Doamne fereşte, la închisoare? N-ajunge?... Şi de ce?... Fugi din gura lupului! Spune-le celora care vin să te vadă să te lase în pace... Tot vin de departe... Ce, ei nu ştiu că toate mişcările sînt spionate? Poate că e mai bine să pleci între străini. Zona noastră e periculoasă: fraţii Arnăuţoiu, Arsenescu şi alţii s-au suit în munţi, sînt partizani. Toţi popii şi învăţătorii, rudele sau apropiaţii lor sînt închişi. Dar cîţi fugari! Dacă le dai o bucată de pîine sau adăpost, te-ai isprăvit... Mi-a spus cineva de la Comisariat că ăi care-au primit în război Ordinul Mihai Viteazul pot să-l schimbe pe Steaua Republicii. îl schimbi, dacă-ţi propun?

-Nu!

Nu i-am mai spus că la Comisariat cer o fotografie pentru livretul militar, iar eu simt că nu pot îmbrăca o bluză cu stele şi epoleţi sovietici, orice-ar fi. într-un ceas de cumpănă, aş merge alături de ostaşii în noua uniformă. Nu făceam nici un efort purtîndu-mă

firesc cu cei ce-o purtau fără probleme de conştiinţă; dar s-o îmbrac, fie şi pentru cîteva clipe în faţa obiectivului fotografic, mi-ar fi fost imposibil. Instalarea unor asemenea tabuuri, incapacitatea formală de a comite personal un conformism, mă ului prin noutate şi consecinţe. Incapabil de ură, înţelesesem în prizonierat, spre revolta celor din jur, de ce ne loveau şi ne batjocoreau cei cu stele; şi mă bucuram intim de această înţelgere, socotind că ea mă păstra liber, deschis, fără închistări şi mai ales tolerant. Dar ce însemna să fii tolerant cu raţiunea de a fi a altora, chiar cînd friza inacceptabilul, dar intolerant cu sine chiar şi într-o bagatelă?

Descoperii, în zilele următoare, că şi alţi oameni îmi cereau mie, expres, ceea ce le treceau cu vederea altora. îl întîlnisem într-o seară, în preajma bisericii, pe Mîndruţă, un miner cu mustaţă roşcată zburlită, despre care se vorbea că e atît de rău, că îi fug şi cîinii din cale. în copilărie auzisem că fusese primul care-şi

băgase căluţul pe galeriile minei lui Cociu, deschisă sub dealul Ghilanului; îl înhămase la vagonetele cu cărbune şi bietul animal, deşi i se încreţea pielea în faţa gurii de întuneric, se supunea în cele din urmă din şi mai marea spaimă de stăpîn.

Mîndruţă nu se ducea niciodată la biserică, dar văzîndu-mă trecînd într-acolo, îmi alergă în cale, deşi, în afară de bineţe, nu ştiu să fi schimbat vreo altă vorbă pînă atunci. Îmbătrînise, dar pe dinăuntru părea la fel de ţepos şi de zburlit. Mă oprisem, pricepîndu-i intenţia, şi-l aşteptai. Gîfîia. îmi prinse mîna întinsă şi, în loc să mi-o scuture, mi-o apucă, strîngînd-o la piept, cu o tandreţe neaşteptată pentru firea sa.

- Am auzit că te-a adus un străin acasă, iar pe colonelul Cabartă 1-a primit lumea ca pe Hristos. De unde să ştie că trecuse de partea „lor"? Mai tîrziu vorbeau oamenii că l-ai pălmuit pe-acolo pe unde v-aţi întîlnit. Nu vreau să mai spun ce s-a întîmplat şi cu Şuţa, învăţătorul din Domneşti - continuă el. Nu se putea apropia nimeni de casa lor. Toţi domnişanii săreau să-l apere. Trăgeau clopotele cînd îi vedeau că se apropie. Securiştii l-au luat atunci şi pe colonel cu ei. îl ştiau prieten cu învăţătorul. Dar poate ştii întîmplarea. Aşa l-au ridicat, iar pe drum l-au împuşcat. Cine ştie cît ţi-o fi dat să mai înduri, adăugă, şi cu toate că era emoţionat, îmi porunci aspru: ori ce-ar fi, să nu faci niciodată ce-a făcut colonelul. Nu despre povestea din Domneşti vorbesc eu acum... nimic... ai înţeles? Oamenii sînt păcătoşi, dar la cîte o „stea" tot se mai uită.

Mîndruţă se adună brusc, ca prins de frig, pe braţul meu stîng prins ca-n cleşte, îl sărută şi, ca fugărit, plecă trăgîndu-şi picioarele cu greu, de parcă-i rămîneau în urmă.

Ghicuţă, unul dintre colegii de şcoală, profesor acum în comună, mă conduse într-o seară în casa părintească a celor doi ofiţeri superiori din fostul inspectorat al jandarmeriei. Cel mai mare se retrăsese aici cu tînăra lui soţie, o nemţoaică sensibilă şi integră, care copilărise şi rămăsese apropiată cu acea stranie libertină numită Ala-Bala pe care-o cunoscusem la întoarcerea

din Caucaz. Cei doi fraţi făcuseră carieră şi după capitulare, ajungînd comandanţi de miliţie regională. Cel mare, ce-i drept, cu un epilog de închisoare, după care obţinuse cu greu dreptul la pensie. Doamna casei îmi ceru dintru început, în prezenţa tuturor:

-Să nu faceţi nimic greşit; în nici o privinţă. Altfel mi-aş pierde credinţa; or, eu am nevoie mai ales de o dovadă că merită să ai încredere în oameni şi-n viaţă.

Existau şi alte optici decît cea a straşnicilor judecători.

Mai ales între femei. La o petrecere, una declarase: „De-aş avea putere, i-aş acorda un act de privilegiu: 5 ani să facă tot ce i s-ar năzări, punînd sub pedeapsă pe cei ce ar cuteza să-i reproşeze ceva".

- Vezi că te-aude al tău, Domnico! - insinuase o amică mai gîlcevitoare.

- Mă duc chiar eu să-i spun! - i-a răspuns temerara.

Moş Ioniţă, care avea plete dalbe şi chip de voievod, văzîndu-mă se bucurase altcum şi de altceva. El spunea:

-Mulţumesc Domnului c-am apucat ziua să văd iar oamenii intrînd ca mai-nainte în ograda vecinilor să te poftească şi-n casa lor!

Ajunseseră de nu se mai vedeau; se uitau în altă parte, să nu-şi spună bună ziua, de frică să nu scape vreo vorbă. Se făcuse tare urît pe lume...

Erau şi din cei ce le cîntau în strună unor „tovarăşi de la raion" care a doua sau a treia zi întrebau în faţa sfatului: cînd are de gînd reacţionarul acesta să intre în cîmpul muncii?

Miliţia îşi făcu drum să vadă buletinul mamei. Autorităţile locale nu ştiu ce verificau prin vecini. Diverşi necunoscuţi veneau să se intereseze de „rude apropiate" dispărute în război, despre trecutul cărora nu ştiau mare lucru. Se plîngeau de lipsuri, de nedreptăţi şi le venea să se urce în munţi, în timp ce mă scrutau, stîngaci disimulat.

Mă închideam, apărat de ai mei ca o gardă personală, ca să mă pot aduna şi risipi, încifra şi descifra. Adeseori mama mă striga cu glas liniştitor pînă cînd mă trezeam:

-Ce-ai visat? închină-te, maică! Spune: „înger, îngeraşul meu,/ ce mi te-a dat Dumnezeu..."; închină-ţi perna şi zi aşa: „Cruce-n cer, cruce pe pămînt..."

Pe pereţii cu chilimuri, apusul stins încerca să trezească din somn culorile. Rămînea apoi numai candela pregătită de mama pentru veghe şi continua să ţină treze hieraticele ornamentaţii adunate ca fecioarele biblice în aşteptarea mirelui.

Curînd noaptea se făcu lungă şi plină de neprevăzut. Aşteptarea pioasă nu mai adia din parabolă. Se depărtase cu cromatica lînei iscusit năvodite, iar încăperea, mutată din loc ca pe o scenă turnantă, era pestriţă ca un arlechin. Uşa se deschise şi un ins nepoftit, diagnosticîndu-mi surpriza între teamă şi revoltă, încercă

să umple spaţiul anulîndu-mă, scuzîndu-se ambiguu, perorînd, inventînd. întrebat: „Cum intraţi nechemat, ce căutaţi, cine sînteţi?", îşi compuse o mască ironică, de îmbîcsită superioritate. Şi-o legăna cochet, cum îşi leagănă unele femei şoldurile, iar cînd apelă la vorbire, avea aerul că mă face părtaşul unei revelaţii:

- Adevăr îţi grăiesc: nu sînt nimeni altul decît cealaltă faţă a ta; reversul de care te lepezi.

- încetează cu literaturizările desuete, că şi aşa îmi vuieşte capul de încîlceala din jur!

- Se pare că începi să mă recunoşti... Pictorul Danu te-a văzut mai bine decît te vezi tu, atunci cînd nu-i venise modelul şi te confiscase pentru cîteva ceasuri, deşi era grăbit; el a găsit punctul de conversiune spre varianta esenţială, densă.

Dar portretul de care vorbea pretinsul meu alter ego va fi pictat aproape cu doi ani mai tîrziu.

Prietenul din prizonierat care mi-l va face va prefera asemănării o urîţenie expresivă, de forţă, ca a statuii lui Puşkin. Recunoaşterea acestui nepoftit în portretul făcut de Danu mă va şoca, deci, mai tîrziu. în tot timpul vizitei (cred că aveam treizeci şi patru de ani atunci) îl scrutasem atent. în ciuda subtilităţilor afişate mi se făcuse milă de el pentru că aripile pe care şi le construise după atîtea visuri nu puteau să zboare. Cred că nu era prea inteligent. Poate că singurul lucru cuminte la el era încercarea de a nu fi nedrept cu cei din jur. Curios este că accepta cu mai multă uşurinţă impresiile mele decît o făceam eu cu ale sale. Trecusem în gardă din cauza manierei neinspirate în care încercase să facă un eveniment dintr-o întîlnire obişnuită.

- în afară de faptul că-s replica mai bună a ta, vin aici ca mandatar al întregii confrerii, indignată de despotismul tău - îmi spunea. Regimul de tutelă, de fapt dictatorial - rectifică îndată nu mai poate fi suportat nici o zi. Ne-ai arătat sîrme ghimpate, camarazi căzuţi, pe scurt, te-ai dovedit extrem de convingător

pentru a ne bara ieşirea. Fraţii aşteaptă declaraţia solemnă de eliberare.

Aici făcu avocăţeşte pauză, ca să aud vocile din antreu peste care uşa închisă apăsa ca o surdină.

- Cine sînt, rogu-te, fraţii mei? - umplui eu pauza.

Interlocutorul se apropie înviorat de mine şi pe locul liber de pe pat desfăşură, în evantai, cu dexteritate de cartofor, o duzină de cărţi de vizită cu acelaşi nume - singurul lucru care ne unea -, dar cu osebite blazoane.

- E semnul fiecăruia, ţinu să precizeze. Bufniţa, de pildă, e simbolul cărturarului.

Chipul în care era reprezentată semăna aidoma cu semnul editurii Minerva de odinioară. îl ştiam de pe cărţile din biblioteca mea de şcolar.

- Şi garoafa, în peniţă? - îl întrebai, temîndu-mă că-ncepe să-mi ţină un discurs.

- E „junele nostru amorez", adeseori ţinta glumelor celorlalţi. Uite ce înduioşătoare e febra cu care-şi apără dreptul la viaţă. Mă tem că s-ar putea să moară din dragoste. Numai cel mai înfricoşător dintre noi l-ar putea tempera. Ciocnirile lor ne aruncă uneori dintr-o tabără în alta, deşi din considerente strategice pînă la urmă ne aliem toţi împotriva „straşnicului". Azi am venit fără el, ca să ne putem înţelege... - încheie, în sfîrşit, şi aşteptă cu înţeles.

- Ai rătăcit în colecţie o carte de vizită albă - contracarai la rîndu-mi.

- Pardon! E a ilegalistului!

- A cui?!... Şi insigna vînătorilor de munte?

- Un temerar cu trecut eroic, citat pentru luptele din Caucaz şi Crimeea.

- Cheamă-i imediat înăuntru! - rupsei eu firul care devenea periculos, fără să mai aştept şi tîlcuirea celorlalte semne.

Ceata pestriţ îmbrăcată care umplu îndată încăperea, dominant tînără ca vîrstă, părea din figuraţia unui spectacol cu pretenţia de misterium, stîngaci înscenat. Apărea hilară tocmai prin seriozitatea cu care fiecare căuta să fie el însuşi, tinzînd să iasă în faţa celorlalţi. Era greu de presupus că, în afară de asemănarea trasată prin machiaj, ar fi putut să-i lege ceva. îmi spusei că ar

trebui să-i chem pe rînd, ca la anchetă. Să-l întreb, de exemplu, pe cel cu blazonul de vînător de munte, dacă era capabil, apărîndu-se, să-i lovească pe „ai lui" care erau minaţi să-l răpună. Dar repulsia pentru interogatoriul de orice fel mă obligă să caut altceva... Se făcuse foarte tîrziu şi... nici nu aveai cu cine discuta... Era limpede că libertatea fiecăruia i-ar fi anulat pe ceilalţi. Mă pomenii strigînd la ei, ca orice nacialnic îngust:

- Băgaţi-vă minţile-n cap! Habar n-aveţi pe ce lume vă aflaţi! Afară!

Nemulţumirea spontană, unanimă, izbucni ca o jerbă. începui să fiu nesigur... revolta lor degeneră însă în ameninţări şi asta mă obligă să-i alung. Depărtîndu-se bocănind, mă ameninţau cu straşnicul inchizitor: „O să te surpe el - şi atunci să te vedem!" Cu gîndul la ceata ameninţătoare, ieşii în veranda înnoptată. Pe banca de lemn cu spătar parcă se afla cineva:

- Şi tu eşti dintre ei? - am strigat.

- Nu - îngăimă nehotărît -, dar nu mă simt bine.

Şi începu să-mi spună ceva despre suferinţele lui netămăduite prin ani...

Ca să răscumpăr duritatea faţă de ceilalţi îl liniştii promiţîndu-i că mă interesez, în cîteva zile, ce s-ar putea face... Dar ce? Se reîntorc oare...?

Mă ajunse în sfîrşit glasul mamei, care-mi spunea:

- Trezeşte-te, maică! Eşti acasă. închină-te şi zi Visul Maicii Domnuluil Dacă nu-l mai ştii, spune aşa: „înger, îngeraşul meu..

CAPITOLUL OPT

INTERMEZZO

iaţa curgea ca un fluviu, parcă fără a-i păsa de pavilioanele arborate ce-şi proclamau suveranitatea asupra ei sau de reziduurile ce o poluau pe lîngă spitalele în care mă tămăduiam în anii următori. Mă ademenea, cu sirene şi miracole, în viitoarea curgerii spre un port de taină în care toate se împlinesc.

Oamenii se opreau la patul meu cum s-ar fi oprit la un debarcader, între două curse, să stea de vorbă, să zîmbească, bucuroşi că nu luam în tragic pomelnicul de diagnostice adunate pe fişa medicală.

- Să linişteşti ulceraţia floridă şi apoi ai de lecuit, prin sanatorii, caverna pulmonară sau, dacă doctorii încuviinţează, le operezi iute - cum ai vrea tu - pe amîndouă... Restul, pe parcurs...

Pe la începutul tulburător al primăverii, îmi dădu de urmă şi Retezat. împreună cu George Fonea îşi primea, graţie destinderii, drepturile de invalid şi-mi pregăteau şi mie dosarul pentru clasare, încercatul prieten, neaşteptat de distins în varianta sa necombativă, scoase din buzunarul costumului fără cusur un fir de aţă.

- Am un ban de aur pentru verighetele voastre - şopti el, emoţionat. Consuelei i-am luat măsura!

- Dar toţi ai ei, inclusiv Arion, se împotrivesc şi caută să-i scoată din minte această „nebunie". Fratele ei îşi apără acum cu străşnicie familia, „punctul lui de sprijin" în vreme de pace. Nu demult a supus „cazul" unei examinări fără menajamente. „Trecutul îţi spînzură ca o piatră de gît", mi-a spus. „Un brînci - şi asta se produce oricum la proxima încordare a situaţiei internaţionle - şi ajungi iar la închisoare; nici ceilalţi nu vom avea altă soartă, indiferent de comportare. Sănătatea îţi este aşa cum se vede. E nevoie de ani ca să părăseşti spitalul. Cît de aspră e lupta pentru existenţă îţi pot spune eu, care m-am căsătorit. Aş fi rămas

hamal", preciză fostul ofiţer de gardă, „dacă nevastă-mea s-ar fi împăcat cu această situaţie; dar rămîne oricum o rezervă, dacă mă comprimă din serviciul de acum". (Era un fel de factotum la Societatea de Pescuit şi Vînătoare din faţa Bisericii Italiene.)

„Consuela e cu capul în nori, îndrăgostită, şi cu cei cinci ani de puşcărie abia ispăşiţi, nemistuiţi". (Fusese condamnată o dată cu Margareta, sora aviatorului, şi cu Mihai Răducanu, pentru că nu-i denunţase pe Cornel Corcoţoiu, Cîrligel şi alţi foşti prizonieri, acuzaţi că uneltiseră împotriva orînduirii sociale.) „Vezi-ţi de-ale tale! Spune-i răspicat să-şi ia gîndul de la tine. Ca frate, nu pot admite să sufere toată viaţa. Ea are nevoie de un cămin liniştit şi sigur. Tu dă-te la o parte; altfel mă împotrivesc cu tot ce sînt!"

- Şi dacă-ţi nesocotim ultimatumul? - l-am întrebat.

- Voi fi prietenul vostru, dar pentru Dumnezeu, n-o face! Mi-eşti obligat: ţi-am salvat viaţa de două ori în război...

- Nu-ţi sînt recunoscător pentru acest serviciu, dar spune-mi: ce se va întîmplă cu ea?

- Neamul nostru e destul de tare ca să-şi vindece singur rănile, înţelege bine: toţi sîntem împotriva unei eventuale căsătorii cu

tine. E drept că suferim cu toţii, fiindcă i-am cultivat legenda ta şi te-am primit în casă... Promite-mi că la ieşirea de-aici faci ce-ţi cer.

- încerc!

înainte de a lua drumul sanatoriilor, acceptai invitaţia actriţei - sora mai mare a Consuelei şi a lui Arion - de a o vizita. Era cu o colegă de teatru care mi-a arătat din prima clipă, ca regizat, un viu interes.

- Feriţi-vă - mă apărai eu în glumă -, pe cine ating, moare!

- Vă dezarmez pe loc. Lermontov a găsit un motto minunat la un poem: „Am gustat o picătură de miere şi de aceea pot să mor".

- E un verset din Vechiul Testament, din cartea...

- Sînteţi plicticos - mă întrerupse rîzînd. Ca să vă reabilitaţi, povestiţi-mi întoarcerea! Cred că a fost un spectacol!

- într-un fel, da. Ca într-o reconstituire istorică foarte conştiincios pregătită. Culoarea locală a fost fidel păstrată, dar cu o nedorită notă vetustă. Regia (anonimă) n-a apelat la actori de profesie. Replicile n-au avut strălucire; un autor de librete ar fi dat un text mai acceptabil.

- Iertaţi-mă - mă întrerupse gazda -, eu am uitat că nu puteţi gusta din lucrurile astea obişnuite. Cobor fuga-fuguţa şi aduc ceva „special". Betina, ai grijă să nu ni se plictisească oaspetele!

- E fermecătoare amfitriona noastră - schimbă tema interlocutoarea mea. Deşi mai tînără, sînt geloasă din cauza succesului colosal pe care-l are. Fascinează pe toată lumea prin vervă, înfăţişare şi, mai ales, temperament. Şi pe dumneavoastră, desigur! - proclamă ea cu o superioritate incisivă, ca şi cum m-ar fi surprins entuziasmîndu-mă de o copie pe care o luasem drept original.

- O preţuiesc, dar nu pentru ce pare - avansai eu.

- Mă uluiţi! Sînteţi un diagnostician fin - îşi trădă ea ştiinţa şi firea. Dar eu? - mă chestionă după aceea, pornită să mă verifice mai departe.

- Cazul e mai complex - mă pregătii eu pentru o expunere-labirint, din care speram să mă scoată cît mai curînd întoarcerea amfitrioanei.

Telefonul simplifică lucrurile, fiindcă tînăra actriţă îşi găsi, răspunzînd, altă jucărie.

După ce ne-am ridicat de la masă, Consuela şi-a anunţat telefonic sosirea, rugîndu-mă să o aştept.

- Te întinzi pe divan în camera cu balcon, cu braţele firesc lungite, picioarele uşor îndepărtate, fără pernă, nu dormi, nu te gîndeşti la nimic, adică exersezi ceea ce vei face la sanatoriu, aşteptînd viaţa.

Cînd sosi, deschise uşa cu grijă, făcu un pas... doi... apoi se opri, aşezată pe genunchi, la capătul divanului. Credea că adormisem.

- Arion m-a somat, în numele familiei, să nu-ţi încurc viaţa. I-am promis - rostii în timp ce mă ridicam.

Mă opri cu un gest şi rămase nemişcată.

îi vedeam faţa în plină lumină a apusului, adunîndu-se ca într-o reculegere religioasă. Lumina ochilor, pînă atunci catifelaţi ca ai ciutei, creştea într-o rugă mută, desfăcîndu-se sub fruntea mea (ca prin refracţie) în fascicole de gînd asupra cărora întîrziam, fără să le recompun unitatea, sustrăgîndu-mă clipei. De m-ar ruga un necunoscut cu aceşti ochi, i-aş îndeplini orice mi-ar cere, îmi spuneam. De asta ar depinde viaţa lui! Devenisem un fel de martor. Parcă nu eu eram cel implorat, ci foloseam persoana întîi convenţional:

- Ar fi trebuit să prevăd că nu-mi va fi posibil să renunţ la hotărîrea pe care Arion mi-a impus să o iau şi să te scutesc de durere.

Cineva dinăuntru mă condamnă: „Pentru asta, şi pentru nimic altceva, trebuie să plăteşti cumplit. Oamenii nu pot privi decît odată astfel şi nu toţi... Eşti nedemn de calitatea de om. Opreşte-te!"

Dar sub acoperişul scund al minţii, miezul dens străluminat într-o clipă era nesocotit de dragul unor scheme, de dragul promisiunii făcute unui fost prieten.

M-am rupt din oboseala de plumb care-mi paralizase îndelung orice reacţie: „Ăsta e destinul", tîlcui cineva din mine, spre indignarea altor voci înăbuşite, şi înainte ca privirea ei să fi luminat încăperea care se înnopta, am fugit.

* * *

La Cîmpina, în drum spre Sanatoriul Brebu, am folosit răgazul pe care-l aveam pînă la trenul de seară ca să aflu ce deveniseră unele şcolăriţe de altădată şi familiile lor, cu care eram prieten. O căutai întîi pe doamna Brancomir, mama Despinei, care, împreună cu cercul de colege al acesteia, fusese părtaşă la mîhnirea mea neajutorată de elev plutonier T.R. din regimentul de gardă care nu putea să plece pe front la vînătorii de munte; apoi tremurase pentru soarta mea la toate seismele teribilului cutremur al războiului.

Primăvara nu mai gătea grădina altădată luxuriantă ce înconjura vila din fundătura Plevnei. Clădirea, ca şi orăşelul, erau îmbibate de cenuşiu. Apusa voie-bună trecuse şi asupra lucrurilor. Pe uşa din spate tocmai ieşea un electrician în salopetă. A reparat lumina şi doamna era acasă, îmi răspunse el la întrebare. Sunai, (în trecut intrasem numai prin faţă.) O femeie tînără deschise şi întrebă nedumerită pe cine căutam...

- Eu sînt doamna Brancomir - mă ului ea.
- Nu sînteţi dumneavoastră - protestai pe loc.
- Dar dumneavoastră cine sînteţi? - mă cercetă, iritată, contestata stăpînă... N-am auzit niciodată de acest nume - încercă ea să claseze cazul.
- Dar eu o cunosc pe Despina. Şi pe mama ei; pe toţii prietenii, înainte de front am fost aici zi de zi. Apoi în concediu...

- Cînd aţi trecut ultima dată pe-aici?

-Acum 13 ani, după ultima rănire, dar ne-am scris pînă la căderea mea în prizonierat.

-Cum spuneaţi că vă numiţi? - reluă ea mai binevoitoare investigaţia... S-a vorbit mult în casă despre cineva. Despina l-a aşteptat. Nu voia să se mărite, dar a venit un alt ofiţer, comandantul lui, şi-a spus că a pierit la Sevastopol. Pe cel aşteptat îl chema Aur.

- Eu sînt - îi spusei încurcat.

-Acea doamnă a murit. Eu sînt noua soţie a domnului Brancomir... Poftiţi!

Se învioră apoi şi se porni să sporovăiască despre naţionalizarea casei.

- Nouă ne-au lăsat doar camerele de serviciu, dar ce să facem...

- Cînd s-a măritat Despina?

-S-au împlinit 4 ani în martie. El e comandantul unei şcoli militare: colonel... inginer. Ne bucurăm de cîte ori vine pe-aici... Nu ştiu unde o fi pus soţul meu fotografiile de la nuntă, dar într-o oră vine de la serviciu. O să se bucure teribil!

-Sper să-l cunosc cu altă ocazie. Pe atunci era în străinătate, în interesul unei societăţi petroliere... Astra sau Steaua... Trebuie să ajung pe lumină la sanatoriul din Brebu... Ce ştiţi despre Camelia şi despre Inge, colegele de clasă ale Despinei?

-Camelia s-a mutat la Bucureşti după moartea doctorului Dragoş, tatăl ei. Au vîndut tot, ca să facă facultatea şi ea şi Puia... Inge e tot aici. Ştiţi unde locuia... lîngă poştă, acolo la colţ - îmi arătă cu mîna, conducîndu-mă, noua stăpînă, ce fusese fată în casă sub cealaltă doamnă Brancomir, după cum aveam să aflu îndată.

îmi deschise, ca de obicei, doamna Babuţi, dar fără să mai întîrzie ca altădată pentru a-şi controla ţinuta impecabilă în care mă primea, ca apoi să mă îndoape asemenea unei mame, la fel ca pe fetele ei, cu franzeluţe rumene şi cu smîntînă.

După spaima care-i împietrise faţa de pe care frumuseţea se scuturase, ai fi zis c-a văzut un strigoi. O liniştii şi o condusei spre un fotoliu din hol. Inge, plinuţă acum ca pîinişoarele de atunci, apăru rîzînd, cu o droaie de prunci: unul în braţe, doi încurcaţi în fuste, sub larma războinică a altuia nevăzut.

-Bărbatul meu, deşi e doctor, e credincios şi ar vrea - oftă ea, privind într-acolo sus - să avem cîţi ne-o da Dumnezeu.

îngrijorat că purtam un morb primejdios pentru fragedele făpturi ale cerului, mă îndepărtai spre uşă, amînînd vizita pentru atunci cînd mă fac bine.

-Treci pe la spital, la ORL, să te vadă şi el! Te ştie din poveştile noastre. Ca să nu aştepţi, spune-i asistentului că nu eşti pentru consult.

Ajuns în faţa expresiei meditative a doctorului, îmi spusei numele, în timp ce el conducea atent, dar profesional, o doamnă care ar mai fi întîrziat. Mă pofti să iau loc.

- Ce vă supără şi de cînd?

- Nimic! - am spus; şi mi-am repetat numele, dar atmosfera neutră a cabinetului n-a reuşit să mă scoată din postura de pacient.

Amănuntul că fusesem trimis de Inge îi spori doar zelul profesional şi-mi sprijini hotărît capul pe spătar. încercam să-l dezarmez cu noi amănunte despre identitatea mea ştearsă.

- Abia acum vin de-acasă. Formidabil!... După atîta vreme trebuia să vă fac un consult amănunţit... Atunci, dacă vă încăpăţînaţi, să vă dau cîteva rînduri pentru directorul sanatoriului. Promiteţi-mi că, în caz de nevoie, veniţi să vă văd. Vă spuneţi simplu numele şi s-a făcut! Spuneţi-i directorului că sîntem vechi prieteni. Să vă dea rezerva din pavilionul bărbaţilor, blocată cu nimicuri... Dar n-am încredere. Trebuie să-l sun eu!

Sanatoriul TBC era găzduit vremelnic în incinta ctitoriei lui Matei Basarab. Se restaurase numai exteriorul bisericii şi turnul de la intrare, cunoscut din pînzele lui Petraşcu. Pavilionul bărbaţilor era extra muros şi se pierdea în livada înflorită, cu poteci prin care alunecau o dată cu înserarea pacientele chemate de miresmele de-afară, din chiliile austere ale fostelor călugăriţe. Spre fundalul înalt al Carpaţilor, dincolo de zidurile prinse de înceata restaurare, chiar din marginea sprîncenei de brădet, se deschidea lacul adînc în care se zicea că Dumnezeu, mîniat de o dragoste nelalocul ei, scufundase bisericuţa satului. Directorul, un fantast adorativ, cu o înfăţişare adolescentină care ispitea bolnavele să-1 alinte cînd apriga lui nevastă nu era pe-aproape, tocmi lemnari să

facă o ambarcaţiune pentru plimbări pe lac. Vis neîndeplinit fie din nepriceperea constructorilor de a-i da destulă stabilitate, fie din cauza faptului că, pe locul unde se ridicase scaunul de judecată asupra iubirilor vinovate, oamenii nu se prea înghesuiau. Se zicea că, de fapt, „directoreasa" ar fi scufundat vasul şi nu furtuna! După ce devenise prima doamnă a incintei, această femeie cu ochii mari, cu părul sîrmos şi carnaţie tare de ţărancă încerca, pe linia stareţelor severe, „să păstreze măsura".

Sculptorul Nicolau deriva somnoroasa senzualitate a bolnavilor (ghesul hectic al ftizicilor de altădată fusese temperat de hidrazidă şi cortizon) din harul luminii locului care în suflete mai viguroase născuse „Perioada Brebu" (vezi Andreescu, Grigorescu, Petraşcu).

Popasul de la Brebu altoi în mine un mugure de bucurie, în atîta gravitate, care-mi drapa interiorul ca un linţoliu, cascadele cristaline ale rîsului unei paciente ce asculta o glumă a colegelor sale de cameră era ca o risipă de ghiocei ieşiţi biruitori de sub zăpadă. O aşteptam ca pe tainul zilnic. Cînd Despina şi-a anunţat sosirea cu trenuleţul de Doftana, n-am pornit s-o întîmpin înainte de a-mi lua doza necesară. Întîrziasem, iar Nasta (un student macedonean, plecat şi el în întîmpinarea cuiva) m-a zorit tot timpul de-a lungul „celui mai drept drum de ţară", care străbătea pe cîţiva kilometri platoul Brebului,

flancat, peste apele Doftanei şi Telegăi, de înălţimi fumurii. Trenul sosise înainte ca noi să fi ajuns în capul fîşiei de podiş dinspre gară şi grupul de călători se angaja acum compact pe drumul străbătut de noi.

- N-a mai rămas nimeni în urmă? - riscă nerăbdătorul macedonean întrebarea, de parcă toţi s-ar fi cunoscut între ei.

Într-un minut priveam de sus întinderea de prundiş pe care nu se vedea nimeni, pînă la gara aşezată ca într-un un joc de copii, sub zidurile închisorii Doftana. Din ea ieşise în '40, doar pentru un an, profesorul Andriţoiu, plîns, dar aşteptat pînă la moarte de lelica din Proculeşti, sora mamei. Mă gîndii o clipă la haiducul din care n-a mai rămas nimic, nici măcar o ştire despre locul în care s-o fi sfîrşit şi, fără să le mai pot deosebi, lucrurile obişnuite erau de taină, şi tainele zăceau ca bolovanii pe toate drumurile.

- Hai, că pierdem cura! - grăbii, de astă-dată eu, la drum.

- Staţi că vine o fată frumoasă! Să ne alegem şi noi cu ceva! - spuse Nasta.

Pe panta iute cu potecuţe şi mărăciniş ce se ridica din albia rîului, cineva urca încet, să nu-i alunece încălţările nepotrivite pentru căţărat. Părul arămiu, lung pînă la umeri, îi mască faţa plecată. „N-a venit", constatam mîhnit, cînd tînăra care urcase se îndreptă o clipă, ridicîndu-şi într-un fel cu totul special umerii, aşa cum făcea Despina, neajutorată, cînd era mică. Peste o clipă, alunecînd elastic şi sigur pînă în dreptul ei, o priveam, dintr-o parte, încîntat şi uluit de ce făcuseră din ea cei 13 ani de cînd n-o văzusem!

- Tu eşti?

- Poate! - şi mă îmbrăţişă parcă fără să mă vadă.

- Nu mă mai recunoşti?

- Nu eşti nici umbra aceluia care... - începu ea, ca pentru sine, cu ochii în altă parte, dar se opri înspăimîntată. Doamne, ce prostii vorbesc!...

Toată ziua avea să-şi reproşeze adevărul rostit fără voie. Sus mă privi deschis, cu siguranţa pe care i-o dăduse timpul, şi-n ochi începu să-i scapere bucuria. Urcuşul regăsirii abia începea. Ca o expediţie alpină spre piscul rîvnit, fiecare pas era bine aşezat, dar de neoprit.

- Du-mă undeva să scap de aceşti ochi iscoditori! - m-a rugat după ce ne-am tot mutat prin livadă şi pe malul lacului.

- N-am ştiut să aştept... - reluă iarăşi ca pentru sine, după ce trecusem ca un vînt peste întinderea necunoscută din viaţa ei. Vina n-o poartă Mircea Criveanu, cu ştirile lui false despre dispariţia ta. Nu-l crezusem, dar m-am lăsat amăgită. Pînă să-1 aresteze cu grupul „Sinaia", venea, de cum scăpa de obligaţiile de garnizoană, să ne distreze. Ne simţeam bine şi uitam să vorbim despre tine. Camelia susţinea uneori că trăisem numai sub cerul copiilor şi de aceea mi s-a părut că totul a fost minunat. Dar apoi

ne zguduia plînsul de începuseră cei din jur să vorbească... De-aş fi aşteptat! - spuse fără intonaţie şi tăcut.

- Ce-ai fi pus în locul unui cămin liniştit, cu bună stare, de excepţie?

- Aş fi spălat rufe şi duşumele, dar aş fi venit duminica să ne întilnim.
- Nu m-am întors să stric viaţa prietenilor mei.
- Costin ştie: i-am povestit de mii de ori despre noi...
- Dar acum strigoiul s-a întors şi asta schimbă lucrurile.
- Dacă grija ta e căminul meu, te asigur că nu-l strici. Cînd ne-a anunţat tata telefonic că trăieşti şi eşti aici, n-am ştiut ce fac. Am izbucnit în plîns şi i-am sărit ca o nebună de gît: Costi, dragul meu, trăieşte, a venit! Mă duc să-l văd. M-a liniştit şi a făcut planul să mă aştepte la Cîmpina. M-a rugat doar să nu uit că ţine la mine ca la viaţa lui, ca la Liana, copila noastră...

* * *

„Stareţa" mă ameninţă în glumă cu instituirea unei gărzi personale, dat fiind că zvăpăiatele din chilii încercau să mă ispitească.

- Vizita „doamnei în alb" le-a stîrnit - constată ea. V-a arătat accesibil.

Apoi, asigurîndu-se că doctorul nu-i cenzurează comportarea, adăugă:

- Azi, doamna Oana, crezînd că le spune colegelor de cameră o noutate, povestea că ea ştie pe „cineva" care a stat nu un an sau doi, ci 12, şi mai rău ca la mănăstire. La care „o adevărată doamnă" (aici reprobarea soţului era mai evidentă) s-a ridicat şi a spus ca la Crucea Roşie: „Fetelor, hai să punem mînă de la mînă să-1 ajutăm... îndestulîndu-l pentru postul îndelung!"

- îmi placi, nevastă, că ai umor - interveni doctorul. Dar, din păcate, nu mai avem cînd să-l ferim de ispite. După ultimele tomografii, colegii de la Bucureşti opinează pentru lobectomie, şi-l timit pe mîna lui Zitti, la Moroeni. Tocmai încercam să-1 determin să revină după convalescenţă la noi. îi dăm camera de lîngă locuinţa noastră şi tu vei avea numai doi pacienţi în grijă. Recunosc că nu-s chiar dezinteresat. Cel care mi-a deschis ochii asupra prietenului nostru e nea Vasile poştaşul care a fost în război cu batalionul de munte de la Sinaia. Dacă aş da veste prin jur, zicea el, pelerinaj ar fi la sanatoriu. Dar tac, să nu stîrnesc cîinii.

* * *

Sanatoriul TBC Moroeni semăna cu o navă aeriană gata să decoleze: dacă ne-am lua după acul busolei - spre răsăritul soarelui. Sub pavăza munţilor albaştri, toată zona subcarpatică aştepta - cu

ţipete de verde primăvara sau dantelării somnoroase vara, mişcînd tezaure cromatice toamna sau încremenind în feerii albe iarna - strania decolare de pe ţandăra de înălţime din mijloc.

Pasagerii urcaseră la cota 1100 nu pentru desprinderi spaţiale - erau tineri şi aveau treburi pe pămînt, amînate fără voia lor cu un an sau doi -, ci pentru a sta un răstimp ca şi cînd n-ar fi, prefăcîndu-se că dorm, ca să nu se gîndească la nimic... Dar cu grijă să nu încalce legea locului: dragostea, efortul, fumatul şi alcoolul nu erau îngăduite.

Pacienţii sanatoriului montan nu purtau marca bolii devastatoare, ca în unităţile de la şes cu palori cadaverice ale desfrunzirii funebre; hemoptizicii „nu dădeau roşu", ci păreau turişti rămaşi la odihnă. Iar amînarea „alor vieţii" pentru mai tîrziu îi apropia într-o complicitate generală.

De blocul central, chirurgical, cu zece etaje, se prindeau - uşor împinse înapoi ca să primească soare cît mai mult pe brîiele de terase şi prin ferestrele cît pereţii ai salonelor - blocurile mare şi mic: aripi ale ciudatei păsări care deocamdată nu putea să zboare, locuite separat de pacienţi şi paciente. O aripă de fată şi una de bărbat care numai în somn se apropie - aiura nu ştiu cine.

în ora de plimbare de după masă, cînd gupurile se risipeau fără zburdălnicii pe aleile şi poieniţele apropiate, un ins uscăţiv se aventura grăbit, peste limitele îngăduite, spre înălţimile din jur. Revenea doar în ultimul minut pentru a fi prezent la cură.
O întîmplare sau altceva ne puse faţă în faţă. Aflasem că bibliotecara, studentă tomnatică la fără frecvenţă, ar avea o carte de Blaga. Era după ce climatul şi spaimele oamenilor sărăciseră bibliotecile proprii de multe valori.

- Mintea mea proastă şi frica asta josnică! - regreta femeia o irecuperabilă greşeală. Am ars cu mîinile mele ceea ce iubeam.

- Din Blaga vă pot da eu ceva, se oferi din spatele meu, pacientul blond, atletic, care avea o viziune proprie a grijii sanatoriale de

sine. Am pindit o ocazie să ne vorbim şi e mai bine că o puteam face prin Blaga.

Corneliu Cetaş, inginer petrolist cu cîteva săptămîni în producţie, dar cu zece ani de închisoare şi lagăr, abia eliberat şi neangajat în ciuda dispoziţiilor legale, încerca să-şi tămăduiască şi el o cavernă.

- V-am cunoscut prietenii din prizonierat la Canalul Dunăre-Marea Neagră - îmi spuse el. Altfel de oameni decît noi. Mai puţin interiorizaţi, dar combativi şi mai siguri în soluţiile de viaţă; buni organizatori şi cu doza de curaj încă neconsumată, deşi aveau în spate un război şi captivitatea. Se simţea că ei au străbătut cîmpuri de bătălie şi nu au fost înghesuiţi ca ai noştri în coteţe.

Devenii atent la încercarea lui de a stabili două tipuri de deţinuţi politici aflaţi pe aceeaşi poziţie.

- N-am întîlnit prizonieri intens religioşi - continuă interlocutorul meu. Nu se rugau, sau nu-i ştiam noi. Mulţi dintre ai noştri

au făcut făgăduinţe că se călugăresc. De cîte ori aveau răgaz se rugau. Unii încercau ruga continuă. Texte religioase din Sfinţii Părinţi erau adîncite, dar nu pentru speculaţii teologice, ci pentru iniţiere mistică. Solidaritatea, prietenia, spiritul camaraderesc, robusteţea erau însă mai ales ale prizonierilor; un fel de legionari români care au văzut lumea, au suferit de foame, de ger sub spaţii vaste, dar nu sufocaţi în beciuri şi destrămaţi sufleteşte ca la noi. Aici prigoana a fost mai ales împotriva sufletului. Trupul nu a fost cruţat, dar maltratarea lui ţinea să surpe sufletul. El trebuia pîngărit, desfiinţat, dar mai ales, după ce fusese smuls din rostul lui iniţial, era contaminat cu ferocitate, cu satanism, pentru ca obiectul experimentelor să devină călăul fraţilor săi întru credinţă... Vreau să uit ce-am trăit, ce-am auzit; s-a adunat prea mult rău, mă sminteşte; de aceea evadez din cuminţenia sanatorială, să mă primenesc pe dinăuntru. Dar îmi tulbură mintea gîndul că, în timp ce lumina ne-ajunge, vietăţi, oameni ca noi sînt împinşi, fără putinţa de a da înapoi, nu să ucidă dintr-odată, ci să desfigureze sadic chipul uman, cu încetul şi ştiinţă, astfel încît victima să nu-1 mai redobîndească. în ceasurile de revoltă, mi-aş da viaţa ca să înceteze siluirea, dar cînd mi se actualizează trecutul, ştiu că mă voi autodenunţa.

- Cum?!

- N-ai bătut - izbucni el cu ciudă, citindu-mi uimirea - la uşa celulei, cerînd să te ducă gardianul la anchetă, vrînd să spui tocmai ce tăinuiseşi pînă atunci, în ciuda torturii. Nu te-au „prelucrat" îndeajuns ca să nu mai poţi păstra nimic din ce ştii. Să vrei să te eliberezi de „gîndurile duşmănoase". Eşti un erou de operetă... se năpusti el din senin, dar se opri cu fruntea îmbrobonată. Să te ferească Dumnezeu (închină-te acum! - îmi porunci) de ceea ce poate să-i facă omul omului... Cîte vei fi ştiind despre „reeducarea" de la Piteşti, de la Gherla şi de la Tîrgu-Ocna n-are importanţă. Nimeni nu poate şti şi comunica întocmai tot ce s-a petrecut. Acolo şi-au făcut unelte din deţinuţii politici şi nu din cei de duzină. Trebuia asasinat moral un trecut. Şi au adus în închisoarea din Piteşti prieteni, fiindcă pe ei era programat să se facă experimentul. Au fost lăsaţi împreună, într-un climat de destindere, ca să-şi deschidă sufletul, pînă la ora „h", cînd „iniţiaţii" s-au ridicat şi le-au spus fraţilor lor de credinţă de pînă atunci: „Bandiţilor, v-a sunat ceasul!". Din clipa aceea directorul închisorii, ofiţerii şi gardienii executau întocmai ceea ce le cerea Ţurcanu - un student condamnat la Iaşi (sau la Suceava) şi ciracii lui. Tortura era împinsă, sub control medical, pînă la limita în care să se facă pe viu mutaţiile programate. S-a început - în glumă - prin comanda de a sta într-un picior. încercarea de a se sprijini era pedepsită cu împunsături de sulă în fesă. Cei prăbuşiţi erau readuşi medical la continuarea programului. Masa - terciul obişnuit al puşcăriilor româneşti - sub noul regim devenise „ceremonial". Turma, îmblînzită în prealabil, ieşea de sub priciuri

grohăind porceşte, cu mîinile la spate, îşi cufunda botul ca-n troacă în gamelă şi sorbecăia zgomotos conţinutul, arătîndu-şi astfel satisfacţia. Tentativele de a înlătura călăii şi complicii oficiali au fost anihilate cu un arsenal pe care numai omul îl poate închipui şi proba. Au scăpat nebatjocoriţi total numai cei care au avut norocul să moară. Ceilalţi, după zile, nopţi, săptămîni, luni au semnat că s-au culcat cu mama sau cu sora, că şi-au abjurat credinţa, concepţia, crezul, pîngărindu-se la propria cerere. Dar lucrul cel mai greu începea cînd trebuia să faci cu cei mai apropiaţi ceea ce se făcuse cu tine.

Fratele meu din război, Fane Stroescu, cu care mă căţărasem pe crenelurile cetăţii Sevastopol, rănit şi evacuat de la Inkerman în '44, dar închis în '47 cu grupul Sinaia - prima verigă comună a mea cu chinuitul interlocutor - se spune că a fost cruţat de ruşinea autopîngăririi prin generoasa moarte care nu-l atinsese nici cu o schijă mai bine de doi ani de război.

- Să nu te semeţeşti, omule, şi să-i condamni pe cei care au cedat în timp. Moartea, singurul aliat al celor îndrăzneţi, tocmai acolo nu a vrut să ajute. Puiu Copilu pe care-l ştiţi din lagăr - reveni el după o tăcere încruntată la tonul reverenţios -, iar eu din liceu, n-a rezistat şi e cu minţile rătăcite, undeva, prin închisori.

- Nu judec pe nimeni, dar nu vreau să cedez fiindcă alţii mai buni ca mine au cedat. Am văzut oameni biruind „graviaţia" şi am încercat şi eu, un ins obişnuit. Alţii mai înzestraţi o vor face mai frumos şi mai uşor, dar înălţarea ne e tuturor accesibilă. Sper să nu bat la uşa anchetei, să nu mă „reeduc", cel puţin cît o mai fi praf în prăfelniţă, ca să nu zic ca prietenul meu George Fonea: cînd n-oi mai crede în nimic, n-o voi face de-al dracului!

Tot cu prilejul unei discuţii avute la Bucureşti despre Puiu cu Willy I., ajunsese şi George la această convingere. Mă amestecam în discuţia lor, împotriva lui Willy, numai pentru că acesta nu voia să-i lase lui George credinţa că nu va ceda. Personal mă angajez în bătălii pierdute, fiindcă esenţială pentru mine nu este biruinţa, ci ispita de-a încerca.

Odată, după prînz, cînd cei din sanatoriu treceau spre luminişurile din jur, Corneliu Cetaş, reprobînd vădit zîmbetele şi invitaţiile unor paciente cunoscute de a le însoţi în pauza îngăduită, m-a surprins întrebîndu-mă care este poziţia mea faţă de femeie. I-am răspuns, într-o doară, că o culeg ca pe o floare. Severitatea cu care s-a dinstanţat faţă de o asemenea nepermisă uşurătate m-a provocat să aflu legea lui.

- Iat-o! - mi-a spus, arătînd spre cartea nelipsită de sub braţul său.

- în acea carte - izbucnii eu, cu o indignare necontrolată - se află un verset teribil, care spune că, de-ai privit cu poftă o femeie, ai şi preacurvit în inima ta. Nu cumva vreţi să susţineţi... - dar mă oprii la timp. (Faţa-i se aprinse pur, feciorelnic, ochii însă îmi ţineau piept.)

- Numai taina cununiei ne dezleagă s-o cunoaştem... - spuse el, rezolvînd simplu problema ispitei.

După o clipă de smerenie, completai, ca şi cum nu ar fi fost de faţă:

- Abia acum înţeleg de unde venea umbra de exaltare din unele atitudini.

Trecui sub tăcere ceea ce mă chinua ca seceta, în ascezele impuse, şi damnarea de-a căuta fără noroc puterea eliberatoare şi mîntuitoare a iubirii. Jocul morţii (soră întru taină a femeii) mi se părea mai „corect" şi mai deschis decît al partenerei noastre. Mă temeam însă că o asemenea preferinţă nu ar putea fi înţeleasă de eremitul luptător, care hotăra ce se cade şi ce nu se cade după cartea sfîntă pe care-o purta sub braţ.

* X- *

Moartea tatei mi-a deschis ochii asupra faptului că nu-mi era îngăduit să părăsesc sanatoriul oricum. Am fost anunţat telegrafic că sfîrşitul îi era aproape. Doctoriţa secţiei alergase la director pentru a obţine învoirea, dar acesta, spre surpriza generală, se opuse hotărîrii plecării. Mă prezentai personal în faţa lui.

- Ascultaţi-mă şi înţelegeţi-mă: riscaţi să nu vă mai întoarceţi!

Şi, de teamă că vorbise prea mult, încercă să argumenteze că prezenţa mea la căpătîiul muribundului nu poate schimba nimic, ci doar tulbura procesul meu de vindecare. în această privinţă, fără să o ştie, era de acord cu tatăl meu care interzisese să mi se trimită telegrama, cu aceeaşi justificare, dar din altă optică. Totuşi, în ceasul ultim în care aştepta îmbrăcat, pe patul făcut (ca la întoarcerea mea din prizonierat), lăsarea nopţii, odată cu trecerea dincolo, discuţia cu nepotul (un copil care nu înţelegea ce se apropia) se opri în clipa cînd inima lui mai încerca să ancoreze încă o dată.

- Ai să te sperii cînd eu nu am să mai spun nimic?
- Nu, tată-bunicule!
- Şi dacă n-am să pot să-mi aprind luminarea singur, ai să mi-o aprinzi tu iute şi să mi-o aşezi iarăşi în mînă?
- Da, tată-bunicule!

- Auzi, să nu-mi dea ascultare, să-l pună pe drumuri cu telegrama!... Acum, cînd avea şi mai multă nevoie de linişte... Dar nu mai are timp să ajungă...

Cînd a revenit de la fîntînă, mama şi-a întrebat nepotul cine aprinsese luminarea.

- Bunicul şi-a aprins-o singur.
- Ţi-a fost frică?
- De cine să-mi fie frică, mamă-bunică?
- Du-te şi cheamă pe maică-ta sus, în Padină!

L-am găsit aşezat cuminte în sicriul pregătit de el din vreme, cu toate cele de trebuinţă.

îndată după înmormîntare, fără a mai întîrzia la masa de pomenire, trecusem pe la autorităţi pentru a-mi certifica ziua şi ora sosirii şi a plecării, ca să fac posibilă reinternarea şi să-l disculp pe directorul răspunzător de prezenţa mea în sanatoriu. (Urmăritorii, alarmaţi tardiv de plecarea neprevăzută, rămăseseră cu o etapă în urmă, ceea ce va spori zelul din anchetele viitoare, pentru refacerea peliculei neimprimate.)

Doar într-un punct eram de acord cu Cetaş. Indiferent prin cine ni s-ar întinde plasa-capcană - fie prin Securitate, fie prin moarte sau prin femeie (ultimul termen era inclus în formulare doar de mine) - să încercăm să strecurăm necrispat, prin ţesătura de obstacole, fagurii de viaţă.

Deocamdată devenisem în sanatoriu „omul care-aduce ploaia". Nu ştiam ce înseamnă această calitate atunci cînd doctoriţa mă prezentase astfel unei tinere după care se întorcea lumea şi în jurul căreia se îmbulzeau medicii, supralicitîndu-se. Cu această „străină" (care prin doctoriţa prietenă mă chema de la cura fără evenimente în apartamentul din corpul central) hotărîi programul de pregătire pentru intrarea în toamnă la facultate. (Procesul pulmonar evolua favorabil, înlesnind reîntoarcerea în viaţa normală.) Tăceam chitic în doi cît timp zbîrnîia soneria de la intrare, pînă cînd adoratorii ei se hotărau s-o caute altundeva. Făcea haz de furtuna provocată în regimul sanatorial, sigură de ea, fără reţineri şi prejudecăţi, situîndu-şi libertatea personală dincolo de bine şi de rău, alegînd şi îndepărtînd pe cine i se năzărea. Dar, mai curînd decît şi-ar fi închipuit, făcu crize vizibile de gelozie şi fu apucată de febră con-

jugală; calcula, cu creionul în mînă, ceea ce pierdusem la dreptul de moştenire şi mă ameninţa că se va căsători cu nu ştiu care dintre potenţaţii zilei, ca s-o scape de sărăcie pînă la plecarea peste graniţă. (Ea era chimist-şef al Spitalului Caritas, iar libertatea de mişcare şi-o datora unui aranjament: concediu medical pe doi ani.)

- îmi voi vinde la kilogram „această făptură împărătească", nesatisfăcătoare pentru un „fantast", ca să-mi cumpăr libertatea de doi bani. Am să verific mai tîrziu care dintre noi înţelege mai bine cum se obţine libertatea sub acest regim: prin puşcării, ca tine, sau cu ce poţi vinde, ca mine. Se înţelege: cu condiţia să-ţi oferi marfa înainte de depreciere.

* * *

La începutul verii mă bucură şi pe mine cursa săptămînală care aducea oaspeţi la sanatoriu. Mă vizitau doi fraţi: Culăior, cel mare, inginer agronom, şi Ionuţ, cel de-o seamă cu mine, inginer medic. Copilărisem împreună şi erau fiii unui gospodar între gospodari căruia lumea îi spunea, fără glumă, „Vodă".

Aflasem că se interesaseră mereu de soarta mea...

- Acum ţi-am dat de urmă şi am venit să te luăm. Te faci bine la noi. Destul cu mîncarea de la cazan şi traiul în comun!

- Dar voi aveţi case, neveste!

- Despre neveste te pot asigura că avem. Avem şi de rezervă - completă cel mic. Neamul nostru a avut ochi sigur pentru ele. Case?... aşa, ca acum. Dacă preferi Bucureştiul, stai la el; dacă-ţi place la ţară, vii la mine, lîngă Snagov, la fermă.

- Şi cît mă puteţi ţine? - iscodii eu, ştiind, din spusele altora, că orice oaspete încurcă cheltuielile de coşniţă.

- Pînă ţi-i reveni: un an... şi mai bine, dac-o trebui... Uite, în coşuleţul ăsta sînt „momeli" de la nevestele noastre...

Convenirăm, pînă la urmă, să facem aşa: ultima lună de pregătire pentru facultate - la fermă; iar în perioada examenului - la Bucureşti, dacă nu ne-o încurca cineva planurile. Şi le spusei pe scurt despre ce e vorba ca să ştie pe cine primesc în casă.

- Ştim! Azi nu mai este nimeni imun, dar, pînă atunci, trăim cum putem.

Pregătirea pentru admitere sensibiliza, o dată cu afundarea în noile cărţi de şcoală, probleme de conştiinţă. Prosovietismul fără reţinere, condamnarea războiului din răsărit, eliberarea şi reconstrucţia, pe scurt, tematica literaturii după război îmi provoca adevărate coşmare. Căutam neliniştit punţi de salvare spre arta autohtonă care să-mi asigure reuşita cu un preţ cît mai mic. Mă exersam în iscusinţa parantezelor, tăcînd o dată cu numele ocolit şi reacţiile conştiinţei. Cel puţin la specialitate (limba şi literatura germană) voi fi scutit - socoteam eu - de asemenea jonglerii.

Dar... spre disperarea mea, biletul pentru proba orală îmi cerea comentarea unei pagini de jurnal din activitatea unui ileglist din RDG. Nu-mi mai rămînea altă scăpare decît să perorez despre funcţia leitmotivului în fragmentul citat - eins, zwei, drei, tempoul de vals pe care un copil din vecini îl exersa în timp ce ilegalistul, primejduit de apropierea poliţiei, distrugea materialul compromiţător şi se salva prin acoperiş - făcînd trimiteri la texte celebre. Pe scurt, vorbind mult despre Karussel-ul lui Rainer Maria Rilke, în speţă despre Und dann und wann ein weisser Elefant[1] şi deloc despre Bodo Uhse, a cărui existenţă o ignorasem complet pînă atunci.

însă şi înscrierea la secţia de germană mi se părea nechibzuită.

Cele zece locuri „la liber" - celelalte zece fiind acordate, într-o sesiune specială, fiilor de activişti şi colectivişti - erau disputate de 97 de concurenţi, dintre care doar doi-trei nu erau de origine germană. Mă trezii sperînd că voi reduce din handicap prin lucrarea scrisă la limba română. Portretul lui Ştefan cel Mare în literatură îmi oferi un bun prilej, deşi nu fusesem în cea mai bună zi. Dar, oricum, întors acasă, îmi liniştii gazdele. Valeria, şi ea inginer agronom ca şi cumnatul său de la Snagov, dar încadrată în Institutul de Cercetare al Academiei, pregăti pe loc o masă aproape festivă în singura încăpere din Th. Aman.

- Am deprins toate tainele gătitului ca să-l păstrez pe Ionuţ - mi-a spus, surprinzîndu-mă prin această mărturisire nepotrivită cu ţinuta ei de protocol.

[1] Und dann und wann ein weisser Elefant (germ.): „Şi din cînd în cînd un elefant alb", vers din poezia Caruselul de Rainer Maria Rilke (1875-1926).

Ionuţ, nătăvălos ca un urs şi deloc frumos, îi inspira îndreptăţite temeri pentru iscusinţa cu care cucerea femeile.

- Dar convieţuirea voastră e de invidiat - îmi apăram eu prietenul, după confidenţele pe care mi le-a făcut.

- E şi grija pentru examenul tău care-l ţine acasă.

I-o sporii în dimineaţa următoare fiindcă, abia aţipit, mă trezisem cu spaima că nu menţionasem Apus de soare.

- Dar despre ce ai scris, că în afară de piesa lui Delavrancea, nu-mi trece nimic prin minte.

în cealaltă dimineaţă le spulberai şi bruma de optimism rămas, descoperind iarăşi în somn că omisesem legendele cu Daniil Sihastrul şi Mama lui Ştefan cel Mare, pe care le ştiam pe dinafară din clasele primare.

Nici impresia bună lăsată examinatorilor de limba română nu mai părea să facă posibilă bursa, aşa încît cele două cumnate, Valeria şi Coca, se sfătuiră în taină să-mi plătească şi taxele de studii. „Să presupunem că am fi avut un băiat student", se aprinse Coca.

După încheierea examenelor urma afişarea rezultatelor, anunţată pentru duminică. De dimineaţă, trecui pe la George Fonea care locuia într-un „subsol" - fostă debara a locatarilor de la etaj - din blocul de lîngă parcul Cişmigiu. Ţinut, cum era firesc, la curent cu tot ce făceam, se ostenise să-mi procure cărţi pentru examen din biblioteca văzătorilor de la centrul orbilor din Vatra Luminoasă unde, „chior în ţara orbilor", era angajat nu pe post de împărat, ci ca funcţionar; călăuzea, însă, neoficial, cercul literar al nevăzătorilor. George, în formula bucureşteană, părea un tînăr febril, de neconfundat şi din exterior, prin banta-blazon pusă peste ochiul pierdut la Sevastopol. Era emoţionat în acea dimineaţă şi încerca s-o ascundă, vorbindu-mi despre tandra prietenie a Despinei şi a Cameliei, cu care-l pusesem în legătură.

- Mă ung pe suflet privirile bucureştenilor ghiftuiţi şi închipuiţi care se uită după mine cînd trec alături de Despina pe Calea Victoriei. îi aud uneori spunînd cu invidie: „Uite cu ce femeie se plimbă chioru' ăla!"

Spectacolul mulţimii care se îmbulzea spre listele afişate pe zidurile Universităţii semăna cu emoţia din noi. Parcă pentru fiece candidat se neliniştea o duzină de inimi.

Rămăsesem în aşteptare, pe trotuarul însorit al Consignaţiilor de peste drum, departe de forfota tălăzuindă pînă cînd, dintr-un grup de nemţoaice, mi se strigă eliberator: Wir gratulieren, Sie sind der erstel[1]

Abia atunci m-am înghesuit şi eu să verific, spre a putea să întrerup pentru prima oară tensiunea ce mă stăpînise în vremuri de război şi de pace. George era entuziasmat de succes: „Dacă după atîţia ani vitregi sîntem cap de listă, înseamnă că mai putem spera". Le antrenase pe viitoarele mele colege într-o zgomotoasă destindere. Toată ziua m-a purtat ca pe o haină de gală în văzul cunoscuţilor. Neliniştea Valeriei, care m-a rugat să n-o chinui, să mă întorc cum aflu rezultatul, mi-a revenit doar spre seară în minte. Am aflat că pe la zece dimineaţa, nemaiputînd suporta nesiguranţa, îşi aruncase ceva pe umeri şi, încredinţînd oalele de pe foc unei vecine, alergase să vadă cu ochii ei realitatea. Febra celor din jur o scăldă în emoţii uitate. Plîngeau şi rîdeau pe acelaşi metru pătrat... Cu un gol cît lumea în ea, sperase să mă găsească între ultimii pe listă. Ridicînd ochii peste numele străine, începu să i se înşurubeze în suflet spaima să nu fi făcut cine ştie ce ruşine. Nu ştiu ce mi-a venit să văd cine e fericitul, situat cel mai departe de asemenea temeri, povestea emoţionată, şi cînd citii, ca pe un monument, numele tău, îmi venea să le spun tuturor: „El..., el, primul, e prietenul meu. Stă cu noi în aceeaşi cameră..., dar m-a podidit plînsul. Haideţi să dăm o fugă pînă la Coca... să doarmă liniştită. Deşi nu ştiu dacă ea ar face drumul pentru bucuria mea". (Cele două cumnate aveau şi unele rezerve mărturisite una faţă de cealaltă.)

- Dacă plăteşti tu taxiul - condiţionă Ionuţ -, sîntem gata.

-Einverstandenl[1] - hotărî stăpîna casei, mîndră de a-şi fi amintit cuvîntul necesar.

Coca nu străbătuse toată gama noastră de emoţii. Era sigură de succesele mele parţiale, neesenţiale, dar şi de nefericirea generală pentru care spunea că am o certă vocaţie. Radia, cu toate veşmintele grele pe care le purta, de parcă ar fi avut soare în trup; clipind din ochii limpezi pe care şi-i aşeza sigur peste tot, fără

[1] Wir gratulieren, Sie sind der erste! (germ.): Felicitări, sînteţi primul!

ispite şi echivoc, curat, cald, fratern. Hotărîse, dintru început, că sînt frăţiorul ei de inimă. Nu ştiu, totuşi, ce-i va fi trecut prin minte cînd îi reproşase soţului în timpul popasului meu la fermă: „Cum de m-ai lăsat două săptămîni singură cu el, închisă în casa asta ca o cetate, cînd ştiai cît mi-e de drag?"

Răspunsul lui Culăior - „Lui îi permit orice" - o făcu să-l ameninţe: „Atenţie, nătărău încrezut, să n-o greşeşti ca atunci!"

-Atunci - îmi povesti ea odată - ne întîlnisem tineri, foarte tineri, ca la scaldă. Doi ani, parcă l-am visat. Nu mai ştiu nimic decît că într-o zi oarecare eram singură (el plecase în concediu, întîrziase fără să fi dat vreun semn, sau aşa ceva). Nu oricum singură, ci aşa cum mă simţisem în anii de orfelinat. într-un asemenea ceas, n-am mai refuzat cererea asiduă a unui coleg de învăţămînt mai vîrsnic, dar de nădejde, care mă aştepta să păşesc ca stăpînă într-un cămin anume pregătit. Am zis atunci „da" şi ne-am mutat la Braşov. La o săptămînă după nuntă, mă pomenesc cu Martha,

prietena mea din copilărie cu care funcţionasem la aceeaşi şcoală: „Te aşteaptă Culăior în colţul străzii". „Nu i-ai spus că m-am măritat?" „Zice să vii doar cu ce eşti pe tine". Am scris o scrisoare şi am părăsit casa. Soţul meu de-o săptămînă m-a înţeles, m-a iertat şi mi-a redat libertatea. Eu însă nu mă înţeleg şi nu mi-o iert.

- Bine, dar ai optat! - întîmpinai eu.

- Logic n-aş mai avea dreptul să murmur, dar ce să fac, dacă şi-n asemenea caz căsătoria e o dezamăgire. Nu trebuie să-l aperi. E un om bun, dar viaţa de azi e croită strîmb. Dacă ai o credinţă sau principii, să ştii că aduci suferinţă celor apropiaţi. Miruna noastră are cinci ani. El e de zece ani inginer-şef al unei ferme de stat mare cît cinci moşii de altădată. Noi însă nu avem un colţ în care să stăm dacă va fi aruncat pe drumuri ca acum doi ani. Şi nici în zece ani nu vom avea o locuinţă modestă. Nu-i cere nimeni să facă ce-şi fac alţii într-un an (casă mare, limuzină, relaţii); dar cînd generalul Dikorsk, directorul, nu face altceva decît să ducă plocoane mărimilor, tu, Culăior, să te iei de piept cu un membru de partid influent, din cauza căruia a rămas un vagon de cereale în ploaie, şi să ţi-i pui pe toţi în cap?! Noroc că nebunul de Doncea a strigat sus de tot: „Măcar să fie tovarăşii noştri pricepuţi şi conştiincioşi ca legionarul ăsta!"

Devotamentul prietenei mele străbătu limpede şi o situaţie mai delicată. Eram oaspetele ei şi era neliniştită pentru insomniile mele şi pentru faptul că nu mîncam.

- Eşti „apăsat". Ce ai? Sper că nu te-ai copilărit în asemenea hal... să fie din cauza examenului. Să sperăm că nu e vreo femeie la mijloc.

Mă agăţai de o asemenea posibilitate şi-i povestii despre chimistă.

- Nu ştiu de ce mă obsedează ceea ce vrea să facă această străină cu viaţa ei, atîta vreme cît eu refuz să-i dau mîna!
- Are telefon? Unde stă? Plec cu cursa de patru şi ţi-o aduc aici.
- Cum s-o aduci în casa în care ai copil, soţ?
- Fiindcă tot ce e aici e al meu; lasă-mă să rezolv eu problema!
- Şi dacă nu vrea să vină?
- Cum să nu vrea, cînd eu pledez cauza ta, iar pe tine te ştie!
- Aşa, nu vrea şi pace! - o aţîţai eu.
- Vine, altfel îi scot ochii!
- Stai liniştită! Amploarea dată cazului e născocită. Dacă ar veni aici - şi ar veni fără mutilări -, m-ar deranja şi n-aş şti cum să umblu cu voi!

-Bine, purul meu prieten, dar după ce termini cu grijile şcolăreşti, să aduci totuşi pe cineva în casa noastră: să-l aduci pe George Fonea!

Dar, după şcolărismele examenului, urmară altele: ale căminului, ale cantinei şi mai ales cele legate de prelegeri şi seminarii, unde toată energia se consuma în autocenzură şi în debitarea unor formulări umilitoare. Problemele teoretice se dezbăteau şi

ele plecînd de la Mitrea Cocor, o carte mincinoasă despre om şi regăsirea lui prin prizonieratul sovietic. După preluarea critică a lui Octavian Goga în patrimoniul literar, celor care tînjeau după reconsiderarea lui Lucian Blaga, şeful influent al unei catedre de teorie literară le opunea dreptul de veto somîndu-i „liberal" să citeze măcar o strofă a acestuia scrisă pentru muncitori.

Colegii de studiu, absolvenţi ai ciclului de zece clase calchiat după modelul răsăritean, aveau grijile trupului tînăr, mai pasionante decît Iliada şi Odiseea, necitite de mulţi pînă atunci. Ei se bucurau să acopăr eu orele de seminar în dialog cu cadrele didac-

tice, pentru a evita examinarea. Trebuia să găsesc ceva ispititor pentru cel de la catedră şi începeam să discutăm despre faptul că Shakespeare nu respectă datele istorice şi astfel se ajunge ca Antoniu să fie, în Iuliu Cezar, retorul rafinat care duce în cîteva pagini mulţimea de la „Trăiască Brutus" la „Moarte lui Brutus"; că în Antoniu şi Cleopatra acelaşi personaj istoric a devenit soldatul asprit de expediţiile războinice, abrupt şi aprins stihinic de dragoste pentru regina Nilului. îmi elaborasem strategii şi stratageme care făceau pasionante orele duble de seminar. Dar asta nu-mi uşură încercarea de a mă sustrage instinctului posesiv al colegelor, deşi cu autoritatea crescîndă a omniscientului confesor eram împărţit colegial, păstrîndu-le tainele şi exercitînd discret obligaţiile tutelare încredinţate de familiile lor.

Cei cîţiva colegi de an, trataţi de ele ca minori, nu reuşeau să preia cel puţin o parte din obligaţiile de dispecerat ale „manejului" în care Konig Daniella nu era singura amazoană aptă să epuizeze trăpaşii prezenţi. Ingmar Glanz, mai întreprinzător decît ceilalţi, dorea să-şi rontunjească un univers propriu prin poezie, dar refuza, deocamdată, să audă de numele de Nietzsche şi mă provoca insistent şi naiv să încalc tabuul şi să le cer părerea celor de la catedră asupra limbii poetice a acestuia. Renunţase la tactica de învăluire numai după ce îl asigurasem că altădată ar fi mărşăluit în formaţiile SS. De altfel, la prima ieşire peste graniţă, cel ce visa public să se căsătorească numai cu o rusoaică va rămîne în Germania Federală.

Studente din ani mai mari încercară, după tentative izolate zădărnicite, să facă front pentru a mă scoate din cerc. Prilejul prim îl oferi cursul facultativ de engleză, la care se anunţară toţi anii, umplînd amfiteatrul Odobescu.

-Aveţi un loc aici, mă invită un grup, în timp ce mă îndreptam supus spre locul unde mă chemau colegele de an. Acceptai invitaţia, rămînînd pe locul dinspre interval. în pauză purtătoarea de cuvînt a grupului, care se constituise ad hoc într-o masă rotundă, mi se adresă, dovedindu-mi că era inutil să mă prezint:

-Noi, cum se vede, femei în toată legea, sîntem vital interesate să aflăm „taina". Ştim unde, cînd şi cum v-aţi petrecut anii hotărîtori. Cum e posibil să vă păstraţi această uluitoare...

Doream să le spun ceva de spirit, memorabil, dar de unde, dacă nu-mi fusese dat acest dar? Mă mărginii să le comunic că fetele din Vest, pentru care aşteptarea prizonierilor de război devenise, o dată cu expedierea pachetelor sau a scrisorilor, şi o modă, ne numiseră die asketischen Junglige'. Dacă vă satisface formula şi explicaţia...

-Nu asta ne interesează - protestară interlocutoarele. Asceza nu e o reţetă pentru noi...

Colegele de an înregistraseră, de astă-dată în tăcere, evadarea. La alte încercări veniseră în timpul prelegerii să-mi ia tot ce aveam pe bancă, forţîndu-mă să-mi ocup locul prescris. Acum stăteau grupate de-o parte şi de alta, rezemîndu-se sau atingîndu-mă cu mîna, pentru a-şi marca dreptul indiscutabil asupra mea.

Peste asemenea nimicuri şi altele asemenea lor, căzu neaşteptat ştirea morţii lui George Fonea.

- Mîine dimineaţă, la 9, ne întîlnim la intrarea spitalului „Dr. Stâncă", să-l luăm de la morgă! - stabili întunecat Arion, ieşindu-mi în drum spre ultima prelegere a zilei, cea de literatură universală, care se ţinea în Rectorat 3, deasupra ceasului.

Era însoţit de acea femeie suspectă, fosta (şi tînăra) soţie a unui profesor universitar, pe care George o tolerase, ca pe-o informatoare fără exces de zel.

în timp ce Edgar Papu zugrăvea împlinirea blestemului Atrizilor anunţat de covoarele stacojii, ştirea, înregistrată doar acustic în stradă, începu să prindă înţeles, împărţindu-mi viaţa.

Alida, Marianne şi Irmgard, observînd că nu urmăream prelegerea, întrebară din ochi ce se petrece. Sensibila Alida, aflînd vestea morţii lui George, încetă activitatea.

Cum putusem să mă complac două zile prin aceste săli şi amfiteatre, ştiindu-l bolnav? Nu răspunsesem niciodată cum se cuvine grijii cu care mă înconjurau cei apropiaţi, dintre care unii îşi dăduseră şi viaţa pentru mine. Iar ei plecau pe rînd, iubindu-mă nemeritat şi lăsîndu-mi zestrea morţii timpurii, aura jertfei lor. Vina mea semăna cu aceea de a fi adormit în front, uşurînd soarta duşmanului. Cu două zile înainte, duminică, trecusem pe la el.

[1] Die asketischen Junglige (germ.): băieţii ascetici.

Avea febră. Bîntuia gripa „asiatică", pe care o făcusem şi eu, pe picioare.

- Mă dor plămînii... - se plînsese bietul.
- Am avut cavernă şi te pot asigura că plămînii nu dor.

-... şi stomacul.

- Eu am ulcer şi pe tine te doare stomacul!
- Mă doare inima...
- Capul nu te doare, pui de oltean prins de panică?

El zîmbise obosit, amintindu-şi doar tonul dur cu care ne tratam reciproc, cînd nimeni nu ne putea ajuta. Mă interesasem ca un primitiv numai dacă mîncase ceva şi, fiindcă nu-l ispiteau decît

fructele, pornisem spre piaţa mare, de unde adusei provizii pentru o săptămînă.

-Du-te să-l vezi pe Andreescu la expoziţia de la Palat! - mi-a spus la întoarcere. E ultima zi. Compotul mi-l fac eu mai tîrziu.

- Ne vedem miercuri - hotărîi eu. Am două zile grele la facultate.

- Bine şi aşa - rosti el, înţelegător.

Trecusem apoi pentru cîteva minute în blocul vecin, pe la un prieten comun, doctor şi el, şi soţia.

- Ce face George?

- E în panică. Are gripă.

Miercuri, în faţa spitalului Dr. Stâncă, vreo cîţiva cunoscuţi încercam să intrăm.

- Pe cine căutaţi? - ne bară drumul portarul.

- Căutăm un om - îl lămuri simplu Arion, şi acela ne făcu loc.

în morgă, George singur, gol, cu o cărămidă sub cap, pe una din mesele de piatră. Fusese deschis profesional, cu o tăietură de sub bărbie la pubis, şi cusut apoi grosolan, cu împunsături oblice, distanţate la o grosime de deget, ca un colet de expediat.

încordarea ca de arc a feţei - văzuse parcă iadul şi, nemaifiind altă ieşire, strigase „Salt înainte!" - era ultimul mesaj lăsat prietenilor.

Dr. Ileana Marinov care-i operase ochiul rămas după prizonierat, traducea în şoaptă - cum se obişnuieşte în prezenţa morţilor - concluziile obducţiei.

-Ambii plămîni înecaţi în puroi, ulceraţie perforată, ţesuturi ale rinichilor şi inimii în descompunere, uremie... Colegii care

l-au asistat în ultimele ore şi la autopsie socotesc că gripa nu fusese decît bobîrnacul care prăbuşise întreg organismul îndelung subminat şi că nimic, chiar cu săptămîni mai devreme, nu-l mai putea salva.

Sicriul cu gătelile funebre „clasa întîi" în care fu aşezat după scăldatul şi îmbrăcatul ritual, însoţit de crucea cu înscrisul Căpitan Fonea - cum se strigase şi el în ajutor, obsedat de chemările muribunzilor din grajdul-infirmerie din Simferopol - fu depus de cei rămaşi, cu un apăsător sentiment de vinovăţie, în capela „Reînvierea" şi privegheat neîntrerupt de schimburile în cete ale nevăzătorilor de la Vatra Luminoasă. Dar tot neîntreruptă părea şi prezenţa unor „văzători" care nu erau dintre noi. întrebaţi de unde vin şi de unde-l ştiau, bîiguiau că-l avuseseră comandant prin şcoala militară sau altundeva, unde nu funcţionase.

De la procesiunea ultimă lipsiseră, din prudenţă, unii cunoscuţi. Ca şi cei prezenţi, ei se temeau că prin acest „spectacol" va începe un nou capitol, regizat de astă-dată nu de nevăzătorii care-1 cinsteau pe cel dispărut în faţa mormîntului deschis, trecîndu-şi mîinile peste înscrisurile în Braille aşezate pe piept ca nişte harfe, ci de „puterea supremă în stat", care supraveghea tot.

In prima zi din semestrul doi, studenţii preventoriului studen-
ţesc TBC rămăseseră în cămine pentru un control Rontgen. Cu toată graba de a fi văzut printre primii, lipsii pentru prima dată, două ore, de la cursuri; tocmai acele ore în care trebuia să se întâmple ceva hotărîtor. Mă grăbisem neştiutor spre alma mater, dar ajunsei îndată după plecarea celor care veniseră să mă aresteze. Ute Neuling, lector la interpretări de texte, care tocmai ieşea din sala de cursuri cînd apărusem în capul coridorului, mă aştepta alarmată. Stăpînindu-se, întrebă doar dacă se întîmplase ceva şi se grăbi, ca mînată de rostogolirea avalanşelor de studenţi care inundau din toate sălile coridorul. Grupa colegelor amuţi văzîndu-mă, aşa că fu rîndul meu să întreb ce se întîmplase. Răspunsul evaziv şi graba lor de a ieşi mă făcu să insist. Marianne regretă pentru întîia dată că o preferasem ca interlocutoare.

- Secretara şefă a facultăţii a venit personal să te caute în oră.

Asemenea atenţie era de rău augur, gîndii în sinea mea, dar şi Marianne era de aceeaşi părere, fiindcă, urmîndu-mă spre fereastră, întrebă îngrijorată:

- Ce vor să-ţi facă?
- Mă duc să văd!

Heinz Smilescu (apărut în colectivul de catedră din Ministerul de Interne), cu care făcusem un semestru de retroversiune, văzîndu-mă că vin în josul treptelor, se opri, luîndu-şi poza lui studiată de cărturar talmudist, la care apela de cîte ori voia să-şi marcheze intangibilitatea; sceptic de astă-dată asupra puterii ei de a-l izola, îmi întoarse spatele, privind atent în susul peretelui.

- Cine m-a căutat?

în secretariat se făcu tăcere de parcă nu ştia nimeni nimic. Secretara şefă absenta. Pe coridor, femeia de serviciu, o ţigancă

vioaie şi curăţică, parcă mă aştepta. Mi-a zugrăvit, cu de-amănuntul, cum doi „cu borsalina la şmecherie, ca-n filme" au căutat un student... „S-au chiorît la acte, vorbeau «pe vîrfuri», dar cînd m-au văzut gimbindu-mă, au tras uşa".

Secretara şefă veni în birou mai neştiutoare decît subalternele:

- Cine să vă caute? Cine sînteţi? Cine v-a chemat aici? Nu înţeleg!
- Spuneţi celor ce m-au căutat că pînă la ora 18 am cursuri, iar în continuare mă găsesc în Delavrancea 6, la preventoriul TBC, vizavi de Ambasada Sovietică.

Orele următoare netezîră fisura jenantă apărută în colectivul nostru, astfel că ieşirăm ca de obicei in corpore pînă la prima staţie, de unde ne risipeam spre case şi cămine.

Toate amănuntele se dovediră minuţios înregistrate de observatori nevăzuţi. Marianne îmi propusese să merg o staţie pe jos, pînă la Biserica Italiană, ca să facem o pauză de ţigară cu Arion, la „Vînătoare". Arion tocmai încuia Oficiul de Vînătoare şi Pescuit din Magheru, unde era salariat, cînd noi am ajuns în faţa bisericii

închise în legătură cu o poveste de spionaj. Ne făcu semn să aştep-tăm şi traversă bulevardul printre jocul de cărăbuşi al limuzinelor.

- Servus, ihr Liebenl
- Servus Liebling[1]\ - îl alintă drăgăstos Marianne.
- Was gibt's am ersten Schultag[2]? - se interesă formal Arion.
- M-au căutat - arătai eu spre Interne (doar la un pas de acolo) - la facultate.

Marianne dădu să se retragă un pas, făcîndu-se preocupată de peisajul nocturn, dar eu o reţinui de braţ ca pe un martor.

în anchetele de la Interne îmi vor atribui, ca deschidere a sce-nei, atent reţinută de urmăritorii neştiuţi, naiva explozie adresa-tă înăbuşit lui Arion: „Ne-au descoperit! Sîntem pierduţi!" Dar aveam un martor.

- Nu văd ce ar putea să-ţi impute: doi ani de spital şi cîteva note de zece. Nicevo ne poluceaetsia, dorogoi![3]
- Dar de ce m-au căutat?

[1] Ihr Lieben; Lieblirtg (germ.): Dragii mei; dragă.

[2] Was gibt's am ersten Schultag? (germ.): Cum a fost prima zi de şcoală?

[3] Nicevo ne poluceaetsia, dorogoi! (rus.): Nici o izbîndă, dragul meu!

- Poate tot despre înmormîntarea lui George e vorba. Ar fi vrut să-l arunce ei în groapa comună. Treci mîine seară pe la mine şi spune-mi ce-a fost!...

O însoţii pe Marianne cu 21 pînă la rondul din dreptul Statuii Aviatorilor, unde de obicei ne despărţeam. îmi trecu prin minte să mă abat pe la pictorul Danu să văd dacă predase Academiei ma-nuscrisele lui George Fonea. Cererea fusese înregistrată şi urma ca poeziile să fie predate ulterior. Trebuia urgentat, să nu ne pască ruşinea ca hîrtiile rămase de la poet să cadă în mîna Securităţii. Să nu ne rînjească în faţă: „Lăsaţi că vom preda noi opera lui George Fonea Academiei".

Dar dacă sînt urmărit clipă cu clipă? Dacă forfota de lumini şi găteli a acestor bulevarde nu e decît masca amăgitoare a pîrtiilor pe care alunecă grăbit hingherii, în cuşti de lux, în urmărirea prăzii, îngăduindu-şi amuzamente ca ale motanului înainte de a-şi devora prada? în acest caz, trecerea pe la atelierul pictorului ar primejdui şi opera, şi legatarul.

Portarul, care aştepta cu o temenea răsăriteană raţia de fumat pentru noapte, acţionă liniştitor asupra capului meu încins. Nu trecui pe la cantină decît ca să nu pară suspectă lipsa mea de in-teres pentru iscusinţa bucătarilor pentru care ne invidiau clienţii celorlalte cămine studenţeşti.

Din cameră lipseau „cei doi inocenţi" de la fizico-chimie, cum îi numea colegul meu de boxă Pintea, şeful anului de la spaniolă, bucuros că mă vedea întors acasă. Mă bucuram şi eu că nu voi fi singur cu cel de la juridice (al cărui pat nu era făcut, semn că era prin vecini), un ins spălăcit şi primejdios, apărător înverşunat al „progresului", care promitea să devină biograful meu prin atenţia cu care mă urmărea. Apăru îndată:

- N-aţi fost la masă? - mă interogă de cum deschise uşa.

- Ba da!
- Cum nu v-am văzut!?

- Dormi în post, tovarăşe viitor procuror! -îl şfichiui vecinul de pat care-mi tot căuta prietenia, avînd, de cîte ori eram singuri, o taină pe buze, pe care eu sistematic o împiedicam să iasă la lumină.

- Cicatricele astea toate sînt din război. Aveţi şi de la partizani. Uitaţi că am şi...

- Vreţi să daţi apa mai rece! - îl întrerupsei odată la baie, aproape prea tîrziu. Cineva deschise uşa, întrebînd de mine.

- Vă aşteaptă fratele la poartă!

- Aveţi şi un frate în Bucureşti? - sări nesătula conştiinţă progresistă.

în loc de răspuns, i-am spus gluma cu evreul care, întrebat ce şi-ar fi dorit dacă ar fi fost frate cu Hitler, a răspuns: „Aş fi vrut să fiu şi eu ca el, singur la părinţi".

* * *

Am întrerupt tema pentru a doua zi la engleză şi am luat cursul de filologie pus la dispoziţie pentru examenul semestrial de Liana, care mă rugase să nu i-l înstrăinez.

Liana trăia cu soţul din bursa ei. Nu cumpărase de ani de zile o batistă, dar bluziţele de doc curate şi călcate o găteau fără reproş. Soţul, fiu de ministru în perioada '40, nu era primit nicăieri mulţumindu-se să facă figuraţie pentru cîţiva lei. Mă înduioşai, în timp ce-i scriam numele pe curs, reprezentîndu-mi mîhnirea ei la auzul loviturii primite. Mă autocenzurai, înmînîndu-i muteşte lui Pintea cursul pentru a fi predat destinatarei a doua zi.

Un alt student şi imediat după el un al treilea mă chemară la poartă. îmi aprinsei o ţigară în speranţa că vecinul meu mă va acompania pînă la fumoarul de pe coridor. Fereastra da pe acoperiş. O clipă am fost inspirat să încerc să le scap, lunecînd de pe clădire în grădina vecină, dar povestirile despre cei intraţi în închisoare pentru adăpostul acordat fugarilor m-au trezit.

Deodată mă prinse graba (ridicola dramă a şubrezimii omului ce se grăbeşte la ştreang), pe care o justificam cu fuga de ridicol.

S-ar putea să vină sus, să mă ridice, mă gîndeam, deşi nu era logic... ar fi venit dintru început. (Vezi Doamne, noi nu arestăm într-un preventoriu studenţesc!)

Mai era ceva nerezolvat: problema banilor. în vacanţa de iarnă trecusem pe acasă şi cumnatul meu îmi înmînase cu forţa 700 de lei, deşi erau în mare lipsă: datoriile băneşti trebuiau plătite înainte de a se învechi. Cui foloseau acum aceşti bani? îmi făcui repede planul: îi las lui Pintea să-i ducă lui Arion, la Vînătoare, în

Magheru. Arion îi va trimite, pentru a n-o alarma inutil pe mama, numai dacă nu voi reveni. Zis şi făcut, şi „drept înainte, fulgerînd prin veac", cum scria pe cununa de la mormîntul lui George.

La intrarea în cabina portarului, pe unde treceau studenţii, se agitau cîţiva străini. Portarul, cu un zîmbet tîmp, le dădu, fără să se gîndească la Iuda, semnul de recunoaştere. O figură feroce, cu obraz ţepos, din galeria celor la care recurg revoluţiile - poate responsabilul de stradă - se înghesui în mine: să stăm oleacă de vorbă. La întrebarea: cine eşti dumneata, pusă odată cu încercarea de a mă elibera din braţu-i ca o cange, căzuţi ca din tavan, cu pălăriile trase pe ochi şi gulerele ridicate „a şmecherie, ca-n filme", cum spusese îngijitoarea de la universitate, cîţiva vlăjgani mă purtară prin uşa dinspre stradă, sfătuindu-mă să nu fac tapaj că acolo e cămin studenţesc.

Detaşîndu-ne de studenţii pe care spectacolul neobişnuit îi interesa, alţi doi inşi, desprinşi din umbra zidului, îmi explicară, strîngînd cercul în mers, că era ceva în neregulă cu buletinul meu de identitate şi ne deplasăm la circa de miliţie, să lămurim problema.

La rond am fost plasaţi în cele trei limuzine care aşteptau cu farurile stinse şi cu alte umbre care pîndiseră prin împrejurimi. Convoiul porni în zumzetul paşnic al motoarelor, prinzîndu-se în alaiul nocturn al marilor bulevarde, prin Calea Victoriei pînă la Piaţa Palatului, de unde doar dădu colţul Ministerului de Interne (mai tîrziu sediu al Comitetului Central al PCR). La intrarea laterală dinspre Universitate, un ofiţer de serviciu ne deschise calea, în ocol, în jurul clădirii şi apoi undeva spre afund.

- Pune-ţi ochelarii! (Mi se întinse o legătură elastică cu lentile mari de scafandru şi mîini late se grăbiră să mi-o apese, ca pe o mască de gaze, peste faţă.)

Se făcu întuneric de parcă mîinile străine rămăseseră lipite sub frunte.

- Dacă nu vezi cu ei, îţi dăm alţii! - se oferi din bezna din jur cineva.

Fu oprit motorul. Prima voce întrebă căscînd:

- Ai mai fost pe la noi?

Şi, fără să aştepte răspunsul, completă:

- Depinde de tine să mai ieşi de aici. Luaţi-1!

După percheziţia „la piele" ştiută din prizonierat şi din închisorile sovietice, fui înhăţat de braţ, purtat cu o viteză derutantă în josul unor scări, virat, proiectat, ciocnit, întors scurt, ghidat de indicaţii şoptite care nu se potriveau cu ceea ce urma: „Pleacă-te, coboară, trecere îngustă, uşă scundă, stai, marş". La sfîrşitul expediţiei făcute prin hrubele de întuneric mă trezii într-o încăpere-cavou de cîţiva paşi. Pînă deasupra creştetului cobora din tavan un bloc de beton. încercam să-mi păstrez luciditatea pentru a diminua efectul de dezorientare şi intimidare care era urmărit. Blocul care ameninţa să mă strivească putea, cu îngăduinţă, să fie

considerat funcţional, ca bîrna ciclopică de susţinere, deşi intra numai într-o parte şi în spate în zid, lăsînd în cealaltă parte un şaht înalt de cîţiva metri spre o pată lăptoasă ca a unei sticle groase. Lîngă uşă, o placă asemănătoare acoperea, la înălţimea feţei, sursa electrică comandată de afară. Pe dată te înfăşură o tăcere greu de suportat. Nimic din vuietul centrului capitalei, de care abia mă despărţisem, nu pătrundea pînă aici. Sentimentul de totală izolare, de zidire de viu, nu era întrerupt, ci potenţat de huruitul lugubru care pompa după program, noaptea, aer.

Interogatoriile de zi din acea perioadă - singura breşă prin zidurile concentrice - erau aşteptate cu teamă fiindcă, pe această punte întinsă spre afară, pătrundea (după ridicarea cu liftul în încăperile de anchetă ce dădeau spre acoperişurile Bucureştiului), la porunca „Scoate-ţi ochelarii!", duşmanul pregătit să lovească şi să dezorganizeze ceea ce încă rezista.

- Ştii unde te afli?... în fortăreaţa Securităţii Statului. Peste noi nu mai există nimic! De aici veghează ochii atenţi ai puterii supreme. Controlăm Comitetul Central şi pe Gheorghiu-Dej. Nimeni nu ne poate scăpa. Mărturiseşte-ţi crima... gîndurile vrăjmaşe, fiindcă altceva nu-ţi mai rămîne de făcut. îţi primeşti pedeapsa şi te trimitem să-ţi întîlneşti „camarazii" la locul de ispăşire. Altfel rămîi aici cîţi ani va fi nevoie. Nu te povăţuim să ne pui în situaţia de a afla într-o oră tot ce ne interesează.

Anchetatorul care proclama tranşant atributele puterii supreme în procesul de nimicire a vrăjmaşului, un locotenent major scund, uscat, şubred, cu ochi verzi, îngustaţi cu ură, rotunjea cu-

vintele nu după sens, ci după un imbold lăuntric, ca să le arunce ca pe nişte pietre în boxa învinuitului, îngrădită pe un metru pătrat în dreapta uşii capitonate a somptuosului birou. Toţi oficialii care se perindau pe acolo purtau, între invective şi avalanşele de înjurături neaoşe, în loc de chip, masca sacerdotală a puterii supreme.

Anchetatorii sovietici - mai ales acela care pretindea, ca şi acesta, că l-ar chema Dumitrescu - mai cu umor, obişnuiau să ne întrebe cum ar arăta scena prin răsturnarea rolurilor de judecător şi învinuit, sau ce s-ar întîmplă dacă ne-am întîlni cîndva pe stradă sau oriunde altundeva, unde viaţa îi pune pe oameni faţă în faţă. Aici, orice comparaţie, analogie sau neintenţionată sugerare a apartenenţei comune de soiul: respirăm acelaşi aer, bem aceeaşi apă, avem aceeaşi ţară, era respinsă cu un fel de repulsie organică. Dincolo erau roluri, aici categorii imuabile. La ei, multe erau lăsate pe seama imensităţii şi a veşniciei; la noi, totul era meschin pregătit pentru coteţ, pentru pîngărire.

încă de la primele interogatorii care începeau inevitabil cu scandal - pentru simplul fapt că spuneam „Bună ziua" în loc de „Să trăiţi!" şi pentru că abjectele înjurături de mamă m-au indignat întotdeauna - începu să se ţească, pedant şi agramat, eşafodajul din care trebuia să apară pînă la urmă crima de uneltire împotriva orînduirii sociale. Formularea oricărui amănunt devenea incri-

minatorie: campania din răsărit însemna, în limba caligrafiată şcolăreşte a judecătorului de instrucţie, „participare la războiul criminal antisovietic", şederea în lagărul de prizonieri - „apartenenţă la tabăra reacţionară", „cunoscuţii de acolo" - „fasciştii notorii". O simplă întîlnire pe stradă conducea la un dialog de neacceptat:

- Cînd te-ai întîlnit ultima dată cu legionarul X şi ce-aţi pus la cale?

- Habar n-am de fosta lui apartenenţă politică. Ne-am dat bună ziua şi nu ne-am mai văzut niciodată.

Deci, se consemna: „învinuitul refuză să dezvăluie conţinutul discuţiei cu caracter reacţionar..."

- Dacă vi se pare că eu v-aş putea încurca în realizarea planului de schimbare a societăţii, spuneţi-mi de-a dreptul: n-avem încredere şi în consecinţă te dăm de-o parte, cu dreptul celui ce

are puterea. Dar nu încercaţi să mă convingeţi că sînt vinovat!... Nu voi semna protocolul! - mă împotriveam adesea.

- Nu te sfătuiesc să încerci! - se înfuria anchetatorul, pentru care hîrtiile trebuiau să fie în perfectă ordine.

- Nerecunoaşterea îţi agravează vina şi dovedeşte că eşti fanatic.

- Care vină?

- De asta te-am chemat, să ne-o mărturiseşti.

- Dumneavoastră trebuie să o dovediţi! Unde e acea organizaţie din care spuneţi că fac parte? Cine e dreapta, stînga, legătura...?

- Voi nu sînteţi fazani, ca partidele istorice, să faceţi procese verbale, să împărţiţi portofolii de miniştri, ci aşteptaţi, înţelegîndu-vă din ochi, un moment favorabil pentru răsturnarea puterii de stat.

- Dar, fără dovezi, puteţi face oricui proces de intenţie...

- Dar vezi că noi nu facem oricui, ci ţie! Ce-ţi trebuia să-ţi iei examenele cu 10 la facultate? De ce voiai să laşi pretutindeni impresii excelente, dacă nu pentru a lua, la ora „h", studenţimea după tine? Vrei să spui că participarea la înmormîntarea de rit legionar a lui Fonea nu înseamnă activitate?... Garda la catafalc, masca mortuară, corul religios legionar, marea de flori la sfîrşit de toamnă, mulţimea „camarazilor" cu coroane,... „fulgerînd prin veac", soborul de popi nu înseamnă contribuţie la ajutorul legionar? Pe cine vrei tu să prosteşti, banditule! Cîţi bani ai dat pentru înmormîntare?

- N-aveam de unde să dau!

- Nu găseai tu pentru prietenul tău?

- Dacă aş fi avut, l-aş fi îngropat singur.

- Deci tu n-ai făcut nimic, doar ai organizat.

- Ce-i de organizat la o înmormîntare? Desfăşurarea e stabilită prin datină. E în grija preoţilor şi a familiei.

- Dar fondurile?

- Obligaţiile materiale au fost preluate de organizaţia pe ţară a nevăzătorilor. întrebaţi-i!

- Eu te întreb pe tine, criminalule! Iar dacă nu te hotărăşti să vorbeşti, îţi scoatem noi Ordinul „Mihai Viteazul" din cap!

- Criminal?

- N-ai luptat contra partizanilor sovietici?!... Cum ai putut să prosteşti pe atîţia că eşti deştept, idiotule! Cînd te chem iar la anchetă - mi se adresă schimbînd tonul, ca să telefoneze după gardian -, să ne povesteşti ce ţi-a răspuns şeful vostru, Puiu Caranica, atunci cînd l-ai întrebat unde e comandamentul legionar. Recunoaşte că o asemenea problemă ne interesează şi pe noi - zîmbi el superior. Citeşte ce declară prietenul lui Caranica, Răduţ Karl, care te-a vizitat imediat după repatriere: „La întrebarea dacă există un comandament - citi apăsat anchetatorul, acoperind cu buricele degetelor cîteva cuvinte -, i-am dat adresa tutungeriei în care vindea Puiu"... Iar celălalt Puiu... (Hai să te ajut eu: Puiu Copilu)... luînd cunoştinţă de refuzul tău de a recunoaşte că ai activat în lagăr, la întrebarea anchetei „De unde ştii că el (adică tu, banditule, uite, citeşte-ţi numele!) a desfăşurat activitatea pro-fascistă în organizaţia din lagăr?", a spus: „Ştiu cu certitudine acest lucru, fiindcă eu am comandat acest grup".

- Nu din ordinul cuiva au făcut oamenii greva foamei şi a lucrului, ci pentru că erau înhămaţi ca vitele la căruţă... Pentru rest, cer confruntarea cu acest atotştiutor - am răspuns.

Puiu Copilu, supravieţuitor fizic al reeducării de la Piteşti[1], dar destrămat sufleteşte de torturile îndurate, fusese adus pe celularul de la Interne pentru a şubrezi rezistenţa. Preţuit unanim pentru calitatea cu care îmbinase altădată măsura cu combativitatea, el devenise pentru unii prizonieri întemniţaţi în ţară un etalon în confruntarea cu puterea de stat, precum şi dovada că, dacă pînă şi el a fost înfrînt într-un sfîrşit, e inutilă încercarea de a te opune, devenind - vai! - piatra de poticnire a multora. Răduţ Karl, un ins prob şi capabil, dar pentru care Copilu fusese stea polară, confruntat pentru prima oară după căderea acestuia cu stăpînirea, a declarat fără reţinere ceea ce nimeni nu mai ştia, dînd un aer de verosimilitate necruţătoarelor înscenări şi complicînd pînă la exasperare soarta unor învinuiţi pe nedrept.

Mă chinuise, în zilele care au premers acestei nimicitoare întorsături, posibilitatea ca prin mine să fi fost primejduită libertatea

[1] Monstruosul experiment Piteşti - pagina cea mai neagră din istoria penitenciară a României comuniste - a durat din 1949 pînă în 1951.

unui om. Mă temusem că Pintea, trimis să ducă cei 700 lei lui Arion, intrase nevinovat în gura lupului, deoarece din anchetă reieşea clar că şi confratele meu de război şi de prizonierat la care s-a dus fusese arestat tot în aceeaşi seară de 12 februarie 1958. Văzînd cum se lucra la Securitate şi cu ce uşurinţă anumite nimicuri căpă-

tau proporţii monstruoase, îl vedeam, ca şi cînd ar fi fost de faţă, pe nefericitul coleg de cameră legitimat de un securist în civil care probabil îi luase locul arestatului pentru a-i pescui pe cei ce-l căutau. Fusesem întrebat, în treacăt, ce misiune îi dădusem.

- Cui?... Unuia care e în slujba dumneavoastră? - răspunsesem eu prompt.

Anchetatorul îmi explicase, ca şi cum ar fi vrut să mă iniţieze în urzeala unei subtile conjuraţii, că Arion era agentul de legătură între comandamentul lui Caranica şi conspiratorii din capitală şi din provincie, pe care îi selecta şi îi dirija spre tutungeria de pe Magheru, unde Puiu sau schimbul lui (ucis în şedinţele de tortură din această perioadă) definitivau pregătirile pentru răsturnarea puterii de stat.

„700 de lei, cu atît ai echivalat libertatea unui nevinovat!", mă învinuiam cu turbare. Iar această nefericită sumă devine, în atelierul anchetei, „cotizaţia membrilor organizaţiei". Lista cu numele candidaţilor la condamnare îi va fi dată spre semnare lui Pintea, mai devreme sau mai tîrziu, în funcţie de rezistenţa sa (dacă drogurile puse în mîncare ca să anuleze voinţa, despre care vorbeau deţinuţii, nu vor simplifica lucrurile).

Nefericita curiozitate da a afla dacă mai exista acea mişcare anticomunistă - pe care mi-o manifestasem o singură dată, închizînd-o apoi în minte ca într-un mormînt - fusese divulgată de Răduţ şi nu se mai putea face nimic, fiindcă trăiam în vremuri în care orice amănunt nesemnificativ putea să primejduiască viaţa celor din jur.

La sfîrşitul lui '57, Comitetul Central încercase să-şi subordoneze Securitatea, devenită stat în stat, iar aceasta înscena permanent tentative de răsturnare a puterii pentru a-şi legitima potenţialul existent.

în perioada în care se fabricau probele, Răduţ dăduse o informaţie care făcea vîlvă fiindcă „vorbea de la sine".

într-o lume saturată ca un spaţiu închis cu gaze explozive, un dement voise să-şi aprindă ţigara, şi acela devenisem eu.

Dacă eu negam (şi nu numai că mă simţeam în stare, dar, organic, nici nu puteam altfel), Puiu era confruntat cu declaraţia lui Răduţ şi întrebat: de ce a fost X trimis la tine şi ce i-ai spus? El o să se apere, spunînd adevărul.

Nu-i adevărat, au să-i închidă gura... X e un fanatic; refuză să trădeze tainele comandamentului; altfel ar fi recunoscut şi el ceea ce pretinzi că i-ai spus.

Puiu Caranica nu se putea apăra de învinuirea de a fi comandantul tentativei de răsturnare a puterii pentru care eram anchetaţi decît repetînd ceea ce-mi spusese mie: nu ştiu de existenţa unui comandament. Iar eu, care îl primejduisem, să-i refuz mijlocul de apărare? încercam să gîndesc pe toate feţele soluţiile posibile. îmi impusei linişte interioară, încercînd, cu un calm instalat tiranic, validitatea fiecărei soluţii, urmărindu-i consecinţele, schimbînd

locul de staţie, ciocănindu-i treaz punctele sensibile, hotărînd în laboratorul interior rezistenţa la solicitările create artificial, cu acea responsabilitate cu care se testează o navă cosmică înainte de lansarea în necunoscut. Reieşea, din complexa analiză, că nu aveam dreptul să-l las pe Caranica fără apărare, primejduit de suspecta mea curiozitate. Numai răspunsul dat îl putea disculpa, cel puţin formal, discursiv, că ar fi fost comandantul unei încercări nebuneşti. Dar simţirea se închidea reflex la asemenea solicitare. Cum putea articula - şi-n faţa cui? - ceea ce nu mai spusese nimănui din acel minut fatal? Mi se închidea, ca şnuruit, gîtlejul. Ce însemnase acest joc iresponsabil de copil pe care-l declanşasem, cînd, dacă ai fi pornit să pui o asemenea întrebare pe stradă, ai fi golit, ca la apropierea unui uragan, tîrgurile? Ceea ce se consumase într-un minut de înserare în forfota pestriţă a bulevardului, în faţa unei vitrine pustii cu şuruburi, cu ani în urmă, trebuia să fie spus răspicat celor ce trimiteau armate întregi de agenţi să surprindă tainele pe la colţuri?

Cumpăneam dacă trebuie spus înainte de a fi negat sau de a fi fost bătut, fiindcă orice amănunt privind un comandament clandestin nu poate fi - pare-se - decît smuls: aceasta era legea ilegalităţii...

Nu, trebuie spus simplu. Simplu? Cui? Nu vezi rînjetul mijind pe boturile sacre? Da, simplu: m-am întors după ani, hotărît să-mi păstrez fărîma de libertate. Dovadă seriozitatea cu care am încercat, în ciuda sănătăţii precare, să-mi fac un rost. Trebuie să aflu dacă în jur existau acei nelinişitiţi pentru a le ieşi din drum. De aceea l-am întrebat pe Răduţ. Acesta nu ştia şi mi-a spus: întreabă-l şi pe Puiu Caranica, la tutungeria din Magheru. Răspunsul lui a fost: nu ştiu nimic despre aşa ceva. Şi nu ne-am mai văzut niciodată.

Abia după consumarea faptului îmi dădui seama că totul era inutil, că prin nici o depoziţie sau atitudine nu se putea uşura soarta celor damnaţi, ea fiind prestabilită, planificată, ca toată viaţa în socialism.

între faptul că trebuia şi nu trebuia spus, se încinsese inutil o polemică înfricoşătoare şi începui să mă tem pentru starea mea psihică, aşa cum se teme un hangiu pentru casa lui, cînd nu mai poate opri ceata celor încinşi la beţie. în capul meu, devenit coşmaresc tribunal, se audiau apărători şi acuzatori publici imaginari. Nu mai eram obsedat de zidurile din jur, ci de cele interioare care se ridicau în paralel, reducînd necruţător locul dintre ele în care se zbăteau acuzarea şi apărarea. Cînd pe ringul îngust nu mai rămăsese loc decît pentru unul, am înţepenit într-un conflict insolubil, simţind că nu-mi poate rezista nici un rechizitoriu străin axat pe acest caz de conştiinţă, dar şi că nu există nici un avocat care să mă poată apăra împotriva propriului meu rechizitoriu.

Conflictul interior se adîncea ca un morb sau ca otrava, cuprinzînd zone tot mai ascunse spre miezul fiinţei (dacă vom fi asemenea fructelor) nemaiputînd fi reglat de un dispecerat raţional, ci mai curînd aservindu-şi-1. Pentru ca nimicirea să fie integrală, dramatica desfăşurare a lucrurilor nu se împlinea în beznă, ci sub focarul lucidităţii, redusă însă la rolul de comisar sau de observator.

O întrerupere fără urmări a acestui proces se produse după patru-cinci luni de la arestare, cînd, mutat pe neaşteptate, mă trezii mai sus, într-o încăpere cu „vizibilitate". în peretele opus uşii cu vizor se afla un fel de fereastră cu plasă deasă de sîrmă spre coridorul îngust pe care patrula un alt paznic. Sub tavanul înalt al coridorului se deschideau ferestrele demisolului.

- Aici e spital? - întrebai pe cineva înţepenit la deschiderea celulei (conform regulamentului), între cele două paturi zidite ca nişte sarcofage.

- Nu, e o „garsonieră" - răspunse zîmbind şters tînărul, parcă ftizie, sărman îmbrăcat.

Era un condamnat adus din Jilava pentru interogatoriu.

- Cum e acolo?

- închisoarea e sub pămînt, într-un fort din vechea centură a Bucureştiului. Deasupra pasc vitele.

- Extraordinar!

Şi motivai, văzîndu-l mirat de izbucnirea mea:

- E înduioşător...

- Spre ziuă se aud cocoşii cîntînd în sat...

- Mă furnică emoţia... o emoţie vie, ca la un mare spectacol. Atunci e bine...

-Nu e bine: turtoiul e mic, înghesuială, bătaie... doar că nu te mai scoate la interogatoriu. Anchete se fac şi acolo, dar te întreabă doar despre alţii... Ne scot la aer, însă nu vedem decît cerul.

- Dar ce, e puţin?

-Sigur că da: a trecut primăvara şi n-am văzut o frunză. Iarna trecută am făcut-o tot pe aici, cu un colonel cîmpulungean, fost prizonier, repatriat cu Divizia „Horia, Cloşca şi Crişan"... Un om minunat. îmi povestea toată ziua din lagăr.

- Cum îl chema?

- Cabarta Ionel.

- Ce-i imputau? - tresării eu la auzul numelui.

- Că se întîlnise cu colonelul Arsenescu - fugit după '45 în Făgăraş -, cu care fusese prieten. într-o noapte l-au dus în munţi, ca să le arate unde avea depozitul de muniţii, pregătit pentru partizani. Recunoscuse ca să scape de bătaie. L-au adus după cîteva zile fără un pantof; îl pierduse prin hîrtoape. S-au pus cu bătaia pe el, că i-a minţit.

- Ce s-a ales de el?

-Parcă l-a înghiţit pămîntul. Am întrebat mereu... Ştiţi, Jilava e închisoare de tranzit... S-o fi prăpădit (şi, oftînd, apăsă stîlcind

limba): foarte om bun! îmi povestea - se însufleţi el brusc - cum conducerea sovietică îi înjuga pe ofiţerii prizonieri la căruţe...

Puţin mai tîrziu arestaţii celularului subteran fură îmbarcaţi în plină zi în dube (în clădirea Internelor se instala Comitetul Central) şi mutaţi într-o altă închisoare a Securităţii, pe Uranus. Aici pătrundea vuietul străin al capitalei.

în zilele de sărbătoare concertau, cu sutele, clopotele bisericilor, dominate de bubuitul rar, cadenţat, al celui uriaş de la Patriarhie. Mă stăpîneam, mirat de reacţie, să nu-mi astup urechile: mă iritau... Le ameninţai: biruinţa cui o mai vestiţi? Ori v-aţi ticăloşit şi voi?

Ce putere a iadului îmi punea stăpînire pe suflet de mă răzvrăteau şi ele, în loc să mă cheme din nou la credinţă?

Ancheta se încheia sumbru, încercînd să îngroaşe învinuirile ca şi cînd s-ar fi trezit demascată că umblase cu vorbe goale.

Căutau nume noi (ca prin vîrtejul şi numărul lor să devină credibilă crima de uneltire împotriva orînduirii sociale), citau articolele drastice de lege; definitivau „păreri".

Mă învinuiam fiindcă uneori sperasem că nu mă vor condamna. La început socoteam desprinderea de libertate în ore de curs, îngrijorat de soarta examenelor viitoare. Mi se părea firesc ca temuta putere să fi fost informată asupra situaţiei reale. Or, ea nu se zbătea decît ca să facă din fiecare dintre noi „poarta" de intrare în puşcărie pentru oricare dintre cei apropiaţi. Ne inoculase convingerea că, asemenea ciumaţilor, îi condamnasem la moarte pe cei atinşi. Prin noi venea pieirea semenilor, iar împotriva acestei destinaţii pe care o aveam eram neputincioşi. (Oare? - întreba muşcător un glas din ce în ce mai auzit în interiorul meu.)

în învinuirea de toate zilele că împreună cu George Fonea - prezent în toate interogatoriile şi pe banca de acuzare de parcă nu era în mormînt, ci în altă celulă - stîrnisem, prin venirea în ţară, pe foştii prizonieri să iasă din bîrlogul în care, izolaţi vegetau, nu era oare şi o umbră de adevăr? Aminteşte-ţi, îmi spuneam, cum îţi scria Octav: „Prin tramvaiele în care mă întorceam acasă, încărcat de umiliri şi compromisuri, mi se părea că eşti de faţă şi mă priveşti; nu ridicam ochii de teamă să nu-ţi văd privirea de judecător".

„Pentru alţii împlineai oficiul de judecător" - îmi spuneam - „dar pe tine cine te judecă pentru suferinţa pe care ai adus-o în lume?".

începusem să mă învinuiesc tot mai insistent şi mai necruţător, contaminat parcă de modul în care eram acuzat oficial, dar nu pentru a-mi descoperi vreo vină faţă de regim, ci faţă de oameni. Din ce în ce mai des, speculaţiile mentale, desfăşurîndu-se independent, ca într-o casă fără stăpîn, conduceau irevocabil la ideea că dacă două instanţe adverse de judecată (a victimei şi a puterii) acţionează la fel de necruţător - una din hipersensibilitate, cealaltă total insensibilă la responsabilitatea umană - omul va fi nimicit şi numai harul divin îl mai poate salva. Cine ştie a cui mai era vocea

interioară care încerca să conteste verdictul?! Dar cum putea să fie împiedicată acea „nocivitate" cînd, în lumea noastră, simpla existenţă devenea primejdioasă pentru cei din jur?... Prin sinucidere?...

- Preferi să exişti primejduind?

- De cînd şi de unde a trăi este o vină? - repeta, negăsind argumente mai convingătoare, prima voce.

- Nu numai în fortăreaţa «puterii supreme» domină această optică, dar şi în sufletul tău simţi vina de a-i fi vătămat, trăind, pe cei apropiaţi, chiar dacă n-ai comis, după judecata celor de afară, lucruri reprobabile.

- Răul e în sistem. Numai el a alterat totul...

- Dar vai de acela prin care vine pieirea omului!...

Anchetatorul mă chemase odată numai ca să mă anunţe (exact cum mă temusem): „Vom preda noi Academiei opera lui George Fonea". Capacitatea lui de răutate era nelimitată.

Aşadar, şi pictorul Danu şi suava poetă - prietena lui care ademenea cu degetele ei harnice răsărituri în piese rare de tapiserie şi care se apucase să-i bată poeziile la maşină - erau pe undeva pe aproape.

„Dacă aveai minte, nu-l lăsai pe Danu să rezolve el problema manuscriselor; i-ai fi scăpat pe cei vii de puşcărie, şi ce-a lăsat mortul, de nimicire".

O dorinţă imensă de răscumpărare şi ispăşire se ridică în suflet, înviorîndu-mă şi luminîndu-mă ca un joc de ape. Capacitatea de suferinţă era singura resursă de care mai dispuneam pentru a mă putea salva. Nu pentru mîntuirea mea, ci pentru eliberarea celor care umpleau firidele acestei închisori şi erau chinuiţi noapte de noapte pe rangă, în subsolul maşinilor puse sub presiune ca să acopere ţipetele femeilor şi bărbaţilor înainte de a leşina.

Eram în stare să cerşesc în genunchi: „Faceţi cu mine orice, chinuiţi-mă sadic, săturaţi-vă de pofta de a tortura, dar daţi-le drumul; deschideţi poarta, să se întoarcă oamenii acasă!".

- Eşti nebun! Numai donquijotismul te mai poate mobiliza. Dar vezi-te că eşti uscat; n-ai capacitatea de-a crede! Luciferismul te împiedică să devii o caricatură, dar nu-ţi va fi hărăzită o altă împlinire decît aceea de a deveni o mască - îmi spunea vocea mea interioară.

Dus la aer, în curţile de beton acoperite cu plasă metalică, văzui, după scoaterea ochelarilor orbi, cerul de vară topit de soare, copleşind cu lumină lumea de coteţe şi paznici şi brusc mă cutremurai de grozăvia unui gînd nou: cum de primea să mă lumineze soarele, cum mă suporta, cînd nu puteam scăpa pe nimeni din cei ce-şi pierduseră libertatea din cauza mea; cînd jertfa pe care eram

pregătit s-o dau nu folosea nimănui; cînd eram mai inutil decît firul de praf lipit de beton din risipa de păpădie care asigura perpetuarea acesteia în oraşul de piatră? Ce sens mai avea existenţa

care doar o primejduia pe a semenilor şi în care nu rămînea loc pentru disponibilitatea de răscumpărare?

Sub acel bombardament solar am început să gîndesc şi să răsgîndesc ideea de „a ieşi din scenă", pentru a împiedica folosirea mea împotriva oamenilor; deoarece chiar şi negînd că l-ai fi cunoscut pe cel de care erai întrebat, el tot ajungea să fie suspect.

După două săptămîni de deliberare, soluţia autonimicirii îmi părea logică şi meritată. Dar cum? încercarea repetată de a mă îneca cu apa de băut nu ducea la pierderea reflexelor de închidere a unor supape. Spînzurătoarea, chiar cu funie de mătase, îmi repugna estetic, chiar dacă m-aş fi putut sustrage controlului nevăzut.

Tot ieşirea la aer îmi sugeră soluţia: acoperişul crenelat, ca de turn! O săritură la trambulină de acolo „din cer" şi, pe scările de piatră, te faci ţăndări ca un pahar!

începui să gîndesc în amănunt execuţia: devenise misiunea cea mare, ultima, dar şi mult mai dificilă decît cele din război.

Dacă o ratam, mă păştea nebunia. Nu mă mai suportam. Libertatea, cu care nu ştim ce să începem, îmi fusese totuşi visul cel mai de preţ şi tocmai împotriva libertăţii oamenilor greşisem. Nu mă dovedisem vrednic de ea şi pentru aceasta trebuia să mor.

Conştiinţa mă strivea. Dacă ar fi fost neîntinată, suferinţa impusă ar fi putut să fie dusă, cît mai aveam - vorba lui George - praf în prăfelniţă. Dar aşa, era iad. Sinuciderea constituia însă, după credinţa mamei, un păcat de moarte, o osîndă veşnică. Dar nici o osîndă nu-i mai grea ca a propriei conştiinţe şi nici un sentiment nu-i mai umilitor decît să asişti la desfigurarea omului prin om. Hotărîrea fusese luată. întrebarea era cum puteam să ajung pe scara de incendiu, prinsă în zidul cu crenele. Şi cum cîştig cîteva clipe să mă distanţez de gardianul atlet (şcolit îndeajuns ca să-şi imobilizeze victima) care mă va purta de braţ după ce-mi voi fi pus ochelarii de orbi înainte de părăsirea curţii. Trebuia calculat astfel încît el să fie angajat în urcuşul scării, să nu mă poată prinde de turul sau de cracul pantalonilor, perspectivă cumplit de ridicolă. Urma deci să stabilesc dinainte: cînd îmi smulg ochelarii?

(Oricum, după ce m-oi elibera din strînsura gardianului.) Dar cum scap de el? (Lovesc?) în drum spre scară, sau întorcîndu-mă brusc după ce am trecut de ea? Voi reuşi, cu ochii legaţi, să declanşez totul în clipa optimă? Trebuia avută în vedere prezenţa simultană a cel puţin încă unui însoţitor, judecind după paşii auziţi în timpul programului. Gardianul care supraveghea de pe puntea aşezată peste cutiile de beton n-o să aibă timp să le vină în ajutor? Nici compania de alarmă a închisorii care exersa în spatele curţilor... sau şefii pe lîngă care treceam, urcînd scările de piatră, pe care nu-i vedeam, dar îi simţeam? Comandantul închisorii, textilistul ilegalist, tovarăş al lui Dej, în uniforma nouă, albăstruie, de miliţian, zelosul rotofei care lumina cu reflectorul zidurile celulei la percheziţie, prezent la cel mai neînsemnat incident ziua şi gazdă

săritoare la protocoalele de noapte din subsolul „căutării adevărului", îmi va acorda, luînd iniţiativa prinderii mele, cîteva clipe.

Trebuie să-i înving pe toţi laolaltă, cu tot sistemul de specialişti ai gratiilor, zăvoarelor, ochelarilor orbi şi ai torturilor gîndite pentru om.

... O clipă... cum e mai spornic să urc: treaptă cu treaptă sau în salt (cît pot apuca din fuscelele vopsite în ocru ale scării?)... Excludeam mişcările în plus, încercam variante diferite, cronometram mintal, de probă lipeam altfel peliculele fragmentare, totul pentru a cîştiga cele cîteva secunde peste limita alonjei temnicerului, ca apoi să lansez sprintul final, nu pe o pistă clasică, ci în sus, peste crenel... în gol.

Tocmai după ce gîndisem minuţios şi cu acurateţe clipele ultime, ratai startul în două dăţi: o dată din frică, altă dată din prea mare concentrare şi ajunsei iarăşi în celulă. La aer nu ieşeam în fiecare zi. Nu mai puteam mînca...

- îndoapă-te cu forţa, vierme, ca să cîştigi bătălia cu Goliat! - îmi ziceam în sinea mea.

Mă concentrai pentru proxima ieşire..., cu orice preţ, în orice împrejurare... Se închideau şi se deschideau uşi, semn că începuse programul... Brusc fu deschisă celula. Sării cu spatele la uşă aşteptînd ochelarii... Mişcare în spatele meu... dar uşa se închise cu zgomot. Mai putui să iau notă de expresia festivă a unui bărbat albit care se îndreptă spre mine, ca şi cînd ar fi trecut în re-

vistă compania de onoare. îmi întinse mîna cu demnitate prezentîndu-se: Generalul de armată... Mi-a explicat că-i scrisese lui Dej pentru o întrevedere care să ducă la ieşirea din impasul politicii interne şi externe, oferindu-şi colaborarea. Ce ştiu neisprăviţii ăştia de protocol?! Se plîngea. Eu nu mă formalizez. Voi aştepta întîlnirea şi aici. E vorba de datoria faţă de ţară!...

Din nou zăvorul... în sfîrşit...

* * *

începeam, cu durere şi grea neştiinţă, o altă existenţă. Tărîmul pe care căzusem se plăsmuia din forme cunoscute în combinaţii inedite, saturate de o cumplită durere. Mintea şchiopăta ca o pasăre cu aripi rupte, împuşcate. Moartea, obsesia vieţii trecute, era prezenţă neîntreruptă... de faţă chiar, dar nu în raza ochilor care deprindeau anevoios iarăşi văzul, ci undeva după umăr, însă mai aproape decît inima de care uitasem. O rugam mut şi gemut să mă ajute la trecere, fiindcă nu ajunsesem deplin „dincolo", mă împiedicasem de o aripă de înger. Din anticamera cu 40 de paturi albe în care mă găseam, pîndeam cu intermitenţă (fiindcă mai încercam şi la alte punţi, poduri sau ape) trecerea: pot să intru? întrebam în faţa uşii deschise, încurajat că eram singurul candidat...

„Aşteaptă să fii strigat, deliberăm tocmai", îmi răspundea o voce tînără, dar obosită foarte. Mă grăbeam să dau oasele rupte

în primire, ca pe-o legătură de vreascuri greu de dus; nu puteam sta în picioare şi nici jos sau culcat.

Oasele se fărîmaseră în mine cum se fărîmă în traistă covrigeii colindaţi pe care ai căzut urmărit de zăvozi. Zăbrelele şi zăvoarele erau tefere însă! Dar ştirile din jur erau oare reale? Adevărate sînt numai plecările, îmi şoptea careva... de pildă spre „lavra slavonească". Paznicii de noapte pe ziduri loveau în fiecare ca-n clopote. Slăbănog, mereu neliniştit, dar fără să mai ştiu de ce, cu toiagul de pelerin rupt, aşteptam îndelung în faţa porţii închise. M-aş fi întors spre „singurul prieten" - moartea -, dar încercările de a-mi vedea însoţitorul faţă către faţă depăşeau registrul durerii pe care o purtam în loc de trup... Cînd se deschidea poarta unei mănăstiri cunoscute, fostă lagăr, obosiţii pelerini erau primiţi pentru

a fi modelaţi în lut de ceata meşterilor cu plete şi bărbi colilii, ei înşişi scurşi din ceara luminărilor grele cum sînt cele de la nunţi.

îmi aşteptasem zadarnic rîndul; nu eram dintre cei cu statut, îndreptat altundeva, spre o poieniţă înnoptată, mi s-a luat măsura gropii cu o pocie, dar am fost amînat „pînă va fi gata balada" ce urma să fie citită în loc de slujbă în faţa gropii deschise.

Cu timpul nu mai puteam pleca nicăieri: se trasau alte graniţe. .. sau mi se retrăsese mie permisul de a-mi găsi singur trecerea în altă lume? Mai era un fir de speranţă: moartea se strecura uneori prin încăpere să asiste - ca şi „măştile" - cînd nedumerit nu mai deosebeam piciorul încredinţat de cineva să i-l cruţ de piciorul meu sau cînd „omul măştilor" dădea alarma strigînd: Uitaţi-1! Aruncă tot de pe pat şi încearcă să sară şi el! Pleca însă de fiecare dată, cînd masca de afară, agresivă ca un gînsac, ameninţa: Să nu-i dai să se spele pe dinţi! Sau: Fă-ţi bagajul, că aduc, în locul tău, pe leprosul buzat de alături, să-l păzească! învăţasem de la „gînsac" că „buzatul", adus special de la leprozeria din Tichileşti, fiindcă era mare de umplea singur o celulă, o să mă ţină în braţe şi-o să mă bată de trei ori pe zi pentru că voiam mereu să sar. O să-i dau mîncarea mea şi o să-mi dea pace, mă apăram eu, copilăreşte, de fiecare dată.

Gardianul gînsac, care, de cîte ori mă lua cu brancarda, le striga celor doi sanitari vărgaţi: „Aruncaţi-l la canal! Să nu-l mai aduceţi înapoi!", îşi scoate uneori masca. Mai ales după ce dispărea şi omul lor.

- Mare tîlhar trebuie să fi fost la viaţa ta!... Cînd veneau cei mari ca la circ să te vadă, nu ştiai să răspunzi cum te cheamă, dar de ruşine schimbai dibaci vorba şi apoi, ca la atac, pe ei...!

- Dar eu ştiu cum mă cheamă! - protestam prompt, spunîndu-mi ca la şcoală numele şi prenumele, cu acel neînţeles 1958 la sfîrşit, pentru a para orice insinuare.

Rămînea de văzut dacă 1958 făcea parte din identitate, precum cifrele purtate pe îmbrăcăminte de „catorga" lagărelor sovietice, sau era vreo găteală pasageră. îl adăugam însă din motive tactice; mă apăram să nu fiu considerat nebun, cum surprinsesem din

remarcile stîngaci-disimulate ale medicilor (trei, patru, cinci sau şase la număr) făcute cînd veneau peste mine în celulă ori cînd

eram dus cu brancarda de vlăjganii de la drept comun în sălile de operaţie sau în cele de pansament; vorbeau între ei cînd se curăţau tuburile de drenaj, introduse prin nasul remodelat (după ce fusese băgat sub frunte prin accident), pentru a fi evacuate cheagurile de sînge de la baza creierului sau pentru tratarea focarelor purulente ale membrelor. Vorbeau de toate, cum vorbesc părinţii care-şi închipuie că nu-s străvezii pentru ochii inocentelor odrasle, plăcîndu-le foarte să se ocupe, cu un aer superior, şi de mine.

- Acum ştii cum te cheamă... nu? Ai fost doar student, şi nu unul de duzină...

Ca să evit şirul pedant de întrebări, spuneam fără să respir tot ce le plăcea să audă (numele şi prenumele, urmat de 1958), ca şi cum, fără aportul lor, nu aş fi ajuns niciodată la această carte de vizită. Tainic, la rîndul meu, începeam să adun dovezi despre sănătatea lor psihică. întrebarea „în ce an sîntem?" constituise prima probă a anomaliei. Noi, oamenii, presupunînd că şi „lumea lor" s-ar include aici, putem fi: în casă sau afară; în libertate şi detenţie; în groapă sau undeva sus... dar... în an?! Afară de cazul în care formula asta ar face parte dintr-un cod necunoscut de mine deocamdată.

Starea lor era însă mai îngrijorătoare decît bănuisem eu la început. .. Se hazardară să mă întrebe şi în ce lună eram. îmi stăpînii, din politeţe, zîmbetul. Dar încurcăturile abia începuseră şi, ca toate cele omeneşti, ameninţau să se complice la nesfîrşit. Se dovedi că luna aceea avea şi un nume, „august", de pildă; dar un singur august nu le era de ajuns; ei vroiau cincisprezece; se ajunsese astfel la 15 august, subdiviziune pe care o adăugai, după ce o buchisii şcolăreşte, la pomelnicul crescînd al identităţii mele.

- Dacă azi, joi, să zicem, e 15 august, spune-ne în cît avem mîine? - mă întreba, în chip de şef de comisie, unul dintre ei.

- Joi, 15 august - răspundeam, în limbajul codului, sigur de succes.

- Fals! Vineri, 16 august...

- A... da! vineri, 16... - mă corectam eu, vrînd să las impresia iniţiatului în hieroglife...

- Şi poimîine?

- Vineri, 16.

- Sîmbătă, 17... Dacă sîmbătă e 17 august, în cît august e vineri?

- în 17 august... - deveneam eu nesigur după atît arbitrar!

- Formidabil! Eşti sub nivelul copiilor de grădiniţă: nu ştii să aduni sau să scazi cu unu!

Mărturisesc - îmi spuneam - că nu mai pot să înţeleg ce ştie un copil de grădiniţă... Hai să admitem că maşina de socotit e defectă! Dar faptul că eu ştiu despre mine, fără să-mi fi spus ci-

neva în mod expres, că am: fractură de bază de craniu, de coloană, tibio-tarsiană (dreptul), cocso-femurală (stîngul), mai multe fracturi de bazin, plus zdrobirea zonei carpiene şi meta-carpiene (stingă) dovedeşte că sesizez şi-mi însuşesc date noi, că gîndesc, chiar dacă pistele activităţii mele psihice nu se suprapun cu ale celor ce-mi pun întrebări. îmi spuneaţi - continuam aprins disputa imaginară - „că sînt un sac de fărîmături", că „sun" cînd mă mişc, că mă pîndeşte paralizia dacă mă mai agit; dar ţinîndu-mă aici - pe aripa Securităţii a celularului Spitalului Văcăreşti - fără să fi adus ortopezii şi specialiştii necesari, vă împliniţi voi oare obligaţiile profesionale (să le lăsăm de-o parte pe cele umanitare!) la care aţi subscris? Cum îi spuneţi nepăsării afişate cu care m-aţi lăsat să aştept (aşa cum mă aruncaseră înspăimîntaţi brancardierii-deţinuţi pe masa de operaţie) numai fiindcă apăruse în uşă comandantul închisorii de pe Uranus, care, răspunzător pentru ce se-ntîmplase în stăpînirea sa, venise să se asigure - ca şi la şedinţele de tortură - dacă victima mai trăieşte, atît cît este necesar pentru anchetă; urmînd ca numai după aceea să devină oricine liber ca pasărea să-şi facă mendrele cu ea, fără să mai dea cuiva socoteală! Strigasem, mă văitasem, cerusem ajutor, să vină să mă aşeze cineva, să-mi administreze un calmant, eram de-acum în incinta spitalului, în orele de serviciu; nu ca în restul timpului, zăvorit pe coridorul special al Securităţii.

Poate că în textilistul ilegalist, rămas mut şi nemişcat pe locul în care mă zărise în primul moment, se mişcase totuşi o amintire umană, deşi în întrecerea zeloasă de a nimici duşmanul de clasă se blamase că era obligat să asiste neputincios la spectacolul „eliberării" mele. în acea zi, se agitase înfierbîntat, trimiţînd pe acoperiş şi alţi urmăritori; interzisese circulaţia străzii, îndepărtînd mulţimea; ordonase companiei de Securitate să mă prindă în foi

de cort, cînd voi sări - în intenţia de a evada - în stradă; iar atunci cînd apărusem pe crenelele de deasupra scării, reuşind să le scap urmăritorilor, strigase, în corul celor ce urmăreau neputincioşi scena: nu sări!... nu sări! Nemulţumit de priveliştea celor ce urlau, ca o haită la lună, le întorsesem spatele, încercînd încă o dată să scap cercului de vînători şi hăitaşi, dar, răzgîndindu-mă brusc, sării, ca la bazinul de înot. Se pare că în cădere s-au frînt însă tensiunea, elanul şi încordarea aprigei şi prelungitei lupte, ca în trupul unei păsări împuşcate în zbor; mă prăbuşii inert, prinzîndu-mi piciorul drept sub corpul izbit (ca un sac de pietre scăpat pe caldarîm), întorcînd articulaţia gleznei pe dos, ca labele păsărilor înotătoare, în timp ce un reflex de apărare proiectă braţul stîng să amortizeze izbirea capului. Dar oasele mîinii se rupseră ca vreascurile uscate şi, în izbitura înfundată, se fractură baza craniului, aşchiind fruntea sub care se înnoptă totul.

în această reconstituire aportul propriu se dovedi neînsemnat. Era zona în care pelicula memoriei se voalase sau poate, sub tensiunea maximă, mecanismele se blocaseră, nemaiînregistrînd nimic. Din toate datele aflate (unele servite ca acuzaţii ale tentativei de

evadare, altele afişate din mîndria de a fi fost de faţă la un spectacol unic, altele venite din partea celor încremeniţi de ceea ce i se putea întîmplă unui semen) se confirma scheletul desfăşurării faptelor, restul rămînînd la îndemîna subiectivităţii „spectatorului".

în galeriile surpate ale memoriei, cu tot zelul depus în explorarea lor, nu regăsii decît gîfîitul fierbinte al urmăritorilor, al haitei dezlănţuite; fără să-l fi putut însă localiza în timp, poate pentru că el mă însoţise continuu.

Dezastrul căruia îi supravieţuisem sfîşiase şi plasa excesului de sensibilitate morală în care mă încîlcisem încercînd să parez loviturile samavolnice.

în vederea „reconstituirii istorice" urma să duc lupta cu durerea trupească ce mă apăsa ca un moloz, chiar dacă trebuia să-i dau tributul în toate zilele ce vor veni. (Să nu mi se ceară să plătesc, după legea dreptăţii, în vecii vecilor, pentru că am surpat templul în care am fost adus să slujesc!)

Alaiul medical se oprise ca la o apariţie neverosimilă, surprinzîndu-mă în timpul repetatelor încercări de a mă ridica.

Ajutat de dreapta, singurul mădular rămas teafăr ca să-mi binecuvint viaţa şi adversarii, încercam să întîrzii cu o clipă căderea. Spectatorii neaşteptaţi vorbeau, amestecîndu-şi glasurile, despre ceea ce se va repeta mai tîrziu în formularea colegului lor care încercase să-mi refacă glezna: e rarisim ca un asemenea caz să se mai ridice la verticală. înălţarea se făcea sprijinit doar pe dreptul, abia eliberat din chinuitoarea cizmă de gips. Mă plînsesem luni de zile - fără să fiu luat în seamă - că mă înţepa un cui în măduva piciorului. Abia la sfîrşit au constatat că în carcasa cu puroi stratificat era un ţurţure de gips care pătrunsese în fractura deschisă a gleznei. Misiunea imediată - şi aceasta fără aviz medical - a fost să-i smulg milimetru cu milimetru gleznei drepte, anchilozate prin îndelunga gipsare, unghiul necesar mersului viitor, fiindcă piciorul stîng, scurtat prin fractura de şold cu aproape zece centimetri, nu putea fi angajat într-o asemenea întreprindere.

în suita pregătirilor pentru viitor se succedă şi condamnarea la 18 ani de detenţie, cea mai mică pedeapsă, se pare, din lotul din care fusesem disjuns.

Arion - aflat în sala de aşteptare a tribunalului militar în care fusesem depus pe brancardă, în timp ce gardienii mă urmau ţinînd două cîrje desperecheate cu care aveam să intru în şedinţa de judecată -, bucurat de revedere, şopti:

- Eşti nemuritor, frăţioare! Pînă nu-ţi vei îndeplini chemarea pe pămînt, nu poţi da în primire!

Dădui să-l întreb despre el, dar gardienii întărîtaţi îl îmbrînciră în zid, în timp ce însoţitorii mei mă introduseră în sala mare, cu publicul agitat brusc de o asemenea apariţie. Atent să nu mă prăbuşesc în mersul nesigur spre boxa acuzaţilor, văzui în treacăt figuri cunoscute, o galerie de expresii care se luminaseră spastic, dorind să arate bucurie sau ceea ce se poate afişa în grimasa

unei astfel de revederi. Doar chipul surorii mele, numai ochi, fără zîmbet şi agitaţie, rămase în afara ramei cu chipuri ilar-mişcate, pe care o reţinui ca pe o fotografie, spre a o descifra mai tîrziu.

în fundalul înalt, inundat de roşu sîngeriu, încremeniseră ca nişte pete întunecate uniformele fără chip ale magistraţilor. Asesorii, militari-ofiţeri de grăniceri, făceau o figuraţie inocent reprezentativă.

Se repetă placa învinuirilor fabricate pentru duşmanii poporului.

Audierea martorilor îmi prilejui revederea cu avocatul Lunaru, cunoscut din greva foamei de la Oranki şi din procesele-spectacol în care se exersa, cu alţi jurişti prizonieri, pledînd în cazuri imaginare. Confruntările lor de iniţiaţi ofereau atunci publicului captiv compoziţii de viziune, spirit şi subtilitate, pentru elucidarea cazurilor în litigiu.

Dezinvoltura cu care începu de data asta Lunaru, relatînd întîlnirea întîmplătoare de la Universitate, nu conveni tribunalului şi, ca să strecoare îndoiala asupra firescului şi lipsei de importanţă juridică a discuţiei, îl opri întrebîndu-l dacă nu-şi mai menţine declaraţia de la dosar.

- Ce declaraţie? - se nedumeri cel întrerupt.

- Martorul e somat să declare în faţa instanţei dacă-şi menţine declaraţiile semnate din dosar.

- Da, ceea ce este semnat de mine - adăugă el, prevăzător.

- Acea declaraţie ne este suficientă - insinuă viclean preşedintele, satisfăcut că provocase confuzia publicului.

Confruntarea cu Arion deveni, prin felul lui tranşant de a reacţiona, mai spectaculoasă. Încercînd să infirm învinuirea (singura concretă în actul de acuzare) îl întrebai, prin intermediul preşedintelui, pe martor, dacă putea fi organizată de mine înmormîntarea lui George Fonea, asistată şi subvenţionată de Asociaţia Nevăzătorilor, al cărei salariat fusese.

- Nu învinuitul, ci eu am organizat ceremonia - răspunse el.

Sala dădu semn de aprobare admirativă faţă de ţinuta cavalerească a martorului. Arion răspusese exact cum mă temeam că ar putea să răspundă, judecind după firea lui, şi nu cum speram să declare avînd în vedere consecinţele unei asemenea poziţii.

- Cu cine ai organizat-o? Cui şi ce roluri ai încredinţat? De la cine ai primit banii pentru luminări şi flori?

Erau întrebări „fireşti", la care Securitatea voia răspuns pentru a dovedi, în sfîrşit, existenţa „organizaţiei".

Urmă rechizitoriul procurorului, un tînăr zelos, în uniformă de ofiţer superior, cu gestică eroică şi imaginaţie aprinsă, care-mi spori biografia cu temerităţi şi acţiuni scelerate, aducîndu-mă din

prizonierat cu şapte ani mai devreme pentru a organiza acţiuni de subminare a orînduirii sociale, pînă cînd vigilenţa puterii populare reuşise să mă imobilizeze.

Apărarea din oficiu, încredinţată unui avocat cu tîmple argintii, spilcuit şi afectat ca o caricatură de franţuz, mă indignă în aşa grad cerşind circumstanţe atenuante pentru infirmitatea în care mă găseam, încît în ultimul cuvînt preşedintele mă opri la tot pasul, acuzîndu-mă că fac propagandă duşmănoasă şi ameninţînd să evacueze sala dacă nu se păstra „buna cuviinţă". Prin urmare, din variantele pregătite cuvînt cu cuvînt pentru zece, cinci şi trei minute, comprimai în ultima tot ceea ce mă împinsese - nu într-o criză de moment, ci deliberat - să sar de pe acoperişul închisorii.

în trecere spre ieşire, se mai lumină încă o dată, pentru cîteva clipe, ecranul cu aceeaşi galerie de expresii cunoscute, ca şi cum s-ar fi repetat scena de la început, şi apoi reintrai ca într-o galerie în existenţa care-mi era destinată pentru zilele ce vor veni.

CAPITOLUL UNSPREZECE

DESTRĂMAREA COVORULUI FERMECAT

Celula infirmeriei, o încăpere boltită pe aripa sudică a fortului, era situată între carcere şi celula zero (în care-şi aşteptau condamnaţii la moarte drumul spre Valea Piersicilor[1], unde avea loc execuţia).

Bolnavii, înghesuiţi pe paturile suprapuse, ajungeau aici epave, după ce boliseră îndelung pe secţii sau în reduit. Un singur pat era neetajat, cel din dreapta intrării. Pe el zăcea, fără saltea, un bărbat, între două vîrste, cufundat parcă într-o meditaţie adîncă. Nimic din cramponarea jalnică de viaţă a confraţilor nu-l ajungea. Peretele, deasupra patului, pînă sub tavanul scund, era pătat cu sînge şi mucozităţi gălbui. Văzîndu-mă adîncit în această imagine neobişnuită, Radu Lecca, noul meu vecin, începu să mă iniţieze.

- E Romilă. Nu vede, nu aude, nu-şi simte picioarele; în schimb, restul corpului este de o sensibilitate bolnavă. Atins şi cu un pai, se ridică în aşternut, apărîndu-şi alarmat, cu ambele mîini, capul şi faţa în care a fost crunt lovit. Dacă se repetă un minut atingerea, panica îi scutură toată fiinţa şi se dezlănţuie în epilepsie. Torturat la anchetă, a fost aruncat acum cîţiva ani în această stare pe patul de la intrare şi acolo a rămas. Nu are saltea, fiindcă ar putrezi sub el. (Dacă ale noastre parcă sînt pline cu băligar!) Specialiştii condamnaţi care au trecut pe aici spun că undeva, la baza craniului sau în zona de legătură a acestuia cu fosele nazale, e un proces purulent. Reflex, el încearcă să-şi dreneze focarul de infecţie şi strănută uneori în salve scurte, împroşcînd în jur. Ceea ce cap-

[1] în imediata vecinătate a închisorii de la Jilava. Acum se află acolo un monument ridicat în memoria lui Ion Antonescu.

tează peretele e tabloul istoriei lui; restul, invizibil, e respirat de cei din jur. S-au găsit printre aceştia puţini care să-l ajute dezinteresat. Cei mai în putere îi luau tain din porţie.

- Dar cum mănîncă?

- în starea de agitaţie de care pomeneam, i se pune lingura în mînă. O apucă posesiv şi începe s-o mişte mecanic, în plan orizontal, între gură şi... pînă ajunge. Tot ce poate căra din hrana plasată astfel încît să poată fi încărcată în lingură e deşertat vorace în gură şi înghiţit nemestecat. Pentru a nu se îneca, se creează pauze, îndepărtînd castronul. Bineînţeles că mîncarea trebuie să fie fărîmiţată şi terciuită în prealabil.

- Mă asistaţi pînă pot îndeplini eu acest oficiu! Dreapta mi-e teafără. Cîrjele mi-au fost oprite la uşă, dar, sprijinit de paturi, ajung pînă la el. Asta o să mă ajute să-mi rezolv şi problemele mele - adăugai, ca să-i spulber îndoiala.

După săptămîni, doream fierbinte un singur lucru; ca Romilă să fie aşezat în mijlocul sălii de solemnităţi a Adunării Naţiunilor, unde se discută neîntrerupt despre condiţia umană în secolul XX!

- Povestea „prietenului dumitale" are un epilog - reluă vecinul meu altă dată. într-o zi, acum doi ani, după ce fusese scuturat de un acces, Romilă s-a ridicat în aşternut şi a vorbit! Parcă în seismul crizei se restabiliseră întîmplător contactele întrerupte ale complexului centru. „Domnilor - a spus -, îngăduiţi-mi să mă prezint!... Cu cine am onoarea?" Cînd se ajunse la numele meu, se interesă scurt: „Cel din guvernul mareşalului Ion Antonescu?"

Şi-a anunţat apoi teza pe care intenţiona să ne-o expună: Perspectivele unei alianţe. începu, ca la catedră, citind din proza politică a lui Mihai Eminescu: cine se aliază cu Rusia se sinucide. După care, cu matură competenţă, se opri asupra articolelor lui C. Stere despre fatalitatea istorico-geografică a României, despre postura de insulă pusă-n calea lăţirii puterii din Rusia, indiferent cine o conducea în visul ei de stăpînire a lumii.

Întîmplarea asta pătrunsese ca o alarmă totală închisoarea şi stăpînirea se înghesui, cît ai bate din palme, în fereastră, dincolo de gratii, aşa că disertaţia fu tulburată. Un ofiţer îl chemă la fereastră. înţelese curînd că nu mai poate umbla şi se tulbură privindu-şi picioarele oloage. Amestecul gardienilor şi comentariile

lor îl făcură să constate alb că nu e obişnuit cu asemenea ton şi maniere. Larma oficialităţii îl îmbrînci în sine ca într-o bulboană şi neobişnuita ieşire se stinse într-un spasm epileptic.

* * *

între şefii mărunţi de organizaţii ale fostelor partide ţărănesc şi liberal care fuseseră condamnaţi pentru că ajutaseră familiile deportate ale conducătorilor lor şi care mai găseau uneori energia să-şi dovedească justeţea vederilor politice acuzîndu-se reciproc chiar şi cînd îi măcina fără cruţare duşmanul comun, se aflau în celulă şi ţărani de la munte, închişi fiindcă dăduseră întîmplător o bucătură fugarilor. Baciul de lîngă Nucşoara figurase şi el în jurnalul fraţilor Arnăuţoiu în lungul pomelnic al celor ce-i ajutaseră şi, după prinderea „Haiducilor Muscelului", ajunseseră în puşcării

şi cei ce îi ajutaseră. Acest bătrîn cu sprîncenele streaşină peste privirea cenuşie - cîndva, la vremea lui, un brad de om, acum coşcovit şi surpat de cîte pătimise în „colivia" stăpînirii, plînsese în ultima lui seară de pămîntean că moartea care-i dădea ocol nu-1 cruţase de ruşinea de a fi fost spălat de murdărie ca pruncii neştiutori de către un domn din partea locului unde hălăduise. După cum va povesti acela mai tîrziu, ciobanul se stinsese încercînd „să dea gură" ca pe timpul cînd, sprijinit în bîtă pe lîngă mioarele prinse de vremea rea, îşi încleşta braţele, aşa cum făcuse mereu, pentru a-şi alarma fîrtaţii la apropierea „lupului".

Morţii erau dezbrăcaţi şi scoşi în coridor. Tîrît cu greu de nevoiaşii din jur prin uşa celulei - în clipa cînd aceştia, minaţi înapoi cu înjurături, îl scăpaseră din mîini - ciobanul scoase din coşul pieptului, presat în cădere, un oftat greu. Temnicerii albiră la faţă şi ceilalţi îşi făcură cruce.

Uneori, din celula vecină, ne ajungea zornăitul de lanţuri. Părea o rostogolire de zaruri satanice. Vedeam în somn hlizindu-se tartorii iadului şi răsturnînd zarurile sub steme din tigve omeneşti, asemenea trişorilor care, suspectîndu-se reciproc, le răstoarnă din ceşti.

- N-aţi încercat să luaţi legătura cu condamnaţii la moarte? - îmi întrebasem repetat vecinul... Vor fi avînd să mai spună ceva...

-Ce să mai aibă de spus despre această lume care le ia viaţa şi le face un infern din răgazul ce-l mai au?! - mi-a răspuns... Iarna trecută le-au scos geamurile din ferestre. Gardienii îşi începeau schimbul prin a tăbărî asupra lor. Cît aşteaptă? Uneori luni... Ce să spună... Despre ce se petrecea la ei ştim, ca şi din viaţa de dincolo, foarte puţin. Coridorul spre celula noastră e zidit. S-a mai aflat cîte ceva de la cei cărora li se comutase pedeapsa capitală în închisoare pe viaţă. Doi tineri din grupul Lugojanu, transportaţi unul cîte unul în celulele de dincolo de poartă, cu brancarda, ca să nu zornăie lanţurile pe coridoare, au povestit cum îşi aşteptau rîndul. Un camion dubă începuse să-i ducă pe rînd spre Valea Piersicilor. La intervale scurte auzeau bîzîitul motorului apropiindu-se. Grupul de militari pătrundea din nou în celulele de aşteptare, verificînd în şoaptă identitatea celui ce urma şi care mai avea de trăit cel mult zece minute. Cei rămaşi urmăreau încordaţi plînsetul motorului care se stingea, semn că acolo, în golul dintre pauze, moartea reteza firul sîrmos al unei vieţi netrăite; şi iarăşi bîzîitul motorului îi căuta, apropiindu-se şi răscolindu-le ca un jet de apă tot ce mai rămăsese în cutia craniană. Din nou altul îşi scotea pentru ultima oară hainele şi, numai în rufărie de corp, însoţit de oameni ca şi el, începea călătoria neverosimilă spre o Vale a Piersicilor fără miresme şi corole de lumină, înghesuit de inşii în uniformă de stat spre marginea întunecată a unei prăpăstii. Un brînci în cap parcă (ţintise călăul în ceafă cu pistolul, fără zgomot) şi cel ce nu mai ştia dacă visează

sau dacă trăieşte aievea aluneca aidoma unei stele căzătoare în golul universului.

în întunericul de pe pămînt, o altă dubă se îndepărta, purtînd rămăşiţele prin capitala ţării adormite, spre crematoriu.

După ce ne împărtăşea ceva, vecinul, Radu Lecca, tăcea îndelung.

- Meditaţi?

-Nu. Sînt ca o lampă uitată aprinsă; luminez ce cade în conul de lumină.

- Aşa a fost totdeauna?

-Sigur că nu. Altădată investigam şi eu lumea cu bateria mea de buzunar.

Mă ridicam pe marginea patului să-l ascult, dar de cele mai multe ori nu mai continua. Reuşise să-şi păstreze mintea întreagă şi mă uimea, cînd izbuteam să-l stîrnesc, prin cunoştinţele pe care le avea şi mai ales prin felul cum vorbea limbile de circulaţie internaţională, de parcă nu se interpusese golul început în 1944. Zăcea de ani, dar nu se plîngea de nimic. împiedicat în mişcări, ţinîndu-se de paturi, călca în drumul anevoios, dar obligatoriu, pînă la tinetă, fără să primească ajutor, pe vîrful picioarelor înţepenite ca ghearele păsărilor moarte. Nu se amesteca, din dispreţ, în viaţa celorlalţi intelectuali care, obsedaţi de propria soartă, pierduseră sensul contactului uman şi nu mai ştiau decît să ia. Pentru oamenii simpli, chinuiţi de inactivitate şi înghesuială, era însă mai accesibil.

Cornel Corcoţoiu, editorul nostru din lagărul de la Gorki, cel care, vorba lui Mihai Răducanu, se scălîmbăia să nu plîngă, trecuse prin celula infirmeriei înainte de eliberare şi-l înviorase în mod hotărîtor. „Fără el aş fi renunţat să mai lupt contra anchilozei articulaţiilor", spunea recunoscător.

Acum exersam împreună: eu fără măsură, el doar ca un exerciţiu zilnic. Cu toate acestea nu reuşisem să-l determin să-şi spună povestea, deşi pe-a altora o asculta atent. între timp însă tot mai aflasem cîte ceva.

Ridicat imediat de la Palatul Regal, după arestarea mareşalului Antonescu, fusese dus împreună cu principalii criminali de război, la închisoarea Lubianka din Moscova.

- Ne-au anchetat numai ofiţeri inferiori, pentru a-şi menaja grandomania şi a-şi sublinia ostentativ dezinteresul faţă de noi - mi-a spus odată. Cei mari ne urmăreau nevăzuţi, după cum se putea înţelege din tensiunea anchetatorului. Mareşalul şi-a păstrat tot timpul siguranţa şi demnitatea unui conducător de ţară, asumîndu-şi singur răspunderea de a fi ordonat trecerea Prutului şi continuarea războiului după eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei. N-am fost contaminat niciodată de cultul adorativ faţă de vreun om - ţinea să precizeze -, dar Antonescu mi-a impus prin liniştea dinaintea execuţiei. Singura mîhnire care l-a ros pînă la

sfîrşit pe mareşal a fost că, dintre cei pe care şi-i alesese să conducă destinele unui popor, unii nu ştiau să moară. Ba se văzuse

la urmă chiar că slujiseră ambiguu, ascunzînd neloial, sub girul său, intenţii şi acţiuni prin care urmăriseră compromiterea unor colaboratori de dinaintea lor sau supravieţuirea personală în dezastrul general. Ceea ce n-am priceput, spunea Radu Lecca, era regretul (de care mi-a vorbit mai ales în ultimele zile) de a nu se fi împăcat cu ceea ce numea el „copiii ăia" şi concluzia că „în cel mai nefericit caz, am fi căzut, totuşi, mai frumos"...

- Cum aţi ajuns, după studii strălucite, „comisar" al problemei evreieşti? - mă aventurai eu odată în viaţa lui. Era oare o modă nefastă a timpului?

- Indiferent de ce era sau nu era, noi am rezolvat-o fără să-i trimitem în lagărele de exterminare germane sau în zona frontului, ca să fie ucişi săpînd şanţuri de luptă. Nu uita însă că, în afară de evreii aciuaţi cu timpul de pretutindeni, am primit, prin presiuni externe, pe cei din Polonia, iar cei trei milioane de străini de rit mozaic care pătrunseseră peste tot, rămînînd activ străini, constituiau totuşi o problemă. Apropo de rezolvarea noastră, „comisarul" bulgar, venit la Bucureşti într-un schimb de experienţă, cum se zice azi, a scuturat din cap: U nas ne goditsea/'

Nu uita cum au răspuns mulţi dintre ei ospitalităţii: unii acaparînd bogăţii fără prea multe scrupule, alţii preluînd funcţia de fermenţi sociali ai unor schimbări străine de firea noastră. De rolul jucat o dată cu venirea ruşilor, să întrebăm în jur! Azi agitatori comunişti, mîine, după ce ne-au pricopsit cu această pacoste, poate anticomunişti, dar totdeauna oculta unei hegemonii universale.

- Autoapărarea pe care o sugeraţi e însă degradantă...

- Hai să renunţăm la acest chip simplist şi polemic de a pune problema! - mă opri el la timp. (Se umbla la uşă. Pocneau zăvoarele.) Să nu ieşi la vedere! - îmi spuse. E schimbul lui Ştefan. Se năpusteşte din senin asupra unuia, pentru ca să întreţină spaima. E varianta dură a Jilavei...

Locotenentul Ştefan, o brută roşcată strînsă în uniforma nou-nouţă, înainta cu voită agilitate jucîndu-şi umeri, piept, spate şi mîini, încîntat de sine şi de teama pe care o degaja. Apoi, arcu-

[1] U nas ne goditsea! (rus): La noi nu se potriveşte!

indu-se ca pentru luptă şi micşorindu-şi şi mai mult ochii porcini, se apropie de figurile supte şi decolorate. Inventariind colecţia de priviri sticloase, se opri asupra mea, rînjind satisfăcut:

- Cît ai să mai faci agitaţie, banditule,... dumnezeii şi naşterea...!

Deschisei gura pentru protest, dar, cu un pumn înfipt sub bărbie, mă înghesui în intervalul strimt dintre paturi.

- Scoate-l afară! - ţipă la gardianul din uşă.

- Nu pot merge - strigai eu, negăsind altceva să mă opun. Paznicul, după ce se răsuci ca un titirez, îmi întinse cîrjele din coridor şi, din două mutări făcute mecanic, eram singur în faţa ofiţerului care mă aştepta deja. Mă fulgeră cu o lovitură de-mi zbură cîrjele şi, în timp ce încercam să mă adun de pe jos, el se depărtă fără să privească. Declarai greva foamei pe loc, cerînd raportul comandantului.

A patra zi apăru în celulă colonelul Gheorghiu, ilegalist din garda lui Gheorghiu-Dej, însoţit de locotenentul Ştefan. Raportai incidentul.

- L-ai lovit, l-ai înjurat? - întrebă amuzat comandantul, în vechea uniformă kaki, de croială sovietică, ţinîndu-şi mîinile împreunate sub pîntecul lăsat ca un fund de sac cu un pepene alungit în el.

- Minte, tovarăşe colonel!
- Toţi cei de faţă au fost martori...
- Bandiţii ăştia o să ţină cu ofiţerul?... Ăăă? Citeşte-i!

însoţitorul îmi aduse la cunoştinţă ordinul prin care eram pedepsit cu 5 zile de carceră pentru tulburarea ordinii.

La ora stingerii, gardianul îmi ordonă să-mi iau „salteaua" umplută cu rumeguş, aflată pe coridor. Primisem regim sever.

- Am amîndouă picioarele rupte, iar mîna supurează, uitaţi!
- Dar ce-s eu, sluga ta... ca să ţi-o car?...
- Nu v-am cerut nimic, dar nu mă înjuraţi!
- îţi arăt eu, banditule! - ameninţă el furios, trîntind uşa.

Curînd deschise din nou. Din coridor mă privea plutonierul Iamandi, secretarul organizaţiei de partid a închisorii, călăul condamnaţilor la moarte şi ofiţerul de serviciu al schimbului III. Venisem în Jilava în rondul lui. îl văzusem - fără să fi ştiut atunci

cine era - asistînd în jilţul camerei de gardă la percheziţia la care mă supusese un subofiţer. Iamandi era ţigan, cu o faţă imobilă de asiatic. Fuma - adunat în sine - fără grabă, sugînd nesătul prin carton toată firea ţigării. încercam să surprind ce era neobişnuit la acest căpcăun mic de stat, dar teribil, înţepenit ca un idol. Nu mi-aş mai fi desprins ochii de la această mutră care ne ignora total, dacă nu m-ar fi revoltat felul cum zelosul gardian îmi arunca să îmbrac tot ce putuse sfîşia la control. Mă adresasem în două rînduri „idiotului" şi acesta îşi potolise, fără un gest sau alt semn vizibil, subalternul.

în noua celulă, îmi descususem vecinul, obsedat de neputinţa de a fi formulat astfel întrebarea, ce se ascundea în acel „om". Acum mă privea ca din ceaţă, sprijinit pe picioarele crăcănate, mestecînd repetat sub şapca lui cu stea:

- Ia-ţi salteaua!... (Ţiganul îşi avea pronunţia lui.)
- Nu pot... vedeţi... - explicam eu, încercînd să îndepărtez primejdia.
- Aştept... aştept... aştept pînă cînd ai să poţi - repeta.

Sunetele-i tărăgănate trădau nu numai pe cel plătit cu 500 de

lei pentru fiecare execuţie, ci un ins mult mai primejdios.

Din inima mea se revărsă brusc un val poruncitor: pălmuieşte-1... loveşte-l cel puţin o dată... oricît te-ar costa! Pentru toate vieţile stinse ca luminările între degetele lui.

- Aşteptaţi, domnule hoţ politic! - i-am spus.

Cu schimbarea formulării se frînse şi împotrivirea inimii şi mă apucai să întind de sacul de rumeguş, ca de viaţa mea, ca de un hoit pe care-l treceam peste pragul de la picioarele cabrate ale călăului care aştepta.

* * *

în noua „vamă" cu zeci de noi cunoscuţi, bătrînul învăţător Suşală de la Domneşti mă privea ca pe un consătean. Cum mă vedea singur, venea, se aşeza pe pat şi-şi descărca inima, dar cu măsură, după program.

-închisoarea din Piteşti era, cînd m-au adus pe mine, plină de ţipete de parcă-i pusese foc - îmi spunea; zi şi noapte... săptămîni.

Credeam că-mi pierd minţile. Visam năvăliri: tătari, turci... Instalaseră birouri de anchetă pe toate etajele. Se lucra în schimburi prelungite. Puşcăria gemea de ţărani care refuzaseră colectivizarea. Bătaia devenise legală ca şi în campania confiscării aurului, care premersese pe cea a pămîntului. Şi cărau întruna: cete după cete. Unităţi de intervenţie trecuseră la asaltul de noapte al satelor, înainte ca un alt 1907 să aprindă Bărăganul... Le venise lor rîndul... N-ai fost în ţară pe-atunci. Ţăranii împroprietăriţi „revoluţionar" după august '44 participaseră, minaţi agitatoric, la lichidarea moşiilor. Denumirea de duşmani trecu apoi asupra chiaburilor şi iată-i pe ţărani uitîndu-se nesiguri, timp de cîţiva ani, cum harnicii gospodari ai satelor ajungeau în sapă de lemn. Apoi venise ceasul lor - al celor mulţi, folosiţi pînă atunci pretutindeni unde era nevoie de mulţime - să devină duşmanii poporului! Şi cine-i snopea în bătăi, umflîndu-le tălpile şi spurcîndu-i cu înjurături? Tineri anchetatori, dragul meu, în cea mai mare parte fii ai satelor, cărora stăpînirea le dăduse cizme, uniforme şi un trai mai bun. Ei loveau frenetic, dintr-un amestec confuz de conştiinţă revoluţionară şi înţelepciune ţărănească infiltrată în copilărie, cum că bătaia e ruptă din rai. Ţăranii n-aveau de ales. Nu le mai rămînea decît să se întoarcă în sat şi să trăiască fără pămînt... Dar tragedia abia acum începe: singurii oameni care munceau cu îndărătnicie, pîndind reacţia naturii şi încercînd s-o folosească pentru ca să-şi scoată din pămînt pîinea, se mişcă în gospodăria colectivă fără inimă, aşteptînd turmentaţi să se termine programul. Aşa se încuibează sărăcia nu numai în viaţa satelor, dar şi în sufletul omului. Ai să-ţi aduci aminte de vorba mea: într-un an, doi o să se spună pretutindeni: ţăranii se uită şi tac... cultura rurală a fost sufocată - oftă bătrînul - o dată cu vremurile noi. Le trebuia proletariat! Portul, datina, cîntul nu mai

au făcător şi păstrător. Iar cu confiscarea pămîntului s-a retezat rădăcina vieţii străvechi de pe acele plaiuri. Omenirea nu ştie cît a pierdut întorcîndu-şi ochii şi refuzînd acestui pămînt dreptul la protecţie acordat valorilor naturale şi culturale. De nu s-ar mai trezi scriitorul ăsta! îşi întrerupse el tema, întorcîndu-se spre intervalul dintre paturile unde Ion Iovescu, cu care se ciorovăia, dar de care era nedespărţit, dormita aşezat pe podele ca să nu

fie văzut prin vizor. Se vede că e din şes, scursură de la marginea culturii rurale. E aşa cum îşi numeşte cărţile (O daraveră de proces, Nuntă cu bucluc): balcanic, piperat şi pestriţ ca la bîlci. Auzi, s-ar vrea un Creangă oltean, ca şi cînd s-ar putea să existe cămaşă naţională bălţată ca o sorcovă!

Ion Iovescu îmi făcu cu ochiul din spatele vorbitorului. Prinsese tot. Nu mă amestecam în discuţiile celor doi. Intoleranţa era un mucegai al închisorii. Abătui discuţia. Pe mine mă acceptau, fiindcă veneam de „altundeva" şi nu trăiam, după părerea lor, pe pămînt. Uneori le povesteam întîmplări de dincolo. La început cîtorva (ziarişti, „moşieri"), a doua şi a treia zi cercul se mări şi, fără să ştiu cum, vorbeam pentru suta de deţinuţi (înghesuiţi în încăperea denumită altcîndva „biserica III") despre soarta mormintelor celor căzuţi în Răsărit, peste care intraseră tancurile sovietice, călcînd în şenile crucile cu numele lor, răscolind şi nivelînd împrejurimile şi brazdele sub care, după ce li se smulsese viaţa, li se surpa şi liniştea, vecia.

Aceeaşi straşnică putere se rostogolise şi peste ei, cei de faţă, înăbuşindu-le viaţa. Liniştea înfiorată însufleţi evocarea şi, fiecare atingînd cu mîna pe cel din faţă, participa solidar, ca în biserică, la cădelniţarea prinosului de pomenire. Comuniunea binefăcătoare mă ajută să-mi amintesc că încetasem demult să mă gîndesc zilnic la cei căzuţi, expunîndu-mă prin asta izolării interioare şi rătăcirilor.

Din nou, o dată cu povestirea întîmplărilor din război, consemnam reacţia felurită a ascultătorilor: cîţiva oameni simpli, uitînd de sine, se închinau în momentele de tensiune ca totul să se termine cu bine; mulţi acceptau „programul" ca pe o eliberare de propriile gînduri - grijulii, cum sînt maturii care, trecînd peste gheţuşul copiilor, se mişcă-nţepeniţi, ca să nu cadă - risipind zîmbete nelalocul lor, în timp ce jurnaliştii şi alţi intelectuali sceptici gustau satisfacţiile formale ale despletirii cu multiple paranteze sau mozaicul scenelor capricios ilustrate.

- Povesteşte-ne, povesteşte-ne! - începeau cu toţii în ziua următoare... Mai uităm de gratii şi de dorul de-acasă... şi de foame, şi de soare, şi de mîndre bătăioare... - se completau unii pe alţii, mai în glumă, mai în serios, şi iarăşi urcam prin

surpăturile din mine spre cîmpurile de luptă de la Capela sau Krăhnest, ori pe potecuţele munţilor Iaila către Ceatîrdac, de

unde privise bunul Dumnezeu din jilţul de piatră finalul ba-
lului de operă.

După mine, şchiopătînd şi ei, veneau cei o sută de condamnaţi, ca o companie constituită din rămăşiţele altor unităţi, ori din contingentele mai vîrsnice ale trenurilor de luptă. Băieţii mei din război le deveniseră, prin neasemuita lor tinereţe, dragi şi necesari. Primeau lumina lor, reflectindu-o, ca în cosmica privelişte a nopţii, ascunsă de gratiile şi jaluzelele celulei, unde, în fiecare bob de lut, ardea o stea.

După săptămîni, fie din cauza povestirilor - cum credeau unii -, fie din alte motive, administraţia închisorii împărţi suta de deţinuţi, înghesuind-o în celule mici, vecine. Căzusem (pe lîngă perechea dezbinată Suşală-Iovescu şi doctorul Serafim) cu „boierii". Cei patru foşti moşieri erau un Rosetti, un Lambrino, Sighireanu şi Noica - din păcate, nu cărturarul. (Acesta din urmă, Constantin Noica, ajunsese altundeva: avusese domiciliu obligatoriu la Cîmpulung şi citise împreună cu prietenii, potrivit unui nărav mai vechi, una dintre noutăţile literare de la Paris, adusă în ţară de regizoarea Naţionalului, Marieta Sadova. Cartea cu pricina era Nopţile de Sînziene a lui Mircea Eliade, pe care oficialităţile române întîrziau să şi-l revendice, considerîndu-1 încă duşman.)

Urgisiţi pentru privilegiile lor din trecut, foştii moşieri nu se lepădau de sine, ci îşi cinsteau, fără aroganţă, numele. Inginerul Rosetti şi Sighireanu atrăseseră stima celorlalţi acceptînd să doarmă, fără rotaţie, direct pe scîndură, sub fereastră. La stingere se pregăteau ca pentru un drum pe vreme rea, ridicîndu-şi gulerele şi punîndu-şi o pereche de ciorapi în loc de mănuşi.

- Cel mai mult îmi place la ei faptul că-şi căsătoresc odraslele în cercul lor de proscrişi - mi se adresă Suşală, pentru a marca începutul scurtei vizite „cu temă" prin care mă onora zilnic. Ai noştri, în schimb, care învaţă la Moscova, vin cu rusoaice de-acolo. De le-ar lua din dragoste, aş zice: „Hai! Fie!", dar o fac, păcătoşii, pentru a se aranja, pentru carieră... Aici e buba: ne dăm după vînt; îl linguşim pe cel tare cît e în scaun şi-i întoarcem spatele de cum

îi apune steaua... Ziceai că generalizez prea uşor, că altundeva e slăbiciunea şi tăria poporului nostru. Spune-mi dumneata: unde?! Hai să lămurim lucrurile acum! De-aia am venit.

- Am ştiut - încercai eu să mă eschivez. Dar nu ştiusem şi nici nu cred că am să ştiu vreodată. Acoperim o arie de suflet uriaşă şi poate că, în afară de dor, nu trăim nimic deplin. N-am fost niciodată lăsaţi de capul nostru, ca să ne arătăm în istorie, aşa cum ne-am arătat în geografie, de pildă, în peisaj... Constrînşi permanent, nu ne-a rămas decît să mai ajustăm ceea ce ni s-a impus. Am purtat măştile istoriei ca într-un spectacol; ca pe o recuzită scenică, pe care la sfîrşit o agăţi în cui. Cu aceste măşti poporul nostru ar fi dispus doar să se joace, nu să se identifice, socotind că soluţia atemporală a omeniei dezleagă totul.

Sighireanu, evoluţionist-darwinist convins, aştepta nerăbdător să pun punct, pentru a mă întreba cum îmi reprezint eu trecerea vieţii prin toată scala care există.

- Toate modelele sînt date dintru început. Evoluţia e ciclul vital al fiecărei specii, rezultat din impactul cu mediul. Nu cred în trecerea dintr-una în alta - îl aţîţam eu.

- Dar verigile intermediare?

- Schiţe, variaţii pe temă pentru a exprima cît mai mult din nuanţele vieţii.

- Sînteţi îndrăzneţ - mă ironiză el. Să întorci spatele ştiinţei... Dar se opri, hotărîndu-se să repete:

- Nu înţeleg! Mai „concret"!

- Proiecte... studii de atelier ale experienţei spiritului în materialitate. ..

- Hm! Cu asemenea optică nu ajungem prea departe... Mai bine povestiţi-ne ceva...!

Rugămintea lui Sighireanu, acuzat de procuror că-şi făcuse gară personală în Bărăgan, nu suna totuşi a concesie. în ultima povestire aţi deschis 18 paranteze şi după trei zile cred că aţi închis numai 15, dacă am ţinut eu bine socoteala... - îmi spuse... Să vă ajut?... Din ciclul „cu temă", deşi eu le prefer pe cele fără...

- Mai bine alt gen. Nu predominant-narativ, nici avîntat-eroic. Un portret. Un de-alde noi, de ieri-de azi, se amestecă Iovescu; unul cu care eşti obligat să trăieşti între gratii, pe care să-l bagi

în mă-sa. Să-ţi spun de ce - opri el protestul celorlalţi. Te ascult atent şi nu ştiu dacă atracţia se degajă din personalitatea dumitale sau din substanţa epică. Nu-ţi face iluzii: nu te văd scriitor! Tăria pe care o ai e oralitatea şi experienţa de viaţă. Dar ai putea să-ţi găseşti scriitorul...

- De pildă pe dumneata! - pufni învăţătorul Suşală.

- De ce nu, bătrîne ştirb! Numai că n-ar fi uşor să le scot coturnii acestor eroi şi să le dau brînci să joace tontoroiul.

Portretul comandat este din perioada Malmaison, unde fusesem adus pentru cîteva săptămîni din Spitalul Văcăreşti, la dispoziţia organelor de anchetă - începui eu să-mi pregătesc povestirea, localizînd-o istoric înaintea condamnării.

- Arată-i - insistau la interogatoriul inutil ofiţerii străini adunaţi în biroul judecătorului de instrucţie - că n-a salvat nimic făcînd pe cascadorul şi refuzînd să recunoască, fiindcă avem de la ceilalţi tot ce ne interesa!

Ştabii se descotorosiseră de mine repede, de parcă i-aş fi putut infecta cu schilodirea şi plăgile mele sau, mai exact, ca şi cum ar fi avut în faţă un strigoi.

Din celula de la Malmaison la biroul de anchetă mă purtase în spate un plutonier tînăr, în noua uniformă albastru-fumurie; fie că brancarda nu era la îndemînă, fie că el dorea să rămînă în planul întîi în noua ţinută. Cu toate durerile provocate de un astfel de transport, mă mîhni faptul că punga purulentă, care colectase

la încheietura mîinii stingi, se spărsese pe drum pătîndu-i barbar hainele. în acea perioadă doctorul închisorii, un bucureştean distins, tînăr, chemat să-mi facă pansamentele la două plăgi continuu supurînde, îşi declinase politicos competenţa prin „lipsa indicaţiilor de tratament din partea spitalului Văcăreşti". „Expuneţi piciorul şi braţul sub duş de cîte ori aveţi nevoie", a replicat el amabil la izbucnirea mea.

De altfel, şi „modelul" pe care-l găsii în celulă vădea spaima amestecată cu repulsie, provocată anchetatorilor de prezenţa mea. El, un avocat cu nume în barou, cunoscuse „tagma bandiţilor din care făceam eu parte, ca apărător din oficiu al unora" şi mă lămuri că era firească sila omului sănătos faţă de un specimen marcat fizic şi psihic.

în momentul în care gardianul mă azvîrlise ca pe un sac pe patul zidit, tip sarcofag MAI, el, „modelul", se strînse în colţ, apărîndu-şi faţa. îl crezusem evreu, dar el era Amuza... Amuza Întîiul, cum îşi completă el mai tîrziu cartea de vizită.

- De ce „Întîiul"?

-Fiindcă cu mine începe o dinastie, o elită de spirit, ajunsă la conştiinţa de sine.

-Dar de-alde noi ce loc ocupăm în universul luminat de noul astru? - mă informai cu prefăcută sfială.

- Sînteţi închinătorii spiritelor care acordă vieţii voastre un sens, salvîndu-vă din banal şi animalitate, repartizîndu-vă un rol în repertoriul universal, pregătindu-vă unii chiar să sfîrşiţi ca martiri prin închisori.

- Aţi fost în război? - îndrăznii eu iarăşi. (Eram de aceeaşi vîrstă.)

-Cîmpurile de luptă sînt pentru voi, cei mulţi, ca să nu muriţi betegiţi în pat, ci romantic, „pentru ţară şi credinţă"!

-Dar libertatea cine v-o păzeşte? - riscai neisprăvit, stîrnind viesparul.

-Aţi început războiul, criminalilor, şi v-aţi întors laş, cu comuniştii în spate, ca să ne strice nouă viaţa! - se indignă el necontrolat, dezlănţuindu-se...

Tovarăşul meu de celulă era plin la trup, fălcos ca un idol al opulenţei, dar mic de stat şi asta îl făcea să sufere cumplit, deşi îi era cunoscută toată galeria celor de-o seamă cu el rămaşi în istorie. Purta pantofi cu toc, pălărie tare, fular alb de mătase, dar şi o durere tainică, pe care mi-o împărtăşi mai tîrziu.

- Toate le-am aranjat: casă mare, biblioteca şefului meu de catedră, intrat în închisoare, nevastă cu situaţie - deşi nu-i bine să te încurci cu fata proprietarului, completase el ca pentru sine -, un copil excepţional de trei anişori... Dar am avut o perioadă de orbire, atunci, cu cotitura: am mizat pe americani... Prietenul meu, la mii de ani lumină de posibilităţile mele, e ambasador în Franţa. El a nimerit-o: a ales ruşii, în timp ce eu sînt aruncat cu gunoiul societăţii.

- Gunoi! - îl sîcîii eu, cu intenţia de a-l face mai elocvent.
- Pe unde ai trecut tu, nici iarba n-a mai crescut.

- Interesant, dar de unde ştii?
- Te-am intuit din prima clipă şi nu greşesc.

- Dar ce pot face? Am încercat, conştient de nimicnicia proprie, să mă distrug, vedeţi doar...

Mă veţi întreba cum de-l suportam? Era primul om cu care împărţeam aceeaşi încăpere şi care-mi spunea deschis tot răul pe care-l gîndea despre mine. El îmi oferea posibilitatea de a-mi verifica şi de a-mi exersa, după accident, toate facultăţile necesare pentru a-l desface din toate încheieturile, ca un prim exerciţiu de abordare, după ce mă desfiinţasem. Mă insinuam cu gîndul în toate intimităţile lui, ceea ce în mod obişnuit îmi repugna. îi dezorganizam apărarea lucrurilor celor mai ascunse şi-l dispuneam să se mărturisească. Reflectam asupra instrumentelor noi de investigaţie folosite, un arsenal bogat şi diabolic (pe care-l ignorasem), fără să mă scandalizez de faptul că-mi aparţinea; inventariam doar. E bine să ştim ce iese la suprafaţă după un asemenea seism! Şi apoi cîte lucruri la care nici nu se gîndesc să apeleze vreodată nu au „oamenii de treabă" în casele lor! Cobaiul meu descoperea, după ore întregi, „furtul prin efracţie" şi făcea crize violente de orgoliu rănit. Mă prefăceam, mă scuzam, îl asiguram, operam mutaţii de valori şi aşteptam noi revelaţii, îmbrobodindu-1 de cîte ori încerca să limpezească amestecul de idioţie şi scăpări de spirit care-mi era, după opinia lui, propriu. Se răzbuna pentru capcanele întinse, plîngîndu-se administraţiei, chiar de faţă cu mine, că era ţinut în compania elementelor declasate, cînd, se ştie, locul lui era alături de conducere.

- Sîmbătă seară, acum două săptămîni deci - pardon... ce zi e azi?... Mă tîmpesc de cînd stau cu tine... -, întîlnesc pe Victoriei pe unul dintre colegii mei de facultate, un îngîmfat nesuferit, care, în cîteva minute, îmi împuie capul cu nume de ştabi care-l rugau, îl consultau, îl invitau... Venea, cică, de la o recepţie... „Tu? Cum te mai descurci?", se interesă el de circumstanţă. îi ticluii şi eu pe loc o poveste ca să-l dau gata. Vin, zic, de la Ambasador. Ghici cu cine am cinat?... Cu Stroe, colegul nostru... Da da, ăla plecat în Vest. Maior în marina engleză! Eveniment, nu? „Formidabil!" se cruci el. „Nu-i era teamă că o să-l înhaţe?" Cetăţean englez... misiuni importante... - strecor eu. Şi ne-am despărţit.

în noaptea aceea n-a dormit nimeni din Ministerul de Interne. Ăla mă denunţase imediat... Maiorul englez la Ambasador şi nimeni să nu-l semnalizeze?! Agent...

Duminică dimineaţă eram în baie, cînd nu ştiu cine sună. Nevasta nu auzea. Scot capul pe uşă: „Să trăiţi, să trăiţi!...", se ploconeşte unul... „Domnule avocat, vreau să vă rog..." „Aşteaptă!" „Să trăiţi!"... După ce termin, îl chem. Iar: „Să trăiţi!...

Mă iertaţi că vă deranjez...". „Spune, domnule, odată!". Am desprins din toată slugărnicia etalată că şeful lui îmi cerea o consultaţie într-o problemă de drept. „Cine e şeful dumitale?", l-am întrebat. „Comandantul secţiei de miliţie, să trăiţi, şi vă roagă respectuos să-l luminaţi într-o problemă juridică despre care trebuie să scrie un referat. Vă rămîne obligat". „Secţia de miliţie sau...?", încercase gazda să se lămurească. „De miliţie, să trăiţi!... Ăia te iau noaptea din aşternut: «Deschideţi, Ministerul de Interne!»... Ferească Dumnezeu de asemenea oaspeţi! Tovarăşul maior are şedinţă mîine la 9 şi s-a împotmolit în lucrarea aia... «Du-te - zice - şi roagă-l pe maestrul Amuza să-mi dea o consultaţie, şi asigură-l că n-am să-l uit! Nu uita să transmiţi omagiile mele domniţei!»".

Nevasta, venită să le primească, îmi băgă în grabă mărunţişul pentru tramvai în buzunar şi-mi repetă din uşă: „Să vii repede să faci piaţa, că ştii că nu mă simt bine!", cînd mesagerul (luîndu-1 gura pe dinainte) ne asigură că nu era nevoie, fiindcă maşina aştepta în colţul străzii.

Abia urcat în maşina din colţul străzii, rolurile se schimbară, însoţitorul îmi înfipse un cot între coaste, mîrîind: „Dacă te mai agiţi, o să te plîngi că n-ai avut noroc! Ai înţeles?" „înţeles, să trăiţi!"... însă mai greu de înţeles e că nu trebuie să dovedească ei c-am comis o infracţiune, ci eu că nu am făcut-o.

Portretul comandat - mă adresai eu ascultătorilor - nu ar fi însă gata dacă nu v-aş reproduce dorinţa lui Amuza Întîiul de la despărţirea noastră: „Să nu spui nimănui că am discutat împreună!" îl asigurai, deci, că nu eu îi voi lungi şederea în închisoare... „Ah, tot idiot ai rămas!", se impacientă Amuza, fără menajamente. Nu despre asta e vorba, ci c-am putut discuta, „c-am filozofat împreună", că m-am coborît la nivelul tău...

-Maestre - mă închinai eu în final scriitorului Ion Iovescu -, consideraţi-o temă de seminar; refaceţi-o, ca să ne-o prezentaţi pe loc sau mai tîrziu!

- Prefer să-ţi fac în grabă o corectură sumară: pune-ţi eroul în pat lîngă nevastă-sa şi lasă-i să discute, după ce el îi întoarce spatele, pretextînd că-l doare piciorul, iar ea, muiată ca o piftie, se vrea mîngîiată. Sau fă-l pe semidoct să-şi înveţe odrasla franţuzeşte, cu toate că ştiinţa lui nu depăşeşte merci şi et, şi lasă-l să povestească în jur, în transă idolatră, despre iniţierea fie-sii...!

Ascultîndu-1, mă întrebam cînd îi relatasem doar lui acel caz, fiindcă, amănuntele solicitate le lăsasem, în relatarea adresată tuturor, simplu de-o parte, considerîndu-le balast sau concesii plate făcute gustului comun. Atunci cînd mi se mai recomandă să mă mai ocup în treacăt şi de tatăl fanfaron al eroului meu, despre care ştiam din prima mînă că-i era accesibil oricui îi flata „ilustra paternitate", ipostaza critică a maestrului încetă să mă mai intereseze.

Faptul că auditoriul, de obicei nesătul, începu să mă menajeze, reducîndu-mi programul de povestit, iar doctorul Serafim încetă să mă mai iniţieze în propria-i creaţie lirică din perioada Convorbirilor literare (ori, mai tîrziu, să-mi solicite teme) mă nedumeri. O percheziţie a gardienilor care surprinseseră, în ciuda măsurilor luate, că se transmiteau la perete[1], din celula vecină, scrisorile lui Eminescu (pe care noul venit, Florin Fonea, le înregistra minuscul pe flacoanele de medicamente pudrate cu d.t.t. pentru a fi apoi memorate) îmi dădu cheia grijii generale. Percheziţia începu brutal, prin înghesuirea efectivului spre fereastră, pentru a uşura capturarea materialului „subversiv". Mă trezii pe pat, în atmosfera obişnuită, cu deosebirea că nimeni nu mi se adresa, deşi mă simţeam privit pe furiş.

în mintea mea însă era limpede ruptura dintre năvălirea gardienilor şi dispariţia lor. „Acces epileptiform", îmi spusei, limpezindu-mi-se şi anumite scene confuze din trecutul apropiat. Doctorul, căruia îi dădusem de dimineaţă tema de poezie „primul sînge",

[1] Prin alfabetul Morse, instrumentul cel mai eficient de comunicare între deţinuţii închisorilor comuniste.

bucuros că găsise tonul (Puls de viaţă din n-aude, din n-a vede, din n-a greu,/ care treci prin seve crude tainele lui Dumnezeu...), a călcat consemnul, socotind că poezia nu poate dăuna nimănui.

Doctorul Serafim - pentru cei din celulă: „iepuraşul" - era un interlocutor neobosit, cu excepţia a două sau trei zile după fiecare interogatoriu „supliment". Fragil din construcţie, poetul suporta greu bătaia. Anchetatorul lui, speculindu-i punctul slab, îi umfla deocamdată „pălmile" şi tălpile, obligîndu-l să şi le răcorească atîrnate, în poziţia înduioşătoare şi comică a iepurelui care şi-a ars lăbuţele străbătînd o holdă în flăcări. Victima nu-şi făcea iluzia că-şi va putea salva casa - mobilul suprem al anchetei - pe care-şi puseseră ochii autorităţile locale, dar, fiind o natură problematică, plătea acest sacrificiu pentru a fi împăcat cu sine că nu-şi dăduse locuinţa degeaba. Ca să ilustreze inutilitatea oricărei rezistenţe în închisoare - dar nu şi dreptul acesteia la existenţă în viaţă şi-n poezie -, el ne povesti întîmplările a doi ţărani cu care stătuse pe rînd, înainte de întîlnirea noastră. Ambii primiseră cîte o scrisoare fatală, cu îndemnuri la solidaritate de la un vîntură-lume, cunoscut din armată. Primul se speriase şi o pusese pe foc. Vîntură-lume, arestat, mărturisi că scrisese mai multora şi adresanţii fură închişi. Ţăranul cu care stătuse iniţial doctorul era învinuit că nu predase misiva Securităţii. „Ai ars-o ca să ştergi urmele vinovăţiei", i s-a imputat. Al doilea ţăran se dădea de ceasul morţii, muşcîndu-şi pumnii, că, în loc să pună scrisoarea pe foc, o dusese la Securitate şi era învinuit că nu întîmplător i-a fost adresată.

- Ce timpuri trăim - comentă, aşezîndu-şi familiar piciorul gipsat pe patul meu, Pretorian, ultimul adăugat efectivului nostru -, dacă asemenea cazuri - în fond tragice, fiindcă oamenii sînt smulşi de la rostul lor şi aruncaţi în puşcărie - ni se par floare

la ureche în comparaţie cu ce s-a petrecut în celulele din jur în perioada '49-'52!

Apoi se opri, îngîndurat, tocmai cînd începusem să sper că-şi va deschide sufletul. Fără să ne fi cunoscut, făcusem parte din acelaşi proces şi aveam nişte cunoscuţi comuni condamnaţi. Piciorul gipsat îi fusese vătămat printr-o defectuoasă împachetare pe rangă, axul de rotaţie al căutării adevărului din anchetele de la subsol. Era primul întîlnit dintr-o pleiadă de tineri care intraseră

de pe băncile şcolii, nu în focul războiului, ca noi, ci în concasorul postbelic. Aceştia visau mai puţin, erau mai intransigenţi, mai puţin dispuşi spre gratuităţi, dar şi mai puţin rezistenţi. Pretorian era matematician de vocaţie, cu sentinţe judecătoreşti şi argumentaţia strînsă, agresivă. îmi părea mai aspru cu alţii decît cu sine şi, de aici, exagerînd, îl suspectam de o umbră de fariseism. El, în schimb, mă suspecta de orgoliu.

- Nu aş fi încercat să mă nimicesc, dacă aş fi fost dominat de importanţa mea.

- Cea mai subtilă formă a orgoliului e aceea de a te nimici, cînd cadrul din jur încearcă să te surpe meschin! - îmi tăie el prompt retragerea. în afară de asta - încercă să lărgească breşa -, vă lipseşte dragostea creştină - simplă, bună, ziditoare -, dispunînd numai de una general-umană, atît de abstractă că pînă acum n-am considerat-o posibilă. Altă dată, după interminabile discuţii şi analize, conchidea: „V-aţi exagerat vina din cauza izolării absolute a celularului subteran. Aţi fost un straşnic judecător, mînuind neiertător date imaginare, ce-i drept plauzibile, împotiva dumneavoastră înşivă, cel din ipostaza unui om viu care a devenit, prin asaltul puterii de stat, neajutorat. Am discutat, după vîlva acelei zile, căreia credeam că nu i-aţi putut supravieţui, cu unii care vă ştiau din spusele altora sau chiar direct şi înclin să cred că am avut dreptate susţinînd că sînteţi o schemă. Să admitem, ideală, dar o schemă". Şi, profetizînd, adăugă: „Dacă veţi mai apuca să vă întoarceţi în viaţă - condiţionala e folosită doar ca să mă apăr împotriva acuzei dumneavoastră că sînt prea tranşant -, veţi vedea că izvorul suferinţei viitoare va fi dragostea pentru o femeie".

- Cum va fi? - întrebai eu, sfios-copilărit, ca şi cum îl ascultam pe un iniţiat vorbind despre viaţa viitoare.

- Convins că puteţi da fără margini, visaţi să vi se dea fără margini. Setea de absolut e însă ridicolă - iertaţi-mi duritatea - în tiparul ciobit şi pe dinăuntru, nu numai exterior. Nu aţi deprins resemnarea (mă gîndesc la înţelepciunea resemnării). Orgoliul vă va opri să întindeţi mîna să luaţi, iar de oferit, va veni oare acea pămînteană pe care o aşteptaţi?! Tot ce-aţi suferit prin iarna polară, prin Siberii sau prin coteţele de care vorbeaţi o să vi se pară spălăcit în comparaţie cu ceea ce veţi pătimi prin femeie. Această

imensă nevoie de dragoste lumească vă va coborî în ochii celor pentru care eraţi punct de referinţă.

- Vorbiţi despre ceea ce ar putea fi ca despre fapte întîmplate, certe şi reprobabile, deşi setea de dragoste, indiferent de contextul în care s-ar desfăşura, e umanitatea (era să zic divinitatea) noastră. Dacă voi arde fără să mă umilesc, să cerşesc ori să-i limitez libertatea celei ce nu poate sau nu vrea să-mi răspundă, de ce pot fi acuzat?! Şi dumneavoastră mînuiţi date imaginare - ce-i drept plauzibile (ca să vă citez exact) împotriva unui om viu - cu deosebirea că acel om nu sînteţi dumneavoastră înşivă, ci un altul care ispăşeşte şi va ispăşi ceea ce i-a fost dat sau şi-a dat singur. Nu v-au învăţat încercările prin care aţi trecut, dacă prin structură nu v-a fost dată înţelepciunea de a înţelege, de a nu mai fi judecător?

- Există oameni pe care nu mă încumet să-i judec - se apără rezolut Pretorian -, deşi nelegiuirile lor întunecă mintea şi închipuirea: cei care au trecut prin reeducarea de acum zece ani din Piteşti. Acolo a fost iadul!... Dar nu un iad cu diavoli şi damnaţi, ca în reprezentările oamenilor despre cazna veşnică, ci un iad prolific, nemaiîntîlnit, în care tabăra întunericului se înmulţea continuu prin îndrăcirea damnaţilor, aduşi ceată după ceată. Celor apucaţi în cleştele torturii nu li s-a mai dat răgazul trezirii; coabitînd neîntrerupt cu schingiuitorii, li s-a sporit sadic suferinţa fiind minaţi din prăbuşire în prăbuşire pînă au fost transformaţi ei înşişi în călăii fraţilor lor. S-au produs, prin năpraznica violentare, mutaţii necunoscute în ontogeneza subiecţilor; substanţa umană dezarticulată şi minată împotriva destinaţiei sale a scrîşnit şi a gemut, prăvălindu-se apoi în apocalips.

- Aţi fost de faţă... Spuneţi!

- Aţi fost de faţă la crizele proprii de epilepsie, spuneţi! - îmi întoarse el replica, întunecat, coborînd vocea înceată la şoaptă fierbinte... Deşi acestea sînt monologuri de copil, în comparaţie cu spectacolul regizat ştiinţific al smulgerii din ţîţîni a sufletelor... Fiindcă era şi un spectacol în care toţi jucau, fără iluzii scenice, pentru cîţiva nevăzuţi, prologul „omului nou", început cu „botezul" în hîrdăul de murdării şi cu „misele" atee, despre care ai auzit. Despre ce să-ţi spun? - îşi agită el, schimbat la faţă, braţul strîns. Ce gen te interesează? Familial?... Relatări adulterine des-

pre amorurile materne... paterne... incesturile au ralenti la care interpretul pretinde că a fost totdeauna prezent...? Vrei să-i vezi mîncîndu-şi propria murdărie? (Şi acesta, te asigur, e cel mai lipsit de importanţă lucru dintre cele pe care le-au făcut cu sine...). Vrei să-i vezi tocind bestial trupul celui mai bun prieten pentru a face din el schingiuitor de frate în vecii vecilor? Vrei monahi puri, puşi să se porcească între ei, sau dreptcredincioşi suduind şi blasfemiind cu o inventivitate delirantă? Trupurile şi sufletele au fost surpate ca nişte case, dar nu de duşmani, ca în război, ci de subiecţii înşişi. Ruinele, spurcate şi infestate ca să nu mai trăiască om în ele! înconjoară acest sabat al sîngelui şi al abjecţiei

cu noapte, tăcere şi izolare totală, ca şi pe fiecare ins supus experimentului colectiv care urma să fie generalizat la scară naţională, în toate închisorile şi lagărele, pentru a se stîrpi împotrivirea faţă de regim - inspiratorul-meşter în a-şi face complici din victimele dezumanizate. De vrei să nu greşeşti tonul, fă orchestraţie electronică din spaimele ancestrale, din horcăitul muribunzilor aruncaţi claie peste grămadă!

înţepă apoi ochii spectatorilor cu dementa isterie a protagoniştilor care-şi îndeasă degetele pe gît pentru a îneca în vomă toate izvoarele, podoabele sau icoanele existenţei lor înainte de a fi urcat după stingere, cu haina în cap (încă nu fuseseră gîndiţi ochelarii orbi), conduşi de directorul închisorii în camera 4 „spital", unde aştepta Ţurcanu Eugen, cu ciracii recrutaţi paşnic sau silnic de el, pentru a începe lucrarea comandată, reeducarea studenţilor deţinuţi!

La cîteva zile, Pretorian reveni mai îmblînzit:

- Nu mai e temă tabu, dar cei ce au trecut prin reeducare preferă să vorbească despre ea doar între ei, cei care au păţit şi simţit pe pielea lor că reacţii neînţelese pentru străini sînt posibile într-un climat al violenţei continue, al neîntreruptei prezenţe a inchizitorului şi al interdicţiei de a comunica. Datele generale, etapele, programele îţi sînt cunoscute. Surpriza şi şocul, masiv provocate de atacul dezlănţuit asupra neofiţilor, pot bloca funcţia judecăţii şi a voinţei. Spectacolul carnajului, sprijinit în momente critice de participarea gardienilor, subminează rezistenţa şi cenzura interioară. Chiar împăcarea cu moartea şi căutarea ei nu

refăceau unitatea distrusă. Dezechilibrul trupesc era instalat la toate nivelurile. Părţile tremurau independent. Psihicul se angaja în vertij. Despre catastrofele din abisurile fiinţei noastre ştim mai puţin decît despre cele cosmice. Pe platforma de dărîmături fizice se pot sprijini monstruozităţile dezarticulării psihice, ale autopîngăririi. Agresivitatea interioară e lansată apoi împotriva semenului, a celui mai apropiat. Cei deveniţi călăi din frică au schingiuit mai sălbatic decît profesioniştii. Milucă Constantinescu, prietenul meu din copilărie, duios ca o fată, bun şi devotat în toate încercările de pînă aici, m-a bătut într-o pauză-divertisment, între două rafale de grindină generală, mai cumplit decît Boros, cu care concura, rezervîndu-şi fiecare cîte un picior, sub rînjetul celor 20 de tartori! înţelege-mă - reluă el după o pauză mută -, nu sînt în stare acum să fac o vivisecţie! Am fost printre puţinii care au avut noroc prin plecarea la canal. S-a îndurat Dumnezeu de mine: a făcut o minune, salvîndu-mă înainte de a deveni un nelegiuit. Cele două săptămîni au fost un bici de foc pentru orgoliul nostru juvenil, cu care sfidasem reeducarea începută paşnic de Bogdanovici la Suceava. Ţurcanu era pe atunci în poziţia privilegiată de planton.

- Dar cum e făcută lumea noastră - începui eu să întreb -, dacă nimeni nu avea şansa să reziste? Trebuie să privim şi diacronic pentru a obţine o aproximativă simetrie între bine şi rău?

A existat în Piteşti un anti-Ţurcanu? în ideea că viaţa noastră nu are numai învelişuri, ca bulbul de ceapă, ci şi un miez, care e raportul potenţial al forţelor antagonice din el? Dat fiind că puterea răului e mai seducătoare în momente de pace, dar mai virulentă, mai ingenios organizată în încleştare, nu sîntem oare reduşi, în confruntări de tip Piteşti, doar la intervenţii de salvare singulare, deus ex machina?

- Chiar în acest „laborator" gîndit să anihileze orice împotrivire - mă opri Pretorian -, a existat rezistenţa unui călugăr care se dezbrăca şi se aşeza mut pentru tortură pe masa lungă dintre cele două priciuri faţă în faţă şi împotirvirea celor care mai încercau să se strecoare, cum am încercat şi eu, demascînd dintre cei rămaşi afară pe cineva care murise de curînd, indicînd ca adresă numele unei alei a cimitirului unde odihnea. Tremuram de spaimă că tactica mea va fi demascată şi-mi va aduce moartea, dar cîştigam

timp. Groaza de a ascunde ceva era atît de insuportabilă încît am aruncat la tinetă otrava păstrată într-o cusătură a hainei, deşi moartea era dorită şi căutată. De altfel, fără alte frămîntări, am şi mărturisit-o. Important era să nu aduc pe nimeni în închisoare şi să nu devin călău pentru ceilalţi; restul era rest... A mai existat şi rezistenţa lui Nuti Pătrăşcanu, expertul medical al bandei, care hotărîse în sine lichidarea lui Ţurcanu şi încerca să-şi facă ajutoare; fu însă trădat şi ucis. Au rezistat pînă la urmă cei ucişi şi cîţiva dintre sinucigaşi. Nici chiar diavolul de Ţurcanu - completă Pretorian, iarăşi după o lungă pauză - nu era aşa de monolit totdeauna, de vreme ce eu l-am auzit într-o noapte spunîndu-i plantonului: „Să fie ai dracului de bandiţi!... Dar e mai greu să loveşti decît să primeşti!" Pe Bogdanovici, prietenul şi şeful lui din scurta trecere prin Frăţiile de Cruce, Ţurcanu l-a ucis însă ca monstru deplin; pe îndelete, lovindu-l cu bocancii în decurs de zile, vorbindu-i ca unui om: „Hai, fratele meu, să mai facem o partidă!" Dominantă însă a rămas paralizia victimelor, chiar cînd condiţiile iniţiale s-au schimbat. Astfel Fuchs şi Steiner, cei doi evrei care trecuseră relativ repede în rîndul călăilor în „4 spital", la canal şi-au bătut joc noapte de noapte de brigăzi de lucru care-şi aşteptau rîndul ca vitele la abator. Confruntarea cu natura, activitatea în colective mari, spargerea izolării dintre oameni, privelişte de dincolo de sîrme a lumii libere au dus însă treptat la slăbirea inerţiei şi la revenirea încrederii în sine, mugurele miraculos care încolţea printre surpături. Unul dintre noi, care fusese repartizat la atelierul de dulgherie cu cei doi, a strigat neaşteptat şi pentru sine, şi pentru cei din jur: „Nu vreau să lucrez cu schingiuitori!". Şi, punînd mîna pe o bardă, îl ameninţă pe cel ce vroia să-i închidă gura că-i va crăpa capul dacă se va apropia. Surpriza călăilor a fost tot aşa de mare şi de paralizantă ca a victimelor de la Piteşti. Cei ce bătuseră din teamă nu mai acţionau. Căutau jalnic să se justifice, începu dezgheţul şi într-un an se şi stinse, la canal, pacostea abjectă a reeducării, care mai bîntuia încă prin Gherla, Tîrgu Ocna,

Tîrgşor şi Aiud. Iar la procesul ţapilor ispăşitori, intentat ulterior, după ce nu se mai putuseră opri veştile despre ce se petrecuse la Piteşti, Ţurcanu n-a recunoscut nici că ar fi reacţionat după ordine primite din străinătate, nici că administraţia n-ar fi fost în

cunoştinţă de cauză. Stăpinirea îl pregătise ca să fie condamnat la moarte, dar îl asigurase că execuţia va fi doar simulată[1] şi că după căderea cortinei îşi va continua, cu o nouă identitate, cariera de funcţionar al partidului, întreruptă prin arestare...

Pretorian iarăşi tăcuse. îşi reprezenta numărătoarea inversă din mintea lui Ţurcanu?

Nu cred că diavolul a murit, atîta vreme cît mai are putere asupra noastră.

* * *

- Ne cheamă vecinii! - anunţă Suşală, atent ca de obicei, în ciuda vîrstei, la toate amănuntele din jur. Florine, vezi ce vor!

Singurul morsist din celulă se apropie de zid, mascat de bătrîn. După un minut mă anunţă că maiorul Retezat, sosit în acea dimineaţă în vecini, doreşte să-mi vorbească imediat în direct. O criză de tuse astmatică, abia liniştită, bubuise neobişnuit, înfundat şi îndelung alături, amintindu-mi de acest ofiţer cu care străbătusem prizonieratul în Stalingrad şi Siberia şi care, din '44, trăia cu un glonte în cap. în intermezzo-ul de libertate dintre prizonieratul sovietic şi închisoarea românească îmi dăduse de urmă prin spitale, să-mi ia măsura pentru inelul unei logodne ce nu se va serba niciodată.

- Mă auzi? Tu eşti, frate? - întreba depărtat, cavernos, ca din altă lume, vocea gîfîită de emoţie de dincolo de zidul de care ne lipiserăm tîmplele. Mulţumesc lui Dumnezeu că te mai aud... că n-ai murit, cum auzisem! Cînd vom vorbi faţă către faţă?...

Un pumn în zid curmă brusc convorbirea în care nu apucasem să spun nimic. Se auziseră zăvoarele la ceilalţi vecini.

Florin Fonea lucra înainte de arestare la Rîmnicu-Vîlcea. Retezat, stabilit acolo imediat după repatriere, îl căutase atras de nume. Cei doi se apropiaseră, înlesnind autorităţilor manevra de a înlătura dintr-o singură lovitură doi „indezirabili" prea izolaţi pentru a fi implicaţi într-un grup. Logodnica lui Retezat, refugiată din Basarabia şi colegă de serviciu cu Florin, nu-şi pierduse - deşi

[1] Eugen Ţurcanu a fost executat în 1954.

sîcîită pînă la neurastenie de ameninţările şi încercările de şantaj ale autorităţilor - elanul de a se căsători cu încercatul confrate din celula de-alături. Era chemată din şedinţe, din birou sau de oriunde se afla, la telefonul direcţiunii pentru a fi întrebată, de aceeaşi voce, dacă nu i-a venit mintea la cap şi nu s-a hotărît să renunţe la legătura nefastă. După aceea i se atrăgea atenţia că timpul

ce-i fusese acordat pentru chibzuinţă se apropia de sfîrşit. Diverşi „binefăcători" o opreau pe stradă sau o căutau acasă citîndu-i - o asigurau ei - părerile celor apropiaţi despre sănătatea psihică sau trecutul alesului ei. Omul de alături, viguros ca un trunchi pădureţ, necomplicat sufleteşte şi capabil de afecţiuni impetuoase, avusese şansa de a întîlni o Martă neobosită, hotărîtă să-l slujească şi să-i răscumpere suferinţele îndurate.

Tentativa de a nimici şi căminul celor vizaţi de autorităţi se generalizase după condamnările din '58, simplificîndu-se prin alternative: divorţ fulger sau desfacerea contractelor de muncă ale celor rămase singure să întreţină familiile şi pierderea pîinii zilnice. Din cercul de cunoscuţi se vorbea că numai soţia lui Marius Guran, vieneza aceea proaspătă ca o sorbitură de şampanie, îşi aştepta (sprijinită material de părinţii ei) bărbatul ridicat de valul din februarie.

Cei aflaţi încă sub anchetă aduseseră ştirea că ultimul partizan din Făgăraş, colonelul Arsenescu, fusese demult arestat într-o casă din marginea Cîmpulungului. încetaseră poveştile despre apariţia lui neverosimilă, unde nici nu te aşteptai. Gazdele, două surori, apăruseră în curţile de aer ale închisorii pentru femei. Mă aventurasem şi eu Ia fereastră să privesc, prin fîşia obţinută depărtînd forţat jaluzelele de scînduri, cum apărea pentru cîteva clipe şi dispărea, continuînd cercul, o femeie îmbrăcată ţărăneşte, absentă, cu mîinile înfipte bărbăteşte sub brîu. Mergea fără să ridice fruntea, adîncită în sine ca o fîntînă surpată.

Curţile noastre de aer erau pe cealaltă parte a celularului, dar ne scoteau rar în ele. Odată, la intrare, după ce străbătusem sfertul de oră în cerc, ceilalţi cu mîinile la spate, eu aruncîndu-mă după ei în cîrjele desperecheate, ca să ţin pasul, îmi auzii limpede numele, şoptit de o femeie din ultima fereastră zăbrelită, de parcă s-ar fi rostit în mine. Mă opri involuntar prezenţa unui gardian necunos-

cut, apărut lîngă mine. Inima, strînsă de surpriză, reintră treptat în firesc, percepînd curiozitatea naivă din întrebarea: „A fost mai înalt acoperişul de pe care ai sărit?".

în celulă „iepuraşul" comentă incidentul. I-au prelucrat pe toţi: „Fiţi vigilenţi, duşmanul e în stare de orice: dovadă acest fanatic, care s-a smuls din mîna noastră..."

- Eşti inconfundabil. Te-au studiat prin vizor... Dar cine te-a chemat pe nume?...

Nu ştiam. Mă miram doar de acuitatea auzului său.

- Sînt violonist, doctor şi poet - se semeţi el în glumă. Dar de atunci, căutînd zadarnic răspuns, lăsam adesea să se perinde prin surpăturile dinăuntru ceata mironosiţelor vieţii mele, despre care nu ştiusem niciodată să povestesc cum se cuvine, cum nu ştii a spune despre sîngele din tine sau despre înfiorarea inimii.

- Vezi, tu şi, desigur, noi toţi - glosă Pretorian pe marginea îngîndurării mele - avem acum o viaţă sufletească şi, indiferent de simpatiile şi antipatiile noastre, sîntem între noi solidari, cel

puţin în raport cu cei ce ne ţin sub cheie. Acest lucru nu era posibil atunci. Cei din jur erau cei mai cumpliţi dintre duşmani şi ei năvăliseră în noi înşine, împingîndu-ne sadic împotriva lor şi a noastră. în acea lume, nu era de conceput să-ţi şoptească cineva numele, ci, în cel mai fericit caz, să vuiască puşcăria asta ca o potcovărie imensă, cum vuieşte acum.

* * *

Condamnaţii pentru înaltă trădare erau pregătiţi pentru transferul la Gherla. Fiecăruia i se nituiau lanţurile în curtea închisorii unde aşteptau cîteva vagoane-dubă ce nu puteau fi confundate pe afară cu cele de pasageri, cum erau cele sovietice, ci ermetice şi greoaie ca ale unui tren blindat.

Nu reuşisem să iau legătura cu colonelul Evolceanu - aflat printre ei -, şeful de stat major al diviziei de munte din Crimeea, preţuit de luptătorii anonimi şi disputat mai apoi între Rege şi Conducătorul statului pentru a şi-l face colaborator. îi va fi transmis Bellu ceea cel rugasem în săptămînile de spitalizare comună din Văcăreşti?

Inginerul Bellu, mărime de gradul 33, condusese după plecarea lui Pangal Loja Naţională. Larma punerii în lanţuri a efectivului de transport îmi aminti experienţa eşuată de a afla elemente noi, de la sursă, despre masonerie. Reduşi în spital la ceea ce puteam face unul pentru altul - el suferise o grea operaţie de prostată -, ne apropiasem, dar nu atît încît să-mi încredinţeze tainele de iniţiat.

- Vei afla personal, cînd vom ieşi de-aici!

Mă socotea apt de a intra în confrerie şi, ca şi cînd eu aş fi dorit acest lucru, îmi prezicea satisfacţii care să răscumpere tot ceea ce, după credinţa mea, îmi rezervaseră alte hotărîri masonice.

- Intrăm în pămînt cu toate tainele - izbucnisem dur, sătul să ascult vorbindu-se numai despre latura anecdotică a masoneriei, despre nelipsitele agape de la Capşa sau din capitalele lumii, în care venerabilii semănau a vase încăpătoare de ospăţ, umplute zilnic pentru un cult ezoteric.

După ce se ridicau din scaunele prezidenţiale ale trusturilor sau ministerelor, iniţiaţii apăreau în amintirile lui numai cu indiscreţii de alcov sau ca învederaţi sibariţi.

- Mă cuprinde ciuda - mă dezlănţuii eu - că în timp ce anchetatorii au obţinut de la masoni recunoaşterea că eraţi oficina ocultei internaţionale, ca să vă poată uşor condamna, eu nu pot să aflu de la cel ce se declară prietenul meu amănunte din caietul de regie al spectacolului în care, fără să vreau, îmi joc viaţa. Din sete de cunoaştere vreau să ştiu acum, cînd mă ridic în scaunul de judecată a propriei mele vieţi, cine şi în ce măsură m-a prins în manevrele tainice; cît e uman şi cît e supraumam în condiţionarea făgaşului prin care mă scurg.

Bătrînul Bellu se mînia uneori că nu voiam să înţeleg; că îi ceream să spună de-a dreptul ceea ce doar sugera; ca şi cînd, în numele prieteniei, i-aş fi cerut să-şi calce un vechi legămînt de tăcere. La anchetă a fost altceva: da... tortură... siluire... Eu însă - asta nu înţelegea el - voiam să mă conving prin ceea ce era cognoscibil, înainte de a-mi închipui restul.

în vară, la cîteva săptămîni după plecarea dubelor, gardianul băgă capul prin uşiţă cu porunca:

- Faceţi o legăturică cu tot ce are şontorogul ăsta!... Iar tu, hai!

Florin împachetă, fără să-l mai pot opri, ciorapii lui de lină şi lenjeria de flanelă şi le depuse în faţa uşii. Semăna, în privinţa aceasta, cu fratele lui mai mare, poetul, deşi îl apostrofasem odată, iritat de cuminţenia şi îndelunga răbdare faţă de capetele încinse din celulă: „George s-a înfruptat din toate darurile, vlaga şi neastîmpărul neamului vostru, de n-a mai rămas pentru voi decît cumsecădenia asta spălăcită şi impersonală!".

Cînd păşii în cîrje din celulă, înclinînd capul în semn de rămas-bun, tocmai se scurgea spre corpul principal al închisorii o ceată de deţinuţi învărgaţi, cu haina în cap. Gardianul ceru însoţitorului lor, făcîndu-l atent prin pocnetul cheii în paftaua centurii, ca în URSS, să trimită pe cineva să-mi ia bagajul. Aveam, deci, aceeaşi destinaţie.

Se apropie un ins cu o vigoare ciolănoasă în fiinţa-i descărnată, scoţîndu-şi, nu ştiu de ce, tichia de puşcăriaş, de parcă plătea cu gestul de politeţe penitenciară libertatea de a mă scruta, luminîndu-se. Pe drum se bucură, ghicindu-mi identitatea. Fu rîndul meu să mă bucur, aflînd că era călugărul Valeriu Anania. Chipul lui se deschidea mai mult de putere decît de smerenie. Se înnodau la vedere problemele unei naturi viguroase, pe care rînduiala monahală deprinsă nu o neutralizase. Părea mai mult ţăran şi cărturar şi mai puţin ascet.

După primirea hainelor personale, furăm conduşi într-o celulă mică de tranzit. în aşteptarea trenului de noapte ne refugiarăm, pe cît îngăduia înghesuiala dată, într-ale noastre. Părintele socotea că supravieţuirea mea era din categoria minunilor şi conţinută în planul divin.

- Ai un rost de îndeplinit în economia lumii acesteia.

- Dar de ce nu s-a produs în mine iluminarea destinaţiei pe care o am de urmat?

- Meditează asupra ei şi are să ţi se descopere. Renunţă la rafinament şi luciferism şi ai să te regăseşti.

- Reluăm tema dacă vom ajunge împreună la spital, dar fiindcă s-ar putea să ne despartă, daţi-mi dovada puterii şi harului pe care se zice că-l purtaţi!

Părintele Anania începu să spună poezii din Cartea Facerii şi pentru ceilalţi care, după ce făcură cunoştinţă, se grupară în jurul

lui. în cele trei cicluri - al maternităţii, al creaţiei artistice şi al celei demiurgice - pulsa o inimă de pămîntean, în registre felurite, dar întotdeauna înfiorată de miracol. Fără surdina ascezei, cîntul lui ar fi avut inocenţă păgînă.

- Altă faţă! - am spus la un moment dat.

Acceptînd comanda, călugărul recită fabule fără zoologia tradiţională. Fostul student medicinist se mişca firesc şi convingător în anatomia şi fiziologia umană, bucurîndu-ne cu flori de poezie didactică. Pielea, catifelata piele, pledă scînteietor despre frumuseţea fascinantă a faţadei, anulînd raţiunea de a fi a scheletului lugubru. Apărarea decentă a dispreţuitului schelet restabili însă cumpăna, fiindcă, fără schelă, pajiştea paradisiacă ar fi zăcut ca o ştergătoare mototolită. în altă fabulă, globulele roşii, înveşmîntate în stacojiul imperial, umileau mulţimea mută a celor albe. Tensiunea prevestea războiul fratricid, dar un pumnal fulgeră din afară şi, dacă leşurile leucocitelor n-ar fi stăvilit hemoragia, conflictul s-ar fi stins în nefiinţă.

Cînd veni rîndul poemelor dramatice, cu versuri ample de epos închipuite oral şi aşternute în memorie, cu variante şi corecturi, călugărul ne uimi cu o operă unică. Logosul înfrînsese duritatea amorfă a temniţei, lipsa cărţii şi a scrisului. Visul monahului-poet era să se plece asupra miturilor tradiţiei populare, folosind osîndă de 25 de ani.

Viziunea lui asupra Mioriţei stîrni însă aprige discuţii. Condamnaţii o voiau mai cerească - nu o duşmănie aprigă pentru avuţie - şi mutată chiar pe Calea Lactee, păstrînd întreg gradul de transfigurare a poetului anonim, pentru care moartea vestită de mioara năzdrăvană părea mai degrabă un pretext pentru a regîndi cu dor, adică poetic, îngemănarea între viaţă şi moarte.

Existenţei puse sub zăvoare şi gratii călugărul îi dăduse aripi şi întinderi. Prezenţa lui m-ar fi ajutat, dar, în dimineaţa următoare, după ce toţi fură ferecaţi în lanţuri, el dispăru în altă dubă, poate spre un alt proces cu mănăstiri „duşmănoase" regimului.

Singurele imagini din drum, strecurate printr-o crăpătură subţire a dubei, erau cele ale unui circ aflat în turneu, poposit lîngă o gară. Unii vorbeau de cuştile cu fiare, alţii de călăreţele zvelte,

iar eu auzisem, parcă din copilărie, ropote de aplauze şi marşul de alămuri din încheierea reprezentaţiei.

La capătul călătoriei oarbe ne aştepta temutul Aiud, mai hîd şi nearătos decît în povestirile ultimelor generaţii. Celularul, cu sutele de ferestruici oblonite, domina mut şi abrupt întinderea de clădiri pentru care cei coborîţi din dubă aveau numele demult pregătite:... secţie... fabrică... spital... biserică.

- Dar unde o fi Zarea? - întrebă cineva şoptit.

- Ai să afli personal, domnule legionar - îl informă, rînjind sub eticheta-„amabilitate", un plutonier rotofei şi crăcănat, apărut brusc de după camionul-dubă.

-Nu sînt legionar - încercă să-şi precizeze apartenenţa viitorul locatar al Zărcii.

-Ai uitat, probabil - îl întîmpină condescendent celălalt -, că aici primim numai legionari pur-sînge.

- Biro! - strigă, în trecere şi cu demnitate, un bărbat elegant în civil, între două vîrste, cu părul cănit.

-Ordonaţi, tovarăşe colonel! - răspunse plutonierul preschimbat fulgerător, din nacialnicul care-şi degusta ca pe o trufanda superioritatea, într-un slujitor supus. Se îndreptase, se supsese şi aştepta.

între timp convoiul fu împins în celular. „Cu ce seamănă?", se întrebau noii locatari, căutînd să dea o amprentă personală experienţei care începea.

Dinăuntru părea o navă uriaşă cu punţile-i suprapuse, pornită înspre undeva. Altădată, golul înalt din mijloc semăna cu un păienjeniş cu multiple plase, iar gardienii-păianjeni pîndeau sau alergau spre punctul în care se prinsese victima. Dar, după luni, şirurile etajate de uşi închideau rafturi îndopate cu cobai, asupra cărora se încercau, ca într-un laborator, mutaţii, desfăşurîndu-se în paralel tot soiul de grupări, sortări şi izolări.

Reeducare '62!

Ştirea, mai temută ca moartea (de murit, mori odată, dar firesc, ca absolut toţi), se răspîndea, înfiorînd oamenii. Fîlfîia prin hardughia mută, ca într-o lume de superstiţii. Ea nu era în mersul firii. Tindea să-i surpe oricui cerul, visul şi tot ce agonisise cu trudă, suind.

Cică, în desfăşurarea ei, s-ar fi ridicat mai tîrziu un ţăran, zicînd: „Reeducarea e ca şi cum într-o noapte l-ai chema pe om pînă afară şi, repezindu-i un bocanc undeva, l-ai înghesui în cocină, unde i-ai cere să grohăie, în loc să vorbească. Chiar dacă acum nu-l mai omori - că, deh, te-ai făcut omenos! - şi-l scoţi mai încolo, spuneţi-mi, la ce mai este el bun?... Aă? " - întrebase omul, la sfîrşit, pe cei cu carte din jur.

Spaima primei reeducări constituia fundalul general al reluării. Făgaşul, tipicul şi obiectivele nu erau cele de la premieră (surparea umană, care, prin tortura continuă, făcea din victime călăii celorlalţi), dar rămînea, în fapt, autopîngărirea. Se urmărea uciderea unei legende, destrămarea unor vise de tinereţe, cu modelele şi idealurile lor. „Mişcarea" trebuia desfigurată de foştii ei luptători. Spre deosebire de Piteşti, li se admitea posibilitatea de a declara c-au fost de bună-credinţă, idealişti, dar că au fost înşelaţi; apoi li se cerea să-şi lovească furioşi trecutul.

Cei ce fuseseră sub bombardamentul teribilei dezagregări, convalescenţii, cu evoluţii diferite de la caz la caz, încercau să evite recidivarea, făcînd în parte concesiile cerute; se temeau ca procesul să nu ducă din nou la acţiunea sistematică, necruţătoare şi catastrofală din anii de coşmar. Reeditarea trecutului nu mai era însă posibilă.

Masa deţinuţilor devenise, prin vîrstă, experienţă şi cicatrizarea rănilor trecute, mai eterogenă decît cu zece ani în urmă. Fiecare deţinut în parte oglindea modalitatea personală prin care organismul resorbise injectările, potrivit varietăţii zestrei native - poate infinită la acest popor - sau a celei cîştigate. De aceea autorităţile, pornite să anuleze pe fiecare legionar, trebuiră (în mod paradoxal) să admită, din motive tactice, existenţa Mişcării, încercînd să împingă căpeteniile în viaţă să înceapă demolarea, sau, „în numele vieţii", să-i îndemne pe cei mulţi s-o facă ei singuri. Nici un cuvînt de ordine însă nu mai putea fi luat în seamă - decît de cei ce aveau nevoie de un alibi -, Mişcarea fiind de multiple ori dizolvată. Dar ceea ce oamenii păstrau încă nu era partinic, ci uman şi personal, chiar de ar fi fost numai amintiri din copilărie. Nici calitatea morală a regiei nu-i predispunea pe mulţi să se „reconsidere". Se mai presupune apoi că întreprinzătorul nu-şi mai putea permite să fie iarăşi de o

monstruozitate mai gravă decît canibalismul, fiindcă se văzuse că faptele, oricît de tăinuite ar fi, răzbat la lumină în cele din urmă.

Aşa că, despre reeducare se discuta, la cîteva luni după sosirea noastră în Aiud, în toate celulele, pe toate feţele, în auzul tuturor, sau numai între cei ce se bucurau de încredere reciprocă.

Dincolo însă de aria discursivă a evenimentului, se furişau incontestabil spaime, subminînd combativitatea încercaţilor şi prea obosiţilor deţinuţi. Cei condamnaţi sub Antonescu, în ianuarie '41, după rebeliune, ispăşeau curînd 25 de ani de osîndă (timp în care închisoarea se asprise continuu), fără un semn de acasă, de parcă toţi ai lor ar fi murit, fără cărţi de citit, fără creion şi hîrtie, fără ieşiri la aer uneori. Ferestrele fuseseră oblonite, stăpînul se dovedise în stare de orice. Unde mai era loc pentru speranţă? Condamnaţi la imbecilizare sau la turbare agresivă, oamenii se salvară prin interiorizare, meditaţie religioasă sau studiu, folosind cunoştinţele cărturarilor aflaţi printre ei. Se „elaboraseră" cursuri în diverse domenii. Oamenii se iniţiau în limbi străine, învăţau pe de rost poeziile lui Gyr, Crainic şi ale altor cunoscuţi sau necunoscuţi. Prelegerile profesorului [George] Mânu, continuate pînă şi-a dat duhul, circulau pe verticală, lăsate din fereastră, înregistrate în Morse prin noduri făcute pe firele de aţă scoase din pături şi saltele. Pentru uzul în celulă se scria - deşi interzis - pe săpun, pe talpa încălţămintei, pe zid, pe soba de tablă, pe hainele vecinului, atunci cînd nu mai era voie să te sprijini între deşteptare şi stingere sau să dormitezi în capul oaselor. După cele îndurate, pentru mulţi, simpla deszăvorîre a celulei - semn că urma o intervenţie a stăpînului - dezlănţuia în mod reflex reacţii devastatoare: tremurau, albiţi la faţă, de le clănţăneau dinţii, iar trupul cuprins de panică îi făcea să semene jivinelor fără apărare, încolţite.

Ianolide[1], înalt şi descărnat ca un mucenic, la sosirea unui nou grup primise, după aproape un sfert de veac de despărţire, veşti

[1] loan Ianolide (1919-1986), una dintre cele mai impresionante figuri de deţinuţi politici români şi autor al volumului întoarcerea la Hristos. Document pentru o

lume nouă, îngrjit la Mănăstirea Diaconeşti şi publicat de Editura Christiana la Bucureşti, în 2006, cu un cuvînt înainte de părintele Gheorghe Calciu şi o postfaţă de Răzvan Codrescu.

proaspete de la logodnica sa, care-i spunea că îl aşteaptă aşa cum o ştia. Deschiderea uşii pentru a ieşi la aer îl surpă din climatul în care radia ca o icoană făcătoare de minuni, într-o convulsie apropiată epilepsiei. Rămas în celulă, la întoarcerea celorlalţi se scuză, cu ochii în lacrimi, că trupul neputincios nu-l mai ascultă, dar ne asigură că era hotărît să nu facă nici o concesie, fiindcă după prima cădere abia a reuşit să se împace cu sine şi cu Dumnezeu. Unul dintre macedonenii aflaţi între noi, un fost cioban dobrogean, îl certă aspru că lăsase de bună voie să i se încuibe frica în oase.

Stirpea mîndră a păstorilor aromâni din Pind, materialul uman cel mai rebel şi mai greu de domesticit de regimul închisorii, se comporta, în ciuda grindinii de pedepse, neînduplecat, după legea firii proprii, continuînd, ca programat, să iasă duminica după amiază la fereastră, să-şi strige cunoscuţii şi să tăifăsuiască despre: turme, neamuri, morţi şi botezuri.

- Dă-te jos, banditule! - scrîşnea gardianul prin uşiţa celulei.

-Lasă, lasă,... dă-mi pace... ştiu că mă bagi la carceră! - îi răspundea cu silă omul, ca şi cum s-ar fi apărat de bîzîitul unei muşte insistente, continuînd apoi să ciripească în dialectul devenit şi mai ininteligibil prin încifrarea realităţii penitenciare.

Cînd se aflau mai mulţi într-o celulă, se certau de scăpăra, fiindcă nu suportau ca vreunul dintre ei să-şi dea aere de superioritate, încercînd să-i înveţe cum se zice sau cum trebuie pronunţat nu ştiu ce lucru. Risipiţi însă între ceilalţi, îşi duceau dorul şi se chemau de la celulă la celulă, nesocotind liniştea de mormînt prescrisă.

îi cunoşteau toţi, indiferent cîţi ani trecuseră pe la şcoală, pe confraţii din numeroasa pleiadă cu nume din cultura românească.

Pritocirea continuă - dirijată după legi tainice de la manşa de comandă a colonelului Crăciun şi a consilierilor lui sosiţi de la Interne - mă purta prin celular, secţie, biserică... Memoria şubredă nu reţinu personaje, nici destine exemplare şi întîmplări pregnante, ci le amestecă într-o bizarerie şi o inconsistenţă de vis. Faptul că pretutindeni mi se cereau povestiri de război şi prizonierat, pe care ceilalţi deţinuţi le aşteptau ca pe „raţia zilnică", după cum spuneau ei, făcu să se şteargă pereţii dintre celule, fiecare cu specificul şi materialul propriu de viaţă, plasîndu-mă în faţa unei

mulţimi de chipuri, într-o încăpere în penumbră, fără contururi. Cei din primele rînduri sau cei care încercaseră să dialogheze, luînd poziţie, făcînd probleme din povestea care, de fapt, din probleme se născuse, se păstrară mai puţin estompaţi, salvînd uneori şi pe alţii din jur, aşa cum făcu bunăoară Fred, un medicinist, care, printr-o ieşire de liber-cugetător, ajunsese la închisoare.

- De săptămîni de zile vă pîndesc să văd ce veţi face cu fetele care ici şi colo s-au amestecat în povestea dumneavoastră - îmi spuse. E firesc oare să nu aibă altă destinaţie decît aceea de luminişuri în peisajul abrupt de război şi prizonierat?

îi priveam, în timp ce mi se adresa, strîmbătura sceptic dispreţuitoare a gurii şi mă întrebam dacă nu se va schimba cu timpul, într-un rictus. Va reuşi oare şi atunci natura sa impetuoasă să restabilească impresia de generozitate şi participare care-i erau proprii? Avea o densitate de gutuie aguridă. în discuţii etala un arsenal de ascuţişuri greu de parat. Nevoia de a se înscrie într-un cadru larg îl salva însă de negativism. Limitele formaţiei materialiste, singura la îndemîna celui trecut prin şcoala postbelică, îi stîrniseră mintea ageră, făcută prizonieră, să îmbunătăţească continuu sistemul, făcînd posibilă, aproape, întîlnirea cu cineva plecat, din punctul opus de staţie.

-în ordinea lumii tale - întîmpinai eu -, bărbatul făcea istorie şi cultură, iar deunăzi, cînd pledam pentru destinaţia mîntuitoare a femeii, te-ai dezlănţuit mefistofelic, susţinînd că viitorul „elaborat" o va face şi mai ştearsă, nu va mai fi nici ceea ce fusese pînă atunci („staţie de depoluare şi cloşcă")... Sau e obligatoriu ca prezenţa femeii într-o poveste să-ţi tulbure şi din depărtare sîngele?...

Adesea, pentru a evita un punct de staţie dificil, la care îl obligau manevrele sale, se lansa el, din optica mea, pentru a mă constrînge prin logică (instrument decisiv pentru el) să-mi recunosc contradicţiile:

- Cum se explică permanenta dumneavoastră nemulţumire faţă de sine? (în ciuda agresivităţii de fond, Fred folosea, incorigibil, reverenţa formală.) Cum puteţi fi revoltat pentru că nu sînteţi nimic altceva decît povestitorul propriei vieţi? (Ceea ce e total inexact.) Dacă, să admitem, ar fi aşa, eu declar, în prezenţa tuturor celor nouă confraţi, că nu mi-aş dori altceva decît să străbat un sfert

din ceea ce v-a fost hărăzit pînă acum, considerînd asta quantum satis pentru o viaţă. Şi apoi, nu susţineţi dumneavoastră că împlinirea omului se judecă după măsura în care trăieşte în semenii lui?...

Existau şi subiecte la care colaborarea era evidentă, chiar dacă tot sub formă de dispută: schimbarea alternativă de optică şi participarea celorlalţi ducea la mici spectacole de idei cum ar fi: argumente şi contraargumente pentru reeducare.

Odată Fred avu un atac de cord care apăsă cu presimţiri de moarte celula. Eram de mult în Zarcă. Existenţa devenise aici mai grea decît în restul închisorii. Număram boabele din spălătura de vase servită drept masă. Regim de nereeducaţi! Permanent spionaţi şi pedepsiţi, rămăsesem surprinşi că, la bătutul în uşă pentru a chema salvarea, nu reacţionă nimeni. Fred, urmărindu-şi pulsul, ne dădu să înţelegem că totul devenea inutil. „Se distrează cu neputinţa noastră!". Se înverşunau cîţiva să bată. Bolnavul zăcea pe podea tăcut, zîmbind straniu ca niciodată, parcă ne privea de dincolo, mirat că pentru această trecere oamenii se pot agita.

„Aşteaptă să vadă cum reacţionează cobaii într-o situaţie-limită",
îşi dădură cu părerea cei ce obosiseră bombardînd uşa cu pumnii
şi cu capacul de la tinetă.

Ghirlan doar, minerul bălai ardelean, izbea mai departe cu bo-
cancul scos, accelerîndu-şi mînia, în care sărise ca într-o cascadă,
după o îndelungă împietrire. Trecuse peste o jumătate de oră de
vacarm, cînd gardianul băgă capul prin uşiţă, întrebînd gîfîind
ce se întîmplase.

- Scoateţi-l pe coridor! - ne ordonase. (Nici un cuvînt despre
larma ridicată.)

în timp ce cîţiva îl ridicau cu grijă, Fred, adresîndu-mi-se, în-
trebă stins, dar cu acelaşi zîmbet: „Ce să-i transmit lui George
Fonea"?

După zăvorîrea uşii, toţi aşteptau în tăcere, cu sufletele moi
ca nişte fuioare. Brancardierii de la dreptul comun tropăiră mai
încolo, luîndu-l cu ei în josul scării. în liniştea deplină se des-
chise o poartă la „solar" şi brancarda scrîşni, depusă pe nisip sub
fereastra noastră.

Ticăloşii! Nu-l duc la spital. îl lasă să moară singur, îmi spu-
neam. Gîndul că Fred s-ar simţi părăsit în acel ceas mă tulbură

adînc. Mă năpădi brusc impulsul să-l asigur, strigînd din fereastră,
că vom fi împreună cu toţii, dar mi se făcu teamă şi ruşine...

-Mie mi-a fost numai ruşine - îmi povesti Fred mai tîrziu,
după ce-şi revenise -, nu ştiam nimic despre moarte...

X- * *

După luni de febrilă activitate în birourile de anchetă care
întreţineau vechile spaime, se aruncă în luptă o armă nouă: is-
pita de viaţă. începu prin a se înmîna, după ani şi ani, cîte o
scrisoare de-acasă, dar numai celor vizaţi. Scriau copiii deve-
niţi mari, soţiile albite, părinţii obosiţi de aşteptare: „... Să vină
acasă... Ajunge!... Cui foloseşte să stai cu braţele încrucişate cînd
e atîta treabă de făcut?... S-au schimbat multe... Viaţa merge mai
departe... şi e nevoie de fiecare... Ce să facem, de pildă, cu... Tre-
buie îndrumat... e momentul să punem noi umărul... Eu nu mai
pot singură... Bătrînii se uită pe fereastră... Dacă nu se grăbeşte,
vine prea tîrziu...".

După luni scriau astfel: „... Au apărut legi bune... Cei eliberaţi
se reîntorc la locul de muncă cu drepturi depline... Ce mai aştep-
taţi?...". Şi iarăşi apeluri de grabnic ajutor pentru ai casei...

Vecinul, Pruncu Ociu, comunica prin Morse că anumiţi deţi-
nuţi (profesorul Pătraşcu, Biriş, prinţul Ghica) ar fi fost îmbrăcaţi
ca oamenii, suiţi în limuzine şi duşi la Cluj, Braşov (unde ceruseră
ei), să vadă, să se convingă singuri cît se schimbase ţara.

Alţii ar fi fost duşi în timpul sezonului pe litoral... „E rai... nu
mai recunoşti... fiecare staţiune, altcumva..."

Pruncu Ociu se înţelegea cu Voinic, ochelaristul cu înfăţişare enigmatică din celula noastră, din primele litere transmise prin perete. într-un tempo ulterior, cel de alături comunicase că prinţul primise veşti bune de-acasă. Li se redase locuinţa confiscată şi copiii, mari de-acum, îl aşteptau pentru a nu mai avea dificultăţi de încadrare în cîmpul muncii. Colonelul Crăciun era iritat de rezistenţa sa.

- Nu vrei să-ţi ajuţi copiii, ce prinţ eşti tu?!

- Brîncoveanu a stat de faţă la decapitarea fiilor săi, dar nu şi-a lepădat credinţa.

- Te compari tu cu domnul ţării, Constantin Brîncoveanu? Tu... un grecotei, venit să sugă sîngele poporului!

- Un strămoş al meu şi-a pierdut capul pentru că a refuzat să înstrăineze pămînul Bucovinei[1].

După ce-l plimbaseră prin ţară, ca s-o vadă cu ochii lui, Crăciun îl întrebase ce-i plăcuse mai mult din cele văzute.

- Şirul de plopi de dincolo de zidul celularului, pe care, deşi la un pas, nu-l puteam vedea din cauza obloanelor - a fost răspunsul.

Voinic nu împărtăşea entuziasmul prietenului său pentru prinţ. Cîndva, în celular, cînd îi ispiteau cu cărţi, prinţul a vrut să vadă despre ce literatură era vorba. Atingerea cărţilor îl indignase exploziv pe celălalt. Prinţul i-a răspuns însă, liniştit, că nu pe cărţi (respinse sau primite) se sprijină oamenii.

Cu Voinic se întîmplă mai tîrziu ceva neaşteptat: îşi renegă, în ultimul ceas, în urma presiunii administraţiei, şeful pe care-1 apărase cu străşnicie în discuţiile dintre noi. Ce rost avea, se nedumereau ceilalţi, reluarea activităţii clandestine - el revenise paraşutat - cînd se ştia că România era dată de suflet comunismului, pentru cine ştie cît timp, de negustorii din Occident?

Ceea ce e curios, sublinia mai tîrziu Pruncu Ociu, e faptul că Voinic nu retracta, nici între patru ochi, cele declarate public, cum făceau de obicei alţii. (Tavi, crunt încercat prin Piteşti şi, înspăimîntat din nou de reluare, repeta mereu: „Fraţilor, să nu credeţi decît ce vă spun acum şi nu ceea ce declar acolo, în şedinţele lor!".)

Pruncu îmi mai dădu veste şi despre altcineva. Stătuse cu Corneliu Cetaş, inginerul tebecist de la Moroeni. Condamnarea la moarte din 1958 îi fusese preschimbată în închisoare pe viaţă. în ziua în care şi acesta cedase, reîntors în celulă îi şoptise: cel puţin să nu dau cu ochii de confratele de la sanatoriu, despre care am aflat că a ajuns schilod în Aiud...

Cînd am ieşit din carceră, adăugă Pruncu Ociu, Cetaş nu-mi dădu pace, pînă ce nu primii cele şase raţii de pîine ale lui, pe care nu le atinsese în timpul absenţei mele. Le-am înghiţit fără pauză...

[1] Este vorba de domnitorul Grigore III Ghica, executat la 1 septembrie 1777, printr-o înţelegere turco-austriacă.

-Dar Pruncu Ociu ce fel de om o fi? - întrebasem ocazional pe apropiaţii lui.

- L-aţi văzut doar!

- Pe afară, da: chipeş, cu cap... cu ochi reportericesc..., dar singura dată cînd l-am surprins cu probleme concrete era în-spăimîntat.

Pe atunci Voinic era „nereeducat tranşant" şi se pregătea să-1 înfrunte pe colonelul Crăciun. Ociu îl ţinea de braţ să nu se ridice...

- Se descurcă şi cu viaţa, şi cu moartea - îmi răspunsese Fred.

- Cum adică?

-Ascultaţi-i peripeţiile! Nu-s de toată ziua... supravieţuieşte. Nu eroic... dar nici oricum. Mintea-l descurcă, inima-l încurcă, dar distinct, de parcă ar fi doi.

-Spaima de care vorbeam o poate avea oricine. Prima impresie nemijlocită despre el se leagă însă de această reacţie, spontană. Mă încurcă sau mă descurcă un asemenea amănunt? îl preţuiesc, dar mi-e temă că la „adicătelea" nu ţine, cum zici tu; că nu e destul de cinstit nici la bine, nici la rău.

Asemenea semne de întrebare se pare însă că impietează puţin natura relaţiilor dintre noi, a căror durabilitate e asigurată prin fondul comun de suferinţă.

Spre primăvară, colonelul Crăciun ne scoase cu forţa din Zarcă la un miting pe secţie. Refuzul cărţii i se părea un argument spectaculos împotriva refractarilor la reeducare. Sigur de succes (reuşise doar să joace pe degete cărturari şi foşti demnitari), se năpusti asupra celor mărunţi.

-Cînd cartea şi cearşaful sînt numai în anticamera reeducării, mă lipsesc de ele - răspunsei emoţionat la întrebare.

- Spune răspicat, de ce refuzi reeducarea? - mă ţintui el.

- Sînt destul de educat ca să mai am nevoie de aşa ceva...

Şi, aprins (îmi spusese că sînt un bandit care nesocoteşte realizările regimului), strigai că nu mi-e teamă de el, că dacă grija lui e să-şi dobîndească epoletul de general, a mea e să rămîn om. în ce priveşte realizările, adăugasem că îngrămădirile de bolovani nu înseamnă nimic, atîta vreme cît oamenii sînt batjocoriţi ca la Aiud.

în forfota care se ridică, un vechi deţinut îmi desprinse mîna de pe cîrjă şi mi-o sărută.

Puşcăria, tăcută îndelung ca un cimitir, începu să fie bîntuită de ştiri şi evenimente. Nu prea multe şi nu deodată, ca să nu treacă pe lîngă minţi şi inimi.

A venit, ni se comunică de alături, un oarecare Isac, de la Cluj. Deţinuţii din Zarcă fuseseră scoşi cu hainele în cap, ca să nu se recunoască, pentru a-i asculta conferinţa. Isac se speriase. Fusese adus ca să arate în cifre, scheme şi grafice, „miracolele edificării socialismului în România" dar publicul format din arătări cu ochi sticloşi şi tigve macabre înmuiase genunchii experimentatului protagonist şi-i încleştase gura, aşa că rămase tot pe seama lui Crăciun să se descurce în problema realizărilor revoluţionare.

Trebuia încercat altceva. La cîteva zile tot Pruncu Ociu ne dădu de ştire despre un film iugoslav cu baruri şi strip-tease. De la regimul din Zarcă la un spectacol de varieteu, saltul era într-adevăr revoluţionar!

- Te pomeneşti că mîine vor aduce chelneriţe şi ne vor servi cafea cu lapte! - se dezmorţiră fraţii.

- Fiţi siguri că e posibil - le-am răspuns -, cu condiţia să te autopîngăreşti! în timp ce pe noi ne înfometează, există în Aiud deţinuţi care primesc ciocolată şi portocale. Ştiţi ce a spus Crăciun cînd părintele Cristofor a cerut să se aducă şi în curţile Zărcii verdeaţă?. „Le-aş aduce garoafe cu camionul, dacă ar accepta reeducarea. Dar troglodiţii ăia preferă să stea fără cearceafuri şi cărţi".

în primăvara lui '64 Aiudul fusese gătit cu flori ca un parc. Cartea fusese prima momeală. Cei ce o acceptară se treziră în săli de discuţie publice pe tema reeducării, unde se anunţau la cuvînt oratori pregătiţi şi şcoliţi din vreme.

Pretorian, trecut prin focul de la Piteşti, declarase răspicat la una dintre şedinţe că refuză să discute cu iluminaţii peste noapte. Unul şugubăţ, care-şi zicea „nepotul lui Dumnezeu", îşi lega la începutul discuţiilor (de la care administraţia se retrăgea „discret") o basma peste gură şi, de cîte ori i se adresa o întrebare de la prezidiu, se ridica mut, arătîndu-şi, în chip de scuză, gura legată.

Conducerea, interesată ca nimeni să nu scape nemototolit, nu se dăduse bătută şi mobiliză noi achiziţii ca să-i convingă pe cei apropiaţi să renunţe la rezistenţă. Astfel Pretorian fu mutat cu

Zamfiru, „socrul lui" în ochii lumii. Acesta primi, ca din întîmplare, scrisoare şi pachet de la familia sa, eliberată înainte de termen din închisoare, fotografii de la nunta feciorului celui mare, cu toată pompa bisericească, o revistă şcolară în care mezinul familiei, în mijlocul colegilor pionieri, prezenta macheta unui aeromodel şi mai ales acea înduioşătoare scrisoare!... După o săptămînă cei doi fură despărţiţi, fiindcă Crăciun se temea că Zamfiru era în primejdie să fie convins că greşise făcînd compromisul. Pretorian susţinea că, dacă îţi dai un deget, pierzi toată mîna şi că eliberarea nu are sens decît fără autobatjocorire.

Cineva mă avertiză că voi primi vizita avocatului Cojoc, răzvrătitul arătos din prizonieratul sovietic, pe care mai tîrziu, ca să-1 intimideze, se spune că-l zidiseră de viu în închisoarea din Gherla. Compromisul lui (formal şi într-o variantă atenuată) provocase stupoare în Aiud. Dar Cojoc nu se pretă la o asemenea mediere.

Tocmai cînd se părea că toate cărţile au fost jucate, ofiţerul de serviciu mă apostrofă că stăteam întins pe pat.

- Am fracturi de coloană, bazin, mădulare... şi aprobare medicală...

- Minţi, banditule!

Nevoit să declar pentru a patra oară de la sosirea în Aiud greva foamei, din cauză că, pe negîndite, conducerea îmi ridica de fie-

care dată dreptul recunoscut după patru sau şase zile de post, schimbai iarăşi formaţia pentru o celulă de izolare. După o săptămînă de refuz al hranei, şeful serviciului medical se deplasă ca să-mi garanteze iarăşi dreptul de a sta culcat. în restul închisorii se schimbaseră multe: standuri cu imagini de pe şantierele socialismului, filme, şedinţe...

Formula de raport a paznicului rămăsese însă aceeaşi: „Să trăiţi, tovarăşe colonel, am 50 de bandiţi sub cheie. Moarte lor!" „Moarte lor!", întărea comandantul, străbătîndu-şi împărăţia.

Schimbările ajunseseră totuşi şi în Zarcă. Se instalau difuzoare. Urmară probe de sunet. „De ne-ar da o oră de muzică!", tînjeau deţinuţii.

După o muţenie intervenită neaşteptat, se putu urmări, prin uşiţele deschise de gardieni, în transmisie, perindarea oratorilor de la mitingul de pe secţie, care se continuă mai multe zile.

Vorbitorii încercau să asigure că fuseseră înşelaţi grosolan de o mişcare nefastă şi, prin puterea ei de seducţie, primejdioasă de moarte. Fiecare, pe întrecute, folosindu-şi priceperea şi specificul mînjea cît apuca din fundalul propriei existenţe. Semănau cu nefericiţii soldaţi germani, prăbuşiţi prin dezastre, pe care pistolarii sovietici îi puseseră să strige în genunchi: Hitler kaputt[1].

Oricine se anula astfel, renegîndu-şi tinereţea şi credinţa, devenea jalnic. Surpa frumuseţea, fie ea şi tragică, a acestei lumi. Simţeai nevoia să treci singur, pe vîrfuri, ferindu-te, prin această răspîntie desfundată, spre întinsul gol de mai departe...

La începutul verii, cele cîteva zeci de deţinuţi rămaşi în Zarcă (alţii, fără să-şi fi schimbat atitudinea, fuseseră simplu duşi pe secţie) furăm conduşi în curtea închisorii. Acolo aştepta o mare mulţime de deţinuţi, foindu-se şi agitîndu-se ca într-un bîlci.

Cineva înalt şi descărnat, cu o nobleţe din stampe (era prinţul Ghica), îmi ieşi în cale şi mă îmbrăţişă.

într-un tîrziu, gardienii făcură linişte:

- Sînteţi graţiaţi şi veţi pleca cu toţii, pe rînd, acasă; cei ce nu se vor convinge nici de ceea ce vor vedea afară vor reveni pentru totdeauna aici! - anunţă colonelul comandant, proptit cu amîndoi pumnii în masa drapată în roşu.

Revenirăm în Zarcă abia către seară. Reluam, pentru alte cîteva săptămîni, regimul cunoscut de foame şi izolare, în timp ce pe secţie, vorba unui confrate, se arunca mîncarea gătită cu carne. Dar acolo, în ciuda desimii şi a libertăţii de mişcare, pînă şi cunoscuţii se priveau cu prudenţă.

Tăcerea din jur - eram singur şi nu aveam vecini imediaţi - vuia apăsător în cap, ca într-o criză de tensiune arterială. Ca să mă sustrag ei, mă gîndeam la confruntarea iminentă cu lumea de-afară. Intuiam destul de sigur că după îmbarcarea în trenul luminat de la Aiud ne va întîmpina pînda vigilentă a stăpînirii, izolarea, prudenţa şi resemnarea celor din jur. Se scurseseră nouă ani de la întoarcerea din prizonierat. Elanurile naive se spulberaseră.

Hotărît să mă descurc singur, dar inapt de a-mi agonisi pîinea muncind cu braţele, trebuia să rezolv două probleme distincte: să

[1] Hitler kaputt (germ.): S-a terminat cu Hitler.

suport operaţiile de ortopedie necesare pentru a ajunge la cea mai bună variantă posibilă şi să muncesc pentru a obţine o calificare, de dorit universitară. Voi suplini, prin efort, neajunsurile ireversibile intervenite. Stigmatul fizic, cîrjele - pentru cine ştie cîtă vreme -, îmi vor cenzura încă jindul de viaţă şi-mi vor alimenta asprimea faţă de mine însumi, păstrîndu-mi (speram) înţelegerea şi deschiderea faţă de lume.

N-aveam cum să ştiu atunci că viaţa mă va îmbia, printre rafalele potrivnice, cu daruri, dragoste, tinereţe, dar şi cu ispite şi rătăciri, şi că, poate numai fiindcă aveam vocaţia nefericirii, le voi refuza pe cele bune şi mă voi chinui, pînă la eliberare, cu cele rele.

îmi rezervasem însă şi încercarea de a realiza un vis, cel din urmă şi cel mai de preţ din toate. Toată povestea de pînă acum, însăilată în cîţiva ani din noua existenţă cu primejdia continuă de a-mi pierde şi acel soi de libertate, s-o urc pe un munte al Taborului. Să capete prin har de sus veşmînt şi chip durabil pentru toţi luptătorii. Să strălucească răscumpărător pentru tinereţea lor jertfită prin răsărit ori prin închisorile de fier de acasă.

Se vor aduna, înainte de a urca pe acel munte de taină, pe platoul batalionului din Sinaia, de deasupra Castelului Peleş. Parola de recunoaştere va fi neobişnuită pentru uzanţele luptei: „Tinereţe fără bătrîneţe"; iar răspunsul: „Şi viaţă fără de moarte".

Trîmbiţele îi vor chema din cîmpurile de maci, de sub crucile surpate, de sub aurora boreală, din gropile comune, de oriunde s-au desprins din povestea vieţii.

Fane Negulescu, încheietorul plutonului, va raporta nedumerit celui în cîrje - dorindu-i în sine-şi unele de aur -, dar îi va asculta ordinul, la fel ca odinioară, şi va purcede la măsurile de amănunt ca fiecare - aşa cum se întîmplă în toate situaţiile grele - să urce muntele „pe socoteala lui".

Şchiopătînd, am să-i urmez, suind pe creasta de unde voi spune lumii: „Bună dimineaţa!"

Doamne, fi-mi de folos ca să întocmesc, privindu-i în tabăra de pe muntele Taborului, noua lor carte.

O EVOCARE

Mă urmărea mereu gîndul cu privire la soarta martorilor mei de la proces, foştii prizonieri, şi, de cîte ori aveam prilejul, îi chestionam pe aiudeni dacă prin celularul sau zarea Aiudului vor fi auzit cumva de ei. Informaţiile strînse, deşi insuficiente - şi unele dintre ele contradictorii - au avut darul de a mă linişti. Aproape toţi erau în viaţă, la Aiud. Aşadar, sentinţele de condamnare la moarte nu fuseseră executate, ci comutate,

probabil, în închisoare pe viaţă. Asta mi-a adus o oarecare uşurare. Căci pentru mine ar fi fost insuportabil gîndul că salvarea mea prin mărturiile lor curajoase ar fi putut fi plătită de ei cu preţul vieţii.

Dar, cu ocazia asta, am aflat mai multe amănunte despre condiţia tragică în care unul dintre-ai noştri, Aurel State, căutase să-şi salveze sufletul prin sacrificiul vieţii. După cîteva şedinţe de tortură, petrecute în cursul anchetei de la Uranus, dîndu-şi seama că nu va putea rezista la nesfîrşit chinurilor şi-i vor scăpa astfel declaraţii acuzatoare privind alţi inculpaţi, camarazi din prizonierat, s-a hotărît să se sinucidă la prima ocazie ivită. Pe traseul care ducea de la celulă la „aer" (locul plimbării zilnice a deţinuţilor), a observat, în ciuda ochelarilor negri, o scară metalică ce ducea la teresa acoperişului. Şi-a făcut planul în detaliu, iar în momentul în care i-a căzut bine şi-a smuls ochelarii, l-a izbit pe însoţitor şi s-a avîntat pe scară. Ajuns pe terasă, s-a repezit spre marginea acesteia şi s-a aruncat în gol. Aproape muribund, a fost cules de pe caldarîm, dus la spital, cusut, pus în ghips şi, în final, reconstituit. în această situaţie a fost pus în cărucior şi prezentat, schilod, faimosului tribunal militar din strada Negru Vodă. Acolo a fost judecat pentru „crima" de a fi luat parte la înmormîntarea lui George Fonea („prilej de complotare împotriva

orînduirii noastre statale", potrivit rechizitoriului procurorului) şi de a fi frecventat tutungeria unde lucra Puiu Atanasiu („centru conspirativ al criminalilor legionari împotriva regimului nostru de democraţie populară", conform aceleiaşi surse). De fapt, motivul real al urmăririi lui, ca şi a atîtor alţi foşti prizonieri, era atitudinea de rezistenţă din prizonierat împotriva ingerinţei politicului în lagăre, manifestată mai ales prin greve de foame, în special cea pentru repatriere, din 1948. Considerat atunci instigator, la fel ca Fonea şi Ilarion [Arion] Stănescu, precum şi atîţia alţii, a fost trimis în judecată, împreună cu aceştia, dinaintea instanţelor militare sovietice, pentru comiterea unor crime de război imaginare. Condamnat la ani grei de închisoare, i-a ispăşit, alături de cei doi, în spaţiile morţii albe de dincolo de Cercul Polar, de unde, după destinderea produsă în urma morţii lui Stalin, au fost repatriaţi în 1955.

S-a înscris la Facultatea de Litere, dar n-a avut răgazul să termine, fiind arestat. Acum avea să primească, din partea sinistrului tribunal din Negru Vodă, o condamnare substanţială, pe care şi-o va executa la Aiud. La cîţiva ani după eliberarea tuturor deţinuţilor prin decretul din 1964, l-am revăzut întîmplător, cu prilejul unei expoziţii de pictură de pe Calea Victoriei, în biroul de contabil al unui prieten comun, Pantelimon Guţu, şi el fost prizonier. Trupul său schilodit era instalat în scaun flancat de cele două cîrje, şi avea pe chip un zîmbet luminos şi uşor poznaş, de parcă ar fi făcut haz de dramatica lui ispravă. „M-am agăţat în cădere de o aripă de înger", mi-a spus el atunci în glumă, parcă

pentru a-şi justifica eşecul sinuciderii. Terminase facultatea şi preda limba germană la un liceu din capitală. A fost ultima oară cînd l-am văzut. După revoluţie, am auzit de la un alt prieten, pictorul Sandu Cumpătă, că-şi scrisese memoriile privind prizonieratul şi puşcăria (şi avea - har Domnului - ce povesti!) şi le publicase în 1983, sub titlul Drumul crucii, la Coresi Verlag din Freiburg, în Germania „refegistă", cu ocazia Anului deţinuţilor politici din România. însă cartea a căzut în mîinile Securităţii, iar el a fost arestat, bătut şi torturat cu sălbăticie. La cîteva luni de la această întîlnire cu Securitatea, a fost internat în spital, pentru nu ştiu ce afecţiuni, şi a murit, încheindu-şi astfel chinuita, dar

eroica lui existenţă într-o lumină apoteotică de martir. Pentru mine şi pentru ceilalţi, foşti prizonieri şi deţinuţi politici care încă mai zăbovim pe tărîmurile acestei lumi[1], Aurel State rămîne sfîntul mărturisitor al pătimirilor noastre. Fie-i ţărîna uşoară!

(Din voi. Radu Mărculescu, Mărturii pentru judecata de apoi, adunate din gulagul românesc, Editura Humanitas, Bucureşti, 2012, pp. 207-209 - „Aurel State")
' Radu Mărculescu s-a stins şi el în vara lui 2011. Volumul său de Mărturii... a apărut mai întîi la Editura Aldine din Bucureşti, în 2005. îi mulţumim urmaşei sale, doamna Gabriela Tarasco, pentru îngăduinţa de a reproduce aceste rînduri.

RUGĂ PENTRU EROUL
AUREL STATE

Vezi-l, Doamne, Tu cum trece
pragul lumii, slab şi drept,
răstignit pe crucea rece
care-i spînzură în piept -
voievod fără coroană
Ţării lui de peste vis,
suflet fără de prihană, sînge fără de zapis!
Vezi-l, Doamne, şi-i trimete să-i petreacă paşii, linii,
ale îngerilor cete
spre Crimeile luminii,
că din noaptea lumii tale
a pornit pribeag spre cer,
strîns în giulgiul lui de zale,
CEL DIN URMĂ CAVALER !

Vasile A. Marian
(Răzvan Codrescu)
19 noiembrie 1983

UN DRUM AL CRUCII

umărul pe luna mai 2011 al revistei Rost a fost dedicat eroului din Al Doilea Război Mondial, prizonierului şi fostului deţinut politic, profesorului, traducătorului şi memorialistului

AUREL STATE (muscelean cu sînge aromânesc, născut în primăvara lui 1921, primul din cei patru copii ai meşterului tîmplar Ion State şi ai soţiei sale Elisaveta), figură exemplară a luptei anticomuniste, strămutat la cele veşnice în toamna lui 1983.

Mă leagă de memoria „vînătorului de munte" Aurel State mai mult decît preţuirea generală pe care o port tuturor „cruciaţilor secolului XX", nu numai pentru că l-am cunoscut personal (prin prietenul comun Marcel Petrişor), dar mai ales pentru că, prin primăvara sau vara lui 1983 (nu-mi mai pot aminti exact), am fost pus în situaţia îngrozitoare de... a-i arde una dintre dactilogramele amintirilor!

Manuscrisul dactilografiat ne fusese încredinţat - mie şi soţiei mele - de către Marcel Petrişor, cu cîteva luni în urmă. Soţia mea apucase să-l citească în întregime, dar eu nu ajunsesem decît pe la jumătate. Şi iată că, într-o după-amiază, Marcel vine la noi pe fugă şi mai răvăşit decît l-am văzut vreodată, cerîndu-ne insistent să ardem neîntîrziat manuscrisul, imediat după plecarea lui! Securitatea era turbată că nu putuse găsi şi confisca nici originalul, nici copiile manuscrisului, despre care aflase că urma să fie trimis pe ascuns în Germania Federală, spre publicare (ceea ce pînă la urmă s-a şi întîmplat). îl arestaseră şi-l agresaseră pe Aurel State ca pe vremurile cumplitei prigoane staliniste, dar, ca de obicei, de la el nu reuşiseră să scoată nimic. Pe Marcel îl hărţuiau de mai multe zile şi se temea că vor veni la rînd cunoştinţele apropiate (printre care se întîmplă să ne numărăm). Am încercat să-l convingem că am putea cruţa exemplarul, ascunzîndu-l

bine pe undeva, dar els-a arătat neclintit pentru soluţia radicală („Ascultaţi-mă ce vă spun, de data asta e groasă de tot şi nu ştiţi cu cine aveţi de-a face!").

Am ars cartea chiar în după-amiaza aceea, pe un făraş metalic, cu geamurile închise, în bucătăria apartamentului din Drumul Taberei. Eram siderat şi aproape nu-mi venea să cred că făceam ceea ce făceam, iar soţiei mele îi curgeau lacrimile pe fasciculele ruptefîşii, ca să ardă mai uşor...

I-am ars cartea „domnului State"şi nici măcar n-am mai apucat să-l revedem, căci, fără să mai aibă parte de linişte, a murit chiar în toamna acelui an, la Spitalul Floreasca, în mare măsură şi din pricina tratamentului aplicat de Securitate (supoziţia că chiar Securitatea l-ar fi „ajutat" să moară acolo, pe patul de spital, n-am putut-o verifica, deşi consăteanca şi colaboratoarea sa, poeta Ileana Mălăncioiu, o dă drept certitudine). N-a mai ajuns să-şi vadă pînă la capăt ediţia cărţii apărută în Germania (Freiburg, Ed. Coresi, 1983, cu o prefaţă de Remus Radina). Zece ani mai tîrziu, aceasta a avut şi o foarte modestă ediţie în România, dar pe mine şi pe Anca ne mai apasă şi astăzi amintirea acelui „holocaust" domestic de acum aproape trei decenii şi am resimţit acut datoria morală de a retipări cartea într-o ediţie pe măsura „cavalerului" impecabil care a scris-o, practic, cu propriul lui sînge, în cea mai urîtă dintre

lumile posibile, ca mărturie pentru o lume mai dreaptă, în care el n-a încetat nici o clipă să creadă, şi care - chiar dacă n-a venit încă - pare să aibă astăzi o şansă mai mult decît ieri...

La 90 de ani de la naşterea autorului Drumului crucii, am găsit potrivit să reproduc şi în revista Rost evocarea - „Un drum al crucii" - pe care am alcătuit-o mai demult împreună cu Marcel Petrişor (şi care a mai apărut, pe vremuri, şi în revista Puncte cardinale, însoţită de mica rugă versificată pe care o scrisesem chiar la moartea lui Aurel State, în noiembrie 1983). Ea este, poate, o bună încheiere şi pentru cartea de faţă. (R. C.)

* * *

„Cavalerul fără teamă şi fără prihană": acesta este numele de care se învrednicise cîndva Făt-Frumosul de la Soare-apune.

Dar cînd Apusul „a apus", preschimbîndu-şi măreţia cavalerească în rafinată opulenţă, cavalerul pare să se fi strămutat către Soare-răsare, unde îl aşteptau alte şi alte încercări. Parcă diavolul însuşi i s-a pus de-a curmezişul cu oferta unui nou pariu: „îl cîştigi, vei fi peste Iov; îl pierzi, vei coborî sub Faust...".

în marea aventură a veacului XX, aici în Răsărit, cavalerul s-a aflat faţă în faţă cu diavolul lăsat parcă liber să se atingă chiar şi de sufletul său. Dumnezeu a mizat totul pe el, iar el le-a înfruntat pe toate în numele lui Dumnezeu, avîntîndu-se în ultima şi cea mai cumplită dintre Cruciade...

Undeva la Godeni, în inima Muscelului, o bătrînă se ruga pentru el sub icoană: „Dă-i, Doamne, putere să treacă peste toate şi nu-Ţi lua degetul de pe el, cum nu Ţi l-ai luat de pe Moise...". Aşa se ruga, plîngînd, bătrîna din Godeni pentru fiul ei, robul lui Dumnezeu Aurel, vînătorul de munte...

„Drumul crucii" avea să înceapă pentru Aurel State în beciurile Poliţiei din Cîmpulung. Directorul Şcolii Normale „Carol I" îşi luase mîna protectoare de pe cel mai bun elev al său, iar Siguranţa Statului credea că îşi face datoria. După o săptămînă de torturi, declaraţia a rămas însă aceeaşi: „Nu ştiu nimic". Nici un cuvînt în plus. Doar privirea senină a celui ce a ştiut încă de la 18 ani că adevărata luptă nu e cu lumea, ci cu sine însuşi. Nici mai tîrziu, cînd călăii s-au schimbat şi torturile s-au perfecţionat, Aurel State n-a putut fi îngenuncheat. Aceeaşi privire senină şi acelaşi răspuns: „Nu ştiu". Sau, cînd totuşi era limpede că ştie: „Ştiu, dar nu vă spun. încercaţi să aflaţi de la mine!" Şi Securitatea noului regim a încercat în fel şi chip, căci ea nu putea să creadă că există pe lume şi cavaleri de neînvins.

Aurel State nu a îmbrăcat niciodată cămaşa verde, dar nu s-a dat înapoi să sufere alături de cei ce, făcuţi din aceeaşi plămadă cu el, au mers, pe calea lor, spre aceleaşi idealuri: Neamul Românesc şi Credinţa în Hristos. Fiind un credincios discret,

dar nedezminţit, viaţa lui s-a desfăşurat întreagă între icoana Mîntuitorului, la care se ruga maica bătrînă din Muscel, şi icoana României Mari, pe care feciorul din Godeni a purtat-o în inima lui pînă la moarte.

Atunci, în beciurile Poliţiei din Cîmpulung, concluzia a fost: suspect de legionarism, dar neincriminabil din lipsă de probe... Dosarul X.Z. 47...

Intrat în 1940 la Şcoala de Ofiţeri de Rezervă, este repartizat în Batalionul de Vînători de Munte de la Sinaia. în 1941 cere să plece voluntar pe Frontul anticomunist. Ia parte la luptele din Crimeea şi se numără, în anul următor, la loc de frunte, printre cuceritorii Sevastopolului. Pentru nenumăratele lui acte de eroism, este decorat mai întîi, ca elev-plutonier, cu Virtutea Militară, pentru ca apoi, avansat sublocotenent, să i se confere Ordinul Mihai Viteazul şi Crucea de Fier (cu frunză de stejar).

Dinapoi îl urmărea însă Dosarul X.Z. 47 (pe care între timp va apărea şi calificativul de „fanatic"), iar dinainte îi rînjea moartea. Nu s-a temut niciodată de ea, căci îl purta înainte „nevoia de a aprinde stelele pe cer". Acolo, în „ciucurele Crimeei", cade rănit în 1944, apărînd neînfricat fortăreaţa pe care o cucerise cu atîta vitejie. A ştiut să cîştige şi să piardă luptînd, cu demnitatea eroică pe care o purta în sîngele lui românо-macedonean.

în vara lui 1944 avusese loc marea trădare, la care a refuzat să fie părtaş, păstrîndu-şi onoarea militară, aşa cum a procedat toată floarea oştirii române. A urmat, deci, prizonieratul: ani lungi şi grei prin sălbăticiile asiatice, pînă la capătul lumii...

„în februarie 1949, Ana Pauker semnează în numele Guvernului Român o convenţie cu Uniunea Sovietică, prin care România acceptă ca cetăţenii români acuzaţi de «crime săvîrşite pe teritoriul sovietic» în timpul războiului să fie judecaţi în Uniunea Sovietică. Avînd această acoperire formală, autorităţile sovietice trec imediat la acţiune. în simulacre de procese, constituind cea mai flagrantă jignire posibilă adusă ideii de justiţie, toţi inculpaţii, fără excepţie, sînt condamnaţi la pedeapsa maximă: 25 de ani de muncă forţată. După condamnare, împreună cu camarazii lor germani aflaţi în aceeaşi situaţie, vor fi transportaţi în regiunea Vorkuta, una dintre cele mai cumplite insule ale «Arhipelagului Gulag», unde urmau să execute pedeapsa, muncind în minele de cărbuni.

Zona de lagăre de muncă Vorkuta se află în nordul Munţilor Urali, la poalele Munţilor Pai Noi, la 300 de kilometri dincolo

de Cercul Polar şi la 300 de kilometri de ţărmul Mării Barents. Temperatura de minus 40 de grade Celsius nu este o excepţie. Dar mai ucigătoare decît clima şi munca forţată («cîrtiţe sub aurore boreale») a fost obligaţia deţinuţilor politici de a convieţui

în aceleaşi formaţiuni de muncă şi în aceleaşi barăci cu deţinuţii de drept comun.

în timp de guvernul comunist al României i-a abandonat total pe cetăţenii săi aflaţi în detenţie în Uniunea Sovietică, Konrad Adenauer, şeful guvernului german, întreprinde în zilele de 9-13 septembrie 1955 o vizită la Moscova, avînd ca unic obiectiv repatrierea celor peste zece mii de prizonieri de război germani condamnaţi în Uniunea Sovietică sub învinuirea de «crime de război». Insistenţele sale sînt încununate de succes. Obţine amnistierea lor, şi cum amnistia nu putea fi doar parţială, decretul îi va cuprinde şi pe prizonierii de război români. La sosirea în patrie, prizonierii de război germani vor fi primiţi aşa cum se cuvenea, ca adevăraţi eroi. Guvernul german le creează toate condiţiile, atît materiale, cît şi morale, de a-şi putea reface viaţa. Ce se întîmplă cu camarazii lor români? Pînă la frontiera Republicii Populare Române călătoresc ca oameni liberi, bucuroşi că-şi vor revedea patria şi familiile. La frontieră vor fi însă preluaţi în stare de arest de către Securitatea română şi încarceraţi la Jilava. Vor fi judecaţi din nou pentru aceleaşi capete de acuzare pentru care fuseseră condamnaţi şi apoi amnistiaţi în Uniunea Sovietică şi vor zace în temniţele comuniste pînă în 1964, cînd Gheorghiu-Dej a golit închisorile printr-un act de graţiere. Recunoştinţa patriei comuniste!" (Puncte cardinale, anul I, nr. 12, decembrie 1991, p. 5).

Ajunşi acasă, eroii deveniseră „monştri" şi „bandiţi". Ce să facă o lume de viermi cu cavalerii întorşi din Cruciadă?! Pe dosarul lui Aurel State, bunăoară, se pusese pecetea nesupunerii absolute: fanatism legionar!

Iarăşi privirea senină şi răspunsul cavaleresc: „N-am fost legionar. Dar, dacă vă temeţi atît de tare de ei, vă rog să mă consideraţi unul de-al lor!". Şi cavalerul crucii fu chemat să dea socoteală... întrebări absurde şi grosolane despre oameni şi întîmplări din vremuri trecute (mai ales despre camarazii din lagărele sovietice,

în frunte cu bunul său prieten George Fonea, poetul prizonierilor), chinuri fizice şi mai ales sufleteşti... Şi atunci, vai, răbdarea ajunse la capăt!

Aurel State, interogat brutal de satrapul Gheorghe Enoiu, s-a aruncat, în plină anchetă, de la ultimul etaj al clădirii arestului din fosta stradă Uranus. Dar un înger îi cenzură saltul şi căzu în patru labe, ca o felină! „Am vrut să sar în gol, dar m-am împiedicat de aripa unui înger", spunea. După opt luni de comă, cu 120 de fracturi în tot corpul, cu şuruburi şi plăci metalice pe sub piele, omul continuă să înfrunte istoria; frînt a fost, dar în-frînt - niciodată!

Abia în 1964 ieşi din bezna temniţelor, fără nici o pată pe suflet. De la el nimeni nu a reuşit să scoată nimic, prin nici un mijloc, aşa cum nu reuşiseră să scoată, de pildă, nici de la un Arsenie Papacioc, îngerescul duhovnic de la Techirghiol, sau de la un Alexandru Ghica, prinţul de sînge al demnităţii legionare.

Pe Aurel State l-au hărţuit neîncetat şi după aceea. Se înscrisese la Litere şi terminase primul (în 1970), căpătînd post de profesor de limba germană în Bucureşti (de pe care avea să se şi pensioneze). Avea rude sus-puse (un văr după mamă, Proca, chiar ministru al Sănătăţii), care nici în cele mai grele şi nici în cele mai destinse clipe n-au catadicsit să-i întindă vreo mînă de ajutor (ba dimpotrivă, cumnata sa, soţia ministrului Proca, făcea despre el rapoarte la Securitate, cum se vădeşte astăzi din documentaţia de la CNSAS!), grijulii ca nu cumva, avînd de-a face cu un „duşman al poporului", să le zboare scaunul de sub fund... Dar Aurel State nu l-a vorbit niciodată de rău pe vărul său, iar cînd îl vorbeau alţii, indignaţi, îi lua mereu apărarea, pretinzînd că-l „înţelege"... Era structural incapabil să urască pe cineva, oricît rău i-ar fi făcut.

îşi risipea puţinii bani cu generozitate, spre a-şi ajuta prietenii aflaţi în nevoie. Avea, ce-i drept, şi această mică trăsătură curioasă: dacă îţi împrumuta zece mii de lei, uita să ţi-i mai ceară înapoi; dar dacă îţi împrumuta zece lei, te bătea la cap să-i înapoiezi ori de cîte ori te întîlnea („Măi Marcele, tu mai ştii că ai să-mi dai zece lei?")! Lui îi ajungeau cîteva sute de lei pe lună. Suferind cu stomacul (avea să moară de ulcer perforat), mînca aproape numai pîine cu miere şi, uneori, pe lîngă ceai, şi ceva lapte. Cînd îi veni oferta unei pensii din Germania, ca deţinător al Crucii

de Fier, o refuză cu nobleţe: „Idealurile pentru care am luptat eu nu se pot plăti cu bani. Prea tîrziu şi prea nepotrivit v-aţi adus aminte de noi...".

Trăia singur într-o garsonieră de la marginea Bucureştilor. Traducea cu multă migală din germană şi rusă (Hans Magnus Enzesberger, Ciabua Amiredjibi etc.). Acolo şi-a scris şi cartea în care mărturiseşte despre sine şi despre lumea prin care a trecut. Ultimul ei titlu a fost Drumul crucii. Trei părţi convergente în el însuşi: experienţa frontului, experienţa prizonieratului la ruşi, experienţa temniţelor comuniste de acasă. Pentru această carte-mărturie fu hărţuit din nou (reuşise să expedieze o copie în Germania, unde a şi apărut, fără ca el să mai fi avut mulţumirea de a o vedea pînă la capăt tipărită).

La 19 noiembrie 1983 a pornit în ultimul său marş, spre Cer, să-şi închine spada Celui ce mizase pe el. Pînă în ultima clipă n-a fost auzit atribuindu-şi sieşi vreun merit. îi plăcea să creadă că rugăciunile mamei sale îl salvaseră în toate împrejurările...

Ce sublimă lecţie de rectitudine cavalerească poate afla în cartea lui Aurel State tînăra generaţie!

Un lucru e cert: că a cîştigat pariul.

în urma lui rămîne surîsul atotştiutor al Bunului Dumnezeu.

Marcel Petrişor

Răzvan Codrescu

CUPRINS

_________________ ____ CUPRINS

Anexe

DIFUZARE:
S.C. Supergraph S.R.L.
Str. Ion Minulescu 36, sector 3,
Bucureşti, cod 031216
Tel.: (021) 320 61 19
Fax: (021) 319 10 84
E-mail: editura@sophia.ro